

ตรรกศาสตร์

ศิลปะแห่งการนิยามความหมาย และการให้เหตุผล

จำนงค์ ทองประเสริฐ

เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน

ราชบัณฑิต ประเภทปรัชญา สาขาวิชาตรรกศาสตร์

Member of American Philosophical Association,
Eastern Division

เลขานุการสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
จัดพิมพ์

พ.ศ. ๒๕๓๘

วรรณคดี

© จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต

ISBN 974-575-237-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑	- มกราคม	๒๕๐๗	จำนวน	๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	- กรกฎาคม	๒๕๐๙	จำนวน	๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	- พฤศจิกายน	๒๕๑๒	จำนวน	๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๔	- กรกฎาคม	๒๕๑๕	จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๕	- เมษายน	๒๕๑๗	จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๖	- มิถุนายน	๒๕๒๓	จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๗	- มิถุนายน	๒๕๒๖	จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๘	- มิถุนายน	๒๕๒๘	จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๙	- ธันวาคม	๒๕๓๐	จำนวน	๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐	- ตุลาคม	๒๕๓๕	จำนวน	๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑	- ธันวาคม	๒๕๓๘	จำนวน	๓,๐๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๒๒๐ บาท

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
 โทรศัพท์ ๒๒๔-๘๒๑๔, ๒๒๑-๘๘๙๒
 โทรสาร ๒๒๔-๘๒๑๔
 พ.ศ. ๒๕๓๘

คำปรารภ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๑

หนังสือ “**ตรรกศาสตร์**” ที่**ราชบัณฑิต** **จำนงค์ ทองประเสริฐ** อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านตรรกศาสตร์ และปรัชญา ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และเป็นอาจารย์พิเศษผู้บรรยายวิชาตรรกศาสตร์ และปรัชญา ในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ได้เรียบเรียงไว้ ปรากฏว่าได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย แม้จะตีพิมพ์มาถึง ๑๐ ครั้งแล้ว ก็ยังไม่พอกับความต้องการ เพราะมีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้นำหนังสือ “**ตรรกศาสตร์**” นี้ไปใช้ในการสอนการเรียนรู้กันอย่างกว้างขวาง จนปรากฏว่า หนังสือ “**ตรรกศาสตร์**” ซึ่งพิมพ์เผยแพร่มา ๑๐ ครั้ง ได้ขาดตลาดไปนานแล้ว

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขออนุโมทนาในกุศลจิตที่**ราชบัณฑิต** **จำนงค์ ทองประเสริฐ** ศิษย์เก๋ารุ่นแรกของมหาวิทยาลัย ได้มอบให้มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ใหม่เป็นครั้งที่ ๑๑ โดยขอขอบผลประโยชน์อันจะพึงมีพึงได้จากการพิมพ์หนังสือ “**ตรรกศาสตร์**” นี้ให้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาการศึกษาของนิสิต ในมหาวิทยาลัยสืบไป

ในนามของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอขอบคุณและอนุโมทนาในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติของ**ราชบัณฑิต** **จำนงค์ ทองประเสริฐ** ผู้เป็นอกิชาตบุตรของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยอำนาจของกุศลกรรมนี้ ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดประทาน

(๔)

พรให้ราชบัณฑิต จํานงค์ทองประเสริฐมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในชีวิตครอบครัว
และหน้าที่การงาน เพื่อเป็นกำลังอันสำคัญของพระศาสนาและประเทศชาติ
สืบไปเป็นนิจนิรันดร์.

(พระอมรเมธาจารย์)

อธิการบดี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๘

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๑

ในสมัยที่ข้าพเจ้าศึกษาปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale) สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ นั้น ข้าพเจ้าต้องการศึกษาปรัชญาตะวันตกให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง จึงได้สมัครเรียนวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) ด้วย เพราะผู้ที่อ่านตำราปรัชญาให้เข้าใจจริง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องศึกษาวิชาตรรกศาสตร์เป็นพื้นฐานก่อน ผู้ที่ศึกษาปรัชญาบางคนอาจไม่ได้ศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ เพราะวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่เข้าใจค่อนข้างยาก บางคนบอกว่าได้ลงทะเบียนเรียนแล้ว แต่ต้องเลิกเรียน เพราะเรียนตามไม่ทัน

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาถึงประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ก็ได้เป็นผู้บรรยายวิชาตรรกวิทยาและปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นแห่งแรก เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ตั้งคณะศิลปศาสตร์ขึ้น และบังคับให้นักศึกษาทุกคนในทุกคณะต้องศึกษาในคณะศิลปศาสตร์ ๒ ปี (ต่อมาเหลือเพียงปีเดียว) โดยทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เชิญศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นอาจารย์พิเศษผู้บรรยายลักษณะวิชาปรัชญา และเชิญข้าพเจ้าซึ่งขณะนั้นยังดำรงสมณเพศ มีสมณศักดิ์ที่ “พระภิกษุญาณ” และเป็นผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นอาจารย์พิเศษ ผู้บรรยายลักษณะวิชาตรรกศาสตร์ในคณะศิลปศาสตร์ และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ นับเป็นภิกษุรูปแรกที่บรรยายลักษณะวิชาในมหาวิทยาลัยทางโลก และต่อมาก็ได้รับเชิญไปบรรยายวิชาตรรกศาสตร์ และปรัชญาในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น สถาบันศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเกือบทุกคณะ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยศิลปากร

(๖)

เพราะในระยะนั้น ยังหาอาจารย์ผู้บรรยายวิชาตรรกศาสตร์ไม่ได้ จนต่อมา มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ได้นิยมเปิดสอนวิชาตรรกศาสตร์ และปรัชญาโดยทั่วไป ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

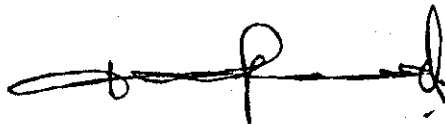
ในการบรรยายลักษณะวิชา “ตรรกศาสตร์” ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น นักศึกษาต่างขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนคำบรรยายเพื่อใช้ประกอบการศึกษา เพราะการศึกษาดรรกศาสตร์โดยไม่มีตำราประกอบนั้น ยากแก่การเข้าใจเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงหนังสือ “ตรรกศาสตร์” ขึ้น และจัดพิมพ์ได้ทันแก่การศึกษาพอดี พร้อมทั้งมีแบบฝึกหัดประกอบด้วย เพราะการศึกษาวิชาดรรกศาสตร์จะศึกษาเฉพาะทฤษฎีไม่ได้ ต้องศึกษาภาคปฏิบัติด้วย เพื่อจะได้มี “ทักษะ” เกิดความชำนาญ ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาวิชาคณิตศาสตร์นั่นเอง ในสมัยแรก ๆ ก็มีแบบฝึกหัด “อิตนัย” เท่านั้น แต่ในสมัยต่อ ๆ มา ก็ได้เพิ่มแบบฝึกหัด “ปรนัย” เข้าไว้ด้วย เพื่อสะดวกแก่บรรดาอาจารย์ และนิสิตนักศึกษาจะได้นำไปฝึกฝนในภาคปฏิบัติต่อไป

ข้าพเจ้าไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า หนังสือ “ตรรกศาสตร์” จะได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย จนต้องจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑๑ ทั้งนี้เพราะในปัจจุบัน มีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้นำหนังสือ “ตรรกศาสตร์” นี้ไปเป็นตำราในการสอนและการเรียนด้วย

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งมี ท่านเจ้าคุณพระอมรเมธาจารย์ เป็นอธิการบดี ได้มอบหมายให้สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับไปดำเนินการเช่นเคย ข้าพเจ้าจึงขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณอธิการบดีไว้ ณ โอกาสนี้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ใช้ระบบคอมพิวเตอร์เข้าช่วย ทำให้หนังสือน่าอ่านยิ่งขึ้น ซึ่งก็ต้องขอขอบคุณคุณพิทธิพงศ์ วงศ์สุริยา ผู้จัดการฝ่ายศิลปกรรมโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่ฝ่ายคอมพิวเตอร์ที่ได้ช่วยกันทำงานด้วยความเต็มอกเต็มใจ ตั้งแต่พิมพ์ต้นฉบับใหม่จนกระทั่งเก็บ “ดรรชนี” จนแล้วเสร็จ หากจะมีอะไรขาดตกบกพร่องไปบ้าง ข้าพเจ้าต้องกราบขอภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

(๗)

และถ้าหากว่าจะมีสิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาของชาติและคณะสงฆ์ไทย
แล้ว ข้าพเจ้าก็ขอยกความดีนั้นให้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระ
บรมราชูปถัมภ์ ที่ได้ให้กำเนิดชีวิตทางวิชาการแก่ข้าพเจ้า ด้วยความสำนึกใน
พระคุณอันสูงส่งตลอดมา.

(นายจำนงค์ ทองประเสริฐ)

เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน

๑๕ ธันวาคม ๒๕๓๘

ราชบัณฑิตยสถาน ในพระบรมมหาราชวัง

โทร. ๒๒๑-๕๔๔๓, ๒๒๒-๕๔๖๕

โทรสาร ๒๒๔-๙๙๑๐

คำปรารภ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐

“ตรรกศาสตร์” เป็นหนังสือวิชาการที่ราชบัณฑิตจํานงค์ ทองประเสริฐ อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญและผู้บรรยายวิชาตรรกศาสตร์ ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ อีกหลายแห่ง เป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียงตั้งแต่ครั้งดำรงสมณเพศ มีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่**“พระภิกขุญาณ”** เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชาตรรกศาสตร์ในชั้นปริญญาตรี เมื่อพิมพ์ออกเผยแพร่ก็ได้รับความนิยมนจากผู้สนใจในวิชาตรรกศาสตร์อย่างกว้างขวาง ด้วยเป็นหนังสือทางวิชาการที่ผู้รวบรวมได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะและความรู้ความสามารถอย่างสูง เพื่อค้นคว้าหาหลักฐานมาประกอบในการเรียบเรียงหนังสือตรรกศาสตร์เล่มนี้ จนทำให้เป็นหนังสือทางวิชาการที่สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ เป็นที่ยอมรับของผู้รู้โดยทั่วไป ด้วยปรากฏว่าแม้หนังสือ **“ตรรกศาสตร์”** จะได้พิมพ์ออกเผยแพร่แล้วถึง ๙ ครั้ง ก็ยังไม่พอกแก่ความต้องการของผู้ใฝ่แสวงหาความรู้ในสาขาวิชาตรรกศาสตร์ หนังสือจึงขาดตลาดภายในเวลาไม่นานเลย ประกอบกับหนังสือตรรกศาสตร์นี้ใช้เป็นหลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาตรีของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงจำเป็นต้องจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑๐ เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาและผู้ใฝ่รู้สามารถนำไปอ่านเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งแทงตลอดถูกต้องตามหลักของตรรกศาสตร์อย่างแท้จริง

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐ นี้ ท่านราชบัณฑิตจํานงค์ ทองประเสริฐ ผู้รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ได้มีมหากุศลจิตสัมปยุตต์ด้วยกตัญญูต-เวกิตาธรรมที่เป็นคุณธรรมของราชบัณฑิต ขอมอบถวายผลประโยชน์อันจะพึงเกิดมีจากการพิมพ์หนังสือ **“ตรรกศาสตร์”** ครั้งนี้ทั้งหมดแก่มหาจุฬา-

(๙)

ลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาหาวิทยาลัยและพระพุทธศาสนา เป็นกตเวทิตาแก่สถาบันที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งแก่ท่านผู้เรียบเรียง

ในนามของเจ้าหน้าที่ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาและนักเรียนแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอขอบคุณและอนุโมทนาในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติของราชบัณฑิตจํานงค์ ทองประเสริฐ ผู้เป็นอภิชาตบุตรและเป็นราชบัณฑิตโดยธรรมเนียมปฏิบัติ มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในอรรถธรรมภาษาศาสตร์ และตรรกศาสตร์ เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมของบัณฑิตและนักวิชาการอย่างกว้างขวาง ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตในสาขาวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งมีผู้ได้รับการยกย่องเช่นนี้ไม่มากในราชอาณาจักรไทย.

(พระอมรเมธาจารย์)

อธิการบดี

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๕

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐

วิชา “**ตรรกศาสตร์**” หรือที่เดิมเรียกว่าวิชา “**ตรรกวิทยา**” นั้น ได้เคยมีสอนในประเทศไทยครั้งแรกคงเกือบ ๗๐ ปีมาแล้ว ซึ่งในสมัยนั้นประโยคक्रमัตถยมต้องศึกษาคู่กับวิชา “**อริยาคมวิทยา**” หรือที่ในปัจจุบันเรียกว่าวิชา “**จิตวิทยา**” คงจะเป็นเพราะในสมัยนั้น ปรัชญาการศึกษาไทยคงต้องการสอนให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล แต่ในการสอนนั้นจำเป็นที่ครูอาจารย์จะต้องมีจิตวิทยาในการสอนด้วย การสอนจึงจะมีประสิทธิภาพ **พระยาเมธาธิบดี** ได้เป็นผู้เรียบเรียงหนังสือ “**ตรรกวิทยา**” และ “**อริยาคมวิทยา**” ขึ้น เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ขนาด ๑๖ หน้ายก หนาประมาณ ๑๐๐ หน้าเศษ นับว่าท่านเป็น “**บิดาของวิชาตรรกวิทยา**” ของเมืองไทยโดยแท้ แต่เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ววิชาตรรกวิทยาก็พลอย “ตาย” ตามท่านไปด้วย คงจะเป็นเพราะหาคนที่จะสอนวิชานี้แทนท่านไม่ได้นั่นเอง

บุคคลที่ได้นำวิชา “**ตรรกวิทยา**” มาเผยแพร่ในประเทศไทยอีกคนหนึ่งซึ่งท่านผู้นี้เป็นชาวต่างประเทศ แต่มีความรู้ภาษาไทยค่อนข้างดี ท่านได้แสดงปาฐกถา และเขียนตำราเกี่ยวกับปรัชญาตะวันออกและจิตวิทยาเป็นภาษาไทยไว้หลายเล่ม นั่นคือ **ท่านสวามี สัตยานันท ปุรี** ในบรรดาหนังสือที่ท่านแต่งไว้มี “**ตรรกวิทยา**” รวมอยู่ด้วยเล่มหนึ่ง ซึ่งก็เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ พอ ๆ กับของพระยาเมธาธิบดีนั่นเอง “**ตรรกวิทยา**” ของท่านมีลักษณะเป็นตรรกวิทยาตะวันออกตามแบบของอินเดีย

บุคคลที่ได้เขียนตำรา “**ตรรกวิทยา**” แบบตะวันตกไว้อีกคนหนึ่งคือ **ขุนประเสริฐकुมาตราช** ท่านเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชาตรรกวิทยาที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเมื่อ

(๑๑)

ท่านอยู่ในวัยชรา ท่านก็เลิกสอน ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้เชิญอาจารย์คนนั้นบ้าง คนนี้บ้าง มาบรรยายวิชาตรรกวิทยา ซึ่งก็มาบรรยายกันคนละภาคเรียนบ้าง ๒ ภาคเรียนบ้าง แล้วก็เลิกไป เพราะไม่มีอาจารย์คนใดเรียนวิชาตรรกวิทยาหรือตรรกศาสตร์โดยตรงมาเลย

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ข้าพเจ้าได้รับทุนจากมูลนิธิอาเซียไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา ในสาขาวิชาปรัชญา และเอเชียอาคเนย์ศึกษา ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ด้วยและเมื่อกลับมาสู่ประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งในขณะนั้นข้าพเจ้ายังดำรงสมณเพศอยู่ ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้อาราธนาให้ไปเป็นอาจารย์พิเศษผู้บรรยายวิชาตรรกศาสตร์ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และบรรยายปรัชญาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าจึงได้เริ่มเขียนตำรา **“ตรรกศาสตร์”** อย่างละเอียดขึ้นเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ของบรรดานิสิตนักศึกษาทั้งหลาย ต่อมาข้าพเจ้าก็ได้รับเชิญให้ไปเป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชา **“ตรรกศาสตร์”** ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ หลายแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตฯ ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นมีข้าพเจ้าผู้เดียวที่ได้ศึกษาวิชาตรรกศาสตร์แบบตะวันตกมาโดยเฉพาะ

ปัจจุบันวิชาตรรกศาสตร์ได้รับความนิยมให้ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็ป็นวิชาที่ค่อนข้างยาก ในการศึกษาจึงจำเป็นต้องทำแบบฝึกหัดกันอย่างจริงจังด้วย มิฉะนั้นจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

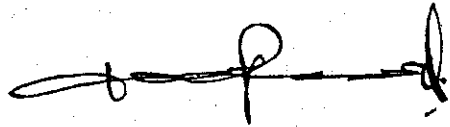
หนังสือตรรกศาสตร์ที่ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงขึ้นเมื่อคราวเป็นอาจารย์บรรยายวิชานี้ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง และได้ตีพิมพ์ไปแล้วรวม ๔ ครั้ง

บัดนี้ หนังสือตรรกศาสตร์ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ ๔ ใกล้จะหมดแล้ว

(๑๒)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และสมาคมศิษย์เก่า
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เห็นว่าควรจะได้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑๐ เพื่อ
สนองความต้องการของนิสิตนักศึกษา ทั้งในมหาวิทยาลัย
และสถาบันอื่น ๆ ข้าพเจ้าจึงอนุญาตให้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑๐ ต่อไป

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระอมรเมธาจารย์ อธิการ-
บดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. จำลอง
สารพัดนึก นายกสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคุณนพพร
โชคไพโรจน์ ผู้จัดการโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มีส่วนสำคัญใน
การจัดพิมพ์หนังสือนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สมตามเจตนารมณ์ของข้าพเจ้า.

(นายจำนงค์ ทองประเสริฐ)

๑๓ ตุลาคม ๒๕๓๕

ราชบัณฑิตยสถาน ในพระบรมมหาราชวัง

โทร. ๒๒๒-๒๘๖๔

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕

วิชาตรรกศาสตร์ เป็นวิชาที่มีการศึกษากันมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล และก็คงมีการศึกษาสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะเป็นวิชาที่มีสอนกันมากกว่า ๒,๖๐๐ ปีแล้ว แต่ก็ยังเป็นวิชาที่คงคุณค่าทันสมัยอยู่ตลอดมา ทั้งนี้ เพราะวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่สอนให้คนรู้จักใช้เหตุผล เพื่อให้สมกับที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล

ในปัจจุบันวิชาตรรกศาสตร์ได้มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยเอกชน และวิทยาลัยทั้งสังกัดอยู่ในกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ และวิทยาลัยเอกชน โดยเฉพาะในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เริ่มศึกษาวิชาตรรกศาสตร์อย่างจริงจังตั้งแต่ข้าพเจ้าเดินทางกลับจากการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา คือ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นมา

ข้าพเจ้าได้เริ่มเรียบเรียงหนังสือ **“ตรรกวิทยา”** ขึ้นมาเป็นครั้งแรกแต่ไม่จบ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ต่อมาเมื่อได้รับเชิญไปบรรยายวิชา **“ตรรกวิทยา”** ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงหนังสือ **“ตรรกวิทยา”** ขึ้นใหม่ทั้งหมด เพื่อให้ทันใช้ประกอบการศึกษาของนักศึกษาซึ่งจำนวนนับพันคน และนับตั้งแต่นั้นมา หนังสือ **“ตรรกวิทยา”** ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็น **“ตรรกศาสตร์”** ก็ได้รับการพิมพ์ซ้ำอยู่ตลอดมา รวม ๘ ครั้งด้วยกัน

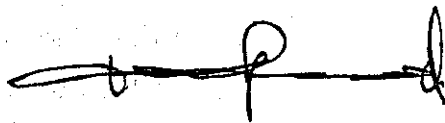
ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ นี้ ท่านอธิการบดี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ดร.พระมหานคร เขมปาลี) ได้มีลิขิตที่ มจร. ท ๐๐๑/๒๔๑ ลงวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๐ ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ **“ตรรกศาสตร์”** เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาของมหาวิทยาลัยและประชาชนสืบไป

(๑๔)

โดยมอบให้ “มหาวิทยาลัยศิลปากร” เป็นผู้ดำเนินการ และให้โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัยเป็นผู้พิมพ์

ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นศิษย์รุ่นแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเชิดชูสถาบันอันเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้าให้เจริญรุ่งเรืองในทุกวิถีทาง และต้องการให้เป็นสถาบันที่เป็นเลิศทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะทางด้านศาสนาและปรัชญา รู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่งที่จะได้มีโอกาสตอบสนองพระคุณของมหาวิทยาลัยศิลปากรราชวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง จึงอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามประสงค์

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้เพิ่มเติมแบบฝึกหัดทั้งแบบอรรถนิยามและปรนัย เพื่อประโยชน์แก่อาจารย์และนิสิตนักศึกษาที่จะได้ฝึกฝนในการทำแบบฝึกหัดให้มีความชำนาญยิ่งขึ้น และได้ตั้งใจที่จะปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ศึกษามากขึ้นตามลำดับ ในการจัดทำวรรณคดีท้ายเล่ม ข้าพเจ้าขอขอบใจ นางสาวดวงใจ หุ่นประเสริฐ แห่งกองศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถานไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

(นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ)

๙ ธ.ค. ๓๐

กองศิลปกรรม

โทร. ๒๒๒๐๑๔๔, ๒๒๒๖๑๔๔, ๒๒๑๔๔๒๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๘

วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาพื้นฐานที่สอนให้คนรู้จักใช้เหตุผลให้สมกับคำว่า **“มนุษย์”** ที่นักปราชญ์ท่านได้ให้บทนิยามไว้ว่า **“สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล”** แม้ว่าเหตุผลจะมีใช้ความจริงเสมอไป แต่เมื่อมนุษย์เรารู้จักใช้เหตุผลแล้ว จะได้รู้จักรับฟังความคิดเห็นความเห็นของผู้อื่นบ้าง ไม่ใช่มีพิธีมานะถือว่าความคิดเห็นของตนเท่านั้นถูก ถ้าความคิดเห็นของผู้อื่นมีเหตุผลดีกว่า ก็พร้อมที่จะเปลี่ยนความคิดเห็นเดิมของตนได้

ในสมัยโบราณปรากฏว่ามีเจ้าลัทธิบางคนได้เปลี่ยนไปนับถือลัทธิใหม่ เพราะเหตุผลของลัทธิใหม่นั้นดีกว่า มีเหตุผลมากกว่าลัทธิที่ตนเคยเชื่อก่อน

ในสมัยเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว ครูอาจารย์ที่เรียนในระดับประกาศนียบัตรครูมัธยมนี้ จะต้องศึกษาวิชา "ตรรกวิทยา" หรือ "ตรรกศาสตร์" ในสมัยนี้ ควบคู่ไปกับวิชา "อภิปรัชญา" หรือ "จิตวิทยา" ในสมัยนี้เสมอ ทั้งนี้เพราะ คนที่จะเป็นครูบาอาจารย์เขานั้น ควรจะต้องรู้ทั้งวิชาตรรกศาสตร์ เพื่อจะได้เป็นคนมีเหตุผล และวิชาจิตวิทยา เพื่อจะได้รู้จักจิตใจของเด็กหรือนิสิต นักศึกษาในระดับต่างๆ การสอนจึงจะมีประสิทธิภาพอันก่อให้เกิดประสิทธิผลที่น่าพอใจ

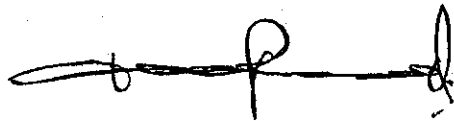
ตำรา “**ตรรกศาสตร์**” ซึ่งข้าพเจ้าเขียนขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษา
ในคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๐๗ นั้น บัดนี้ได้ตีพิมพ์มา ๗ ครั้ง และได้จำหน่ายไปเกือบหมดแล้ว
จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๘ ต่อไป

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ซึ่งมองเห็นความสำคัญของวิชาตรรก-
ศาสตร์ และได้จัดวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาพื้นฐานของนักศึกษามาตั้งแต่เริ่ม

(๑๖)

ตั้งเป็นวิทยาลัยแล้วนั้น ก็เพราะทางมหาวิทยาลัยมีความตระหนักถึงความสำคัญของวิชาตรรกศาสตร์เป็นอย่างดี และก็ต้องการสร้างนักศึกษาของมหาวิทยาลัยให้มีความรู้ความสามารถ มีเหตุผล และมีความประพฤติที่ดีงามควบคู่ไปด้วย นับว่าเป็นการศึกษาที่ถูกต้องตามหลักปรัชญาการศึกษาที่แท้จริง

เมื่อมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตฯ แจ้งว่าบัดนี้หนังสือตรรกศาสตร์ที่ตีพิมพ์ครั้งที่ ๗ ใกล้จะหมดแล้ว จึงขออนุญาตจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๘ เพื่อสนองความต้องการของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่อไป ข้าพเจ้าจึงอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามประสงค์.

(นายจำนงค์ ทองประเสริฐ)

๑๑ มิถุนายน ๒๕๖๔

กองศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๑-๔๘๒๒, ๒๒๒-๐๑๘๙, ๒๒๒-๖๑๕๙

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๗

วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาพื้นฐานที่นิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาทุกคน ไม่ว่าจะศึกษาในคณะใดก็ตาม ควรจะรู้อย่างถ่องแท้ เพราะวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่สอนให้คนเรารู้จักใช้เหตุผลเพราะความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลนั้นเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์อื่น ๆ ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักใช้เหตุผลใช้แต่อารมณ์เข้าตัดสินกัน ประหัดประหารกัน มนุษย์เราจะแตกต่างไปจากสัตว์เครื่องานได้อย่างไร

เหตุผลไม่จำเป็นจะต้องถูกเสมอไป เพราะความถูกต้องความคิดนั้นเป็นเรื่องที่ตอบยาก ที่เราถือว่าถูกก็เพราะยังไม่มีใครพิสูจน์ได้ว่าผิด แต่เมื่อใดเราสามารถพิสูจน์ได้ว่าเรื่องนั้นมันผิด มันก็กลายเป็นไม่ถูกไป เรื่องที่สมัยหนึ่งเคยเชื่อกันว่าจริง ในอีกสมัยหนึ่งอาจกลายเป็นเท็จไปได้

อย่างไรก็ตาม คนที่มีเหตุผลนั้นย่อมเป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ ถ้าความเห็นของผู้อื่นมีเหตุผลดีกว่าความเห็นของตน เขาก็พร้อมที่จะเปลี่ยนความเห็นที่ผิด ๆ ของตนมาเชื่อถือตามความเห็นของผู้อื่นที่ดีกว่าของตนได้ คนที่มีเหตุผลจะไม่เป็นคนดื้อดันทุรัง ที่คอยใช้แต่อำนาจเข้าข่มขู่อย่างเดียว

ยิ่งบุคคลที่จัดว่าเป็น “ปัญญาชน” ด้วยแล้ว ควรจะเป็นผู้ที่มิมีเหตุผลให้มาก การปกครองคนที่มิมีเหตุผลนั้นปกครองไม่ยาก ถ้าผู้ปกครองจะปกครองด้วยเหตุผล

วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เป็นวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่งที่ได้เห็นความสำคัญของวิชาตรรกศาสตร์และได้เปิดสอนวิชานี้มาตั้งแต่ต้น ซึ่งนักศึกษาทุกคนไม่ว่าจะศึกษาอยู่ในคณะใดก็ตาม จะต้องศึกษาตรรกศาสตร์ทั้งสิ้น เพราะวิทยาลัยพิจารณาเห็นว่าวิชาตรรกศาสตร์จะช่วยทำให้นักศึกษาเป็นคน

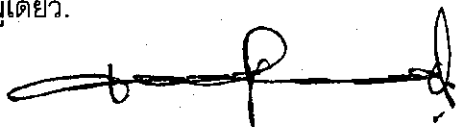
(๑๘)

มีเหตุผลสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็น “ปัญญาชน” อย่างยิ่ง

หนังสือดรรกศาสตร์ซึ่งตีพิมพ์จำหน่ายมารวม ๖ ครั้งแล้ว แสดงว่าในปัจจุบันมีผู้สนใจศึกษาวิชาดรรกศาสตร์มากขึ้น และหนังสือดรรกศาสตร์ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ ๖ ใกล้จะหมดแล้ว ไม่เพียงพอแก่การที่จะสนองความต้องการของนิสิตนักศึกษาในวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตและสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ข้าพเจ้าจึงได้ถือโอกาสปรับปรุงแก้ไขใหม่หมดทั้งเล่ม และใช้ศัพท์บัญญัติให้ถูกต้องตาม “ศัพท์บัญญัติ” ของราชบัณฑิตยสถานโดยตลอด ซึ่งจะทำให้หนังสือดรรกศาสตร์เล่มนี้ถูกต้องและทันสมัยยิ่งขึ้น

ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่าน อาจารย์ยี่สาว สุทธิพิทักษ์ อธิการแห่งวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตที่เห็นความสำคัญของวิชาดรรกศาสตร์ และได้ให้ความสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณ น.ส. วัฒนา อินทรเกษตร นักรรณศิลป์ ๖ แห่งราชบัณฑิตยสถานที่ได้กรุณาช่วยพิสูจน์อักษรให้โดยตลอด และขอขอบคุณ คุณอาคม เกษนทร์ แห่งโรงพิมพ์บรรณาคม ก็กรุณาช่วยทำดรรชนีท้ายเล่มให้ ทำให้หนังสือนี้ออกมาทันแก่ความต้องการของนิสิตนักศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๒๖ นี้ ถ้าหากจะมีอะไรผิดพลาดขาดตกบกพร่องไปบ้าง ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่ผู้เดียว.

(นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ)

๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๖

๔๓๔ ถนนอาคารสงเคราะห์ ทุ่งมหาเมฆ

เขตยานนาวา กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐

โทร. ๒๘๖๕๖๘๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๖

วิชาตรรกศาสตร์ นับว่าเป็นวิชาที่ได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในการศึกษาระดับอุดมศึกษา แต่เราก็มีตำราตำราเกี่ยวกับตรรกศาสตร์น้อยมาก และครูบาอาจารย์ที่จะประสิทธิ์ประสาทวิชาได้อย่างมีประสิทธิภาพก็หาได้ยากเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่ในอินเดียก็ได้มีการศึกษากันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้ว และในยุโรปก็มีการศึกษากันมาอย่างน้อยก็ในสมัย **อริสโตเติล** (พ.ศ. ๑๕๙-๒๒๑) แล้ว เพียงแต่ในเมืองไทยเราเพิ่งจะมาสนใจในวิชานี้ก็เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมานี้เอง และเพิ่งจะมีการศึกษากันจริงจังมากขึ้น ก็เมื่อสักสิบกว่าปีมานี้แหละ แต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่สอนให้คนรู้จักใช้เหตุผล เพราะฉะนั้นจึงเป็นวิชาที่คนทุกคน โดยเฉพาะในระดับปัญญาชน ควรจะต้องศึกษากันทุกคน ให้สมกับที่มนุษย์เป็น **“สัตว์ที่มีเหตุผล”** หรือเป็น **“สัตว์ที่สอนให้ใช้เหตุผลได้”**

หนังสือ **“ตรรกศาสตร์”** ที่ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงขึ้นนี้ ได้ตีพิมพ์มารวม ๕ ครั้งแล้ว และก็ขาดตลาดไปนานแล้ว แต่ก็ยังปรากฏว่ามีผู้สนใจต้องการนำไปศึกษาค้นคว้าอยู่อีกมาก และได้เรียกร้องให้ข้าพเจ้าจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ประจวบกับข้าพเจ้าได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตในสาขาวิชาตรรกศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๒๑ และในฐานะที่ข้าพเจ้าได้รับการศึกษาอบรม ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ซึ่งตั้งอยู่ ณ วัดมหาธาตุ เป็นรุ่นแรก และได้ศึกษาวิชา **ตรรกศาสตร์** (หรือ **ตรรกวิทยา** ในสมัยนั้น) ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแห่งแรก ก่อนที่จะไปศึกษาในวิชานี้เพิ่มเติมที่มหาวิทยาลัยเยล (Yale) สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ จึงนับว่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มี

(120)

ส่วนในการประสิทธิ์ประสาทความรู้ในวิชาตรรกศาสตร์ให้แก่ข้าพเจ้าเป็นแห่งแรก อันนับว่าเป็นการวางพื้นฐานให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาวิชาปรัชญา และวิชาการสาขาอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง

ด้วยความสำนึกในพระคุณ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์มีต่อข้าพเจ้าเป็นอย่างสูง และเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสที่ศิษย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ได้รับพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าจึงได้มอบให้มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นผู้จัดพิมพ์ ผลประโยชน์ที่จะพึงมีพึงได้จากการจำหน่ายหนังสือนี้ทั้งหมด ข้าพเจ้าขอมอบให้แก่มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ อันเป็นสถาบันการศึกษาที่ข้าพเจ้ารักยิ่ง ทั้งนี้ ก็ต้องขอกราบขอบพระคุณท่านเลขาธิการ (ดร. พระมหานคร เขมปาลี) และท่านรองเลขาธิการ (พระวิสุทธิสมโพธิ) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ที่กรุณารับดำเนินการให้หนังสือเล่มนี้พิมพ์เสร็จออกมาทันต่อความต้องการของนิสิตนักศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๓๓ นี้

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องและข้อผิดพลาดที่มีอยู่บ้างให้ถูกต้องยิ่งขึ้น และได้พยายามใช้ศัพท์บัญญัติ ที่คณะกรรมการบัณฑิต สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง แห่งราชบัณฑิตยสถานบัญญัติขึ้นโดยตลอด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดเอกภาพเกี่ยวกับการใช้ศัพท์บัญญัติในการเขียนดาร์บดาราต่อไป และเพื่อมิให้เกิด “ช่องว่าง” ระหว่างผู้ใช้นังสือที่พิมพ์ครั้งก่อน ๆ กับผู้ใช้นังสือที่พิมพ์ครั้งหลังสุดนี้ ข้าพเจ้าจึงพยายามใช้ทั้งศัพท์เก่าและศัพท์ใหม่ควบคู่กันไป เช่น คำว่า accident ข้าพเจ้าเคยใช้ “สหสมบัติ” แต่คณะราชบัณฑิตท่านบัญญัติว่า “จรมสมบัติ” ข้าพเจ้าก็ใช้ทั้งสองคำว่า “จรมสมบัติหรือสหสมบัติ” หรือคำ obversion ข้าพเจ้าเคยใช้ว่า “การเปลี่ยนคุณภาพ” แต่คณะราชบัณฑิตท่านบัญญัติว่า “การอุปวิวรรต” ข้าพเจ้าก็ใช้ว่า “การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพ” เป็นต้น และข้าพเจ้ายังได้นำประมวลศัพท์บัญญัติวิชาวรรกศาสตร์ที่ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์ได้บัญญัติขึ้น แม้จะยังมีได้ประกาศใช้เป็นทางการ มาเสนอท่านผู้สนใจ

(12)

สำหรับใช้เป็นแนวในการศึกษาศัพท์บัญญัติต่อไป ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาของเรา
เรามีมาตรฐานและมีเอกภาพมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

แม้ข้าพเจ้าจะได้พยายามทำอย่างดีที่สุดแล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าก็คิดว่าคงจะมีข้อขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งถ้าหากมี ข้าพเจ้าก็ขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย ส่วนความดีที่จะพึงเกิดมีจากการอ่านและศึกษาหนังสือนี้อยู่บ้างแล้ว ข้าพเจ้าขอยกให้แก่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชานี้ให้แก่ข้าพเจ้า

ในการทำตรชนีครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้มอบหมายให้ **ด.ช. ปัญญวัฒน์ ทองประเสริฐ** บุตรชายข้าพเจ้าซึ่งเป็นนักเรียน ชั้น ม. ๒ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ทำโดยตลอด ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการฝึกฝนให้เด็กได้รู้จักรับผิดชอบในการทำงานตั้งแต่เล็ก ๆ ข้าพเจ้าจึงขอขอบใจ **ด.ช. ปัญญวัฒน์ ทองประเสริฐ** ที่ตั้งใจช่วยทำตรชนีไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

[Handwritten signature]

(นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ)

៨ មិថុនា ២៥២៣

กองศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๒๒๖๑๕๙

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕

การศึกษาวิชา “ตรรกศาสตร์” กำลังเป็นที่นิยมกันทั่วไปทั้งในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู และวิทยาลัยเอกชนทั้งหลาย นับว่าเป็นยุคที่มีการศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ที่แพร่หลายที่สุด แต่ตำราตรรกศาสตร์ของเรายังมีอยู่น้อยมาก ทั้งอาจารย์ผู้สอนวิชานี้ ก็ค่อนข้างจะหายากเช่นกัน จึงทำให้เกิดความขลุกขลักขัดข้องในด้านการศึกษาวิชานี้เป็นอย่างยิ่ง

วิชา “ตรรกศาสตร์” เป็นพื้นฐานของการที่จะศึกษาวิชาการชั้นสูง ๆ ขึ้นไปในระดับอุดมศึกษาทุกวิชา วิชาตรรกศาสตร์สอนให้เราเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผล ไม่ว่าจะศึกษาวิชาอะไร เราก็ควรมีเหตุผล ศึกษาด้วยเหตุผล ไม่ใช่จะต้องเชื่อกันเรื่อยไปโดยไม่ได้ใช้วิจารณ์ญาณเสียก่อน ถ้าหากเราได้ศึกษาวิชตรรกศาสตร์กันอย่างจริง ๆ จัง ๆ แล้ว ก็จะทำให้คนเรามีเหตุผลเป็นตัวของตัวเอง ไม่ดื้อตันทुरัง ไม่เชื่ออะไรอย่างมง่าย จึงนับว่าเหมาะสมกับยุคที่เรากำลังเรียกร้องหาประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง ประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีการศึกษาดี มีเหตุผล และรู้จักหน้าที่ของตนเท่านั้น วิชาตรรกศาสตร์จึงนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะทำให้ประชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงและสมบูรณ์แบบ ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตยแต่ชื่อเท่านั้น

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๕ นี้ ข้าพเจ้าได้ปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมหนังสือตรรกศาสตร์นี้ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาจากข้าพเจ้าโดยตรงเข้าใจง่ายขึ้น ทั้งได้ให้ตัวอย่าง และการอธิบายเปรียบเทียบมากขึ้น ซึ่งข้าพเจ้าหวังว่าคงจักเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้สนใจไม่มากนัก

การพิมพ์ครั้งนี้ **คุณจิตต์ แพร่พานิช** แห่งสำนักพิมพ์แพร่พิทยา ซึ่ง

(๒๓)

ได้จัดพิมพ์หนังสือของข้าพเจ้ามากกว่าสิบเล่มแล้วเป็นผู้รับไปจัดทำ ทั้งนี้ก็
โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้หนังสือนี้แพร่หลายในวงการศึกษามากยิ่งขึ้น
ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณจิตต์ แพร่พานิช ไร่ ณ ที่นี้ ในการทำดรรชนีก็ได้รับ
ความช่วยเหลือจาก นางสาวเสาวลักษณ์ บุญเศรษฐ และ นางสาวสายหยุด
พันธุ์ดวงชื่น โดยตลอด จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้.

(จ๋านงค์ ทองประเสริฐ)

๑๐ เมษายน ๒๕๑๗

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๑๔๘๒๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔

หนังสือ “**ตรรกศาสตร์**” ซึ่งได้ตีพิมพ์มารวม ๓ ครั้งนั้น บัดนี้ได้จำหน่ายไปหมดแล้ว การที่หนังสือวิชาการประเภทนี้สมควร เช่น “**ตรรกศาสตร์**” ต้องพิมพ์เป็นครั้งที่ ๔ ในช่วงระยะเวลาประมาณไม่ถึง ๑๐ ปีนี้ นับว่าเป็นเรื่องที่น่าคิดสำหรับวงการการศึกษาในเมืองไทยอยู่มากทีเดียว ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ที่สนใจในวิชานี้มิได้มีเฉพาะผู้ที่เป็นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ เท่านั้น หากยังหมายถึงว่า ผู้ที่มีได้ศึกษาในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ หรือบางท่านที่ศึกษาจบแล้ว ก็ยังให้ความสนใจวิชานี้อยู่มาก จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมยินดีที่ชาวไทยเราให้ความสนใจ และมองเห็นความสำคัญของวิชาตรรกศาสตร์ ศาสนาและปรัชญามากยิ่งขึ้น และดูจะมากกว่ายุคใด ๆ ที่แล้วมาเสียอีก

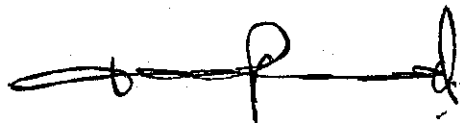
การศึกษาศาสนา และ ปรัชญา เท่ากับเป็นการวางพื้นฐานแห่งชีวิตให้มั่นคง มีเสถียรภาพและดุลยภาพ การศึกษาตรรกศาสตร์ เป็นการเสริมสร้างความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะนักปราชญ์ท่านได้นิยามความหมายของคำว่า “**มนุษย์**” ไว้ว่า “**มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล**” ความเป็นผู้มีเหตุผลนี้แหละที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์อื่น ๆ และวิชาตรรกศาสตร์ ก็เป็นวิชาที่สอนให้เรามีเหตุผล รู้จักใช้เหตุผลมากยิ่งขึ้น ทำให้เรารู้จักคิดรู้จักไตร่ตรองอย่างมีระบบ ไม่ใช่คิดเพ้อ ๆ ผัน ๆ อย่างลม ๆ แล้ง ๆ ดังนั้น ตรรกศาสตร์ จึงเป็นวิชาที่ทุกคนที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ควรจะได้ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ในการตีพิมพ์ครั้งนี้ **อาจารย์ไสว สุทธิพิทักษ์** ผู้อำนวยการวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ได้ขออนุญาตนำไปจัดพิมพ์เพื่อใช้ศึกษาในวิทยาลัยและจำหน่ายแก่ประชาชนที่สนใจทั่ว ๆ ไป ข้าพเจ้าเห็นว่า **อาจารย์ไสว สุทธิพิทักษ์** เป็นผู้

(๒๕)

มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมือง และต่อวงการศึกษานานาชาติ ต้องการที่จะยกระดับการศึกษาของประชาชนชาวไทยให้ได้มาตรฐาน และมองเห็นความสำคัญของวิชาตรรกศาสตร์อยู่มาก ถึงกับได้บรรจุวิชาไว้ในหลักสูตรชั้นอุดมศึกษาของวิทยาลัยมาตั้งแต่ต้น จึงมีความยินดีและอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามประสงค์

โดยเหตุที่ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าไม่มีเวลาว่างพอ จึงมิได้แก้ไขเพิ่มเติมอะไรเลยแม้แต่น้อย ในด้านพิสูจน์อักษรและการทำวรรณคดีท้ายเล่ม **คุณอาคม กชนทร์** แห่งโรงพิมพ์บรรณาคม ได้รับการจัดทำโดยตลอด ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

(นายจำนงค์ ทองประเสริฐ)

๖ กรกฎาคม ๒๕๑๕

ราชบัณฑิตยสถาน

โทร. ๒๑๔๘๒๒

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจที่หนังสือ “ตรรกศาสตร์” ได้รับความสนใจจากนิสิต นักศึกษา และท่านผู้สนใจในวิชาการด้านนี้เป็นอย่างดี ตามสมควร เพราะตามปรกติหนังสือตำราประเภทนี้เป็นหนังสือระดับมหาวิทยาลัย และเป็นหนังสือที่จำหน่ายได้ค่อนข้างยาก ถึงกระนั้นก็ปรากฏว่าหนังสือเล่มนี้ได้รับการต้อนรับด้วยดีเกินคาด ดังจะเห็นได้จากการจัดพิมพ์ถึง ๒ ครั้ง ในช่วงระยะเวลาไม่ถึง ๕ ปี และบัดนี้ก็ขาดตลาดไปร่วมปีแล้ว แต่ก็ยังมีผู้เรียกร้องให้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่อีก

ข้าพเจ้าเห็นว่า เวลาที่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ให้ความสนใจในวิชานี้มากขึ้นตามลำดับ ข้าพเจ้าจึงได้พยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งได้ให้ตัวอย่างในภาคที่ว่าด้วย “อรรถศาสตร์” และ “ปริตรธานุमान” มากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกแก่ท่านผู้สนใจ แต่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย หรือผู้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย แต่ศึกษาในคณะที่มีได้สอนวิชาตรรกศาสตร์ ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจักเป็นประโยชน์แก่นิสิต นักศึกษา และท่านผู้สนใจบ้างไม่มากก็น้อย

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือจาก คุณถวัลย์ พันธุ์งาม และ คุณนพ เจริญพิทักษ์ แห่งห้างหุ้นส่วนจำกัดนนทชัย และเจ้าหน้าที่ของโรงพิมพ์เป็นอย่างดียิ่ง ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณเป็นพิเศษ และขอขอบคุณนางสาวสาวอักษรณ์ บุญเศรษฐ และ นายจำนงค์ บุญญพันธุ์ ที่ช่วยทำวรรณคดีให้โดยตลอด ถ้าหากจะมีอะไรขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ข้าพเจ้าก็หวังว่าคงจัก

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

วิชา “**ตรรกวิทยา**” หรือ “**ตรรกศาสตร์**” นับว่าเป็นวิชาหนึ่ง ที่กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในวงการศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ไป และนับวันจะมีผู้สนใจมากยิ่งขึ้นทุกที แต่เรายังขาดอุปกรณ์ในการศึกษาวิชาตรรกวิทยาอยู่มาก ข้าพเจ้าได้เคยรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ “**ตรรกวิทยา**” และได้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับจากนิสิต นักศึกษา และท่านผู้สนใจในวิชาการแขนงนี้อย่างผิตคาด และปรากฏว่า บัดนี้หนังสือที่พิมพ์ในครั้งนั้นได้ขาดตลาดแล้ว ทั้งยังมีผู้เรียกร้องให้พิมพ์ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าเห็นว่าในการพิมพ์ครั้งแรกยังมีขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง และมีพิมพ์ผิดอยู่หลายแห่งด้วยกัน จึงเห็นว่าควรจะได้มีการปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มเติมใหม่ให้ถูกต้องและดียิ่งขึ้น

ในการเรียบเรียงหนังสือ **ตรรกวิทยา** ขึ้นนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามเรียบเรียงให้ตรงตามหลักสูตรที่ใช้ในมหาวิทยาลัยต่างๆ คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่โดยเหตุที่ชั่วโมงการสอนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีจำกัด การที่จะเขียนให้ละเอียดมากเกินไปก็จะเป็นการไม่เหมาะสมกับเวลาแห่งการศึกษา ข้าพเจ้าจึงได้พยายามเลือกคัดเอาเฉพาะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการศึกษา **“ตรรกวิทยาเบื้องต้น”** เท่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็น พื้นฐานพอเพียงสำหรับท่านผู้สนใจวิชาแขนงนี้ จะได้ใช้เป็นเครื่องมือศึกษาค้นคว้าในขั้นสูงต่อไปอีก ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ข้าพเจ้าได้เปลี่ยนชื่อหนังสือเป็น **“ตรรกศาสตร์”** ให้สอดคล้องกับศัพท์ที่ทางคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ แห่งราชบัณฑิตยสถานบัญญัติไว้ สำหรับในด้านการจัดพิมพ์ ก็ได้รับความร่วมมือจาก **คุณณิ**

คำนำ

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

วิชาตรรกวิทยา เป็นวิชาที่มีความสำคัญมากวิชาหนึ่ง สำหรับการ
ศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย แต่เป็นวิชาที่มีค้อยได้มีการศึกษากันแพร่หลายนัก
ในมหาวิทยาลัยในเมืองไทยเรา จะมีศึกษาอยู่บ้างก็ในมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ กับที่มหา
วิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น ในสถานที่อื่น ๆ แม้จะมีการศึกษาอยู่บ้าง ก็ดูจะ
ยังไม่เป็นหลักเป็นฐานมากนัก

เมื่อข้าพเจ้าได้รับหน้าที่เป็นผู้บรรยาย **วิชาตรรกวิทยา** ในคณะพุทธ-
ศาสตร์และคณะครุศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕
เป็นต้นมา รู้สึกว่าลำบากใจอยู่มากในเรื่องเกี่ยวกับตำรับตำรา เพราะจะหา
ตำราตรรกวิทยาภาษาไทยนั้น เกือบจะไม่ได้เลย แม้ฉบับภาคภาษาอังกฤษก็
มีไม่มากนัก และแต่ละเล่มก็ตีไปคนละอย่าง จึงออกจะลำบากใจที่จะใช้ตำรา
เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ ข้าพเจ้าจึงได้พยายามเขียนตำรา **“ตรรกวิทยา”** ขึ้น
ใช้ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แต่ก็ทำไปได้เพียงภาคเดียวเท่านั้น ซึ่ง
ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนั้นได้จัดพิมพ์ไปแล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖

ในปีการศึกษา ๒๕๖๒ นี้ ข้าพเจ้าได้รับอาราธนาจากอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้เป็นผู้บรรยายพิเศษในลักษณะวิชาตรรกวิทยาในคณะศิลปศาสตร์ และแผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ทำให้รู้สึกเห็นใจนักศึกษาเป็นอย่างมากเพราะวิชาตรรกวิทยาเป็นวิชาค่อนข้างยาก เพราะเต็มไปด้วยหลักวิชา ซึ่งถ้าไม่มีตำราประกอบแล้ว คงก่อให้เกิดความงุนงงเป็นอย่างมาก นักศึกษาทั้งหลายได้ขอร้องให้ทำคำบรรยายให้ทันก่อนสอบ

ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเองก็มีภาระหน้าที่อยู่หลายด้าน แต่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ นักศึกษา จึงได้พยายามแปลและเรียบเรียงหนังสือตรรกวิทยานี้ขึ้นมาใหม่หมด โดยใช้เวลาเขียนประมาณเกือบสองเดือน โดยเหตุที่มีเวลาจำกัดและจะต้อง จัดทำให้เสร็จทันเวลาที่นักศึกษาจะใช้เป็นหลักในการศึกษา ความขาดตกบกพร่องคงมีเป็นธรรมดา ซึ่งถ้าหากจะมีบ้าง ข้าพเจ้าก็ต้องขออภัยด้วยเป็นอย่างมาก

หนังสือ “ตรรกวิทยา” เล่มนี้สำเร็จขึ้นมาได้เพราะอาศัยดำริบดาราหลายเล่มด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ หนังสือ *Logic, the Art of Defining and Reasoning* ของ John A. Oesterle หนังสือ *Introduction to Logic* ของ Irving M. Copi หนังสือ *Practical Logic* ของ Monroe C. Beardsley นอกจากนี้ก็ยังมีหนังสือ *An Introduction to Logic* ของ David Mitchell หนังสือ *A College Logic* ของ Alburey Castell หนังสือ **ตรรกวิทยา** ของ **ขุนประเสริฐ คุปมาตรา** และหนังสือ **ตรรกวิทยา เล่ม ๑** ของผู้เขียน ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ นอกจากนั้นก็มีหนังสืออื่น ๆ อีกหลายเล่ม ซึ่งได้ใช้เป็นแนวประกอบบ้าง อย่างเช่น หนังสือ *The Basic Work of Aristotle* ซึ่งเรียบเรียงโดย Richard McKeon และหนังสือ *The Dialogues of Plato* ซึ่งเรียบเรียงโดย B. Jowett เป็นต้น ซึ่งข้าพเจ้าต้องขออนุโมทนา ขอบคุณท่านเจ้าของ และผู้แต่งหนังสือไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นอกจากนั้นก็ต้องขออนุโมทนาขอบคุณ **คุณอรทัย ล้อมอุณานนท์** ที่ได้ช่วยพิมพ์ตีตต้นฉบับที่อ่านยากแสนยากให้โดยตลอด ซึ่งเป็นเหตุทำให้การเรียงพิมพ์ดำเนินไปได้โดยรวดเร็วยิ่งขึ้น และขออนุโมทนาขอบคุณ **นายสุพร สิทธิกัน** นักศึกษาในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ช่วยดำเนินการจัดทำหนังสือนี้ให้สำเร็จลงได้ด้วยดี สมปรารถนา และทันกาลเวลา และขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าของและพนักงานทุกฝ่ายของโรงพิมพ์เลี้ยงเชิงจงเจริญ ที่ได้ช่วยจัดทำหนังสือให้สำเร็จ ได้เรียบร้อยทันเวลา ถ้าหากขาดความร่วมมือจากพนักงานทั้งหลายของโรงพิมพ์ และท่านผู้กล่าวนามมา

(๓๒)

แล้วนั้น หนังสือนี้อาจจะยังไม่ปรากฏโฉมออกมาสู่บรรณพิภพก็ได้

ถ้าหากว่าจักมีความดีใดๆ ที่เกิดจากการจัดทำหนังสือนี้ ข้าพเจ้าขอมอบให้แก่ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมหาวิทยาลัยเยล ในสหรัฐอเมริกาที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในด้านนี้แก่ข้าพเจ้า ถ้าหากจะมีความผิดพลาดขาดตกบกพร่องใด ๆ เกิดขึ้น ก็คงเป็นเพราะความเขลาของข้าพเจ้าโดยแท้ ซึ่งข้าพเจ้าขอรับผิดแต่ผู้เดียว และได้ตั้งใจไว้ว่า จะพยายามปรับปรุงแก้ไขหนังสือนี้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพดียิ่ง ๆ ขึ้นเรื่อยไปโดยไม่หยุดยั้ง.

พระกวีวรรณ

๒๑ มกราคม ๒๕๐๗

วัดสระเกศ คณะ ๑๖

พระนคร

โทร. ๒๘๘๔๔

สารบัญ

หน้า

คำปรารภ-คำนำ

(๑)-(๓๒)

บทนำ

๑-๑๖

ความหมายและการแบ่งวิชาตรรกศาสตร์ ความ
คิดที่มีเหตุผล-ความหมายของคำว่า “ตรรก”
ในพระพุทธศาสนา

๑-๑๖

ตรรกศาสตร์ ภาค ๑ : การเข้าใจอย่างง่าย ๆ

๑๗

บทที่ ๑ : นิमित ศัพท์ และมโนภาพ

๑๘

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับนิमित - นิमितตามธรรมชาติ-
นิमितตามสัญญา - นิमितตามแบบ - ศัพท์และมโนภาพ-
ปัญหาบทที่ ๑-แบบฝึกหัดบทที่ ๑

๑๘-๓๔

บทที่ ๒ : คำนิเทศ

๓๕

สิ่งสากล-ความเห็นและการแบ่งประเภทคำนิเทศ-
ความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญชนิดต่าง ๆ - ความ
สัมพันธ์ที่มีใช้สารัตถะสำคัญชนิดต่าง ๆ - ปัญหาบทที่ ๒-
แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒

๓๕-๕๕

บทที่ ๓ : ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปารัตถะต่าง ๆ

๕๖

คำที่เป็นเอกัตถะ คำที่เป็นยুক্তัตถะ และคำที่เป็น
สมานัตถะ-สังกรกถาและอสังกรกถา-อรรถภาพในภาค
ประธานและคำนิเทศของภาคประธาน-ปัญหาบทที่ ๓-
แบบฝึกหัดบทที่ ๓

๕๖-๖๙

บทที่ ๔ : ปารัตถะ

๗๐

เงื่อนไขต่าง ๆ ที่จำต้องใช้ในการจัดปารัตถะ -

(๓๔)

หน้า

ปทัชศดต่าง ๆ ๑๐ ประการ - การจัดประเภทคำที่เป็น
ปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน-ปัญหาบทที่ ๕-แบบฝึกหัดที่
๑-แบบฝึกหัดที่ ๒

๗๐-๙๒

บทที่ ๕ : วิชา

๕๓

กฎว่าด้วยวิชา-วิชาชนิดต่าง ๆ-ปัญหาบทที่
๕-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒-แบบฝึกหัดที่ ๓

๙๓-๑๑๓

บทที่ ๖ : การนิยามความหมาย

๑๑๔

กฎว่าด้วยการนิยามความหมาย-การนิยามความ
หมายชนิดต่าง ๆ-ปัญหาบทที่ ๖-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบ
ฝึกหัดที่ ๒

๑๑๔-๑๓๗

ตรรกศาสตร์ ภาค ๒ : นิพนธ์และวิชา

๑๓๕

บทที่ ๗ : ญัตติหรือประพจน์

๑๔๑

ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ที่สมบูรณ์
แบบชนิดต่าง ๆ-ส่วนประกอบที่สำคัญแห่งญัตติหรือ
ประพจน์-ปัญหาบทที่ ๗-แบบฝึกหัดที่ ๗

๑๔๑-๑๕๑

บทที่ ๘ : การแบ่งญัตติหรือประพจน์

๑๕๒

การแบ่งตามเอกภาพ-การแบ่งตามคุณภาพ-การ
แบ่งตามปริมาณ-การแบ่งตามเนื้อหาของญัตติหรือ
ประพจน์-การแบ่งตามฐานนิยมแห่งนิพนธ์ที่แสดงออก
มา หรือมิได้แสดงออกมา-ปัญหาบทที่ ๘-แบบฝึกหัดที่
๑-แบบฝึกหัดที่ ๒-แบบฝึกหัดที่ ๓

๑๕๒-๑๗๐

บทที่ ๙ : การสมมุติ

๑๗๑

นัยและการสมมุติ-บทนิยามความหมายของคำ
ว่า “การสมมุติ”-การสมมุติแบบต่าง ๆ-การจำแนก

หรือกระจายภาคประธานและภาคลักษณะในญัตติ-
ตารางแสดงคำที่จำแนกหรือกระจายและคำที่ไม่จำแนก
หรือไม่ กระจาย-ปัญหาบทที่ ๔- แบบฝึกหัดที่ ๑-
แบบฝึกหัดที่ ๒

๑๗๑-๑๘๗

บทที่ ๑๐ : ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือ ประพจน์

๑๘๘

การแบ่งญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรง
ข้ามกัน-จัดรัสแห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้าม
กันของญัตติหรือประพจน์-กฎว่าด้วยความถูกและ
ความผิด-ความสัมพันธ์ตามแบบแห่งญัตติทั้งหลาย-
กฎว่าด้วยความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน-กฎว่าด้วย
ความขัดแย้งกัน-กฎว่าด้วยความขัดกัน-กฎว่าด้วย
ความคล้ายขัดกัน-กฎว่าด้วยความแย้งกัน-ตาราง
แสดงความสัมพันธ์แห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความ
ตรงข้ามกันระหว่างญัตติหรือประพจน์ต่าง ๆ-ปัญหาบท
ที่ ๑๐-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒-แบบฝึกหัดที่
๓-แบบฝึกหัดที่ ๔-แบบฝึกหัดที่ ๕-แบบฝึกหัดที่ ๖ ๑๘๘-๒๓๒

บทที่ ๑๑ : การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือ ประพจน์

๒๓๓

กฎว่าด้วยการอุปวิวรรต หรือเปลี่ยนคุณภาพของ
ญัตติหรือประพจน์-กฎว่าด้วยความถูกและความผิดใน
การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือ
ประพจน์-ปัญหาบทที่ ๑๑-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบ

(๓๖)

หน้า

ฝึกหัดที่ ๒

๒๓๓-๒๔๕

บทที่ ๑๒ : การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์

๒๔๖

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ชนิดต่างๆ-กฎว่าด้วยการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์-กฎว่าด้วยความถูกต้องในการปริวรรตหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์-การวิปริวรรตหรือการย้อนญัตติหรือประพจน์-ปัญหาบทที่ ๑๒-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒-แบบฝึกหัดที่ ๓

๒๔๖-๒๖๔

บทที่ ๑๓ : ญัตติหรือประพจน์ผสม

๒๖๕

ญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดเจน-ญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยาย-ความถูกต้องแห่งญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยาย-ตารางการอนุมานได้ทันทีในเรื่องเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์-ปัญหาบทที่ ๑๓

๒๖๕-๒๗๖

ปริทัศน์แบบฝึกหัด ภาค ๒ :

๒๗๗

ปริทัศน์แบบฝึกหัดที่ ๑ ภาค ๒-ปริทัศน์แบบฝึกหัดที่ ๒ ภาค ๒-ปริทัศน์แบบฝึกหัดที่ ๓ ภาค ๒

๒๗๗-๒๘๘

ตรรกศาสตร์ ภาค ๓ : การให้เหตุผล

๒๘๘

บทที่ ๑๔ : วิธีการให้เหตุผล

๒๘๑

วิธีการให้เหตุผล คือ กระบวนการแห่งการหาเหตุผล-ปัญหาบทที่ ๑๔

๒๘๑-๒๙๖

บทที่ ๑๕ : ปรัชญาอนุมานหรืออุปนัย

๒๙๗

ปรัชญาอนุมานหรืออุปนัย-เนื้อหาแห่งปรัชญา-

(๓๗)

หน้า

นุमानหรือรูปนिरนัย-รูปแบบแห่งปรัตธานุमानหรือรูป
นिरนัย-ปัญหาเกี่ยวกับวากยาลังการแบบที่ ๔-ปัญหา
บทที่ ๑๕

๒๔๗-๒๔๘

บทที่ ๑๖ : หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรัตธานุमान หรือรูปนिरนัย

๓๑๔

หลักการขั้นมูลฐานแห่งปรัตธานุमान-กฎต่าง ๆ
เกี่ยวกับปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัย-การพิจารณาตัดสิน
รูปลักษณะที่สมเหตุสมผลแห่งปรัตธานุमानหรือรูป
นिरนัย-ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยที่สรุปอย่างอ้อมค้อม
-กฎพิเศษเพิ่มเติมสำหรับปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัย
ที่สมเหตุสมผล ในวากยาลังการต่าง ๆ-ปัญหาบทที่ ๑๖-
แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒-แบบฝึกหัดที่ ๓-แบบ
ฝึกหัดที่ ๔-แบบ ฝึกหัดที่ ๕

๓๑๔-๓๔๘

บทที่ ๑๗ : การลดทอนปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยให้เป็นวากยา- ลังการแบบที่ ๑

๓๔๕

วิธีการลดทอนวากยาลังการแบบที่ ๒-ที่ ๓ และที่
๔ ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ พร้อมทั้งตัวอย่าง-
ปัญหาบทที่ ๑๗-แบบฝึกหัดบทที่ ๑๗

๓๔๕-๓๖๗

บทที่ ๑๘ : ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยผสม

๓๖๘

ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดที่มีเงื่อนไข-
ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดที่แยกกัน-ปัญหาบทที่
๑๘-แบบฝึกหัดบทที่ ๑๘

๓๖๘-๓๗๘

บทที่ ๑๙ : ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดย่อและชนิดขยาย

๓๗๕

ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดย่อ-ปรัตธานุमान

(๓๘)

หน้า

หรือรูปนิรนัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอกี่แสดงเหตุ-การ
รวมปรัตถานุमानเข้าเป็นหมวดหมู่หรือการให้เหตุผลต่อ
เนื่อง - ตารางเปรียบเทียบความสมเหตุสมผลระหว่าง
Aristotelian Sorites กับ Goclenian Sorites-
ปรัตถานุमानหรือรูปนิรนัยแบบที่ยูงยาก-ปัญหาบทที่
๑๙-แบบฝึกหัดที่ ๑-แบบฝึกหัดที่ ๒

๓๗๙-๓๙๔

ปริทัศน์แบบฝึกหัดคะแนนแบบปรนัย

๓๙๕-๔๑๑

บทที่ ๒๐ : การอุปนัย

๔๑๒

การให้เหตุผลแบบอุปนัย-เหตุที่กล่าวถึงอุปนัย
ภายหลังนิรนัย-ปัญหาบทที่ ๒๐

๔๑๒-๔๑๙

บทที่ ๒๑ : การให้เหตุผลที่พิจารณาในแง่เนื้อหา

๔๓๐

การสาธก-ลักษณะที่ต้องการก่อนสำหรับการ
สาธก-การนิยามความหมายคำว่า “สาธก”-การสาธก
ชนิดต่าง ๆ-วาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี-การให้เหตุผล
แบบวาทศิลป์-การให้เหตุผลแบบกวี-ปัญหาบทที่ ๒๑

๔๓๐-๔๖๐

บทที่ ๒๒ : การใช้เหตุผลหลอกล่อ

๔๖๑

ปฤจฉาที่หรือทุตรรกบทเกี่ยวกับภาษา-ปฤจ-
ฉาที่หรือทุตรรกบทที่ไม่เกี่ยวกับภาษา-ปฤจฉาที่หรือ
ทุตรรกบทนอกแบบชนิดพูดไม่เข้าเรื่อง-แบบฝึกหัดที่ ๑-
แบบฝึกหัดที่ ๒

๔๖๑-๕๐๖

ภาคผนวก

๕๐๗-๕๑๓

หนังสืออ้างอิง

๕๑๕-๕๑๖

ศัพท์บัญญัติตรรกศาสตร์

๕๑๗-๕๓๑

ดรรชนี

๕๓๓-๕๖๔

บทนำ

ความหมายและการแบ่งวิชาตรรกศาสตร์

วิชาตรรกศาสตร์คืออะไร? ทำไมเราจึงต้องศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ด้วย? เราควรจะเริ่มต้นด้วยการตอบปัญหานี้เสียก่อน โดยการสังเกตดู จะเห็นว่าตามธรรมดาแล้วคนทุกคนมีความปรารถนาที่จะทราบอะไรต่ออะไร หรือว่าล้วนแล้วแต่เป็นผู้อยากรู้อยากเห็นด้วยกันทั้งนั้น ข้อความที่มองเห็นได้อย่างประจักษ์ชัดนี้แหละที่พอจะหมายความว่าอย่างง่าย ๆ ว่ามนุษย์ที่เกิดมาแล้วนี้ล้วนแต่เป็นผู้ที่อยากรู้อยากเห็นอย่างช่วยไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น มนุษย์ก็คือสัตว์ที่อยากรู้อยากเห็นนั่นเอง

แต่มีปัญหาอยู่ว่า ที่ว่าอยากรู้อยากเห็นนะ อยากรู้อยากเห็นอะไร? เราพอจะทราบได้หลายทางด้วยกัน ตัวอย่างเช่น เราทราบว่าเขากำลังปรุงอาหารอยู่ในครัว เพราะเราได้กลิ่นอาหารมาจากทางนั้น เราทราบว่ามิชชายคนหนึ่งนั่งอยู่บนเก้าอี้ เพราะเรามองเห็นเขา เราทราบว่ากรุงนิวยอร์กเป็นอย่างไร โดยการหวนระลึกนึกถึงสมัยที่เราไปเที่ยวมาเมื่อปีกลายนี้ ในวิถีทางที่ยังยาก สลับซับซ้อนยิ่งไปกว่าที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็คือ เราทราบว่าเราจะต้องตายแน่ ไม่ช้าก็เร็ว ยิ่งไปกว่านั้น เรายังทราบด้วยว่า ทุกคนต้องตาย ทั้งนั้น ไม่มีใครตอกที่จะอยู่ค้ำฟ้า ทั้งยังทราบอีกว่า ทำไมคนเราจึงต้องตายด้วย

เมื่อเราพูดว่า ตามธรรมดาแล้ว ทุกคนล้วนเป็นสัตว์ที่อยากรู้อยากเห็นด้วยกันทั้งนั้น เราหมายความว่าความรู้นั้นใดไหน ในความรู้สึกที่ว่า มนุษย์ที่เกิดมาแล้วนี้เป็นผู้อยากรู้อยากเห็นอย่างช่วยไม่ได้ นั่น เรารวมเอาความรู้ทุกชนิดเข้าไว้ด้วย แต่ถ้าเราจะตีความหมายข้อความประโยคนี้นี้ว่า หมายถึงความรู้นั้นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์พิเศษโดยเฉพาะละก็ข้อความนั้น จะต้อง

หมายถึงความรู้ประเภทสุดท้าย นั่นคือความรู้ชนิดที่ประกอบด้วยเหตุผล

ที่ว่าความรู้ชนิดประกอบด้วยเหตุผลนั้น หมายถึงอะไร? ความรู้ชนิดที่ประกอบด้วยเหตุผลนั้น เป็นความรู้ชนิดที่เราใช้ตอบปัญหาที่ว่าทำไมจึงเป็นอย่างนี้ หรือทำไมจึงเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าหากมีใครมาถามว่า ทำไมคนทุกคนจึงจัดว่าเป็นมรตัยคือสัตว์ที่ต้องตาย เราก็จำเป็นที่จะต้องชี้แจงแสดงเหตุผลอะไรบางอย่างที่ทำให้เขายอมรับว่าข้อมูลนั้นถูกต้อง เมื่อกล่าวโดยย่อ ๆ ก็คือ เราจะต้องพิสูจน์ให้เขาเห็นจริงด้วย ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้สำหรับใช้กับมนุษย์โดยเฉพาะเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเราไม่ได้ไปพิสูจน์ให้ม้า ให้วัว หรือให้ลิงดูว่าพวกเจ้าจะต้องตายด้วยเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่ความจริง สัตว์เหล่านั้นก็ต้องตายจริง ๆ เช่นเดียวกับมนุษย์เหมือนกัน

มนุษยชาติในระดับต่าง ๆ ล้วนแต่มีความปรารถนาอยากทราบ ว่าทำไมสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นเช่นนั้นเหมือนกันหมด ประจักษ์พยานในเรื่องนี้ก็คือว่า แม้แต่พวกเราเองก็มักจะชอบถามถึงสิ่งต่าง ๆ ในรูปคำถามว่า **“ทำไม”** หรือ **“เพราะเหตุใด”** เสมอ ไม่ผิดอะไรกับพวกเด็ก ๆ เลย เรามักจะมีนิสัยอยากรู้อยากเห็นไม่รู้จักหยุดหย่อน ความประหลาดใจของมนุษยชาตินี้ไม่เคยมีใครสามารถทำให้หมดสิ้นไปเลย แม้ว่าบ่อยครั้งที่เดิยวที่เรามิได้แสดงต่อการบอกบทของมันเลยก็ตาม ดังชาวกรีกโบราณได้ประกาศว่า **“ความประหลาดใจเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้”** ความประหลาดใจเป็นจุดเริ่มต้นในข้อที่ว่า เราประหลาดใจต่อการอธิบายและสาเหตุของสิ่งต่าง ๆ ที่เรากำลังเฝ้าสังเกตอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดเราเข้าใจถึงสาเหตุของสิ่งใดแล้ว เมื่อนั้นเราก็อมหมดความประหลาดใจในสิ่งนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าความประหลาดใจของเราจะได้รับคำตอบที่น่าพึงพอใจอย่างสมบูรณ์เต็มที่ ก็ต่อเมื่อเราสามารถทราบถึงสาเหตุของสิ่งนั้นเท่านั้น

วิชาตรรกศาสตร์ก็ไม่มีอะไรมากยิ่งขึ้นไปกว่าที่เป็นศิลปะซึ่งแนะแนวให้เราเข้ามาสู่การรู้จักอะไรบางสิ่งบางอย่างที่เราไม่เคยรู้จักมาก่อนนั่นเอง ดังนั้น

วิชาตรรกศาสตร์ ก็คือ เครื่องมือที่จะช่วยให้เราค้นหาสาเหตุของสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงของมัน ขวานเป็นเครื่องมือสำหรับโค่นต้นไม้ ขวานที่คมย่อมเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในอันที่จะโค่นต้นไม้ได้ดี พลังแห่งการคิด ย่อมเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เราได้ทราบถึงสาเหตุของสิ่งต่างๆ แต่การคิดที่ได้ลับให้คมด้วยวิชาตรรกศาสตร์นั้น ย่อมเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในอันที่จะทำให้เราได้ทราบ หรือรู้จักสิ่งต่างๆ ตามแบบวิทยาศาสตร์ง่ายขึ้น โดยเหตุนี้แหละ เราย่อมได้รับคำตอบในเบื้องต้นแล้วว่าวิชาตรรกศาสตร์คืออะไร ทำไมเราจึงต้องศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ด้วย ถ้าหากว่าทุก ๆ คนปรารถนาที่จะทราบ และถ้าวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิธีการที่จำเป็นอย่างที่สุดที่จะขาดเสียมิได้ในอันที่จะบรรลุถึงการรู้นั้นได้ง่ายกว่า แน่นนอนกว่า และมีประสิทธิภาพกว่าละก็ การศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ก็นับว่าเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งมวลโดยแท้

การศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ ก็คือการศึกษาถึงวิธีการและหลักการที่จะใช้ในการแยกแยะการเจรจาออกมาให้ได้ว่า การเจรจาชนิดไหนเป็นการเจรจา ที่ถูกต้อง และชนิดไหนเป็นการเจรจาที่ไม่ถูกต้อง การให้คำจำกัดความอย่างนี้มีได้หมายความว่า ผู้ที่จะเจรจอย่างถูกต้องได้ จะต้องเรียนวิชาตรรกศาสตร์ มาก่อนเท่านั้น การพูดเช่นนั้นย่อมเป็นการผิดพลาดพอ ๆ กับที่อ้างว่า คนเราจะวิ่งได้ก็เพราะได้เคยศึกษาวิชาฟิสิกส์และสรีรศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวต่าง ๆ มาก่อน นักกีฬาเก่ง ๆ บางคนไม่ทราบถึงเรื่องที่เกี่ยวข้อง กลไกต่าง ๆ ในร่างกายในขณะที่เขาเล่นกีฬาเลย และผู้ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการเหล่านี้ เมื่อต้องลงมือทำด้วยตนเองจริง ๆ ก็อาจจะทำได้เลวอย่างน่าสงสาร ผู้ที่ศึกษาในเรื่องฟิสิกส์และสรีรศาสตร์นั้น แม้จะมีเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ครบถ้วน บางทีก็เอาชนะนักกีฬาที่เก่งโดยธรรมชาติไม่ได้ แต่คนที่มีความสติปัญญาพอ ๆ กัน คนที่ได้ศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ย่อมจะพูดได้ดีกว่า ถูกต้องกว่า ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาวิชาตรรกศาสตร์เสียเลย ทั้งนี้ก็มีเหตุผลหลายประการด้วยกัน คือ :-

ประการแรก การศึกษาวิชาตรรกศาสตร์โดยตลอดอย่างถูกต้องนั้น

จัดว่าเป็นทั้งศิลปะและศาสตร์ ผู้ที่ศึกษาย่อมเอาทฤษฎีต่าง ๆ นั้นมาปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ทุกบท การปฏิบัตินี้แหละที่จะช่วยทำให้การศึกษาวិชาตรรกศาสตร์ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประการที่ ๒ เดิมวิชาตรรกศาสตร์จัดว่าเป็นวิธีการทดสอบและอธิบายเกี่ยวกับวิธีเจรจาที่ไม่ถูกต้องหรือกำกวม ข้อนี้หาเพียงแต่จะทำให้เราเข้าใจหลักการเจรจาอย่างแจ่มแจ้งซาบซึ้งจริง ๆ เท่านั้นไม่ แต่การที่เรารู้จักมักคุ้นกับหลุมพรางต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมช่วยไม่ให้เราต้องตกหลุมพรางเหล่านั้นด้วย

ประการที่ ๓ การศึกษาวิชาตรรกศาสตร์จะช่วยให้นักศึกษามีเทคนิคและวิธีการที่จะนำมาใช้อย่างง่าย ๆ ในการทดสอบการเจรจาว่าผิด หรือ ถูก ซึ่งรวมทั้งคำพูดที่ตนเองพูดออกไปด้วย การที่เราทราบอย่างนี้ย่อมมีคุณประโยชน์มาก เพราะเมื่อเราสามารถจับข้อผิดพลาดได้ง่าย ก็ย่อมหมายความว่าเราจะมีความผิดพลาดน้อยลงด้วย

วิชา **"ตรรกศาสตร์"** (Logic) มักได้รับบทนิยามว่าเป็น **ศาสตร์ว่าด้วยกฎแห่งความคิด** (Science of Laws of Thought) บทนิยามนี้แม้ว่าจะให้ร่องรอยคุณลักษณะสามัญของวิชาตรรกศาสตร์อยู่บ้างก็ตาม แต่ก็ยังไม่แน่นอนนัก

ประการแรก เพราะว่าความคิดเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่นักจิตวิทยาศึกษาอยู่ด้วย วิชา **ตรรกศาสตร์** ไม่อาจที่จะจัดเป็น **ศาสตร์ว่าด้วยกฎแห่งความคิด** ที่ว่านั้นได้ เพราะวิชา **จิตวิทยา** (Psychology) ก็เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับกฎแห่งความคิดเช่นกัน ทั้ง **ตรรกศาสตร์** ก็หาได้เป็นวิชาแขนงหนึ่งของวิชา **จิตวิทยา** ไม่ ตรรกศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่ต้องแยกออกไปศึกษาต่างหาก และการศึกษา **ตรรกศาสตร์** ก็ยังต่างกับการศึกษา **จิตวิทยา** อีกด้วย

ประการที่ ๒ ถ้าหากว่า **"ความคิด"** เป็นกระบวนการทางจิตซึ่งเกิดในใจของมนุษย์ละก็ ความคิดทั้งปวงก็หาได้เป็นวัตถุประสงค์ที่นักตรรกศาสตร์ (Logicians) จะศึกษาไม่ ดังนั้นเราจึงอาจ **"คิด"** ถึงจำนวนเลขตั้งแต่ ๑ จนไปถึง

๑๐ โดยไม่ต้องใช้ “เหตุผล” อะไรก็ได้ มีกระบวนการทางจิตใจ และความคิด อีกมากมายหลายชนิดที่ต่างกับการใช้เหตุผล เราอาจจดจำบางสิ่งบางอย่างได้ อาจนึกฝันถึงอะไร ๆ ก็ได้ หรืออาจโศกเศร้าเสียใจถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ โดยไม่ต้องใช้เหตุผลอะไรเลย หรือเราอาจ “ฝันกลางวัน” หรือ “สร้างวิมานในอากาศ” ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เหตุผลประกอบเลย ดูเหมือนว่าจะมีกฎต่างๆ ที่ครอบคลุม ความฝันเหล่านี้อยู่เหมือนกัน แต่กฎเหล่านี้หาใช้จุดที่นักตรรกศาสตร์จะศึกษาไม่เป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาจะต้องศึกษามากกว่า และกฎต่างๆ ที่อธิบายถึงความจริงของจิตในความฝันนั้นเป็นกฎที่เกี่ยวกับจิตวิทยามากกว่าที่จะเป็นหลักทางตรรกศาสตร์ ดังนั้น การที่นิยามความหมายวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) ว่าเป็น ศาสตร์ที่เกี่ยวกับความนึกคิด ออกจะเป็นการทำให้วิชาตรรกศาสตร์ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ มากเกินไป

คำจำกัดความอีกประการหนึ่งของวิชาตรรกศาสตร์ ก็คือ เป็นศาสตร์ว่าด้วยการให้เหตุผล การให้เหตุผลเป็นการคิดชนิดที่ก่อให้เกิดบทสรุป ซึ่งได้มาจากสถานบท หรือข้อตั้ง หรือข้ออ้าง หรือข้อเสนอ (Premisses) ต่าง ๆ แต่ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่องสำหรับนักจิตวิทยาผู้นั้นเอง เมื่อนักจิตวิทยาพิจารณาตรวจสอบกระบวนการแห่งการให้เหตุผลแล้ว ก็พบว่า การให้เหตุผลเป็นเรื่องที่ยุ่งยากสับสนลึกลับ เต็มไปด้วยอารมณ์และด้วยการสอบสวนที่ทำให้ต้องลำบากใจมากมาย ทั้งยังเป็นวิธีพิจารณาที่ผิดพลาดซึ่งฉาบไว้ด้วยอำนาจแห่งแสงปัญญาที่เกิดภายในอย่างฉับพลันทันใด หรือบางทีก็พูดเหมือนว่าจะไม่ติดต่อกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญมาก สำหรับวิชาจิตวิทยา แต่นักตรรกศาสตร์จะไม่ยอมเกี่ยวข้องกับทางมืดๆ ที่จะทำให้จิตถึงซึ่งการสรุปในบั้นปลายในระหว่างกระบวนการอันแท้จริงแห่งการให้เหตุผลแม้แต่น้อยเลย นักตรรกศาสตร์จะเกี่ยวข้องเฉพาะกับความถูกต้องแห่งกระบวนการที่ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้วเท่านั้น ปัญหาของนักตรรกศาสตร์ ก็คือว่า บทสรุปนั้นเป็นผลติดตาม มาจากบทตั้งหรือข้ออ้างหรือข้อเสนอที่กำหนดให้ หรือที่สันนิษฐานเอาเอง? ถ้าบทสรุปนั้นเป็นผลที่ติดตามมาจากข้อตั้งหรือข้ออ้างหรือข้อเสนอ

ต่างๆ นั่นก็คือ ถ้า **สถานบท** หรือ **บทตั้ง** หรือ **ข้ออ้าง** หรือ **ข้อเสนอ** (premisses) ต่างๆ ต่างก็เกิดเป็นพื้นฐาน หรือพยานหลักฐานที่สำคัญสำหรับการสรุปแล้ว **เมื่อบทตั้งหรือข้ออ้างหรือข้อเสนอที่บอกถูกต้อง ก็ย่อมเป็นการรับประกันได้ว่า บทสรุปก็ย่อมถูกต้องด้วย** เมื่อเป็นเช่นนี้ การให้เหตุผลก็ย่อมถูกต้องด้วยเช่นกัน ถ้าไม่เป็นดังที่กล่าวมา คือตรงกันข้าม การให้เหตุผลก็ย่อมไม่ถูกต้อง ความแตกต่างกันระหว่างการให้เหตุผลที่ผิดกับที่ถูก จึงเป็นหัวใจปัญหาหลักที่เกี่ยวข้องกับวิชาตรรกศาสตร์โดยเฉพาะ วิธีการและเทคนิคของนักตรรกศาสตร์ ได้รับการพัฒนาในเรื่องแรกก็เพื่อหวังจะทำให้ความแตกต่างกันนี้แจ่มแจ้งขึ้น นักตรรกศาสตร์สนใจในการให้เหตุผลทุกอย่าง โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหาของมัน นอกจากทักษะพิเศษนี้เท่านั้น

นอกจากวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) จะมีความหมายดังที่ศาสตราจารย์ **อีร์วิง เอ็ม. คอปี้ (Irving M. Copi)** แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ *Introduction to logic* ดังได้อธิบายมาแล้วนั้น ในหนังสือ *The New Dictionary of Thoughts* ยังได้รวบรวมข้อความที่นักปราชญ์ต่างๆ ได้ให้ความหมายของคำว่า “**ตรรกศาสตร์**” ไว้อีกมากมาย เช่น

เบคอน (Bacon) ได้ให้ความหมายของคำว่า “**ตรรกศาสตร์**” ไว้ว่า : “**ตรรกศาสตร์**” กับ “**วาทศาสตร์**” (Rhetoric) ทำให้คนเป็นผู้สามารถในการต่อสู้ ตรรกศาสตร์ต่างกับวาทศาสตร์ ก็เช่นเดียวกับกำปั้นต่างกับฝ่ามือฉะนั้น คือ เพียงอย่างหนึ่งกำ อย่างหนึ่งแบเท่านั้นเอง

ฟูลเลอร์ (Fuller) กล่าวว่า : **จริยศาสตร์ (Ethics)** ทำให้จิตของมนุษย์สุภาพอ่อนโยนและฉลาด แต่วิชาตรรกศาสตร์เป็นเกราะแห่งเหตุผลที่ประกอบไปด้วยอาวุธสำหรับการใช้ในทางรุกและทางรับ

วัตส์ (Watts) กล่าวว่า : คนโบราณกล่าวกันว่า : “**ความจริงอยู่ในบ่อ**” : เพื่อจะสาธิตให้ภาพพจน์นี้เป็นจริงเป็นจังต่อไป เราอาจพูดได้ว่า ตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่จะให้บันไดแก่เราในการที่จะลงไปหาน้ำ

นอกจากนั้น ในหนังสือ “ตรรกวิทยา” ขุนประเสริฐสุภมาตรา ได้ประมวลใจความแห่งการวิเคราะห์ศัพท์ “ตรรกศาสตร์” ที่นักปราชญ์ต่าง ๆ ได้ให้ไว้ว่า “ตรรกวิทยาคือวิชาว่าด้วยเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งจะต้องใช้ในการคิดหรือในการตรึงตรองหาเหตุผลอย่างถูกต้อง”

ศาสตราจารย์เบรดสลีย์ (Monroe C. Beardsley) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Practical Logic ว่า: “ไม่ต้องสงสัยเลยว่าในจิตใจของมนุษย์นี้จะต้องมีอะไรบางอย่างอยู่ พุทธิกรรมทางจิตนี้อาจเรียกว่า “thoughts” ก็ได้ แต่มันหาได้เกี่ยวข้องกับ “การระลึก” (recollection) ความรู้สึก (feelings) และ มโนคติ (ideas) ต่าง ๆ ที่มารวมกันตามยถากรรมไม่ หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่ฝันกลางวันนั้นมี “ความคิด” (thoughts) แต่เขาหาได้ “กำลังคิด” อะไรไม่ ความคิดเห็นของคนเราจะมีค่าดูจะเครื่องใช้ไม่สอยที่ใคร ๆ ก็อาจใช้ได้นั้น ก็เพราะเราไม่เพียงแต่มี “ความคิด” เท่านั้น แต่ต้อง “กำลังคิด” ด้วย พุทธิกรรมง่าย ๆ ก็คือ เราต้องการคิด ก็เพราะโลกที่เราอาศัยอยู่กำลังบังคับให้เรา “เลือก” อยู่ตลอดเวลา เมื่อประสบการณ์ใด ๆ ทำให้เราประหลาดใจ หรือทำให้เรายุ่งยากใจ เราก็ต้องตัดสินใจ และเมื่อเราทำเช่นนั้น เราไม่เพียงแต่กำลังตัดสินใจที่จะทำอะไรกับโลกรอบ ๆ ตัวเราเท่านั้น แต่เรากำลังตัดสินใจว่าเราเป็นอะไร และต้องการจะเป็นอะไรด้วย เราอาจจะเลือกอะไรก็ได้ตั้งที่มันเข้ามาสู่สมองเราเป็นครั้งแรก เราอาจปรึกษาหมอดู หรืออย่างง่าย ๆ ก็โยนหัวโยนก้อย การแก้ปัญหาโดยวิธีนี้ไม่เกี่ยวกับ “การคิด” (thinking) หรือแม้จะมีบ้าง ก็น้อยเต็มที”

เมื่อเราคิดถึงปัญหาอะไรสักปัญหาหนึ่ง เราจะทำอะไรบางอย่างที่แตกต่างกันมากทีเดียว : เมื่อเราประสบปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อน เราจะให้ความสนใจต่อเหตุผลที่จะนำมาใช้สนับสนุน หรือคิดค้นหาวิธีการแก้ปัญหาที่อาจเป็นไปได้เหล่านั้น และเราพยายามที่จะทำอย่างนี้ในวิถีทางที่การคิดของเรามีช่องทางแน่นอนบางอย่างที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้

การคิดที่มีผล

การคิดจะมีผลก็ต่อเมื่อได้ก่อให้เกิดความเชื่อถือที่ถูกต้องเท่านั้น นั่นคือ จุดหมายของการคิด ไม่ว่าเราจะคิดถึงปัญหาใดๆ ก็ตาม ความสำเร็จของเราขึ้นอยู่กับเหตุผล ๒ ประการ

ประการแรก ขึ้นอยู่กับว่าเราทราบมาแล้วมากน้อยแค่ไหนเพียงใดในตอนที่เราจะเริ่มขบปัญหา

ประการที่ ๒ ขึ้นอยู่กับว่าเราใช้สิ่งที่เรารู้อย่างไร พยายาม ๆ ก็คือการคิดที่จะมีผลนั้น จะต้องเป็นความคิดที่จะประสบความสำเร็จจากการใช้ความจริงที่ทราบเป็นทางนำไปสู่ความจริงที่ยังไม่ทราบ และการคิดที่จะมีประสิทธิผลนั้น จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะทั่ว ๆ ไป ๒ ประการ คือ :

ประการแรก การคิดจะต้อง “แจ่มแจ้ง” เราจะคิดได้แจ่มกระจ่าง ก็ต่อเมื่อเราทราบเรื่องที่เรากำลังคิดอยู่ ต่อเมื่อเราแยกแยะสิ่งที่แตกต่างกันออกได้ และรวบรวมเอาสิ่งที่เป็นแบบเดียวกันเข้าไว้ด้วยกันเท่านั้น

ประการที่ ๒ เพียงความแจ่มแจ้งหรือแจ่มกระจ่างอย่างเดียวยังไม่พอ การคิดที่จะมีประสิทธิผล จะต้องมีความคิดที่ “ตรงแนว” การคิดที่ตรงแนว คือ การคิดที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางตามวิถีทางอย่างมีระเบียบและแน่นอน โดยจะต้องดำเนินเป็นขั้น ๆ แต่ละขั้นจะต้องติดต่อสัมพันธ์กับขั้นต่างๆ ที่ผ่านมาแล้ว เป็นการคิดที่มีความหมายเกี่ยวกับทิศทางและความมุ่งหมาย

วิชาตรรกศาสตร์ ในความหมายอย่างกว้างที่สุดนั้นเกิดจากกฎต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นฐานของการคิด เพื่อที่จะให้การคิดนั้นเกิดประสิทธิผล

ปัญหาไม่ว่าจะเป็นชนิดใดแบบใดก็ตาม ย่อมสามารถทำให้เราเริ่มต้นคิดได้ทั้งนั้น แต่ปัญหาดังๆ ซึ่งต้องการการคิดอย่างนั้นจะมาสู่ความสนใจของเราได้ก็โดยอาศัย “ภาษา” นั่นเองเป็นสื่อ ปัญหาที่น่าฉงนสนเท่ห์มากที่สุดเป็นปัญหาที่ต้องการให้เราถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด ภาษาไม่เพียงแต่เป็นดุจเครื่องนุ่งห่มชนิดหนึ่งหรือเป็นยานพาหนะแห่งความคิดเท่านั้น ไม่ต้อง

อธิบายล่ะว่า เราอาจมีบางสิ่งบางอย่างที่เราอาจเรียกว่า “**ความคิดเห็นที่คลุมเครือไม่แน่ชัด**” เพราะเป็นความคิดที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้ แต่ก็มีความสงสัยอีกมากมายถ้ายกของว่า เราอาจมีความคิดเห็นที่แจ่มแจ้งและแน่นอนที่เราสามารถพอที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาบ้างหรือเปล่า เราไม่อาจแน่ใจว่าความคิดของเราจะ “**แจ่มแจ้ง**” ได้ จนกว่าเราจะถ่ายทอดความคิดนั้นลงสู่รูปแบบที่เราอาจใช้ติดต่อกันได้ จนกว่าความคิดนั้นจะกลายเป็นรูปประโยคหรือวลี ซึ่งตัวเราเองหรือคนอื่น ๆ อาจอ่านเข้าใจได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าต่อเมื่อความคิดได้ถูกถ่ายทอดออกเป็นคำพูดแล้วเท่านั้น เราจึงจะสามารถตรวจโต้แย้ง และทดสอบความคิดนั้นได้ และเราไม่อาจมีความแน่ใจได้เลยว่าความคิดของเราตรงแนว จนกว่าเราจะทำให้ความคิดนั้นแจ่มแจ้งได้เสียก่อน เราจะไม่สามารถ “**ทราบ**” สิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากว่าเราจะสามารถบรรยายสิ่งนั้นออกมาเป็นคำพูดได้เท่านั้น

ความหมายของคำว่า “**ตรรก**” ในพระพุทธศาสนา

เรื่อง “**ตรรก**” นี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็มีกล่าวถึงอยู่เหมือนกัน คือใน “**กาลามสูตร**” หรือ “**เกสปุตตสูตร**” พระพุทธองค์ได้ทรงสอนชาวกาลามะว่าไม่ให้ปลงใจเชื่อ เพียงเพราะเหตุอย่างโน้นอย่างนี้ รวมทั้งที่ไม่ให้ปลงใจเชื่อโดยดริกเอาตามอาการ และไม่ให้ปลงใจเชื่อเพียงเพราะอาศัยการให้เหตุผลตามหลัก “**ตรรก**” (*มา ตฤเหตุ*) ด้วย

ในคัมภีร์ **สุมังกลวิลาสินี** อรรถกถาสีลขันธวรรค แห่งทีมนิกายสุดตันตปิฎก ท่านได้อธิบายไว้ว่า : นักตรรกศาสตร์ (ดุกกี) นั้นมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประเภท คือ อนุสฺสติโก ๑ ชาติสฺสโร ๑ ลาภี ๑ และ สุกุฏดุกกีโก ๑

ในบรรดา “**ดุกกี**” (**Logicians**) ๔ ประเภทนี้ **ประเภทแรก** ได้แก่ผู้ที่เคยได้ยินได้ฟังมา เช่นว่า “ได้เคยมีพระราชาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า เวสสันดร” เป็นต้น และดริกตรองเอาเองว่า ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น หากพระพุทธเจ้าคือพระเวสสันดรละก็ “**อัตตา**” ก็เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ละซี แล้วก็

ยึดมั่นถือมั่นเป็นทิจู อย่างนี้เรียกว่าพวก “อนุสสติโก.”

ประเภทที่ ๒ ได้แก่พวกที่ระลึกชาติได้ ๒- ๓ ชาติ แล้วคิดเอาเองว่า ในครั้งกระโน้น เราได้เกิดในสกุลโน้น ฉะนั้น **อตฺตา** ก็เป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ละซี อย่างนี้จัดว่าเป็นพวก “ชาติสูตรดกฺกโก”

ประเภทที่ ๓ ได้แก่ผู้ที่ได้ฌานแล้วตรึกตรองเอาว่า ในปัจจุบันนี้ “ตัว” เรามีสมาธิสุขอย่างใด ในอดีตเราก็คงเคยมีความสุขอย่างนั้นแน่นอน แล้วก็ยึดถือเป็นจริงเป็นจัง อย่างนี้เรียกว่าพวก “ลาภิตกฺกโก”

ประเภทที่ ๔ ได้แก่พวกที่เพียงแต่ตรึกตรองเอาเองว่า “เมื่อมีอย่างนี้ ก็ต้องเป็นอย่างนั้น” อย่างนี้เรียกว่าพวก “สุทฺถดกฺกโก”*

นักคิด (ดกฺก) ประเภทสุดท้ายคือพวก “**สุทฺถดกฺกโก**” นี้แหละที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า **Logician** ในทางตะวันตกเราจึงพูดได้ว่าคำว่า “ตรรก” หรือ “ตรรกศาสตร์” ในทัศนะของฝ่ายตะวันออกนั้นมีความหมายกว้างกว่าคำว่า **Logic** ของฝ่ายตะวันตก คือ ถ้าเป็น **Logic** ต้องเป็น “ตรรก” (ตะวันตก) แต่ถ้าเป็น “ตรรก” อาจจะไม่เป็น **Logic** ก็ได้ เช่นเดียวกับถ้าเป็น “มนุษย์” ก็ต้องเป็น “สัตว์” ด้วย แต่ถ้าเป็น “สัตว์” อาจไม่เป็น “มนุษย์” ก็ได้ ทั้งนี้เพราะ “มนุษย์ เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”

ผู้ที่จัดว่าเป็น “ดกฺก” นั้น ท่านหมายเอาผู้ที่เมื่อได้ตรึกตรองแล้วในที่สุดก็สรุปเอาเอง แล้วก็เกิดความยึดมั่นถือมั่นใน “ทิจู” คือ ทฤษฎีหรือความเห็นนั้น ๆ ว่าเป็นจริงเป็นจัง

ศาสตราจารย์เชอร์บาสกี (Th. Stcherbatsky) ชาวรัสเซียได้กล่าวไว้ว่าวิชา **Logic** ได้พัฒนาอยู่ในอินเดีย ในฐานะเป็นสาขาหนึ่งของตรรกศาสตร์ โดยมีชื่อว่า “**นยายศาสตร์**”

*พระเทพโมลี เขมจารีเถระ, สมุหคณวชิราสนี, อรรถกถา สิลขันธวรรค, ทิมนิกาย, ภาค ๑, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

ที่นี้ขอให้เรามาพิจารณาพิจารณากันให้ละเอียดยิ่งไปกว่านั้นอีกว่า วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวกับอะไร? และเราจะให้เหตุผลตามแบบตรรกศาสตร์ได้อย่างไร? สมมุติว่าท่านเดินไปตามถนนในฤดูหนาวหลังจากที่หิมะตกหนักใหม่ๆ พระอาทิตย์เมื่อไม่มีเมฆหรืออะไรบัง ย่อมส่องแสงออกมาอย่างแจ่มจ้า ท่านจะสังเกตเห็นการส่องแสงของดวงอาทิตย์โดยเฉพาะ ทั้งนี้ก็เพราะตาของท่านถูกการสะท้อนแสงของดวงอาทิตย์ที่หิมะทำให้เคื่องนัยน์ตาของท่านอาจจะเกิดความคิดขึ้นมาว่า หิมะได้สะท้อนแสงของดวงอาทิตย์ได้มากน้อยแค่ไหนเพียงไร ถ้าพูดกลับคำเสีย ความคิดนี้อาจเรียกร้องความสนใจของท่านให้มีต่อความขาวของหิมะได้ ท่านจะต้องยอมรับทันทีว่า ความขาวของหิมะเป็นเหตุผลอันสำคัญที่ทำให้เกิดการสะท้อนแสงอย่างแรงกล้ำมายังนัยน์ตาของท่าน

ในตัวอย่างแบบง่าย ๆ ธรรมดา ๆ นี้แหละ ท่านก็จะก้าวไปสู่กระบวนการการให้เหตุผลอย่างไม่ค่อยจะตามแบบนัก ท่านอาจจะเริ่มต้นด้วยคำว่า **“หิมะสะท้อนแสง”** ท่านก็จะดำเนินการต่อไปได้เกือบจะทันทีในอันที่จะให้เหตุผลว่า ทำไมหิมะจึงสะท้อนแสง นั่นคือ เพราะเหตุว่า **“หิมะมีสีขาว”** ข้อความตอนแรกเกิดจากข้อความตอนหลัง และข้อความทั้ง ๒ นี้เราอาจเอามาจัดเป็นรูปได้ดังนี้ :-

* ตตถ จตฺตพฺพิธ ตกฺกิ อนุสฺสติโก ชาติสฺสโร ลาภี สุทฺธตฺตกฺกิโกติ ฯ ตตถ โย เวสฺสสนฺโดโร นาม ราชา อโหสฺสี อาทีนํ สุตฺวา เตนหิ ยทฺติ เวสฺสสนฺโดโร ภควา สสฺสโต อตฺตาดิ ตกฺกยฺนโต ทิฏฺฐิ คณฺหาติ อยํ อนุสฺสติโก นาม ฯ เทวํ ดิสฺโส ชาตโย สริตฺวา อหเมว ปุพฺเพ อสฺกสฺมึ นาม อโหสิ ตสฺมา สสฺสโต อตฺตาดิ ตกฺกยฺนโต ชาติสฺสรดกฺกิโก นาม ฯ โย ปน ลาภิตาย ยถา เม อิทานิ อตฺตา สฺวติ อตฺเตปิ เอวํ อโหสิ อนาคเตปิ ภวิสฺสตีติ ตกฺกยิตฺวา ทิฏฺฐิ คณฺหาติ อยํ ลาภิตกฺกิโก นาม ฯ เอวํ สติ อิทํ โหตีติ ตกฺกมตฺตเดเนว คณฺหนโต ปน สุทฺธตฺตกฺกิโก นาม ฯ

หิมะมีสีขาว

เพราะฉะนั้น หิมะสะท้อนแสง

คำว่า “เพราะฉะนั้น” ระบุว่า ข้อความตอนที่ ๒ นี้ติดตามมาในฐานะที่เป็นจุด **“บทสรุป”** (นิคมน์) ของข้อความตอนแรก ถ้าหากท่านจะแยกแยะข้อความทั้ง ๒ ประโยคนี้ออกไป ท่านก็อาจจะสังเกตเห็นว่ามีข้อความตอนที่ ๓ พาดพิงอยู่ในข้อความทั้ง ๒ ตอนนั้น และต้องเป็นข้อความที่มีคำว่า **“ขาว”** และคำว่า **“แสง”** อยู่ด้วย ข้อความตอนที่ ๓ นี้ควรจะเป็นว่า **“สีขาวสะท้อนแสง”** ที่นี้ท่านก็จะได้ข้อความที่เป็น ๓ ตอน ซึ่งก็สำเร็จเป็นรูป ดังนี้ :-

สีขาวสะท้อนแสง

หิมะมีสีขาว

เพราะฉะนั้น หิมะสะท้อนแสง

การให้เหตุผล (Argument) ที่สมบูรณ์แบบนี้ เรียกว่า **“ปรัธานูมาน”** หรือ **“ปรัธานูมาน”** หรือ **“ตรรกบท”** (Syllogism) ซึ่งก็คือ การเคลื่อนไหวแห่งพลังการให้เหตุผลที่ยึดความจริงเกี่ยวกับ **“บทสรุป”** หรือ **“นิคมน์”** (Conclusion) โดยการดูความจริงและความสัมพันธ์ระหว่าง **“ญัตติ”** หรือ **“ประพจน์”** (Proposition) ๒ ข้อที่จะนำไปสู่ **“บทสรุป”** วิชาตรรกศาสตร์จะทำให้เราทราบถึงวิธีสร้างการให้เหตุผลแบบนี้ว่า เป็นความรู้ชนิดหนึ่ง คือ ความรู้ชนิดสาธกโหวหาร (demonstrative knowledge) แต่การที่เราจะทราบว่า ปรัธานูมานคืออะไร และวิธีการที่จะสร้างปรัธานูมานนั้นจะอย่างไร เราก็จำเป็นต้องทราบส่วนต่าง ๆ แห่งปรัธานูมานเสียก่อน เช่นเดียวกับว่า ก่อนที่เราจะสร้างบ้าน เราจำเป็นต้องรู้จักส่วนต่าง ๆ ของบ้านเสียก่อนนั่นเอง

ส่วนที่นับว่าจำเป็นประการแรกของ **“ปรัธานูมาน”** (Syllogism) นั่นก็คือ **“ญัตติ”** หรือ **“ประพจน์”** (Proposition) ของปรัธานูมานนั่นเอง ตรรกศาสตร์จะช่วยทำให้เราเข้าใจว่า **“ญัตติ”** คืออะไร เพราะฉะนั้นจาก **“ญัตติ”** ต่างๆ เหล่านี้แหละ จะทำให้เรารู้จักพูดสนทนาได้ตอบ ให้เหตุผล หรือสร้างปรัธานูมานที่ดีได้เช่นเดียวกับในการที่จะสร้างบ้านเราก็คงจะรู้จักส่วนต่างๆ

ของบ้านก่อนหน้านั้น

อย่างไรก็ตาม นอกจาก “ญัตติ” หรือ “ประพจน์” แล้ว ก็ยังมีส่วนอื่นๆ ของปรัตถานุमानอีก “คำต่าง ๆ” (Words) ซึ่งเป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดก็เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปรัตถานุमानด้วยเหมือนกัน เช่น คำว่า “หิมะ” “แสง” และ “ขาว” ก็จัดว่าเป็นส่วนต่างๆ ของปรัตถานุमान ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้ดูในตอนต้นด้วยแล้วเหมือนกัน ตามความเป็นจริงแล้ว คำทั้งหลายก็เป็นส่วนต่างๆ ของญัตติเช่นเดียวกับเป็นส่วนต่างๆ ของ “ปรัตถานุमान” เหมือนกัน คำว่า “หิมะ” “แสง” และ “ขาว” ก็เป็นส่วนทั้งหลายของญัตติที่ว่า “หิมะมีสีขาว” และคำว่า “หิมะ” และ “ขาว” ก็เป็นส่วนต่างๆ ของปรัตถานุमानที่กล่าวแล้วข้างต้นด้วยเหมือนกัน แต่เป็นส่วนต่างๆ ของปรัตถานุमानที่แตกต่างไปจากวิถีทางที่เป็นส่วนต่าง ๆ ของญัตติซึ่งเราจะพบในโอกาสต่อไป

“ปรัตถานุमान” ข้างต้นนั้น ข้าพเจ้าตั้งใจเลือกมาเป็นอุทาหรณ์เพื่อแสดงให้เห็นความจำเป็น หรือความต้องการ ที่จะทราบการรู้ส่วนต่างๆ ของญัตติก่อนที่จะรู้จัก “ญัตติ” หรือ “ประพจน์” ทั้งหมด ทั้งยังแสดงให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องทราบส่วนต่างๆ ของ “ปรัตถานุमान” ก่อนที่จะทราบ “ปรัตถานุमान” ทั้งหมดด้วย ก่อนที่เราจะเอาคำต่าง ๆ เหล่านั้นมารวมกันเป็น “ญัตติ” หรือ “ประพจน์” เราจำเป็นต้องทราบความหมายของคำต่างๆ ให้แจ่มแจ้งเสียก่อน และก่อนที่เราจะเอาญัตติทั้งหลายเหล่านั้นมาสร้างเป็น “ปรัตถานุमान” เราจำเป็นต้องทราบเสียก่อนด้วยว่า ญัตติหรือประพจน์นั้นๆ ถูกต้องหรือไม่ ฉะนั้นใน “ปรัตถานุमान” ที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น เราจะต้องทราบเสียก่อนว่า หิมะคืออะไร หรือสีขาวเป็นอย่างไร เราจะต้องสามารถให้คำจำกัดความของคำทั้งหลายเหล่านั้น ก่อนที่เราจะตัดสินใจว่า ญัตตินั้นๆ ถูกหรือผิด แล้วก็ก่อนที่เราจะสร้าง “ปรัตถานุमान” ให้ได้มรูปร่าง เราจะต้องทราบต่อไปอีกถึงการสร้างญัตติหรือโครงสร้างของญัตติ และต้องทราบถึงวิธีจะตัดสินใจในเมื่อญัตตินั้นเป็นญัตติที่ถูกต้องประการสุดท้ายในการที่จะสร้าง “ปรัตถานุमान” ให้ได้เต็มรูปร่าง เราจะต้องทราบถึงวิธีที่จะทำให้ญัตติทั้งหลายสัมพันธ์กัน และ

จากญัตติเหล่านั้น เราจะสามารถให้บทสรุป(Conclusion) ได้ด้วย

ที่นี้เราพอจะมองเห็นขอบเขตแห่งวิธีการในเบื้องต้นของวิชาตรรกศาสตร์ได้บ้างแล้ว ว่ามีเรื่องใหญ่ๆ ที่จะต้องพิจารณาอยู่ ๓ เรื่องด้วยกันคือ :-

๑. การนิยามความหมาย

๒. ญัตติหรือประพจน์ และ

๓. ปรัตถานุमानหรือรูปนिरนัยหรือตรรกบท

แต่ละเรื่องนี้ ขึ้นอยู่กับพุทธิปัญญาของมนุษย์ ซึ่งมีวิธีที่จะแสดงออกมาได้ต่าง ๆ กัน

การนิยามความหมายนั้นเราจะทราบได้ก็โดยการให้คำจำกัดความซึ่งจะทำให้เข้าใจได้ง่ายๆ การทำให้เข้าใจได้ง่ายๆ นั้นเป็นวิธีการที่จะทำให้เราเข้าใจสิ่งง่าย ๆ สักอย่างหนึ่งเช่นคำว่า “คน” หรือ “สุนัข” หรือ “ม้า” เป็นต้น นี้เป็นบทบาทเบื้องต้นแห่งการใช้พุทธิปัญญาของมนุษย์ และเราจะแสดงความรู้สึกนึกคิดง่ายๆ อย่างนี้ออกมาได้ก็โดยการนิยามความหมายของคำต่างๆ ก่อน คือ เราต้องรู้จักวัตถุหรือสิ่งต่างๆ อันเป็นธรรมดาสามัญเหล่านั้นเสียก่อน ก่อนที่เราจะนำเอาคำง่ายๆ เหล่านั้นมาเป็นโครงสร้างอันยุ่งเหยิงของญัตติหรือประพจน์ กล่าวโดยย่อๆ ก็คือว่า เราจะต้องทราบคำจำกัดความของคำว่า “สุนัข” และ “สัตว์” ก่อนที่เราจะเอาคำเหล่านี้มารวมเป็นญัตติว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”

ญัตติ หรือ ประพจน์ นั้น เราจะทราบได้ก็โดยอาศัยการใช้พุทธิปัญญาคุมคำต่างๆ ให้เข้าเป็นประโยค และการแบ่งประโยคออกมาเป็นคำๆ ซึ่งจะเห็นเหตุทำให้เราพบว่า มีความถูกหรือผิดเป็นประการใดอยู่ในญัตตินั้นบ้าง โดยเหตุนี้ เมื่อเราเอาคำ ๒ คำมารวมกันเช่น “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” แล้วเราก็จะได้ญัตติในเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน ถ้าเราแบ่งแยกออกจากกันหรือปฏิเสธคำทั้งสอง เช่นตัวอย่างว่า “ไม่มีม้าตัวใดเป็นสุนัข” อย่างนี้เราก็ได้ญัตติในรูปปฏิเสธหรือคัดค้าน

ปรัตถานุमानนั้น เราจะทราบได้ก็โดยการให้เหตุผล ซึ่งจะดำเนินไป

ตามลำดับจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่ง และที่นับว่าพิเศษยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คือ เมื่อเราทราบว่าญาติทั้ง ๒ นั้นถูกต้อง และทราบว่ามีความสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งแล้ว เราก็สามารถให้เหตุผลในญาติที่ ๓ ซึ่งเกิดจากญาติ ๒ ข้อแรกได้ ดังนั้นเมื่อเราทราบว่า “ผู้ที่เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” และ “วัวทุกตัวเป็นผู้ที่เลี้ยงลูกด้วยนม” แล้ว เราก็จะบรรลุถึงความรู้ที่มีเหตุผลว่า “วัวทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” ได้

ขอให้เราได้โปรดระลึกถึงข้อที่เราได้เคยกล่าวไว้แต่แรกว่า วิชาตรรกศาสตร์เป็นศิลปะในการที่จะทำให้ทราบสิ่งที่ยังไม่ทราบ ว่าตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่เรายังไม่ทราบนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกันคือ :

๑. **สิ่งง่าย ๆ ธรรมดา ๆ เช่น มนุษย์**

๒. **สิ่งที่ซับซ้อน เช่น มนุษย์เป็นผู้ที่ทั้งดงามมีศิลปะ**

ขอให้เราเอาสิ่งที่เราไม่ทราบ ๒ ประเภทนี้ไปเชื่อมกับการกระทำด้วยพุทธิปัญญา ๓ แบบ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วดู

เราจะเห็นได้ว่า สิ่งง่าย ๆ ธรรมดา ๆ นั้น เราจะรู้จักได้ก็โดยวิธีต้องใช้พุทธิปัญญาแบบแรก คือ การนิยามความหมายหรือการให้คำจำกัดความ ซึ่งเราเรียกว่าการเข้าใจอย่างง่าย ๆ ในการที่เราจะรู้จักสิ่งที่ธรรมดาสามัญนั้น วิธีสำคัญที่สุดก็คือการให้คำจำกัดความของคำนั้นนิมิตหมายจะทำให้เรารู้สิ่งที่ย่าง ๆ ธรรมดา ๆ เช่นคำว่า “มนุษย์” นั้น ก็คือ บทนิยามที่เราได้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่า “มนุษย์” นั้น โดยเหตุที่ความหวังเกี่ยวกับการกระทำโดยอาศัยพุทธิปัญญาประการแรก ก็คือการที่จะไปให้ถึงการนิยามความหมายของคำ การกระทำนี้จำเป็นต้องใช้ตรรกศาสตร์ส่วนที่เราเรียกว่า “ศิลปะการนิยามความหมาย” เป็นตัวนำทาง

ส่วนสิ่งที่ซับซ้อน เราจะทราบได้ก็โดย การให้เหตุผลหรือการโต้แย้งกัน (Argumentation) แต่การประคารมกันนั้นจำเป็นต้องได้การกระทำด้านพุทธิปัญญาเพิ่มอีก ๒ อย่างคือ การรวมเข้าด้วยกันหรือการแบ่งแยกออกจากกัน อย่าง ๑ กับการให้เหตุผลอีกอย่าง ๑ ดังนั้นการกระทำเกี่ยวกับพุทธิปัญญา

ประการที่ ๒ ก็รวบรวมสิ่งง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ทั้งหมด ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว โดยอาศัยการกระทำเกี่ยวกับพุทธิปัญญาประการแรก คือการให้บทนิยาม ความหมายของคำ การกระทำเกี่ยวกับพุทธิปัญญาประการที่ ๒ นี้ ก็คือ การ ยืนยันเอาสิ่งง่าย ๆ สิ่งหนึ่งรวมเข้ากับอีกสิ่งหนึ่งหรือทำหน้าที่แบ่งแยกสิ่งง่าย ๆ เหล่านั้นออกจากกัน นั่นเป็นสิ่งที่ไม่ประจักษ์ชัดแก่ตน เราจะนำมาแสดงให้ ปรากฏได้ก็โดยการให้เหตุผลหรือการประคารมกัน และก็เพราะเหตุนี้แหละ จึงจำเป็นต้องใช้การกระทำเกี่ยวกับพุทธิปัญญาประการที่ ๓ การกระทำแห่ง พุทธิปัญญาประการที่ ๓ เป็น กระบวนการการให้เหตุผล ซึ่งกระบวนการนี้ เราต้องเริ่มต้นด้วยญัตติซึ่งเกิดจากการกระทำเกี่ยวกับพุทธิปัญญาประการที่ ๒ ไปจนกระทั่งการให้บทสรุป ซึ่งเกิดจากญัตติเหล่านั้น

จากการพรรณนามานี้ ก็พอจะทำให้เราจำกัดความหมายของคำว่า “ตรรกศาสตร์” ได้ และพร้อมกันนั้น เราก็ได้หลักสำคัญในการแบ่งวิชาตรรก- ศาสตร์ “ตรรกศาสตร์ก็คือศิลปะที่บัญชาการการใช้พุทธิปัญญา ๓ ประการ” การแบ่งวิชาตรรกศาสตร์พอจะวางรูปเป็นเค้าโครงได้บ้าง ดังนี้ :-

เรื่อง	ทราบได้โดย	บทบาทแห่งพุทธิปัญญา	ตรรกศาสตร์
ง่าย ๆ	การให้คำจำกัดความ	การเข้าใจอย่างง่าย ๆ	ภาค ๑
ซับซ้อน	การให้เหตุผล	{ การรวมเข้าด้วยกัน หรือ การแยกออกจากกัน }	ภาค ๒
			ภาค ๓

ตรรกศาสตร์

ภาค ๑

การเข้าใจแบบง่าย ๆ

บทที่ ๑

นิมิต ศัพท์ และมโนภาพ

SIGNS, WORDS AND CONCEPTS

ประสบการณ์ต่าง ๆ สอนเราว่า ถ้าพูดกันตามหลักแล้ว เราจะทราบสิ่งต่างๆ ได้โดย ๒ ทางด้วยกัน คือ **ทางตรง** เราจะทราบโดยอาศัยเพิกษนา-การ (Sensation) เราคุ้นกับวิธีที่จะทราบโดยอาศัยประสาททั้ง ๕ คือ โดยการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส และการได้สัมผัสถูกต้องเป็นอย่างดีในการทราบแบบนี้ เราถูกจำกัดวงอยู่แค่ตรงนี้และเดี๋ยวนี้ คือ ถูกจำกัดเวลาและสถานที่ เมื่อเรารู้จักสีและเสียง เรารู้จักในเวลาใดเวลาหนึ่ง และ ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะเช่น มะม่วงผลนี้เวลานี้สีแดง เป็นต้น นอกจากนั้น **ทางที่ ๒** เรายังมีความรู้สึกภายใน คือ **สัญญา** อันได้แก่ จินตนาการ (imagination) และความจำได้ (memory) ซึ่งเราเริ่มจะรู้มากกว่าความรู้ที่อยู่ในขอบเขตของความรู้สึกภายนอก โดยอาศัยความจำ เราอาจจะระลึกได้ว่า คนคนนั้นมีรูปร่างเหมือนใครหรือดนตรีชนิดนั้นมีเสียงเหมือนอะไร โดยอาศัยจินตนาการ เราอาจสร้างภาพหน้าบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งไม่มีอยู่เลยก็ได้ หรือเราอาจจะสร้างเสียงดนตรี ซึ่งเราไม่เคยได้ยินมาก่อนเลยขึ้นมาก็ได้

จากประสบการณ์นี้เอง ที่ทำให้เราเข้าใจว่าเรามีการรู้โดยอาศัยพุทธิ-ปัญญาได้เหมือนกัน ทั้งการรู้โดยอาศัยพุทธิปัญญานี้ก็เป็นความรู้ที่สูงส่ง เหนือกว่าสิ่งที่เรารู้โดยอาศัยเพิกษนาการทั้งมวล ประสาทต่างๆ จะเป็นผู้รายงานให้เราทราบเกี่ยวกับบุคคลได้ไม่น้อย เช่น จะรายงานให้เราทราบถึงรูปลักษณะที่พอมองเห็นได้ด้วยตาของเรา โดยอาศัยสัญญาคือ ความจำได้หมายรู้จะทำให้เราสามารถทราบ ไม่เฉพาะเพียงว่า เขาเป็นคนชนิดใด (เช่น **ซื่อสัตย์** **เฉลียว**

ฉลาด หรือ ขยันหมั่นเพียร เป็นต้น) เท่านั้น แต่จะทำให้เราทราบต่อไปอีก ด้วยว่า ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนั้นคืออย่างไร และจะทำให้เราทราบว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์คืออะไรกันแน่

ประสาทและการรู้ในด้านพุทธิปัญญาของเรานั้น ตามปกติมักจะเป็น ไปหรือเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในเวลาที่เราเห็นใครคนใดคนหนึ่งนั้น เราก็มักเกิด ความเข้าใจอะไรบางอย่างในตัวบุคคลนั้นไปพร้อม ๆ กันด้วย ออกจะเป็นการ ง่ายเกินไปที่จะไม่อธิบายให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างความรู้สึกที่เกิดจาก ประสาททั้ง ๕ กับความรู้ที่เกิดจากสมองโดยตรง อย่างไรก็ตาม เมื่อได้พิจารณาห์ โดยรอบคอบแล้ว เราก็ต้องยอมรับว่า ความรู้ที่เกิดทางพุทธิปัญญา หรือทาง สมองนั้นมีคุณลักษณะ ในทางแบ่งแยกในเบื้องต้น ในเบื้องต้น ขอให้เราโปรด เข้าใจคำว่า “แบ่งแยก” ในฐานะเป็นคำกริยาด้วย ทั้งนี้เพราะเรากำลังพูดถึง กระบวนการแห่งการรู้ การแบ่งแยกโดยทั่ว ๆ ไป หมายถึงการแยกออกจากกัน ปลดปล่อยหรือกันเอาไว้เสียทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็คงไว้อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเอา มาใช้กับการรู้ในด้านพุทธิปัญญาหรือทางสมองแล้ว การแบ่งแยกก็คือการละทิ้ง วัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงยึดธรรมชาติหรือสภาวะของสิ่งนั้น ไว้ด้วย หรือถ้าจะพูดให้ง่ายยิ่งไปกว่านั้น ก็คือ การยึดถือวัตถุสิ่งนั้นว่าคือ “อะไร” นั่นเอง ดังนั้น เราก็แบ่งแยกความเป็นมนุษย์ได้จากประสบการณ์ของ เราที่เกี่ยวกับมนุษย์แต่ละคน ซึ่งแม้ในตอนแรก ๆ จะดูคลุมเครืออยู่บ้างก็ตาม เพราะเหตุนี้แหละ โดยอาศัยประสบการณ์ของเรานี้เอง จึงทำให้เราต้องยอมรับ ว่าความรู้ที่เกิดจากประสาททั้ง ๕ ของเรา จะทำให้เราทราบสิ่งต่างๆ ที่เป็น วัตถุแต่ละอย่าง ส่วนความรู้ที่เกิดจากพุทธิปัญญาหรือสมองโดยตรงนั้น จะ ทำให้เราทราบว่ามีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คืออะไร ทำให้เราทราบ สภาวะของมัน ซึ่งจะ ทำให้เราทราบว่ามันเป็นสากลและเป็นธรรมดา ๆ ของสิ่งต่างๆ อีกมากมาย ภาษา ของเรานั้นแหละที่จะเปิดเผยให้ทราบถึงความแตกต่างกันระหว่างประสาทหรือ ความรู้สึกที่เกิดจากประสาททั้ง ๕ กับความรู้สึกที่เกิดทางพุทธิปัญญาหรือที่ เกิดทางสมองโดยตรง ถ้อยคำที่เปล่งออกมาอย่างเดียวกันเช่นว่า “**บุรุษคนนี้**”

หรือว่า “**สินี**” นั้น เกี่ยวพันกับประสาทต่างๆ มากกว่า แต่ชื่อที่ธรรมดาสามัญ หรือที่เป็นสากล เช่น คำว่า “**บุรุษ**” หรือ “**สี**” เกี่ยวพันกับการรู้ที่เกิดทางพุทธิปัญญาโดยตรง มากกว่า

ในเบื้องต้นแห่งการศึกษาวิชาตรรกศาสตร์นี้ เราจะต้องสมมุติความ สัมพันธ์อันเป็นสามัญธรรมดาเกี่ยวกับวิธีแห่งการรู้อันเป็นมูลฐาน ๒ ชนิด ไว้ล่วงหน้าก่อน จากบทหน้านั้นอาจเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าวิชาตรรกศาสตร์ย่อม พิจารณาถึงการรู้ในด้านพุทธิปัญญา หรือที่เกิดทางสมองโดยตรง หาได้มีความ สัมพันธ์กับความรู้ที่เกิดทางประสาทสัมผัสไม่ อย่างไรก็ตาม นับว่าเป็นเรื่องที่ ตรงกับจุดประสงค์ของวิชาตรรกศาสตร์ในการที่เราจะต้องอธิบายให้เห็นความ แตกต่างระหว่างวิถีทางที่เป็นมูลฐาน ๒ ชนิด ซึ่งเป็นเหตุทำให้เรารู้ ทั้งนี้เพราะ การรู้ที่เกิดจากพุทธิปัญญาหรือที่เกิดทางสมองโดยตรงนั้น ย่อมคาดคะเนเอา หรือขึ้นอยู่กับความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสด้วย

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับนิมิต

ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างการรู้ที่เกิดจากประสาท กับการ รู้ที่เกิดจากพุทธิปัญญาอันประกอบด้วยเหตุผล เราจะเห็นได้แจ่มชัดมากที่สุด ก็ในเรื่องข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ นิมิต (Sign) และบทบาทที่นิมิตได้แสดงอยู่ในการ รู้ของเรา ในเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกับความจริงที่ว่า ความรู้เกิดทางประสาท นั้นเอง วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับนิมิตอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง และวิชาว่าด้วยภาษาซึ่งเกี่ยวข้องกับเครื่องหมาย(semantics) ก็นับว่าเป็นส่วน ที่สำคัญส่วนหนึ่งของวิชาตรรกศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เราจะจำกัดขอบเขต การปฏิบัติเกี่ยวกับภาษาที่เกี่ยวข้องกับนิมิตโดยการให้บทนิยาม ความหมาย ของนิมิต นิมิตชนิดต่างๆ และความสำคัญของนิมิตที่ความรู้ของเรา และโดย เฉพาะอย่างยิ่งที่มีต่อวิชาตรรกศาสตร์

ในเบื้องต้นเราอาจให้บทนิยามความหมายของ นิมิต ว่า นอกจากความ ประทับใจที่เกิดขึ้นมาทางประสาทสัมผัสแล้ว นิมิตยังน่าจะเฝ้าระวังสิ่งบางอย่าง

นอกจากตัวมันเองมาสู่จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดได้ด้วย

ในบทนิยามนี้ได้เน้นหนักไปที่ข้อความที่ว่า “ทางประสาทสัมผัส” ในการเน้นคำนี้ จุดหมายอันสำคัญยิ่งอยู่ที่ความจริงว่า สภาวะที่แท้จริงของนิมิตนั้น ถ้าปราศจากความรู้ในทางประสาทสัมผัสเสียแล้วเราจะเข้าใจไม่ได้เลยเป็นความจริงทีเดียวที่ว่า คำว่า “นิมิต” นั้นมีความหมายมากกว่าอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับความจริงที่ว่า นิมิตมากกว่าอย่างหนึ่งนั่นเอง แต่ความหมายที่ถูกต้องประการแรกของคำว่า “นิมิต” นี้ พาดพิงไปถึงนิมิตที่ประสาทสัมผัสยึดถือความจริง ข้อนี้ยังเน้นด้วยว่า การรู้ของมนุษย์ซึ่งนิมิตมีบทบาทสำคัญอยู่อย่างมากนั้นก็เกิดมาจากการรู้ทางประสาทสัมผัสนั่นเอง

ความเห็นเกี่ยวกับนิมิตจริง ๆ ได้ก่อให้เกิดจุดที่ว่า ในการรู้นั้นจำเป็นที่เราจะต้องถูกนำ “จาก” สิ่งหนึ่ง “ไปยัง” อีกสิ่งหนึ่ง **ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะของนิมิตที่จะอ้างให้เราทราบอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกจากตัวมันเอง** นอกจากนั้น การผ่านจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่งนั้นยังเป็นไปอย่างรวดเร็วทันที่ทันใด ความเป็นปัจจุบันทันด่วนแห่งการอ้างถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะทำให้นิมิตเริ่มพาเราออกเดินทางจากการหาเหตุผลที่เต็มไปด้วยเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ เช่น “ปริตธานุมาน” (syllogism) ไปสู่อะไรสักอย่างหนึ่ง โดยใช้ **คำกลาง (middle term)** ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีอยู่ในตัวเองแล้ว ก่อนที่จะพาเราไปหาอะไรต่อมิอะไรอีก นิมิตแบ่งออกไปได้เป็น ๓ ชนิดด้วยกัน คือ

๑. นิมิตตามธรรมชาติ (Natural sign)

ความเห็นเกี่ยวกับนิมิตได้พิสูจน์ให้เห็นความจริงอย่างดีที่สุดเป็นเบื้องต้นแรกในข้อที่ว่าด้วยสิ่งที่เรียกว่า “**นิมิตตามธรรมชาติ**” แล้วนั้นมักจะเป็นนิมิตตามธรรมชาตินี้แหละที่จะนำเราจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่งได้ในทันทีทันใดอย่างที่เราจะสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด ตัวอย่างนิมิตตามธรรมชาติบางอย่างจะช่วยให้เราเข้าใจในเรื่องนี้ดีขึ้น เช่น “**ควัน**” โดยธรรมชาติของมันแล้ว อ้างไปถึงไฟ และจะทำให้เราเกิดความรู้สึกนึกถึงไฟทันที หรืออย่างเช่น

“การครวญคราง” เป็นนิมิตหมายถึงความเจ็บปวด “รอยเท้า” เป็นเครื่องแสดงว่าได้มีสัตว์หรือมนุษย์อยู่ที่ตรงนั้นมาก่อน และ “ฟ้าผ่า” เป็นเครื่องแสดงว่ามีพายุ เป็นต้น

ตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า นิมิตต่าง ๆ เช่นนี้โดยธรรมชาติแล้วทำให้เราทราบสิ่งอื่น ๆ นอกจากตัวมันได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เราต้องการที่จะแบ่งให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างนิมิตตามธรรมชาติ “แท้ ๆ” ดังที่กล่าวมาแล้ว กับนิมิตซึ่งแม้ว่าโดยธรรมชาติจะมีความหมายอยู่แล้ว แต่ยังมี ความหมายอื่นเพิ่มเติมเข้ามาอีก คือยังเป็นการแสดงถึงความตั้งใจ ความจงใจหรือความปรารถนาที่จะก่อให้เกิดการติดต่อเข้ากันด้วย ขอยก “การร้องครวญคราง” ขึ้นเป็นตัวอย่างอีกครั้งหนึ่ง การร้องครวญครางนั้น ถ้าว่าถึงเป็นนิมิตหมายถึงความเจ็บปวดตามธรรมดาแท้ ๆ แล้ว ย่อมเปล่งออกมาด้วยความเจ็บปวดมากนั่นเอง ส่วนอีกประการหนึ่งนั้น ถ้าหากในการร้องครวญครางผู้ร้องมีความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นรับทราบความรู้สึกนี้ เราก็ย่อมได้นิมิตตามธรรมชาติที่เกิด “โดยความจงใจ” ความแตกต่างกันระหว่างนิมิตตามธรรมชาติแท้ ๆ กับชนิดที่เกิดโดยความจงใจ ซึ่งดูคล้ายว่าจะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย แตกกันว่ามีความสำคัญมากอยู่ เสียงที่เปล่งออกมาทางวาจาซึ่งแสดงให้ทราบถึงอารมณ์นั้นเป็นนิมิตหมายตามธรรมชาติแท้ ๆ แต่เสียงที่เปล่งออกมาทางวาจาโดยหวังจะให้ผู้อื่นทราบถึงความโกรธหรือความกลัวของตนนั้น เป็นนิมิตตามธรรมชาติที่เกิดด้วยความจงใจ คือเจตนาจะให้เกิดขึ้น นิมิตเช่นนี้อาจใช้ได้ทั้งคนและสัตว์ **นิมิตตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นด้วยความจงใจ ก็คือเจตนาให้เกิดขึ้นนั้น จุดใหญ่แห่งอยู่ที่โสตประสาท** แต่สำหรับศิลปะในการเล่นดนตรีนั้น นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกในด้านโสตประสาทคือความรู้ทางประสาทหูแล้วยังก่อให้เกิดความรู้ในด้านจักขุประสาท คือความรู้ทางประสาทตาอีกด้วย อย่างเช่นท่าทางที่แสดงประกอบในการเล่นดนตรี เป็นต้น

๒. นิมิตตามสัญญา (Conventional Sign)

“นิมิตตามสัญญา” นับว่าต่างกับนิมิตตามธรรมชาติโดยสิ่งเชิงที่เดียว

สิ่งที่ทำให้เกิดนิมิตตามสัญญินิยมนี้อีกคือ ข้อเท็จจริงที่ว่า เหตุผลหรือเจตจำนงของมนุษย์นั่นเองที่ได้บัญญัติขึ้นมาให้ตรงกับธรรมชาติ ดังนั้นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนิมิตดังกล่าวมานี้กับสิ่งที่นิมิตนั้นหมายถึงเจตจำนงของมนุษย์นี้แหละเป็นผู้สร้างขึ้นมา แม้ว่าจะสร้างขึ้นตามอำเภอใจของตน แต่ก็สร้างขึ้นมาอย่างรอบคอบที่ดีเยี่ยม **นิมิตตามสัญญินิยมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (artifacts) นั่นคือ เป็นสิ่งที่เหตุผลของมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมา** ดังนั้น สัญญาณไฟเขียวไฟแดง จึงเป็นนิมิตตามสัญญินิยมที่กำหนดสร้างขึ้นเพื่อให้สะดวกแก่การจราจรหรือสัญญาณระฆังเป็นนิมิตตามสัญญินิยมที่บอกถึงการเริ่มต้นและสิ้นสุดชั่วโมงสอนเป็นต้น

นิมิตตามสัญญินิยมนั้น มีจำนวนและชนิดหาที่สิ้นสุดมิได้ เพราะมนุษย์ได้สร้างนิมิตชนิดนี้เป็นจำนวนมากอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยตัวมนุษย์เองในการที่จะรู้และติดต่อซึ่งกันและกัน นิมิตตามสัญญินิยมบางชนิดใช้ได้ตามใจชอบ อย่างเช่นสัญลักษณ์ที่ใช้ในวิชาคณิตศาสตร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นิมิตอื่นๆ แม้ว่าจะคงเป็นแบบสัญญินิยมจริง ๆ ก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงถูกจำกัดขอบเขตตามใจชอบ ทั้งนี้เพราะยังมีอะไรบางสิ่งบางอย่างที่เป็นธรรมดาสามัญชนิดหนึ่งเกี่ยวกับนิมิตตามสัญญินิยมเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น คำต่าง ๆ เป็นนิมิตตาม **สัญญินิยมในกรณีที่มีความหมายของคำต่าง ๆ นั้น** สถาบันของมนุษย์เป็นผู้บัญญัติขึ้น นอกจากนั้นดราปใดที่เรายังคงเข้าใจคำพูดต่าง ๆ ได้โดยอาศัยเสียงเป็นประการแรกอยู่ก็ยังคงนับว่าเป็นการสมควรที่คำพูดทั้งหลาย จะต้องมีความสำคัญอยู่ดราบนั่น ความสำคัญของคำพูดเหล่านี้ หาได้มีสัญลักษณ์ที่บริสุทธิ์ใด ๆ เช่นเดียวกับที่ α เป็นสัญลักษณ์ของอนันตะ คือความไม่มีที่สิ้นสุด (infinity) ไม่อย่างใดตาม เราจะเรียกนิมิตทั้งหมดว่า **“สัญญินิยม”** ซึ่งขึ้นอยู่กับสถาบันของมนุษย์โดยประการทั้งปวง ไม่ว่าสัญญินิยมนั้นจะเป็นคำพูด สัญลักษณ์ หรือแสงไฟจราจรเป็นต้นก็ตาม ขอเราอย่าได้มองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า นิมิตตามสัญญินิยมนั้น ย่อมมีส่วนร่วมไปกับลักษณะต่าง ๆ แห่งนิมิตตามธรรมชาติทั้งมวล ยกเว้น “บ่อเกิด” แห่งความหมายทั้งที่เกิดจากสถาบันของมนุษย์เป็นประการ

แรก กับสิ่งที่เกิดจากธรรมชาติเป็นประการต่อมา ที่สำคัญที่สุดก็คือว่า นิมิตทั้ง ๒ อย่างนั้น ก็คือสิ่งที่สามารถเข้าใจได้หรือก่อให้เกิดความรู้สึกรู้ได้ และนิมิตทั้ง ๒ อย่างนั้นย่อมนำไปสู่ อะไรบางอย่าง นอกจากตัวมันเอง

อย่างไรก็ตาม เราก็พอจะแยกให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง นิมิตตามสัญญานิยมแท้ ๆ เท่าที่เรากล่าวมาแล้ว กับสิ่งที่เราอาจเรียกว่า นิมิตตามสัญญานิยม“ตามชนบประเพณี” ขอให้เราพิจารณาความแตกต่างกันระหว่างคำว่า “ไม้กางเขน” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งคริสต์ศาสนากับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น “ตัวไม้กางเขน” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งคริสต์ศาสนาทั้งคู่แล้วกัน ทั้งคำว่า “ไม้กางเขน” และ “ตัวไม้กางเขน” ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ย่อมคงลักษณะอันเป็นสัญญานิยมของเครื่องแสดงในกรณีที่มีการตกลงกันนั้นเกิดขึ้นมาจากสถาบันของมนุษย์ หรือเครื่องหมาย “ธรรมจักร” เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เครื่องแสดงสัญญานิยมตามประเพณีมีขอบเขตอยู่เท่าฐานแห่งชนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น เพราะเหตุนี้แหละ เราจึงมีเครื่องแสดงมากมายที่ก่อกำเนิดมาจากชนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ประเพณีในทางศาสนา หรือแม้จากสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมรรยาท

๓. นิมิตตามแบบ (Formal Sign)

นิมิตแบบสุดท้ายนี้เกี่ยวกับความหมายของคำว่า “นิมิต” ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางมาก ยังมีเหลืออยู่อีกเล็กน้อยที่เกี่ยวกับการให้คำจำกัดความของนิมิต นอกจากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังเหลืออยู่นั้นเป็นธาตุมูลสำคัญมาก ในความคิดเห็นเกี่ยวกับนิมิต นั่นคือ การที่จิตใจมีความรู้สึกนึกคิดไปถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนอกเหนือไปจากตัวของมันเอง

สิ่งที่ทำให้ “นิมิตตามแบบ” ต่างกับนิมิตแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วก็คือ นิมิต “ภายใน” (interior) อันได้แก่นิมิตที่มีอยู่ “ภายใน” อำนางรู้ ทั้งนี้เพราะเรามีอำนางรู้ (Knowing Power) ที่เป็นหลักสำคัญอยู่ ๒ ชนิด นิมิตตามแบบก็มีอยู่ ๒ ชนิดเท่านั้น นิมิตตามแบบที่อยู่ภายในอำนางการรู้ได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสนั้น ก็คือ จินตภาพ (Image) กับ นิมิตตามแบบที่อยู่ภายใน

อำนาจการรู้โดยอาศัยพุทธปัญญาหรือสมอง ก็คือ มโนภาพ (Concept) เพราะฉะนั้น นิमितตามแบบทั้ง ๒ อย่างนี้จึงเป็นวิถีทางแห่งการรู้ที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่สิ่งที่รู้ได้ในตัวเองและโดยตนเองก่อน ดังเช่นนิमितตามธรรมชาติและนิमितตามสัญญาณมเลย แต่เป็นเครื่องมือที่บริสุทธิ์ที่ทำให้เราทราบทุกสิ่งทุกอย่างที่เราพอจะทราบได้

บางทีเราอาจบอกว่า นิमितตามแบบนี้ตรงกันข้ามกับนิमितตามธรรมชาติ และนิमितตามสัญญาณม หรืออีกอย่างหนึ่ง เราอาจให้คำจำกัดความเสียใหม่ก็ได้ คือให้คำจำกัดความว่า “นิमितตามแบบก็คือนิमितที่ชี้แสดงอะไรสักอย่างหนึ่ง นอกจากตัวมันเองต่ออำนาจรู้” ก็จะต้องมีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นองค์ประกอบด้วย นิमितตามแบบ ซึ่งอาจเป็นจินตภาพหรือมโนภาพ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ได้ นั่น “ย่อมเพียง” แสดงอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกจากตัวมันเองต่ออำนาจรู้ “เท่านั้น” ส่วนนิमितตามธรรมชาติหรือนิमितตามสัญญาณม ย่อมแสดงอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกจากตัวมันเองด้วย นิमितตามธรรมชาติหรือนิमितตามสัญญาณมนี้ ตัวมันเองก็เป็นสิ่งที่จะต้องถูกรู้และจะต้องรู้ก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อจะยึดถือได้ว่านิमितนั้นแสดงให้เห็นหรือให้ทราบว่าเป็นอะไร หรือมีความหมายว่าอะไรด้วย

สิ่งที่ตรงกันข้ามประการสุดท้ายอาจเป็นสิ่งที่ตรงกับที่เรามุ่งหมายก็ได้ “รอยเท้า” เป็นนิमितตามธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่ามีสัตว์ชนิดนั้นอยู่ก่อน แต่ตัวมันเองก็เป็นวัตถุที่เป็นกายภาพด้วย เรายึดถือวัตถุทางกายภาพนี้โดยวิธีแห่งจินตภาพและมโนภาพ จินตภาพและมโนภาพเกี่ยวกับรอยเท้าเป็นนิमितตามแบบตัวรอยเท้าเองเป็นนิमितตามธรรมชาติ จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นได้ว่า เรายึดเอานิमितตามธรรมชาติและนิमितตามสัญญาณม “โดยอาศัย” นิमितตามแบบเป็นหลัก แต่เราจะต้องไม่เอามาปะปนกับนิमितแบบต่าง ๆ

ศัพท์และมโนภาพ (Words And Concepts)

ความสนใจในเบื้องต้นของเราเกี่ยวกับการพัฒนามโนภาพหรือความเข้าใจ

ใจเกี่ยวกับนิมิตนั้น ก็คือ การที่เราเห็นว่าการชี้ให้เห็นความแตกต่าง ระหว่าง นิมิตชนิดต่าง ๆ นั้น จะช่วยให้เรามองเห็นความแตกต่างกันระหว่าง ศัพท์กับ มโนภาพได้อย่างไรบ้าง

นิมิตตามสัจนิยมที่สมบูรณ์แบบที่สุดก็คือ “ศัพท์” (Word) นั่นเอง ศัพท์เป็นวิถีทางที่จำเป็นอย่างที่จะขาดเสียได้ ในการที่จะใช้เป็นเครื่องแสดง ความรู้สึกนึกคิดของเราเอง ทั้งนี้ก็เพราะการติดต่อกันทางด้านพุทธิปัญญาใน ระหว่างมนุษย์ด้วยกันนั้น ในที่สุดก็ลงเอยที่ศัพท์นี้แหละระบบนิมิตที่พอจะ นึกได้ทุกชนิด นอกเหนือไปจากศัพท์ ไม่ว่าจะเป็นสัญลักษณ์ชุดใดก็ตาม ในที่สุดก็ต้องการความหมาย และตามแบบฉบับทั่ว ๆ ไป ก็อาจชี้ให้เห็นได้ ให้เข้าใจได้ โดยวิธีใช้ศัพท์ต่าง ๆ อธิบายเช่นกัน แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าในการใช้ สัญลักษณ์พิเศษอื่นใด เพื่อแสดงความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ในที่สุดก็ต้องใช้ศัพท์ต่าง ๆ นั่นเองอธิบายศัพท์นั้นเป็นนิมิตเครื่องแสดงของมนุษย์ ที่เห็นได้ชัดแจ้งทีเดียว ในแง่หนึ่งศัพท์ย่อมคงไว้ซึ่งคุณลักษณะทั้งมวลแห่งความหมายแรกที่เรากำหนดให้แก่มนิดนั้น เพราะฉะนั้นจึงถือว่าเป็นการสะท้อนภาพ ให้เห็นวิธีที่มนุษย์จะทราบได้ ประการแรกก็โดยต้องอาศัยนิมิตที่จะทราบได้ทาง ประสาทสัมผัสในอีกแง่หนึ่ง จุดมุ่งหมายจริง ๆ ของศัพท์ต่าง ๆ นั้น ก็อยู่ที่ การจะใช้เป็นพาหนะนำอะไรสักอย่างหนึ่งในด้านสมองหรือความรู้สึกนึกคิดไป และดังนั้นย่อมเชื่อว่าทำให้เราต้องอ้างถึงอะไรสักอย่างหนึ่งนอกจากตัวมันเอง ซึ่งได้แก่ความรู้สึกนึกคิดนั้นแหละ ศัพท์ต่าง ๆ จึงเป็นพยานชี้ให้เห็นความคิด

นอกจากนั้น ศัพท์ทั้งหลายยังจัดว่าเป็นนิมิตตามสัจนิยมชนิดหนึ่งที่ เปล่งออกมาเพื่อแสดงมโนภาพ มโนภาพดังที่เราเห็นแล้วถือว่าเป็นนิมิตตามแบบอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ความแตกต่างกันอันเป็นหลักสำคัญระหว่างศัพท์กับ มโนภาพ ก็คือความแตกต่างกันระหว่างนิมิตตามสัจนิยมกับนิมิตตามแบบ นั่นเอง

ผลลัพธ์อันสำคัญที่เกิดจากความแตกต่างกันระหว่างศัพท์ต่าง ๆ หรือ คำพูดกับมโนภาพนั้น ก็คือ ศัพท์ทั้งหลายไม่เคยแสดงวัตถุประสงค์หรือสิ่ง

ต่าง ๆ ออกมา “ตรงๆ” เลย แต่แสดงออกโดย “อ้อมๆ” ความคิดเห็นเท่านั้น ศัพท์ต่าง ๆ หรือคำพูดที่เปล่งออกมา ย่อมแสดงให้เห็นมโนภาพของสิ่งที่เราทราบ ซึ่งถ้าหากไม่ใช่ตามประเพณีนิยมก็ต้องตามอำเภอใจ เช่น คำว่า “สุนัข” เราพูดออกมาเพื่อแสดงมโนภาพของเรา เกี่ยวกับสัตว์ชนิดหนึ่ง

ความหมายตามสัญญานี้ ซึ่งมีอยู่ในศัพท์ที่สัมพันธ์กับความคิดเห็นนั้น ย่อมอธิบายให้เหตุผลว่า ทำไมในระหว่างศัพท์กับมโนภาพจึงไม่มีความสัมพันธ์กันแบบที่ว่า ศัพท์ศัพท์หนึ่งแสดงมโนภาพอย่างหนึ่งแบบพื้น ๆ เล่า บ่อยทีเดียวที่ศัพท์หนึ่งได้แสดงถึงมโนภาพอย่างเดียวกันเกี่ยวกับสิ่งสิ่งเดียวกันเท่านั้น เช่น คำว่า “มนุษย์” เราพูดออกไปเพื่อแสดงความคิดเห็นหรือมโนภาพของเราว่า มนุษย์นั้นคืออะไร

อย่างไรก็ตาม ศัพท์ศัพท์เดียวอาจแสดงมโนภาพที่ต่างกัน ๒ ประการเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ๒ สิ่งได้ ทั้งนี้เพราะว่าศัพท์เป็นเครื่องแสดงที่เรากำหนดขึ้นมาเอง คำว่า Race อาจแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการประลองความเร็วก็ได้ และอาจแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของมนุษย์ก็ได้ หรือคำว่า “ดา” อาจหมายถึงนัยน์ตาก็ได้ และอาจหมายถึงบุคคลที่เป็นพ่อของแม่หรือสามีของยายก็ได้

อนึ่ง ศัพท์ที่ต่างกัน ๒ ศัพท์ อาจแสดงความคิดเห็นอย่างเดียวกันและเหมือนกันก็ได้ ข้อนี้จะเห็นได้ชัดเจนที่สุดก็ในความแตกต่างแห่งภาษามนุษย์ที่มีมากมายหลายภาษา ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสย่อมแสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกับศัพท์ภาษาอังกฤษ มิฉะนั้นแล้วเราก็จะไม่สามารถแปลภาษาฝรั่งเศสได้ แม้แต่ในภาษาเดียวกัน เรายังมีศัพท์ที่เป็นไวยากรณ์ของกันและกัน คือมีความหมายเหมือนกัน เช่นคำว่า “มั่งมี” กับ “รุ่มรวย” ศัพท์ทั้ง ๒ นี้ย่อมแสดงถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับสมบัติพัสถานต่าง ๆ ที่มีมากมายก่ายกอง นั่นเอง

การที่เราต้องการเน้นให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างศัพท์กับมโนภาพนั้นคือ ศัพท์ที่แสดงมโนภาพที่กำหนดเอาเอง กับศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความคิดเป็นสื่อกลางเท่านั้น จะต้องไม่นำเราไปสู่มโนภาพที่ง่าย

เกินไป เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์ มโนภาพ และสิ่งต่างๆ (Words-concepts-things) เราจะต้องนำมาพิจารณาดูว่าวิถีทางที่ศัพท์ต่าง ๆ บ่งถึงสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยมโนภาพนั้น ไม่จำเป็นจะต้องทำให้เรารู้จักสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงทั้งหมดและอย่างแน่ชัดโดยทันทีทันใดเลย จุดสำคัญก็คือว่า ศัพท์ทั้งหลายย่อมแสดงสิ่งต่าง ๆ ในวิถีทางที่จะทำให้เราทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ และคงมีอยู่ในจิตใจของเรา ตัวอย่างเช่น เราไม่อาจสันนิษฐานได้ว่า คำว่า “มนุษย์” จำเป็นที่จะต้องโยงเราไปหาสิ่งที่เป็นธรรมชาติมนุษย์เสียแต่ต้นมือเลย คำว่า “มนุษย์” ย่อมโยงเราไปหาความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ตามที่อยู่ในจิตใจของเราทันที และโดยวิธีแสดงทางจิตนี้แหละ ย่อมชี้ให้เราเข้าใจในสิ่งที่เราเรียกว่า “มนุษย์” เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า เราอาจจะตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ ในขอบเขตที่เรารู้จัก ถ้าหากว่าจะมีความแตกต่างกันในระหว่างท่านกับข้าพเจ้า ในเมื่อคำนึงถึงสิ่งที่คำว่า “มนุษย์” หมายถึงละก็ ย่อมเป็นความแตกต่างกันในวิถีทางที่เราจะทราบสิ่งที่เป็นปัญหาคือสิ่งที่เราสงสัยเท่านั้น หาเป็นความแตกต่างของตัววัตถุเองไม่ โดยวิธีนี้ เราจะเห็นได้ว่า จำเป็นที่เราจะต้องนำเอา “ตรรกศาสตร์” มาใช้ นั่นคือ ในฐานะ “ตรรกศาสตร์” เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เราทราบสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น และในวิถีทางที่มีระเบียบกว่า ถ้าไม่มี “ตรรกศาสตร์” มาช่วยแล้ว สิ่งนั้นอาจไม่มีใครรู้จักและกลายเป็นสิ่งที่คลุมเครือไม่แน่ชัดไปก็ได้ แม้ในเรื่องที่ง่ายที่สุดที่เราทราบ เราก็จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเหมือนกัน และดังนั้น ในภาคแรกของตรรกศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับศิลปะแห่งการนิยามความหมายหรือการให้คำจำกัดความนี้ ย่อมช่วยให้เราทราบแม้ในเรื่องง่าย ๆ ที่เราเคยประสบมาแล้วได้ง่ายยิ่งขึ้นอีก

เพราะฉะนั้น ย่อมเป็นที่แจ่มแจ้งแล้วว่า วิชาตรรกศาสตร์ต้องการพิจารณาศัพท์ต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงเพราะเหตุผลที่ว่าไวยากรณ์เป็นผู้รักษาศัพท์ต่าง ๆ ไว้ แต่เพราะเหตุผลที่เป็นหลักใหญ่กว่า ถ้าปราศจากศัพท์ต่าง ๆ เสียแล้ว เราก็ไม่อาจแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่เราเข้าใจให้ปรากฏออกมาได้ ยังคงเป็นความจริงอยู่ว่า วิชาตรรกศาสตร์นั้นตามหลักแล้วเป็นวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เราเข้าใจมากกว่า

แต่โดยเหตุที่เราแสดงความรู้สึกนึกคิดของเราออกมาได้เต็มที่และสมบูรณ์ที่สุด ก็โดยอาศัยศัพท์ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น วิชาตรรกศาสตร์ จึงต้องนำเอาศัพท์ต่าง ๆ มาพิจารณาว่ามีบทบาทอย่างไรบ้าง ในฐานะที่เราได้นำเอาศัพท์เหล่านั้นมาใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกและเชื่อมโยงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ

ปัญหาบทที่ ๑

๑. จงอธิบายถึงวิถีทางที่เราจะทราบสิ่งต่างๆ ที่ต่างกันทั้ง ๒ วิธี มา
โดยแจ่มแจ้ง.

๒. จงอธิบายให้เห็นว่าการรู้โดยอาศัยพุทธิปัญญาของมนุษย์นั้นเต็มที่มีลักษณะที่เข้าใจยากอย่างไร ?

๓. ภาษาจะแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างความรู้ที่เกิดทาง
ประสาทสัมผัสกับความรู้ที่เกิดทางพหุปัญญาหรือทางสมองได้อย่างไร ?

๔. ในขั้นต้นเราจะให้คำจำกัดความของคำว่า “นิมิต” (Sign) อย่างไร? คำจำกัดความนี้มีความสัมพันธ์กับความแตกต่างระหว่างความรู้ที่เกิดทางประสาทสัมผัสกับความรู้ที่เกิดทางพหุปัญญาอย่างไร ?

๕. นิimitตามธรรมชาติคืออะไร? จงยกตัวอย่างประกอบด้วย.

๖. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างนิมิตตามธรรมชาติแท้ๆ กับ นิมิตตามธรรมชาติที่เกิดจากความตั้งใจ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบด้วย.

๗. นิimitตามสัณนิญมคืออะไร? จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่าง นิimitตามธรรมชาติกับนิimitตามสัณนิญม.

๘. อะไรคือความแตกต่างกันระหว่างนิมิตตามสัญญานิยมแท้ ๆ กับนิมิตตามสัญญานิยมที่เกิดตามชนบประเพณี ?

๙. จงอธิบายถึงนิมิตตามแบบ และจงชี้แจงให้เห็นด้วยว่านิมิตตามแบบนั้นตรงข้ามกับนิมิตตามธรรมชาติและนิมิตตามสัจนิยมอย่างไร ?

๑๐. ทำไมศัพท์จึงถือว่าเป็นนิมิตตามสัญญานิยมที่สมบูรณ์ที่สุด ?

๑๑. จงอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศัพท์กับมโนภาพ.

๑๒. จงอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันระหว่างศัพท์กับ
มโนภาพ.

๑๓. ศัพท์ต่างๆ จะแสดงสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นโดยผ่านทางมโนภาพได้จริงๆ หรือ?

๑๔. ทำไมเราจึงต้องนำเอาวิชาดรรชนีมาช่วยให้เราเข้าใจสิ่งทั้งหลายที่ง่าย ๆ อยู่แล้วด้วย ?

แบบฝึกหัด บทที่ ๑

จงแยกประเภทนิมิต (Sign) ต่อไปนี้เป็น นิมิตตามธรรมชาติหรือนิมิตตามสัญลักษณ์ ถ้าเป็นนิมิตตามธรรมชาติแท้ๆ ให้เขียนอักษร “ธ” ไว้ข้างหน้า ถ้าเป็นนิมิตตามธรรมชาติที่เกิดจากการจงใจ ให้เขียนอักษร “ธจ” ไว้ข้างหน้า ถ้าเป็นนิมิตตามสัญลักษณ์แท้ๆ ให้เขียนอักษร “ส” ไว้ข้างหน้า ถ้าเป็นนิมิตตามสัญลักษณ์ที่เกิดตามชนบประเพณีให้เขียนอักษร “สป” ไว้ข้างหน้า

- ๑. เสียงระฆังแสดงว่าหมดยุคการชกมวย
- ๒. ไข่แดงถึงความเจ็บป่วย
- ๓. การกรนแสดงถึงการหลับ
- ๔. การกรนแสดงถึงการสร้างทำเป็นหลับ
- ๕. คำว่า “ขาว” แสดงบอกถึงสีชนิดหนึ่ง
- ๖. การจับมือกันเป็นการแสดงว่าลาจากกัน
- ๗. การตะโกนแสดงถึงการล้อให้เกิดความสนใจ
- ๘. กาสาวพัสดุ์เป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา
- ๙. เจตจำนงแสดงถึงการยืนยันวาระสุดท้ายของมนุษย์
- ๑๐. \$ เป็นเครื่องหมายแสดงบอกว่าเป็นดอลลาร์
- ๑๑. การฮาป้าแสดงว่าไม่เห็นด้วย
- ๑๒. ตัวสั้นแสดงว่ากลัว
- ๑๓. เงามแสดงให้เห็นโครงร่างของร่างกาย
- ๑๔. ขนเม่งแสดงถึงตรุษจีน
- ๑๕. หน้าแดงแสดงว่ามีความตื่นตกใจ

- ๑๖. คำว่า “สวัสดิ” แสดงถึงความดีใจ
- ๑๗. เสียงสุนัขเห่าแสดงถึงอันตรายอะไรสักอย่างหนึ่ง
- ๑๘. การยิงสลุตเป็นการแสดงถึงความเคารพ
- ๑๙. เสียงร้องเพลงแสดงถึงอารมณ์ชนิดใดชนิดหนึ่ง
- ๒๐. การไหว้แสดงถึงความเปื้อนอายอย่างหนึ่ง

บทที่ ๒

คำนิเทศ : PREDICABLES

เราพึงจะพิจารณาถึงเรื่อง คำพูดและแนวความคิดเห็นต่าง ๆ ตำแหน่งหน้าที่ที่คำพูดและแนวความคิดเห็นแสดงบทบาทอยู่ในวิชาตรรกศาสตร์ ตลอดจนกระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างคำพูดกับแนวความคิดเห็นอันเป็นการเริ่มต้นตามปกติของวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยการใช้สมอง และการใช้สติปัญญาเป็นประการเบื้องต้น ทั้งนี้เพราะวิชาตรรกศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายในอันที่จะจัดแนวความคิดเห็นของเราให้เป็นระเบียบเพื่อให้การเปล่งคำพูดออกมานั้นเป็นไปอย่างมีระเบียบ นอกจากนั้นเราก็ได้พิจารณาเกี่ยวกับนิมิตต่าง ๆ มาแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะความเก็บบนัยอันสำคัญ (Significance) นั้นจะช่วยให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคำพูด แนวความคิดเห็น และสิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น แจ่มแจ้งขึ้น

วิชาตรรกศาสตร์ที่เกี่ยวกับการใช้สมองหรือพุทธิปัญญานั้นเกี่ยวกับเรื่องที่เราพอจะเข้าใจง่าย ๆ ความง่ายหรือความไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนของสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเกี่ยวโยงไปถึงวิถีทางที่เราจะต้องรู้จักสิ่งเหล่านั้นมาก่อนด้วย เช่น มนุษย์เป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน อย่างหนึ่ง แต่เรายังคงเข้าใจตั้งแต่เบื้องต้นว่า มนุษย์ ก็คือ ผู้ที่เหมือนอะไรสักอย่างหนึ่งที่เรารู้จักชื่อให้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยังจะต้องวิเคราะห์กันต่อไปอีก ตามที่เราเข้าใจกันนั้น สิ่งง่าย ๆ ธรรมดา ๆ อะไรสักอย่างหนึ่งนั้น เราอาจเข้าใจกันได้ โดยใช้แนวความคิดเห็นเพียงชนิดเดียวที่กำหนดลงไปให้ตายตัวทีเดียว แต่สิ่งเดียวกันนั้นแหละ เราอาจจะรู้จักกันโดยอาศัยแนวความคิดเห็นต่าง ๆ หลายแบบที่กำหนดขึ้นหรือตำราขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางแสดงให้เห็นการกำหนดความหมายของสิ่งนั้น ๆ ตามนัยต่าง ๆ กัน ซึ่งพอจะเป็นทางนำให้เราทราบว่ สิ่งนั้นมีควมหมายต่าง

กับสิ่งอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น นี่เป็นสิ่งที่เราได้รับจากการนิยามความหมายหรือการให้คำจำกัดความของคำต่าง ๆ การนิยามความหมายนี้อาจประกอบด้วยแนวความคิดเห็นที่เปล่งออกมาเป็นคำพูดตั้งแต่ ๒ นัยขึ้นไป แต่ละแนวเราอาจใช้ประกาศหรือยืนยันถึงสิ่งธรรมดา ๆ สิ่งหนึ่ง และสิ่งเดียวกัน ซึ่งเรากำลังใช้คำจำกัดความอยู่เดี๋ยวนี้แหละ แต่เราจะต้องใช้คำพูดที่ถูกต้อง ไม่ใช่จะใช้คำพูดอย่างใดก็ได้ คำบางคำก็เหมาะกว่าคำอื่น ๆ ในอันที่จะใช้จำกัดความหมายของคำที่พอจะให้คำจำกัดความได้ ตัวอย่าง เช่น “การนิเทศที่เป็นแก่นแท้” (Essential predication) ที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” นั้น ย่อมมีความหมายกินวงกว้างกว่า “การนิเทศเฉพาะด้าน จรสมบัติหรือสทสมบัติ” (Accidental predication) ที่ว่า “มนุษย์คือคนผิวขาว”

ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งโยงแนวความคิดเห็นหรือคำพูดต่าง ๆ เหล่านี้ไปยังสิ่งที่มันกล่าวถึงนั้น เราเรียกว่า “คำนิเทศ” (Predicables) แต่ตามความเป็นจริงแล้ว เพราะเราได้สร้างความสัมพันธ์ต่าง ๆ นั้นขึ้นมา เราจึงสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ ดังนั้น เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ในกรณีคำที่เราพูดหมายถึงสิ่งหนึ่ง แต่แล้วอาจหมายถึงอีกสิ่งหนึ่งซึ่งไม่เหมือนกันเลยก็ได้ ตัวอย่างเช่น “มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” และ “ม้าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เมื่อเราเอา “สัตว์” คือมนุษย์และม้า มาเปรียบเทียบกัน เราก็จะเกิดความรู้สึกหรือเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของ “สิ่งหนึ่งที่มีต่อหลายสิ่ง” ได้ แน่เหลือเกินที่คำว่า “สัตว์” ที่เรากล่าวถึงมนุษย์และม้า ตามลำพังตัวมันเองแล้ว หาได้มีความสัมพันธ์แบบนั้นไม่ แนวความคิดเห็นเกี่ยวกับสัตว์ ก็คือ แนวความคิดเห็นที่เราบอกถึงมนุษย์ ม้า หรือสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ได้ ความสัมพันธ์ดังอยู่บนฐานแห่งสิ่งที่ถูกระบุ และตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า สิ่งนี้แหละที่เราระบุถึง แต่ความสัมพันธ์นั้นหาเหมือนกันไม่ ตัวอย่างเช่น สัตว์ เมื่อว่าโดยอาศัยความสัมพันธ์แล้วถือว่าเป็นคำนิเทศ

โดยเหตุที่เราอาจสร้างจินตนาการถึงความสัมพันธ์จากคำว่า “มนุษย์” ไปถึง “นายแดง” ได้ เรา อาจพูด คือ เราสามารถกล่าวได้ว่า “นายแดง” เป็น

“มนุษย์” คำนี้เทศต่าง ๆ ทั้งมวลก็เกิดได้ในทำนองนี้ทั้งนั้น วิธีพูดสิ่งหนึ่งให้โยงไปหาอีกสิ่งหนึ่งทุกวิธีนั้น หมายความว่าถึงความสัมพันธ์ที่เราได้สร้างขึ้นไว้ในใจนั่นเอง บางสิ่งที่คุณสัมพันธ์มีอยู่ในใจเช่นนี้ อาจเอามาอธิบายให้แจ่มแจ้งได้โดยการชี้ให้เห็นว่า เมื่อเรารู้จักมนุษย์นั้น เรารู้จักโดยอาศัยความละม้ายคล้ายคลึงกันบางประการของสิ่งที่เรารู้จัก (ในกรณีนี้ก็คือ ของมนุษย์) ที่มีอยู่ในห้วงความคิดของเรา แต่หาได้มี **ความละม้ายคล้ายคลึง** ระหว่างความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในห้วงความคิดของเรากับความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสิ่งที่ความสัมพันธ์มีอยู่ในห้วงความคิดเป็นผู้สร้างขึ้นมาไม่ หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็ว่า หาได้มีความละม้ายคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นมนุษย์ในเบื้องต้น กับความสัมพันธ์ในด้านเหตุผลที่เราได้สร้างขึ้นมาเองเกี่ยวกับมนุษย์แต่ละคนที่เราไม่ถึงไม่ นี่แหละคือเหตุผลที่ว่าทำไมมันจึงยากนักในการที่จะเข้าใจคำนี้เทศ เช่น **“อภิชาติ”** หรือ **“ชนิด” (Species)** เมื่อพูดถึง **“นายแดง”** แล้ว **“มนุษย์”** จัดอยู่ในอภิชาติหรือชนิดไหน เราอาจจะวาดเค้าโครงอะไรสักอย่างเช่นมนุษย์ก็ได้ แต่เราไม่อาจสเกดซ์ภาพใดๆ เช่น **“อภิชาติ”** ที่เป็นคำนี้เทศได้เลย อย่างไรก็ตาม เราอาจโยงบางสิ่งบางอย่างทั้งที่เป็นสิ่งธรรมดาสามัญหรือสิ่งสากล ไปหาสิ่งที่เป็นเอกฐานหรือที่เฉพาะเจาะจงได้จริง ๆ เช่น **“นายแดงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง”** หรือ **“กุหลาบนี้เป็นดอกไม้ชนิดหนึ่ง”** อนึ่ง เราอาจจะโยงอะไรก็ได้ที่เป็นสิ่งสากลไปยังสิ่งสากลอีกสิ่งหนึ่งได้ เช่น **“มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”** **“หิมะมีสีขาว”** เป็นต้น ความจริงเราอาจพูดสิ่งหลายสิ่งโยงไปถึงสิ่งต่าง ๆ หลาย ๆ สิ่งได้ และเราก็จำต้องทำเช่นนั้นด้วยโดยไม่มีทางเลี่ยงเลย ในวิชาตรรกศาสตร์เราอาจตรีตรองหรือรำพึงถึงสิ่งที่เรากำลังทำ เมื่อเราระบุสิ่งหนึ่งโยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่งได้ และโดยวิธีนี้แหละจะทำให้เราต้องพิจารณาถึง วิธีทาง ที่จะทำให้เราสามารถพูดโยงสิ่งหนึ่งเข้าหาอีกสิ่งหนึ่งได้ ดังนั้น เมื่อพูดง่าย ๆ ก็คือว่า **คำนี้เทศทั้งหลายย่อมเป็นทางที่เราจะใช้อธิบายเชื่อมสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเข้าด้วยกันได้**

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวกับสิ่งต่าง ๆ หลาย ๆ สิ่งนั้นมีมากมายหลายชนิดด้วยกัน ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นบางสิ่งบางอย่าง

ที่โยงไปถึงสิ่งอื่น ๆ และแต่ละสิ่งก็มีชื่อของตนเองโดยเฉพาะ ความสัมพันธ์ต่างๆ เหล่านั้นมีลักษณะเป็นสามัญร่วมกัน คือ มีลักษณะความเป็นสากล (Universality) ที่แสดงออกโดยอาศัย **สิ่งเดียวที่มีต่อหลาย ๆ สิ่ง (One-to-many)** ดังนั้น บัดนี้ถึงเวลาที่เราจะต้องพิจารณาความเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นสากลเสียที

สิ่งสากล (The Universal)

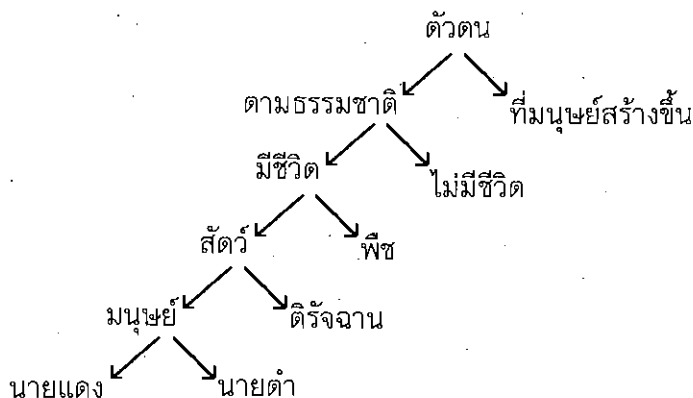
ตามความหมายโดยทั่วไปและที่ชินหูเราแล้ว คำว่า “**สิ่งสากล**” ก็หมายถึงสิ่งเดียวและเป็นสามัญทั่วไปแก่สิ่งอื่น ๆ มากมาย พจนานุกรมจะบอกว่า คำว่า “**สากล**” แปลว่า “**ทั่วไป, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น, เป็นที่นิยมทั่วไป**” เพราะฉะนั้น คำว่า “**สิ่งสากล**” ก็ย่อมรวมเอาของที่เป็นชนิดเดียวไว้ทั้งหมด ดังนั้น เมื่อเราพูดถึงสิทธิในการลงคะแนนเสียง การเลือกตั้งผู้แทนเข้าไปนั่งในรัฐสภาทั้งหญิงและชายทั่วไป เราหมายถึงการที่คนจำนวน “**มาก**” เข้าไปมีส่วนในการใช้สิทธิอันเป็นมูลฐาน “**อย่างเดียวกัน**” นั่นคือสิทธิในการออกเสียงลงคะแนน ในความหมายอันกว้างนี้ สิ่งสากลก็คือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เฉพาะราย ทั้งนี้เพราะคำว่า “**เฉพาะราย**” หรือ “**ปัจเจก**” เราหมายถึงสิ่งที่จำกัดอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

ภาษาย่อมสะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งสากลกับสิ่งเฉพาะราย หากได้กล่าวถึงลักษณะการที่เป็นสากลขึ้นต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากจนนับไม่ถ้วนไม่ เช่นคำว่า “**ตัวตน**” อาจหมายถึงตัวตนตามธรรมชาติ เช่น ตัวตน เป็นต้น และอาจหมายถึง ตัวตนที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ตัวสถาป ตัวตึก ตัวบ้าน เป็นต้นก็ได้ อนึ่ง คำว่า “**สัตว์**” มีความหมายแคบเข้ามาอีกหน่อยหนึ่ง คือ หมายถึง ร่างหรือตัวตนตามธรรมชาติ ซึ่งมีเพศนาการ ส่วนคำว่า “**มนุษย์**” อาจหมายถึงปัจเจกภาพของสิ่งที่ เป็นชนิดเดียว เท่านั้นก็คงเป็นการเพียงพอแล้วในอันที่จะแสดงให้เห็นว่าลักษณะการเป็นสากลและความเป็นสิ่งที่จะแสดงออกไปได้นั้นมีมากมายหลายชนิดด้วยกัน ลักษณะการที่เป็นสากล และความเป็นสิ่งที่สามารถจำแนกแยกแยะออกไปได้ชนิดต่างๆ เหล่านี้ เรามิได้ประติษฐานขึ้น

มาเอง หากเราค้นพบมันเข้าโดยการเอามาใช้กับวิธีที่เรากล่าวถึงสิ่งหนึ่งพาดพิงไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง

ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ย่อมชี้ให้เห็นว่าคำที่ใช้เป็นคำนิเทศได้นั้นมีมากมายหลายชนิดด้วยกัน เช่น คำว่า “ตัวตน” “สัตว์” “มนุษย์” ในทุกกรณี สิ่งธรรมดาสามัญทั่วไปคือสิ่งที่เป็นสากลนั้น อาจใช้ระบุถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกได้ อาจเป็นความจริงได้เหมือนกัน ถ้าเราจะกล่าวถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกสิ่งหนึ่งและสิ่งเดียวกันว่า “นี่คือมนุษย์” “นี่คือสัตว์” “นี่คือตัวตน” แต่มนุษย์คนนี้เป็น นายแดงนี่นะ เราไม่อาจพูดเป็นอื่นไปจากว่าเป็นมนุษย์ (เฉพาะในกรณีที่พูดถึงนี้ เราไม่ได้คำนึงถึงว่า คนที่ชื่อ “แดง” มีมากมาย ในทุกกรณี เขาตั้งชื่อ “แดง” ขึ้นเพื่อให้หมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ความจริงแล้วมีคนเป็นจำนวนมากมีชื่อป้องกันซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดความยุ่งยากสับสน บางทีเพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยากสับสนนี้ เรามักจะเติมคำว่า “เล็ก” “ใหญ่” เป็นต้นต่อท้าย เช่น นายแดงเล็ก นายแดงใหญ่) สิ่งที่เป็นสากลและสิ่งที่เป็นปัจเจกที่เราากำลังกล่าวถึงอยู่ ถ้าเอาไปเทียบกับทางไวยากรณ์แล้ว ก็ตรงกับคำสามัญนาม และวิสามัญนามนั่นเอง

คำนิเทศชนิดต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนั้น อาจเขียนเป็นภาพได้ดังนี้

เราได้เคยตั้งข้อสังเกตแล้วว่า สิ่งที่ยิ่งเป็นสากลมากเท่าใด เราก็ยังสามารถนำมาใช้แสดงให้เห็นเป็นสิ่งที่ เป็นปัจเจกที่ใคร ๆ ไม่อาจแสดงไขออกไปได้อีกได้มากเท่านั้น ความเห็นเกี่ยวกับคำนิเทศจริง ๆ นั้นจะต้องนำมาอธิบายให้เข้าใจ เช่นเดียวกับเรื่องความแตกต่างกันระหว่างคำนิเทศแบบต่าง ๆ เหมือนกัน

ความเห็นและการแบ่งประเภทคำนิเทศ

เราได้เคยกล่าวมาบ้างแล้วถึงความหมายของคำว่า “คำนิเทศ” แม้ว่าการกล่าวนั้นจะยังมีได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนก็ตาม ฉะนั้นจึงขอกล่าวเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย และจะกล่าวเพียงย่อ ๆ เท่านั้น คำนิเทศก็คือความสัมพันธ์เกี่ยวกับการพูดให้สิ่งหนึ่งกับอีกหลาย ๆ สิ่งเกี่ยวข้องถึงกัน คือ พูดให้สิ่งหนึ่งโยงไปถึงอีกหลาย ๆ สิ่ง หลาย ๆ สิ่งที่ว่านั้นจะเป็นอะไรก็ตาม เรียกว่าเป็น “ส่วนย่อย” (inferior) ซึ่งอาจเป็นสิ่งปัจเจกบางชนิด ซึ่งพิจารณาเห็นว่าเล็กกว่าส่วนที่เป็นสากล เช่น “นายแดง” เป็นส่วนย่อยของ “มนุษย์” คือ “นายแดง” เป็นปัจเจก “มนุษย์” เป็นสิ่งที่ เป็นสากลหรือแม้แต่สิ่งที่ เป็นสากล บางทีเราก็คือว่า เป็นส่วนย่อย ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นสิ่งที่ เป็นสากลน้อยกว่า เช่น “มนุษย์” เป็นส่วนย่อยของ “สัตว์” คือ “มนุษย์” เป็นสิ่งที่ เป็นสากลน้อยกว่าคำว่า “สัตว์” หรืออาจเป็นเพราะ “มนุษย์” ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ เป็นสากลอีกสิ่งหนึ่ง แม้ว่าในลักษณะการเป็นสากลนั้นจะไม่มี ความแตกต่างกันเช่น “มนุษย์” เป็น “ผู้เรียนไวภาษาได้” เป็นต้นก็ตาม

จากข้อความข้างบนนี้ย่อมเป็นที่ปรากฏแจ่มชัดแล้วว่า สิ่งที่เราให้คำจำกัดความว่า คำนิเทศ นั้นจะต้องหมายถึงอะไรสักสิ่งหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง โดยวิธีที่เราอาจพูดสิ่งหนึ่งให้โยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่งได้ เช่นตั้งข้อความในประโยคว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” และในที่สุดในการโยงไปถึงข้อความที่เป็นปัจเจก เช่น ประโยคว่า “นายแดงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง” อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์ที่จะพูดกลับกันไม่ได้ เพราะเราไม่

อาจพูดว่า “มนุษย์เป็นนายแดง” แต่อาจพูดว่า “นายแดงเป็นมนุษย์” ได้ แม้ว่าเราอาจจะยืนยันถึงการแสดงเอกลักษณ์ล้วน ๆ อย่างสมบูรณ์ อย่างในประโยคว่า “มนุษย์ก็คือมนุษย์” “นายแดงก็คือนายแดง” ก็ตาม แต่เราก็หาได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อะไรกันในเรื่องนั้น ๆ ไม่ เพราะเรามีได้กล่าวถึงสิ่งหนึ่งให้โยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง แต่เราพูดถึงสิ่งหนึ่งและก็เป็นสิ่งเดียวกันนั่นเอง วิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวกับภาคนิเทศ หรือภาคลักษณะ หรือส่วนขยายความ (Predicate) คือเป็นวิชาที่ชี้ให้เห็นการพิจารณาภาคประธาน (Subject) ที่ยังมีได้แสดงออกมาอื่นๆ และไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นเพียงเอกลักษณ์เท่านั้น การพิจารณากำหนดเรื่องที่ยังมีได้แสดงออกมานั้นย่อมเป็นการให้แสงสว่างใหม่แก่เรื่องนั้น และเป็นเรื่องที่ทางวิทยาศาสตร์สนใจอยู่ และมักจะหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “สิ่งหนึ่ง-ต่อ-หลายๆ สิ่ง” ทั้ง ๆ ที่ความสัมพันธ์ของส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ที่สมบูรณ์นั้น มีข้อความเพียง ๒ ตอนเท่านั้น อีกประการหนึ่งเราไม่เคยกล่าวถึงสิ่งที่เป็นสากลมากกว่าไปหาสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าเลย เช่นเราไม่พูดว่า “สัตว์เป็นสุนัขชนิดหนึ่ง” แต่เรากลับพูดตรงกันข้าม คือพูดจากสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าไปหาสิ่งที่เป็นสากลมากกว่า ว่า “สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”

ทีนี้เราก็พอจะแสดงให้เห็นได้ว่า คำนิเทศนี้มีอยู่ ๕ ชนิดด้วยกันและก็เพียง ๕ ชนิดเท่านั้น นั่นคือมีวิธีที่จะพูดโยงสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่งได้ต่างๆ กันถึง ๕ วิธีด้วยกัน โดยไม่ต้องไปคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ในการสนทนาปราศรัยกันทุกชนิดนั้น ย่อมมีตัวอย่างการพูดโยงสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่งได้มากมายหลายวิธีจนนับไม่ถ้วน แต่ทั้งหมดนี้ก็อาจลดทอนลงมาเป็น วิธีโยงสิ่งที่เป็นสากลกับสิ่งที่เป็นส่วนย่อยเข้าหากันได้ ๕ วิธีด้วยกัน เราจะเห็นได้ว่าในการพูดเรื่องให้โยงถึงกันนั้นมีอยู่เพียง ๕ วิธี นั่นคือ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางตรรกศาสตร์ ๕ แบบ ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทั้งชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญและชนิดที่มีใช้สารัตถะสำคัญ ระหว่างสิ่งที่เป็นสากลกับสิ่งที่เป็นส่วนย่อย ความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญนั้น เราหมายถึงว่า สิ่งที่เรอธิบายตามแบบสากลนั้นแหละ กล่าวพาดพิงถึงความเป็นส่วนย่อยของมัน

เพราะฉะนั้น จึงนับว่าเป็นสาระสำคัญอยู่ ที่จะกล่าวถึงนายแดงว่า เขาเป็นมนุษย์คนหนึ่ง แต่ไม่ถือว่าเป็นสารัตถะสำคัญเลย ถ้าจะพูดถึงนายแดงว่าเขาเป็นนักดนตรี เพราะเขาอาจเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ไม่ใช่ นักดนตรีก็ได้

ก่อนที่จะถึงการจำแนกคำนิเทศ ขอได้โปรดสังเกตอีกครั้งหนึ่งว่า **คำนิเทศในวิชาตรรกศาสตร์นั้น ก็คือความสัมพันธ์ของสิ่งที่มีลักษณะการเป็นสากลนั่นเอง** ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่มีลักษณะการเป็นสากลซึ่งขยายความออกไป แต่เป็นความสัมพันธ์ของอะไรสักสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นฐานรองรับการขยายความนั้น เช่นคำว่า “สัตว์” เป็นต้น อีกประการหนึ่ง เราน่าจะพูดว่า “สัตว์” เป็นความสัมพันธ์ที่จิตใจของเราเป็นผู้คิดค้นขึ้นมาได้ และน่าจะพูดว่า ความสัมพันธ์นี้ตามลำพังตัวมันเองก็เป็นสิ่งที่ถูกขยายความออกไปด้วย ถ้าหากว่าเป็นเช่นนั้นจริงละก็ ในการที่กล่าวยืนยันถึงความสัมพันธ์ เราก็น่าจะสร้างความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่งขึ้น อีกประการหนึ่ง ความสัมพันธ์นั้นเรียกว่า **“คำนิเทศ”** ไม่ใช่เพราะมันเป็นคำที่ถูกขยายความ แต่เป็นเพราะมันโยงสิ่งที่ถูกขยายความไปหาสิ่งที่เป็นส่วนย่อยของมัน

คำนิเทศนั้นเราอาจแบ่งออกเป็นความสัมพันธ์ ๒ ชนิดด้วยกันคือ :-

๑. ความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญชนิดต่าง ๆ

ความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญนี้แบ่งออกไปเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. **วิเสสชาติ หรือ สกุล (Genus)** เราอาจจะมองเห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างคำว่า “ทั่วๆ ไป” กับคำว่า “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” ได้ ดังนั้นเมื่อเรากล่าวว่า ข เป็น “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” (Genus) ของ ก เราก็จะเข้าใจแจ่มแจ้งในทันทีว่า ข จะบอกเราโดยทั่วๆ ไปว่า ก เป็นอะไร การพูดว่า “มนุษย์” คือ “สัตว์” นั่นก็คือการกล่าวถึงมนุษย์ว่า โดยสารัตถะสำคัญแล้วมนุษย์เป็นอะไร ทั้งยังเป็นเพียงการกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้นเอง ทั้งนี้ก็เพราะคำว่า “สัตว์” อาจหมายถึง “ปลา” “ม้า” หรือสัตว์อื่น ๆ ก็ได้

ถ้าจะกล่าวให้ละเอียดไปกว่านั้นอีกเราอาจเข้าใจคำนิเทศชนิด “วิเสสชาติ”

หรือ “สกุล” ว่าเป็นความสัมพันธ์แห่งลักษณะการที่เป็นสากล โดยอาศัยสิ่งที่มนุษย์อาจใช้พูดถึงเรื่องอื่นมากมายซึ่งแตกต่างกันเป็นพิเศษ นั่นคือ เมื่อเอาสิ่ง ๒ สิ่งมาเปรียบเทียบกัน สิ่งใดเป็นสากลมากกว่า สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็น “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” เช่นคำว่า “สัตว์” เราใช้พูดหมายถึงสัตว์ชนิดต่างๆ ที่นี้เราก็จะเห็นได้อย่างแจ่มชัดแล้วว่า คำนี้เทศชนิดที่เป็นวิเสสชาติหรือสกุล ได้แสดงออกซึ่งความเชื่อมโยงกันอันเป็นสาระสำคัญ ทั้งนี้เพราะเราใช้สำหรับตอบปัญหาว่า สิ่งนั้นคืออะไร อย่างไรก็ตาม สิ่งใดก็ตามที่เรานำมาเอามากล่าวโดยวิธีแห่งวิเสสชาติหรือสกุล จะตอบปัญหานี้ได้ไม่สมบูรณ์นัก ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าสิ่งที่เราพูดถึงโดยอาศัยวิธีแห่งวิเสสชาติหรือสกุลย่อมแสดงให้เห็นแต่เพียง “ส่วนหนึ่ง” ว่า สิ่งนั้นคืออะไร การเป็นมนุษย์ก็คือการเป็นสัตว์ แต่การเป็นสัตว์หาได้เป็นมนุษย์ทุกกรณีไม่

๒. อภิชาติ หรือ ชนิด (Species) คำว่า “อภิชาติ” ในวิชาตรรกศาสตร์ เกี่ยวโยงไปถึง “คำอนุพันธ์” (Derivatives) คือ คำที่แยกมาจากคำซึ่งมันเกี่ยวข้องด้วย แต่มีความหมายแคบกว่า เราคงเข้าใจดีแล้วว่า “พิเศษ” “เฉพาะ” “เจาะจง” และคำอื่น ๆ ที่มีความหมายคล้าย ๆ กันนี้นั้นหมายความว่าอะไร ดังนั้นเมื่อเรากล่าว ก เป็น ข ชนิดหนึ่ง เราจะเห็นได้ว่า ข จะต้องเป็นชื่อซึ่งจะต้องเกี่ยวกับสิ่งที่ เป็น ก ในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะฉะนั้น เมื่อพูดว่า “หมูโคราช” ก็คือการพูดว่า “โคราช” เป็นอะไรสักอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่การพูดว่า “สัตว์เขาดิน” หาได้แสดงให้เห็นว่าสัตว์เขาดินชนิดใดโดยเฉพาะไม่

คำนี้เทศชนิดที่เป็นอภิชาติหรือชนิด ก็คือ ความสัมพันธ์ของลักษณะการเป็นสากลโดยอาศัยอำนาจของอะไรสักสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้เราอาจพูดถึงสิ่งต่าง ๆ มากหลาย ซึ่งแตกต่างกันเฉพาะในด้านจำนวนเท่านั้น นั่นคือ เมื่อเอาสิ่ง ๒ สิ่งมาเปรียบเทียบกัน สิ่งใดมีความเป็นสากลน้อยกว่า สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็น “อภิชาติ” หรือ “ชนิด” ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ มากมายจึงไม่แตกต่างกันไปกว่าจะเป็นการแตกต่างเฉพาะอย่าง ๆ ไป คำนี้เทศชนิดที่เป็นอภิชาติ หรือชนิด ก็เป็นเช่นเดียวกับคำนี้เทศชนิดที่เป็นวิเสสชาติหรือสกุล นั่นคือ เราใช้สำหรับ

ตอบปัญหาที่ว่าสิ่งนั้นคืออะไร แต่คำนิเทศชนิดที่เป็นอภิชาติหรือชนิดนี้ใช้ตอบปัญหาอย่างสมบูรณ์ นั่นคือเพื่อแสดงว่าสิ่งนี้คือสิ่งที่เป็นปัจเจก ชนิดใดคือตอบให้เจาะจงลงไปให้ชัดว่านายแดงเป็นมนุษย์ และโคราชเป็นหมูชนิดหนึ่งนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีอยู่หลายกรณีที่มีชื่อที่เป็นวิสามัญหรือวิสามานยนามเป็นคำที่ยังบกพร่องและเป็นไปไม่ได้ ในกรณีที่ว่า “ดอกกุหลาบนี้” เป็นดอกกุหลาบชนิดหนึ่ง เป็นต้น

๓. วิถีภูษานันตภาพ หรือ ความคิดแตกต่างเฉพาะ (Specific Difference)

การที่จะทราบวิธีที่ “นายแดง” เป็น “มนุษย์” และ “มนุษย์” เป็น “สัตว์” อย่างไรนั้น ก็คือการที่จะได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องพื้น ๆ ง่าย ๆ หรือสิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญอย่างมีระเบียบ แม้ว่าจะยังคงคลุมเครืออยู่บ้างก็ตาม ทั้งนี้โดยอาศัยความสัมพันธ์ของวิเสสชาติซึ่งเรากำหนดไว้ในใจเป็นเครื่องมือช่วยให้เราสร้างระเบียบวิธีทางที่เราจะทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ แต่ปัญหาก็คือว่า ทำอย่างไรเราจึงจะชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง “มนุษย์” กับ “สุนัข” ในเมื่อทั้งมนุษย์และสุนัขต่างก็เป็น “สัตว์” เหมือนกัน? อะไรคือความแตกต่างกันระหว่าง “มนุษย์” กับ “สุนัข”? ในวิธีทางใดบ้างที่เราจะพูดถึงความแตกต่างกัน ในเมื่อนำเอา **วิเสสชาติหรือสกุล (Genus)** และ **อภิชาติหรือชนิด (Species)** มาเปรียบเทียบกัน? การที่จะอธิบายให้เห็น “ความแตกต่าง” ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ก็จำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ชนิดใหม่ คือสร้างคำนิเทศใหม่ขึ้นมา แะเหลือเกินที่เราสามารถจะแยกแยะให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างมนุษย์กับสุนัขได้หลายวิธีด้วยกัน แต่จะเป็นการดีที่สุด ถ้าเราสามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างที่เป็นมูลฐานที่สุดของสิ่งทั้งมวลได้

เพราะฉะนั้น การชี้ให้เห็นวิถีภูษานันตภาพ คือ ความแตกต่างกันหรือลักษณะผิดแผกเฉพาะจริง ๆ นั้น ก็ย่อมเกี่ยวโยงไปถึง **ความสัมพันธ์ของลักษณะการที่เป็นสากล** โดยอาศัยอำนาจอะไรสักสิ่งหนึ่งที่เราจะใช้ชี้แจง โดยวิธีที่จะแยกสิ่งหนึ่งออกจากสิ่งหนึ่งได้ไม่เพียงแต่จะแตกต่างกันในจำนวนเท่านั้น แต่จะต้องแตกต่างกันในชนิดด้วย หรือจะพูดสั้น ๆ ก็คือ **คุณสมบัติที่สำคัญที่**

สุดแม้เพียงอย่างเดียวก็สามารถทำให้สิ่งหนึ่งแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งได้ การชี้ให้เห็นวิสิฐฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะย่อมแสดงให้เห็นสิ่งที่ทำให้อิทธิชาติหรือชนิด (Species) ชนิดหนึ่งแตกต่างไปจากอิทธิชาติหรือชนิดอีกชนิดหนึ่ง ทำให้ของอย่างหนึ่งแตกต่างไปจากของอีกอย่างหนึ่งได้ การชี้ให้เห็นวิสิฐฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ ย่อมแสดงให้เห็นสิ่งที่ทำให้อิทธิชาติ (Species) หนึ่งแตกต่างไปจากอิทธิชาติอีกชนิดหนึ่ง ทำให้ของอย่างหนึ่งแตกต่างไปจากของอีกอย่างหนึ่งได้ การชี้ให้เห็นวิสิฐฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับวิเสษชาติหรือสกุลก็มีนัยทำนองเดียวกันนี้แหละ เมื่อเราพูดว่า “มนุษย์” เป็น “ผู้มีเหตุผล” ย่อมทำให้เห็นว่ามนุษย์แตกต่างเป็นพิเศษไปจาก อิทธิชาติหรือ ชนิด (Species) อื่น ใน วิเสษชาติ หรือ สกุล (Genus) ของสัตว์ ถ้าเราจะสามารถค้นพบ (ซึ่งไม่ค่อยมีเลย) วิสิฐฐานันตภาพ หรือ ความผิดแผกเฉพาะที่แท้จริงของสิ่งที่อาจชี้แจงได้โดยวิธีแห่งอิทธิชาติหรือชนิดแล้วละก็ เราคงก็มีความรู้สึกเด็ดขาดมากที่สุดที่เราอาจจะได้รับจาก อิทธิชาติ หรือ ชนิด (Species) นั้น

โปรดสังเกตว่า เวลาที่พูดถึงอิทธิชาติหรือชนิดทางตรรกศาสตร์ เราใช้คำว่า “อิทธิชาติ” ในความหมายที่แตกต่างกันเป็น ๓ ประการ ซึ่งเราจะได้อธิบายให้เห็นต่อไป เมื่อพูดว่า “มนุษย์เป็นอิทธิชาติชนิดหนึ่ง” นั้นอาจหมายความว่า ๒ ประการด้วยกัน คือ **ประการแรก** มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษชนิดหนึ่ง (ซึ่งข้อนี้มีไข่น้ำที่ของวิชาตรรกศาสตร์) หรือ **อีกประการหนึ่ง** มนุษย์เท่าที่ทราบ ก็คือเป็นผลที่พอจะเดาหรือคาดคะเนเอาได้ อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางตรรกศาสตร์ นั่นคือ ความสัมพันธ์ของอิทธิชาติซึ่งมีอยู่ในจิตใจและเกิดจากใจ (และนี่แหละที่เป็นอิทธิชาติที่วิชาตรรกศาสตร์พิจารณาถึง)

เราอาจตั้งข้อสังเกตต่อไปอีกว่า บางคนกล่าวว่า การแบ่งคำนำเทศซึ่งเรากำลังเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมชาติสถิตที่มีมาก่อนวิวัฒนาการ แต่การตั้งข้อสังเกตแบบนี้หาได้มีอยู่ในที่ทั่วไปไม่ ถ้าหากเราหวังจะให้อินทรีย์ภาพ (Organism) อันเป็นปัจเจกพัฒนาไปสู่ชนิดที่เราต้องการ แต่มันกลับเปลี่ยนไปเป็นชนิดที่เราไม่ได้นึกหวังเลย

แล้วเราจะไม่ต้องเผชิญหน้ากับอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็น “ชนิด” ใหม่ดอกหรือ? แล้วก็อาจจะมีการวิวัฒนาการในแง่หรือความรู้สักที่สำคัญ ๆ บ้างไหม? อนึ่ง ข้อความที่อ้างมาเมื่อตะกี้นี้ได้แบ่ง “การประกอบมโนภาพ” (Conception) ออกเป็น ชนิดวิวัฒนาการ กับ ชนิดก่อนวิวัฒนาการ นั่นคือ วิเศษชาติ (*ประกอบมโนภาพ*) กับ นานัตภาพ (*วิวัฒนาการ กับ ก่อนวิวัฒนาการ*) ดังนั้น จึงทำให้เราต้องเผชิญกับคำนิเทศ ๓ ชนิด ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

๒. ความสัมพันธ์ที่มีใช้สารัตถะสำคัญชนิดต่าง ๆ

บ่อยทีเดียวที่เรามักจะไม่ทราบ ว่า ข เป็นคำนิเทศของ ก ตามวิถีทางที่เป็นสารัตถะสำคัญดังที่กล่าวมาแล้ว ข้อนี้เป็นความจริงทีเดียวในเรื่องความผิดแผกเฉพาะที่พอจะพยากรณ์ได้ ซึ่งกะเอาเองว่าพอจะทำให้ได้รับความรู้ที่แน่ชัดจริง ๆ เกี่ยวกับเรื่องง่าย ๆ ที่เป็นธรรมดาสามัญอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งเป็นความรู้ที่ตามความเป็นจริงแล้ว เราจะได้รับค่อนข้างยากสักหน่อย อย่างไรก็ตาม เรายังคงพอที่จะกล่าวถึงสิ่งหนึ่งให้โยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่งได้ ซึ่งแม้ว่าจะมิได้แสดงอะไรที่เป็นสารัตถะสำคัญให้ปรากฏออกมา ก็จริง แต่ก็นับว่าเป็นการบอกเล่าให้ทราบเช่นกัน สิ่งที่ทำให้คำนิเทศดังกล่าวมาแล้วแตกต่างไปจากคำนิเทศบางชนิดที่จะเล่าถึงต่อไป ก็คือว่าคำนิเทศเหล่านั้น ได้แสดงให้เห็น ไม่เพียงแต่บอกว่าสิ่งนั้น ๆ คืออะไรโดยย่อ ๆ เท่านั้น แต่จะบอกว่า อะไรเป็นพวกสิ่งนั้น ๆ อีกด้วย และดังนั้น จึงสามารถช่วยแยกของชนิดหนึ่งออกจากของอีกชนิดหนึ่งได้

ความสัมพันธ์ชนิดที่มีใช้สารัตถะสำคัญนี้แบ่งย่อยออกไปเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. **สภาวะลักษณะ (Property)** ความหมายธรรมดาสามัญของคำว่า “สภาวะลักษณะ” ก็คือ หมายถึงลักษณะพิเศษที่มีอยู่เพื่อประโยชน์และความเหมาะสมแห่งวัตถุสิ่งนั้น หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า คุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็นตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป จึงจะสามารถทำให้สิ่งหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสิ่งหนึ่งได้ เช่นเราพูดว่า บ้านที่เป็นของฉันนั้นเป็นสภาวะลักษณะหรือสมบัติ

ของฉันทน์ เมื่อเราพูดว่า ข เป็นสภาวะลักษณะของ ก ตามวิธีดังกล่าวแล้ว ก็หมายความว่า ข เป็นสภาวะลักษณะ คือเป็นสมบัติของ ก ตามวิธีพิเศษ ที่เราได้แสดงออกไปให้เห็นอะไรสักอย่างหนึ่งว่า “เหมาะสม” กับ ก

คำนิเทศชนิดที่เป็นสภาวะลักษณะนั้นมีความหมายที่รัดกุมมาก ในความหมายที่แน่ชัดที่สุดนั้น คำว่า นิเทศชนิดที่เป็น สภาวะลักษณะ ก็คือ ความสัมพันธ์แห่งลักษณะการที่เป็นสากลโดยอาศัยอำนาจของสิ่งซึ่งเรากล่าวถึง อภิชาติ ว่าจำเป็นจะต้องจัดว่าเป็นอภิชาตินั้น และจะต้องเป็นทุก ๆ ปัจเจกแห่งอภิชาตินั้นเสมอไปเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงพอจะนิยามความหมายได้ว่า สภาวะลักษณะก็คือสิ่งที่พอกกลับกันได้หรือเปรียบกันได้เองกับอภิชาติของสิ่งซึ่งมันแสดงตนเป็นสภาวะลักษณะ ตัวอย่างเช่นเราพูดว่า “สามารถ” พูด (คือสามารถ ใช้ภาษาแสดงความคิดเห็นได้) เป็นสภาวะลักษณะของมนุษย์ คือ อะไรก็ตามที่เป็นมนุษย์ ย่อมเป็น ผู้สามารถ พูดได้ทั้งนั้น (แม้ว่าบางทีจะมีอุปสรรคกีดกันให้พูดจริง ๆ ไม่ได้ก็ตาม) และอะไรก็ตามที่สามารถพูดได้ย่อมถือว่าเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น

ในเรื่องสภาวะลักษณะนี้ แม้ในแง่ตรรกศาสตร์เอง เราก็น่าจะเข้าใจได้ไม่สู้รัดกุมนัก ในความรู้สึกที่ไม่เข้มงวดกวดขันนัก สภาวะลักษณะหมายถึงเพียงว่า ลักษณะซึ่งเป็นของอะไรสักอย่างหนึ่ง มิใช่สักแต่ว่าเป็นสภาวะลักษณะของสิ่งนั้นโดยไม่จำเป็นอะไรเลยก็หาไม่ได้ ตัวอย่างการดัดแปลงความหมายของสภาวะลักษณะนี้จะพบอยู่ในวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทดลอง (Experimental sciences) และบ่อยทีเดียวที่พบอยู่ในการพูดตามปกติ อย่างไรก็ตาม เราจะคงความหมายที่เด็ดขาดไว้ดังที่ให้กับนิยามมาแล้ว การให้คำนิยามความหมายของสภาวะลักษณะนี้ ดูเหมือนจะไปปนกันยุ่งกับสภาวะลักษณะที่เกี่ยวกับวิเสณญาณันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เราอาจแสดงให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างสภาวะลักษณะทั้ง ๒ นี้ตามวิธีดังต่อไปนี้ เมื่อพูดตามหลักตรรกศาสตร์แล้ว วิเสณญาณันตภาพนั้นเรามักเอามาใช้ในการพูดถึงว่าเป็นอภิชาติ (Species) ไหน อะไรที่ทำให้มันแตกต่างไปจากอีกอภิชาติหนึ่ง

เมื่อเราชี้แจงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยใช้วิธีแห่งวิสัญญานันตภาพ [โดยใช้วิธีแห่งวิสัญญานันตภาพ หาได้เป็นความแตกต่างกันดังที่ได้ชี้แจงมาแล้วไม่ เช่นคำว่า “มีเหตุผล” เป็นความแตกต่างกัน หาใช่ “พอเดาได้” ซึ่งจัดเป็นความสัมพันธ์ (เป็นความแตกต่างกัน) ไม่] มีวิสัญญานันตภาพอยู่เพียงอย่างเดียว และอย่างเดียวกันของสิ่งหรือวัตถุที่ความแตกต่างกันนั้นกล่าวถึง คำนิเทศชนิดที่เป็นสภาวะลักษณะดังที่เราได้พบเห็นมาแล้วนั้น เราหาได้นำมาใช้แสดงว่า เป็น **อภิชาติโด** ไม่ แต่เราชี้แสดงถึงสิ่งที่จัดอยู่ในอภิชาติเป็นพิเศษ และเพราะสำหรับอภิชาติดังที่กล่าวมาแล้วนั้น เราอาจได้สภาวะลักษณะเป็นจำนวนมากมายิ่งไปกว่านั้น อะไรก็ตามที่ชี้แจงไว้ว่าเป็นวิสัญญานันตภาพ ถ้าเรารู้จักหรือเข้าใจได้ก็จัดว่าเป็นเหตุผลสำหรับสภาวะลักษณะอย่างหนึ่ง ทั้งหาวิธีอื่นนอกไปจากนี้ไม่ ดังนั้น **“เพราะเหตุที่”** มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล มนุษย์จึงสามารถพูดได้ ฉะนั้น สภาวะลักษณะที่ติดตามมาในฐานะเป็นผลจากข้อที่ว่าเป็นอภิชาติชนิดใด และดังนั้น แม้ว่ามันจะเป็นสภาวะลักษณะที่เข้มงวดกวัดขัน มันก็คงยังไม่แสดงอะไรออกมาเพื่อให้เห็นความเกี่ยวข้องที่เป็นสารถะสำคัญตามความรู้สึกดังที่อธิบายมาแล้วเลย

๒. จรสมบัติ หรือ สหสมบัติ (Accident) คำว่า **“จรสมบัติ”** หรือ **“สหสมบัติ”** อาจแนะนำให้เราทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยไม่มีใครทราบล่วงหน้า หรือคาดหวังมาก่อนเลย ข้อนี้หาใช่ความหมายของคำนิเทศที่เป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติไม่ แม้ว่ามันจะมีความสัมพันธ์บางประการกับสิ่งที่เราหมายถึงโดยจรสมบัติหรือสหสมบัติที่พอจะชี้แจงหรือเดาได้ เมื่อเราพูดว่า x เป็นสมบัติของ y นั้น x ย่อมแสดงให้เห็นว่าอะไรที่อาจจะ “บังเกิดขึ้น” กับ y นั้น คือ แสดงให้เห็นว่าอะไรที่อาจมีแก่ y เพราะฉะนั้น เมื่อเราเข้าใจคำนิเทศชนิดที่เป็นสภาวะลักษณะว่าสื่อให้เห็นถึงการปฏิเสธ ถ้าหากลักษณะบางประการที่มีอยู่ใน y ไม่ได้มีอยู่เสมอไปหรือไม่จำเป็นจะต้องมีเฉพาะใน y เท่านั้นหรือหาใช่มีเฉพาะใน y เท่านั้นไม่ ลักษณะเช่นนี้แหละที่พึงเข้าใจว่าเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติของ y

ถ้าจะกล่าวให้สั้นและแน่นอนยิ่งไปกว่านี้ คำนิเทศชนิดที่เป็นจรสมบัติ หรือสหสมบัติก็คือ ความสัมพันธ์ที่เป็นสากลที่เราหมายถึง เมื่อเราตั้งลักษณะบางอย่างให้แก่อภิชาติว่า ลักษณะนี้เป็นของอภิชาตินั้นและของปัจเจกแห่งอภิชาตินั้น อย่างชนิดที่ไม่ค่อยจะแน่ใจนัก เพราะเหตุนี้แหละ จรสมบัติหรือสหสมบัติก็คือลักษณะซึ่งอาจจะปรากฏขึ้นมา หรืออาจจะสูญหายไปโดยไม่ต้องทำลายอภิชาติที่สหสมบัติหรือจรสมบัตินั้นอาศัยอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ไม่ว่ามนุษย์จะมีผิวสีอะไร สีเช่นนั้นหาได้จำเป็นจะต้องเป็นเครื่องแสดงถึงลักษณะของมนุษย์ไม่ หรือหาได้พบเสมอไปในหมู่มนุษย์ไม่ หรือหาได้มีเฉพาะที่มนุษย์เท่านั้นไม่ เช่น มองโกลก็อมมนุษย์ที่มีผิวเหลือง คำว่า “ผิวเหลือง” เป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติของมองโกล แต่มองโกลบางพวกอาจจะไม่มีผิวเหลืองก็ได้ เช่นพวกแมกยาร์ในฮังการี ข้อนี้ย่อมเป็นประจักษ์พยานที่แน่ชัดแล้วว่า คำนิเทศที่เป็นสหสมบัติหรือจรสมบัติจัดว่าเป็นคำนิเทศอย่างหนึ่งที่เราต้องใช้เสมอ ทั้งนี้ก็เพราะว่าความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ เป็นธรรมดาสามัญทั้งหลายของเรานั้น มักอยู่ในวงจำกัดแห่งเวลามากที่สุด

ในข้อที่เกี่ยวกับความเห็นโดยทั่วไปในเรื่องของคำนิเทศนี้ โปรดได้ระลึกไว้ด้วยว่า ตามลำพังตัวมันเองแล้ว คำนิเทศทั้งหลายหาได้เปิดเผยความรู้ของสิ่งต่างๆ ที่เป็นจริงไม่ เช่นเดียวกับที่ไม่มีเครื่องมือใด ๆ ทางตรรกศาสตร์ที่จะเผยให้ทราบถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่แท้จริงได้ตามลำพังตัวมันเองเลย แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในใจเรานี้แหละ ที่ทำให้เราสามารถจัดระเบียบแห่งความรู้ของเรา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความปลงใจทั้งที่เป็นสามัญธรรมดาที่เด่นชัดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นอกเหนือไปจากจิตใจ ไม่มีสิ่งที่แท้จริงใด ๆ ที่จะจัดว่าเป็นคำนิเทศทางตรรกศาสตร์ชนิดใด ๆ เลย แต่ว่าโดยอาศัยวิธีแห่งคำนิเทศ คือความสัมพันธ์ต่าง ๆ เหล่านี้ที่ปรากฏอยู่ในใจเรานี้แหละ ที่ทำให้ทราบถึงสิ่งที่พูดถึงเรื่องหรือสิ่งต่าง ๆ ที่แท้จริงโดยวิธีธรรมดา ๆ ได้ เช่นในประโยคว่า “สัตว์ เป็นสิ่งที่มีชีวิตหนึ่ง” คำว่า “สัตว์” ในที่นี้เป็น “อภิชาติ” หรือ “ชนิด” ของ “สิ่งที่มีชีวิต” เพราะเป็นส่วนย่อยของ “สิ่งที่มีชีวิต” และสิ่งมี

ชีวิตก็เป็น “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” ของ “สัตว์” เพราะมีความเป็นสากลมากกว่า “สัตว์” แต่ในประโยคว่า “สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” คำว่า “สัตว์” ในประโยคนี้นี้มีความเป็นสากลมากกว่า “สุนัข” เพราะฉะนั้น “สัตว์” ในที่นี้จึงเป็น “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” ของ “สุนัข” เราจะเห็นได้ว่าคำว่า “สัตว์” อาจเป็น “วิเสสชาติหรือสกุล” หรือเป็น “อภิชาติหรือชนิด” ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเปรียบเทียบ นอกจากหน้าที่แห่งคำนี้เทศทั้งหลายแล้ว คำนี้เทศทั้งหลายจะช่วยให้เรากำหนดคำจำกัดความได้เป็นพิเศษดังที่เราจะได้ทราบในโอกาสต่อไปด้วย.

ปัญหาบทที่ ๒

๑. จงเส้าถึงความเห็นเกี่ยวกับคำนิเทศที่มีต่อคำจำกัดความ.
๒. จงแสดงถึงความเห็นว่ คำว่า “สิ่งสากล” มีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “สิ่งเฉพาะราย” พร้อมยกตัวอย่างประกอบด้วย.
๓. จงอธิบายให้เห็นว่ เราจะทราบคำที่พอจะชี้แจงแสดงไขชนิดต่าง ๆ ที่แน่ชัดได้อย่างไรและอะไรที่คำที่พอจะชี้แจงชนิดต่าง ๆ นั้นมีอยู่ร่วมกัน.
๔. จงอธิบายเกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องคำนิเทศโดยละเอียด.
๕. โดยทั่ว ๆ ไป เราจะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญซึ่งสิ่งสากลมีอยู่พร้อมกับส่วนย่อยของมันกับความสัมพันธ์ที่มีได้เป็นสารัตถะสำคัญได้อย่างไร ?
๖. จงอธิบายถึงความหมายของ **วิเสสชาติ** หรือ **สกุล (Genus)** ที่เป็นคำนิเทศ และจงให้ตัวอย่างที่เป็นพื้นฐานสัก ๒-๓ อย่าง.
๗. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างความหมายของคำนิเทศที่เป็น **อภิชาติ** หรือ **ชนิด (Species)** กับคำนิเทศที่เป็น **วิเสสชาติ** หรือ **สกุล (Genus)** และจงยกตัวอย่างคำนิเทศที่เป็นอภิชาติประกอบด้วย.
๘. จงเปรียบเทียบคำนิเทศที่เป็น **วิสิฐฐานันตภาพ** หรือ **ความคิดแพกเฉพาะ** กับคำนิเทศอื่น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เป็นสารัตถะสำคัญกับส่วนย่อยของมัน.
๙. จงอธิบายความหมายที่รัดกุมที่สุดของคำนิเทศที่เป็น **สภาวะลักษณะ** และจงอธิบายให้เห็นว่ ความหมายนี้ต่างกับความหมายที่ไม่รัดกุมของสภาวะลักษณะด้วย.
๑๐. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างคำนิเทศที่เป็น **สภาวะลักษณะ** กับคำนิเทศที่เป็น **วิสิฐฐานันตภาพ** หรือ **ความคิดแพกเฉพาะ**.

๕๒

ดร.ดร.ดร.

๑๑. จงอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างคำนิเทศที่เป็น **จรสมบัติ** หรือ **ส-**
สมบัติ กับคำนิเทศที่เป็น **สภาวะลักษณะ**

๑๒. คำนิเทศจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางตรรกศาสตร์ได้อย่างไร ?

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงบอกว่าคำที่อยู่ทางขวาเป็นคำนิเทศชนิดไหน ในเมื่อสัมพันธ์กับคำที่อยู่ทางด้านซ้าย จงบอกด้วยว่า คำที่อยู่ทางขวาของท่านเกี่ยวข้องกับคำที่อยู่ทางด้านซ้ายอย่างไร ถ้าคำใดเป็นคำที่เป็นสารัตถะสำคัญ จงบอกด้วยว่าเป็นวิเสสชาติหรือสกุล อภิปาติหรือชนิด หรือว่าเป็นวิญญูณานัตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ และถ้าคำใดเป็นคำที่มีใช้สารัตถะสำคัญจงบอกด้วยว่าเป็นสภาวะลักษณะ หรือ จรสสมบัติหรือสสสมบัติ ถ้าคำที่อยู่ทางด้านขวามือไม่ใช่คำนิเทศ ก็ปล่อยช่องข้างหน้านั้นว่างไว้

- ๑. สมพงศ์ - มนุษย์
- ๒. ยุติธรรม - คุณธรรม
- ๓. ผึ้ง - ผู้สามารถผลิตน้ำผึ้งได้
- ๔. ปีนพก - อารูธ
- ๕. ท่อน้ำร้อนสำหรับทำให้ห้องอบอุ่น - ร้อน
- ๖. สิ่งที่มีชีวิต - มีความสามารถในอันผลิตตัวเองขึ้นมาใหม่ได้
- ๗. ประตู - บ้าน
- ๘. แลซซี - สุนัข
- ๙. หญ้า - เขียว
- ๑๐. ต้นไม้ - มะขาม
- ๑๑. มนุษย์ - ผู้สามารถเรียนไวยากรณ์ได้
- ๑๒. ม้า - มีสี่ขา
- ๑๓. วัว - สัตว์
- ๑๔. สัตว์ - มีความรู้สึก

๕๔

ดร.กมลศักดิ์

..... ๑๕. งู - มีพิษ

..... ๑๖. แดง - สี

..... ๑๗. มนุษย์ - มีวิสัยทัศน์ในอันที่จะทราบ

..... ๑๘. โต๊ะ - เก้าอี้

..... ๑๙. สลึง - เงิน

..... ๒๐. กุหลาบนี้ - กุหลาบ

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงเขียนลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำนิเทศลงหลังคำต่าง ๆ ข้างล่างนี้และ
จงบอกด้วยว่า ลักษณะแต่ละอย่างนั้นเป็นคำนิเทศชนิดใด แต่ละข้อจงให้
ลักษณะอย่างน้อย ๒ ลักษณะ ต่อดังต่อไปนี้ข้อ ๑

๑. เกริกชัย มนุษย์ (วิเสสชาติ) รูปหล่อ (สหสมบััติ)
๒. ประชาธิปไตย
๓. สุนัข
๔. นิสิตใหม่
๕. เคมี
๖. ทองคำ
๗. มนุษย์
๘. ดรรกศาสตร์
๙. ต้นไม้
๑๐. นันทวิศาล

บทที่ ๓

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปหาระต่าง ๆ

DISTINCTIONS PRELIMINARY TO THE CATEGORIES

ปหาระ (Categories) ต่าง ๆ ซึ่งเราจะได้พิจารณากันในบทต่อไปนั้น นับว่าเป็นวิเสษชาติหรือสกุล (Genus) ที่สากลที่สุด ซึ่งความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ของเราจะเป็นระเบียบได้ ก็ต้องอาศัยวิเสษชาติหรือสกุลนี้แหละเป็นหลัก ในเรื่องเกี่ยวกับคำนี้เทศน์ เราได้เคยสังเกตเห็นแล้วว่า ชื่อต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของเรา ในเรื่องเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของหรือเรื่องต่าง ๆ นั้น ได้กลายเป็นสิ่งสากลยิ่งขึ้นได้อย่างไร อย่างเช่นเราได้ผ่านจากอภิชาติหรือชนิด คือ “มนุษย์” ซึ่งเป็นปัจเจก ไปสู่วิเสษชาติหรือสกุลของ “มนุษย์” ซึ่งหมายถึง “สัตว์” แล้วไปสู่วิเสษชาติหรือสกุลของ “สัตว์” คือ “สิ่งที่มีชีวิต” ในที่สุดเราก็จะมาถึงวิเสษชาติหรือสกุลที่สูงที่สุด นั่นคือ “ทรัพย์” หรือ “เนื้อสาร” ในตัวอย่างที่กำลังพูดถึงอยู่นี้แหละ วิเสษชาติหรือสกุลที่เป็นสากลที่สุดเช่นนี้นับว่าเป็นปหาระ (Category) ซึ่งบรรจุไว้ด้วยสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าทั้งปวง เราจะได้พิจารณาปหาระว่าด้วยทรัพย์และปหาระอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันโดยละเอียดในบทต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่เราจะได้พูดถึงเรื่องปหาระต่าง ๆ เราจะต้องพิจารณาถึงความแตกต่างอย่างเด่นชัดจริง ๆ ซึ่งจำเป็นที่เราจะต้องใช้ในการกำหนดปหาระต่าง ๆ ความแตกต่างอย่างเด่นชัด (Distinctions) ในเบื้องต้นเหล่านี้ตามที่นิยมกันทั่ว ๆ ไป เรียกว่า “บรรพฐานะ” (Antepredicaments) ซึ่งหมายถึงเรื่องก่อน ๆ ที่จำเป็นในอันที่จะทำให้เราเข้าใจถึงฐานะหรือปหาระต่าง ๆ ได้ คำว่า “บรรพ” ที่ใช้นำหน้าคำว่า “ฐานะ” นี้ใช้หมายถึงหรือระบุถึง

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปารัตยะต่าง ๆ

๕๗

จุดหมายต่าง ๆ ที่เราจะต้องนำมาพิจารณาก่อน เพราะฉะนั้น “บรรพฐานะ” ก็หมายถึงความแตกต่างอย่างเด่นชัดจริง ๆ ซึ่งเราจะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาก่อนตัวปารัตยะต่าง ๆ เราจะพิจารณาถึงความแตกต่างอย่างเด่นชัด ๓ ประการ ซึ่งทำหน้าที่เป็นประจักษ์เงื่อนไขที่เราจะต้องนำมาใช้ในการพิจารณาตัดสินปารัตยะต่าง ๆ คือ

๑. คำที่เป็นเอกัตถะ (Univocal) คำที่เป็นยুক্তัตถะ (Equivocal) และคำที่เป็นสมานัตถะ (Analogous)

เรามีโอกาสพร้อมแล้วที่จะพิจารณาหรือวิพากษ์วิจารณ์ถึงเหตุผลที่ว่า คำต่าง ๆ นั้นแสดงให้เห็นความรู้สึกนึกคิดหรือความเห็นของเรา ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร นับว่าเป็นความจริงทีเดียวที่ว่าคำพูดต่าง ๆ ที่เรารู้จักดีขึ้นมาตามใจชอบเพื่อเป็นตัวแทนเกี่ยวกับความคิดเห็นนั้น เราจะเห็นได้ว่าในแง่หนึ่งความคิดเห็นของเรานั้น อาจจะที่ใช้คำพูดต่าง ๆ ผูกขึ้นมาเพื่อแสดงความคิดเห็นนั้นได้อย่างสมบูรณ์แบบไม่ และในอีกแง่หนึ่ง ความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันตามใจชอบแบบนี้แหละได้ก่อให้เกิดคำพูดต่าง ๆ ที่จะนำความคิดของเราไปแสดงให้ปรากฏโดยวิธีหรือโดยวิถีทางการต่าง ๆ กัน

วิถีทางที่ธรรมดาสามัญและที่เรามุ่งหมายที่จะให้คำพูดต่าง ๆ แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดนั้น ก็คือในลักษณะการที่เป็นเอกัตถะ คือมีความหมายอย่างเดียว (Univocal manner) ชื่อหรือคำพูดที่เป็น เอกัตถะ คือมีความหมายอย่างเดียวนั้นก็คือชื่อหรือคำพูดที่บัญญัติหรือตั้งให้แก่วัตถุสิ่งของต่างๆ มากมาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติหรือสถานะอย่างเดียวกันในวัตถุสิ่งของแต่ละอย่างๆ นั้น เพราะฉะนั้น ชื่อที่เป็นเอกัตถะคือ มีความหมายอย่างเดียวย่อมจะต้องรักษาความหมายอย่างเดียวกันในข้อความต่าง ๆ ไว้อย่างเคร่งครัด ดังนั้น เราย่อมคงความหมายอย่างหนึ่งและอย่างเดียวกันไว้สำหรับคำว่า “สัตว์” ในเมื่อเราพูดถึง ม้า สุนัข สิงโต ช้าง หรือสัตว์อื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน สุนัขที่เป็นปัจเจกคือเฉพาะแต่ละตัวก็ย่อมมีสถานะหรือธรรมชาติของสุนัขเช่นเดียว

กับสุนัขตัวอื่น ๆ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า เมื่อเราพูดถึงอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ ของวิเสสชาติหรือสกุล หรือพูดถึงปัจเจกต่าง ๆ ของอภิชาติหรือชนิด เราย่อมเข้าใจได้โดยวิธีใช้คำที่เป็นเอกัตถะ และเมื่อคำที่เป็นเอกัตถะนั้น ถ้าเราได้จำกัฏวงให้แคบเข้าตามตัวอย่างเหล่านี้แล้ว ก็นับว่าเป็นอุทาหรณ์ที่พอมองเห็นได้อย่างชัดแจ้งในวิชาตรรกศาสตร์ว่า ชื่อที่มีนัยเป็นเอกัตถะนั้น หมายความว่าอะไร

คำทั้งหลายทั้งปวง เมื่อเราเอามาใช้นั้นหาได้มีความหมายเหมือนกันเสมอไปไม่ ความจริงคำหนึ่งในที่แห่งหนึ่งมีความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง ในที่อีกแห่งหนึ่งอาจมีความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งแตกต่างกันออกไป คำแวดล้อมหรือบริบทนั้นแหละตามปกติจะป้องกันไม่ให้เราต้องเกิดรู้สึกสับสนในเรื่องที่คำ “คำเดียว” กันมีนัยหลายอย่าง นั่นคือ ข้อความแวดล้อม นั้นแหละที่จะทำให้เราได้ทราบ ว่า คำที่มีนัยหลายอย่างนั้น ในที่นี้มีความหมายว่าอะไร เพราะฉะนั้น คำที่เป็น “ยুক্তัตถะ” ก็คือ คำที่มีความหมายหลายอย่าง คือตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไป เช่นคำว่า “ตา” ถ้าไม่มีคำแวดล้อม อยู่ตามลำพังคำเดียวก็หมายความว่า (๑) จักษุหรือนัยน์ตา และ (๒) ผู้ที่เป็นพ่อของแม่ หรือสามีของยาย คำว่า “Race” ถ้าอยู่ตามลำพังเดียวแล้วก็หมายถึง (๑) ประชาชนเผ่าหนึ่ง หรือชาติพันธุ์หนึ่ง และ (๒) การประลองความเร็ว

คำหรือชื่อที่เป็นยুক্তัตถะ คือมีความหมายเป็น ๒ นัย หรือมีความหมายเป็นหลายอย่าง ดูไม่ค่อยดีนัก เพราะอาจทำให้เข้าใจผิดได้ ทั้งออกจะเป็นคำที่เคราะห์ร้ายเสียจริง ๆ เพราะเราเอาไปใช้ในการนิยามความหมายของคำได้น้อยมาก และแน่เหลือเกิน คำชนิดยুক্তัตถะนี้มีความโน้มเอียงไปในทางที่จะทำลายความมุ่งหมายในการที่จะติดต่อกันและกันให้หมดไป ที่ในวิชาตรรกศาสตร์นี้เราต้องสนใจคำประเภทนี้อยู่ ก็เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้มีคำประเภทนี้เกิดขึ้น เช่นเดียวกับที่เราต้องสนใจกับเชื้อโรคก็เพื่อป้องกันไม่ให้เชื้อโรคมาติดต่อเรานั้นเอง ตามความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นการยากที่จะหลีกเลี่ยงคำชนิดที่เป็นยুক্তัตถะ แต่เราก็สามารถที่จะทำให้คำที่มีความหมาย ๒ นัยหรือหลาย

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปารัตนต่าง ๆ

๕๙

นัยเหล่านี้หมดไปได้ โดยทำให้ข้อความแวดล้อมคำคุณลักษณะนั้นมีข้อความชัดเจนแจ่มแจ้ง โดยวิธีนี้เท่านั้นที่จะสามารถจำกัดคำคุณลักษณะ คือคำที่มีความหมาย ๒ นัยหรือมีความหมายหลายนัยอย่างนี้ให้หมดไปได้

ดูเหมือนว่าพอจะมีลักษณะที่สำคัญและปลอดภัยสักอย่างหนึ่งเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ว่า ชื่อต่าง ๆ หรือคำต่าง ๆ นั้น อาจเป็นคุณลักษณะ คือ มีความหมายเป็น ๒ นัยหรือมีความหมายหลายนัยได้ กล่าวโดยย่อ ๆ ก็คือคำคำหนึ่งนั้น บางโอกาสก็มีความหมายไม่สัมพันธ์กันเลย ซึ่งทำให้เราเล่นคำคือเล่นลิ้นเล่นสำนวน หรือตีฝีปากได้ อย่างเช่นเมื่อมีคนมาด่าพระพุทธเจ้าว่า “อปัลลโภ” ซึ่งหมายความว่า “ไม่ได้พูดได้เกิดอีก” คือผู้ด่าเขาหมายถึงว่า พระพุทธเจ้าจะต้องตกนรกหมกไหม้ ไม่ได้พูดได้เกิดอีก แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเล่นคำเสียใหม่คือพระองค์ทรงยอมรับว่าพระองค์เป็น “อปัลลโภ” จริง แต่หมายถึง ผู้หมกกิเลสค้นหาที่จะทำให้ต้องไปเกิดใหม่อีก หรืออย่างมีพวกภิกษุไปฟ้องพระพุทธเจ้าว่า พระสารีบุตรเป็นคน “อกตัญญู” เพราะเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนแล้ว พระสารีบุตรไม่ยอมเชื่อฟัง ๆ พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า พระสารีบุตรเป็นคน “อกตัญญู” แต่มีได้หมายความว่า “เนรคุณ” (อ + กตัญญู) พระองค์ทรงพลิกความหมายเสียใหม่ว่า พระสารีบุตรเป็นคน “อกตัญญู” (อกต + ญ) เพราะรู้จักนิพพานซึ่งไม่มีอะไรปรุงแต่ง นั่นคือหมายถึงว่า พระสารีบุตรเป็นพระอรหันต์ไม่มีกิเลสอะไรเหลืออยู่อีกแล้ว ผลแห่งการเล่นคำอย่างชาญฉลาดนี้ก็คือการแสดงให้เห็นอิสรภาพ และภาวะจำยอมที่จิตมีอยู่ เนื่องในการที่จิตใช้คำพูดแสดงความรู้สึกของตนออกไป อิสรภาพซึ่งบางทีก็เป็นเชิงปฏิเสธย่อมมีความสามารถจะใช้ถ้อยคำที่จะแสดงความรู้สึกออกมาได้ตามใจชอบอยู่ในใจเสมอ ภาวะจำยอมเกิดจากความจริงที่ว่าความรู้สึกนึกคิดในจิตใจนั้น ย่อมไม่สามารถแยกออกจากคำพูดต่าง ๆ ได้

ทั้งนี้มิได้หมายความว่า นัยที่แตกต่างกันทั้งหมดที่เกิดเพราะคำคำหนึ่งและคำคำเดียวเท่านั้น จะต้องเป็นคำที่กำกวม มีความหมายเป็น ๒ นัยหรือหลายนัย และทำให้เราเข้าใจผิดไปเสียทั้งหมดก็หาไม่ได้ บางทีคำที่เป็น

สมานัตถะก็อยู่ในระหว่างคำที่เป็นเอกัตถะ ซึ่งคงรักษาความหมายอย่างเดียวกันเข้าไว้อย่างมั่นคง กับคำที่เป็นยুক্তัตถะซึ่งกล่าวถึงความหมายต่าง ๆ กันนั้นนั่นเอง

คำที่เป็น “สมานัตถะ” ก็คือคำที่แสดงภาวะหรือธรรมชาติต่าง ๆ กัน **(ซึ่งดูคล้ายกับคำที่เป็นยুক্তัตถะ)** แต่ในตอนแรก ๆ ก็กล่าวถึงธรรมชาติหรือสภาวะอย่างหนึ่ง และต่อมาหมายถึงธรรมชาติหรือสภาวะอีกอย่างหนึ่ง แต่ก็เกี่ยวโยงกันอย่างแรกนั้นแหละ ดังนั้น เราพูดได้ว่า **คำที่เป็นสมานัตถะนั้นมีความหมายเหมือนกันเป็นสัดส่วน** ทั้งนี้เพราะคำว่า “สมานัตถะ” ในที่นี้หมายความว่า “เป็นสัดส่วนกัน” ได้ตัวอย่างเช่นเวลาใครพูดว่าการเล่นดนตรีเป็น “เรื่องของศาสนา” นั้นเขาใช้คำว่า “เรื่องของศาสนา” ในความหมายที่กำกวม ทั้งนี้เพราะว่า การเล่นดนตรีนั้นในตอนแรก ๆ ก็เพื่อถวายเป็นเทพบูชา ทั้งนี้ผู้พูดถึงการเล่นดนตรีว่าเป็นเรื่องของศาสนานั้น ก็เพราะว่าการเล่นดนตรีนั้นย่อมทำให้ผู้ฟังต้องเกิดความเสียดสีขึ้น อย่างน้อยก็ต้องสละความสนใจเพื่อฟังดนตรีนั้น เพราะถ้าไม่เสียดสีความตั้งใจ ก็จะฟังดนตรีไม่รู้เรื่อง เช่นเดียวกับการบูชาบวงสรวงพระผู้เป็นเจ้าหรือเทพเจ้า เราก็ต้องเสียดสีอะไรต่ออะไรหลาย ๆ อย่าง เช่น ต้องมีครุฑธำเป็นเบื้องต้น และยังต้องเสียดสีวัตถุอื่น ๆ อีกมาก

นับว่าตรงกันข้ามกับนัยของคำหรือชื่อต่าง ๆ ที่เป็นยুক্তัตถะ เพราะนัยของคำหรือชื่อที่เป็นสมานัตถะคือมีเนื้อความคล้ายกัน หาได้เป็นเรื่องที่ทำให้ต้องยุ่งยากอะไรไม่ คำพูดต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุดและที่เป็นหลักสำคัญที่ลึกซึ้งที่สุดมากมายที่ได้กลายเป็นคำที่มีนัยคล้าย ๆ กัน เช่นคำว่า ดีจริง งาม เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้น การที่เราทำให้คำต่าง ๆ มีนัยคล้ายคลึงกันนั้น ก็เพราะความรู้ของเราได้ก้าวหน้าจากเรื่องหนึ่งไปยังอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเรื่องที่เรารับมาก่อนแล้ว นัยที่สัมพันธ์กันหลายนัยแห่งคำที่เป็นสมานัตถะย่อมใช้เป็นตัวแทนความเคลื่อนไหวนี้ ดังนั้นนัยแรก ๆ ของคำจะถูกนำมาใช้เชื่อมโยงกันให้เราเข้าใจบางอย่างอย่างประจักษ์ชัดหรืออย่างแจ่มแจ้งที่สุด ตัวอย่าง

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปทัชระต่าง ๆ

๖๑

เช่นคำว่า “แสงสว่าง” ในประการแรกหมายถึงสิ่งที่จะทำให้เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตาของเราเอง แล้วต่อมาความหมายนี้ก็ได้ขยายตัวออกไปจนถึงสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจได้ อย่างที่เราพูดว่า “แสงสว่างแห่งปัญญา” หรือ “แสงสว่างคือปัญญา” เป็นต้น แต่ตามทัศนะของวิชาตรรกศาสตร์คำที่เป็นเอกัตถะคือคำที่ทำให้เข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชนิดที่อยู่ในวงจำกัดที่แคบที่สุด ยิ่งเราก้าวหน้าไปในทางปรัชญามากเท่าใด ความสำคัญของคำที่เป็นสมานัตถะ ก็ย่อมมีทวีมากขึ้นเท่านั้น

สำหรับปทัชระต่าง ๆ นั้น เรื่องความแตกต่างอย่างเด่นชัดของคำที่เป็นเอกัตถะ คำที่เป็นยุคลัตถะ และคำที่เป็นสมานัตถะนั้น มีความสำคัญมาก ทั้งนี้ก็เพราะธรรมชาติต่าง ๆ ที่แสดงความหมายอย่างเดียวกันเท่านั้นที่เราจะจัดไว้ในปทัชระต่าง ๆ ได้

๒. สังกรกถาและอสังกรกถา

(Complex and Incomplex Expression)

สังกรกถา คือถ้อยคำที่ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนนั้น ย่อมแสดงถึงความรู้สึกนึกคิดที่บังถึงสภาวะหรือธรรมชาติอย่างเดียว ตามปรกติอสังกรกถา เป็นคำโดด ๆ หรือคำเดียว คำนั้น ๆ อาจเป็นคำนาม เช่น “สุนัข” “สี” หรือ “ปริมาณ” หรืออาจเป็นคำวิเศษณ์ เช่น “สีน้ำตาล” “หนัก” หรือ “ฉลาด” หรืออาจเป็นคำกริยา เช่น “วิ่ง” หรือ “คิด” คำนาม คำวิเศษณ์ และกริยานั้น จัดว่าเป็นคำที่มีความหมายเด็ดขาด คือ เป็นคำที่แสดงความรู้สึกนึกคิดที่เด่นชัดเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อยู่ในตัวของมันเอง คำที่มีความหมายเด็ดขาดเหมือน ๆ กัน คือ คำบุรพบท คำวิเศษณ์แทบทั้งหมด คำสันธาน และคำที่ใช้คำนำหน้า (Articles) จะแสดงความร่วมกันกับคำที่มีความหมายเด็ดขาดลงไปเท่านั้น ดังนั้น วลีเช่น “ดอกไม้” จึงถือว่าเป็นอสังกรกถา ทั้งนี้ เพราะคำที่มีความหมายเด็ดขาดที่มีอยู่ในวลีนี้เพียงคำเดียวเท่านั้น

แน่นอนเหลือเกินที่เราพิจารณาถึงสภาวะธรรมชาติ ๒ อย่าง หรือ มาก

กว่านั้นที่มีอยู่ได้ในทันทีทันใด และในบางวิธีที่กำหนดให้กันและกันเราอาจแสดงให้เห็นสภาวะหรือธรรมชาติเหล่านี้ได้โดยอาศัย **ถ้อยคำที่เป็นเอกภาพ (Unified expression)** ดังนั้น **สังกรกถา (Complex expression)** จึงแสดงให้เห็นสภาวะหรือธรรมชาติ ๒ อย่างหรือมากกว่านั้นในคราวเดียวกันได้ เช่น “สุนัขดำ” เป็นสังกรกถา ทั้งนี้เพราะแสดงให้เห็นสภาวะทั้ง ๒ ประการพร้อมๆ กันในเวลาเดียวกัน คือ ความเป็นสีดำอย่างหนึ่ง กับความเป็นสุนัขอีกอย่างหนึ่ง

เราจะเห็นความแตกต่างระหว่างสังกรกถากับข้อสังกรกถาได้อย่างเด่นชัด ความสำคัญอยู่ที่ความจริงที่ว่า ในภาคแรกแห่งพุทธปัญญาในวิชาตรรกศาสตร์นั้น เราจะต้องมีความสนใจในข้อสังกรกถาว่าเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค้อย่างธรรมดาสามัญให้มาก อย่างไรก็ตาม ในตอนแรกๆ ข้อสังกรกถาเหล่านี้หาได้อยู่ในเจตจำนงและมีได้มีความสำคัญอะไรนักทั้งนี้ก็เพราะว่า การนิยามความหมายหรือการให้คำจำกัดความนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องกระทำในภาคแรกของวิชาตรรกศาสตร์ และการให้คำจำกัดความนั้นก็เกี่ยวข้องข้อกับข้อสังกรกถาอยู่แล้ว แต่ทว่าในวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงและสำหรับวัตถุประสงค์โดยตรงของเราแล้ว เฉพาะข้อสังกรกถาที่แสดงถึงวัตถุประสงค์อย่างธรรมดาสามัญเท่านั้น ที่เราอาจนำมาใช้ได้ในเวลาที่เราจะแยกวัตถุประสงค์หรือสิ่งต่างๆ ออกเป็นประเภทๆ

๓. อรรถภาพในภาคประธานและคำนิเทศของภาคประธาน

บางสิ่งบางอย่างที่เราทราบก็มีอยู่ในภาคประธานบางคำและเป็นคำนิเทศของภาคประธาน **วลีที่ว่า “อรรถภาพในภาคประธาน” และ “คำนิเทศของภาคประธาน” นั้นหมายความว่าอะไร ? อรรถภาพคือความมีอยู่ในภาคประธานนั้น** หมายความว่า บางสิ่งบางอย่างก็จำเป็นต้องปรารถนาภาคประธานอยู่เหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพื่อที่มันจะได้มีอยู่นั่นเอง และนี่แหละเมื่อว่าโดยย่อแล้ว ก็คือสิ่งที่ เป็น “**จรัมบัง**” หรือ “**สหสมบัง**” (Accident) ในความหมายในแง่ปรัชญาของศัพท์นั่นเอง ทรวดทรงหรือสี่ ซึ่งทั้งหมดนั้นมีได้มีอยู่ในตัวมัน

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งปทัชระต่าง ๆ

๖๓

เองตามลำพังเลย แต่จะต้องเป็นทรวดทรงหรือสีของอะไรบางอย่าง นั่นคือ เป็นของอะไรบางอย่างที่เป็นภาคประธาน เช่น มนุษย์ สุนัข หรือหิน เป็นต้น เพราะฉะนั้น **“อัตติภาพในภาคประธาน”** ก็มีความหมายเท่ากับความเป็น **“จรมสมบัติหรือสหสมบัติ”** นั่นเอง

อนึ่ง **“คำนิเทศของภาคประธาน”** นั้น หมายถึงอะไรบางอย่างนอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว วลีนี้แสดงให้เห็นว่า บางสิ่งบางอย่างที่เรารู้จักนั้น เรา **“อาจ”** ใช้พูดหรืออธิบายถึงภาคประธานได้ แต่ความเป็นสิ่งที่เราสามารถจะ ใช้พูดถึงภาคประธานดังที่มีปรากฏอยู่ในบทที่แล้วนั้น หมายความว่าสิ่งที่เรา ทราบนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เป็น **“สากล”** เฉพาะในวิถีทางที่บางสิ่งบางอย่างที่เป็น สากลเป็นสังขารธรรมดาสามัญแก่สิ่งต่าง ๆ มากมายเท่านั้นที่สิ่งนั้นอาจเป็นคำที่ ใช้อธิบายขยายความได้ เช่น **“สุนัข”** นับว่าเป็นธรรมดาสามัญแก่สุนัขเฉพาะ ตัว ๆ มากมาย และ **“ขาว”** ก็เป็นธรรมดาสามัญแก่สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจเจกอีก มากมายที่เราพบว่ามีสีขาว

เมื่อได้ให้ความหมายของวลีต่าง ๆ เหล่านี้ คือ **“อัตติภาพในภาค ประธาน”** และ **“คำนิเทศของภาคประธาน”** แล้ว เราก็พอจะเชื่อมโยงวลีทั้ง ๒ นี้เข้าด้วยกันได้ โดยอาศัยวิธีต่าง ๆ ที่พอจะใช้ได้ รวม ๔ วิธีด้วยกัน

ในเบื้องต้น ขอให้เราเอาวลีทั้ง ๒ นี้มารวมเข้าด้วยกันอย่างง่าย ๆ แล้ว ถามว่า : **อะไรคือสิ่ง ๒ สิ่งที่มีอยู่ในภาคประธานและเป็นคำนิเทศของ ภาคประธาน ?** โดยเหตุที่วลีที่ว่า **“อัตติภาพในภาคประธาน”** นั้นหมายถึง **จรมสมบัติหรือสหสมบัติ** และวลีที่ว่า **“คำนิเทศของภาคประธาน”** หมายถึง **สิ่ง สากล** ดังนั้น เราจึงได้คำตอบว่า สิ่ง ๒ สิ่งที่มีอยู่ในภาคประธานและคำนิเทศ ของภาคประธาน ก็คือ **จรมสมบัติหรือสหสมบัติชนิดที่เป็นสากล (Universal accident)** ตัวอย่างเช่น สีหรือทรวดทรง หรือการกระทำ ซึ่งจำต้องปรากฏา ภาคประธาน เช่น มนุษย์ หรือ สุนัข เพื่อทรงความเป็นเจ้าของในสี ทรวดทรง หรือการกระทำนั้น ๆ ดังนั้น คำว่า **“ขาว”** จึงเป็นคำนิเทศของภาคประธาน เราพบว่ามีสิ่งต่าง ๆ มากมายกายกองที่มีสีขาว ดังนั้น คำว่า **“ขาว”** จึงเป็น

“สากล” (Universal) และพร้อมกันนั้นก็เป็น “**จรสมบัติหรือสหสมบัติ**” (Accident) ด้วย

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือว่า : **อะไรคือสิ่ง ๒ สิ่งที่มีได้มีอยู่ในภาคประธานและมีได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน?** ถ้าหากว่าอะไรก็ตามที่มีได้มีอยู่ในภาคประธานละก็ มันก็ต้องเป็นตัวประธานเองอย่างแน่นอน นั่นคือเป็น “**ทวิพจน์**” (Substance) ดังนั้น “**นัตติภาพ**” หรือ “**ความไม่มีอยู่ในภาคประธาน**” ย่อมถือว่าเป็น “**ทวิพจน์**” คือเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด ถ้าหากว่าอะไรก็ตามที่มีได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน ก็ไม่อาจจัดว่าเป็น “**สากล**” ได้ นอกจากว่ามันจะเป็นคำนิเทศของภาคประธาน นั่นคือ เป็นคำที่สามารถเกี่ยวโยงไปถึงสิ่งอื่น ๆ ได้อีกมากมายเท่านั้น ดังนั้น **สิ่งที่มีได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน จึงไม่จัดว่าเป็น “สากล” แต่จัดว่าเป็น “เอกฐาน” (Singular)** ได้คือจะไม่พบว่ามันมีอยู่ในหลาย ๆ สิ่ง แต่จะพบว่ามันมีอยู่เฉพาะในอะไรสักสิ่งหนึ่งและสิ่งเดียวเท่านั้นเอง ทีนี้ เมื่อเราเอา “**นัตติภาพในภาคประธาน**” กับ “**สิ่งที่มีได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน**” มารวมเข้าด้วยกัน เราก็จะได้ **ส่วนที่สำคัญที่สุด หรือ ทวิพจน์ชนิดเอกฐาน (Singular substance)** เช่นคำว่า นายแดง ชายคนนี้ หินก้อนนี้

วลีทั้ง ๒ นี้ เราอาจเอามารวมกันเข้าด้วยกันได้โดยวิธีอื่น ๆ อีก คือโดยการปฏิเสธสิ่งหนึ่ง แต่ไม่ปฏิเสธอีกสิ่งหนึ่ง**อะไรคือสิ่งที่มีได้มีอยู่ในภาคประธาน แต่ยังคงเป็นคำนิเทศของภาคประธานอยู่?** จากความหมายแห่งวลีที่ ๒ นี้ เราจะเห็นได้ว่า บัดนี้เรามี **ส่วนที่สำคัญที่สุด หรือ ทวิพจน์ชนิดที่เป็นสากล (Universal substance)** เช่น มนุษย์ สุนัข หิน ดอกกุหลาบ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะว่า “**มนุษย์**” เป็นภาคประธาน และทั้งยังเป็นคำที่สามัญทั่วไปแก่ภาคประธานที่เป็นปัจเจกทั้งหลายด้วย

เราอาจนำเอาวลีทั้ง ๒ นั้นมารวมเข้าด้วยกัน แต่กลับกันเสีย เช่นว่า **บางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่ในภาคประธาน แต่มีได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน** แล้วเราก็จะได้ **จรสมบัติหรือสหสมบัติที่เป็นเอกฐาน (Singular accident)**

เช่น ร้านค้าของนายแดง ทรวดทรงนี้ น้ำหนักของช้าง เป็นต้นซึ่งทั้งหมดนี้ จำเป็นต้องมีภาคประธานที่มีตัวตน แต่เป็นการเฉพาะเจาะจงต่อภาคประธานเดียวเท่านั้น มิได้สาธารณะทั่วไปแก่ภาคประธานอื่น ๆ

ดังนั้น เราจึงอาจสรุปความสัมพันธ์ทั้ง ๔ ชนิดได้ดังนี้ :-

๑. จรสมบัติหรือสหสมบัตินิติที่เป็นสากล (Universal accident) หมายถึง สิ่ง ๒ สิ่งที่มีอยู่ในภาคประธานและเป็นคำนิเทศของภาคประธานด้วย (คือทั้ง ๒ วลีเป็นชนิดยืนยัน) เช่น ขาว อ้วน

๒. ทรัพย์ชนิดที่เป็นเอกฐาน (Singular substance) หมายถึง สิ่งที่ไม่ได้มีอยู่ในภาคประธานและทั้งมิได้เป็นคำนิเทศของภาคประธานอีกด้วย (คือทั้ง ๒ วลีเป็นชนิดคัดค้าน) เช่น นายแดง ชายคนนี้

๓. ทรัพย์ชนิดที่เป็นสากล (Universal substance) หมายถึง สิ่งที่ไม่ได้มีอยู่ในภาคประธาน แต่เป็นคำนิเทศของภาคประธาน (คือ วลีแรกเป็นชนิดคัดค้าน ส่วนวลีหลังเป็นชนิดยืนยัน) เช่น มนุษย์ สุนัข

๔. จรสมบัติหรือสหสมบัตินิติที่เป็นเอกฐาน (Singular accident) หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในภาคประธาน แต่มิได้เป็นคำนิเทศของภาคประธาน (คือ วลีแรกเป็นชนิดยืนยัน ส่วนวลีหลังเป็นชนิดคัดค้าน) เช่น ทรวดทรงนี้ น้ำหนักของช้าง

เมื่อคำนึงถึง ปทัชระ (Categories) ต่าง ๆ แล้ว ความสัมพันธ์ ๔ อย่างนี้ย่อมจะช่วยให้เราเห็นความแตกต่างระหว่างทรัพย์กับจรสมบัติหรือสหสมบัติ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ปทัชระต่าง ๆ นั้นเกิดมาได้ก็เพราะมี “ทรัพย์” และ “จรสมบัติหรือสหสมบัติ” นี้แหละเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เราได้วาดภาพให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง “ทรัพย์” ชนิดที่เป็นเอกฐาน กับทรัพย์ชนิดที่เป็นสากลแล้ว และเราได้นำเอาทรัพย์แบบเอกฐานเท่านั้นมาพิจารณาในเรื่อง ปทัชระต่าง ๆ นี้ ในทำนองเดียวกัน เราก็ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดระหว่างจรสมบัติหรือสหสมบัติที่เป็นเอกฐาน กับจรสมบัติหรือสหสมบัติที่เป็นสากลแล้ว แต่เฉพาะจรสมบัติหรือสหสมบัติชนิดที่เป็นสากลเท่านั้น ที่เข้า

กับเรื่องหรืออยู่ในจุดประสงค์เกี่ยวกับเรื่องปหารณะต่าง ๆ เหล่านี้

ประการสุดท้าย อัตถิภาพคือความมีอยู่และนัตถิภาพคือความไม่มีอยู่ ในภาคประธาน ก็คือความแตกต่างกันที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในแง่ของ**ความมีเป็น (Being)** หรือ **อัตถิภาพ (Existence)** ส่วนคำนิเทศของภาคประธาน หรือ คำที่มีใช้คำนิเทศของภาคประธานนั้น ก็คือความแตกต่างกันที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในด้านระเบียบที่ประกอบด้วย**ความงใจ** นั่นคือในระเบียบที่เกี่ยวกับ**ความรู้ (Knowledge)** นั่นเอง.

ปัญหาบทที่ ๓

๑. จงอธิบายถึงนัยของคำว่า “บรรพบุรุษ” มาโดยละเอียด.
๒. เมื่อใดคำพูดจึงจะมีความหมายอย่างเดียว คือเป็นเอกัตถะ ?
๓. เมื่อใดคำพูดจึงจะมีความหมายเป็น ๒ หรือมากกว่านั้น คือเป็นยคุลัตถะ ?
๔. เมื่อใดคำพูดจึงจะมีความหมายพ้องกัน คือเป็นสมานัตถะ ?
๕. ในการที่ชื่อหรือคำต่าง ๆ มีนัยพ้องกันนั้น ได้ก่อให้เกิดความกำกวม อะไรบ้างไหม ?
๖. อะไรคือความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างสังกรกถากับอสังกรกถา ? และทำไมความแตกต่างกันนี้จึงมีความสำคัญในวิชาตรรกศาสตร์ด้วย ?
๗. วลีที่ว่า “อรรถภาพในภาคประธาน” กับ “คำนิเทศของภาคประธาน” นั้น หมายความว่าอะไร ?
๘. อะไรคือความสัมพันธ์เกี่ยวกับความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่าง “อรรถภาพในภาคประธาน” กับ “คำนิเทศของภาคประธาน” ในแง่ของตรรกศาสตร์ ?

แบบฝึกหัดบทที่ ๓

จงแยกประเภทคำต่าง ๆ ต่อไปนี้ออกเป็น เอกัตตะ ยุคลัตตะ และ
สมานัตตะ

- ๑. ตา หมายถึง อวัยวะที่ใช้สำหรับดู กับ ผู้ที่เป็นพ่อของแม่
- ๒. ความโศกเศร้า หมายถึง อาการอย่างหนึ่งของมนุษย์ กับเป็น
อุบัติการณ์ชนิดหนึ่ง
- ๓. นักกีฬา หมายถึง นักว่ายน้ำ และ นักมวยปล้ำ
- ๔. โลหะ หมายถึง เหล็ก และ ทองแดง
- ๕. วรรณคดี หมายถึง ร้อยกรอง และ ร้อยแก้ว
- ๖. กษัตริย์ หมายถึง ผู้ปกครองประเทศ และ นักรบ
- ๗. เจ้าคุณ หมายถึง พระราชาคณะ และ พระยา
- ๘. อารมณ์ หมายถึง ความรัก และ ความเกลียด
- ๙. จำนวน หมายถึง คู่ และ คี่
- ๑๐. มนุษย์ หมายถึง ผู้ชาย และ ผู้หญิง
- ๑๑. วัด หมายถึง กุฏิ และ โบสถ์
- ๑๒. บรรพชิต หมายถึง ภิกษุ และ สามเณร
- ๑๓. นักบวช หมายถึง ภิกษุ และ สมณะ
- ๑๔. ตุ๊กตา หมายถึง ของเล่นของเด็กซึ่งทำเป็นรูปคนขนาดเล็ก
และ รูปเงา เล็ก ๆ ในนัยน์ตา
- ๑๕. นีล หมายถึง สีเขียว และ สีดำ
- ๑๖. ลีลาศ หมายถึง การเยื้องกาย และการเต้นรำ

ความแตกต่างอย่างเด่นชัดในเบื้องต้นแห่งบทประพันธ์ต่าง ๆ

๖๕

- ๑๗. **วาท** หมายถึง สัตว์ชนิดหนึ่งในพวกที่เลี้ยงลูกด้วยนม และ
สัตว์ร้าย
- ๑๘. **สลัก** หมายถึง สกัดกัน และ ทำให้เป็นลวดลาย
- ๑๙. **สัญญา** หมายถึง ความจำได้ และ ข้อตกลงกัน
- ๒๐. **บริโลก** หมายถึง กิน และ ต้ม
- ๒๑. **หยักเหยา** หมายถึง จู๋จี และ ระบาย
- ๒๒. **หยุกหยิก** หมายถึง กระดิก และ หงุดหงิด
- ๒๓. **หยาบ** หมายถึง ไม่ละเอียด และ ไม่สุภาพ
- ๒๔. **ยับ** หมายความว่า ซ้ำซอก และ ป่นปี้
- ๒๕. **ยั่ว** หมายความว่า ทำให้โกรธ และ ทำให้เกิดความเคียด
- ๒๖. **อรไท** หมายความว่า นางผู้เป็นใหญ่ และ นางผู้มีสกุล
- ๒๗. **อรนุช** หมายความว่า นางน้อย และ หญิงคนรัก
- ๒๘. **อสัญญา** หมายความว่า ไม่มีสัญญา และ หดความรู้จัก
- ๒๙. **อัญชี่** หมายความว่า การไหว้ และ การแสดงความเคารพ
- ๓๐. **ประณาม** หมายความว่า การนอบน้อม และ การขับไล่ไสส่ง

บทที่ ๔

ปทาระ : CATEGORIES

ในการพินิจพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องปทาระ (Categories) นี้ เราควรจะได้พิจารณาถึงวิถีทางแห่งการรู้จักสิ่งง่าย ๆ ทั้งหลายในวิถีทางที่เด่นชัดและมีระเบียบยิ่งขึ้นต่อไป ปัญหาสำคัญตลอดภาค ๑ แห่งวิชาตรรกศาสตร์นี้ ก็คือการที่เราจะต้องเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า ในการถามปัญหาว่า ก คืออะไร? นั้น มีอะไรเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ในเมื่อ ก นั้น ใช้แทนสิ่งที้ง่าย ๆ ที่เป็นธรรมดาสามัญ เช่น มนุษย์ วงกลม เป็นต้น คำถามเกี่ยวกับสิ่งง่าย ๆ ธรรมดาสามัญว่า “คืออะไร” นั้น เป็นการอ้างถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติหรือแก่นแท้ของสิ่งหนึ่งในทางรูปธรรมด้วย ตามความรู้สึกนึกคิดของเรา เราเข้าใจว่า ก คืออะไรได้โดยตรงทีเดียว แม้ว่าจะคลุมเครือหรือเลื่อนรางไปบ้างแล้วก็ตาม นั่นคือ เราจะเข้าใจถึงธรรมชาติที่เราแสดงให้เห็นโดยอาศัยข้ออย่างคลุมเครือไม่แจ่มแจ้งนัก จุดมุ่งหมายของเราก็คือการที่จะต้องรู้วิธีให้คำจำกัดความแก่สิ่งที่กำหนดให้คือ ก นั้น โดยย่อ ๆ และวิธีที่เราจะให้คำจำกัดความสิ่งที่กำหนดให้ได้โดยอาศัยปทาระ (Categories) ต่าง ๆ นี้แหละ

เราได้ทราบมาแล้วว่า คำนิเทศต่าง ๆ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการตอบปัญหาชนิดดังที่ได้ยกมาให้ดูแล้ว แต่คำนิเทศทั้งหลายก็เป็นเพียงการบรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะการอันเป็นสากลเท่านั้น จุดสำคัญในเวลานี้ก็คือว่า **คำนิเทศทั้งหลายนั้นบรรยายถึงอะไร?** ในการที่จะเริ่มต้นบรรยายนี้เราจำเป็นต้องแสดงให้เห็นว่า ตามข้อเท็จจริงแล้ว ข้อบางข้อเป็นสากลมากหรือน้อยกว่ากันอย่างไร ในการนี้ ถ้าปราศจากเสียซึ่งการเข้าใจบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาวะของสิ่งนั้น ๆ ที่จะใช้แสดงให้เห็นเป็นบุคคลาธิฐานเสียแล้ว

เราก็จะไม่สามารถชี้ให้เห็นได้เลยว่า อะไรเป็นสากลหรือเป็นปัจเจกมากหรือน้อยกว่ากันอย่างไร แต่ภาวะที่สำคัญของเราก็คือเรื่องเกี่ยวกับความสามารถที่จะอธิบาย คือการบรรยายเกี่ยวกับลักษณะการอันเป็นสากลที่ตั้งอยู่บนรากฐานสิ่งต่าง ๆ ที่ชื่อนั้น ๆ แสดงให้เห็นอยู่แล้วจริง ๆ

ขอย้อนกลับมาพูดถึงเรื่องปทาระต่าง ๆ ใหม่ จุดมุ่งหมายของเราก็คือเพื่อลดธรรมชาติหรือสภาวะต่าง ๆ ให้น้อยลง ซึ่งจะทำให้เราสามารถพิจารณาพร้อมกับบรรยายถึงความที่สิ่งที่เป็นสากลที่สุดเป็นสิ่งที่พอจะอธิบายได้ และพร้อมกันนั้นก็ยังคงรักษารธรรมชาติหรือสภาวะของสิ่งนั้น ๆ ไว้ได้อย่างเด่นชัด ทำอย่างไรเราจึงจะจัดสิ่งทั้งหลายชนิดต่าง ๆ ที่เราอธิบายนั้นให้เข้าเป็นระเบียบได้โดยใช้วิธีกว้าง ๆ แม้ว่าจะยังเป็นวิธีที่อยู่ห่างไกลจากภาวะที่กำหนดให้ อย่างเช่นเดียวกับมนุษย์เป็นต้นก็ตาม ? ไม่ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีมากมายหลายชนิดเพียงใดก็ตาม ข้อสำคัญก็คือเราจะสามารถเอาสิ่งเหล่านั้นมารวมเข้าไว้ในสามัญภาพคือความเป็นจริงทั่วๆ ไปอันเป็นอันติมะ (Ultimate Generalities) ได้หรือไม่?

ความจริงก็มีอยู่ว่า ในเรื่องเกี่ยวกับปทาระต่าง ๆ นี้ เราจะต้องเกี่ยวข้องกับวิธีที่เราแบ่งสภาวะต่าง ๆ ออกจากกันอย่างชนิดถึงที่สุด และจะแยกออกไปอีกไม่ได้แล้ว แต่ทั้งนี้หาได้หมายความว่าวิชาตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยมนุษย์ ม้า แมลงวัน หรืออะไรต่ออะไรทำนองนั้นไม่ เรายังคงต้องเกี่ยวข้องกับคำบรรยายที่เกิดขึ้นจากเหตุผลของเราอยู่ เพียงแต่ว่าแบบต่าง ๆ ที่เรากำลังเกี่ยวข้องกับอยู่นี้แตกต่างกับคำนิเทศคือคำที่พออธิบายได้ชนิดต่าง ๆ อย่างชัดเจนทีเดียว ข้อนี้จะต้องยกตัวอย่างประกอบจึงจะเห็นได้ชัด ในคำนิเทศนั้น เราเกี่ยวข้องกับคำอธิบายสิ่งที่เป็นสากลไปหาส่วนย่อย ตัวอย่างเช่น สัตว์เป็นคำนิเทศของมนุษย์ มนุษย์เป็นคำนิเทศของนายแดง เป็นต้น ที่นี้ขอให้เราสังเกตดูว่า เมื่อเราใช้วิธีอื่นพูดถึงอะไรบางอย่างเกี่ยวกับนายแดง ม้าตัวนี้ แมลงวันตัวนี้ ต้นไม้ต้นนี้ หินก้อนนี้ ดูบ้าง สภาวะที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอยู่เหมือนกันก็คือว่า แต่ละสิ่งนั้นเราไม่อาจพูดถึงสิ่งอื่นใดยิ่งไปกว่านั้นได้ เพราะฉะนั้น

หน้านี้ยังไม่ได้แก้ไข

๗/๒

ตรรกศาสตร์

จึงเรียกว่า “**ทรัพย์**” หรือ “**สาระ**” หรือ “**แก่น**” (Substance) คือสิ่งที่เป็นแก่นแท้หรือเนื้อสาร ยิ่งไปกว่านั้น คือว่า มีอะไรอีกมากมายหลายอย่างที่เรอาจพูดถึงได้เหมือนกัน และสิ่งเหล่านี้แหละคือสิ่งที่เราจะเรียกว่า **จรมสมบัติหรือสหาสมบัติตามสภาพหรือตามฐานะ (Predicamental Accident)** เราอาจพูดถึงนายแดงว่า “เขาเป็นคนผิวคล้ำ สูง ๕ ฟุตครึ่ง เป็นบุตรนายทอง อยู่ ณ ที่ที่เขานั่งอยู่เดี๋ยวนี้ นั่งอยู่บนเก้าอี้ ถือหนังสือพิมพ์ร้องตะโกน นุ่งชุดอาบนํ้า” เหล่านี้แหละคือวิถีทางแห่งความเป็นอยู่แบบต่าง ๆ และดังที่เราทราบและพูดถึงเกี่ยวกับวิถีทางเหล่านี้ วิถีทางเหล่านี้แหละคือ **วิธีแห่งถ้อยคำที่แสดงลักษณะหรือการกระทำของเรื่องแบบต่าง ๆ (Modes of Predication)** และวิธีแห่งถ้อยคำที่แสดงลักษณะหรือการกระทำของเรื่องแบบต่าง ๆ ซึ่งตรงกับวิถีแห่งความเป็นอยู่แบบต่าง ๆ เหล่านี้แหละคือสิ่งที่กำลังจะพูดถึงในเรื่องเกี่ยวกับปหารณะต่าง ๆ นี้ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเราเข้าใจว่า ปหารณะต่าง ๆ ก็คือตัววิถีแห่งความเป็นอยู่เองแล้ว ปหารณะต่าง ๆ เหล่านี้ก็ควรจัดว่าเป็นของวิชาอภิปรัชญา (Metaphysics) ส่วนที่อยู่ในขอบเขตของวิชาตรรกศาสตร์ คือ **วิธีแห่งถ้อยคำหรือการกระทำของภาคประธานเท่านั้น**

ณ ชุมทางนี้แหละที่เราจะต้องระมัดระวังให้มาก ในอันที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง **คำนิเทศ (Predicable)** กับ **ภาคนิเทศ** **ถ้อยคำที่แสดงลักษณะของภาคประธาน (Predicate)** คำนิเทศหาใช่คำที่เราพูดถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างโดยตรงไม่ทั้งนี้ก็เพราะว่า คำนิเทศนี้จะหมายความว่าคำว่า “มนุษย์” ที่เรากล่าวยืนยันถึงโดยอาศัยอภิชาติหรือชนิด (species) เป็นหลักนั้น คงจะเป็นการบรรยายหรืออธิบายตามหลักเหตุผล เป็นสิ่งธรรมดาที่เราพูดว่า นายแดงเป็นมนุษย์ หรือสิ่งธรรมดาหรือสภาวะนั้นนั่นแหละ คือ **สิ่งที่เรายืนยันถึง และเฉพาะในแง่**นี้ คำที่แสดงลักษณะของภาคประธานคือคำว่า “มนุษย์” สังกัดอยู่กับปหารณะ อีกประการหนึ่ง มนุษย์หาได้มีขนาดเหมือนกันไม่ ทั้งหาได้มีสีผิวเหมือนกันไม่ ทั้งความเป็นไปของมนุษย์ที่นี้และในบัดนี้ ก็หาได้เหมือนกับความเป็นไปของนายแดงหรือของใครไม่ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ หรือทำ

ทางของมนุษย์ก็หาได้เหมือนกับความสัมพันธ์หรือท่าทางของนายแดงไม่ สิ่งเหล่านี้เป็นคำที่แสดงลักษณะของภาคประธานต่าง ๆ กัน แต่ละคำกล่าวถึงนายแดงในวิถีทางตามแบบฉบับ ถ้อยคำที่แสดงลักษณะหรือการกระทำของภาคประธานแบบต่าง ๆ ซึ่งตรงกับวิถีแห่งความเป็นอยู่แบบต่าง ๆ นั้น เราอาจนำมาสังกัดไว้ใน **วิเสสชาติหรือสกุล (Genus)** หรือ **ปทรรณ (Category)** ที่สูงสุดชนิดใดชนิดหนึ่ง ก็ได้

ดังนั้นเราจะได้เริ่มต้นพิจารณาว่า เราจะจัดธรรมชาติหรือภาวะคือ “สภาวะ” ที่ทำให้เรารู้จักสิ่งต่าง ๆ ให้เข้าเป็นระเบียบในวิเสสชาติหรือสกุลที่สูงที่สุดได้อย่างไร เมื่อเราทราบวิเสสชาติหรือสกุลที่สูงสุดว่าแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งอย่างเห็นได้ชัดแล้ว เราก็สามารถจัดสภาวะอย่างหนึ่งไว้ในวิเสสชาติที่สูงที่สุดอีกอย่างหนึ่งได้ การทดสอบความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาวะต่าง ๆ ในเบื้องต้นนั้น โดยย่อ ๆ ก็มีอยู่ในความรู้ในปทรรณที่สิ่งนั้น ๆ สังกัดอยู่ นับว่าเป็นความจริงทีเดียวที่ว่า ความรู้เกี่ยวกับสภาวะทั้งหลายตามลำพังตัวมันเองนั้น หาได้เกิดจากวิชาตรรกศาสตร์ไม่ แต่โดยอาศัยประสบการณ์ตามธรรมดาสามัญของเราที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้นคือความรู้ “สมัยก่อนวิทยาศาสตร์” ของเรานั้นเอง อย่างไรก็ตาม วิชาตรรกศาสตร์ก็ได้ให้หลักในการจัดสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบแก่เรา นั่นคือการแยกประเภทสภาวะหรือธรรมชาติทั้งปวงตามวิเสสชาติหรือสกุลและอภิชาติหรือชนิดในวิเสสชาติหรือสกุลอย่างสูงสุดตามแบบของวิชาตรรกศาสตร์ โดยเหตุที่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ของเรามีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยอาศัยการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ และโดยอาศัยประสบการณ์อย่างกว้างขวางของเรา เราจะเห็นว่า การจัดปทรรณต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบตามวิธีตรรกศาสตร์นั้น จะช่วยให้เราพัฒนาความรู้ของเราได้ตามวิถีทางที่เป็นระเบียบ

ดังนั้น การศึกษาเรื่องปทรรณต่าง ๆ (Categories) ในวิชาตรรกศาสตร์นี้ จึงมีเหตุผลที่ถือเป็นหลักสำคัญ ๆ อยู่ ๒ ประการด้วยกัน คือ

เหตุผลประการแรก ดังที่ได้อ้างมาแล้วก็คือว่า การศึกษาปทรรณต่าง ๆ นั้น ย่อมทำให้เราได้รู้จักวิธีที่จะยึดถือสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีระเบียบ

เหตุผลประการที่ ๒ ก็คือว่า ความรู้เกี่ยวกับปารัตนต่าง ๆ นั้น ย่อมเป็นประโยชน์ในการที่จะใช้จำกัดความหมายของคำต่าง ๆ

การรู้จักวิเสสชาติหรือสกุลที่สุดซึ่งมีธรรมชาติหรือสภาวะอย่างหนึ่งอยู่นั้น นับว่าเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่การรู้จักวิเสสชาติหรือสกุลที่ใกล้เคียงกว่าหรือใกล้เคียงกว่า ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการนิยามความหมายหรือการให้คำจำกัดความมากที่สุดทีเดียว

เงื่อนไขต่าง ๆ ที่จำต้องใช้ในการจัดปารัตน

ก่อนที่จะได้พิจารณาถึงเรื่องปารัตนต่าง ๆ โดยเฉพาะ เราจำเป็นต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งเราจะต้องสังเกตดูในการที่จะจัดปารัตนและในการที่จะกำหนดสภาวะหรือธรรมชาติต่าง ๆ ในปารัตนเหล่านั้น

๑. **สิ่งที่จัดอยู่ในปารัตนได้จะต้องเป็นสิ่งที่ง่าย ๆ เป็นธรรมดาสามัญ** คือจะต้องเป็นสิ่งที่พอจะรู้ได้โดยวิธีง่าย ๆ และเป็นอย่างเดียวกันนั้น ดังนั้นเราจะมองเห็นความสำคัญของความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อน ระหว่าง **อสังกรกถา (Incomplex Expression)** ซึ่งแสดงถึงเรื่องง่าย ๆ ธรรมดาสามัญ โดยวิธีง่าย ๆ กับ **สังกรกถา (Complex Expression)** ซึ่งหมายถึงคำที่แสดงให้เห็นสภาวะตั้งแต่ ๒ อย่างขึ้นไปพร้อม ๆ กันและในเวลาเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่แสดงออกมาโดยอาศัยสังกรกถา เช่น “ม้าขาว” จะต้องไม่เอามารวมไว้ในปารัตน ทั้งนี้เพราะว่าตัวอย่างนี้ย่อมแสดงให้เห็นภาวะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดถึง ๒ อย่าง คือ ภาวะของม้าและภาวะของสีขาวไปพร้อม ๆ กัน

๒. **ของเทียม คือสิ่งที่ไม่แท้** เช่น รูปร่างของสสารตามธรรมชาติ บางอย่างก็ไม่นับเข้าอยู่ในปารัตนนี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า สิ่งที่มันเป็นอยู่หรือสิ่งที่มันหมายถึงนั้นอยู่กับใจหรือความคิดของศิลปินซึ่งมีความตั้งใจอยู่ว่าจะทำให้มันมีรูปร่างเป็นอย่างไร ดังเช่น แก้ว เมื่อคำนึงถึงวัตถุที่ใช้สร้างมันขึ้นมา ก็จะอยู่ในปารัตนว่าด้วยความเป็นทรัพย์ (Substance) แต่ภาวะสังกะ คือ

ความระคนกัน ซึ่งเป็นผลมาจากวัตถุหรือสสารกับรูปร่างคือตัวโครงสร้างเอง
ก็นับว่าอยู่นอกขอบเขตแห่งปทการะที่จะไปไว้ได้ ๆ ทั้งสิ้น

๓. **สิ่งที่จัดอยู่ในปทการะได้ จะต้องใช้คำหรือชื่อที่เป็นเอกัตถะ คือ มีความหมายอย่างเดียวแสดง** อนึ่ง เราได้เห็นความสำคัญแห่งความแตกต่าง
ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในบทก่อนมาแล้ว นั่นคือความแตกต่างกันระหว่างคำหรือ
ชื่อที่เป็นเอกัตถะ ยุคลัตถะ และสมานัตถะ ถ้าหากว่าชื่อหรือคำเป็นยุคลัตถะ
ก็ย่อมแสดงให้เห็นธรรมชาติหรือสภาวะที่แตกต่างกัน ๒ ประการ ความหมาย
ที่แตกต่างไปเป็น ๒ ประการนี้ เราจะทำให้หมดไปได้ ก็โดยการพิจารณา
สภาวะแต่ละอย่างแยก ๆ กันออกไป เอกัตถนัย คือ นัยที่มีความหมายเป็นอย่าง
เดียวกันนั้น เป็นสิ่งที่เราจำเป็นต้องปรารภเพื่อที่จะได้กำหนดชนิดหรือแบบ
ที่เด่นชัดเป็นอย่างเดียวของสภาวะหรือธรรมชาติโดยเฉพาะ

๔. **โดยเหตุที่ปทการะเป็นคำนิเทศที่สูงสุด** ทั้งนี้เพราะคำนิเทศอื่น
ของสิ่งที่ปทการะเป็นชนิดเดียวกันนั้นอยู่ในคำนิเทศที่สูงสุดทั้งนั้น ดังนั้นสิ่งที่อาจ
อธิบายถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างนอกเหนือไปจากตัวมันเองเท่านั้น ที่อาจจัด
เป็นปทการะ หรืออะไรบางอย่างที่อยู่ในปทการะได้ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วใน
บทก่อนว่า สิ่งที่เป็นสากลคือสิ่งที่ปทการะเป็นคำขยายภาคประธานเท่านั้นที่จะจัดว่า
เป็นตัวปทการะ ดังนั้นสิ่งที่ปทการะเป็นเอกฐานไม่ว่าจะเป็นความเป็นทฤษฎี (Substance)
หรือเป็น**จรสมบัติหรือสหสมบัติ (Accident)** ก็ตาม ย่อมไม่จัดอยู่ในปทการะนี้
ทั้งนั้น สิ่งที่ปทการะเป็นชนิดเอกฐาน เช่น นายแดง อาจจะใช้แสดงถึงตัวมันเอง
โดยการชี้ให้เห็น **เอกลักษณ์ (Identity)** คือความเป็นอย่างเดียวกันของมัน
แต่หาได้เป็นการชี้ให้เห็นสิ่งอื่น ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นประธานไม่ เพราะฉะนั้น
สิ่งที่ปทการะเป็นเอกฐาน คือสิ่งที่ปทการะเป็นอันติมะนี้จะต้องชี้แจงแสดงไข แต่ตัวมันเองหาได้
เป็นคำนิเทศไม่ และดังนั้นจึงไม่จัดอยู่ในปทการะใด ๆ เลย

๕. **ธรรมชาติหรือสภาวะที่จัดไว้ในปทการะนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่กำหนด
ได้หรือมีที่สิ้นสุด (Finite)** ดังนั้น เรื่องพระเป็นเจ้าก็ดี สิ่งที่ไม่มีขอบเขตจำกัดก็ดี
จึงไม่จัดอยู่ในปทการะนี้ สิ่งที่ปทการะเป็นอนันตมะที่ไม่มีที่สิ้นสุด กำหนดไม่ได้ใน

ด้านความสมบูรณ์แบบ เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถจะกำหนดได้ว่าเป็นวิเสสชาติ หรือสกุลงแห่งสภาวะชนิดใด ดังที่การกำหนดความหมายของวิเสสชาติหรือ สกุลงในวิชาตรรกศาสตร์แสดงให้เห็นแล้ว

ปทัชชะดต่าง ๆ ๑๐ ประการ

ก่อนที่จะให้รายชื่อปทัชชะดต่าง ๆ ทั้ง ๑๐ ประการ หรือวิเสสชาติ หรือสกุลงที่สูงที่สุด ๑๐ ประการ ที่อะริสโตเติลได้กำหนดไว้นั้น เราจำต้อง ย้อนกลับไปพูดถึงเรื่องความแตกต่างที่เห็นได้อย่างเด่นชัดอีกประการหนึ่งดัง ที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อน ความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดนี้ คือสิ่งที่อยู่ใน ระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในภาคประธานกับสิ่งที่มีได้มีอยู่ในภาคประธาน ดังที่เรา ก็ทราบอยู่แล้วว่า ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างเด่นชัดนี้จักสำแดงให้ปรากฏซึ่ง ความแตกต่างกันระหว่าง **จรมสมบัติ** หรือ **สหมสมบัติ** คือสิ่งที่มียุและต้องมี อยู่ในอะไรสักอย่างหนึ่งนั้น จะต้องมียุอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นหลักที่จะให้มัน อาศัยอยู่ได้กับ **ทวิษย์** ซึ่งเป็นสิ่งที่ป็นต้นเค้าของจรมสมบัติหรือสหมสมบัติทุกชนิด ในที่สุดแม้กระทั่งสิ่งที่เล็กที่สุด

เราได้สังเกตเห็นความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด ชนิดที่เป็นมูลฐานใน อันที่จะตกลงปลงใจเชื่อว่า สิ่งใดที่มีอยู่นั้นได้จากประสบการณ์ที่เป็นธรรมดา สามัญนี้เอง ถ้าเราจะเอาของจริงคือนายแดงนี้แหละเป็นตัวอย่างแล้วลองถาม ตัวเองดูซิว่า เราแน่ใจว่านายแดงมีจุดเด่นจริง ๆ ที่แตกต่างกันอยู่กี่ชนิด ซึ่งจุด เด่นต่าง ๆ เหล่านั้นจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าเป็นตัวนายแดง เราก็จะพบ (๑) สิ่ง ที่ระบุถึงสิ่งที่เป็นสาระสำคัญของนายแดงว่าเป็นประธาน และ (๒) สิ่งอื่น ๆ ที่เราพบอยู่ในตัวนายแดงว่าเป็นสิ่งที่มีในประธาน อย่างแรก เราเรียกว่า **คำ นิเทศชนิดที่เป็นสาระสำคัญ** อย่างหลังเราเรียกว่า **คำนิเทศชนิดที่เป็น จรมสมบัติหรือสหมสมบัติ** เรายอมรับว่าการที่นายแดงเป็นมนุษย์นั้น แตกต่าง กับความเป็นคนสูงหรือความเป็นคนที่มีรูปร่างหล่อของเขา ทั้งนี้เราจะค้นพบ อีกว่า คำนิเทศชนิดที่เป็นจรมสมบัติหรือสหมสมบัติ นั้น เราอาจจัดไว้ในพวก

ปทาระ ๔ ชนิดให้ตรงกับวิถีทางต่าง ๆ แห่งสภาวะในภาคประธานของมัน เช่น การกำหนดคุณสมบัติ การกำหนดส่วนต่าง ๆ การโยงคุณสมบัตินั้นไปยังอีกสิ่งหนึ่งและอื่น ๆ อีก

เมื่อได้ทราบความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป และหลักใหญ่ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่เป็นธรรมชาติสามัญของเราแล้ว ก็ขอให้เราได้จัดลำดับวิเสสชาติ หรือ สกูล คือปทาระของสิ่งต่าง ๆ ชนิดที่สูงสุดพร้อมทั้งการอธิบายโดยย่อและยกตัวอย่างประกอบทุก ๆ ปทาระด้วย

๑. ทรัพย หรือ สาระ (Substance)

ความหมายของคำว่า “ทรัพย” หรือ “สาระ” หรือ “เนื้อสาร” หรือ “แก่น” ในแง่ตรรกศาสตร์ มิได้หมายเพียงว่าสิ่งที่ไม่มียู่ในสิ่งอื่น ๆ อีก (คือมีอยู่เฉพาะในตัวประธาน) เท่านั้น แต่ยังหมายถึงสิ่งที่เป็นคำนิเทศของสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย การอธิบายเกี่ยวกับเรื่อง “ทรัพย” หรือ “สาระ” นี้ ในประการแรกจะต้องชี้ให้เห็นว่า “ทรัพย” หรือ “สาระ” นั้น แตกต่างกับจรรสมบัติหรือ สหสมบัติ ซึ่งจะต้องมีอยู่ในสิ่งอื่น ๆ อีก อนึ่ง การพูดว่าทรัพยหรือสาระเป็นคำนิเทศของสิ่งอื่น ๆ อีกนั้น ย่อมเป็นการชี้ให้เห็นว่าทรัพยหรือสาระในที่นี้เป็นสากล ดังนั้น เราจะเห็นทรัพยหรือสาระในฐานะที่เป็นปทาระ และ ทรัพยหรือสาระในฐานะที่เป็นสิ่งสากลว่าต่างกับทรัพยหรือสาระที่เป็นเอกฐาน ทรัพยหรือสาระชนิดที่เป็นเอกฐานซึ่งเป็นประธานชนิดอันดิมะแห่งการชี้แจงแสดงเช่นนั้น หาได้เป็นปทาระชนิดทรัพยหรือสาระจริง ๆ จัง ๆ ไม่ ทั้งนี้เพราะปทาระเป็นคำนิเทศชนิดที่เป็นเอกัตถะอย่างสูงสุด

ตัวอย่าง สภาวะที่มีอยู่ในปทาระ ที่เกี่ยวกับทรัพยหรือสาระก็มีมนุษย์ สุนัข ดอกไม้ แร่ธาตุ หิน เป็นต้น

๒. ปริมาณ (Quantity)

เรื่อง “ปริมาณ” นี้ก็เช่นเดียวกันกับปทาระที่สูงสุดทั้งปวงนั่นแหละ คือ ไม่สามารถจะให้คำจำกัดความที่แคบที่สุดได้ ดังเราจะเห็นได้จากเรื่องที่เรา

พูดถึงเรื่องการนิยามความหมายของคำ อย่างไรก็ตาม เราอาจเข้าใจปารณะในเรื่องปริมาณว่า เป็นระเบียบแห่งส่วนต่างๆ ที่เป็นเอกพันธ์ (homogeneous) ของทรัพย์หรือสาระ ดังนั้น เรื่องปริมาณนี้จึงแบ่งออกเป็น **อนิพัทธะ (Discrete)** คือไม่ต่อเนื่องกันอย่างหนึ่ง กับ **นิพัทธะ (Continuous)** คือที่ต่อเนื่องกันอีกอย่างหนึ่ง อนิพัทธปริมาณประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดจริง ๆ เช่น หน่วยต่าง ๆ ของจำนวน หรือจำนวนทั้งหมดจำนวนหนึ่ง แตกต่างกับอีกจำนวนหนึ่งเป็นต้น ส่วนนิพัทธปริมาณนั้นคือ ปริมาณที่มีส่วนต่าง ๆ ซึ่งถูกนำมารวมเข้าด้วยกันในคำธรรมดา ๆ บางคำ เช่น เส้น ผิวพื้น และของแข็ง เป็นต้น เมื่อจำนวนหนึ่งถูกสร้างขึ้นมาจากส่วนต่าง ๆ ซึ่งคลุมกันเข้าเป็นส่วนทั้งหมดส่วนเดียวแล้ว เส้นก็อาจแบ่งออกไปได้เป็นส่วนต่างๆ และส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ก็อาจแบ่งออกต่อไปได้อีกเช่นเดียวกันเสมอไป

ตัวอย่างแห่งปริมาณ เช่น ๑๐ ๑๕ ๔๐ เส้น สามเหลี่ยม วงกลม เป็นต้น

๓. คุณภาพ (Quality)

คุณภาพจัดว่าเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติ (Accident) ชนิดหนึ่งซึ่ง **ใช้วินิจฉัยตัดสินทรัพย์หรือสาระว่าเป็นอย่างนี้** นั่นคือ เพื่อชี้ให้เห็นว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่เด่นชัดมากน้อยแค่ไหน เพียงไร คุณภาพมาจากรูปแบบแห่งความเป็นทรัพย์หรือสาระในแง่ที่ขัดแย้งกับ **ปริมาณ (Quantity)** ซึ่งมาจากเนื้อหาของทรัพย์หรือสาระขอบเขตอันไพศาลของปารณะที่ว่าด้วยคุณภาพ เราจะเข้าใจได้ดีที่สุดก็โดยการระบุคุณภาพออกไปเป็นประเภทต่าง ๆ ๔ ประเภทด้วยกันคือ :

ก. นิสัยและอัธยาศัย (Habit and Disposition) คุณภาพชนิดนี้แสดงให้เห็นว่าทรัพย์หรือสาระ (Substance) นั้นได้จัดไว้ดีหรือเลวโดยอ้างหรือพาตพิงไปถึงคุณภาพบางอย่างของจิต คำว่า "นิสัย" นี้เราอ้างไปถึง **คุณภาพที่ตั้งมั่นดีแล้ว** ถ้าหากว่านิสัยดี ในทัศนะที่ว่าจัดทรัพย์หรือสาระของ

มนุษย์ได้ดีแล้ว นิสัยก็ยอมจัดว่าเป็น “**คุณธรรมเชิงปัญญา**” (Intellectual virtue) เช่น วิทยาศาสตร์เป็นต้น หรือไม่ก็เป็น “**คุณธรรมทางด้านศีลธรรม**” (Moral virtue) เช่น ความยุติธรรมหรือความอดทน เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าหากนิสัยไม่ดีก็จะกลายเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น เป็นความผิดหรือความชั่วร้ายในด้านศีลธรรม มีความไม่ซื่อสัตย์ และความโง่เขลา เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า “**อริยาสัย**” ย่อมอิงไปถึง**คุณภาพที่ยังไม่ตั้งมั่นดี** และดังนั้น ย่อมอาจเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น ความเห็น หรือ ความอดกลั้น เป็นต้น

ข. วิสัยสามารถและความไม่สามารถ (Capacity and Incapacity)

วิสัยสามารถก็คือ คุณภาพชนิดที่เป็นหลักการปฏิบัติที่ใกล้เคียงซึ่งโดยอาศัย คุณภาพชนิดนี้แหละ ที่ทำให้ความเป็นทรัพย์หรือสาระสามารถปฏิบัติการได้ อำนาจชนิดต่าง ๆ ที่ทรัพย์มีอยู่ เช่น อำนาจเชิงพุทธิปัญญา อำนาจทางศีลธรรม อำนาจทางกายภาพ ย่อมจัดว่าเป็นวิสัยสามารถที่ทำให้ทรัพย์หรือ สาระทำงานหรือปฏิบัติการได้ นั่นคือ ทำให้ทรัพย์หรือสาระมีอำนาจ หรือ มีความสามารถในการคิด ในการตั้งใจ และในการดู และความสามารถก็คือ ความบกพร่องในอำนาจบางอย่าง เช่น ความเป็นผู้มีใจอ่อน ความเป็นผู้มีสายตาสั้น หรือความเป็นผู้ไม่สามารถยกน้ำหนักได้ เป็นต้น

ค. **คุณภาพในด้านผัสสะ (Sense Qualities)** คุณภาพชนิดนี้ซึ่ง อำนาจอำนาจในด้านเพทนาการให้แก่เรานั้น บางทีก็เป็นคุณภาพชนิดที่ ปรากฏให้เห็นชัดที่สุด ตัวอย่างเช่น สีทั้งหมด ควรจัดว่าเป็นคุณภาพในด้าน ผัสสะได้เช่นเดียวกับ เสียง กลิ่น รส และโง่รู้พหุธรรมคือสิ่งที่สามารถ สัมผัสได้ด้วยกาย

ง. **รูปและแบบ (Figure and Form)** รูป (Figure) เป็นคุณภาพ ชนิดหนึ่งซึ่งทำให้ปริมาณแห่งทรัพย์หรือสาระสิ้นสุดลง รูปย่อมจำกัดปริมาณ ของทรัพย์หรือสาระลงเป็นรูปร่างหรือทรวดทรงแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เป็นรูปทรงกลม รูปวงกลม หรือ รูปสามเหลี่ยม เป็นต้น แบบ (Form)

เมื่อจะกำหนดความหมายให้แตกต่างไปจากรูปละก็ ต้องอ้างถึงความสมบูรณ์ และความงามที่แท้จริงแห่งประโยชน์ของปริมาณในสิ่งที่ป็นธรรมชาติ นั้นคือ ความสมบูรณ์แบบและความงามแห่งรูปร่างทรวดทรงของวัตถุ เช่น จมูก มือ หรือต้นไม้ เป็นต้น

๔. สมวาเยหรือสัมพันธภาพ (Relation)

สมวาเย (คือ “การอ้างถึงบางสิ่งบางอย่าง”) หรือสัมพันธภาพก็คือ การอ้างสิ่งหนึ่งไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง ความจริงที่มีอยู่ในปถารณะว่าด้วยสมวาเยนั้น ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าการอ้างสิ่งหนึ่งโยงไปยังอีกสิ่งหนึ่งจริง ๆ เราอาจเรียก สมวาเยว่าเป็น “การมองหาอีกสิ่งหนึ่ง” ก็ได้ ตัวอย่างปถารณะชนิดนี้ที่มองเห็นได้อย่างเด่นชัด ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นแม่ ความเป็นลูก เป็นต้น ตัวอย่างอื่น ๆ ก็เช่น ความดีเลิศ ความเสมอภาค ความเล็ก กำลังสอง สูง และใหญ่ เป็นต้น

๕. กิริยาการหรือกัมมันตภาพ (Action or Activity)

กิริยาการหรือกัมมันตภาพก็คือการกระทำอะไรบางอย่างให้เป็นอะไร อีกอย่างหนึ่งขึ้นมา ดังนั้น เราจึงไม่อาจหมายเอาเพียงสักแต่ว่า กิริยาการ ชนิดใดก็ได้ แต่เราหมายเอากิริยาการชนิดที่เป็นสกรรมกริยา นั่นคือ หมายเอากิริยาการที่มาจากตัวกระทำ (Agent) อย่างหนึ่ง ซึ่งสั่งให้ผลิตสิ่งที่มิได้มี ปะปนอยู่กับตัวกระทำนั้น ตัวอย่างเช่น ตี ขว้าง ว้าง กระโดด หรือการทำให้ร้อน การต่อสู้ เป็นต้น

๖. กรรม (Being passive or Passivity)

กรรม หรือความเป็นผู้ถูกกระทำนี้ ก็คือการรับการกระทำจากอะไรสักสิ่งหนึ่ง ปถารณะชนิดนี้ เราจำกัตอยู่ภายในสภาวะของทรัพย์หรือสาระที่ ถูกกระทำ ตัวอย่างเช่น ถูกตี ถูกขว้าง หรือการถูกทำให้ร้อน การถูกชน เป็นต้น

๗. กาละ (When)

ปถารณะที่ว่าด้วย “กาละ” นั้นย่อมมีการอ้างอิงถึงเวลาอย่างชัดแจ้ง

แต่ “กาละ” หาได้หมายถึงตัวเวลาไม่ ทั้ง ๆ ที่มันจะบ่งถึงเวลาก็ตาม นั่นคือมันบ่งถึงขณะปัจจุบัน ว่าเป็นผู้แบ่งอดีตและอนาคตออกจากกัน “กาละ” ในฐานะที่เป็นปทาระจัดว่าเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติที่มีอยู่ในทรัพย์หรือสาระนั้นั้น การที่จะชี้ให้เห็น “กาละ” แห่งภาคประธานย่อมอำนวยให้ซึ่งการปลงใจอย่างเห็นได้ชัดต่อภาคประธานนั้น คำนิเทศหรือคำชี้แจงเช่นนั้นคืออะไรเล่า? เราจะตอบปัญหานี้ได้ก็โดยการยกตัวอย่างประกอบ เช่น วานนี้ เตี่ยวันี้ ปีกลายในศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้น

๔. เทชะ (Where)

ปทาระว่าด้วย “เทชะ” เป็นเรื่องที่อ้างถึงเทศะหรือสถานที่เช่นเดียวกับปทาระที่เกี่ยวกับกาละ ซึ่งเป็นเรื่องที่อ้างถึงกาลเวลา ฉะนั้นอย่างไรก็ตาม เรื่องเทศะนี้เราย่อมชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับเรื่องในแง่ที่ว่า “ทรัพย์” หรือ “สาระ” นั้นอยู่ ณ ที่ใด ฉะนั้น ปทาระนี้ ก็นับว่าเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติ (Accident) ที่มีอยู่ในทรัพย์หรือสาระ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเป็นทรัพย์ที่มีอยู่ “ณ” ที่ใดที่หนึ่ง เช่น ที่นี้ ในห้อง ที่บ้าน บนเตียงนอน เป็นต้น

๕. สังกโยค (Position)

สังโยคก็คือระเบียบของส่วนต่างๆ ในสิ่งทั้งมวล ดังนั้นทรัพย์หรือสาระ (Substance) อาจมีอยู่ “ณ ที่ที่” มันอยู่ แต่มีระเบียบแห่งส่วนต่าง ๆ ของมันแตกต่างกันออกไปนั่นคือ ย่อมดำรงลักษณะการ หรือท่าทางต่าง ๆ กัน เช่น อาการนั่ง อาการคุกเข่า อาการโน้มตัวลงหรืออาการเดินเตาะ ๆ แตะ ๆ เป็นต้น ขอให้สังเกตว่า กิริยาเช่นนี้หาได้แสดงถึงการกระทำหรือการเคลื่อนไหวที่กำลังเป็นไปไม่ ซึ่งนั่นเป็นเรื่องของกิริยาการหรือกัมมันตภาพ แต่เป็นการแสดงถึงลักษณะการหรือสังโยคที่กำลังเป็นอยู่ เราจำเป็นต้องได้กิริยาการก็เพื่อสันนิษฐานถึงสังโยค แต่สังโยคที่เราสันนิษฐานได้แล้วนั้นหาได้เป็นกิริยาการที่กำลังเคลื่อนไหวไม่

๑๐. ภาวะ (Habit)

ปฏาณะชนิดสุดท้ายนี้หาได้หมายถึงคุณธรรมประเภทใด ๆ ดังที่ได้อธิบายมาแล้วไม่ ซึ่งในตอนนั้นเราได้แยกออกเป็นคุณธรรมทางด้านจิตใจและคุณธรรมทางด้านศีลธรรม ปฏาณะนี้หมายถึงสิ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเป็นสิ่งที่ประดับหรือเสริมแต่งบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเหตุก่อให้เกิดจรรยสมบัติหรือสหสมบัติ ที่นับว่าแปลกประหลาดสำหรับมนุษย์ เพราะฉะนั้น ปฏาณะนี้จึงทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์อื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดทีเดียว ทั้งนี้ก็เพราะสิ่งที่สัตว์อื่น ๆ มีอะไร ๆ ได้ตามธรรมชาติ หรือตามแต่ธรรมชาติจะบันดาลให้ เช่น ขน หรือกับเท้าสัตว์นั้น มนุษย์ก็อาจมีได้เหมือนกันโดยการอาศัยเหตุผลประดิษฐ์ให้แก่ตัวเอง ปฏาณะนี้ได้แผ่ไปถึงการสวมใส่เครื่องประดับ และติดอาวุธยุทธภัณฑ์ด้วย ตัวอย่างเช่น สวมใส่เครื่องประดับ ประดับร่างกายด้วยเพชรพลอย หรือติดอาวุธ เป็นต้น

การจัดประเภทคำที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงกันข้าม

เพราะคำว่า “การจัดประเภท” นี้แหละ ที่บัดนี้เราจะได้พิจารณาถึงวิถีทางที่เกิดจากการจัดสิ่งต่าง ๆ ไว้ในประเภทหรือปฏาณะต่าง ๆ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ว่า โดยอาศัยอำนาจการเห็นที่จัดสภาวะเข้าไปสู่ปฏาณะต่าง ๆ นั้น เราจะสังเกตเห็นว่า สภาวะอย่างหนึ่งจะกลายเป็นสภาวะอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้นความเป็นปฏิปักษ์กันหรือความตรงกันข้ามก็ย่อมเกิดขึ้นในระหว่างสภาวะต่าง ๆ ในเวลาจัดเข้าเป็นปฏาณะหรือจัดเข้าเป็นประเภท ตามข้อเท็จจริงแล้ว ในการจัดสภาวะต่าง ๆ เข้าในปฏาณะ (เช่นสภาวะอย่างหนึ่งเป็น “บุรพภาค” คือเป็นส่วนเบื้องแรก (Prior) ของสภาวะอีกอย่างหนึ่งได้อย่างไร หรือสภาวะอย่างหนึ่งเป็น “เอกกาลิกะ” คือเกิดพร้อมกัน (Simultaneous) กับสภาวะอีกอย่างหนึ่งได้อย่างไร เป็นต้น) นั้นมีการจัดประเภทได้หลายอย่างด้วยกัน แต่เราจะจำกัดการพิจารณาของเราเอาแค่สถานะแห่งคำที่เป็นปฏิปักษ์กันหรือที่ตรงกันข้ามเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยความสำคัญอันเป็นพิเศษของมัน และ

เพราะอาศัยความสำคัญเกี่ยวกับความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดในวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในภายหน้านั่นเอง

ความเป็นปฏิปักษ์กันในระหว่างสภาวะทั้งหลาย ในเมื่อจัดเป็นประเภทนั้นมีอยู่ ๕ ชนิดด้วยกัน การแบ่งสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กันนี้เป็น **สมานวิภาค (Analogous Division)** คือเป็นการแบ่งที่คล้าย ๆ กัน ซึ่งความขัดแย้งกันในสมานวิภาค นี่เป็นสิ่งที่พอเปรียบเทียบกันได้ ในขั้นแรก ๆ ความขัดแย้งกันก็คือการเป็นปฏิปักษ์กัน **พุดง่าย ๆ** ก็เพราะว่ามันเอาสิ่งที่สิ่งอื่น ๆ วางกำหนดไว้ไปเสีย สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กันอื่น ๆ ก็มีเท่าที่มันมีส่วนอยู่ในความขัดแย้งกันนั้นแหละ นั่นคือ ในการปฏิเสธอื่น ๆ ดังนั้น เราจึงได้จัดลำดับสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กันชนิดต่าง ๆ ไว้ก็เพื่อที่จะทำให้กำลังแห่งสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กันหรือตรงกันข้ามนั้นเพลาลง

เพราะฉะนั้น ตามวิถีทางที่เป็นธรรมดาสามัญที่สุดแล้ว **ความเป็นปฏิปักษ์กันก็คือการปฏิเสธหรือการคัดค้านกันชนิดหนึ่ง** นั่นคือ ความขาดสมรรถภาพในอันที่รับรู้หรือเข้าใจได้ หรือเพราะไม่มีสมรรถภาพในส่วนอื่น ๆ เมื่อเราพูดว่าของ ๒ อย่างเป็นปฏิปักษ์กันหรือตรงกันข้ามกัน หาใช่เพราะมันต่างกันไม่ แต่เป็นเพราะสิ่งหนึ่งปฏิเสธอีกสิ่งหนึ่งไม่โดยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุทำให้สิ่งหนึ่งไม่อาจเป็นหรือไม่สามารถที่จะเป็นอีกสิ่งหนึ่งได้ เพราะฉะนั้น ย่อมมีการปฏิเสธหรือขาดสมรรถภาพมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความเป็นปฏิปักษ์กันหรือความตรงกันข้ามกันมากเท่านั้น

๑. **ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน** (Contradictory Opposition)

ความเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่ขัดแย้งกันนี้ เป็นความเป็นปฏิปักษ์กันชนิดมูลฐาน และเบื้องต้นที่สุด เป็นความเป็นปฏิปักษ์ เช่น ในระหว่าง **ความมี กับ ความไม่มี** ระหว่างความเป็น กับ ความไม่เป็น หรือระหว่าง **ภาวะ กับ อภาวะ** ซึ่งเป็นการปฏิเสธอย่างง่าย ๆ ที่สมบูรณ์แบบที่สุด เป็นความเป็นปฏิปักษ์กัน

อย่างเด็ดขาดระหว่างสิ่งที่^๑เป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน กับสิ่งที่^๒เป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน ซึ่งเป็นการแสดงความไร้ความสามารถอย่างเด็ดขาดให้ปรากฏชัด ทั้งปราศจากสิ่งที่จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางด้วย เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนแจ้งในเบื้องต้นก็คือ ในความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างข้อความเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน กับข้อความเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน ดังในตัวอย่างเช่น “นายแดงวิ่ง” กับ “นายแดงไม่วิ่ง” เป็นต้น เราจะได้พิจารณาถึงเรื่องความเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่ขัดแย้งกันในข้อความต่าง ๆ ในเมื่อเราพูดถึงเรื่อง “**ญัตติ**” หรือ “**ประพจน์**” (Proposition) ซึ่งจะมีในภาค ๒

อย่างไรก็ตาม เราอาจเอาเรื่องความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันนี้มาใช้กับความรู้เกี่ยวกับสิ่งธรรมดาสามัญต่าง ๆ ก็ได้ ตัวอย่างเช่น ในการจัดปหารณะว่าด้วย **ทรัพย์หรือสาระ** (Substance) เราอาจจะคัดค้านโดยอาการที่ขัดแย้งกันระหว่าง “มนุษย์” กับ “ผู้ที่มีใช้มนุษย์” ในเรื่องวิเสสชาติที่ว่าด้วย “สัตว์” ก็ได้ และในทำนองเดียวกันเราก็อาจใช้คำว่า “สัตว์” กับ “สิ่งไม่ใช่สัตว์” ในวิเสสชาติที่ว่าด้วย “สิ่งมีชีวิต” ก็ได้ ย่อมเป็นที่ปรากฏชัดแล้วว่า ในปหารณะใดก็ตาม เราอาจสร้างความเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่ขัดแย้งกันขึ้นได้ โดยการใช้เรื่องหรือสิ่งธรรมดา ๆ นี้แหละ และการใช้การปฏิเสธอย่างเด็ดขาด โดยเติมคำว่า “**สิ่งที่มีใช้**” ลงไปเท่านั้นก็พอ สิ่งธรรมดาสามัญไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ๆ ก็ตาม อย่างน้อยที่สุดก็มีสิ่งที่^๑เป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันอยู่เสมอ เช่น ขาวกับไม่ขาว ฉลาดกับไม่ฉลาด มั่งมีกับไม่มั่งมี เป็นต้น ส่วนสิ่งที่^๒เป็นปฏิปักษ์ชนิดอื่น ๆ หาได้มีลักษณะการที่เป็นสากลที่จะทำให้ที่จะนำมาใช้ได้เหมือนอย่างนี้ไม่

๒. ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ไม่สมบูรณ์

(Privative Opposition)

ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ไม่สมบูรณ์ ก็คือ ความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างแบบฟอร์มกับการขาดแบบฟอร์ม ในเรื่องซึ่งสามารถที่

จะมีแบบฟอร์มได้ เป็นความเป็นปฏิปักษ์กันของภาวะกับอภาวะที่มีอยู่ในสิ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเรียกได้ว่าเป็น “ความเป็นปฏิปักษ์กันชนิดที่ไม่สมบูรณ์” การปฏิเสธถูกจำกัดอยู่แค่เรื่องที่กำหนดให้ หาใช่ความไม่มีสมรรถภาพของสภาวะจริง ๆ ในทุกกรณีไม่ แต่เป็นเพียงความไม่มีสมรรถภาพของสภาวะในทางใดทางหนึ่งเท่านั้นเอง ดังนั้น เมื่อเราพูดถึงหุ เราจึงพูดถึงความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดไม่สมบูรณ์ระหว่าง การได้ยินกับความหูตึงได้ ฉะนั้น เราพอจะมองเห็นความเป็นปฏิปักษ์กันชนิดนี้ว่าถูกจำกัดวงให้แคบลงได้โดยวิธีใด ในเมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน เราพูดถึงความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ไม่สมบูรณ์นี้ได้ก็ต่อเมื่อเราอ้างถึงการปฏิเสธคุณลักษณะนั้นได้เพียงเท่านั้นเอง ดังนั้น เราอาจพูดถึงความเคารพบนอบโดยอ้างถึงใครก็ได้ ซึ่งสามารถหรือควรจะมีคุณสมบัติชนิดนี้ อีกประการหนึ่งถ้าหากเราจะใช้คำอย่างระมัดระวังแล้ว เราก็ไม่อาจอ้างถึงอะไรบางอย่าง เช่น หิน “ที่ไม่มีความรู้สึก” (Insensitive) ว่าหมายถึง “การขาดความไวต่อความรู้สึก” (Lack of sensitivity) ได้ แม้ว่าเราอาจพูดถึงหินว่าเป็น “สิ่งที่ไม่มีความรู้สึก” (Non-Sensitive) ได้ก็ตาม

ดังคำที่ว่า “ที่ไม่มีความรู้สึก” (Insensitive) บอกอยู่ในตัวแล้ว คำที่มีความหมายไม่สมบูรณ์นี้ เรามักจะนำมาใช้โดยเติมคำว่า “ที่ไม่ใช่” หรือ “ที่ปราศจาก” ลงไปเสมอ หรือถ้าคำที่มาจากภาษาบาลีก็มี “อ” “นิร” เป็นต้น นำหน้าเสมอ ในภาษาอังกฤษก็มักนิยมใช้คำว่า in, il หรือ dis นำหน้าเสมอ เช่น insane (สติไม่ดี) illiterate (ไม่รู้หนังสือ) หรือ dishonest (ไม่ซื่อสัตย์) เป็นต้น แม้ว่าตามข้อเท็จจริงแล้ว คำพูดทั่ว ๆ ไป จะไม่ได้ใช้คำอุปสรรค (prefix) เช่นนี้ในเรื่องความเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่ไม่สมบูรณ์นี้ก็ตาม แต่คำอุปสรรคเหล่านี้ยังคงใช้ได้อย่างสมบูรณ์ทีเดียวในอันที่จะถ่ายทอดความหมายที่จะไม่สมบูรณ์นี้ออกไป ในภาษาอังกฤษบางทีก็ใช้ปัจจัย (Suffix) ต่อท้าย เช่น less ดังในคำว่า careless (ปราศจากความระมัดระวัง) หรือ ขวากับเทา ฉลาดกับมี

สติปัญญาปานกลาง มั่งมีกับพอมีอันจะกิน เป็นต้น

๓. ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกัน (Contrary Opposition)

ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกันนี้ ก็คือ ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามในระหว่างคำที่เป็นเชิงยืนยัน ๒ คำ ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามในวิเศษชาติจริง ๆ คำแต่ละคำ ย่อมกีดกันคำหนึ่งออกจากเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้น จึงถือว่าเป็นความตรงกันข้ามหรือความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่าง ภาวะกับภาวะในสิ่งเดียวกัน ความเป็นปฏิปักษ์กันหรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกันนี้ เราอาจเข้าใจว่าเป็นความบกพร่องที่ไม่สมบูรณ์ก็ได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ความขัดกันอย่างหนึ่ง ย่อมบ่งถึงความขาดตกบกพร่องอีกอย่างหนึ่ง แต่ความขาดตกบกพร่องนั้นเป็นเพียงแต่ความขาดสมรรถภาพของการที่สิ่งนั้นหรือเรื่องนั้นจะมีความขัดกัน ๒ อย่างในเวลาเดียวกัน ฉะนั้น จึงนับว่ามีความขาดสมรรถภาพน้อยกว่าและมีความเป็นปฏิปักษ์น้อยกว่า ความขาดสมรรถภาพในความเป็นปฏิปักษ์กันชนิดที่ไม่สมบูรณ์แบบตัวอย่างเช่น คู่กับคือเป็นเรื่องขัดกันในเรื่องเกี่ยวกับ จำนวน คำทั้ง ๒ นั้นเป็นเชิงยืนยันด้วยกัน และสิ่งหนึ่งยังหมายถึงความขาดแคลนอีกสิ่งหนึ่งด้วย อนึ่ง จำนวนทุกจำนวนย่อมจัดว่าเป็นจำนวนคู่หรือคี่ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง และในระหว่างจำนวนคู่กับคี่นั้น หามืออะไรแทรกอยู่ไม่

อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้หาได้หมายความว่า คำที่เป็นปฏิปักษ์ชนิดขัดกัน จะไม่มีคำที่อยู่ระหว่างกลาง เช่นเดียวกับ ไม่มีจำนวนกลาง ในระหว่างจำนวนคู่กับจำนวนคี่เสียทั้งหมดไม่ เช่น สีดากับสีขาว เราถือว่าเป็นความแตกต่างกันในเรื่องสีชนิดตรงกันข้ามทีเดียว ถึงกระนั้นก็มีคำระหว่างกลาง เช่น สีเทา หรือจะพูดให้กว้างออกไปอีกก็ต้องว่า อาจมีสีระหว่างสีดากับสีขาวอยู่อีกหลายสีทีเดียว

เมื่อเราจะเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเป็นปฏิปักษ์กัน

๓ ชนิดนี้ เราก็อาจจะแสดงให้เห็นได้โดยนึกถึงคำว่า “ฉลาด” (Intelligent) การปฏิเสธคำว่า “ฉลาด” นี้อย่างเด็ดขาดก็คือคำว่า “ไม่ฉลาด” (Non-intelligent) ทั้งนี้โดยมิได้จำกัดความเป็นปฏิกิริยากันเองไปเลย การปฏิเสธคำว่า “ฉลาด” โดยใช้คำว่า “ไม่มีเขาวน” หรือ “ไม่มีไหวพริบ” (Unintelligent) ที่เราพอเข้าใจกันได้ในความหมายที่ไม่สมบูรณ์นี้ นับว่าเป็นการปฏิเสธที่จำกัดวงให้แคบลงไป โดยการอ้างถึงความปราศจากเขาวนปัญญาในเมื่อมันควรจะมียูในเรื่องที่สามารจะเป็นเช่นนั้นได้ การปฏิเสธคำว่า “ฉลาด” โดยใช้คำว่า “โง่” (Stupid) ย่อมเป็นการเอาคำว่า “ฉลาด” ออกไป ทั้งนี้ก็โดยใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามเลยทีเดียว นั่นคือหมายถึง ปัญญาหรือความฉลาดชั้นต่ำหรือชั้นที่มืดทึบ สิ่งที่เอาความเป็นปฏิกิริยกันชนิดตัดกันออกจากสิ่ง ๒ สิ่งที่ตรงกันข้ามนั้น จัดว่าเป็นความเป็นปฏิกิริยกันในระหว่างคำที่เป็นเชิงยืนยัน (Positive) ๒ คำ

๔. ความเป็นปฏิกิริยหรือความตรงกันข้ามชนิดสัมพัทธ์

(Relative Opposition)

ความเป็นปฏิกิริยหรือความตรงกันข้ามชนิดสัมพัทธ์ ซึ่งเป็นความเป็นปฏิกิริยกันชนิดที่เล็กน้อยที่สุดนั้น เป็นความเป็นปฏิกิริยกันซึ่งมีสิ่งตรงกันข้ามคู่หนึ่งอยู่ในตัว และสิ่งที่ตรงกันข้ามคู่นี้ยังอ้างถึงกันและกันอยู่ และโดยอาศัยเหตุที่สิ่งที่ตรงกันข้ามนี้ยังอ้างถึงกันและกันอยู่ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่คัดค้านกันชนิด “สัมพัทธ์” ซึ่งนับว่าเป็นความเป็นปฏิกิริยกันชนิดหนึ่ง ความเป็นปฏิกิริยของคำที่เป็นเชิงยืนยัน ๒ คำมียูในเรื่องหนึ่ง แต่ ณ ที่นี้เรื่องนั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีความสามารถ ในอันที่จะมีคำที่ยืนยัน ๒ คำอยู่ ในเรื่องเดียวกัน ดังนั้น ในเรื่องความเป็นปฏิกิริยกันชนิดที่มีความสัมพันธ์กันนี้ เราจึงมีความขาดสมรรถภาพที่น้อยที่สุด และมีความเป็นปฏิกิริยกันน้อยที่สุด ดังนั้น เราอาจพูดถึง “ความเป็นสากล” (whole) กับ “ปัจเจกภาพ” (Part) ว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามได้ แต่ก็เพียงในความหมายที่แคบ ๆ เท่านั้น แต่ก็ยังคงมีการปฏิเสธอยู่ในแง่ที่ว่าสิ่ง ๒ สิ่งไม่อาจที่จะเป็นสิ่งสิ่งเดียวในความหมาย

เดียวกันได้

ดังนั้น เราจึงเห็นได้ว่า คำต่าง ๆ ที่ใช้ในความเป็นปฏิบัติชนิดที่มีความสัมพันธ์กันนี้ เราได้พบมาก่อนแล้วในปทานะที่ว่าด้วยสมวาระ การจำกัดความหมายให้แคบลงไปได้ แยกความเป็นปฏิบัติชนิดที่ขัดแย้งกัน ซึ่งเราจะพบว่ามียุอยู่ในทุก ๆ ปทานะ และการจำกัดความหมายให้แคบลงนี้ได้แยกความเป็นปฏิบัติชนิดสัมพันธ์นี้ ออกจากความเป็นปฏิบัติชนิดที่ไม่สมบูรณ์และความเป็นปฏิบัติที่ขัดกัน ซึ่งความเป็นปฏิบัติทั้ง ๒ ชนิดนี้ เราจะพบว่ามียุอยู่อย่างน้อยที่สุดก็หลายปทานะทีเดียว.

ตัวอย่างเปรียบเทียบคำที่เป็นปฏิบัติหรือตรงกันข้าม

คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดกัน	กับ ดำ คือ ขาว
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ไม่สมบูรณ์	กับ ดำ คือ เทา
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดแย้งกัน	กับ ดำ คือ ไม่ดำ
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด สัมพัทธ์	กับ ดำ คือ เกือนดำ
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดกัน	กับ ฉลาด คือ โง่
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ไม่สมบูรณ์	กับ ฉลาด คือ มีสติปัญญาปานกลาง
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดแย้งกัน	กับ ฉลาด คือ ไม่ฉลาด
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด สัมพัทธ์	กับ ฉลาด คือ ค่อนข้างฉลาด
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดกัน	กับ มั่งมี คือ ยากจน
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ไม่สมบูรณ์	กับ มั่งมี คือ พอมีอันจะกิน
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด ขัดแย้งกัน	กับ มั่งมี คือ ไม่มั่งมี
คำที่เป็นปฏิบัติ ชนิด สัมพัทธ์	กับ มั่งมี คือ ค่อนข้างมั่งมี

ปัญหาบทที่ ๔

๑. การพิจารณาปทัรณะต่าง ๆ ในแง่ของตรรกศาสตร์นั้นเกิดจากอะไร?
๒. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “คำนิเทศ” (Predicable) กับ “ภาคนิเทศ” หรือ “ภาคลักษณะ” (Predicate)
๓. ทำไมในวิชาตรรกศาสตร์เราจึงต้องศึกษาเรื่องปทัรณะด้วย?
๔. ในการกำหนดธรรมชาติหรือสภาวะต่าง ๆ ในปทัรณานั้น เราจะต้องพิจารณาถึงเงื่อนไขใด ๆ บ้าง?
๕. จงอธิบายถึงปทัรณะที่ว่าด้วยทรัพย์สินหรือสภาวะ และจงให้ตัวอย่างแบบหลัก ๆ แห่งสภาวะหรือธรรมชาติในปทัรณะนี้?
๖. จงอธิบายโดยย่อ ๆ ถึงปทัรณะที่ว่าด้วยจรรยาบรรณหรือสภาวะแต่ละข้อ และจงยกตัวอย่างหลัก ๆ แห่งสภาวะหรือธรรมชาติในแต่ละปทัรณะมาให้ดูด้วย
๗. จงชี้ให้เห็นว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันนั้นเป็นความเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่สมบูรณ์และเป็นพื้นฐานอย่างไร?
๘. จงอธิบายถึงความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ไม่สมบูรณ์ และจงชี้ให้เห็นว่าแตกต่างกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันอย่างไร?
๙. จงอธิบายถึงความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกัน และจงชี้ให้เห็นว่าแตกต่างกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ไม่สมบูรณ์อย่างไร?
๑๐. จงอธิบายถึงความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดสัมพัทธ์ และจงชี้ให้เห็นว่าแตกต่างกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกันได้อย่างไร?

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงบอกว่าคำต่อไปนี้จัดอยู่ในประเภทใด ถ้าหากว่าคำใดไม่ได้หมายถึงอะไรที่พอจะจัดอยู่ในประเภทใดได้หรือไม่อาจจะจัดไว้ในในประเภทเพียงประเภทเดียวได้ ก็จงปล่อยให้เส้นจุด ๆ ข้างหน้าว่างไว้

- ๑. สิ่งใด
- ๒. โค้ง
- ๓. วันจันทร์
- ๔. ลม
- ๕. บนเตียง
- ๖. เวลานอน
- ๗. รูปปั้น
- ๘. กำลังทุบ
- ๙. แกลลอน
- ๑๐. ทั้งหมด
- ๑๑. กำลังถูกดู
- ๑๒. กำลังถูกเขียน
- ๑๓. น้ำผึ้ง
- ๑๔. สีเทา
- ๑๕. เป็นรูปโค้งวงรี
- ๑๖. แก้ว ๑๐ ตัว
- ๑๗. ความแข็งแรง
- ๑๘. การชกมวย
- ๑๙. ความสามารถในการชก

๑๑

๑๑

- ๒๐. ภารดรภาพ
- ๒๑. กำลังถูกวางลง
- ๒๒. ถูกทำให้เป็นเหยื่อ
- ๒๓. ลา (สัตว์)
- ๒๔. มีกลิ่นหอม
- ๒๕. ถูกพา
- ๒๖. สิ่งที่มีใช้ทรัพย์
- ๒๗. ความหนัก
- ๒๘. ทันที
- ๒๙. ที่โรงเรียน
- ๓๐. การแต่งงาน
- ๓๑. ที่พับเข้า
- ๓๒. วิชาคำนวณ
- ๓๓. สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
- ๓๔. ความใหญ่โต
- ๓๕. ซึ่งตั้งได้จาก
- ๓๖. เต็มมือ
- ๓๗. ตัวกลาง
- ๓๘. ไม้
- ๓๙. การตัด
- ๔๐. ข้างบน

แบบฝึกหัดบทที่ ๒

จงดูคำคู่ต่าง ๆ ต่อไปนี้ว่า เป็นความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดใด ถ้าหากไม่อาจเข้าในความเป็นปฏิปักษ์กันชนิดใดได้ ก็ให้ปล่อยเส้นข้างหน้าไว้

- ๑. คริสต์ศาสนิกชน-ผู้ที่มีใจคริสต์ศาสนิกชน
- ๒. ม้าตัวเมีย-ลูกม้า
- ๓. ขาว-ดำ
- ๔. ใหญ่-เล็ก
- ๕. ชอบสังคม-ไม่ชอบสังคม
- ๖. สุนัข-สิ่งที่มีไข่สัตว์
- ๗. เริ่มต้น-อวสาน
- ๘. มีรส-ปราศจากรส
- ๙. กำลังวิ่ง-ไม่ได้กำลังวิ่ง
- ๑๐. สัมพันธ์กัน-ไม่สัมพันธ์กัน
- ๑๑. เกี่ยวโยงกัน-ไม่เกี่ยวข้องกัน
- ๑๒. หวาน-ขม
- ๑๓. หญิง-เขี้ยว
- ๑๔. มีศีลธรรม-ปราศจากศีลธรรม
- ๑๕. มีศีลธรรม-ไม่มีศีลธรรม
- ๑๖. บวก-ลบ
- ๑๗. ทำให้ร้อน-ทำให้เย็น
- ๑๘. รัก-เกลียด
- ๑๙. กำลังพูด-เป็นใบ้
- ๒๐. ความรู้สึก-ความเหลวไหล

บทที่ ๕

วิภาค : DIVISION

วิภาคหรือการแบ่งนั้น นับว่าเป็นวิธีที่สำคัญยิ่งวิธีหนึ่งที่จะทำให้เราทราบสิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญ ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อเราแบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ แล้ว เราจะทราบสิ่งที่เรากำลังแบ่งออกนั้นได้ดีขึ้น และชัดเจนแจ่มแจ้งมากขึ้น นอกจากนั้น เมื่อเราศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ เราจำเป็นต้องแบ่งเรื่องของศาสตร์นั้น ๆ ซึ่งในเบื้องต้นเรารู้จักเพียงคลุมเครือเท่านั้นออกไปอีก ตัวอย่างเช่น วิชาเรขาคณิต เป็นวิชาที่เกี่ยวกับลักษณะการที่ต่อเนื่อง (Continuum) ซึ่งเราแบ่งออกเป็น เส้น ผิวน้ำ และรูปร่าง ซึ่งโดยวิธีนี้ จะทำให้เราได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ศาสตร์นั้นเกี่ยวข้องกับด้วยแจ่มชัดยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่ง เรื่องของธรรมชาติวิทยานั้นเป็น สิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเราแบ่งออกเป็น สิ่งที่มีชีวิต กับ สิ่งที่ไม่มีชีวิต และ สิ่งที่มีชีวิต ก็ยังแบ่งออกเป็น สัตว์ และ พืชต่อไปอีก ดังนี้ เป็นต้น

ในบทก่อนเราได้ทราบแล้วว่า ปุทธศาสนานั้นประกอบด้วยวิเสสชาติหรือสกุลที่สูงสุด ซึ่งเราอาจเอาธรรมชาติหรือสภาวะต่าง ๆ ที่เราทราบไปใส่ลงไปได้ วิธีแห่งความเป็นปฏิกิริยา ซึ่งเราได้กล่าวมาแล้วในบทที่ว่าด้วยพุทธศาสนานั้นก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มากในการที่จะแบ่งวิเสสชาติหรือสกุลเหล่านี้ ทั้งนี้ก็เพราะดังที่เราจะเห็นต่อไปว่า วิภาคแบบต่าง ๆ นั้นจะค้ำกันเอง เพราะฉะนั้นย่อมเป็นที่ปรากฏชัดแล้วว่า สภาวะต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันและค้ำกันเองภายในพุทธศาสนานั้น เป็นผลที่เกิดมาจากวิภาคคือการแบ่งนั่นเอง ดังนั้น ในพุทธศาสนาว่าด้วยทรัพย์ เราอาจแบ่ง ทรัพย์ ออกไปเป็น ทรัพย์ย่อย และทรัพย์ไม่ย่อย โดยการคำนวณส่วนต่าง ๆ ในแบบที่ขัดกัน เราอาจแบ่ง ทรัพย์ส่วนย่อย นี้ออกไปอีกเป็น สิ่งที่มีชีวิต และ สิ่งที่ไม่มีชีวิต สิ่งที่มีชีวิต ก็อาจแบ่งต่อไปอีกเป็น

สัตว์ และ **สิ่งที่มีชีวิตสัตว์** สัตว์ก็ยังแบ่งออกไปอีกเป็น **สัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง** และ **สัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง** แล้วเราอาจเปลี่ยนวิธีคิดค่านของเราเสียใหม่ แล้วแบ่งสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังออกไปเป็น **สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม** **สัตว์เลื้อยคลาน** **นก** และ **ปลา** โดยวิธีนี้ เราจะเห็นว่า กระบวนการแห่งวิชาคณิตศาสตร์ เป็นวิธีที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เรารู้จักดีแล้วนั้น ให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น **วิชาคณิตศาสตร์** ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการแบ่งส่วนรวมที่เป็นสากลออกไปเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ นั้นเอง

ปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย มักใช้ศิลปะเกี่ยวกับวิชาคณิตศาสตร์ ให้เป็นวิธีที่จะทำให้ทราบว่า สิ่งหนึ่งแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งอย่างไร และเพื่อจะได้ทราบว่า มีอะไรบางอย่างที่รวมอยู่ในสิ่งหนึ่ง และมีอะไรบางอย่างที่ไม่ได้รวมอยู่ในอีกสิ่งหนึ่ง ใน Dialogues of Plato พลาโต ได้ใช้เรื่องการวิชาคณิตศาสตร์โดยตลอด ตัวอย่างเช่นในเรื่อง Sophist เพื่อที่จะทราบว่า ยิ่งขึ้นว่า คนตกเบ็ด (angler) คืออะไร พลาโตได้เริ่มด้วยวิเสสดาวิชาว่า “ศิลปะ” ก่อนแล้วก็แบ่งอยู่ในวิเสสดาวิชานั้นแหละ จนกระทั่งถึง ศิลปะการตกเบ็ด ในทำนองเดียวกัน ในการที่จะทำให้อุบายทราบว่า พวกไซฟิสต์คืออะไรนั้น ท่านได้แบ่งวิเสสดาวิชาว่า “ศิลปะ” ออกไปอีกแบบ เพื่อให้ถึง ศิลปะแห่งการพูดให้เหตุผลเพื่อให้คนหลงเห็นจริงตามไปด้วย หรือ ศิลปะการพูดหลอกล่อ (Sophistry) ในบทความเรื่อง On the Soul อะริสโตเติล ได้แบ่ง ดวงวิญญาณ (Soul) ออกไปตามอำนาจของมัน เป็น ชนิดที่มีหน้าที่หล่อเลี้ยง (nutritive) ๑ ชนิดที่มีความสามารถที่จะรับรู้อารมณ์ได้ (sensory) ๑ ชนิดที่มีความสามารถที่จะทำให้เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนได้ (locomotive) ๑ และ ชนิดที่เป็นเชิงพุทธิปัญญา (intellectual) ๑ แล้วท่านก็ได้แบ่งสิ่งที่มีชีวิตออกไปตามอำนาจที่มันมีอยู่ เช่น พืชมีอำนาจในด้านหล่อเลี้ยงเท่านั้น สัตว์ทุกชนิดย่อมมีอำนาจในอันที่จะรับรู้อารมณ์ และมีสมรรถภาพในอันที่จะทำให้เคลื่อนไหวไปไหนมาไหนได้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจทั้ง ๒ อย่างก็ได้ เพิ่มขึ้นจากอำนาจในด้านหล่อเลี้ยงซึ่งมีอยู่ในพืชเป็นต้น

จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของเรื่องวิชาคดีนี้ ก็คือ เพื่อจะช่วยให้เราสร้างบทนิยามหรือคำจำกัดความได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเรื่องนี้จะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป วิชาคดีหรือการแบ่งนี้เป็นเรื่องที่จะต้องเป็นในการนิยามความหมายมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการที่จะแบ่งสิ่งที่เป็นสากลออกเป็นส่วนย่อย ๆ เช่นการแบ่งวิเสสชาติออกไปเพื่อให้เห็นความแตกต่างของมัน เช่น แบ่ง **สัตว์** ออกเป็น **ชนิดที่มีเหตุผล** กับ **ชนิดที่ไม่มีเหตุผล** เราก็จะได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นสากลนั้นแจ่มชัดยิ่งขึ้น และความแตกต่างกันนั้น เราจะทราบได้โดยอาศัยธาตุมูลต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุทำให้เราสามารถให้บทนิยามความหมายของอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ ได้

นอกจากมีจุดหมายในอันที่จะสร้างบทนิยามความหมายต่าง ๆ แล้ว วิชาคดียังก่อให้เกิดพื้นฐานในอันที่จะสรุปความหรือย่อความ ด้วยการสรุปความหรือการย่อความนี้ ตามปกติหมายถึงการแบ่งเรื่องที่จะสนทนา ส่วนหรือเรื่องที่กำหนดให้ไปอ่าน การบรรยายหรือแม้กระทั่งหนังสือเล่ม มากกว่าที่จะเป็นการแบ่งสิ่งที่ธรรมดาสามัญพื้น ๆ แต่ในการแบ่งสิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญนั้น ก็จำเป็นต้องเอาหลักการหรือกฎเกี่ยวกับวิชาคดีในวิชาตรรกศาสตร์มาใช้ได้บ้าง โดยอนุโลม ไม่ว่าใครทั้งนั้น โดยเฉพาะก็คือครูบาอาจารย์และนักเรียนนิสิตนักศึกษาจะเห็นว่า การย่อความนี้เป็นวิธีที่เราจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้เลย ในการที่จะเตรียมคำบรรยายการศึกษาหรือเรื่องที่กำหนดให้อ่าน และมีบ่อยครั้งที่เดียวที่ได้นำมาใช้ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการศึกษาเลย ผู้ที่เข้าใจวิชาตรรกศาสตร์ที่ว่าด้วยวิชาคดีนี้แล้ว จะสามารถย่อเรื่องหรือสรุปเรื่องได้ดีกว่าเดิม และได้ประโยชน์มากกว่าผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องวิชาคดีนี้

กฎว่าด้วยวิชาคดี

เราจะได้พูดถึงตรรกศาสตร์ที่ว่าด้วยวิชาคดีอย่างชนิดที่ง่ายที่สุดโดยการพิจารณาจากแง่ที่ว่าด้วย **กฎต่าง ๆ** ที่เกี่ยวกับการแบ่งที่ดี ซึ่งจะก่อให้เกิดเทคนิคในการแบ่ง แล้วต่อจากนั้น ก็จะได้พิจารณาถึงวิชาคดีชนิดต่าง ๆ เท่าที่เราพอจะทำได้ ในการวิชาคดีมีกฎอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ :-

๑. ส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปจะต้องเป็นส่วนย่อย นั่นคือ จะต้องมีความเป็นสากลน้อยกว่าสิ่งที่ถูกแบ่ง

ถ้าเราจะแบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกไป ส่วนที่แบ่งออกไปทุก ๆ ส่วนจะต้องน้อยกว่าสิ่งที่ถูกแบ่ง โดยเหตุที่คำว่า “น้อยกว่า” ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิชาทางตรรกศาสตร์นั้นหมายถึง “ส่วนที่มีความเป็นสากลน้อยกว่า” ดังนั้นสิ่งที่เราอาจแบ่งออกไปได้นั้น ตามหลักตรรกศาสตร์แล้วจะต้องเป็นสภาวะที่มีความเป็นสากลบางประการ หรืออย่างน้อยที่สุด เราจะต้องเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นสากล โดยอาศัยเหตุนี้แหละ เราย่อมสามารถหาสิ่งที่ เป็นเอกฐานหรือเป็นจรมสมบัติหรือสหสมบัติออกได้ ซึ่งสิ่งที่ เป็นเอกฐานหรือจรมสมบัติหรือสหสมบัติหาได้เป็นตัวเรื่องในเรื่องวิชาทางตรรกศาสตร์โดยสมบูรณ์จริง ๆ ไม่ ทั้งเราย่อมสามารถหาสิ่งที่ เป็นเอกฐานหรือจรมสมบัติหรือสหสมบัติออกได้โดยการแบ่งออกเป็น ส่วนต่าง ๆ ทั้งนี้ ก็เพราะว่าเอกฐานหรือจรมสมบัติหรือสหสมบัติ นั้นเป็นเรื่องการนับ ไม่ใช่เรื่องการแบ่ง

ดังนั้น การพูดถึงการแบ่งอะไรบางอย่างที่เป็นสากลออกไปเป็นส่วนที่มีความเป็นสากลน้อยกว่า ว่าเป็นการแบ่งส่วนต่าง ๆ นั้น ประการแรก ย่อมหมายถึงการแบ่งวิเสษชาติหรือสกุลออกไปเป็นอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ ดังนั้นเราจึงแบ่ง **สัตว์** ออกไปเป็นอภิชาติหรือชนิด **มนุษย์** และ **ดิรัจฉาน** หรือเราอาจแบ่ง **สี** ออกไปเป็นอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ การแบ่ง **วิเสษชาติหรือสกุล (Genus)** ออกไปเป็น **อภิชาติหรือชนิด (Species)** ต่าง ๆ ซึ่งเราจะพบในโอกาสต่อไปนั้น เป็นเพียงวิชาชนิดหนึ่งเท่านั้น เป็นการแบ่งสิ่งที่ เป็นสากลออกไปเป็นส่วนย่อย ๆ แบบหนึ่งเท่านั้นเอง อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นวิชาชนิดใดก็ตาม จำจะต้องยึดกฎที่ว่าส่วนที่แบ่งออกไปแต่ละส่วนนั้น จะต้องมีความเป็นสากลน้อยกว่าส่วนทั้งหมดที่ถูกแบ่งเสมอ

๒. ส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปนั้น จะต้องทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งลดน้อยลงลงไป นั่นคือ เราสามารถแบ่งสิ่งนั้นออกไปได้อย่างเต็มที่และอย่างเพียงพอทีเดียว

กฎข้อนี้เข้าใจได้ง่าย แต่ออกจะเอามาใช้ได้ยาก แม้เหลือเกินที่
 ความสำคัญของกฎนี้ย่อมเห็นอยู่โทนโท ทั้งนี้ก็เพราะว่า การยกให้แก่ส่วนที่
 แบ่งออกไปทั้งหมด ผลก็คือ การสูญเสียจุดที่เป็นสำคัญในการที่จะทำการ
 วิชาให้เป็นวิธีที่จะทำให้ทราบสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างเพียงพอ ตัวอย่างเช่น
 เมื่อพูดถึงเรื่องวิชาแล้ว เราจะมีสมาธิในเรื่องคำนี้เพียงพอ
 ก็ต่อเมื่อเราทราบว่า คำนี้มีส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปเป็น ๕ อย่างด้วยกัน
 คือ วิเศษชาติหรือสกุล อภิชาติหรือชนิต วิถีฐานันตภาพหรือความผิดแผก
 เฉพาะ สภาพลักษณะ และจรรยาปฏิบัติหรือสัทสนธิ นี่จัดว่าเป็น **แบบวิชา**
 (Exhaustive Division) คือ เป็นการแบ่งอย่างละเอียด ทั้งนี้ก็เพราะว่า ไม่มี
 ทางอื่นที่พอจะพูดสิ่งหนึ่งให้โยงถึงอีกสิ่งหนึ่งได้อีกแล้ว อนึ่ง การแบ่ง **ดอกไม้**
 ออกเป็น **ดอกกุหลาบ ดอกบัว และ ดอกจำปี** อาจจะลบล้างกฎนี้เสียได้ ทั้งจะ
 พลอยทำให้เราไม่อาจเข้าใจในเรื่องดอกไม้ได้จริง ๆ ด้วย

ความลำบากในการที่จะนำเอากฎนี้มาใช้ เกิดจากตัวอย่างในความ
 พยายามที่จะแบ่ง **"ดอกไม้"** ออกเป็นชนิดต่าง ๆ แม้ละ ใครเล่าที่จะสามารถ
 เอาวิธีนี้ไปใช้ในการแบ่งดอกไม้ออกไปได้อย่างละเอียดลออ อย่างรักก็ตาม
 ความลำบากนี้ ย่อมไม่อาจยอมให้เราปลิกตัวให้พ้นจากการพิจารณาข้อนี้ไปได้
 แต่ก็ยังนับว่าโชคดีอยู่ ที่กฎอีก ๒ ข้อต่อไปจะทำให้เราสามารถมองเห็นวิธีที่
 เราจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความลำบากที่กฎข้อนี้ก่อให้เกิดขึ้นได้ ขอให้เราได้
 โปรดสังเกตสักนิดเถิดว่า เพื่อที่จะต้องฝ่าฝืนหรือทำลายล้างกฎนี้ เราควรที่จะ
 หลีกเลี่ยงความพยายามที่จะทำการวิชา ซึ่งจะเป็นเหตุทำให้เราต้องแบ่งออก
 เป็นส่วนย่อย ๆ มากมาย หรืออาจจะเป็นเหตุให้เราไปสู่การแบ่งวัตถุสิ่งหนึ่ง ๆ
 ที่เราไม่ทราบอย่างเพียงพอว่า ส่วนที่แบ่งออกไปอย่างมากมายนั้นคืออะไรกันแน่

บทแทรกของกฎข้อนี้ก็ถือว่า วิชาใด ๆ ก็ตาม จะต้องมีส่วนที่แบ่งออก
 ไปอย่างน้อยที่สุดก็ ๒ ส่วน โดยเหตุที่สิ่งที่ถูกแบ่งนั้นจะต้องเป็นสิ่งสากลของ
 อะไรสักอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ส่วนต่าง ๆ อย่างน้อยที่สุดก็ ๒ ส่วนจะต้องปรากฏ
 ว่าเป็นส่วนที่แบ่งย่อยออกไป ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ไม่มีใครดอกที่จะเคยคิดเอา

ว่า **วิภาค** อาจมีส่วนที่แบ่งออกไปเพียงส่วนเดียวเท่านั้น แต่ในกรณีที่จะเอาวิภาคมาใช้ในการ **ย่อเรื่อง** หรือ **สรุปเรื่อง** นี้ บางทีก็มีส่วนที่แบ่งย่อยออกมาเพียงส่วนเดียว ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะว่าเรามองข้ามความจริงที่ว่า การย่อเรื่องก็คือการเอาวิภาคในวิชาตรรกศาสตร์มาใช้นั่นเองไปเสีย

๓. ส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปนั้น ตามแบบแล้วจะต้องคัดค้านกันเอง นั่นคือ แต่ละส่วนจะต้องขัดส่วนอื่น ๆ ออกไป

ก่อนอื่น ความสำคัญของกฎข้อนี้ก็คือ การที่จะได้วิภาคที่ดีนั่นเอง ถ้าวิภาคหรือการแบ่งนั้นก่อให้เกิดผลเป็นอะไรบางอย่างที่มีอยู่ในส่วนที่แบ่งออกไปส่วนหนึ่ง และส่วนนี้ก็มิได้อยู่ในส่วนอื่นต่อไปอีก เราก็จะได้รับความผิดพลาดในการที่จะแยกส่วนย่อยต่าง ๆ ออกจากส่วนรวมที่เป็นสากลที่เรากำลังแบ่งอยู่นั้นให้เห็นอย่างเด่นชัดได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าหากเราจะแบ่ง **สัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง** ออกไปเป็น **สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม** นก **สัตว์เลื้อยคลาน** ปลา และ **สุนัข** แล้ว ก็ถือว่าเราได้สร้าง **ปดุงฉวาทิ** หรือ **มิจฉามติ** หรือ **ทุตรรกบท (Fallacy)** คือ การเข้าใจผิด หรือการอ้างเหตุผลที่ผิดหลักในเรื่องที่เกี่ยวกับการแบ่งที่ก้าวก่ายกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่า **สุนัข** ในฐานะที่เป็นส่วนที่แบ่งออกไปนั้น ก็ได้รวมอยู่ใน **สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม** แล้ว

เพื่อที่จะทำให้สามารถกำหนดกฎนี้ได้ดียิ่งขึ้น เราจำต้องระลึกถึงความ เป็นปฏิบัติกันชนิดต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ทั้งนี้ก็เพราะว่าความเป็นปฏิบัติหรือความตรงกันข้ามอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมสามารถแยกส่วนที่แบ่งออกไปส่วนหนึ่งออกจากอีกส่วนหนึ่งอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว เราจะหลีกเลี่ยงการก้าวก่ายกันได้อย่างดีที่สุด ก็โดยมองเห็นว่า เราอาจเอาส่วนที่แบ่งออกไปทั้งหลายนั้นกลับเข้าบรรจุในวิเสสชาติได้ในทันทีทันใดนั่นเอง

ก่อนอื่น เราอาจทำการแบ่งได้โดยอาศัยความเป็นปฏิบัติชนิดที่ขัดแย้งกัน ในสิ่งที่เป็นสากลที่กำหนดให้ ซึ่งเรากำลังแบ่งอยู่นั้น เราอาจทำให้ส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดนั้น คำนกับอีกส่วนหนึ่งได้เสมอ โดยการกล่าวถึง

ส่วนที่มันขัดแย้งกัน เช่น เราอาจแบ่ง ศาสนา ออกเป็น คริสเตียน กับ ไมใช่ คริสเตียน หรือ พุทธ กับ ไมใช่พุทธ ได้ การแบ่งแบบนี้เป็นการแบ่งที่ทำได้ง่ายเสมอ และในโอกาสเดียวกันนั้น ก็นับว่าเป็นทางหนึ่งในอันที่จะก่อให้เกิดการแบ่งชนิดเบ็ดเสร็จเด็ดขาดลงไป ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการแบ่งชนิดที่ขัดแย้งกันนี้ ย่อมมีส่วนที่แบ่งออกไปเพียง ๒ ส่วนเท่านั้น การแบ่งแบบนี้ก็อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า การแบ่งแบบแยกออกเป็น ๒ ส่วน หรือ ทวิวิภาค (Division by Dichotomy) ซึ่งหมายความว่า “การแยกออกจากกัน” เพราะฉะนั้น การแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนนั้น ส่วนหนึ่งจะต้องขัดแย้งกับอีกส่วนหนึ่งเสมอไป ดังนั้นเราก็จะมองเห็นวิธีง่าย ๆ ในอันที่จะสังเกตดูถูกข้อต่อไป ซึ่งจะช่วยให้เราได้การแบ่งอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า เขปภิภาค (Exhaustive Division) หมายถึง การแบ่งอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดลงไป นับว่าเป็นความจริงที่เดียวที่ว่า การแบ่งทำนองนี้มักจะไมแจ่มแจ้งเปิดเผยมากนัก และเราอาจนำไปใช้ได้ง่ายมากทีเดียว อีกประการหนึ่ง ปฏิเสธวิภาค (Division by Contradiction) หรือ การแบ่งโดยอาศัยความขัดแย้งกัน นับว่าเป็นการแบ่งที่ถูกต้องตามหลักความจริง ๆ และบ่อยครั้งที่เดียวที่จัดว่าเป็นวิธีแบ่งที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าใครปรารถนาที่จะเน้นถึงสิ่งที่เราจะทราบได้โดยอาศัยคำเชิงยืนยัน และปรารถนาที่จะขจัดทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่ใช่คำคัดค้านชนิดที่ขัดแย้งกันเพราะเหตุผลอย่างหนึ่ง หรือเพราะภาระที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง

ทั้งเราอาจแบ่งได้โดยอาศัย ความเป็นปฏิบัติชนิดที่ไม่สมบูรณ์ดังเช่น ในการแบ่ง มนุษย์ ออกเป็น ชนิดที่มีใจเป็นปกติ กับ ชนิดที่มีใจผิดปกติ การแบ่งชนิดนี้อาศัยการเอาความเป็นปฏิบัติกันระหว่างความสมบูรณ์กับความบกพร่อง หรือการขาดความสมบูรณ์ที่สิ่งที่กำหนดให้มันมีอยู่มาใช้

ความเป็นปฏิปักษ์กันหรือตรงกันข้ามชนิดขัดกัน ทำให้เราสามารถแบ่งสิ่งหนึ่งออกไปเป็นความแตกต่างชนิดตรงข้ามในวิเสสชาติหรือสกุลเดียวกันได้ ดังเช่นในการแบ่ง จำนวนเลข ออกเป็น จำนวนคี่ และ จำนวนคู่ หรือการแบ่ง รส ออกเป็น หวาน และ ขม ฉะนั้น การแบ่งชนิดนี้ใช้เป็นการแบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ออกเป็นส่วนต่าง ๆ กันตามแบบ ตัวอย่างเช่น การแบ่งสี เป็น ชนิดหรืออภิชาติ (Species) ตามแบบของมันนั่นเอง การแบ่งชนิดต่าง ๆ แบบนี้จะถึงที่สุดโต่งทางด้านหนึ่งหรือที่สุดโต่งอีกด้านหนึ่งของสิ่งที่ขัดแย้งกัน ซึ่งจำกัดวิเสสชาติ หรือสกุล และเพราะเหตุนี้แหละ การแบ่งส่วนสากลทั้งหมดออกไปเป็นส่วนต่าง ๆ ตามแบบนั้น อาจทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งลดน้อยลง เป็นการแบ่งโดยอาศัยความเป็นปฏิปักษ์กันหรือความตรงกันข้ามชนิดที่ขัดกันได้

ประการสุดท้ายยังมีการแบ่งโดยอาศัยวิธีแห่ง **ความเป็นปฏิปักษ์กัน ชนิดสัมพัทธ์** โดยอาศัยการแบ่งแบบนี้ เราหมายถึงการแบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ ซึ่งอ้างถึงกันและกันอย่างชนิดอาศัยกันและกัน หรือไม่ก็อย่างชนิดที่เปรียบเทียบกับกัน เพราะฉะนั้น เราอาจแบ่ง **หนทาง** ออกเป็น **ยาว** และ **สั้น** หรือแบ่ง **สี** ออกเป็น **อ่อน** และ **แก่** ได้

๔. เราจะต้องรักษาหลักหนึ่งและหลักเดียวกันไว้ตลอดวิภาค (คือ แบ่งโดยอาศัยหลักเดียวกัน)

หลักแห่งวิภาคหรือการแบ่ง ย่อมเป็นพื้นฐานหรือทัศนะที่ใช้ในการแบ่งแยก เราจะต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบเสมอในเวลาที่ทำการแบ่ง ซึ่งเราไม่อาจจะพูดได้อย่างชัดเจน แต่เป็นสิ่งที่เราจะทำให้ปรากฏได้ โดยการแบ่งส่วนต่าง ๆ ที่เราเลือก การแบ่งวิเสสชาติหรือสกุลออกเป็นอภิชาติหรือชนิด ดังเช่นในการแบ่ง “สี” ออกเป็นสีชนิดต่าง ๆ หรือการแบ่ง “ต้นไม้” ออกเป็นต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เราจะต้องใคร่ครวญถึงการพิจารณาสิ่งที่เป็นแก่นแท้อย่างรอบคอบ อีกประการหนึ่ง เราอาจพิจารณาถึงจรรยาบรรณหรือสัจธรรมของมันอย่างรอบคอบยิ่งกว่าก็ได้ ดังเช่น การแบ่ง **มนุษย์** ตามสีผิว หรือการแบ่ง **หนังสือ** ออกไปตามขนาด เป็นต้น บ่อยทีเดียวในเวลาที่เราจะย่อความหรือสรุปความ เราจะกล่าวถึงหลักในการแบ่งอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ดังนั้น ในการวาดเค้าโครงโปรแกรมการจัดงานเลี้ยงทางการเมืองนั้น เราอาจกล่าวถึง ๑. นโยบายเกี่ยวกับการเก็บภาษีอากร พร้อมกับการแบ่งออกไปเป็นภาษีแบบต่าง ๆ แล้วก็จะถึง

๒. นโยบายการต่างประเทศ พร้อมทั้งการแบ่งออกไปเป็นนโยบายในด้านต่าง ๆ หรือที่มีต่อประเทศต่าง ๆ เป็นต้น และอื่น ๆ อีก

สิ่งที่กฎข้อนี้หาทางป้องกันโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ ปฏจฉวาทิ หรือ มิจฉมตติ หรือทุตรรกบท คือการให้เหตุผลผิด ๆ ซึ่งรู้จักดีว่าเป็น “การเปลี่ยนหลักแห่งวิภาค” ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ๆ ก็คือ เมื่อเราจะแบ่ง มนุษย์ ในแง่ของงานศึกษาเราไม่อาจรวมส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปตามอาชีพหรือสีเข้าไว้ด้วยได้

ดังนั้น วิชาตรรกศาสตร์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ จะต้องยืนยันว่า :-

- ก. เราจะไม่ยอมเปลี่ยนหลักการเกี่ยวกับวิภาคในเรื่องที่กำหนดให้
- ข. เราจะไม่ยอมเปลี่ยนชนิดแห่งวิภาคในระเบียบว่าด้วยวิภาค และ
- ค. เราจะรักษาหลักการเกี่ยวกับวิภาคเดียวกันในหมวดวิภาคและอนุวิภาคเท่าที่จะทำได้

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องทำนองนี้ เราจะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่าง วิภาค (Division) กับ สหวิภาค (Co-division) วิภาคดังที่เราได้กล่าวมาแล้ว เกิดจากการแบ่งสิ่งของอย่างหนึ่งในทัศนะหนึ่งอย่างสมบูรณ์แบบตามหลักหนึ่ง และแล้วก็เกิดจากการแบ่งสิ่งของอย่างเดียวกันนั้นแหละตามหลักแห่งการแบ่งอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น เราอาจแบ่ง รัฐบาล ในแง่หนึ่งตามชนิดต่าง ๆ กันของชนิดรัฐบาล และแล้วในการแบ่งที่แตกต่างกันนั้น เราก็แบ่ง รัฐบาล ออกไปตามอำนาจต่าง ๆ กันของรัฐบาล เมื่อสรุปแล้วหลักแห่งวิภาคที่เห็นได้อย่างเด่นชัดนั้น เรามักจะกล่าวถึงอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งดังในตัวอย่างแห่งการวาดเค้าโครงโปรแกรมเกี่ยวกับการจัดงานเลี้ยงทางการเมือง โดยอาศัยหลักการเกี่ยวกับนโยบายการเก็บภาษีอากร แล้วก็ถึงหลักการเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศ

เราจะต้องยกเรื่องความแตกต่างอย่างเด่นชัดระหว่าง “วิภาค” กับ “อนุวิภาค” ขึ้นมาพิจารณาด้วย พุดง่าย ๆ อนุวิภาค ก็คือวิภาคที่เกิดจากส่วนที่แบ่งออกไปส่วนหนึ่งแห่งวิภาคหนึ่ง ดังนั้น เราอาจแบ่ง รถยนต์ ออกไป

ตามราคาต่าง ๆ ของมัน และจากชนิดราคาปานกลางนั้น เราก็อาจแบ่งออกไปอีกเป็นยี่ห้อต่าง ๆ หรือแบบต่าง ๆ นี่แหละเราได้ออกจากทัศนะหนึ่งในวิภาคหลัก ไปหาทัศนะต่าง ๆ ในเรื่องอนุวิภาค อย่างไรก็ตาม เราชอบที่จะรักษาหลักแห่งวิภาคเดียวกันนั้นแหละไว้ในเวลาที่จะดำเนินกิจการจากวิภาคหลักไปหาวิภาคย่อยคืออนุวิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเวลาที่ใช้วิภาคในวิทยาศาสตร์ แต่บางที่ดังที่ได้เคยยกตัวอย่างมาแล้ว และในเวลาที่เราสามารถใช้เรื่องตามแบบวิทยาศาสตร์ เราอาจใช้หลักที่แตกต่างกันหลักเดียวในการแบ่งสิ่งที่ถูกแบ่งออกให้เป็นส่วนที่แบ่งออกไป คือส่วนย่อยได้

วิภาคชนิดต่าง ๆ

เราจะชี้ให้เห็นความแตกต่างกันแห่งวิภาคชนิดต่าง ๆ ได้โดยอาศัยวิธีต่าง ๆ ที่เราอาจใช้แบ่งส่วนที่เป็นสากลออกไปเป็นส่วนย่อย ๆ เมื่อพูดถึงเรื่องวิภาค เราจะเน้นในเรื่องที่เกี่ยวกับวิภาคชนิดที่สมบูรณ์ที่สุด คือ การแบ่งวิเสสชาติหรือสกลออกไปเป็นอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ วิภาคแบบอื่น ๆ แม้ในแง่แห่งความคิดเห็นหรือความเข้าใจเกี่ยวกับวิภาคในทางตรรกศาสตร์จะมีความสมบูรณ์น้อยกว่า แต่ก็นับว่าเป็นแบบที่มีประโยชน์มากจริง ๆ และบางที่อาจจะเป็นแบบที่เราคุ้นมากกว่าแบบอื่น ๆ ด้วยเข้าไป วิภาคอาจแบ่งออกเป็นชนิดใหญ่ ๆ ได้ ๓ ชนิดด้วยกัน คือ

๑. การแบ่งส่วนทั้งมวลที่เป็นสากลออกเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ

นี่เป็นวิภาคชนิดที่เป็นมูลฐานหรือที่เป็นปัจจัยอันสำคัญที่สุดที่เกี่ยวกับสิ่งที่กฎต่าง ๆ ที่ว่าด้วยวิภาคที่เราได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นกล่าวถึง นั่นคือการแบ่งวิเสสชาติหรือสกลออกไปเป็นอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ การแบ่งสภาวะที่เป็นสากลมากกว่าออกไปเป็นส่วนที่เป็นสากลน้อยกว่า ซึ่งส่วนย่อย ๆ ต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อว่าโดยสรุปแล้วก็คือ **ชนิดต่าง ๆ** ของสิ่งสากลที่กำลังถูกแบ่งออกไปนั่นเอง โดยวิธีนี้แหละ ที่เราได้แบ่ง **สัตว์** ออกเป็น **มนุษย์** และ **ดิรัจฉาน** ทั้งเราอาจแบ่ง **ดิรัจฉาน** (ตอนนี้จัดเป็นวิเสสชาติ) ออกไปเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ

ได้อีกไม่ว่าจะเป็นปทาระใด ๆ ก็ตาม เราก็อาจแบ่งออกไปได้อีกโดยวิธีนี้แหละ ทั้งนี้ก็เพราะไม่ว่าจะเป็นปทาระใด ๆ ก็ตาม เราอาจแบ่งวิเสษชาติหรือสกุลออกเป็นอภิชาติหรือชนิดต่าง ๆ ได้ ตัวอย่าง เช่น แบ่ง สี ออกเป็นชนิดต่าง ๆ ได้ แบ่ง **สามเหลี่ยม** ออกไปเป็นแบบต่าง ๆ เป็นต้น

เครื่องหมายที่แสดงให้เห็นความแตกต่างแห่งวิภาคชนิดนี้ ก็คือ สิ่งที่เป็นสากลที่เราจะแบ่งออกไปนั้น เราอาจจะใช้บรรยายหรืออธิบายถึงส่วนย่อยต่าง ๆ แต่ละส่วนของมันได้ ตัวอย่างเช่น มนุษย์เป็นสัตว์ ดังนั้น เราอาจจะมองเห็นความสำคัญของการเรียกวิภาคนี้ว่าเป็นการแบ่งส่วนทั้งหมดที่เป็นสากล ออกเป็นส่วนย่อยต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะสัตว์เป็นส่วนทั้งหมดที่เป็นสากล ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับส่วนย่อยต่าง ๆ ของมัน และส่วนย่อยต่าง ๆ แต่ละส่วน **ก็ขึ้นอยู่กับ** สิ่งที่เราจะใช้บรรยายหรืออธิบายถึงส่วนทั้งหมดที่เป็นสากลได้

๒. การแบ่งส่วนทั้งหมดที่เป็นส่วนรวมออกเป็นส่วนย่อยชนิดที่เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ

ที่นี่เราจะได้พิจารณาชนิดที่แตกต่างกันแห่งส่วนทั้งหมดกับชนิดที่แตกต่างกันแห่งส่วนย่อย ส่วนทั้งหมดชนิดนี้มีส่วนย่อยต่าง ๆ มาก เมื่อเราเอามารวมเข้าด้วยกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดส่วนทั้งหมดเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของส่วนทั้งหมด หรือก่อให้เกิดส่วนทั้งหมดเกี่ยวกับส่วนประกอบต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการที่จะทำให้ส่วนทั้งหมดสมบูรณ์

ขอให้เราเปรียบเทียบดูความแตกต่างแห่งส่วนทั้งหมดชนิดที่มีอยู่ในเรื่องวิภาคนี้ กับส่วนทั้งหมดชนิดที่ได้กำหนดไว้แล้วในการแบ่งแบบแรก **ในการแบ่งแบบที่ ๑** เป็นการแบ่งส่วนทั้งหมดที่เป็นสากลออกไปเป็นส่วนย่อย ส่วนทั้งหมดมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาวะของมันที่มีต่อส่วนย่อยของมันแต่ละส่วน และดังนั้น เมื่อเราแบ่งรัฐบาลออกไปเป็นรัฐบาลแบบต่าง ๆ เราก็มีสภาวะหรือธรรมชาติแห่งรัฐบาลแต่ละแบบที่เราเข้าใจดีแล้ว **ในการแบ่งแบบที่ ๒** นี้ เป็นการแบ่งส่วนทั้งหมดที่เป็นส่วนรวมออกไปเป็นส่วนย่อย ที่

เป็นองค์ประกอบ ส่วนทั้งมวลในที่นี้ เราจะทราบแจ่มแจ้งตามสภาวะที่มีอยู่ในแต่ละส่วนย่อยของมันไม่ได้เลย แต่จะทราบเพียงว่า ส่วนย่อยแต่ละส่วนนั้นได้อำนวยบางสิ่งบางอย่างทำให้ส่วนทั้งมวลมีความสมบูรณ์ ดังนั้น เราจึงอาจแบ่งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยออกเป็น ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ซึ่งแต่ละส่วนนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้การบริหารงานของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์เพียงพอ

ดังนั้น ในการแบ่งส่วนทั้งมวลที่เป็นส่วนรวมออกเป็น ส่วนย่อยชนิดที่เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ แต่ละส่วนนั้น เราไม่อาจพูดว่าฝ่ายบริหารเป็นตัวรัฐบาลทั้ง ๆ ที่เราทราบดีว่าฝ่ายบริหารนั้นแหละเป็นสภาวะที่แท้จริงของรัฐบาลก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะฝ่ายบริหารจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อประกอบด้วยฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ นั่นคือหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาลนั่นเอง หรือเราอาจแบ่ง “ทางสายกลาง” หรือ “มรรคมืดองค์ ๘” ออกเป็น สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ แต่ละข้อ ๆ ล้วนแต่เป็นองค์ประกอบของทางสายกลางทั้งสิ้น

๓. การแบ่งส่วนทั้งมวลออกเป็น ส่วนย่อย ๆ โดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติ

กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว การแบ่งโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินี้ ย่อมแบ่งส่วนทั้งมวลโดยอาศัยหลักบางอย่าง ซึ่งมีใช้ส่วนสำคัญหรือส่วนรวมของส่วนทั้งมวลนั้น การกล่าวว่าการแบ่งนั้นเป็นการแบ่งโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติ หาได้หมายความว่า การแบ่งชนิดนั้นไม่สำคัญไม่ การแบ่งโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินี้จะมีประโยชน์และทำให้เรามองเห็นความสำคัญได้ ทั้งตัวเองก็มีความสำคัญด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นการแบ่งชนิดที่ใช้กันบ่อยที่สุดอีกด้วย การแบ่งโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติชนิดต่าง ๆ นั้น มีหลายวิธีด้วยกัน ที่เราอาจใช้แบ่งสิ่งหนึ่งออกไป โดยอาศัยวิธีที่เป็นแบบจรสมบัติหรือสหสมบัติ คือ

ก. การแบ่งสิ่งต่าง ๆ (ตามปรกติได้แก่ “ทรัพย์” หรือ “สาระ”) ไปตาม**จรรยา**หรือ**สัทธิ** การแบ่งแบบนี้ ส่วนมากเกี่ยวกับการแบ่งอะไรบางอย่างในปการกระทำด้วยทรัพย์หรือสาระ โดยอาศัยปการอื่น ๆ บางอย่างเป็นหลัก ดังนั้น เราอาจแบ่ง **มนุษย์** ออกไป ถ้าโดยอาศัยปริมาณเป็นหลัก ก็เป็นขนาดหรือน้ำหนัก ถ้าอาศัยคุณภาพเป็นหลักก็เป็นสี หรือจะโดยอาศัยคุณธรรมทางศีลธรรมต่าง ๆ เป็นหลักก็ได้ เช่นแบ่ง **คน** ออกไปเป็น **คนอ้วน-คนผอม คนขาว-คนดำ หรือ คนดี-คนชั่ว** .

ข. การแบ่งสิ่งที่เป็น**จรรยา**หรือ**สัทธิ**ออกไปตามสิ่งที่มันอาศัย การแบ่งโดยอาศัย**จรรยา**หรือ**สัทธิ**แบบนี้เป็นแบบที่กลับกันกับแบบก่อน ตัวอย่างเช่น เราอาจแบ่ง **เพทนาการ** (ในปการกระทำด้วยคุณภาพ) ออกไปตามวัตถุที่เราได้พบว่ามีเพทนาการอยู่นั้นคือเพทนาการที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เช่น **สุตา สุขกาย สุขใจ เป็นต้น**

ค. การแบ่งสิ่งที่เป็น**จรรยา**หรือ**สัทธิ**ออกไปตาม**จรรยา**หรือ**สัทธิ** ในตอนแรก การแบ่งแบบนี้ดูเหมือนจะมีความสำคัญน้อยหรือมีประโยชน์น้อย ทั้งนี้เพราะว่าเป็นการบังเอิญยิ่งกว่าการแบ่งแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม เมื่อเรานึกถึงว่า เราอาจแบ่งอะไรก็ตามบางอย่างที่มีอยู่ใน**จรรยา**หรือ**สัทธิ**แบบหนึ่ง โดยอาศัย**จรรยา**หรือ**สัทธิ**แบบอื่นเป็นหลัก เราอาจจะเห็นว่าการแบ่งเช่นนั้นเป็นการแบ่งที่เปิดเผยและมีคุณประโยชน์ ทั้งมีความสำคัญต่อเราอย่างมหาศาลทีเดียว ดังนั้น เราก็อาจแบ่ง **ศิลปะ (ในปการกระทำด้วยคุณภาพ)** ออกไปตาม **กาละ (When)** คือ เป็น **สมัยโบราณ สมัยกลาง และ สมัยปัจจุบัน** เราอาจแบ่งอะไรบางอย่างในปการกระทำด้วย**กิริยาการ**หรือ**กัมมันตภาพ** เช่น **การวิ่ง** ออกไปตาม **สมวาระ** เป็น **วิ่งเร็ว และ วิ่งช้า** เราอาจแบ่ง **คุณภาพ** เช่น **มีปัญญา** ออกไปโดยอาศัยขนาดแห่ง **ปริมาณ** เป็น **มีปัญญามาก และ มีปัญญาน้อย** เป็นต้นได้.

ปัญหาบทที่ ๕

๑. จงชี้ให้เห็นว่าวิภาคมีความสัมพันธ์กับความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันแบบต่าง ๆ และกับปทัชชะลยอย่างไรบ้าง
๒. อะไรที่เป็นจุดหมายที่ตรงที่สุดเกี่ยวกับวิภาค ในแง่ของวิชาตรรกศาสตร์?
๓. จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิภาคกับการกล่าวพรรณนาโดยย่อ.
๔. จงอธิบายความหมายและความสำคัญแห่งกฎว่าด้วยวิภาคข้อแรก.
๕. ในเรื่องเกี่ยวกับกฎวิภาคข้อที่ ๒ เราจำต้องมีความระมัดระวังอย่างไรอยู่ในใจบ้าง ?
๖. จงอธิบายถึงวิธีทางต่าง ๆ ที่ส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปนั้นตามแบบแล้วมักจะค้ำกันเองเสมอ.
๗. อะไรเป็นหลักแห่งวิภาค และทำไมเราจึงจำต้องรักษาหลักนั้นไว้โดยตลอดในเรื่องวิภาค ?
๘. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างวิภาค สหวิภาค และอนุวิภาค และจงยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบด้วย.
๙. ในการแบ่งส่วนทั้งมวลออกเป็นส่วย่อยต่าง ๆ นั้น มีส่วนทั้งมวลและส่วย่อยชนิดใดบ้างที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย และอะไรที่เป็นเครื่องหมายชี้ให้เห็นความแตกต่างแห่งการแบ่งชนิดนี้ ?
๑๐. การแบ่งส่วนทั้งมวลที่เป็นส่วนรวมออกไปเป็นส่วย่อย ๆ ชนิดที่เป็นองค์ประกอบต่าง ๆ นั้น แตกต่างกับการแบ่งส่วนทั้งมวลที่เป็นสากลออกเป็นส่วย่อย อย่างไร ?

๑๑. จงอธิบายและเปรียบเทียบให้เป็นความแตกต่าง ระหว่างการแบ่งสิ่งต่าง ๆ ตามจรรยาบรรณหรือศีลธรรมกับการแบ่งสิ่งที่เป็นจรรยาบรรณหรือศีลธรรมออกไปตามสิ่งที่มันอาศัยอยู่ พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบด้วย.
๑๒. จงอธิบายถึงเรื่องการแบ่งส่วนทั้งมวลออกเป็นส่วนย่อย ๆ โดยอาศัยจรรยาบรรณหรือศีลธรรม พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบด้วย.

แบบฝึกหัดที่ ๑

ในข้อความข้างล่างนี้ จงบอกว่า การแบ่งนั้นดีหรือไม่ดี ถ้าไม่ดี จงอธิบายด้วยว่าทำไมจึงไม่ดี จงสังเกตไว้ด้วยว่า ข้อความแต่ละข้อควรจะรวมทั้งสิ่งที่แบ่งออกไปและสิ่งที่ถูกแบ่งไว้ได้ ถึงแม้ว่าจะมิได้ระบุไว้ก็ตาม

- ๑. เก็ดดะ ยุคลัดดะ คำพูด สมานัดดะ
- ๒. ต้นไม้ ไม่ใช่ต้นมะม่วง ต้นมะขาม
- ๓. มะเร็ง ภายใน ภายนอก
- ๔. กิริยาการ กรรม ทรัพย์ กาล สถานที่ อาจารย์ ปริมาณ คุณภาพ
สิ่งโยค ปหารณะ
- ๕. จำนวน นิพัทธ ปริมาณ สามเหลี่ยม
- ๖. เกี่ยวกับเทคนิค หนังสือ ไม่เกี่ยวกับเทคนิค
- ๗. กรุงเทพฯ เหนือ ได้ ตะวันออก ตะวันตก
- ๘. เยอรมัน ฝรั่งเศส สเปน ละติน ภาษาเดิม
- ๙. ไม่สมบูรณ์ ขัดแย้งกัน ความเป็นปฏิปักษ์กัน สัมพัทธ์ ขัดกัน
- ๑๐. คาทอลิก โปรเตสแตนต์ พุทธ ศาสนา ไม่ใช่ยิว
- ๑๑. แบบเผด็จการ รัฐบาล แบบประชาธิปไตย

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงแบ่งหัวข้อต่อไปนี้ให้ดี โดยต้องให้มีวิภาคนิตที่ต่องมีอนุวิภาค
อย่างน้อย ๒ อนุวิภาค หัวข้อที่ ๔ ปล่อยวางไว้ให้เลือกใส่เอง (แบบฝึกหัด
นี้อาจทำในแบบย่อก็ได้)

๑. สัตว์

๒. รัฐบาลอเมริกัน

๓. การศึกษา

๔.

แบบฝึกหัดที่ ๓

ใน *Dialogues* ของพลาโต ตอนที่ว่าด้วย *Sophist* เทียเตตุส กับ ชายแปลกหน้า ได้พยายามค้นหาว่า ผู้ที่เรียกว่า ชาวประมง นั้นหมายถึงอะไร โดยอาศัยกระบวนการแห่งวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งจะขอตัดตอนจาก เรื่อง *Sophist* และจะขอย่อบางตอนดังนี้

(จาก The Dialogues of Plato เล่ม ๒ ตั้งแต่หน้า ๒๒๓ ไป)

- ชายแปลกหน้า : ขอให้เราเริ่มโดยการตั้งปัญหาว่า นอกจากอำนาจอื่นๆ บางประการแล้ว ชาวประมง ก็คือ คนที่มีศิลปะ หรือคนที่ไม่มีศิลปะ แต่มีอำนาจอย่างอื่นบางอย่าง
- เทียเตตุส : ชาวประมงคือคนที่มีศิลปะแน่ ๆ
- ชายแปลกหน้า : และศิลปะนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทมิใช่หรือ?
- เทียเตตุส : อะไรบ้าง ?
- ชายแปลกหน้า : ศิลปะทุกชนิดจะต้องเป็นชนิดสั่งสม (*Acquisitive*) หรือไม่ก็ชนิดสร้างสรรค์ (*Creative*) อย่างใดอย่างหนึ่ง เราจะจัดศิลปะของชาวประมงไว้ในศิลปะประเภทใด?
- เทียเตตุส : จะต้องจัดไว้ในประเภทสั่งสม
- ชายแปลกหน้า : และศิลปะประเภทสั่งสมนั้น ยังอาจแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น ๒ ส่วน คือ มีการแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นแบบสมัครใจ และจะปรากฏผลออกมาในรูปของขวัญ การให้เช่า การซื้อขาย นี่ส่วนหนึ่ง กับศิลปะประเภทสั่งสมอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจได้มาโดยอาศัยกำลังลมปาก หรือการกระทำ ซึ่งอาจเรียกว่า การปราบปราม ก็ได้ อย่างนั้นมีใช่หรือ?
- เทียเตตุส : นั่นแหละคือสิ่งที่เรานำมาใช้ในเรื่องที่กล่าวมาแล้วละ
- ชายแปลกหน้า : และการปราบปรามหรือการพิชิตนั้น เราอาจแบ่งย่อย

ออกไปอีกมิใช่หรือ? การใช้กำลังอย่างเปิดเผยอาจเรียกว่า เป็นการต่อสู้ และการใช้กำลังอย่างลึกลับ เราอาจเรียก ทั้ง ๆ ไปว่าเป็น การล่า มิใช่หรือ?

เทียเตตุส : ถูกแล้ว

ชายแปลกหน้า : และไม่มีเหตุผลใดๆ ที่ว่าทำไมศิลปะการล่า จึงไม่ควรแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น การล่าสิ่งที่มีชีวิต กับ การล่าสิ่งที่ไม่มีชีวิต

เทียเตตุส : ถูกแล้ว ถ้าหากการล่าทั้ง ๒ ชนิดนั้นมีอยู่จริง

ชายแปลกหน้า : แน่ละ มีอยู่ทั้ง ๒ ชนิดนั้นแหละ แต่การล่าสิ่งที่ไม่มีชีวิตนั้น ไม่มีชื่อโดยเฉพาะ นอกจากการดำน้ำบางแบบเท่านั้น และยังมีเรื่องอื่น ๆ อีก ซึ่งเราอาจเพิกเฉยเสียก็ได้ การล่าสิ่งมีชีวิตอาจเรียกได้ว่าเป็น การล่าสัตว์และการล่าสัตว์นั้น เราอาจพูดได้เต็มปากกว่า มีอยู่ ๒ แบบด้วยกัน คือ การล่าสัตว์บก กับ การล่าสัตว์น้ำ หรือ การล่าสัตว์ที่ว่ายน้ำมิใช่หรือ?

เทียเตตุส : ถูกแล้ว

ชายแปลกหน้า : และสัตว์ว่ายน้ำได้นั้น ประเภทหนึ่งมีปีก อีกประเภทหนึ่งอยู่เฉพาะในน้ำ อย่างนั้นมีมิใช่หรือ?

เทียเตตุส : ถูกแล้ว

ชายแปลกหน้า : การล่าสัตว์ชนิดที่บินได้นั้น รวมทั้งนกและเปิดไก่อด้วย ส่วนการล่าสัตว์ที่อยู่ในน้ำ เราเรียกว่า การประมง การล่าสัตว์แบบประมงนี้ยังอาจแบ่งออกไปอีกเป็นชนิดหลักๆ อีก ๒ ชนิดมิใช่หรือ?

เทียเตตุส : แบ่งเป็นอะไรบ้างเล่า ?

ชายแปลกหน้า : ชนิดหนึ่ง ล่าด้วยแห กับ อีกชนิดหนึ่ง ล่าด้วยลูกศรหรือฉมวก

เทียเตตุส : ท่านหมายความว่าอะไร และท่านจะชี้ให้เห็นความแตกต่างของการล่าทั้ง ๒ ชนิดนั้นได้อย่างไร ?

ชายแปลกหน้า : สำหรับชนิดแรก คือ ชนิดที่ล่าด้วยแหนั้น ทุกสิ่งที่ล้อมรอบและปิดอะไรก็ตามเพื่อมิให้เล็ดลอดไปได้ อาจเรียกได้ว่าเป็น การล้อมรั้ว หรือ การล้อมคอก หรือเครื่องดัก เช่น ไซ อวน บ่วง ลอบ และ เครื่องดักอื่น ๆ แบบเดียวกันนี้แหละ ดังนั้น การล่าสัตว์ชนิดแรก เราจึงอาจเรียกว่า การจับสัตว์ชนิดด้วยเครื่องดักจับหรืออะไร ๆ แบบนั้นมิใช่หรือ?

เทียเตตุส : ถูกแล้ว

ชายแปลกหน้า : การล่าอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้ล่าโดยอาศัยการพุ่งฉมวกที่มีขอหรือสามง่าม ซึ่งจะรวมเรียกเพียงชื่อเดียว ก็ต้องเรียกว่า **Striking** ยังมี **Striking** อีกแบบหนึ่ง ซึ่งใช้ปฏิบัติในเวลากลางคืน และโดยอาศัยแสงไฟ และพวกนายพรานเอง เขาก็เรียก **Firing** หรือ **Spearing** โดยอาศัยแสงไฟ และการตกปลาตอนกลางวัน เรียกกันโดยชื่อทั่ว ๆ ไปว่า **Barb-ing** ทั้งนี้ เพราะว่าฉมวกนั้นเขาทำเป็นเงี่ยงที่ปลาย

เทียเตตุส : ถูกแล้ว นั่นแหละคือชื่อที่เรียกกันละ

ชายแปลกหน้า : เกี่ยวกับการประมงโดยอาศัยเครื่องมือที่มีเงี่ยง ซึ่งใช้แทงปลาที่อยู่ข้างล่างจากเบื่องบนนั้น เขาเรียกกันว่า **Spearing** ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิธีนี้เป็นวิธีที่เรามักจะใช้สามง่ามมากที่สุด

เทียเตตุส : ถูกแล้ว เขามักจะเรียกกันอย่างนั้น

ชายแปลกหน้า : ที่นี้ก็ยังคงมีเหลืออยู่อีกชนิดหนึ่ง เมื่อเราใช้เบ็ดหรือขอ และปลาก็จะไม่ถูกแทง ณ ส่วนใด ๆ ของร่างกาย อย่าง

เดียวกับเวลาที่ถูกแทงด้วยฉมวกหรือสามง่ามเลย นอก
จากจะถูกเฉพาที่ศีรษะและปากเท่านั้น และแล้วก็จะถูก
ดึงจากข้างล่างขึ้นมาข้างบน โดยอาศัยคันเบ็ดและท่อน
แล้วอะไรจะเป็นข้อที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับการประมง
แบบนี้เล่า เทียเตตุส ?

เทียเตตุส : ข้าพเจ้าสงสัยว่า เราจะค้นพบเรื่องที่เราค้นหา ณ บัดนี้
แล้ว.

บทที่ ๖

การนิยามความหมาย : DEFINITION

ตรรกศาสตร์เกี่ยวกับการที่จะทำให้เข้าใจถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้อย่างง่าย ๆ พื้น ๆ อันนับว่าเป็นศิลปะที่เราจำเป็นต้องใช้เพื่อช่วยให้เราทราบแม้แต่สิ่งต่าง ๆ หรือสถานะต่าง ๆ ที่เป็นพื้น ๆ ธรรมดา ๆ นั้น ย่อมจะไปลงเอยในเรื่องเกี่ยวกับการนิยามความหมาย หรือการให้คำจำกัดความ (Definition) นี้เอง เราได้เคยพูดถึงผลขั้นสุดยอดเกี่ยวกับการนิยามความหมายในเรื่องเกี่ยวกับการที่จะทำให้เราเข้าใจถึงที่ธรรมดา ๆ พื้น ๆ มาแล้ว แต่บัดนี้เราควรจะได้สรุปเสียหน่อยว่าในเรื่องเกี่ยวกับการนิยามความหมายนี้ เราจะตีความคลุมไปถึงแค่ไหนเพียงไร

แม้ในระหว่างศัพท์ต่าง ๆ กับมโนภาพ ความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดนั้นก็ขึ้นอยู่กับนิยามความหมายนี้เอง ทั้งนี้ก็เพราะว่า ศัพท์ต่าง ๆ นั้น ถ้าปราศจากการอ้างถึงมโนภาพเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แล้ว เราจะเข้าใจไม่ได้หรืออ่านไม่รู้เรื่องเลย มิฉะนั้นเราก็จะต้องผิดหวังในอันที่จะทราบถึงวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นแห่งการนิยามความหมาย ซึ่งเป็นการอธิบายถึงลักษณะของสิ่งต่าง ๆ นั่นเอง เมื่อพูดถึงกระชั้นเข้ามาอีก ก็คือว่าในวิชาตรรกศาสตร์นั้น เรามิได้แสวงหาวิธีที่จะนิยามความหมายของตัวศัพท์เอง (แม้ว่าเราจำเป็นต้องใช้ศัพท์ต่าง ๆ ก็ตาม) เราต้องแสวงหาวิธีที่จะนิยามความหมายของสิ่งที่ศัพท์ต่าง ๆ อ้างถึง โดยอาศัยการประกอบมโนภาพเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้เราทราบสถานะที่แท้จริงต่าง ๆ ได้ กล่าวโดยย่อ ๆ ก็คือว่า เราจะต้องรับภาระในอันที่จะนิยามความหมายว่าอะไรคือสถานะของสิ่งต่าง ๆ ที่เราทราบหรือรู้จักโดยอาศัยประสบการณ์ ไม่เพียงแต่ว่าเราจะเอาศัพท์หนึ่งไปใช้แทนอีกศัพท์หนึ่ง หรือเอานิมิตตามสัญญานิยมชุดหนึ่งไปใช้แทนศัพท์ต่าง ๆ ที่เราประสงค์จะทราบเท่านั้น

คำนิเทศทั้งหลาย จะนำเราเข้าไปสู่สภาวะเกี่ยวกับการสร้างบทนิยาม ความหมายขึ้น คำนิเทศแต่ละบทแต่ละตอนอย่างน้อยที่สุดก็คืออะไรสักอย่างหนึ่ง ที่เราปรารถนาจะเข้าใจได้นั่นเอง คำที่เป็นคำนิเทศในฐานะที่เป็น **วิเสสชาติ** หรือ **สกุล (Genus)** แล้วย่อมกล่าวถึงอะไรบางอย่างว่ามันเป็นอะไรกัน แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์แบบนักก็ตาม ในฐานะที่เป็น **อภิชาติ** หรือ **ชนิด (Species)** ก็ย่อมกล่าวถึงสภาวะของแต่ละสิ่งแต่ละอย่างที่กำหนดให้ในฐานะที่เป็น **สภาวะลักษณะ (Property)** แม้ว่าจะมิได้บอกโดยตลอดว่าสิ่งนั้นคือ “อะไร” แน่ก็ตาม แต่ก็ชี้ให้เราเห็นลักษณะเฉพาะที่จำเป็นต้องมีและมีอยู่เป็นนิจของสิ่งนั้น ๆ ที่เราต้องการทราบ และความรู้แบบนี้แหละมีคุณค่ามากในอันที่จะช่วยให้เรารู้จักสิ่งนั้น ๆ ดียิ่งขึ้น

เมื่อกล่าวโดยย่อ ๆ ถึงวิธีที่ศัพท์ต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นการประกอบมโนภาพของเราเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้น เราจะต้องพิจารณาดูว่า ศัพท์ต่าง ๆ แสดงความหมายอย่างเดียวกันได้อย่างไร ดังนั้น เราจำต้องพิกคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่เป็นยุคลัดตะ และแม้แต่คำหรือศัพท์ที่อาจจะแสดงความหมายเป็นสมานัตตะไว้ก่อน

อนึ่ง เมื่อจะกล่าวถึงความเข้าใจที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงออกมาเป็นคำพูดหรือเป็นรูปศัพท์ต่าง ๆ แบบพื้น ๆ โดยย่อแล้ว เราจะเข้าใจได้ดีก็โดยการรู้จัก **ปทัชระ** ซึ่งเป็น **วิเสสชาติ** หรือ **สกุล** ขึ้น **อันติมะ** ซึ่งจะทำให้เราสามารถสงเคราะห์สิ่งที่เราจะนิยามความหมายลงได้ ประการสุดท้าย เราอาจจะต้องใช้ศิลปะว่าด้วยวิภาคคือการแบ่งเป็นวิธิต่างที่จะทำให้เราทราบสิ่งต่าง ๆ ได้ทั้งนี้ก็เพราะว่า ในปทัชระแต่ละชนิดนั้น เราอาจแบ่งได้ และดังนั้นย่อมอาจกำหนดลงวิเสสชาติหรือสกุลที่นับว่าใกล้เคียงที่สุด หรืออย่างน้อยที่สุดก็จะสามารถกำหนดวิเสสชาติที่ใกล้เคียงได้ อันจะอำนวยโอกาสที่ดีที่สุดให้แก่เราในอันที่จะเริ่มสร้างหรือกำหนดการนิยามความหมาย ซึ่งจะทำให้รับภาระอธิบายเกี่ยวกับเรื่องที่เราปรารถนาที่จะทราบได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่

นับว่าเป็นความจริงทีเดียวที่ว่า ข้อความแห่งการนิยามความหมาย

ใด ๆ ก็ตามที่เรากำหนดให้มัน ย่อมไม่ได้เกิดจากวิชาตรรกศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมาก่อนแล้ว แต่จะเกิดจากความรู้ที่ได้รับมาจากประสบการณ์ธรรมดาสามัญของเราหรือจากศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากมายที่เราไม่ได้อยู่ ไม่ศาสตร์ใดก็ศาสตร์หนึ่ง สิ่งที่เราได้รับจริง ๆ จากวิชาตรรกศาสตร์ และความสำคัญของสิ่งที่วิชาตรรกศาสตร์อำนวยให้ เราจะต้องมองข้ามไปเสียมิได้ เพราะได้อำนวยประโยชน์ให้แก่เราพร้อมกับวิธีต่าง ๆ และเทคนิคในการจัดความรู้ที่เราให้อยู่ให้เป็นระเบียบ เพื่อที่จะทำให้เราได้เข้าใจหรือทราบได้ดียิ่งขึ้นต่อไปอีก มิฉะนั้นแล้ว เราจะทราบให้สมบูรณ์ไม่ได้เลย นอกจากนั้น ศิลปะแห่งวิชาตรรกศาสตร์จะทำให้เราสามารถแสดงสิ่งที่เราทราบให้ปรากฏออกมาได้โดยวิธีที่มีระเบียบอีกด้วย

การนิยามความหมายเป็นการอธิบายอย่างสมบูรณ์แบบหรืออย่างน้อยที่สุดก็อย่างพอเพียงทีเดียวว่า สิ่งที่เป็นธรรมดา ๆ หนึ่ง ๆ นั้นคืออะไรกัน และดังนั้นเราก็จะเห็นได้ว่า เรื่องต่าง ๆ ที่เราได้ศึกษามาแล้วในภาคที่ ๑ แห่งวิชาตรรกศาสตร์ บัดนี้จะทำให้เราสามารถหาวิธีที่จะนิยามความหมายได้ นอกจากนั้น การนิยามความหมายยังเป็นการแสดงความรู้ลึกซึ้งที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ มากมาย ซึ่งจะอธิบายถึงสภาวะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมิฉะนั้นก็จะทำให้เราสามารถชี้ให้เห็นว่า สิ่งหนึ่งแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งได้อย่างไรเพียงพอทีเดียว ถ้าเราสามารถให้คำจำกัดความของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ดี นั่นคือถ้าเราสามารถอธิบายให้เห็นว่าสิ่งนั้นคืออะไร อย่างน้อยที่สุดก็พอจะทำให้สิ่งนั้นแตกต่างไปจากสิ่งอื่น ๆ แล้วละก็ โดยวิธีนี้เราก็จะทราบหรือรู้จักสิ่งนั้น ๆ ได้ดี และทั้งนี้จะแสดงให้เห็นว่าเรารู้จักสิ่งนั้น ๆ ดีด้วย การอธิบายถึงสิ่งที่พื้น ๆ อย่างนี้แหละที่จัดว่าเป็น **ตรรกศาสตร์ที่ว่าด้วยการนิยามความหมาย**

วิธีพิจารณาของเรานั้น จะดำเนินไปตามกฎและเทคนิคแห่งการนิยามความหมายตามลำดับไป ในเบื้องต้นแรก จะได้กล่าวถึง “กฎ” ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการนิยามความหมายซึ่งเป็นวิธีพิจารณาที่จะต้องใช้ในการประกันว่าการนิยามนั้นเป็นการนิยามความหมายที่ดี แล้วก็จะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่าง

ของการนิยามความหมาย “แบบ” ต่างๆ และวิธีที่เราจะอธิบาย และเข้าใจ
สิ่งพื้น ๆ ธรรมดา ๆ ได้อย่างเพียงพอทีเดียว

กฎว่าด้วยการนิยามความหมาย

การนิยามความหมายมีกฎเกณฑ์ดังนี้

ก. บทนิยามความหมายจะต้องประกอบด้วยวิเสสชาติหรือสกุล
(Genus) อย่างหนึ่ง กับความผิดแผกกันหรือนานัตภาพ (Difference)
อีกอย่างหนึ่ง

ในกฎที่ว่าด้วยการนิยามความหมายในที่นี้ เราใช้ความหมายของ
วิเสสชาติและนานัตภาพหรือความผิดแผกดังที่ได้อธิบายไว้ในเรื่องคำนิเทศใน
บทที่ ๒ แล้ว คำว่า “วิเสสชาติ” หรือ “สกุล” หมายถึง สิ่งซึ่งระบุถึงอะไร
บางอย่างเกี่ยวกับสิ่งเราพูดถึง แม้ว่าจะไม่สมบูรณ์แบบนักก็ตาม ดังนั้น คำว่า
“สัตว์” ย่อมบอกเราถึงอะไรบางอย่างที่จำเป็นเกี่ยวกับ “มนุษย์” แต่ก็ไม่
สมบูรณ์แบบนักในแง่ที่ว่า แม้ว่า “มนุษย์” จะต้องเป็น “สัตว์” ก็ตาม แต่
“สัตว์” ก็หาได้แสดงถึงว่า เป็นสิ่งที่จัดว่าเป็น “มนุษย์” โดยสิ้นเชิงไม่ มิฉะนั้น
เราอาจเอาคำว่า “มนุษย์” ไปใช้สับสนปนเปกับคำว่า “สุนัข” ก็ได้ อย่างไรก็ตาม
ตาม คำว่า “สัตว์” หาได้ทำให้เราเข้าใจ “มนุษย์” ว่าคืออะไรไม่ ทั้งนี้ ก็เพราะว่า
สิ่งที่จัดว่าเป็น “มนุษย์” นั้นรวมไปถึงความเป็นสิ่งที่จัดว่าเป็นสัตว์ด้วย เพราะ
ฉะนั้น วิเสสชาติหรือสกุลบางชนิดจะเป็นชนิดที่ใกล้เคียงหรือห่างไกลอย่างใด
อย่างหนึ่งก็ตาม ย่อมเข้าสู่การนิยามความหมายเกี่ยวกับอะไรบางสิ่งบางอย่าง
ว่ามันเป็นอะไรกัน นับว่าเป็นความจริงที่ว่า เมื่อเราหาวิธีที่จะให้การนิยาม
ความหมายแก่สิ่งที่เป็นพื้น ๆ สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ตาม เราเกือบจะต้องคิดไปถึง
วิเสสชาติหรือสกุลบางอย่าง ไปพร้อม ๆ กันด้วย ตัวอย่างเช่น เมื่อเราพูดว่า
กุหลาบคืออะไร เราจะต้องนึกถึง “ดอกไม้” ทันที เมื่อเราพบปัญหาว่า
สุนัขคืออะไร เราก็คงต้องนึกถึง “สัตว์” ทันที ดังนั้น ในขั้นแรกที่จะเริ่มให้คำ
จำกัดความหรือให้การนิยามความหมายอะไรบางอย่างที่เป็นพื้น ๆ นั้น ก็คือ

ควรคิดถึงวิเสสชาติหรือสกุลที่สิ่งนั้นสังกัดอยู่ วิเสสชาตินี้ก็จัดเป็นปารัตนะหนึ่งในปารัตนะ ๑๐ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

ส่วนที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างบทนิยามความหมายมิใช่น้อยอยู่กับการค้นหาวิเสสชาติหรือสกุล แต่ขึ้นอยู่กับ การหาความผิดแผกบางประการ นั่นคือ เราจะต้องหาอะไรบางอย่าง ที่จะทำให้สิ่งที่เรากำลังให้บทนิยามความหมายอยู่นั้นแตกต่างไปจากสิ่งอื่นในวิเสสชาติหรือสกุลเดียวกัน คำว่า “**ความผิดแผก**” ในที่นี้ เรานำมาใช้ในความหมายที่กินวงกว้างกว่า “**วิสุทธิฐานันตภาพ**” หรือ “**ความผิดแผกเฉพาะ**” ดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่าเป็นคำนิเทศ นับเป็นความจริงที่ว่า ถ้าเราสามารถจำกัดสิ่งที่เรากำลังหาวิธีที่จะให้คำจำกัดความว่าเป็นวิสุทธิฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะอย่างใดแล้ว ย่อมทำให้เรามั่นใจในอันที่จะให้นิยามความหมายที่เป็นเนื้อหาแท้ ๆ หรือตรงเป้าหมายมากที่สุด เช่นเราเดิมคำว่า “**มีเหตุผล**” หรือ “**รู้จักใช้เหตุผล**” ลงไปท้ายคำว่า “**สัตว์**” ก็ถือว่าได้ให้บทนิยามความหมายของคำว่า “**มนุษย์**” ตรงเป้าหมาย อย่างไรก็ตามส่วนมากเราไม่อาจทราบถึงความแตกต่างที่เป็นแก่นแท้จริง ๆ ที่เราประสงค์จะให้บทนิยามความหมายเลย ดังนั้น ในกฎที่ว่าด้วยการนิยามความหมายข้อแรกนี้เราใช้คำว่า “**ความผิดแผก**” หรือ “**ฐานันตภาพ**” นี้อย่างกว้าง ๆ เพื่อระบุถึงไม่เพียงแต่วิสุทธิฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะเท่านั้น แต่ยังระบุถึงความแตกต่างชนิดต่าง ๆ ก็ได้ ซึ่งจะทำให้เราแยกสิ่งที่เรากำลังให้คำจำกัดความนั้นออกจากสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่ในวิเสสชาติหรือสกุลเดียวกันได้ ความแตกต่างกันชนิดต่าง ๆ ที่เราอาจนำมาใช้ในฐานะที่เป็นวิสุทธิฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะนั้น เราอาจชี้ให้เห็นได้อย่างแจ่มแจ้งในเมื่อเราจะได้พูดถึงเรื่องการนิยามความหมายแบบต่าง ๆ ต่อไป

ฉะนั้น ขอให้เราได้โปรดเข้าใจกฎว่าด้วยการนิยามความหมายข้อนี้ว่ามีความหมายดังนี้ ในการสร้างบทนิยามความหมายขึ้นมานั้น เราควรจะหยิบยกเอาวิเสสชาติหรือสกุลบางอย่างขึ้นมา ควรเป็นวิเสสชาติหรือสกุลที่นับว่าใกล้เคียงที่สุด ซึ่งพอจะสังเคราะห์สิ่งที่เราจะให้คำนิยามความหมายนั้น

ลงได้ แล้วเราก็ควรค้นหาความแตกต่างกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดเท่าที่เราพอจะหาได้ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้แยกสิ่งนี้ออกจากสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่ในวิเสสชาติหรือสกุลเดียวกัน เพื่อชี้ให้เห็นคุณลักษณะที่เป็นสาระสำคัญของอภิชาติหรือชนิดที่เราจะนิยามความหมาย ถ้าหากว่าพอจะหาวิสิฐฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะได้ ก็ควรใช้ความผิดแผกหรือนานันตภาพชนิดนี้แหละ ถ้าหาวิสิฐฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะไม่ได้ ก็ควรจะใช้คุณลักษณะอื่น ๆ บางอย่าง ซึ่งพอจะทำหน้าที่แยกแยะให้เห็นความแตกต่างของสิ่งนั้น ๆ ได้ ดังนั้น จึงพอจะเป็นไปได้ที่สภาวะอย่างเดียวกันหรือของสิ่งเดียวกัน อาจมีบทนิยามความหมายมากกว่าอย่างหนึ่งได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของนานันตภาพหรือความผิดแผกที่เราใช้

๒. บทนิยามความหมาย (Definition) กับศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกนิยามความหมาย (Definitum) จะต้องสลับสับเปลี่ยนที่กันได้ คือต้องมีความหมายเท่ากัน

อำนาจของกฎข้อนี้ เราอาจเข้าใจได้เพียงถ้าเราจะนึกคิดว่า ในการหาทางที่จะให้คำจำกัดความสิ่งที่พื้น ๆ สักสิ่งหนึ่งนั้น จุดมุ่งหมายของเราก็คือเพื่อจะได้ให้คำอธิบายอย่างเพียงพอเต็มที่ คือ ให้ความหมายที่สมบูรณ์แบบแก่สิ่งนั้น ถ้าเราให้ความหมายที่สมบูรณ์แบบเช่นนั้น โดยอาศัยความหมายที่สมบูรณ์แบบนั้นแหละ ก็เท่ากับว่าเราได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสิ่งนั้น ๆ คืออะไร และข้อนี้ย่อมหมายความว่า บทนิยามความหมายนี้ย่อมทำให้สิ่งที่เรานิยามความหมายแตกต่างไปจากสิ่งที่เป็นไปได้อื่น ๆ ต่อไปอีกย่อมก่อให้เกิดผล **บทนิยามความหมาย (Definition หรือ Definiens) กับศัพท์นิยาม หรือสิ่งที่ถูกนิยามความหมาย (Definitum หรือ Definiendum) จะต้องสลับสับเปลี่ยนกันได้** นั่นคือสามารถเปลี่ยนกลับกันได้ บทนิยามจะต้องไม่มีความหมายกว้างกว่าหรือแคบกว่าศัพท์นิยามหรือคำที่ถูกนิยาม

สมมุติว่าเราจะนิยามความหมายของคำว่า “มนุษย์” ว่าเป็น “สัตว์ที่มีสมรรถภาพในการเรียนไวยากรณ์ได้” ถ้าหากว่าบทนิยามความหมายนี้บอก

ได้จริง ๆ อย่างเพียงพอว่ามนุษย์แตกต่างกับสัตว์ประเภทอื่น ๆ อย่างไรได้แล้ว เราก็อาจกล่าวได้ว่า อะไรก็ตามที่จัดว่าเป็นมนุษย์ จะต้องเป็นผู้มีสมรรถภาพในการเรียนไวยากรณ์ได้ทั้งนั้น และในทำนองเดียวกัน อะไรก็ตามที่เป็นสัตว์ที่มีสมรรถภาพในการเรียนไวยากรณ์ได้แล้วย่อมจัดว่าเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น อีกอย่างหนึ่ง ถ้าหากเราจะนิยามความหมายของ “มนุษย์” ว่าเป็น “สัตว์ที่มีสองเท้า(ทวิบาท)” เราคงจะนึกได้ทันทีว่า เพราะสัตว์ที่มีสองเท้าทุกชนิดทำให้มนุษย์ทุกตัวไปไม่ การขาดความสามารถในอันที่จะเปลี่ยนกลับกันได้นี้แหละ ได้แสดงให้เห็นให้เราทราบว่า ยังมีได้เป็นการอธิบายให้เข้าใจได้อย่างเพียงพอเลยว่า มนุษย์คืออะไร ซึ่งจะเป็นเหตุทำให้เราแยกมนุษย์แตกต่างกับสัตว์อื่น ๆ ได้

การที่เราจะทราบว่บทนิยามรัดกุมถูกต้องหรือไม่ก็ต้องลองสลับที่ดู เช่น “มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล” ถ้าเราสลับตำแหน่งเป็น “สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผลคือมนุษย์” ได้อย่างถูกต้อง ก็แสดงว่า “สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล” เป็นบทนิยามของ “มนุษย์”

ความสามารถในอันที่สลับสับเปลี่ยนกันไปได้ระหว่างบทนิยามความหมาย (Definition หรือ Definien) กับ ศัพท์นิยาม หรือ สิ่งที่ถูกนิยามความหมาย (Definitum หรือ Definiendum) นั้นนับว่าเป็นกฎที่รัดกุมดีสำหรับการใช้ในการสร้างบทนิยามความหมายที่ดี ถ้าว่าในเชิงปฏิเสธแล้วก็นับว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์บทนิยามความหมายที่ไม่เพียงพอ คือ ชนิดที่ยังขาดตกบกพร่องอยู่อย่างได้ผลทีเดียว และเราอาจนำมาใช้เป็นแนวทางที่ตรงและแน่นอนในอันที่จะชี้ให้เห็นความขาดตกบกพร่องแห่งการนิยามความหมาย ไม่ว่าในเวลาใดที่เราได้รับบทนิยามความหมายนั้น

๓. บทนิยามความหมายควรจะต้องมีข้อความชัดเจนแจ่มแจ้งกว่าศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกนิยามความหมาย

วัตถุประสงค์ของการนิยามความหมายก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกนิยามความหมายนั้นคืออะไรกัน และจะทำให้เราเข้าใจสิ่งที่เราสงสัยนั้นได้ดียิ่งขึ้น การฝ่าฝืนกฎข้อนี้ที่เห็นได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งที่สุดก็

ในเวลาที่เรานำคำที่ไม่ค่อยคุ้นหู คำที่แปลก ยุ่งยากสับสน หรือเป็นคำเทคนิคที่ไม่เหมาะสมมาใช้ในการนิยามความหมาย **ซามูเอล จอห์นสัน (Samuel Johnson)** ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงมาก ได้ให้บทนิยามความหมายของ “การไอ” ว่าเป็น “**การชักคืนของปอด**” และให้คำนิยามความหมายของ “ตาข่าย” ว่าเป็น “**สิ่งที่เปราะบางหรือตัดกันในระยะที่เท่าๆ กัน พร้อมกับมีช่องในระหว่างสิ่งที่มันตัดกันด้วย**” ถ้าเราจะพิจารณาให้คำจำกัดความอย่างจริงจังแล้ว จะเห็นว่า การให้คำจำกัดความเหล่านี้เป็นการฝ่าฝืนกฎที่ว่าด้วยการนิยามความหมายข้อที่ ๓ นี้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ภาษาที่ใช้ในการนิยามความหมายนี้ ไม่สามารถทำให้ใครเข้าใจได้เลยว่า การไอคืออะไร หรือ ตาข่ายนั้นคืออะไรกันแน่

ตรงกันข้าม เราจะต้องยอมให้แก่สิ่งที่เราเรียกว่า **การนิยามความหมายตามแบบเทคนิค** นั่นคือ การนิยามความหมายที่ระบุไว้ในคำอธิบายวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งในวิชานั้นเขาจะใช้ศัพท์ชนิดพิเศษ ดังนั้น เมื่อเรานิยามความหมายของคำในเทคนิค **วิถีนานทัศน์ภาพ** หรือ **ความคิดแยกเฉพาะ** ว่าเป็น “**ความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นสากลโดยอาศัยอำนาจของสิ่งที่แสดงไขอะไรบางอย่างในวิถีทางที่จะทำให้สิ่งหนึ่งออกไปจากอีกสิ่งหนึ่งได้ ไม่เพียงแต่จะแตกต่างกันอย่างเด่นชัดในเรื่องจำนวนเท่านั้น แต่ยังแตกต่างกันในชนิดเดียวกันอีกด้วย**” เราจะต้องนึกถึงศัพท์ทางตรรกศาสตร์ด้วย นักฟิสิกส์ หรือนักคำนวณ หรือนักจิตวิทยาก็ต้องนึกถึงศัพท์พิเศษด้วยเช่นกัน ดังนั้น ในข้อความต่าง ๆ ของแต่ละวิชาที่ต้องการมีการนิยามความหมายนั้น **ภาษาที่ใช้ในการนิยามความหมายควรจะเป็นข้อความที่จะเข้าใจได้อย่างมีเหตุผลและไม่ควรจะเป็นข้อความที่ทำให้งงหรือที่ไม่คุ้นหูจนเกินไป**

อนึ่ง การนิยามความหมายควรจะมีหลักเสียงภาษาซึ่งเป็นการเปรียบเทียบ เป็นสำนวนเปรียบเทียบ เป็นคำอุปมาอุปไมย มีความหมายกำกวมสองแง่สองนัย หรือเป็นภาพพจน์เสีย ภาษาซึ่งเป็นการเปรียบเทียบความดังเช่น **ปาสกาล (Pascal)** ได้เปรียบมนุษย์ว่าเป็นเสมือน “**ต้นอ้อที่คิดได้**” อาจเป็นการจับภาพมนุษย์ซึ่งได้ “**เสนอแนะ**” ธรรมชาติที่ประกอบกันขึ้นมากมายหลายชนิด

ของมนุษย์ คำอธิบายนี้ยังมิได้แสดงการนิยามความหมายในด้านภาษาศาสตร์ที่จะทำให้ทราบว่า มนุษย์คือ อะไร นอกจากว่าเราจะมีกการนิยามความหมายของคำว่า “มนุษย์” อย่างที่น่าพอใจหรือจูงใจ อำนาจแห่งสำนวนเปรียบเทียบของปาลีสกาลก็หมดไปเอง การเปรียบเทียบความหมายนั้นเป็นเครื่องมือที่มีค่ามากสำหรับนักประพันธ์ แต่ไม่ใช่สำหรับนักตรรกศาสตร์

กฎข้อนี้จำต้องจัดคำชนิดกำกวม คลุมเครือ หรือคำที่เป็นยุคลัดตะคือมีสองแง่สองนัยออกไปให้หมด เพราะคำเช่นนี้เป็นคำก่อให้เกิดความยุ่งยากและสับสน มากกว่าที่จะแยกแยะให้เห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจนและต้องเอาคำและศัพท์และข้อความในเชิงปฏิเสธออกไปให้หมดด้วย เพราะคำเช่นนี้กล่าวถึงว่ามันเป็นอะไรมากกว่าที่จะกล่าวว่ามันเป็นอะไร ดังนั้นถ้าหากว่าพอจะหาคำนิยามที่เป็นเชิงยืนยันได้แล้ว ก็ไม่ควรใช้ข้อความเชิงปฏิเสธนิยามความหมายเลย อย่างเช่น การที่จะนิยามความหมายของคำว่า “รัก” ว่า “ไม่เกลียด” นั้น ไม่ค่อยได้ประโยชน์อะไรนัก อย่างไรก็ตาม มีอยู่บ่อยครั้งที่การนิยามความหมายต้องใช้ข้อความในเชิงปฏิเสธ ดังเช่นในการนิยามความหมายของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งความยากลำบากของสิ่งนั้น ๆ อาจจะกำจัดการกำหนดในเชิงตระหนักแน่นอนอย่างเพียงพอใด ๆ ให้หมดไปได้ หรือในการนิยามความหมายสิ่งต่าง ๆ ซึ่งตัวเองเป็นที่เข้าใจกันว่า เป็นฝ่ายปฏิเสธหรือไม่สมบูรณ์นัก เช่นการนิยามความหมายคำว่า “สาวที่นทิก” ว่าคือ “หญิงสาวที่ยังมิได้แต่งงาน” หรือ “ชายโสด” ว่าคือ “ชายหนุ่มที่ยังมิได้แต่งงาน” เป็นต้น ตัวอย่างดังกล่าวมานี้ตกอยู่ในฐานะที่เป็นข้อยกเว้น

ประการสุดท้าย กฎข้อนี้บังคับให้เราหลีกเลี่ยงการที่รวมเอาคำที่สื่อถึงสิ่งที่ถูกนิยามความหมายหรือคำที่เป็นอนุพันธ์ (Derivative) เข้ามาไว้ในกการนิยามความหมาย นับว่าเป็นความจริงที่เดียวที่พจนานุกรมมักจะปฏิบัติเช่นนั้น แต่ในการเพิ่มคำว่า “ผู้ชำนาญในวิชาตรรกศาสตร์” ลงหลังคำว่า “นักตรรกศาสตร์” ซึ่งพจนานุกรมไม่ได้ให้คำจำกัดความไว้ เพียงแต่แสดงว่าคำว่า “นักตรรกศาสตร์” เป็นคำอนุพันธ์ของคำว่า “ตรรกศาสตร์” เท่านั้น

สำหรับเรื่องการนิยามความหมายนี้ เราจะต้องสืบไปให้ถึงคำที่เป็นต้นเค้าของคำอนุพันธ์ ในกรณีนี้ก็คือว่า “ตรรกศาสตร์” นี้เอง นอกจากนั้น คำนิยามไม่ควรใช้คำที่เป็นไวยากรณ์คือมีความหมายใช้แทนกันได้ ไม่ควรใช้คำที่ถูกระบบความหมายตรงกันข้าม หรือคำที่เป็นสหพันธ์ของคำที่ถูกระบบความหมาย เช่น ไม่ควรนิยามคำว่า “ความดี” ว่าเป็น “สภาวะที่เป็นเครื่องหมายบอกความประพฤติของคนดี” หรือ “สภาวะที่เป็นนิมิตหมายถึงความประพฤติของคนที่มีคุณธรรมสูง” หรือ “คุณสมบัติที่ความประพฤติของคนชั่วไม่มีอยู่” และไม่ควรนิยามความหมายของคำว่า “เหตุ” ว่าเป็น “สิ่งที่ก่อให้เกิดผล” ทั้งนี้เพราะคำว่า “ผล” เป็นคำสหพันธ์ของคำว่า “เหตุ” นอกจากนั้นคำนิยามจะต้องไม่วกไปวกมาเป็นวงเวียน เช่นไม่ควรนิยามคำว่า “มนุษย์” ว่า “คน” แล้วนิยามคำว่า “คน” ว่าเป็น “มนุษย์” และ ไม่ควรนิยามให้กว้างหรือแคบจนเกินไป จนจับความหมายไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในเบื้องต้นพจนานุกรมโดยทั่วๆ ไปมิได้หาวิธีที่จะให้คำจำกัดความของคำในแง่ตรรกศาสตร์เลย แต่หาว่าหาวิธีที่จะแสดงออกซึ่งความหมายของคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ว่าเป็นคำที่คนส่วนมากได้นำมาใช้ หรือสำนักใดสำนักหนึ่งนำมาใช้มากกว่า

๔. ศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกระบบความหมายจะต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏ

กฎข้อแรกได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า บทนิยามความหมายนั้นจะต้องมีวิเสสชาติหรือสกุล และน่านันตภาพหรือความผิดแผกบางชนิด ถ้าหากว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นวิเสสชาติหรือสกุลปรากฏอยู่ในบทนิยามความหมายแล้วก็ย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า อะไรที่เป็นศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกระบบความหมาย (Definitum) จำต้องเป็นอภิชาติหรือชนิดในบางแง่ และเพราะฉะนั้นจะต้องเป็นอะไรบางอย่างที่เป็นสิ่งที่ปรากฏด้วย

ถ้าว่าในเชิงนิเทศหรือปฏิเสธนิยามแล้ว กฎข้อนี้ย่อมขจัดสิ่งที่เป็นเอกฐานที่เฉพาะเจาะจง (Singular) ซึ่งเราไม่อาจนิยามความหมายในแง่หรือทัศนะที่สมบูรณ์แบบได้ ทั้งนี้เพราะว่า สิ่งที่เป็นเอกฐานนั้นเป็นสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ สิ่งที่เป็นปัจเจกคือเฉพาะเจาะจงย่อมมีส่วนร่วมในสภาวะ แต่มิได้เป็น

ตัวสภาวะหรือธรรมชาติ และสิ่งที่เราให้คำจำกัดความนั้นมักจะเป็นสภาวะหรือธรรมชาติชนิดหนึ่ง ซึ่งเราเข้าใจว่าเป็นสิ่งสากล ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เราอาจพูดถึงหรืออธิบายถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกได้มากมายทีเดียว แต่การบอกทั้งหมดที่เราอาจแสดงเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นปัจเจกนั้นจะไม่ก่อให้เกิดการนิยามความหมายที่แสดงให้เห็นว่ามันเป็น “อะไร” ทั้งนี้ก็เพราะว่ามันมีส่วนใน “สิ่งที่” มันเป็นส่วนนั้นร่วมกับสิ่งที่เป็นปัจเจกอื่น ๆ ที่มีสภาวะหรือธรรมชาติอย่างเดียวกันด้วย เมื่อกล่าวอย่างรวบรัดก็ต้องว่า **สิ่งที่** เป็นเอกฐานคือเฉพาะเจาะจงนั้น เป็นสิ่งที่ **ไม่** อาจนิยามความหมายได้

ขอเพิ่มเติมอีกนิดหน่อยคล้าย ๆ เป็นบทแทรกว่า มีอยู่อย่างหนึ่งที่เป็นสากล “มากจนเกินไป” ที่จะนิยามความหมายได้ในรายชื่อปารัตถะต่างๆ เราได้สังเกตเห็นแล้วว่า แต่ละปารัตถะเมื่อพูดกันจริงๆ แล้ว เราไม่อาจนิยามความหมายได้ ที่นี้เราจะเห็นว่า ทำไมจึงนิยามความหมายไม่ได้ **ปารัตถะ** เป็นวิเศษชาติที่สูงสุด ดังนั้นเราก็ไม่มีวิเศษชาติที่เหนือขึ้นไปจากปารัตถะนั้น ซึ่งเราอาจจะใช้ในการนิยามความหมายของปารัตถะได้ “ภาวะ” หรือ “อัตถิภาพ” (Being) ซึ่งสูงกว่าปารัตถะนั้น ไม่อาจจัดเป็นวิเศษชาติหรือสกลในความหมายที่รัดกุมของคำได้เลย

การนิยามความหมายชนิดต่าง ๆ

เราอาจแบ่งการนิยามความหมายทั้งหมดออกอย่างกว้าง ๆ โดยอาศัยวิภาคชนิดที่ขัดแย้งกัน โดยแบ่งออกเป็นการนิยามความหมายชนิดที่เป็น **สารถะสำคัญ (Essential)** กับชนิดที่ไม่เป็นสารถะสำคัญ (Non-Essential) การแบ่งเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นในข้อที่ว่า เน้นถึงการนิยามความหมายชนิดที่เป็นเบื้องต้นและชนิดที่สมบูรณ์แบบ คือ เป็นการนิยามความหมาย ชนิดที่เป็นหัวใจ โดยอาศัยความเป็นปฏิปักษ์กันที่มีต่อการนิยามความหมายชนิดอื่น ๆ ทุกชนิด ซึ่งเป็นการนิยามความหมายชนิดที่มีได้แสดงให้เห็นว่าสิ่งนั้นคือ “อะไร” คือไม่แสดงให้เห็นสารถะสำคัญของสิ่งนั้น การแบ่งเช่นนี้ย่อมเป็นการเตือน

หรือแนะให้เห็นว่า คำว่า “การนิยามความหมาย” นั้นได้กลายเป็นคำที่คลุมเครือ ในเมื่อแสดงถึงการนิยามความหมายชนิดอื่นชนิดใดชนิดหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าการนิยามความหมายด้วยการอธิบายโดยย่อถึงสภาวะว่า มันคืออะไรกันแน่นั้น ย่อมมีความหมายแตกต่างกับการที่จะนิยามความหมายโดยอาศัยการอธิบายถึงว่า มันอยู่ในสภาวะใดหรืออะไรเป็นเหตุแห่งสภาวะนั้น

อย่างไรก็ตาม ในรายชื่อการนิยามความหมายแบบต่าง ๆ นั้น เรา จะลอกแบบหลักที่ยืนยันเป็นเชิงรับหรือแบบปฏิฐานนิยมแห่งวิชาภาษามาใช้แต่ก็ จะต้องกำหนดใจไว้ว่า การนิยามความหมายที่เป็นสารัตถะสำคัญนั้น เป็นการนิยามความหมายชนิดเบื้องต้น และต้องกำหนดใจไว้ว่าการนิยามความหมายชนิดอื่น ๆ ได้แยกจากความรู้ที่เป็นมูลฐาน ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญนั่นเอง

๑. การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ (Essential Definition)

การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ (บางทีก็เรียกว่าการนิยามความหมายชนิด “ที่แท้จริง” ทั้งนี้ก็เพราะแสดงให้เห็นทราบว่า สิ่งนั้นคืออะไรกันแน่) ย่อมแสดงให้เห็นโดยย่อ ๆ ว่า สิ่งที่เรากำลังนิยามความหมายคืออะไร

อนึ่ง ถ้าเราปรารถนาที่จะนิยามความหมายคำว่า “สัตว์” เราควรใส่คำว่า “สิ่งที่มีชีวิต” เข้าไปด้วยในฐานะที่เป็น วิเสษชาติหรือสกุลที่ใกล้เคียง และใส่คำว่า “มีความรู้สึก” ในฐานะที่เป็น วิสัฏฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ ดังนั้น ในด้านอภิชาติหรือชนิด จึงแบ่งสัตว์ให้แตกต่างออกไปจากพืช ซึ่งเป็นสิ่งที่มีชีวิตเหมือนกัน การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ จึงเป็นการนิยามความหมายที่ประกอบด้วยวิเสษชาติกับวิสัฏฐานันตภาพ

เค้าโครงที่แท้จริงของการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญอัน ได้แก่ วิเสษชาติหรือสกุลที่ใกล้เคียงกับวิสัฏฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะนั้น นับว่าเป็นนิมิตแห่งความสมบูรณ์แบบที่แจ่มชัด ซึ่งมีอยู่ในแบบแห่งการนิยามความหมาย อย่างไรก็ตาม ความสมบูรณ์แบบที่แท้จริงของการ

นิยามความหมายแบบนี้ย่อมตัดหนทางแห่งความสามารถของเราในอันที่จะนิยามความหมายโดยวิธีนี้ได้อยู่เสมอเป็นเบื้องต้น มีเพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้นที่เราจะทราบสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีนี้ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ นับว่าเป็นแบบอย่างที่เราควรจะตระหนักอยู่เสมอในอันที่จะกำหนดความรู้ของเราเกี่ยวกับสิ่งที่ป็นธรรมดาพื้น ๆ แต่ก็มีไม่บ่อยนักที่เราจะได้บรรลุถึงจุดหมายนั้น ในโอกาสเดียวกันนี้แหละ ก็ขอให้เราได้โปรดสังเกตว่า ทั้ง ๆ ที่การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ มีความสมบูรณ์แบบตามที่เรารู้ได้แต่เราก็มิได้ยืนยันว่า การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญนั้นจะต้องแสดงให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้เราทราบสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ นอกจากความเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลหรือรู้จักใช้เหตุผลแล้ว มนุษย์เรายังเป็นอย่างอื่น ๆ อีก นั่นคือ การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญมิได้อ้างว่า การนิยามความหมายนั้นสมบูรณ์แบบแล้ว มนุษย์ยังเป็นอย่างอื่น ๆ อีกมาก แต่สิ่งที่มนุษย์เป็น ที่นับว่าสำคัญที่สุด ก็คือ เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลหรือรู้จักใช้เหตุผล และการยึดถือสภาวะหรือธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานหรือหลักสำคัญของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้แหละเป็นข้อที่การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญจะสำแดงให้ปรากฏ

๒. การนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะ (Definition by Property)

การนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะ นับว่าใกล้เคียงต่อการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญมาก แต่มีแง่ที่กวัดขึงยิ่งไปกว่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า เมื่อเราระลึกถึงการเอาสภาวะลักษณะมาใช้เป็นคำนิเทศ (Predicable) ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ป็นสารัตถะสำคัญเท่านั้น และจำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับสิ่งที่ป็นสารัตถะสำคัญเสมอไป อย่างไรก็ตาม สภาวะลักษณะจะไม่แสดงให้ทราบว่าสิ่งที่ถูกนิยามความหมายนั้นคืออะไร แต่จะแสดงถึงสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกับมันในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้น การนิยามความหมายโดยการกล่าวถึงวิเสสชาติหรือสกุลและสภาวะลักษณะในการนิยาม

ความหมายนั้นจะแตกต่างกันมากทีเดียว เช่นเดียวกับสิ่งที่การนิยามความหมายหมายถึงโดยการอาศัยการกล่าวถึงวิเสสชาติหรือสกุลที่ใกล้เคียง และวิเสสฐานานัตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ

ต่อไปเราอาจจะได้สังเกตดูความแตกต่างกัน ระหว่างการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญกับการนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะได้สำหรับสิ่งที่กำหนดให้มัน ควรจะมีการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญของสิ่งหนึ่งได้แต่เพียงแบบเดียวเท่านั้น แต่ว่าอาจจะมีการนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะของสิ่งเดียวกันนั้นได้มากมายก่ายกองทีเดียว การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญเพียงอย่างเดียวของมนุษย์ก็คือเป็น “สัตว์ที่มีเหตุผล” หรือ “สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล” เราอาจให้คำจำกัดความของมนุษย์โดยการนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะได้หลายอย่างเช่น เราอาจนิยามความหมายของมนุษย์ว่าเป็น “สัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” เป็น “สัตว์ที่สามารถปรุงอาหารได้” เป็นต้น

ในความคิดเห็นเกี่ยวกับการนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะนี้ ในวิชาตรรกศาสตร์ เราจะต้องยึดความหมายที่แท้จริงของสภาวะลักษณะไว้ให้มัน คือต้องยึดคุณสมบัติที่เป็นของสภาวะหรือธรรมชาติอย่างหนึ่ง “เท่านั้น” ให้มันคง ทั้งจำเป็นจะต้องยึดคุณสมบัตินี้ให้มันคง “เสมอไปด้วย” การนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะเท่าที่ใช้กันอยู่ในศาสตร์ต่าง ๆ นั้น บางทีก็ขยายความหมายออกไปให้กว้าง ซึ่งเป็นการยึดเพียงความหมายของคำว่า “เสมอไป” ไว้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หาได้คำนึงถึงว่า “จำเป็น” และ “เท่านั้น” ไม่ ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์จึงอาจนิยามความหมายอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น ออกซิเจน ว่าเป็นแก๊สที่ปราศจากสี และว่าเป็นแก๊สที่ปราศจากกลิ่น ซึ่งเป็นคุณลักษณะของออกซิเจน “เสมอไป” แต่เท่าที่เรารับานั้นไม่ “จำเป็น” จะต้องมียุคสมบัติ “เพียงเท่านั้น” เลย

๓. การนิยามความหมายโดยอาศัยสาเหตุ (Definition by Cause)

เราอาจจัด “สาเหตุ” ไว้ในเรื่องการนิยามความหมายได้ในฐานะที่

เป็นความผิดแผกกันหรือเป็นน่านิเวศภาพชนิดหนึ่ง ซึ่งจะแยกสิ่งที่เรากำลังนิยามความหมายอยู่ออกไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คำว่า “สาเหตุ” ในที่นี้ ขอให้เราเข้าใจว่าเป็นตัวการที่สิ่งหนึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยเพื่อความดำรงอยู่ของตัวมันเอง หรือเพื่อความที่จะต้องเป็นไป ในที่นี้เราอาจสังเกตเห็นการแบ่งสาเหตุออกไปเป็น “อรรถัตถิการเหตุ” คือ สาเหตุภายใน (Intrinsic) กับ “พาหิรเหตุ” คือ สาเหตุภายนอก (Extrinsic) เพื่อที่จะแสดงให้เห็นภาพการแบ่งเช่นนี้ และเพื่อจะอธิบายโดยย่อ ๆ ถึงความหมายของสาเหตุชนิดต่าง ๆ ของสิ่งที่ เป็นพื้น ๆ เช่น แก้ว เป็นต้น

เราย่อมเห็นได้อย่างแจ่มชัดแล้วว่า การที่เป็นแก้วขึ้นมาได้ หรือจะเป็นแก้วขึ้นมาก็ จำเป็นจะต้องมีอุปการณบางอย่าง เช่น ไม้ เป็นต้น ดังนี้ คำว่า “สาเหตุทางวัตถุ” ย่อมบ่งถึงสิ่งที่บุคคลใช้ทำอะไรบางอย่าง หรือจากสิ่งนั้นจึงได้เกิดมีอะไรบางอย่างขึ้นแต่ถ้าจะพูดเจาะจงลงไปเฉพาะแก้วเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับเตียงหรือโต๊ะ เราก็ต้องเอาวัตถุนั้นมาโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง “สาเหตุตามระเบียบ” หรือ “สาเหตุตามรูปแบบ” จึงบ่งถึงว่าเราเอาวัตถุนั้นมาสร้างเป็นรูปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้น สาเหตุตามรูปแบบจึงก่อให้เกิดอรรถัตถิการเหตุ หรือสาเหตุภายใน ของแก้ว สิ่งที่ว่า เป็นแก้วนั้นนับว่าเป็นสิ่งของหรือเป้าหมาย

อีกประการหนึ่ง แก้วจำเป็นจะต้องมีคนที่มีฝีมือขึ้นมาก และเพราะเหตุนี้แหละที่เราจำเป็นต้องปรารถนาบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สำหรับจะเป็นผู้ทำแก้วนั้น เราเรียกสาเหตุอย่างนี้ว่าเป็นสาเหตุที่ “ยังกิจให้สำเร็จ” หรือ “ที่เป็นตัวการ” ทั้งนี้ก็เพราะว่าถ้าปราศจากสาเหตุที่เป็นตัวการแล้ว แก้วก็จะสำเร็จขึ้นมาไม่ได้เลย

ประการสุดท้าย เราจะสร้างแก้วขึ้นมาจากวัตถุดิบอะไร นั่นคือ เราสร้างมันขึ้นมากี่เพื่อสำหรับให้คนนั่งได้อย่างสบายนั่นเอง สาเหตุอย่างนี้เรียกว่า “สาเหตุสุดท้าย” หรือ “ปัจฉิมเหตุ” สาเหตุที่เป็นตัวการกับปัจฉิมเหตุจัดว่าเป็นพาหิรเหตุหรือสาเหตุภายนอก คือเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดเป็นแก้วจริง ๆ ขึ้นมา

เราอาจใช้สาเหตุทุกชนิดแสดงให้เห็นถึงการนิยามความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่เฉพาะในกรณีใดก็ได้ การนิยามความหมายโดยอาศัยสาเหตุนี้ จำต้องรวบรวมพาหิรเหตุอย่างน้อยก็อย่างหนึ่งเข้าไว้ด้วย และในที่นี้แหละเราหมายเอาการนิยามความหมายโดยอาศัยสาเหตุนั้น วิธีกำหนดการนิยามความหมายเช่นนี้นับว่ามีประโยชน์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการนิยามความหมายสิ่งที่บุคคลสร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ปัจฉิมเหตุย่อมปรากฏให้เห็นอย่างแจ่มชัด

อีกประการหนึ่ง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งควรที่เราจะได้สังเกตว่า ถ้าเราสามารถนิยามความหมายสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ โดยอาศัยสาเหตุหมดทั้ง ๔ อย่าง ก็เท่ากับว่าเราได้ให้การนิยามความหมายได้อย่างสมบูรณ์แบบที่ สุดคือว่ากันตามความจริงแล้ว สมบูรณ์ยิ่งกว่าการนิยามความหมายที่เป็นสารัตถะสำคัญ ซึ่งอำนวยให้เพียงส่วนที่เท่าเทียมกันของอัสผัตติกเหตุเท่านั้น ทั้งนี้เราอาจเข้าใจ “สัตว์ที่มีเหตุผล” ว่าเป็นสาเหตุที่มีรูปแบบ และเป็นสาเหตุทางวัตถุของมนุษย์ ผลก็คือว่า การนิยามความหมายโดยอาศัยสาเหตุทั้งหมด ๔ อย่าง (ถ้าสามารถเป็นไปได้) จะรวบรวมเอาการนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญเข้าไว้ด้วย แต่จะสมบูรณ์แบบใดก็ต่อเมื่อเรารู้สึกว่าได้เอาพาหิรเหตุเข้ามารวมไว้ด้วยเท่านั้น

๔. การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติ (Definition by Accident)

คำว่า จรสมบัติ หรือ สหสมบัติ ณ ที่นี้ เราเข้าใจว่าเป็นจรสมบัติ หรือสหสมบัติที่เป็นคำนิเทศที่พออธิบายได้ นั่นคือคุณสมบัติที่เป็นสภาวะหรือธรรมชาติที่มากกว่าอย่างหนึ่ง หรือเป็นคุณสมบัติที่อาจไม่จำเป็นที่จะต้องเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติหรือสภาวะอย่างเดียว นับว่าเป็นการเพียงพอแล้วที่เราจะถือคุณสมบัติว่าเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่าเราจะเข้าใจเรื่องจรสมบัติหรือสหสมบัติอย่าง ๑ ใน ๓ อย่างนั้น ดังนั้น “สีขาว” จึงเป็นคุณลักษณะที่เป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติของหิมะ ทั้งนี้ก็เพราะว่า

“สีขาว” มิได้เป็นคุณลักษณะของหิมะเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แม้เราอาจพบว่า มีอยู่ในหิมะเสมอ และแม้อาจจำเป็นที่จะต้องเกี่ยวกับหิมะด้วยก็ตาม ตรงกันข้าม “สีขาว” ยังเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติของมนุษย์และยังเป็นจรสมบัติหรือสหสมบัติของอะไรต่ออะไรอีกมากมายก่ายกอง ทั้งนี้ก็เพราะว่า “สีขาว” มิได้เป็นของมนุษย์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในตัวมนุษย์เลย และทั้งไม่มีอยู่ในตัวมนุษย์เสมอไปด้วย ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า “จรสมบัติ” หรือ “สหสมบัติ” ย่อมมีแนวหรือขอบเขตแห่งความหมายกว้างขวางมาก

การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติในแง่หนึ่ง ย่อมเป็นเรื่องที่ยาก แต่ในอีกแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องที่ยาก การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติที่ต้นนั้นออกจะยากอยู่ทั้งนี้ก็เพราะว่า จรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น และไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอไป และดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะสังเกต กฎข้อที่ ๒ คือกฎที่ว่าด้วยบทนิยามความหมายและศัพท์นิยามหรือสิ่งที่ถูกนิยาม ความหมายจะต้องสลับสับเปลี่ยนกันได้ โดยอาศัยเหตุนี้แหละ การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติ ตามปกติเราจะต้องแสดงออกมาด้วยจรสมบัติหรือสหสมบัติ ๒ อย่างหรือมากกว่านั้น ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะแห่งนันทภาพหรือความผิดแผก ดังนั้น ถ้าเราปรารถนาที่จะนิยามความหมายของคำว่า “สุนัข” ว่าเป็น “สัตว์” ในฐานะแห่งวิเสสชาติหรือสกุลแต่เมื่อพูดในแง่แห่งนันทภาพหรือความผิดแผกว่า “ที่แสวงหาเนื้อเป็นอาหาร” ก็คงจะยังไม่เพียงพอ เราควรจะเติมคำว่า “ที่เขาเลี้ยงไว้ในบ้าน” และเพิ่มอะไรบางอย่าง เช่น “เห่าได้” และบางทีอาจเพิ่มคุณลักษณะอื่น ๆ เข้าอีกด้วย

การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นง่ายมากหรือง่ายกว่าการนิยามความหมายชนิดอื่น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เรารู้จักสิ่งต่างๆ โดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัติเป็นด่านแรก ยิ่งไปกว่านั้น แม้เราได้ฝ่าฝืนกฎว่าด้วยการนิยามความหมายโดยตรงก็ตาม แต่ การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นอาจใช้กฎแห่งการนิยามความหมายหลายข้อ

ในอาการที่ดินได้มากกว่า ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการนิยามความหมายโดยอาศัย จรสมบัติหรือสหสมบัตินั้น เรามักจะสามารถแยกสิ่งที่เรากำลังนิยามความหมายได้อย่างเพียงพอ โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจบังคับการนิยามความหมายชนิดอื่น ๆ ให้เป็นชนิดที่เราต้องการอย่างต้อร้นโดยพลการเลย

๕. การนิยามความหมายโดยเพ่งชื่อหรือรูปศัพท์ (Definition by Name)

ประการสุดท้าย เรามีการนิยามความหมายอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็แสดงให้เห็นสิ่งทั้งมวล อย่างไรก็ดี ยังนับว่าเป็นประโยชน์สำหรับในบางโอกาส การนิยามความหมายโดยเพ่งชื่อหรือรูปศัพท์มี ๒ ชนิด เราอาจจะอธิบายความหมายของคำคำหนึ่งอย่างง่าย ๆ ในแง่นิรุกติศาสตร์ นั่นคือเราอาจจะแสดงถึงมูลรากของคำคำหนึ่งโดยอาศัยการวิเคราะห์คำหรือกระจายคำออกไปเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนั้น เราอาจจะนิยามความหมายของคำว่า “ปรัชญา” ว่า “ความรักในความรู้” โดยการแสดงให้เห็นว่าคำคำนั้นมาจากภาษากรีก ๒ คำ ซึ่งหมายความว่า “ความรัก” กับ “ความรู้” อีกประการหนึ่ง การนิยามความหมายโดยเพ่งชื่อหรือรูปศัพท์ อาจแสดงความหมายธรรมดาสามัญที่คำนั้นมีอยู่ได้อย่างง่าย ๆ ดังนั้น เราอาจนิยามความหมายของคำว่า “วิญญาณ” ว่าเป็น “หลักสำคัญของชีวิต” ทั้งนี้ก็เพราะว่าความหมายนี้เป็นความหมายหนึ่งซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปแล้วเกี่ยวเนื่องกับความหมายตามรูปศัพท์ด้วย และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่ว ๆ ไปด้วย หรืออาจนิยาม “โรงแรม” ว่า “สถานที่สำหรับพักแรม” หรือนิยาม “โรงพยาบาลนตร์” ว่า “โรงสำหรับฉายภาพยนตร์” เป็นต้น.

ปัญหาบทที่ ๖

๑. จงอธิบายโดยสังเขปถึงเนื้อหาแห่งวิชาตรรกศาสตร์ ที่พอจะเข้าใจได้
ง่าย ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การทราบศิลปะการนิยามความหมายได้.
๒. ในกฎว่าด้วยการนิยามความหมายข้อแรกวิเศษชาติหรือสกุลได้แสดง
บทบาทอะไรบ้าง ในการสร้างการนิยามความหมายขึ้นมา.
๓. อะไรคือความหมายของ **นันทภาพ** หรือ **ความผิดแผก** ในกฎข้อ
ที่ว่าด้วยการสร้างบทนิยามความหมายข้อแรก?
๔. จงอธิบายกฎข้อที่ว่าด้วยการนิยามความหมายข้อที่ ๒ ให้ชัดเจน
พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ กฎข้อนี้มีเหตุผลในแง่พิเศษเกี่ยวกับการ
สร้างบทนิยามความหมายที่ดีได้อย่างไรบ้าง?
๕. จงอธิบายให้เห็นแง่ที่แตกต่างกัน ซึ่งบทนิยามความหมายอาจแสดง
ให้เห็นได้ชัดเจนกว่าสิ่งที่ถูกนิยามความหมาย.
๖. เราจะแสดงให้เห็นความถูกต้องแห่งการนิยามความหมายอย่างมี
เทคนิคได้เมื่อใด? จงอธิบายตามที่ท่านได้ศึกษาผ่านมาแล้ว พร้อม
ทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๗. ทำไมคำที่ถูกนิยามความหมายจะต้องเป็นคำที่เป็นสากลด้วย?
๘. ทำไมคำที่เป็นเอกฐาน (Singular) จึงเป็นคำที่จะนิยามความหมาย
ไม่ได้?
๙. สิ่งที่เป็นสากลเกินไป เราจะสามารถให้คำนิยามความหมายได้
อย่างไร? จงอธิบาย.
๑๐. อะไรคือความสำคัญแห่งการแบ่งการนิยามความหมายทั้งปวงออกเป็น
การนิยามความหมายชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ และชนิดที่มีใช้
สารัตถะสำคัญ?

๑๑. อะไรเป็นเค้าโครงแห่งการนิยามความหมายที่เป็นสารัตถะสำคัญ? ความสมบูรณ์แบบแห่งการนิยามความหมายชนิดนี้อยู่ที่ไหน?
 ๑๒. จงเปรียบเทียบการนิยามความหมายโดยอาศัยสภาวะลักษณะกับการนิยามความหมายที่เป็นสารัตถะสำคัญว่ามีคุณลักษณะต่างกันอย่างไร?
 ๑๓. จงอธิบายถึงสาเหตุทั้ง ๔ และจงยกตัวอย่างการนิยามความหมายโดยอาศัยข้อผิดพลาดทุกเหตุ.
 ๑๔. จงอธิบายถึงความรู้สึกที่ว่า การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นยาก และจงอธิบายถึงความรู้สึกที่ว่า การนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นง่าย จงยกตัวอย่างการนิยามความหมายโดยอาศัยจรสมบัติหรือสหสมบัตินั้นมาประกอบด้วย.
 ๑๕. การนิยามความหมายโดยเพ่งชื่อหรือรูปศัพท์ ๒ ชนิดนั้นคืออะไรบ้าง?
-

แบบฝึกหัดที่ ๑

ในเรื่องการนิยามความหมายนี้ ในบทนิยามความหมายที่อยู่ทางด้านขวามือนั้น จงทำวงกลมรอบคำที่เป็นวิเศษชาติหรือสกุณ และขีดเส้นใต้คำที่เป็นน่านตภาพหรือความผิดแผกที่บรรทัดที่เป็นจุดๆ ทางซ้ายมือ จงเขียนบอกข้อความทางด้านขวามือนั้นว่าจัดเป็นการนิยามความหมายชนิดใด

- ๑. มนุษย์ : คือสัตว์ชนิดหนึ่งที่สามารถพูดได้
- ๒. มาตรการส่วน : คือเครื่องหมายที่ใช้ในการวัดน้ำหนักสิ่งของ
- ๓. มนุษย์ : คือสัตว์สองขาที่ไม่มีขน (หมายถึงขนอย่างขนนกหรือขนอย่างขนแกะ)
- ๔. เป้า : คือสิ่งที่เขาใช้ทดลองความชำนาญในการใช้อาวุธของคน
- ๕. นิमित : คือสิ่งที่เขาใช้แทนอะไรบางอย่างนอกจากตัวมันเองต่ออำนาจรู้
- ๖. รุรกิจ : คือคำที่มาจากคำว่า “ธุระ” กับ “กิจ” หมายถึง งานที่ต้องทำตามกฎหมาย หรืองานส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง
- ๗. สัตว์ : คือสิ่งมีชีวิตที่มีความรู้สึก
- ๘. ทองคำ : คือโลหะที่สามารถตีแผ่ออกได้บางมากที่สุด
- ๙. ตาข่าย : คือสิ่งที่เขาทอเป็นร่างแห ใช้สำหรับดักจับปลาและนกเป็นต้น
- ๑๐. มืด : คือเครื่องมือที่ประกอบด้วยแผ่นบางๆ ซึ่งตามปกติทำด้วยเหล็กกล้า มีริมด้านหนึ่งคม ใช้ตัดอะไรต่ออะไรได้มักมีด้าม
- ๑๑. ม้า : คือปศุสัตว์ขนาดใหญ่ เท้ามีกีบแข็ง กินผักหญ้าเป็นอาหาร

- ๑๒. สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม : คือสัตว์ที่ใช้น้ำนมเลี้ยงลูก
- ๑๓. เต็นท์ : คือที่พักหรือที่อาศัย ซึ่งโยกย้ายไปมาได้
- ๑๔. ตรรกศาสตร์ : คือวิชาว่าด้วยการหาเหตุผล
- ๑๕. ปทานุกรม : คือตำราแปลศัพท์ เรียงตามลำดับบท

แบบฝึกหัดที่ ๒

ข้อความข้างล่างนี้แปลมาจากข้อความที่กล่าวถึงวิชาเคมีที่ปรากฏอยู่ใน Encyclopaedia Britannica ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ตามปรกติแล้ว จิตของมนุษย์มีความโน้มเอียงไปในทางที่จะทำงานตามหลักการที่เราได้ศึกษา ในวิชาตรรกศาสตร์ตอนแรกที่ว่าด้วยอำนาจการเข้าใจเหตุผล (Intellect) ผู้เขียนได้ใช้เทคนิคเกี่ยวกับความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้าม วิชา และการนิยามความหมาย เพื่อแสดงให้เห็นสภาวะหรือธรรมชาติของวิชานี้ จงอ่านข้อความนี้แล้วตอบปัญหาข้างล่าง

“วิชาเคมีเป็นธรรมชาติวิทยา ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับการรวมสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน เมื่อรวมกับฟิสิกส์ วิชาเคมีได้รวมเอาการกำหนดสภาวะลักษณะซึ่งทำหน้าที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสิ่งหนึ่ง ในขณะที่นักฟิสิกส์ทำหน้าที่เกี่ยวกับกระบวนการที่อนุต่าง ๆ ยังคงอยู่โดยไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงนั้น นักเคมีก็จะชะมักเข้มข้นอยู่กับกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งในกระบวนการนี้ อนุทั้งหลายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างเช่น นักฟิสิกส์กำหนดเอาความหนาแน่น ความยืดหยุ่น ความแข็ง ความนำไฟฟ้า และความร้อน การขยายตัวของความร้อน ฯลฯ ส่วนนักเคมีย่อมสอบสวนความเปลี่ยนแปลงในด้านส่วนสัด ซึ่งอาจเกิดได้โดยอาศัยกระแสไฟฟ้าหรือความร้อน หรือเมื่อสิ่งต่าง ๆ ดังแต่ ๒ สิ่งมารวมเข้าด้วยกัน การแบ่งแยกขึ้นต่อไปแห่งขอบเขตของวิชาเคมีและฟิสิกส์ จะเห็นได้โดยการแบ่งวัตถุออกเป็นประเภทต่าง ๆ สำหรับนักฟิสิกส์แล้ว สารแบ่งออกเป็นประเภทสำคัญ ๆ ๓ ประเภท ด้วยกัน คือ ของแข็ง ของเหลว และแก๊ส และแม้ว่าการแบ่งย่อยออกไปถือว่าเป็นความจำเป็นที่พึงปฏิบัติตามความเจริญแห่งวิชาความรู้ของมนุษย์ แต่หลักการบางอย่างเรายังคงรักษาไว้อยู่ นั่นคือการแบ่งประเภทโดยอาศัยสภาวะลักษณะซึ่งไม่มีความสัมพันธ์กับส่วนสัดเป็นพื้นฐานเลย การแบ่งประเภททางเคมีแบบมาตรฐานถือสภาวะลักษณะของสารเป็นพื้นฐาน

แต่ก็รับรองสิ่งต่างๆ ๒ กลุ่ม คือ **ธาตุแท้** ซึ่งเป็นเนื้อสาร (Substance) ที่ไม่ยอมให้วิเคราะห์ ออกไปเป็นสิ่งอื่น ๆ กับ **สารประกอบ** ซึ่งยอมรับการวิเคราะห์ หรือว่ากระจาย ออกไปเป็นส่วน ๆ ได้ง่ายอีกมากมายก่ายกอง”

๑. วิชาเคมีสังเคราะห์เข้าในปทารณะไหน?
๒. ผู้เขียนซึ่งอธิบายวิชาเคมี ได้จัดเคมีเข้าไว้ในวิเสสชาติหรือสกุล?
๓. อะไรเป็นวิเสสชาติหรือสกุล และอะไรเป็นน่านัดภาพหรือความผิดแผก ในการให้การนิยามความหมายของคำว่า เคมีนี้?
๔. การนิยามความหมายของคำว่า “เคมี” นี้ดูเหมือนว่าจะเป็นการฝ่าฝืนกฎข้อใดบ้าง ?
๕. จงสรุปให้เห็นว่าวิชาเคมีกับวิชาฟิสิกส์ แตกต่างกันในแง่ที่ศึกษาถึงการประกอบสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน.
๖. ผู้แต่งใช้ความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามกันชนิดใด ในการแบ่งแยกระหว่าง ธาตุแท้ กับ สารประกอบ?
๗. การนิยามความหมายของคำว่า “ธาตุแท้” ดูเหมือนว่าจะฝ่าฝืนกฎข้อใดบ้าง?

ตรรกศาสตร์

ภาค ๒

นิพจน์ และ วิภาค

บทที่ ๗

ญัตติหรือประพจน์ : PROPOSITION

ญัตติ หรือประพจน์ หรือประโยคตรรก (Proposition) ก็คือการแสดงออกที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่างๆ (ซึ่งก็ได้แก่คำพูดนั่นเอง) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอะไรผิดอะไรถูก

การนิยามความหมายดังกล่าวมาแล้วนี้ เราอาจขยายออกไปได้อีกโดยวิธีทางดังนี้ พูดกันอย่างแท้จริงแล้ว ณ ที่นี้ควรจะเป็นการนิยามความหมายของคำว่า “การอุเทศ” (Enunciation) มากกว่าที่จะเป็นการนิยามความหมายของคำว่า “ญัตติ” หรือ “ประพจน์” หรือ “ประโยคตรรก” (Proposition) คำว่า “การอุเทศ” และ “ญัตติ” ทั้ง ๒ นี้ตามธรรมดาแล้วย่อมมีลักษณะตามที่ทำให้คำนิยามความหมายเหล่านั้น เพราะทั้งการอุเทศและญัตติหรือประพจน์ ต่างก็แสดงออกที่หมายถึง การรวมเข้าด้วยกัน คือ นิพนธ์ (Composition) หรือการแบ่งออกจากกัน คือ วิภาค (Division) ซึ่งจิตใจเป็นผู้สร้างขึ้นมาใน ส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งพื้น ๆ ซึ่งเราอาจตัดสินใจได้ว่าผิดหรือถูก ข้อแตกต่างกันก็คือว่า การอุเทศก็คือการแสดงออกที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่างๆ ที่เราแถลงออกไปอย่างสมบูรณ์ หรือที่ตัวมันนั้นแหละแถลง ส่วนญัตติหรือประพจน์นั้น เป็นการแสดงออกที่ปนกันอยู่ ทั้งนี้โดยมี วัตถุประสงค์ เพื่อพิสูจน์ถึง นิคมน์ หรือบทสรุป (Conclusion) บางประการ หรือเรามีวัตถุประสงค์ที่จะพิสูจน์ว่า คำนิคมน์หรือบทสรุปเองนั้นแหละถูกต้องหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างกันอย่างชัด ๆ ระหว่างคำทั้ง ๒ นี้ในปัจจุบันได้หมดไปแล้ว ในปัจจุบันเราจะเรียกข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ใด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งใดก็ตามถูกหรือผิดว่าเป็น ญัตติหรือประพจน์ (Proposition) ทั้งนั้น ไม่ว่ามันจะ

เกิดขึ้นมาเอง หรือมีอยู่ในข้อความตอนใดตอนหนึ่งแห่งการโต้เถียงกัน ดังเช่นในปรตธานุमानเป็นต้นก็ตาม

ตรรกศาสตร์เกี่ยวกับการใช้พหุธิบัญญัติญาณภาคแรก คือ การเข้าใจอย่างง่าย ๆ นั้น ได้ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งที่เป็นธรรมดา ๆ ในลักษณะที่เด่นชัดและมีระเบียบยิ่งกว่า นั่นคือ การเข้าใจเช่นนั้นย่อมอยู่ต่างหากจากความถูกต้องและความผิด ความถูกต้องและความผิดจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเราเอาสิ่งที่พื้น ๆ ธรรมดา ๆ อย่างหนึ่งไปรวมเข้ากับอีกอย่างหนึ่ง (เช่นสุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง) หรือเมื่อเราแบ่งแยกสิ่งหนึ่งออกจากสิ่งหนึ่ง (เช่นไม่มีสุนัขตัวใดเป็นแมว) การสร้างนิพนธ์คือการแต่งหรือรวมเข้าด้วยกัน หรือวิภาค คือการแยกออกจากกันขึ้นในใจนั้น ถ้าว่ากันตามแบบแล้ว เราจะสร้างขึ้นมาได้ก็โดยอาศัยคำกริยาว่า “เป็น” ดังนั้นการที่เรากล่าวว่ายูติติหรือประพจน์ย่อมแสดงให้เห็นว่าอะไรถูกต้องหรือผิดนั้น เราหมายความว่าเรารวมสิ่งที่เป็นพื้น ๆ ธรรมดา ๆ อย่างหนึ่งเข้ากับอีกอย่างหนึ่ง หรือเราแยกสิ่งที่เป็นพื้น ๆ ธรรมดา ๆ อย่างหนึ่งออกจากอีกอย่างหนึ่ง โดยอาศัยคำกริยาว่า “เป็น” และการแสดงออกเช่นนี้ย่อมชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็น หรือสิ่งที่ไม่เป็น นั่นคือ ย่อมชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดถูกต้องหรือสิ่งใดผิด

ในการที่จะอ้างว่า ยูติติหรือประพจน์ใดผิดหรือถูกนั้น เราจะพูดว่า ยูติติหรือประพจน์เป็น **นิमित** แห่งความเข้าใจที่ถูกหรือผิด นั่นคือยูติติหรือประพจน์เป็นการแสดงออกทางวาจา หรือเป็นตัวหนังสือเกี่ยวกับสิ่งที่เรา**ทราบ**ว่าเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด ดังนั้น ความผิดหรือถูกย่อมมีอยู่ในใจได้เช่นเดียวกับใน**วัตถุ (Subject)** และนี่แหละเป็นความถูกต้องหรือความผิดที่ยูติติหรือประพจน์หมายถึง อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดในมุมกลับ โดยเหตุที่ใจในการที่จะรู้ในเบื้องต้นแรกนั้นขึ้นอยู่กับ **สิ่งที่แท้จริง (Real)** สิ่งที่แท้จริงจึงเป็น **สาเหตุ แห่งความจริง (Truth)** ซึ่งมีอยู่ในใจ ดังนั้นความหมายของ **ความจริง** ก็ย่อมแตกต่างกันออกไป ในเรื่องเกี่ยวกับวิถีแห่งการรู้ของเรานั้นในเบื้องต้น เราคิดถึง **ความจริง** ในความรู้สึกที่มียูติติหรือประพจน์ที่ถูกต้อง แต่ความจริงเช่นนั้นขึ้นอยู่กับ**การรู้**ของเราเมื่อความหมายของคำว่า **ความจริง** นี้ปรากฏแก่เราเป็นครั้งแรก

ความจริง (Truth) นั้นเราจะวัดได้ก็ต้องอาศัย ความแท้จริง (Reality) อีกนั่นแหละเป็นเครื่องวัด

บัดนี้ ขอให้เราได้พิจารณาถึง วิเศษชาติ หรือ สกุล (Genus) ที่ได้พูดถึงในการนิยามความหมายเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ว่า **ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ หรือคำพูดดูบ้าง** ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ อันได้แก่คำพูดที่เราใช้คำพ้อง ๆ มากกว่าคำหนึ่ง นั่นก็คือ กลุ่มของคำพูดที่จัดอย่างมีระเบียบนั่นเอง ดังนั้นเราอาจนิยามความหมายของข้อความที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งทั้งมวล (สิ่งสากล) ซึ่งส่วนต่าง ๆ ของมันหมายถึงอะไรบางอย่างอย่างแยก ๆ กันไม่ซ้ำกัน โดยวิธีนี้เราย่อมแสดงให้เห็นว่า ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ นั้น แยกแยกไปจากคำพ้อง ๆ ธรรมดา ๆ ที่บังถึงสิ่งที่เป็นพ้อง ๆ เช่น **คน ต้นไม้** หรือ **สุนัข** เป็นต้น ดังนั้นแม้คำว่า **สุนัข** ก็ถือว่าเป็นข้อความที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ เหมือนกัน ประโยคที่สมบูรณ์ ญัตติหรือประพจน์ก็จัดว่าเป็นข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ดังนั้น ก็ย่อมเป็นการชี้ให้เราเห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่สมบูรณ์แบบ (Perfect or complete) กับข้อความที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ไม่สมบูรณ์แบบ (Imperfect or incomplete)

ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ ย่อมก่อให้เกิดความหมายที่สมบูรณ์แบบขึ้นในจิตใจของผู้ฟัง นับว่าเป็นข้อความซึ่งดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ ในเมื่อคำนึงถึงความหมายที่ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่สมบูรณ์แบบนั้นแสดงออกมา ในด้านไวยากรณ์ คำที่มีความหมายเท่ากับข้อความที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบนั้นก็คือประโยคที่สมบูรณ์แบบนั่นเอง ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ชนิดที่ไม่สมบูรณ์แบบ ย่อมไม่ก่อให้เกิดความหมายที่สมบูรณ์แบบขึ้นในใจของผู้ฟังได้ ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ แบบนี้ ย่อมไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกแน่ใจใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า คำพูดหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่

เปล่งออกมานั้น มีความหมายไม่สมบูรณ์แบบในด้านไวยากรณ์ คำที่มีความหมายเท่ากับการแสดงออกที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ ชนิดที่ไม่สมบูรณ์แบบก็คือ วลี อนุประโยค หรือประโยคที่ไม่สมบูรณ์แบบใด ๆ นั่นเอง

ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ที่สมบูรณ์แบบชนิดต่าง ๆ

ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ชนิดที่สมบูรณ์แบบนั้นแหละ ที่เรามีความสนใจอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ญัตติหรือประพจน์นั้นจะต้องเป็นข้อความที่ประกอบด้วยคำศัพท์ต่าง ๆ ชนิดที่สมบูรณ์แบบ แต่ทั้งนี้หาได้หมายความว่าข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ชนิดที่สมบูรณ์แบบทุกชนิด จะเป็นญัตติหรือประพจน์ได้เสมอไปไม่ และดังนั้นเพื่อที่จะได้เข้าใจว่าอะไรคือญัตติหรือประพจน์ให้กะทัดรัดยิ่งขึ้นไปอีก จึงจำเป็นที่เราจะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างกันแห่งข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ชนิดต่าง ๆ ก่อน

ข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่สมบูรณ์แบบนั้น มี ๕ ชนิดด้วยกัน คือ :-

๑. คำสั่ง (Command) คือวิธีแสดงออกหรือเปล่งถ้อยคำออกมาชนิดที่เรียกว่า อาชญาปติมาลา อย่างในประโยค “ปิดประตู!” “ลุกขึ้น!” “แถวตรง!” เป็นต้น

๒. คำอ้อนวอนหรือคำขอร้อง (Wish or Request) อย่างเช่น ข้อความในประโยคว่า “กรุณายินยอมวกให้หน่อยเถิดครับ” หรือ “กรุณาส่งหนังสือเล่มนั้นให้ผมหน่อย” เป็นต้น

๓. คำถาม คือวิธีแสดงออกหรือพูดออกมาในแบบปจฉาหรือซักถามดังเช่นในประโยคว่า “ใครเคาะประตู?” “เวลาเท่าไรแล้ว?” เป็นต้น

๔. คำอุทาน คือวิธีแสดงออกหรือเปล่งถ้อยคำออกมาด้วยความตกใจหรืออัศจรรย์ใจเป็นต้น ดังในตัวอย่างว่า “พระช่วย!” “ดาเถรช่วย!” เป็นต้น

๕. ญัตติหรือประพจน์ คือข้อความหรือคำพูดที่เปล่งออกมาในทำนองการอุเทศ ซึ่งเป็นการแสดงออกหรือเป็นการเปล่งคำพูดชนิดที่เราต้อง

เกี่ยวข้องกับในวิชาตรรกศาสตร์นี้ การแสดงออกหรือเปล่งวาจาออกมาในลักษณะแถลงข้อความ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นคุณลักษณะของญัตติหรือประพจน์นั้น ย่อมแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งถึงสิ่งที่การนิยามความหมายเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ระบุถึง คือเป็นการแสดงให้เห็นให้ทราบว่าอะไรถูกหรืออะไรผิด อนึ่ง ในแง่ไวยากรณ์ ข้อความที่มีความหมายเท่า ๆ กับญัตติหรือประพจน์นี้ ก็คือประโยคบอกเล่า กับประโยคปฏิเสธธรรมดาแน่นอน หรือจะกล่าวว่า “เฉพาะประโยคบอกเล่ากับประโยคปฏิเสธเท่านั้นจึงจะจัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ได้”

ส่วนประกอบที่สำคัญแห่งญัตติหรือประพจน์

ส่วนประกอบที่สำคัญของญัตติหรือประพจน์ ก็คือ **นามศัพท์** กับ **กริยา** ในวิชาตรรกศาสตร์เราใช้คำว่า **นามศัพท์ (Name)** จะเหมาะกว่าใช้ **คำนาม (Noun)** ทั้งนี้ก็เพราะในคำว่า **นามศัพท์** นี้เราได้หมายถึงเฉพาะคำนามเท่านั้น แต่เราหมายรวมคำวิเศษณ์และสรรพนามเข้าไว้ด้วย เราจะได้เห็นได้อย่างง่าย ๆ ว่า ในวิชาตรรกศาสตร์นั้น คำว่า “**กริยา**” เราหมายถึงอะไร การแบ่งญัตติหรือประพจน์ออกไปเป็นนามศัพท์และกริยานี้ นับว่าเป็นการแบ่งสิ่งที่เป็นส่วนเต็มออกเป็นส่วย่อยต่าง ๆ วิชาคหรือการแบ่งชนิดนี้ส่อให้เห็นว่า ญัตติหรือประพจน์จะสมบูรณ์แบบใด ก็ต่อเมื่อประกอบด้วยนามศัพท์และกริยาทั้ง ๒ อย่างเท่านั้น

นามศัพท์คือเสียงที่เปล่งออกมา ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ก็โดยอาศัย **สัญญานิยม (Convention)** โดยไม่คำนึงถึงเวลา ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของเสียงที่เปล่งออกมานั้นจะมีความหมายแยกออกเป็นอย่างอื่นเลย

คำว่า “**เสียงที่เปล่งออกมา**” ที่กล่าวมาแล้วนี้ถือว่าเป็นวิเสสชาติหรือสกุลในเรื่องการนิยามความหมาย ดังนั้น เราย่อมเข้าใจคำว่า “**นามศัพท์**” ว่าเป็นคำพูดที่เปล่งออกมาจากปาก แต่ก็ได้หมายความว่าจะกันนามศัพท์ชนิดที่เขียนเป็นตัวหนังสือออกไปเสียทีเดียว เพียงแต่เน้นว่าความหมายในเบื้อง

แรกของคำว่า “นามศัพท์” นั่นคือ คำที่เปล่งออกมาเป็นคำพูด คำพูดที่เขียนเป็นตัวหนังสือนั่นถือว่าเป็นตัวแทนของคำพูดที่เปล่งออกมาทางวาจา อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญในการกล่าวถึง “เสียงที่เปล่งออกมา” เป็นวิเสสชาติหรือสกุลนั้นก็เพื่อจะให้นามศัพท์แตกต่างไปจากเสียงที่ได้เปล่งออกมาทางวาจา เพราะยังอาจแสดงให้เห็นได้ในบางวิธี เช่น เสียงฟ้าผ่าแสดงให้เห็นว่าพายุใกล้เข้ามาแล้ว เป็นต้น

การนิยามความหมายที่เหลือประกอบด้วยคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ๔ ประการ ซึ่งก่อให้เกิดการนิยามความหมายชนิดต่าง ๆ คำว่า “ซึ่งจะสังเกตเห็นได้” นั้น ย่อมทำให้นามศัพท์แตกต่างไปจากเสียงที่เปล่งออกมาที่สังเกตเห็นไม่ได้ เช่นการเปล่งเสียงที่ไม่มีความหมายอะไรออกมา

คำว่า “โดยอาศัยสัญญา” นั้นย่อมทำให้นามศัพท์แตกต่างไปจากเสียงที่เปล่งออกมาซึ่งมีความหมายตามธรรมดาที่ทราบกันโดยทั่ว ๆ ไป เช่น การกรนหรือการร้องอย่างดกอกตลกใจของคนที่ตกอยู่ในความระทมทุกข์หนัก เป็นต้น

คำว่า “โดยไม่คำนึงถึงเวลา” นั้นย่อมทำให้นามศัพท์แตกต่างไปจากคำกริยา ในแง่ที่ว่า คำนามศัพท์ย่อมแสดงถึงอะไรบางอย่างโดยไม่ต้องเอาเวลามาวัด ส่วนคำกริยานั้นย่อมแสดงไปพร้อม ๆ กับเวลา ทั้งนี้ก็เพราะว่ากริยาเป็นการแสดงให้เห็นความเคลื่อนไหว จะเป็นการมาจากตัวกระทำหรือการได้รับด้วยความอดทนไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง และเวลาก็นับว่าเป็นเครื่องวัดความเคลื่อนไหวนี้ นามศัพท์หาได้หมายถึงสิ่งที่อยู่ในการเคลื่อนไหวไม่ แม้ว่าสิ่งที่นามศัพท์หมายถึงจะต้องขึ้นอยู่กับเคลื่อนไหวก็ตาม ดังนั้น นามศัพท์ว่า “คน” ย่อมหมายถึงสิ่งที่ขึ้นตรงต่อการเคลื่อนไหว แต่หาได้หมายถึงถึงการเคลื่อนไหวที่กำลังเคลื่อนอยู่ไม่ และในแง่นี้นามศัพท์ย่อมแสดงหรือย่อมหมายถึงอะไรบางอย่างโดยมิได้คำนึงถึงเรื่องกาลเวลาเลย

ส่วนสุดท้ายแห่งความแตกต่างกัน ที่กำหนดให้ในการนิยามความหมายที่ว่า “ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของเสียงที่เปล่งออกมานั้นจะมีความแยกออกไปเป็นอย่างอื่น” นั้น ย่อมทำให้นามศัพท์แตกต่างไปจากการแสดงออกที่

ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ชนิดใด ๆ เช่น คำว่า “คนฉลาด” เป็นคำที่ส่วนย่อย ๆ ของส่วนที่เป็นสากลแยกแสดงถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างจริง ๆ

เรานิยามความหมายของคำกริยาว่าเป็น **“คำที่แสดงความหมายไปพร้อม ๆ กับเวลา และเป็นนิमितหรือเครื่องแสดงของสิ่งต่าง ๆ ที่อธิบายถึงสิ่งอื่น ๆ ออกไปอีก”** การนิยามความหมายนี้ย่อมแสดงถึงสิ่งที่ทำให้กริยาแตกต่างไปจากนามศัพท์เท่านั้น ในอีกแง่หนึ่ง บทนิยามความหมายของคำนามศัพท์และคำกริยานั้นลงกันได้ เช่น มีวิเสสชาติหรือสกุลเหมือนกัน คือเป็น **“เสียงที่เปล่งออกมาเป็นคำพูด”**

ดังที่เราได้สังเกตมาแล้วในเบื้องต้น ในเรื่องการนิยามความหมายของคำว่า “นามศัพท์” ข้อความว่า **“แสดงไปพร้อม ๆ กับเวลา”** มีความหมาย ดังต่อไปนี้ : โดยเหตุที่การเคลื่อนไหวทั้งชนิดที่เป็นไปอยู่เสมอและชนิดที่คงอยู่กับที่นั้น ในเบื้องต้นแรกและนับว่าเป็นหลักสำคัญยิ่ง ก็คือการจะวัดได้โดยอาศัยเวลา คำกริยาที่แสดงออกถึงการเคลื่อนไหวชนิดที่เป็นไปอยู่เสมอและชนิดที่คงอยู่กับที่ ย่อมแสดงไป **“พร้อม ๆ กับ”** กาลเวลา เราเน้นคำว่า **“พร้อม ๆ กับ”** ทั้งนี้ก็เพราะว่ากาลเวลานั้นเมื่อว่ากันจริง ๆ แล้ว ก็ย่อมแสดงได้โดยการใช้นามศัพท์นั่นเอง เช่น คำว่า กาลเวลา ปี เดือน หรือ วัน เป็นต้น เมื่อจะว่าให้ย้อนยกลงไปกว่านี้เราต้องพูดด้วยว่าคำกริยาในเมื่อแสดงไปพร้อม ๆ กับเวลานั้นจะต้องแสดงโดย **“วิถีทาง”** แห่งการกระทำ และไม่เพียงสักแต่ว่าเป็นการกระทำแบบพื้น ๆ เท่านั้น ตัวอย่างเช่น ในญัตติหรือประพจน์ที่ว่า **“การเดินเป็นการออกกำลังกายที่ดี”** นั้น คำว่า **“การเดิน”** หมายถึงตัวกระทำนั่นเอง แต่มิได้หมายถึงการกระทำที่กำลังเป็นไป และดังนั้น การเดินย่อมแสดงออกในฐานะที่เป็นกริยา เพราะฉะนั้น สิ่งที่เป็นแบบเกี่ยวกับคำกริยานั้นย่อมเป็นการแสดงออกของกริยาที่เป็นไปพร้อม ๆ กับกาลเวลา ในแง่ที่ว่าแสดงถึงการกระทำที่กำลังเป็นไป ซึ่งจะวัดได้โดยกาลเวลา

คำกริยาย่อมเป็นนิमितหมายถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างด้วย ซึ่งสิ่งนั้นจะเป็นส่วนขยายประธาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าประธานของญัตติมักจะแสดงให้เห็น

ว่ามีอะไรบางสิ่งบางอย่างอยู่ในนั้น คำกริยา(ซึ่งแสดงในอาการแห่งการกระทำ ซึ่งธรรมชาติแห่งสภาวะของมัน ก็คือความมีอยู่ในการกระทำนั่นเอง) ซึ่งเรากำหนดไว้ในส่วนแห่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตตินั้น ดังนั้น ย่อมเป็นอันกำหนดได้ว่า คำกริยาจะต้องแสดงหรือหมายถึงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ หรือหมายถึงการเอาภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนี้มารวมเข้าด้วยกัน หรือแยกภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะออกจากกัน

เราอาจพูดถึงสิ่งต่าง ๆ ของญัตติว่า เป็นภาคประธาน ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ และกริยาเชื่อม (Copula) ตัวอย่างเช่นในประโยคที่ว่า “ชาวเป็นสีชนิดหนึ่ง” นี้ คำว่า “ชาว” เป็น ภาคประธาน (คือเป็นสิ่งที่เราจะต้องอธิบายถึงอะไรบางสิ่งบางอย่าง ของมัน) คำว่า “สี” เป็น ภาคลักษณะหรือภาคนิเทศ (นั่นคือเป็นภาคที่กล่าวถึงอะไรบางสิ่งบางอย่างของประธาน) และคำว่า “เป็น” เป็นกริยาเชื่อม (Copula) คือ เป็นนิมิตหมายแห่งการต่อภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเข้าด้วยกัน วิธีที่ชัดเจนที่สุดในการที่จะแสดงส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ออกมาเป็นญัตติ ก็คือ การใช้คำกริยา “เป็น” ในปัจจุบันกาล ดังที่เราใช้ว่า “ชาวเป็นสีชนิดหนึ่ง” ญัตติแบบนี้ (นักตรรกศาสตร์บางท่านเรียกญัตติแบบนี้ว่าเป็นแบบ “ตรรกศาสตร์”) ย่อมทำให้เราสามารถเห็นได้อย่างแจ่มชัดที่สุดว่ากริยาที่เชื่อมนี้เป็นนิมิตหมายแห่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ดังนั้น คำว่า “เป็น” ในฐานะที่เป็นกริยาเชื่อมจึงหมายถึง “เป็นใน” ไม่ใช่ “เป็น” แท้ๆ อนึ่ง คำกริยาเชื่อมนั้น ในประการแรกทีเดียวย่อมแสดงให้เห็นแบบแห่งลักษณะที่มีอยู่ในนั้น ยกเว้นในญัตติที่ว่า นายแดงเป็น ซึ่งในญัตติแบบนี้ คำกริยาเชื่อมย่อมแสดงได้ทั้ง ๒ ทาง

ไม่จำเป็นนักที่ญัตติหรือประพจน์จะต้องแสดงออกโดยวิธีที่ชัดเจนนี้ ประโยคที่ว่า “นายแดงมีผิวดำ” ก็เท่ากับญัตติที่ว่า “นายแดงเป็นคนผิวดำ” หรือ “สุนัขเห่า” ก็มีความหมายเท่ากับ “สุนัขเป็นสัตว์ที่เห่าได้” บางทีเราชอบใช้แบบหลังมากกว่า ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าเราตั้งญัตติแบบหลังนี้ เราจะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างญัตติต่าง ๆ จริง ๆ ได้ชัดเจนแจ่มแจ้งกว่าการตั้ง

ญัตติแบบแรก

เพราะฉะนั้น ประโยคบอกเล่าหรือประโยคปฏิเสธไม่ว่าจะมีกริยาเชื่อมหรือไม่ก็ตาม ถือว่าเป็น “ญัตติ” หรือ “ประพจน์” ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะเราสามารถหากริยาเชื่อมมาใส่ได้เสมอ เช่น “ปลาบางชนิดมีเกล็ด” เราก็หากริยาเชื่อม “เป็น” มาเชื่อมเป็น “ปลาบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีเกล็ด” ได้เป็นต้น.

ปัญหาบทที่ ๗

๑. จงกล่าวถึงการนิยามความหมายของญัตติหรือประพจน์โดยย่อ ๆ และจงชี้ให้เห็นด้วยว่า ทำไมญัตติหรือประพจน์จึงต้องสังกัดอยู่ในตรรกศาสตร์ภาคที่ ๒ ที่ว่าด้วยพหุติปัญญาด้วย.
๒. จงอธิบายให้เห็นว่าความจริงมีอยู่ในญัตติได้อย่างไร? และมีอยู่ในจิตใจได้อย่างไร?
๓. จงอธิบายถึงความหมายของข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ หรือคำพูดพอได้ความ.
๔. จงบอกรายชื่อแห่งข้อความที่ประกอบด้วยศัพท์หรือคำต่าง ๆ ที่สมบูรณ์แบบชนิดต่าง ๆ และจงอธิบายถึงการแสดงออกนั้นแต่ละชนิด พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบด้วย.
๕. เราใช้วิภาคชนิดใดในการแบ่งญัตติออกเป็นนามศัพท์และกริยา และทำไมถึงต้องเป็นวิภาคชนิดนั้นด้วย.
๖. จงนิยามความหมายของคำว่า “นามศัพท์” และจงอธิบายถึงส่วนต่าง ๆ แห่งการนิยามความหมายนั้นโดยย่อ ๆ.
๗. เมื่อกล่าวโดยย่อ ๆ แล้ว นามศัพท์แตกต่างกับกริยาศัพท์อย่างไร?
๘. จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่กริยามีอยู่กับกาลเวลา.
๙. จงจำแนกแยกแยะญัตติหรือประพจน์ออกไปตามเรื่อง คือ ภาคประธาน ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ และกริยาเชื่อม (Copula) พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบ.
๑๐. คำกริยาเชื่อม “เป็น” หมายความว่าอะไร? จงให้ความหมายญัตติที่ว่า “เซกสเปียร์เป็นกวีที่ยิ่งใหญ่” นั้นถูกต้องหรือไม่?

แบบฝึกหัดที่ ๑

ในข้อความที่ประกอบด้วยคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ต่อไปนี้ ถ้าข้อความใด เป็นญาติ จงเขียนคำว่า “ใช่” ไว้ข้างหน้า ถ้าข้อความใดไม่เป็นญาติ จงเขียน คำว่า “ไม่” ไว้ข้างหน้า ในข้อความที่เป็นญาตินั้น จงขีดเส้นใต้คำที่เป็น ภาคประธานเส้นเดียวและใต้คำที่เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ๒ เส้น

- ๑. ดอกกุหลาบทุกชนิดสวยงาม
- ๒. จงทำให้โลกปลอดภัยเพื่อระบอบประชาธิปไตย
- ๓. ฉันมีความหวัง
- ๔. การรักษาความเป็นปกติแห่งจิตใจของคนนั้นไม่ง่ายเสมอไป
- ๕. ส่งหนังสือมาให้ฉันที
- ๖. บางประโยคก็ไม่ใช่ญาติ
- ๗. จงพูดให้เกียรติแก่ข้าพเจ้าบ้าง
- ๘. หนังสือบางเล่มที่ไม่ใช่นวนิยายเป็นหนังสือที่น่าสนใจ
- ๙. ใครก็ตามที่คิดว่าตนฉลาดไม่เป็นคนฉลาดเลย
- ๑๐. ตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับการศึกษาวิชาอื่น ๆ ต่อไปอีก
- ๑๑. อาคารที่อยู่ริมถนนปากตรงข้ามไม่ใช่อาคารหลังที่ท่านเข้าไป
- ๑๒. ปัญหาอยู่ที่ว่า เราควรจะเคลื่อนผ่านไปได้หรือไม่
- ๑๓. โอ ! เราอาจจะศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ต่อไปได้ไหมหนอ
- ๑๔. ที่ว่าเขาไม่สามารถติดตามการบรรยายได้นั้นเป็นความรับผิดชอบของเขา
- ๑๕. นายแดงสูงกว่านายดำ

บทที่ ๘

การแบ่งญาติหรือประพจน์ DIVISION OF THE PROPOSITION

เราได้ให้บทนิยามความหมายของ คำว่า “ญาติ” หรือ “ประพจน์” โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว และได้พิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของญาติหรือประพจน์มาแล้ว บัดนี้เราจะได้กล่าวถึงญาติหรือประพจน์ชนิดต่าง ๆ ต่อไป เราได้ตั้งญาติหรือประพจน์ชนิดต่าง ๆ ขึ้นตามฐานต่าง ๆ แห่งวิภาค และตามผลในสหวิภาคแห่งญาติหรือประพจน์ เราสามารถแบ่งญาติหรือประพจน์ออกไปตามประเภทหลัก ๆ ดังนี้

๑. การแบ่งตามเอกภาพ (Unity)

เอกภาพแห่งญาติหรือประพจน์นั้นเราจะตัดสินตกลงใจหรือกำหนดได้ก็โดยอาศัยชนิดแห่งเอกภาพที่จิตใจได้แสดงออกมาในการวางรูปญาติหรือประพจน์เป็นฐาน เอกภาพแบบนี้จะต้องเป็น **ชนิดที่สมบูรณ์** หรือ **ชนิดที่มีความสัมพันธ์กัน** อย่างใดอย่างหนึ่ง

ญาติหรือประพจน์มีเพียงชนิดเดียวเท่านั้น ในเมื่อญาติหรือประพจน์นั้นได้แสดงถึงสิ่งที่กล่าวถึงสิ่งอื่นอีกสิ่งหนึ่งโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ญาติหรือประพจน์เช่นนี้เรียกว่า ญาติหรือประพจน์ **แบบเด็ดขาด (Categorical)** ญาติคือ “สุนัขเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เป็นญาติหรือประพจน์เด็ดขาด ทั้งนี้เพราะสิ่งหนึ่ง คือ “สัตว์” ได้กล่าวโยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่ง คือ “สุนัข” แนวความคิดหรือศัพท์ต่าง ๆ มากมาย ไม่จำเป็นจะต้องทำลายเอกภาพแบบสมบูรณ์แห่ง **นิพจน์** หรือ **การผูกประโยค (Composition)** นี้ได้ เอกภาพแห่งนิพจน์นี้ยอมทำให้ความมีมากมายสลับซับซ้อน ยังคงแสดงสิ่งหนึ่งโยงไปถึงอีกสิ่งหนึ่งได้ นั่นคือ ยังคงแสดง

เพียงถ้อยคำที่แสดงลักษณะหรือการกระทำของประธานเพียงอย่างเดียว ดังนั้น ญาติที่ว่า **“สัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิดย่อมเป็นผู้สามารถที่จะศึกษาเล่าเรียน ไวยากรณ์ได้”** จึงเป็นญาติหรือประพจน์แบบเด็ดขาด ทั้ง ๆ ที่ในญาตินี้มีคำต่าง ๆ มากมาย

ญาติหรือประพจน์ เมื่อเทียบเคียงดูแล้ว จะเห็นว่า เป็นญาติหรือประพจน์เดียว ในเมื่อญาติหรือประพจน์นั้นได้แสดงให้เห็นนิพนธ์หรือการผูกประโยคเข้าเป็นญาติหรือประพจน์เดียวกัน ทั้งนี้ โดยอาศัยคำสันธานมาเชื่อมต่อ ญาติหรือประพจน์เช่นนี้เรียกว่าเป็น **แบบผสม (Compound)** บางทีก็เรียกว่า **ชนิดที่น่าสงสัย** ในญาติหรือประพจน์แบบผสมนี้จะแสดงให้เห็นญาติ ๒ ญาติหรือมากกว่านั้น ซึ่งเอามาต่อเข้าด้วยกันได้ โดยอาศัยคำเชื่อมต่อบางคำ ในบทที่ ๑๓ เราจะได้พิจารณาถึงญาติหรือประพจน์แบบผสมต่อไป และจะได้แบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ สำหรับในที่นี้ เราอาจยกตัวอย่างญาติหรือประพจน์แบบผสมชนิดที่มีเงื่อนไขได้เช่น **“ถ้าหากว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลละก็ มนุษย์ก็ย่อมเป็นผู้ที่สามารถในอันที่จะทำงานศิลปะได้”** ญาติเช่นนี้มีได้มีเอกภาพแห่งนิพนธ์แบบง่าย ๆ อยู่ในจิตใจเลย มีเพียงแต่เอกภาพชนิดที่มีคุณสมบัติเท่านั้น ทั้งนี้เพราะว่าญาติหรือประพจน์แบบนี้ได้รวมสิ่งต่าง ๆ มากมายลงสู่เอกภาพที่มีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง

ญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดและชนิดผสม ย่อมแตกต่างกันในหลักการใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ **แตกต่างกันไปตามความแตกต่างของส่วนต่าง ๆ ที่แต่ละญาติหรือประพจน์มีอยู่** กับ **แตกต่างกันตามความแตกต่างแห่งคำเชื่อมต่อ (Copula)** ส่วนต่าง ๆ แห่งญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาด ดังที่เราได้เห็นแล้วในบทก่อน ก็มีนามศัพท์กับกริยาซึ่งแสดงออกมาในรูปของภาคประธาน ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ และกริยาเชื่อม ส่วนต่าง ๆ แห่งญาติหรือประพจน์ผสมก็คือญาติหรือประพจน์แบบเด็ดขาดต่าง ๆ นั้นเองที่เอามาต่อเข้าด้วยกัน โดยอาศัยคำเชื่อมบางคำ ความแตกต่างกันในส่วนแห่งคำเชื่อมนั้น เกิดจากความหมาย ๒ อย่างของคำเชื่อม นั่นคือความหมาย ๒

ประการของ “คำที่เชื่อมต่อ” ผู้ตีแบบเด็ดขาดใช้คำกริยาเชื่อม เชื่อมภาค
ประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเข้าด้วยกัน ผู้ตีหรือประพจน์แบบ
ผสมใช้คำที่ไม่ใช่กริยา เชื่อมส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน นั่นคือต้องใช้คำต่าง ๆ
เช่นคำว่า “ถ้าหากว่า...แล้ว” “หรือ” “และ” เป็นคำเชื่อม

๒. การแบ่งตามคุณภาพ (Quality)

ในการแบ่งผู้ตีหรือประพจน์โดยอาศัยคุณภาพเป็นฐานนี้ เราแบ่ง
ผู้ตีหรือประพจน์ออกเป็น ชนิดบอกเล่าหรือยืนยัน (Affirmative) กับชนิด
ปฏิเสธหรือคัดค้าน (Negative) วิธีที่ว่า “ตามคุณภาพ” ย่อมแสดงให้เห็น
ว่าเป็นการแบ่งตาม “ชนิด” และดังนั้น การแบ่งชนิดนี้จึงเป็นการแบ่งวิเส-
ชาติหรือสกุลออกไปเป็นอภิปาติหรือชนิดนั่นเอง ดังนั้น จึงนับว่าเป็นการแบ่ง
ผู้ตีหรือประพจน์ชนิดที่เป็นสาระัตถะสำคัญ คือ เป็นการแบ่งส่วนทั้งหมด
ออกเป็นส่วนย่อยๆ ทั้งนี้เพราะผู้ตีหรือประพจน์ชนิดบอกเล่าและชนิดปฏิเสธ
ย่อมแตกต่างกันตามแบบอย่างของตน ในส่วนที่จะโยงภาคนิเทศหรือภาค
ลักษณะเข้ากับภาคประธาน

ผู้ตีหรือประพจน์ชนิดบอกเล่าหรือผู้ตียืนยัน เป็นผู้ตีชนิดที่เอา
ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานมารวมเข้าด้วยกัน และดังนั้น จึง
จัดว่าเป็นบทบาทของนิพนธ์หรือการผูกประโยค ผู้ตีที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์
ที่มีเหตุผล” เป็นผู้ตีชนิดบอกเล่าหรือยืนยัน เพราะคำว่า “สัตว์ที่มีเหตุผล”
นั้น ได้ถูกนำมารวมกับคำว่า “มนุษย์” โดยอาศัยกริยาเชื่อมเชิงบอกเล่า คือ
กริยา “เป็น”

ผู้ตีหรือประพจน์ชนิดปฏิเสธหรือชนิดคัดค้าน เป็นผู้ตีชนิดที่
ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะถูกแบ่งหรือแยกออกจากภาคประธาน และดังนั้น
จึงจัดว่าเป็นบทบาทของวิภาค ผู้ตีที่ว่า “ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นแมว” เป็นผู้ตี
หรือประพจน์ชนิดปฏิเสธทั้งนี้ก็เพราะคำว่า “แมว” ได้ปฏิเสธความเป็น “สุนัข”
ผู้ตีปฏิเสธหรือผู้ตีคัดค้านอาจแสดงออกมาในรูปว่า “สุนัขไม่ใช่แมว” ก็ได้

ทั้งนี้ก็เพราะว่า โดยอาศัยญาติเช่นนี้ เราก็เข้าใจถึงบทบาทของวิภาคหรือการปฏิเสธในแง่ที่ว่าเรามีได้เอาคำว่า “แมว” กับ “สุนัข” มารวมเข้าด้วยกัน แม้ว่าคำปฏิเสธที่ว่า “ไม่มี” จะไม่มีตำแหน่งอยู่ติดกับกริยาเชื่อมก็ตาม

ความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระหว่างญาติหรือประพจน์ชนิดบอกเล่าหรือยืนยันกับชนิดปฏิเสธหรือคัดค้าน นับว่าเป็นเรื่องที่แจ่มแจ้งเพียงพอแล้วโดยมีต้องสงสัย แต่บางทีก็ไม่ประจักษ์ชัดในทันทีทันใดนักว่า ญาติหรือประพจน์นั้นเป็นชนิดบอกเล่าหรือชนิดปฏิเสธจริง ๆ ประการแรกขอให้เราได้สังเกตดูว่า การแบ่งญาติหรือประพจน์แบบนี้ ย่อมแบ่งถึงญาติหรือประพจน์ชนิดที่เด็ดขาด ทั้งนี้ เพราะการแบ่งนั้นจะทำให้เราทราบว่ สิ่งหนึ่งนั้น เป็นคำขยายของอีกสิ่งหนึ่งหรือไม่ ทั้งนี้เพราะโดยเหตุที่คำเชื่อมต่อไม่ใช่คำกริยา แต่เป็นคำเชื่อมต่อชนิดหนึ่ง ดังนั้น ญาติหรือประพจน์ผสมก็จะต้องเป็นญาติหรือประพจน์แบบบอกเล่า โดยมีได้คำนึงว่า ส่วนต่าง ๆ ของญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดที่รวมเข้าเป็นญาติหรือประพจน์ผสมนั้น จะเป็นแบบบอกเล่าหรือแบบปฏิเสธ ดังนั้น ญาติที่ว่า “ถ้ามนุษย์ไม่เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลละก็ มนุษย์ก็ต้องไม่เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” ย่อมจัดว่าเป็นญาติหรือประพจน์ผสมชนิดบอกเล่า ทั้งนี้เพราะว่าคำเชื่อมได้เชื่อมญาติชนิดเด็ดขาดหลาย ๆ ญาติเข้าเป็นญาติสากลญาติเดียว แม้ว่าญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดทั้งหลายในตัวอย่างนี้จะเป็นชนิดปฏิเสธทั้ง ๒ ญาติก็ตาม

ในญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดนั้น มักจะเป็นกริยาเชื่อมต่อเสมอที่เป็นตัวตัดสินว่า ญาตินั้นเป็นเชิงบอกเล่าหรือเชิงปฏิเสธ การสรุปโดยย่อๆ นี้จะต้องอุปบัติขึ้นในจิตใจ ทั้งนี้เพราะว่า ญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดนั้นอาจจะมีการิยามากกว่าคำหนึ่งก็ได้ แต่จะมีการิยาเพียงคำเดียวเท่านั้นที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อ นั่นคือทำหน้าที่เป็นนิมิตหมายถึงการรวมภาคนิเทศหรือภาคลักษณะทางตรรกศาสตร์กับภาคประธานทางตรรกศาสตร์เข้าด้วยกัน หรือแยกภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานนั้นออกจากกัน ญาติ “บุคคลที่ไม่เป็นมิตรย่อมเป็นคนที่คบไม่ได้” มีทั้งคำว่า “ไม่เป็น” และ “เป็น” อยู่ในตัว

แต่เฉพาะคำว่า “เป็น” เท่านั้นที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยาเชื่อม ทั้งนี้เพราะว่า ในญัตตินี้เราแสดงถึงบทบาทของการรวม “คนที่คบไม่ได้” เข้ากับ “บุคคลที่ไม่เป็นมิตร” และดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ดังกล่าวนี้ จึงจัดเป็นชนิดบอกเล่า ไม่ใช่ชนิดปฏิเสธ

คำว่า “คบไม่ได้” ในตัวอย่างที่กล่าวนั้น ได้ก่อให้เกิดจุดที่น่าสังเกตใน ส่วนที่เกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์เชิงบอกเล่าหรือยืนยันและเชิงปฏิเสธหรือ คัดค้าน คำว่า “คบไม่ได้” เป็นคำเชิงปฏิเสธ “แต่ภาคประธานที่เป็นเชิงปฏิเสธ หรือภาคลักษณะเป็นเชิงปฏิเสธ จะไม่ทำให้ญัตติหรือประพจน์เป็นเชิงปฏิเสธ หรือคัดค้านได้เลย นอกจากคำกริยาเชื่อมจะแสดงออกมาในเชิงปฏิเสธเท่านั้น” ดังนั้น ญัตติที่ว่า “ผู้ไม่ใช่พลเมืองของประเทศเป็นผู้ที่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน” จึงเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดบอกเล่า ทั้ง ๆ ที่ในญัตติหรือประพจน์นั้นจะมีการแสดงออกในเชิงปฏิเสธก็ตาม แต่ข้อความเชิงปฏิเสธนั้น หากได้มีผลทำให้กริยาที่เชื่อมต่อกลายเป็นปฏิเสธไปด้วยไม่

๓. การแบ่งตามปริมาณ (Quantity)

มูลฐานที่ใช้สำหรับแบ่งญัตติหรือประพจน์ชนิดนี้ ก็คือปริมาณแห่ง **ภาคประธาน** ของญัตติ ไม่ว่าจะเป็นไรก็ตามที่เป็นปริมาณแห่งภาคประธานของ ญัตติ ย่อมเป็นจุดปริมาณของญัตติหรือประพจน์ทั้งหมดเสมอไป

เราได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ว่า เป็นคำหรือ ศัพท์ที่ชี้ให้เห็นว่า อะไรที่เป็นเอกฐานหรือบางส่วน หรืออะไรที่เป็นสากล ใน ความรู้สึกเกี่ยวกับศัพท์ตามแง่ตรรกศาสตร์มาแล้ว (ซึ่งแตกต่างกับความรู้สึก ตามหลักไวยากรณ์) คำที่เป็นเอกฐานก็คือคำที่มีสภาวะหรือธรรมชาติที่ไม่ได้ อธิบายชี้แจงถึงสิ่งมากมาย แต่จะพูดถึงเฉพาะตัวมันเองเท่านั้น เราแสดงถึง สิ่งที่เป็นเอกฐาน (Singular) ได้โดยอาศัยคำวิสามานยนาม เช่น นายแดง หรือโดยอาศัยวลีบางวลี เช่น ชายคนนี้ เป็นต้น ดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ ที่เป็นเอกฐาน จะต้องมีประธานที่เป็นคนเดียว ตัวเดียว หรือสิ่งเดียว ซึ่งจะ

เป็นภาคประธานของญาติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงบอกเล่า เช่น “นายแดงเป็น คนมีปัญญาดี” หรือเป็นภาคประธานของญาติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงปฏิเสธ เช่น “ชายคนนี้เป็นคนที่ซื่อสัตย์สุจริต” ก็ได้

ญาติหรือประพจน์ที่เป็นสากล คือ ญาติหรือประพจน์ที่มีสภาวะหรือ ธรรมชาติที่ระบุหรืออธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ มากมายทั่วไป ดังนั้น การแบ่งระหว่าง สิ่งที่เป็นสากลกับสิ่งที่เป็นเอกฐาน จึงจัดว่าเป็น **เขตกว้าง (exhaustive)** คือ การแบ่งชนิดที่ทำให้หมดไป ทั้งนี้เพราะว่าทุกสิ่งที่เราทราบนั้น อาจเป็นสิ่งที่ เราระบุหรืออธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ มากมาย หรืออาจไม่เป็นสิ่งที่เราสามารถระบุถึง สิ่งต่าง ๆ มากมายก็ได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ่งที่เป็นสากลเป็นภาคประธานของ ญาติหรือประพจน์แล้ว เราก็อาจอธิบายหรือชี้แจงให้เห็นอะไรบางอย่างของ สิ่งที่เป็นสากลนี้ได้ โดยวิธีต่าง ๆ ๓ วิธีด้วยกัน คือ

ประการที่ ๑ เราอาจอธิบายถึงบางสิ่งบางอย่างของภาคประธานที่เป็นสากล “อย่างสากลทั่ว ๆ ไป” ได้แล้ว เราก็จะกล่าวถึงภาคนิเทศหรือ ภาคลักษณะของภาคประธานโดยวิธีทำนองนั้นแหละว่า เราจะได้แสดงถึงภาค นิเทศหรือภาคลักษณะของภาคประธานว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหมดของ ส่วนที่เป็นเอกฐานต่าง ๆ ของมัน ดังนั้น ญาติที่ว่า “**มนุษย์ทุกคนเป็น สัตว์ชนิดหนึ่ง**” จึงนับว่าเป็นญาติที่เป็นสากลในแง่ที่ว่าเราพูดถึง “มนุษย์” ว่าเป็น “สัตว์” ดังที่เข้าใจกันดีแล้วในเอกฐานทุก ๆ เอกฐาน (คือ ในมนุษย์ทุก ๆ คน ว่าเป็นสัตว์) ญาติหรือประพจน์เชิงปฏิเสธก็อาจเป็นญาติหรือประพจน์สากล ได้เหมือนกัน ดังในญาติที่ว่า “**ไม่มีพืชชนิดใดเป็นสัตว์**” เพราะว่าเป็นบทบาท แห่งการแบ่งญาติชนิดนี้ เราได้ปฏิเสธ “พืช” ว่าเป็น “สัตว์” โดยทั่ว ๆ ไป คือ ตามแบบสากล คือ ปฏิเสธทั้ง “พืช” โดยทั่ว ๆ ไป และ “พืช” แต่ละต้น ว่าเป็น “สัตว์”

ประการที่ ๒ เราจะอธิบายบางสิ่งบางอย่างของภาคประธานที่เป็น สากลอย่างเฉพาะเจาะจงลงไปก็ได้ แล้วเราก็จะกล่าวถึงภาคนิเทศหรือ ภาคลักษณะของภาคประธานโดยวิธีเช่นนั้นแหละว่า เราได้แถลงถึงภาค

ลักษณะของภาคประธานว่าเป็นสิ่งที่มีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะในสิ่งที่เป็นปัจเจกแต่ละสิ่งหรือหลาย ๆ สิ่ง ดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เฉพาะเจาะจงจึงเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีภาคประธานที่ระบุถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกชนิดที่คลุมเครือ ดังตัวอย่างเช่น “คนบางคนเป็นคนฉลาด” และ “คนบางคนไม่เป็นคนฉลาด” หรือระบุถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกมากกว่าหนึ่ง แต่ไม่ใช่สิ่งทั้งหมดดังในตัวอย่างเช่น “คนบางพวกเป็นคนฉลาด” และ “คนบางพวกไม่เป็นคนฉลาด” เป็นต้น

ประการที่ ๓ ซึ่งเป็นประการสุดท้าย เราอาจอธิบายถึงบางสิ่งบางอย่างของภาคประธานที่เป็นสากล โดยมิได้แสดงให้เห็นนิมิตหมายในด้านปริมาณเลย นั่นคือ มิได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป ในญัตติที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาด” เราพูดถึงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของภาคประธาน แต่ไม่ใช่โดยวิธีเช่นนั้นที่ว่าเราได้แถลงถึงภาคประธานว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหมดแห่งสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายของมัน “อย่างชัดเจน” แม้ว่าภาคประธานของญัตติที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาด” จะเป็นสิ่งสากลในทัศนะของสิ่งที่เป็นธรรมดาต่อสิ่งต่าง ๆ มากมาย แต่เมื่อไม่มีคำที่แสดงปริมาณของภาคประธาน เช่น “ทุก ๆ” “ทั้งหมด” “ไม่มี” เป็นต้น ก็ถือว่า เราได้กล่าวถึงภาคลักษณะของภาคประธานที่เป็นสากลนั้นในวิธีทางที่เป็นสากล นอกจากนั้น ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เป็นอนิยาม คือมิได้กำหนดให้แน่ชัดลงไปนั้น จัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์อย่างหนึ่ง ซึ่งได้ปล่อยประธานไว้ โดยมิได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป มิได้ปล่อยให้เป็นสิ่งที่เป็นสากล หรือเฉพาะเจาะจง อย่างเด่นชัดดังในญัตติที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาด” หรือ “มนุษย์ไม่เป็นสัตว์ที่ฉลาด”

ดังนั้น ถ้าว่าในด้านปริมาณแล้ว ก็มีอยู่ ๔ ชนิดด้วยกัน คือ ชนิดที่เป็นเอกฐาน ๑ ชนิดที่เป็นสากล ๑ ชนิดที่เฉพาะเจาะจง ๑ และชนิดที่มีได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป ๑ ดังที่ได้ชี้แจงมาแล้วว่านิมิตหมายแห่งปริมาณของญัตติหรือประพจน์ได้กำหนดอยู่ที่ส่วนแห่งภาคประธาน และตามธรรมดา มีความลำบากเพียงเล็กน้อยในอันที่จะพิจารณาตัดสินปริมาณ

ของญาติ อย่างไรก็ตาม อาจจะมีสัก ๒-๓ ตัวอย่างที่ก่อให้เกิดความลำบากอยู่บ้าง คำปฏิเสธที่วางไว้ข้างหน้าญาติหรือประพจน์ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพของญาติ ดังนั้น ญาติที่ว่า **“คนทุกคนเป็นคนดี”** จึงเป็นญาติเชิงบอกเล่าชนิดสากล แต่ญาติที่ว่า **“ไม่ใช่คนทุกคนเป็นคนดี”** เป็นญาติเชิงปฏิเสธชนิดเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้เพราะ คำว่า **“ไม่ใช่”** ได้ปฏิเสธทั้งปริมาณที่เป็นสากลและคุณภาพเชิงยืนยันหรือบอกเล่า ในข้อนี้เราจะต้องตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ญาติที่ว่า **“คนทุกคนไม่เป็นคนดี”** ก็จัดว่าเป็นญาติเชิงปฏิเสธชนิดที่เฉพาะเจาะจงด้วย และไม่จัดว่าเป็นญาติเชิงปฏิเสธชนิดสากล อย่างที่คิดว่าควรจะเป็น ถ้ามองดูอย่างผิวเผิน เราอาจแสดงออกหรือกล่าวถึงญาติเชิงปฏิเสธชนิดสากลได้อย่างตรง ๆ แบบขวานผ่าซากได้เพียงว่า **“ไม่มีมนุษย์ที่เป็นคนดีอยู่เลย”** เท่านั้น

ดังนั้น ในการที่จะพิจารณาตัดสินปริมาณแห่งญาติหรือประพจน์ เราจะต้องพิจารณาว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนั้นเป็นการกล่าวยืนยันหรือคัดค้านภาคประธานที่เป็นเอกฐานเฉพาะเจาะจงหรือภาคประธานที่เป็นสากล ที่เรากล่าวตามแบบสากล ไม่ได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไปหรือเฉพาะเจาะจงลงไป การพิจารณาแบบนี้ จำต้องพิจารณาญาติหรือประพจน์อย่างรอบคอบ เพื่อที่จะได้เข้าใจสิ่งที่เราจะกล่าวถึงอย่างย่อ ๆ มักจะปรากฏอยู่บ่อย ๆ ที่เราพิจารณาญาติหรือประพจน์ต่าง ๆ อย่างลวก ๆ ไม่พินิจพิเคราะห์ให้รอบคอบ ตัวอย่างเช่นเราอาจสันนิษฐานว่า ญาติที่ว่า **“กุหลาบทุกดอกมิได้มีสีแดง”** เป็นญาติชนิดสากล ทั้งนี้เพราะเราไม่อาจเข้าใจได้อย่างชัดแจ้งว่า อะไรที่ญาตินั้นกล่าวถึงหรือหมายถึง คือในตัวอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าไม่มีกุหลาบดอกใดเลยที่มีสีแดง แต่ว่าไม่ใช่กุหลาบทุกดอกจะต้องมีสีแดง นั่นคือกุหลาบบางดอกมีสีแดง และบางดอกไม่มีสีแดง

๔. การแบ่งตามเนื้อหาของญาติหรือประพจน์

(Matter of the Proposition)

มูลฐานที่ใช้แบ่งญาติหรือประพจน์ชนิดนี้อยู่ที่สิ่งที่คำหรือศัพท์ต่าง ๆ

หมายถึงในเมื่อคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ กับ ภาคประธาน การนำ **“เนื้อหา”** เช่นนี้เข้ามาสู่วิชาตรรกศาสตร์ ไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกสำหรับวิชาตรรกศาสตร์เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่า ในเบื้องต้น วิชาตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อจะได้ความรู้มา นับว่าเป็นความจริงอย่างเพียงพอที่เดียวว่า ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่แท้จริงทั้งหลายที่เราได้มานั้นอยู่นอกเหนือความสามารถที่วิชาตรรกศาสตร์จะเอื้อมไปถึง แต่อย่างไรก็ตาม การพิจารณาส่วนของสิ่งที่เราแสดงหรือระบุถึงในญัตติหรือประพจน์ใดๆ นั้น จัดว่าเป็นภาระของวิชาตรรกศาสตร์ ความแตกต่างกันที่เห็นได้อย่างเด่นชัดต่อไปนี้จะยอมเป็นตัวอย่างแห่งการพิจารณาตัดสินตกลงใจเช่นนั้น

ญัตติหรือประพจน์จะต้องมีเนื้อหาที่ **“จำเป็น”** ในเมื่อภาคนิเทศหรือภาคลักษณะมีอยู่ในตัวภาคประธานเองแล้ว นั่นคือ เมื่อภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนับว่าเป็นสาระสำคัญของภาคประธาน และดังนั้นยอมจำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์กับภาคประธาน ญัตติที่ว่า **“มนุษย์เป็นสัตว์ที่เรียนไวยากรณ์ได้”** นั้น มีเนื้อหาที่จำเป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะตามข้อเท็จจริงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะคือ **“สัตว์ที่เรียนไวยากรณ์ได้”** นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ นั่นคือ มีความเกี่ยวข้องกับข้อที่ว่ามนุษย์คืออะไร

ญัตติหรือประพจน์จะต้องมีเนื้อหาที่ **“เป็นไปได้”** ในเมื่อภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนั้นเป็นเรื่องที่เข้ากันไม่ได้กับภาคประธานอยู่ในตัว นั่นคือ ในเมื่อภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจำเป็นอย่างที่จะต้องเข้ากันไม่ได้ เพราะขัดข้อเท็จจริง ญัตติที่ว่า **“มนุษย์เป็นหินชนิดหนึ่ง”** ย่อมมีเนื้อหาที่เป็นไปไม่ได้ ทั้งนี้เพราะว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะคือ **“หิน”** ไม่อาจเป็นส่วนหนึ่งของภาคประธานคือ **“มนุษย์”** ได้

ญัตติหรือประพจน์จะต้องมีเนื้อหาที่ **“ไม่แน่นอนตายตัว”** หรือ **“ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นได้”** (Contingent) ในเมื่อภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนั้น จำเป็นจะต้องมีอยู่ในภาคประธานเองก็ไม่ใช่ เป็นเรื่องที่จำเป็นจะต้องเข้ากันกับภาคประธานไม่ได้ก็ไม่ใช่ นั่นคือ ในเมื่อภาคลักษณะนั้นอาจเป็นหรืออาจ

ไม่เป็นส่วนหนึ่งแห่งภาคประธานก็ได้ ญัตติที่ว่า “มนุษย์เป็นคนผิวขาว” ย่อมมีเนื้อหาที่ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่ว่า “มีผิวขาว” นั้นอาจเป็นหรืออาจไม่เป็นส่วนหนึ่งของ “มนุษย์” ก็ได้ อีกประการหนึ่ง ในญัตติหรือประพจน์ที่มีเนื้อหาที่ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นได้นี้ ภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะไม่จำเป็นจะต้องสัมพันธ์กันเลย

หลักการเกี่ยวกับคำนี้เทศน์ว่าได้มีส่วนช่วยให้เรามองเห็นความแตกต่างของเนื้อหาที่มีอยู่ในญัตติหรือประพจน์ว่าเป็นเนื้อหาชนิดใด ถ้าเรากล่าวถึงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติว่า เป็นคำนิเทศชนิดวิเศษชาติหรือสกุล อภิปาติหรือชนิด วิสฤษฐานันตภาพหรือความผิดแผกเฉพาะ หรือสภาวะลักษณะแล้วละก็ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะก็อยู่ในเนื้อหาที่จำเป็นในฐานะที่มีความสัมพันธ์กับภาคประธาน ถ้าเรากล่าวถึงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติว่าเป็นคำนิเทศชนิดจรสมบัติหรือสหสมบัติแล้วละก็ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะก็อยู่ในเนื้อหาที่ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นได้ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับภาคประธาน ถ้าหากว่าเราไม่สามารถโยงภาคลักษณะไปหาคำนิเทศได้ละก็ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะย่อมจัดอยู่ในเนื้อหาชนิดที่เป็นไปไม่ได้ นั่นคือเราไม่อาจโยงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะให้เข้ากับภาคประธานได้

๕. การแบ่งตามฐานนิยมแห่งนิพนธ์ ที่แสดงออกมาหรือมิได้แสดงออกมา

มูลฐานที่ใช้แบ่งญัตติหรือประพจน์ชนิดนี้อยู่ที่ว่า สภาพที่เป็นแบบแห่งญัตตินั้นได้แสดงหรือกล่าวออกมาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งหรือไม่

ญัตติหรือประพจน์ธรรมดา (Simple หรือ de inesse) คือ ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ไม่แสดงถึงแบบการผูกประโยคในญัตติอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ญัตติหรือประพจน์แบบนี้แหละที่เราจะได้พิจารณากันอย่างกว้างขวางในบทนี้

ญัตติหรือประพจน์ตามฐานนิยม (Mode) คือ ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เราเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติม หรือขยายความ กริยาเชื่อม (Verb copula)

โดยอาศัยนิมิตที่ชี้ให้เห็นว่า ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของภาคประธานหรือมิได้เป็นส่วนหนึ่งของภาคประธานในเพราะฐานนิยมใด ๆ ฐานนิยมที่จะแสดงออกมาในรูปของญัตติหรือประพจน์นั้นมีอยู่ ๔ ชนิดด้วยกัน คือ : ความจำเป็น ๑ ความเป็นไปได้ ๑ ความอาจเป็นไปได้ ๑ และ ความไม่แน่ว่าจะเป็นเช่นนั้น ๑

ขอให้เราพิจารณาญัตติที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” ดังที่เราได้เห็นมาแล้วในตอนก่อน แม้ว่าในญัตติหรือประพจน์นี้จะมีเนื้อหาที่จำเป็น แต่ก็หาได้แสดงภาพที่เป็นแบบแห่งญัตติหรือประพจน์นั้นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งไม่ นั่นคือ หาได้กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่จำเป็นต้องสามารถเรียนไวยากรณ์ได้ไม่” ดังนั้น ญัตติว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” จึงเป็นญัตติชนิดที่ “ไม่ใช่ฐานนิยม” (non-modal) คือ เป็นญัตติธรรมดา ญัตตินี้จะกลายเป็นญัตติตามฐานนิยมก็ต่อเมื่อมันได้แสดงซึ่งฐานนิยมแบบใดแบบหนึ่งใน ๔ แบบออกมาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งว่า “นับว่าเป็นความจำเป็นที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้”

เพื่อที่จะได้เข้าใจเค้าโครงแห่งญัตติตามฐานนิยมนี้ เราจะต้องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง ข้อวินิจฉัยหรือคำแถลง (dictum) กับ ฐานนิยม (mode) เสียก่อน ข้อวินิจฉัยแห่งญัตติตามฐานนิยม ก็คือการเอาภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานมารวมเข้าด้วยกัน ฐานนิยม คืออาการหรือสภาพที่เป็นแบบแห่งนิพนธ์หรือการผูกประโยคนั้นเอง ดังนั้นในญัตติตามฐานนิยมที่ว่า “นับว่าเป็นความจำเป็นที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” บทนิพนธ์ที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” นั้นเป็นคำแถลงหรือข้อวินิจฉัยและบทนิพนธ์ที่ว่า “นับว่าเป็นความจำเป็น” จัดว่าเป็นฐานนิยม (mode)

ในข้อตกลงที่เกี่ยวกับความแตกต่างกันอย่างที่เราเห็นได้อย่างเด่นชัดนี้เราอาจนิยามความหมายของญัตติหรือประพจน์ตามฐานนิยมว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่มีคำแถลงหรือข้อวินิจฉัยที่ขยายแล้ว ในญัตติว่า “นับว่าเป็นความ

จำเป็นที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” นั้น ข้อความที่ว่า “นับว่าเป็นความจำเป็น” นั้นย่อมขยายคำแถลงหรือข้อวินิจฉัยที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้”

เราอาจแปลหรือแสดงญาติหรือประพจน์ตามแบบไวยากรณ์ได้หลายวิธีด้วยกัน เราอาจพูดได้ว่า “ไม่แน่ว่ามนุษย์มีผิวขาว” หรือว่า “มนุษย์คนนั้นมีผิวขาวนับว่าเป็นสิ่งไม่แน่ว่า” หรือว่า “มนุษย์ไม่แน่ว่าที่จะต้องผิวขาว” ญาติหรือประพจน์ต่าง ๆ เหล่านี้ แตกต่างกันตามแบบไวยากรณ์เท่านั้น แต่ว่าในแง่ของวิชาตรรกศาสตร์แล้ว ญาติหรือประพจน์ทั้งมวลเป็นญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมเสมอเหมือนกันหมด และทั้งหมดนั้นเป็นญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมเช่นเดียวกัน

ญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมจะทำให้เป็นเชิงปฏิเสธก็ได้โดยการปฏิเสธ “ฐานนิยม” คุณสมบัติของญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยม หากได้มีผลกระทบกระเทือนเพราะคุณสมบัติของคำแถลงหรือข้อวินิจฉัยไม่ ดังนั้น ญาติที่ว่า “ไม่เป็นการแน่นอนนักที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” นั้น เป็นญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมเชิงปฏิเสธ ทั้งนี้ก็เพราะว่าฐานนิยมของมันได้ถูกปฏิเสธ แม้ว่าคำแถลงหรือข้อวินิจฉัยจะเป็นเชิงบอกเล่าก็ตาม อนึ่ง ญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมที่ว่า “เป็นการไม่แน่นอนนักที่มนุษย์ไม่มีคนผิวขาว” นับว่าเป็นญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมเชิงบอกเล่า แม้ว่าถ้อยแถลงหรือข้อวินิจฉัยจะเป็นเชิงปฏิเสธก็ตาม

คำว่า “เป็นการไม่แน่นอนนัก” กับคำว่า “อาจเป็นไปได้” มักจะเป็นไวยากรณ์ของกันและกันเสมอ แต่ในระหว่างคำ ๒ คำนี้ ก็มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และบางทีก็ออกจะมีความสำคัญมากอยู่ คำว่า “เป็นการไม่แน่นอนนัก” แสดงความหมายของสิ่งที่อาจเป็นหรืออาจไม่เป็นก็ได้ อย่างในญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมที่ว่า “เป็นการไม่แน่นอนนักที่มนุษย์เดิน” ดังนั้น “ความเป็นการไม่แน่นอนนัก” จึงเป็นปฏิบัติคือตรงกันข้ามกับ “ความจำเป็น” คำว่า “อาจเป็นไปได้” เมื่อจะชี้ให้เห็นว่าแตกต่างกับ คำว่า “เป็น

การไม่แน่นอนนัก” แล้ว ก็หมายถึงสิ่งที่ “อาจเป็น” ซึ่งตรงกันข้ามกับสิ่งที่ “อาจไม่เป็น” เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็ต้องว่า “ความอาจเป็นไปได้” นั้นตรงกันข้ามกับ “ความไม่อาจเป็นไปได้” แต่ไม่ได้ตรงข้ามกับ “ความจำเป็น” (ซึ่งตรงกันข้ามกับความไม่เป็นการแน่นอนนัก) ดังนั้น เราอาจพูดว่า “เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่วามนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เช่นเดียวกับพูดว่า “เป็นสิ่งที่จำเป็นที่วามนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” แต่เราไม่อาจพูดว่า “เป็นการไม่แน่นอนนักที่วามนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”

บางครั้งก็นับว่ามีความสำคัญอย่างมากที่ต้องกล่าวถึงญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยม เพื่อที่จะแสดงให้เห็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจนซึ่งมีฉะนั้นแล้วอาจไม่มีใครทราบ หรืออาจกลายเป็นอากาศธาตุไปได้ บางทีก็มีความยากลำบากอยู่บ้าง ในการที่จะทำญาติหรือประพจน์บางชนิดให้เป็นญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง และจะทำให้ญาติหรือประพจน์ตามฐานนิยมทั้งหลายค้านกันเอง แต่การที่จะพิจารณาสิ่งเหล่านั้นอยู่นอกเหนือขอบเขตแห่งตำราตรรกศาสตร์ชั้นต้น.

ปัญหาบทที่ ๘

๑. เมื่อใดบัญญัติหรือประพจน์จึงจะมีเอกภาพแห่งนิพจน์หรือการผูกประโยคอย่างสมบูรณ์แบบ ?
๒. เมื่อใดบัญญัติหรือประพจน์จึงจะมีเอกภาพแห่งนิพจน์ชนิดที่มีความสัมพันธ์กัน ?
๓. จงอธิบายแง่สำคัญๆ อื่นๆ ๒ แ่งที่ทำให้บัญญัติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดกับชนิดผสมแตกต่างกัน.
๔. ทำไมการแบ่งบัญญัติหรือประพจน์ตามคุณภาพ จึงเป็นการแบ่งชนิดที่เป็นสาระสำคัญ ?
๕. จงอธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ระหว่างบัญญัติหรือประพจน์เชิงบอกเล่าหรือยืนยัน กับบัญญัติหรือประพจน์เชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๖. เราจะต้องปฏิเสธอะไร จึงจะทำให้บัญญัติหรือประพจน์กลายเป็นเชิงปฏิเสธได้? จงยกตัวอย่างประกอบให้เห็นวิธีที่บัญญัติบางญัตติอาจดูเหมือนว่าเป็นเชิงปฏิเสธ ทั้ง ๆ ที่บัญญัติเหล่านั้นเป็นเชิงบอกเล่า และจงยกตัวอย่างประกอบให้เห็นวิธีที่บัญญัติบางญัตติอาจดูเหมือนเป็นเชิงบอกเล่า ทั้ง ๆ ที่บัญญัติเหล่านั้นเป็นเชิงปฏิเสธ.
๗. อะไรเป็นมูลฐานแห่งการแบ่งบัญญัติหรือประพจน์ตามปริมาณ? อะไรเป็นความแตกต่างระหว่างปริมาณที่เป็นเอกฐานกับปริมาณที่เป็นสากล ?
๘. จงอธิบายให้เห็นว่า การชี้แจงถึงบางสิ่งบางอย่างของภาคประธานที่เป็นสากลตามแบบสากลอย่างไม่กำหนดปริมาณให้แน่นอนตายตัวลงไปและอย่างเฉพาะเจาะจงนั้น หมายความว่าอะไร พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.

๙. จงอธิบายให้เห็นว่า ญัตติหรือประพจน์ที่มีเนื้อหาที่จำเป็น ที่เป็นไปไม่ได้ และที่ไม่แน่นอนตายตัว นั้นหมายความว่าอะไร พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบด้วย.
๑๐. จงอธิบายให้เห็นว่าฐานนิยมแตกต่างกับค่าถลางหรือข้อวินิจฉัยในญัตติหรือประพจน์แบบฐานนิยม.
๑๑. อะไรที่ทำให้ญัตติหรือประพจน์แบบฐานนิยมกลายเป็นเชิงบอกเล่าหรือเชิงปฏิเสธ ?
๑๒. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างฐานนิยมที่เกี่ยวกับความเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนกับความที่อาจเป็นไปได้.

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงแยกประเภทญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดต่อไปนี้ออกเป็นเชิงบอกเล่า หรือเชิงปฏิเสธ สากล ไม่จำกัดให้แน่นอนตายตัวลงไป (อนิยาม) หรือเฉพาะเจาะจง (ปัจเจก) จงสังเกตให้ถี่ถ้วนว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะได้แสดงถึงภาคประธานตามแบบการวิเคราะห์ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในบทนี้หรือไม่ นั่นคือภาคนิเทศหรือภาคลักษณะได้กล่าวถึงภาคประธานในแง่ปริมาณอย่างไรบ้าง

- ๑. ม้าทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง.
- ๒. คนบางคนเป็นผู้ที่ไม่ซื่อสัตย์.
- ๓. สมศักดิ์เป็นพลเมืองที่มีร่างกายล่ำสันคนหนึ่ง.
- ๔. ไม่ใช่ดอกไม้นี้ทุกดอกเป็นสิ่งที่สวยงาม.
- ๕. ไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ ในประวัติศาสตร์ที่ไม่สำคัญอะไรเลย.
- ๖. มนุษย์คนใดคนหนึ่งเป็นผู้สามารถที่จะทำให้เราหัวเราะได้.
- ๗. ตำราตรรกศาสตร์ทุกเล่มไม่เป็นหนังสือที่ไม่มีทางผิดไปได้.
- ๘. มนุษย์เป็นผู้ที่เชื่อง่าย (หุเบา).
- ๙. ใครก็ตามที่ชำระหนี้สินของเขาเป็นบุคคลที่ควรเชื่อถือได้.
- ๑๐. บางทีฤดูหนาวก็เป็นฤดูที่ไม่หนาวรุนแรงนัก.
- ๑๑. ความเยือกเย็นทำให้คนที่มีความใจปรกติจนสนทนได้.
- ๑๒. คนโกหกทั้งปวงไม่เป็นคนดีเลย.
- ๑๓. อะไรก็ตามที่เป็นบุญเป็นความดีทั้งนั้น.
- ๑๔. คนบางคนเป็นผู้ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน.
- ๑๕. นักศึกษาคนนี้เป็นคนที่มีความรอบคอบ.
- ๑๖. ไม่ใช่ทุกคนที่มีท่าทางว่ามีปัญญาจะฉลาดเสมอไป.

๑๖๘

ตรรกศาสตร์

- ๑๗. ญัตติชนิดที่ไม่กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไปทุกชนิดไม่เป็น
ญัตติคลุมเครือ.
 - ๑๘. คนขับรถคนหนึ่งจากทุก ๆ ๔ คนย่อมขับรถเร็วเกินกำหนด.
 - ๑๙. ผู้มีความขยันขันแข็งย่อมทำงานด้วยความอดทน.
 - ๒๐. คนคนหนึ่งย่อมไม่เป็นเช่นเดียวกับคนอื่นคนหนึ่ง.
-

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงบอกกว่าผู้ใดหรือประพจน์ต่อไปนี้แต่ละผู้ใดมีเนื้อหาชนิดใด

- ๑. สุนัขขอมหายใจ.
- ๒. มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถปรุงอาหารได้.
- ๓. วงกลมคือสี่เหลี่ยมจัตุรัส.
- ๔. สัตว์ทั้งหลายมีเหงื่อออก.
- ๕. แอปเปิลมีสีแดง.
- ๖. คนบาปเป็นนักบุญ.
- ๗. ไม่ใช่คนทั้งหมดเป็นคนที่กล้าหาญ.
- ๘. หญ้ามีสีเขียว.
- ๙. เส้นทแยงมุมของสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นเส้นที่ได้ส่วนสัดกับขนาดของมัน.
- ๑๐. คนยอมตาย.

แบบฝึกหัดที่ ๓

จงทำสถิติหรือประพจน์ในแบบฝึกหัดที่ ๒ ให้เป็นสถิติหรือ
ประพจน์ชนิดฐานนิยมนที่แท้จริง

- ๑.
 - ๒.
 - ๓.
 - ๔.
 - ๕.
 - ๖.
 - ๗.
 - ๘.
 - ๙.
 - ๑๐.
-

บทที่ ๙

การสมมุติ : SUPPOSITION

บทบาทของการสมมุติในวิชาตรรกศาสตร์อาจเป็นบทบาทที่เราเห็นว่า มีคุณค่ามากที่สุด ถ้าหากว่าในเบื้องต้น เราจะรำลึกถึงความสัมพันธ์ของ ภาษาที่มีต่อความคิด ดังที่เราได้เคยกล่าวมาแล้วว่า คำหรือศัพท์ต่าง ๆ นับว่า เป็นอุปกรณ์ที่จำเป็นในอันที่จะใช้แสดงออกซึ่งสิ่งที่เราเข้าใจ แต่ในฐานะที่ศัพท์ ได้ถูกเราจำกัดวงอยู่แค่ขอบเขตของวัตถุที่เป็นสื่อกลาง และเป็นไปตามนิมิต อื่น ๆ ที่เรารู้สึกได้โดยตรงคำหรือศัพท์ต่าง ๆ จึงไม่เคยสามารถนำวิธีแห่งความคิด ของเราไปได้อย่างเพียงพอและเต็มที่เลย สิ่งที่เราสามารถจะทราบได้ทาง พุทธิปัญญานั้นย่อมอยู่เหนือหรือพ้นความสามารถที่จะแสดงออกทางวาจาหรือ ทางตัวหนังสือได้ และความพยายามที่จะผูกความคิดเข้ากับระบบแห่งนิมิต ที่เราทราบได้โดยตรงโดยอาศัยประสาทสัมผัสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูดหรือ ระบบสัญลักษณ์ที่คิดได้ก็ตาม ย่อมประสบซึ่งความผิดพลาดในอันปลาย แม้ว่าเราจะต้องคิดถึงบางสิ่งบางอย่างโดยอาศัยภาพที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน แต่ตัวความคิดเองนั้นอยู่นอกเหนือระเบียบแห่งข้อความที่แสดงออกทางวาจา หรือทางตัวอักษร

ในการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของศัพท์หรือคำพูดต่าง ๆ ที่มีต่อ มโนภาพ เราได้เห็นตัวอย่างแห่งความล้าเลิศของความคิด ที่มีอยู่เหนือภาษา ในเมื่อเราได้ยอมรับว่ามีได้มีความสมนัยกัน แบบหนึ่ง-ต่อ-หนึ่ง ในระหว่าง คำพูดหรือศัพท์กับมโนภาพเลย สิ่งที่น่าสังเกตมากที่สุดในแง่นี้ก็คือนั่น จิตใจ นั้นเกี่ยวเนื่องกับคำพูดหรือศัพท์ต่าง ๆ อย่างเสรี เป็นสื่อกลางที่เชื่อมต่อกับคำพูด หรือศัพท์ต่าง ๆ กับมโนภาพเข้าด้วยกัน จิตใจติดเนื่องอยู่กับความหมายอัน ผิด ๆ ที่มีอยู่ต่อคำหรือศัพท์ และขยายความหมายของคำหรือศัพท์ออกไปอยู่

ตลอดเวลา ในลักษณะการที่คลุมเครือเสมอ ยิ่งไปกว่านั้น เราจะต้องเผชิญกับความจำเป็นในอันที่จะต้องบัญญัติคำหรือศัพท์ขึ้นมา เพื่อใช้แสดงมโนภาพหรือแนวความคิดเห็นใหม่ ๆ ด้วย

ความอ่อนไหวไปมาได้แห่งพุทธิปัญญาของมนุษย์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ต่าง ๆ นั้น เราจะได้แสดงต่อไปโดยอาศัยหลักว่าด้วยการสมมุติตามแนววิชาตรรกศาสตร์ เมื่อคำพูดอย่างกว้าง ๆ แล้ว การสมมุติย่อมอ้างถึงอาการที่จิตในขณะพิจารณาความหมายที่คำหรือคำศัพท์มีอยู่ อาจ “ใช้” คำหรือศัพท์นี้แทนสิ่งที่แตกต่างกันได้ นอกจากนั้น หลักการสมมุติในแง่ของวิชาตรรกศาสตร์นั้นเกี่ยวข้องกับการใช้คำหรือศัพท์ว่า คำหรือศัพท์ไหนบ้างที่เราอาจเอาบรรจุลงในท้องเรื่องแห่งยุติหรือประพจน์ ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสมมุตินั้นเป็นสภาวะลักษณะอย่างหนึ่งที่ติดตามส่วนต่างๆ ของยุติหรือประพจน์มา สภาวะลักษณะที่มีอยู่คำหรือศัพท์ต่าง ๆ นั้น “หมายถึง” (ความหมายของคำว่า “สมมุติ” ในที่นี้) ภาคประธานหรือภาคลักษณะแห่งยุติหรือประพจน์ในวิถีทางต่าง ๆ กัน

นัยและการสมมุติ

นับว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างนัย (Signification) กับการสมมุติให้ชัดเจนเสียตั้งแต่ต้นมือ ซึ่งเรื่องนี้เราได้กล่าวมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก “นัย” ของคำหรือศัพท์ วาง่าย ๆ ก็คือ ความหมายที่คำหรือศัพท์มีอยู่ หรือความหมายที่แนว ความคิดเห็นหมายถึง นั่นเอง “การสมมุติ” คำหรือศัพท์คือ สิ่งที่เราใช้คำหรือศัพท์แทนในฐานะเป็นคำสมมุตินั้น ย่อมสื่อถึงนัยแห่งคำหรือศัพท์โดยอาศัยเหตุผลที่มองเห็นอย่างทันท่วงทีว่าเราไม่อาจบอกวิธีที่จะใช้คำหรือศัพท์ต่างๆ ในการสมมุติ นอกจากว่าเราจะทราบสิ่งที่คำหรือศัพท์ทั้งหลายหมายถึงเสียก่อน

มีตัวอย่างง่าย ๆ อยู่ตัวอย่างหนึ่ง ที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างกันข้อนี้

คำว่า “มนุษย์” ย่อมแสดงแนวความคิดเห็นหรือความเข้าใจของเราเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ นั่นคือสิ่งที่ว่าเป็นมนุษย์ได้ แม้ว่าความเข้าใจเช่นนั้นจะยังคลุมเครือไม่แน่ชัดอยู่ก็ตาม ความหมายของคำว่า “มนุษย์” นี้ยังคงเหมือนเดิมไม่ว่าคำหรือศัพท์นั้นจะต้องพิจารณาตัวเอง หรือจะปรากฏอยู่ในท้องเรื่องแห่งญาติหรือประพจน์ก็ตาม การสมมุติของคำว่า “มนุษย์” ซึ่งเป็นการใช้คำหรือศัพท์อย่างหนึ่งนั้นไม่อาจจะเกิดขึ้นได้จนกว่าเราจะเอาคำหรือศัพท์มาใช้ในญาติดังในบัญญัติที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฉลาด” เป็นต้น นอกจากความหมายของคำว่า “มนุษย์” (ความหมายเช่นเดียวกันที่มนุษย์มีแตกต่างไปจากญาติ) แล้วที่คำหรือศัพท์ก็จะต้องยอมรับสภาวะลักษณะ ในอันที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับคำหรือศัพท์อื่นๆ ในญาติหรือประพจน์นั้น ตามตัวอย่างข้างต้นนั้น เราได้ใช้ “มนุษย์” แทนภาคประธานของญาติโดยเฉพาะ ดังเช่นคำว่า “สัตว์ที่ฉลาด” ก็ยอมรับสภาวะลักษณะแห่งการดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะซึ่งมีความสัมพันธ์กับภาคประธาน คือ มนุษย์ ได้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยอาศัยกริยาเชื่อม คือ เป็น ต่อคำทั้ง ๒ นั้นเข้าด้วยกันในลักษณะแห่งการยืนยัน

ปัญหาเบื้องต้นที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการสมมุติคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญาติมีดังต่อไปนี้ เมื่อแสดงนัยของคำว่า “มนุษย์” เราจะ “ใช้” คำว่า “มนุษย์” เป็นภาคประธานในญาติที่มีคำหรือศัพท์ เช่น “สัตว์ที่ฉลาด” เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะได้ไหม? คำว่า “มนุษย์” ดังที่ให้นัยไว้แล้วนั้นในเมื่อมีความสัมพันธ์กับกริยาเชื่อมและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในฐานะเป็นภาคประธานในแง่ตรรกศาสตร์ได้ไหม ?

บทนิยามความหมายของคำว่า “การสมมุติ”

บัดนี้เราจะกล่าวโดยย่อ ๆ ถึงบทนิยามความหมายของคำว่า “การสมมุติ” การสมมุติ คือ การตรวจสอบหรือการแสดงให้เห็นความจริงเกี่ยวกับคำหรือศัพท์ที่ใช้แทนคำที่สุดแห่งญาติหรือประพจน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการคำกริยาเชื่อม เราได้อธิบายมาเพียงพอแล้วถึงสิ่งที่เราหมายถึง

โดยการใช้คำหรือศัพท์ในฐานะเป็นคำที่สุดแห่งญัตติหรือประพจน์ เมื่อได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างการสมมุติกับนัยแล้ว เราก็จะได้แสดงต่อไปว่า นอกจากนัยแล้ว คำหรือศัพท์อาจจะใช้แทนคำที่สุดแห่งญัตติหรือประพจน์ คือแทนภาคประธานหรือภาคลักษณะของญัตติคำใดคำหนึ่งก็ได้

วลีที่ว่า “ในส่วนของที่เกี่ยวเนื่องกับความต้องการคำกริยาเชื่อม” นั้น จำเป็นที่จะต้องวิจารณ์กันต่อไปอีก การนิยามความหมายส่วนนี้ “มิใช่” เพื่อแก้ปัญหา “เพื่อตัวเอง” ว่าญัตตินั้นถูกหรือผิด ญัตติทั้งมวลเราจะแสดงให้เห็นจริงได้ว่าถูกหรือผิดโดยอาศัยการเปรียบเทียบสิ่งที่เราแปลงหรือแสดงออกมาโดยวิธี “นิพจน์” คือ การผูกประโยค หรือ “วิภาค” คือ การแบ่ง พร้อมกับความจริง ความถูกหรือความผิดของญัตติหรือประพจน์นั้น ย่อมแสดงถึงความมีระเบียบแห่งคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตติหรือประพจน์ และการสมมุติหรือศัพท์ต่าง ๆ เช่นนั้นในฐานะเป็นส่วนต่าง ๆ ของญัตติหรือประพจน์นั้น

สิ่งที่วลีนั้นหมายถึง ก็คือ การสมมุติคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตติหรือประพจน์ขึ้นอยู่กับความมีอยู่ชนิดที่ตัวกริยาเชื่อมจะสื่อให้เห็น โดยเหตุที่กริยาเชื่อมย่อมแสดงไปพร้อม ๆ กับกาลเวลาดังนั้นความมีอยู่ชนิดต่าง ๆ ที่เราหมายถึง จึงเป็นชนิดอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต เพราะฉะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนที่เราจะตัดสินลงไปว่าญัตติหรือประพจน์นี้ถูกหรือไม่นั้น เราจะต้องมองเห็นว่าคำหรือศัพท์ที่ใช้เป็นภาคประธานนั้นอาจใช้สัมพันธ์กับความมีอยู่ชนิดที่ตัวกริยาเชื่อมสื่อให้เห็นได้หรือไม่ดังนั้นเมื่อกริยาเชื่อมบ่งถึงระยะเวลาที่แน่นอนลงไป คำหรือศัพท์ที่ใช้เป็นภาคประธานก็จะต้องใช้แทนอะไรบางอย่างที่มีอยู่ในเวลานั้น

ตัวอย่างเช่นในญัตติที่ว่า “จอมพลสฤษดิ์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย” คำว่า “จอมพลสฤษดิ์” อาจใช้เป็นภาคประธานที่กำหนดให้ซึ่งกริยาเชื่อมจะแสดงให้เห็นกาลเวลาตอนที่ภาคประธานนั้นมีอยู่ อนึ่ง ญัตติที่ว่า “จอมพลสฤษดิ์จะเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย” ย่อมจัดเป็นญัตติมีภาคประธานที่มีใช้คำสมมุติ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ “จอมพลสฤษดิ์” แสดงถึงสิ่งตามที่กำหนดให้ในกรณีนี้คือตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น เราไม่อาจใช้เป็นภาคประธาน

ของญาติที่มีกริยาเชื่อมแสดงถึงอนาคตกาลได้ ดังนั้นญาตินี้จึงเป็นญาติที่ผิด แต่ญาตินี้จะกลายเป็นญาติที่ผิดก็โดยทางเดียวเท่านั้น ตามความเป็นจริงแล้ว ญาติผิด ๆ ส่วนมากมีคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้เป็นภาคประธานในเรื่อง กริยาเชื่อม ตัวอย่างเช่น “**สุนัขทุกตัวเป็นสุนัขชนิดหนึ่ง**” ดังนั้น กระบวนการ แห่งการแสดงให้เห็นความจริงว่าญาตินั้นถูกหรือไม่ ยังคงมีความแตกต่าง อย่างชัดเจนกับกระบวนการแห่งการแสดงให้เห็นความจริงว่าคำหรือศัพท์นั้น ๆ อาจจะใช้ให้เป็นภาคประธานได้หรือไม่ แม้ว่าจะต้องสัมพันธ์กับข้อพิจารณาทั้ง ๒ อย่างนั้นก็ตาม

ในรูปเรื่องที่ได้กล่าวแล้วนั้น เราอาจกล่าวถึงกฎดังต่อไปนี้ได้ : **ญาติเชิงยืนยันหรือบอกเล่าทุกญาติซึ่งมีภาคประธานที่มีได้เป็นคำสมมุติ ย่อมเป็น ญาติที่ผิด** แต่หาได้หมายความว่าญาติเช่นนี้จะ “**ไม่มีความหมาย**” อะไร ดังที่ บางที่เราคิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้นไม่ มิฉะนั้นแล้วเราก็คงจะไม่แสดงให้เห็นได้ อย่างชัดเจนว่า ญาตินั้นผิด เรากล่าวถึงกฎนี้ว่าเป็นญาติเชิงบอกเล่าเหตุผล ที่ทำให้ต้องเข้มงวดกวัดขันนี้ก็คือว่า ญาติซึ่งปฏิเสธ ในฐานะที่ทำหน้าที่ปฏิเสธ ย่อมหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะทำให้ภาคประธานลงกันได้กับกริยาเชื่อมในลักษณะการ แห่งความมีอยู่ ดังญาติที่ว่า “**จอมพลสฤษดิ์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย**” จึงเป็นญาติที่ถูกต้อง โดยอาศัยความจริงที่ว่าบัดนี้ไม่มีจอมพลสฤษดิ์ อยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ญาติหรือประพจน์อาจมีคำเชื่อมต่อแสดงในลักษณะการ ที่มีได้จำกัดลงไปว่า เป็นอดีตเท่านั้น เป็นปัจจุบันเท่านั้น หรือเป็นอนาคตเท่านั้น กริยาเชื่อมแสดงให้เห็นด้วยควมมีอยู่ชนิดนี้รันดรในความรู้สึกที่ว่า ความมีอยู่ นั้นเป็นอิสระจากระยะเวลา ตัวอย่างเช่น ญาติที่ว่า “**มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**” คำว่า “**เป็น**” มิได้แสดงในลักษณะการจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะปัจจุบันเท่านั้น แต่ได้ครอบคลุมถึงระยะเวลาหรือเวลาโดยเฉพาะ จะเป็นเวลาใดก็ได้ ญาติหรือ ประพจน์เช่นนี้ซึ่งมีภาคประธานแสดงถึงสภาวะหรือธรรมชาติที่เข้าใจกันว่าเป็น สากลนั้น มักต้องการที่จะได้กริยาเชื่อมเสมอไป และดังนั้น ญาติหรือประพจน์

ชนิดนี้จึงมีภาคประธานเป็นคำสมมุติเสมอ

ความสำคัญแห่งหลักที่ว่าด้วยการสมมุติ อาจจะยากที่จะนำออกมาอธิบายอย่างละเอียด ในส่วนที่เกี่ยวกับตำราตรรกศาสตร์เบื้องต้น และภายในกำหนดที่แสดงไว้อย่างย่อ ๆ ความผิดพลาดในอันที่จะยอมรับวิถีทางที่ละเอียดอ่อนที่จิตใจอาจใช้ข้อความที่แสดงออกทางวาจานั้น ย่อมจะนำไปสู่การพูดให้เหตุผลทำให้หลงเห็นเป็นจริงจังและมีข้อบกพร่องได้ง่าย ความผิดพลาดในอันที่จะยอมรับบทบาทที่การสมมุติแสดงอยู่ในการสร้างญัตติหรือประพจน์นั้น ย่อมก่อให้เกิด “ความขัดแย้งกันเองทางตรรกศาสตร์ (Logical Paradoxes) ความขัดแย้งกันเองทางตรรกศาสตร์เหล่านี้ส่วนมากเกิดจากการที่ไม่ทำให้เห็นความแตกต่างกันแห่งการสมมุติต่าง ๆ จากการไม่รักษาความมีอยู่ที่แตกต่างกันอย่างแท้จริง ความมีอยู่ในจินตนาการ ความมีอยู่ของอะไรบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่เฉพาะในจิตใจเท่านั้น และความมีอยู่ที่เป็นไปไม่ได้ ให้ดีพอหรือเกิดจากการมองไม่เห็นความแตกต่างในบทแห่งการสมมุติในญัตติหรือประพจน์ ทั้งเชิงยืนยันและเชิงคัดค้านเป็นต้น” ตำราตรรกศาสตร์เบื้องต้นไม่อาจดำเนินไปสู่การวิจัยข้อพิจารณาที่น่าสนใจเช่นนั้นได้ อย่างไรก็ตาม เรื่องการสมมุตินี้ เรายังจะต้องเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่สำคัญยิ่งกว่านั้นอีก ๒ ประการ แม้ว่าจะในแบบย่อ ๆ ก็ตาม

การสมมุติแบบต่าง ๆ

เราได้พิจารณาวิภาค ๒ ชนิด ซึ่งเราอาจจะใช้สร้างการสมมุติขึ้นมาได้

วิภาคหรือการแบ่งแบบแรก มีฐานอยู่บน “สิ่ง” ที่ภาคประธานแห่งญัตติหรือประพจน์หมายถึง ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ การแบ่งชนิดนี้ทำให้เราได้การสมมุติแบบต่าง ๆ

วิภาคหรือการแบ่งแบบที่ ๒ ซึ่งจะได้แยกกล่าวเป็นอีกหัวข้อหนึ่งนั้น ตั้งอยู่บนฐานแห่งชื่อหรือคำที่ว่าเป็นสากลซึ่งจำแนกได้ คือมีความหมายหรือ

น้ำหนักกระจาย ในเมื่อดำรงอยู่ในฐานะเป็นภาคประธานหรือภาคลักษณะ ในวิถีต่าง ๆ กัน

เมื่อคำนึงถึงวิภาคแบบแรก เราแบ่งการสมมุติออกไปเป็นการสมมุติ **“ชนิดที่เหมาะสม”** กับ **“ชนิดที่ไม่เหมาะสม”**

การสมมุติที่ **“เหมาะสม”** ก็คือการใช้คำหรือศัพท์เป็นภาคประธาน ซึ่งตามตัวอักษรแล้วก็เพื่อใช้แทนสิ่งที่มีนัยหมายถึง ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ดังนั้น ในญัตติที่ว่า **“กะเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”** คำว่า **“กะ”** หมายถึงสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเหมาะสมแน่นอน การสมมุติที่ **“ไม่เหมาะสม”** ก็คือการใช้คำแทนสิ่งซึ่งมีนัยหมายถึงเปรียบเทียบ ในเมื่อมีความสัมพันธ์กับกริยาเชื่อม เช่นในญัตติที่ว่า **“กะของพระผู้เป็นเจ้าได้นำอาบาปไปจากโลก”** นั้น คำว่า **“กะ”** ในที่นี้หมายถึง **“พระเยซู”** ซึ่งไม่เหมาะสมเลย คำเปรียบเทียบแม้ว่าในแง่วรรณกรรมจะผลิตผลได้เป็นอย่างดี แต่ในวิชาตรรกศาสตร์ถือว่าเป็นการสมมุติที่ไม่เหมาะสมไม่ใช่เพราะความหมายนั้น **“ผิด”** ไป แต่เป็นคำที่แปลกสำหรับสิ่งที่คำหรือศัพท์หมายถึงอย่างเหมาะสม เมื่อก้าวโดยย่อ ๆ ก็เพราะว่า **คำอุปมาหรือคำเปรียบเทียบนั้น ก็คือการใช้คำบ่งถึงอะไรสักอย่างหนึ่งตามตัวอักษร แต่หมายถึงอีกอย่างหนึ่งโดยการเปรียบเทียบ** แม้ว่าจะเป็นในแบบที่ออกจะแปลกสักหน่อยก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการสมมุติได้ แม้ว่าการสมมุติแบบใช้คำอุปมาหรือคำเปรียบเทียบโดยวิธีนี้จะเป็นการใช้คำที่แปลกๆ ในแง่ของตรรกศาสตร์จริงๆ ก็ตามแต่ ก็เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาและจำเป็นอย่างมากในบางครั้งบางคราว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเวลาที่เราไม่สามารถจะทราบสิ่งหนึ่งตามตัวอักษรว่าหมายถึงอะไร นอกจากโดยวิธีที่เปรียบเทียบให้ละม้ายคล้ายคลึงกันเท่านั้นเอง ในเรื่องนี้เราควรจะได้สังเกตไว้ด้วยว่า เรามักพูดถึงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของภาคประธานแบบเปรียบเทียบเสมอเช่นเดียวกัน

การสมมุติที่เหมาะสมซึ่งเป็นเรื่องที่เราต้องเกี่ยวข้องอยู่ในวิชาตรรกศาสตร์นี้ ยังแบ่งต่อไปเป็น **ชนิดเฉพาะบุคคล ชนิดง่าย ๆ และ ชนิดที่ถือเนื้อ**

หาเป็นสำคัญ ได้อีก

การสมมุติชนิดเฉพาะบุคคล หรือ การสมมุติแบบเฉพาะตัว เป็นวิธีธรรมดา ๆ ที่เราใช้ศัพท์ต่าง ๆ ในฐานะเป็นภาคประธานในญัตติหรือประพจน์เมื่อคำนั้นมีความสัมพันธ์กับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติที่ว่า “**มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**” นั้น คำว่า “มนุษย์” หมายถึงทั้งสิ่งที่มีมนุษย์เป็น อันได้แก่ธรรมชาติ และหมายถึงปัจเจกภาพทั้งหลายแห่งชาตินั้น นั่นคือ หมายถึงธรรมชาติโดยตรง และหมายถึงปัจเจกภาพทั้งหลายโดยอ้อม นั่นคือ โดยอาศัยชาตินั้นเอง ดังที่เราได้อธิบายมาแล้วว่า ญัตติหรือประพจน์ส่วนมากย่อมใช้คำหรือศัพท์ต่าง ๆ โดยวิธีนี้แหละ คำว่า “เฉพาะบุคคล” หรือ “เฉพาะตัว” นี้ ย่อมชี้แนะให้ทราบว่คำนั้นไม่เพียงแต่จะใช้แทนชาตินั้นเท่านั้น แต่ยังใช้แทนคำปัจเจกหรือเฉพาะสิ่ง เฉพาะบุคคล คือ ใช้หมายถึง “บุคคล ต่าง ๆ” หรือ “สิ่งต่าง ๆ” อีกด้วย

การสมมุติ ๒ แบบต่อไปนี้เป็นวิธีที่เราใช้คำหรือศัพท์ทั้งหลายเป็นภาคประธานในแบบที่ผิดปรกติ

การสมมุติแบบง่าย ๆ หรือ การสมมุติแบบพื้น ๆ ก็คือการใช้คำหรือศัพท์แทนสิ่งที่คำนั้นหมายถึง “โดยตรง” นั่นคือ แทนธรรมชาติหรือสภาวะโดยมิได้รวมถึงสิ่งที่เราหมายถึงโดยอ้อม นั่นคือ เอกัตภาพหรือปัจเจกภาพแห่งชาตินั้น ๆ จงเปรียบเทียบกับญัตติว่า “**มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**” กับ “**มนุษย์เป็นอภิชาติชนิดหนึ่ง**” ดูในตัวอย่างแรก คำว่า “มนุษย์” หมายถึงเฉพาะธรรมชาติหรือสภาวะเท่านั้น ดัดออกจากปัจเจกภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ที่เราเข้าใจสภาวะหรือธรรมชาติจริง ๆ อย่างเด็ดขาด ดังนั้น ทั้ง ๆ ที่เราดำเนิน เรื่องไปตามกฎจากญัตติที่ว่า “**มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**” ไปสู่ญัตติที่ว่า “**นายแดงเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**” ได้ แต่เราก็ไม่สามารถที่จะดำเนินเรื่องให้สมเหตุผลจากญัตติที่ว่า “**มนุษย์เป็นอภิชาติชนิดหนึ่ง**” ไปเป็น “**นายแดงเป็นอภิชาติชนิดหนึ่ง**” ได้

การสมมุติชนิดที่ถือเนื้อหาเป็นสำคัญ ก็คือ การใช้คำหรือศัพท์ หมายถึงตัวมันเองอย่างพื้น ๆ ว่าเป็นคำหรือศัพท์ศัพท์หนึ่งในกรณีที่เราใช้คำหรือศัพท์

เพียงเพื่อแทนตัวมันเองเท่านั้น คือ ห่างจากสิ่งที่มันหมายถึง ดังนั้น ในญัตติที่ว่า “**คนเป็นคำที่มีพยางค์เดียว**” เราใช้คำว่า “คน” โดยคำนึงถึงเนื้อหาของมัน คือคำนึงถึงการสมมุติเป็นสาระสำคัญของมัน นั่นคือ ในตัวอย่างนี้ เราถือเอาเสียงของมันเป็นการสำคัญ

การจำแนกหรือการกระจายภาคประธานและภาคลักษณะในญัตติ

การจำแนกหรือการกระจายภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์นั้น ย่อมโยงไปถึงการสมมุติคำที่เป็นสากลในญัตติหรือประพจน์ด้วย ดังนั้นการจำแนกหรือการกระจายก็คือการพิจารณาว่า **การสมมุติคำที่เป็นสากลนั้นรวมไปถึงเอกัตภาพหรือปัจเจกภาพทั้งมวลที่มีอยู่ในคำที่เป็นสากลนั้น หรือรวมไปถึงเอกัตภาพหรือปัจเจกภาพเพียงบางส่วนเท่านั้น** คำที่เป็นสากลย่อม “**จำแนกหรือกระจาย**” ถ้าหากคำว่าคำที่เป็นสากลนั้นมีความหมายรวมถึงปัจเจกภาพทั้งมวล และคำที่เป็นสากลจะ “**ไม่จำแนกหรือกระจาย**” ถ้าหากว่าคำที่เป็นสากลนั้นมีความหมายถึงปัจเจกภาพเพียงบางประการที่มีอยู่ในตัวมันเท่านั้น ปัญหาที่ว่าคำหรือศัพท์จะจำแนกหรือกระจายหรือไม่นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับการใช้คำหรือถ้อยคำชนิดที่เป็นเอกฐานเลย

ในการจำแนกคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตตินั้น มีกฎอยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ :-

๑. **ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลคือทั่วไปทุกชนิด ภาคประธานเป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย**

ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากล หรือญัตติทั่วไป ดังที่เราได้ทราบมาแล้วนั้น ก็คือ ญัตติหรือประพจน์ที่มีภาคประธานที่ขยายความออกไปได้โดยอาศัยนิमितที่เป็นสากลบางอย่าง ดังนั้น **ภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลใด ๆ ก็ตาม ย่อมเป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย** นั่นคือ เราใช้ภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลแทนปัจเจกภาพทั้งมวลที่มีอยู่ในภาคประธานนั้นได้ ตัวอย่างเช่น “**มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง**”

“ไม่มีมนุษย์ใดเป็นหิน” เป็นต้น

ในเรื่องนี้ เราจะต้องพิจารณาถึงเรื่องความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างภาคประธานที่สมมุติขึ้นอย่างสากลทั่ว ๆ ไป กับภาคประธานที่สมมุติขึ้นอย่างรวม ๆ ภาคประธานที่สมมุติขึ้นอย่างสากลทั่วไปย่อมเป็นตัวแทนปัจเจกภาพแต่ละปัจเจกภาพและทุก ๆ ปัจเจกภาพที่มีอยู่ในภาคประธานนั้น ตัวอย่างเช่นในญัตติที่ว่า “คนทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า ภาคประธานที่เป็นสกลนั้นย่อมจำแนกจ่ายไปยังปัจเจกภาพทั้งหมดที่มีอยู่ในภาคประธานนั้นได้ ภาคประธานที่สมมุติขึ้นอย่างรวม ๆ ย่อมเป็นตัวแทนกลุ่มแห่งปัจเจกภาพกลุ่มหนึ่งที่มีได้นำมาที่ละปัจเจกภาพหรือมิได้นำมาแบบแยก ๆ กัน แต่ทว่านำมาแบบรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เช่น อภิธรรม มี ๑ คัมภีร์ เป็นต้น ณ ที่นี้ภาคลักษณะที่ว่า “เจ็ดคัมภีร์” หมายถึงกลุ่มแห่งอภิธรรมปิฎกแต่ไม่ได้หมายถึงอภิธรรมแต่ละคัมภีร์ ๆ เลย

ควรจะสังเกตไว้ด้วยว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลซึ่งแสดงออกมาในรูป “คนทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” นั้นย่อมดีกว่าที่จะแสดงออกมาในรูปว่า “คนทั้งหมดเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” การใช้คำว่า “ทุก ๆ” ย่อมแสดงถึงการจำแนกคำที่เป็นสากลออกเป็นคำเอกฐานแต่ละอย่าง ๆ และทุก ๆ เอกฐานที่มีอยู่ในคำที่เป็นสกลนั้น การใช้คำว่า “ทั้งหมด” ย่อมไม่แสดงให้เห็นการจำแนกนี้ออย่างแจ่มแจ้งนัก คำว่า “ทั้งหมด” มีความคลุมเครืออยู่ในตัว ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความยุ่งยากสับสน คือ จะทำให้สิ่งที่เป็นสกลนั้นสับสนปนเปกับชั้นหรือประเภท “ชั้น” แห่งสิ่งของก็เหมือนกับคำรวม ๆ ของสมุหะนั่นเอง เราไม่อาจใช้ชื่อของชั้นอธิบายไปหาส่วนที่เป็นปัจเจกภาพของมันได้ ดังนั้นเราอาจพูดถึงทีมซึ่งเป็นกลุ่มภายนอกแห่งชนจำนวนหนึ่ง แต่เราไม่อาจอธิบายถึงชั้นแห่งบุคคลเป็นรายคนหรือแม้แต่ของ “บุคคล” ว่าเป็นชื่อที่เป็นสากลได้

ความหมายประการแรกของคำว่า “ทั้งหมด” ก็คือ “ทั้งหมดแห่ง” ซึ่งหมายถึง “จำนวนแห่ง” ดังเช่นในเวลาที่เรากล่าวว่า “ข้าวเปลือกทั้งหมด...”

ความหมายประการที่ ๒ ของคำว่า “ทั้งหมด” ก็คือ “จำนวนทั้งหมด

แห่ง” ดังในประโยคที่ว่า “อภิธรรมทั้งหมดมี ๗ คัมภีร์”

ในความหมายประการที่ ๓ เท่านั้นแหละที่คำว่า “ทั้งหมด” หมายถึง ในทำนองนี้ว่ามันได้จำแนกหรือกระจายคำที่เป็นสากลออกไปเป็นแต่ละเอกฐาน และทุก ๆ เอกฐานที่รวมอยู่ในตัวมัน ดังในประโยคที่ว่า “คนทั้งหมดเป็นสัตว์”

ดังนั้น ในการใช้คำว่า “ทั้งหมด” สำหรับจำแนกคำที่เป็นสากลนั้นหา เป็นการถูกต้องนักไม่ แต่เมื่อเราเอามาใช้อย่างนั้น เราก็จะต้องใช้ในความหมายแง่ที่ ๓ เท่านั้น

๒. ญัตติหรือประพจน์ที่เฉพาะเจาะจงคือบางส่วนทุกชนิด ภาคประธานเป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย

ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เฉพาะเจาะจง หรือญัตติหรือประพจน์บางส่วน คือ ญัตติหรือประพจน์ที่มีภาคประธานที่อาศัยนิมิตที่แสดงถึงปัจเจกภาพที่คลุมเครือหรือปัจเจกบางอย่างหรือเป็นตัวขยาย ตัวอย่างเช่น ญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” (มนุษย์บางพวกเป็นคนฉลาด) หรือ “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” (มนุษย์บางพวกไม่เป็นคนฉลาด) นิมิตแห่งความเฉพาะเจาะจงย่อมชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า คำที่มันขยายนั้นเรามีได้ถือว่าเป็นตัวแทนปัจเจกภาพทั้งหมด แต่ถือว่าเป็นตัวแทนเฉพาะบางปัจเจกภาพเท่านั้น

ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป ซึ่งภาคประธานไม่มีนิมิตที่ขยายในด้านปริมาณนั้น เราถือว่าเป็นภาคประธานชนิดที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย ดังนั้น ญัตติที่ว่า “คนเป็นสัตว์ที่ฉลาด” จึงมีภาคประธานที่มีได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป และเราจะพิสูจน์หรือแสดงให้เห็นว่าจริงได้ก็โดยอาศัยตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงสักตัวอย่างหนึ่ง และดังนั้น ภาคประธาน คือ “คน” ก็จะต้องอยู่ในฐานะที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย

๓. ญัตติหรือประพจน์เชิงปฏิเสธคือคัดค้านทุกชนิด ภาคนิเสธหรือภาคลักษณะเป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย

ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงปฏิเสธก็ต่อเมื่อกริยาเชื่อมเป็นปฏิเสธ

เท่านั้น กริยาเชื่อมที่เป็นเชิงปฏิเสธนั้น มักจะทำภาคนิเทศหรือภาคลักษณะให้เป็นสากล ในเวลาที่จำแนกหรือกระจายเสมอ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญาติเชิงปฏิเสธนั้น เราจะแยกออกได้อย่างสากลจากอะไรก็ได้ที่เป็นภาคประธาน โดยอาศัยเหตุนี้ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งญาติที่เป็นเชิงปฏิเสธทุกชนิดจะต้องดำรงอยู่ในฐานะที่จำแนกหรือกระจายได้ด้วยอย่างเช่น ญาติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นแมว” หรือ “คนบางคนไม่เป็นเศรษฐี” เป็นต้น

๔. ญาติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงบอกเล่าคือยืนยันทุกชนิด ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย

ญาติหรือประพจน์จะจัดว่าเป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน ต่อเมื่อกริยาเชื่อมเป็นเชิงบอกเล่าเท่านั้น เหตุผลสำหรับกฎข้อที่ ๔ นี้ บางทีเราอาจชี้ให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดที่สุด ก็โดยการพิจารณาถึงสิ่งที่คงจะบังเกิดขึ้น ถ้าหากว่าเราจะถือว่า ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งญาติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยันนี้ เป็นคำที่จำแนกหรือกระจายได้ ดังนั้นในญาติที่ว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง” ถ้าหากว่าเราจะถือว่า เป็นสิ่งที่จำแนกหรือกระจายได้ละก็ เราก็ควรจะยืนยันได้ว่าสุนัขทุก ๆ ตัวเป็นสัตว์ทุกชนิด และแม้แต่สุนัขแต่ละตัวก็เป็นสัตว์ทุก ๆ ชนิด ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ผิดอย่างโจ่งแจ้งทีเดียว และก็คงจะไม่มีใครเลยที่จะยืนยันว่า นัยแห่งญาติหรือประพจน์เช่นนั้นถูกต้องจริง ๆ สิ่งที่เราตั้งใจจะยืนยันก็คือว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง” โดยมิได้ขยายความคำว่า “สัตว์” ออกไปจนถึงปัจเจกภาพทั้งมวลที่มีสภาวะหรือธรรมชาติแห่งสัตว์แฝงอยู่เราถือว่า “สัตว์” ในตัวอย่างนี้เป็นสิ่งสากลหรือสิ่งทั้งมวล นั่นคือมี “ความหมาย” เป็นสากล แต่เราได้ตั้งใจที่จะทำให้สิ่งที่ เป็น “ตัวแทน” สิ่งทั่ว ๆ ไป นั่นคือ เราได้ตั้งใจที่จะขยายคำที่เป็นสากลนี้ให้สาธารณะทั่วไปแก่แต่ละปัจเจกภาพ ดังนั้น เราก็จะเห็นเหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงต้องถือภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญาติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยันว่าเป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย

ดังที่ได้แสดงมานี้พอจะทำให้เห็นได้อย่างประจักษ์ชัดแล้วว่า **เมื่อใด** **ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะมีความเป็นสากลมากกว่าภาคประธาน** ดังเช่นคำว่า “สัตว์” มีความเป็นสากลมากกว่า “คน” เมื่อนั้นเราไม่อาจบรรลุถึงการที่จะทำให้คำอธิบายนั้นมีความหมายเท่ากันได้ ถ้าหากว่าเราถือเอาคำที่เป็นสากลมากกว่าในความเป็นสากลอย่างเต็มที่ของมัน แม้ว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจะมีความเป็นสากลเช่นเดียวกับภาคประธาน แต่ก็จะเป็นว่า เราจะต้องถือว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจายอยู่ดี ดังนั้น ในอดีตที่ว่า “**มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล**” ถ้าเราถือว่า “สัตว์ที่มีเหตุผล” เป็นคำที่จำแนกหรือกระจายได้ก็ จะเป็นการผูกมัดให้เรายืนยันว่า คนแต่ละคนและทุก ๆ คน เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิด ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ผิดอีก และตรงกันข้ามกับสิ่งที่เราตั้งใจที่จะยืนยันโดยอาศัยอดีตนี้ ดังนั้น กฎนี้ย่อมขาดคุณสมบัติที่ว่า อดีตเชิงบอกเล่าหรืออดีตยืนยันทุกอดีต จะต้องมีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่จำแนกหรือกระจายไม่ได้เสมอไป

ตารางแสดงคำที่จำแนกหรือกระจาย และคำไม่จำแนกหรือไม่กระจาย

อดีต	ภาคประธาน	ภาคลักษณะ/ภาคนิเทศ
A	จำแนก/กระจาย	ไม่จำแนก/ ไม่กระจาย
E	จำแนก/กระจาย	จำแนก/ กระจาย
I	ไม่จำแนก/ ไม่กระจาย	ไม่จำแนก/ ไม่กระจาย
O	ไม่จำแนก/ ไม่กระจาย	จำแนก/ กระจาย

ปัญหาบทที่ ๙

๑. ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับภาษา หลักว่าด้วยการสมมุติแสดงให้เห็นอะไรบ้าง ?
๒. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างนัยกับการสมมุติ และจงยกตัวอย่างประกอบให้เห็นความแตกต่างกันด้วย.
๓. จงนิยามความหมายของการสมมุติ และจงอธิบายถึงส่วนต่าง ๆ แห่งการนิยามความหมาย.
๔. เมื่อใดผู้ตัดสินหรือประพจน์จึงจะมีส่วนต่าง ๆ ที่สมมุติไม่ได้ ?
๕. ในสถานะเช่นไรที่เราอาจกล่าวได้ว่า กริยาเชื่อมอาจแสดงให้เห็นพร้อม ๆ กับความมีอยู่แบบนิรันดร์ ?
๖. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างการสมมุติที่เหมาะสมกับการสมมุติที่ไม่เหมาะสม.
๗. จงอธิบายให้เห็นว่า การสมมุติแบบเฉพาะบุคคลแตกต่างกับการสมมุติชนิดง่าย ๆ และการสมมุติชนิดที่ถือเนื้อหาเป็นสำคัญ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๘. จงอธิบายถึงกฎแห่งการจำแนกภาคประธาน และภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ในผู้ตัดสินหรือประพจน์ทั้ง ๔ ข้อ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๙. อะไรคือความแตกต่างกันระหว่างภาคประธานซึ่งสมมุติแบบสากลทั่ว ๆ ไป กับภาคประธานที่สมมุติแบบรวม ๆ เป็นกลุ่ม ?
๑๐. ทำไมภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของผู้ตัดสินหรือประพจน์เชิงบอกเล่าจึงต้องเป็นสิ่งไม่จำแนกหรือไม่กระจายเสมอด้วย? จงอธิบายให้เห็นจริง.

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงบอกว่า ภาคประธานในญัตติหรือประพจน์ต่าง ๆ ต่อไปนี้ เป็น
แบบเฉพาะบุคคล แบบง่าย ๆ แบบถือเนื้อหาเป็นสาระสำคัญ แบบไม่เหมาะสม
หรือไม่ใช่แบบใดเลย

- ๑. ผู้แทนทุกคนเป็นพลเมืองคนหนึ่ง
- ๒. สัตว์เป็นวิเสสชาติของสุนัข
- ๓. ทหารทั้งหลายเป็นผู้ที่กล้าหาญ
- ๔. นโปเลียนมิได้อยู่ในประเทศรัสเซีย
- ๕. วงกลมทุกวงเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
- ๖. แมวเข้ากันได้กับค่างคาว
- ๗. หน้าจั่วเป็นสามเหลี่ยมชนิดหนึ่ง
- ๘. ชีวิตเป็นเพียงเงาที่เดินได้เท่านั้น
- ๙. สิงโตเป็นสัตว์สี่เท้า
- ๑๐. ปลวกเป็นคำที่มีสี่อักษร
- ๑๑. เส้นที่ไม่มีสิ้นสุดเป็นเส้นที่เข้าใจไม่ได้
- ๑๒. กษัตริย์แห่งฝรั่งเศสเป็นผู้ที่มีพระเศียรล้าน
- ๑๓. ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมชนิดหนึ่ง
- ๑๔. รากเหง้าแห่งความชั่วทั้งปวงคือเงิน
- ๑๕. มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงแยกประเภทภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้ออกเป็นชนิดที่จำแนกหรือกระจายได้หรือชนิดที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย ถ้าหากภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะใดจำแนกหรือกระจาย จงเขียนคำว่า ด ไว้ข้างบนคำนั้น และถ้าหากภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะใดไม่จำแนกหรือไม่กระจาย ก็จงเขียนคำว่า ม ไว้ข้างบนคำนั้น

๑. ม้าทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง.
๒. นักการเมืองบางคนเป็นคนที่โง่สูง.
๓. ไม่ใช่นักตรรกศาสตร์ทุกคนเป็นคนฉลาด.
๔. ไม่มีการทดสอบใด ๆ ที่ง่าย.
๕. คุณธรรมเป็นเรื่องที่ยากที่จะปฏิบัติตามได้.
๖. ผู้ใดก็ตามที่เป็นคนมีศีลธรรมย่อมเป็นผู้ที่ไว้ใจได้.
๗. พลเมืองทั้งหมดเป็นคนที่ไม่มีปัญญา.
๘. มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่สามารถพูดได้.
๙. ทหารแต่ละคนเป็นผู้ที่จะต้องรับผิดชอบ.
๑๐. ลูกกวาดเป็นสิ่งที่ทำให้อ้วน.
๑๑. ดนตรีบางชนิดไม่เป็นสิ่งที่บันดาลใจ.
๑๒. มนุษย์ไม่ว่าคนไหนล้วนแต่เป็นผู้เปิดโอกาสให้หัวใจได้ทั้งนั้น.
๑๓. สัตว์ทุกชนิดไม่เป็นสัตว์ที่มีอันตราย.

๑๔. พลเมือง ๕ คนในทุก ๆ ๕ คน ชอบการประกันสุขภาพ.
 ๑๕. นักศึกษาตรรกศาสตร์บางคนไม่ใช่ นักศึกษาใหม่.
 ๑๖. ไม่ใช่คนทุกคนที่แสวงหาดำแหน่งในราชการเป็นคนใฝ่สูง.
 ๑๗. ไม่มีผู้ที่มิใช่ทหารผ่านศึกคนใดเลยที่ไม่เห็นอกเห็นใจที่จะช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นเหยื่อในสงคราม.
 ๑๘. คนบางพวกขโมย.
 ๑๙. การวิ่งเป็นการทำให้หัวใจเต้นเร็ว.
 ๒๐. ผู้รับผิดชอบต่อการจัดงานไม่ได้เป็นวีรบุรุษทุกคน.
-

บทที่ ๑๐

ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน

แห่งญัตติหรือประพจน์

OPPOSITION OF PROPOSITIONS

ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันเป็นสภาวะลักษณะอย่างหนึ่งของญัตติหรือประพจน์โดยทั่วไป และดังนั้นจึงแตกต่างกับการสมมุติซึ่งเป็นสภาวะลักษณะแห่งส่วนต่าง ๆ ของญัตติหรือประพจน์ ศัพท์หรือคำพูดย่อมไม่มีการสมมุติ นอกจากว่าเราจะใช้คำหรือศัพท์นั้นในญัตติหรือประพจน์ข้อนี้ฉันใด เราไม่อาจกล่าวว่า ญัตติหรือประพจน์มีสภาวะลักษณะแห่งการเป็นปฏิปักษ์กัน นอกจากว่าญัตติหรือประพจน์นั้นจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวไปถึงอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งฉันนั้น ดังนั้น เราจะได้ดำเนินเรื่องจากการพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของญัตติหรือประพจน์หนึ่งเกี่ยวโยงไปถึงอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งอย่างรวม ๆ และพิจารณาญัตติหรือประพจน์หนึ่งอย่างรวม ๆ โยงไปถึงญัตติหรือประพจน์หนึ่งอย่างรวม ๆ

ดังนั้น เราจึงนิยามความหมาย “ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน” ในฐานะที่เป็นสภาวะลักษณะอย่างหนึ่งของญัตติหรือประพจน์ว่า คือการยืนยันและการคัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเดียวกันในเรื่องที่เกี่ยวกับภาคประธานเดียวกัน เจื่อนไขโดยตรงที่การนิยามความหมายเกี่ยวกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันนี้ต้องการก็คือว่า คำหรือศัพท์อย่างเดียวกันที่ใช้เป็นภาคประธาน และคำหรือศัพท์อย่างเดียวกันที่ใช้เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์ทั้งสองได้นั่นเอง ดังนั้น ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” กับญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด”

จึงเป็นญัตติที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน เพราะภาคลักษณะหรือภาคนิเทศ คือ คำว่า “คนฉลาด” คำเดียวกันได้ถูกใช้ยืนยันและคัดค้านภาคประธาน คือ “มนุษย์” คำเดียวกัน (คำขยายในด้านปริมาณซึ่งจะพบในโอกาสต่อไปนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน) อนึ่ง ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนซื่อสัตย์” กับญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” นั้น นับว่าเป็นการฝ่าฝืนบทนิยามความหมายของการเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์ ทั้งนี้เพราะว่าในคำศัพท์ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มิได้ยืนยันหรือปฏิเสธภาคลักษณะเดียวกันของภาคประธานเดียวกัน อย่างไรก็ตาม เพียงการปรากฏตัวของคำคำเดียวกันในฐานะเป็นภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติ ๒ ญัตตินั้น ยังไม่เป็นการรับประกันที่เพียงพอว่า ญัตติ ๒ ญัตตินั้นจะเป็นปฏิปักษ์กันเสมอไป เราจะต้องใช้คำหรือศัพท์เดียวกันให้มีนัยตรงกันและมีการสมมุติแบบเดียวกันด้วย ที่ว่า “ให้มีนัยตรงกัน” นั้น หมายความว่า คำหรือศัพท์ทั้งหลายนั้นจะมีเนื้อความเป็นอย่างเดียวกัน และต้องไม่ใช่ในความรู้สึกที่เพียงแค่มีรูปคำเหมือนกันเท่านั้น แต่หมายความว่าคำคำนั้นจะต้องรักษาความหมายเดียวกันนั้นต่อไปด้วย ดังเช่นญัตติ ๒ ญัตติที่ว่า “นายแดงเกลี้ยไป” กับ “นายแดงมิได้เกลี้ยไปเลย” จะเป็นญัตติตรงกันข้ามหรือเป็นปฏิปักษ์กันไม่ได้ ถ้าหากว่าคำว่า “เกลี้ย” ในญัตติแรกหมายถึงกิริยาที่จวนจะหลับ และคำว่า “เกลี้ย” ในญัตติหลังหมายถึงกิริยาที่หลงไป เผลอไป หรือ ญัตติว่า **Some instrument is dull**. กับญัตติที่ว่า **Some instrument is not dull**. จะไม่ถือว่าเป็นปฏิปักษ์กันเลย หากว่าคำ “dull” ในญัตติหนึ่งหมายถึง “ส้อมซอ, สีส้อมซอ” และในอีกญัตติหนึ่งหมายความว่า “ไม่คม”

ที่ว่า “สมมุติแบบเดียวกัน” นั้น หมายความว่า คำหรือศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นภาคประธานหรือภาคลักษณะในญัตติทั้ง ๒ นั้นจะต้องคงความเป็นการสมมุติชนิดเดียวกัน ดังนั้น ญัตติจะไม่เป็นญัตติที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันเลย ถ้าหากว่าเราใช้ภาคประธานหรือภาคลักษณะของญัตติหนึ่งในแบบการสมมุติที่ถูกต้องสมบูรณ์แบบ และใช้ภาคประธานหรือภาคลักษณะของอีก

ญัตติหนึ่งในการสมมุติที่ไม่สมบูรณ์แบบหรือแบบเปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปไมย หรืออีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราใช้ภาคประธานในญัตติหนึ่งในการสมมุติแบบเฉพาะบุคคล และใช้ภาคประธานในอีกญัตติหนึ่งในการสมมุติแบบง่าย ๆ คือมีความหมายอย่างเดียว

การแบ่งญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน

การแบ่งญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันนั้น จะทำให้เราได้ญัตติหรือประพจน์ที่ตรงข้ามกันชนิดต่าง ๆ คือได้วิธีการยืนยันและคัดค้านภาคลักษณะหรือภาคนิเทศเดียวกันที่เกี่ยวข้องกับภาคประธานเดียวกันในวิธีต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การแบ่งญัตติหรือประพจน์ตาม **คุณภาพ** คือ ชนิดที่เป็นการยืนยันหรือคัดค้าน และตาม **ปริมาณ** คือ ชนิด เอกฐาน สากส เฉพาะเจาะจง หรือชนิดที่มีได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไป

๑. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน (Contradictory Proposition)

ในเรื่องญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดขัดแย้งกันนี้ ญัตติหนึ่งจะปฏิเสธสิ่งที่ญัตติหนึ่งยืนยันอย่างเด็ดขาดทีเดียว ขอให้พิจารณาญัตติที่ว่า “**นิสิตทุกคนเป็นคนฉลาด**” ญัตติที่ขัดแย้งกันของญัตตินี้คือการปฏิเสธอย่างง่าย ๆ ว่า “**นิสิตบางคนมิได้เป็นคนฉลาด**” การเป็นปฏิปักษ์ชนิดที่ขัดแย้งกันนั้น ก็คือการเป็นปฏิปักษ์กันในข้อเท็จจริงหรือทั้งความถูกและความผิดอย่างเด็ดขาดทีเดียว นั่นคือ ถ้าหากว่าญัตติหนึ่งถูก อีกญัตติหนึ่งก็ต้องผิด และถ้าญัตติหนึ่งผิด อีกญัตติหนึ่งก็ต้องถูกเสมอไป

ขอให้พิจารณาญัตติที่ว่า “**มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด**” ญัตติชนิดใดเล่าที่จะเป็นญัตติที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันของญัตตินี้ โดยเหตุที่ว่าการขัดแย้งกันนั้นย่อมมีอยู่ในการปฏิเสธแบบง่าย ๆ ดังนั้น เราจึงอาจปฏิเสธญัตติทั้งหมด โดยการใส่คำปฏิเสธลงไปข้างหน้าญัตตินั้นเป็น “**ไม่ใช่**

มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” ซึ่งมีความหมายเท่าๆ กันกับที่พูดว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” นั่นเอง สมมติว่าเรามีญัตติอยู่ญัตติหนึ่งว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” ในการขัดแย้งญัตตินี้ เราก็ต้องปฏิเสธแบบง่าย ๆ โดยการพูดว่าไม่เป็นการถูกต้องเลย หรือไม่เข้าท่าเลยที่กล่าวว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” ซึ่งก็มีความหมายเท่าๆ กับที่พูดว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” นั่นเอง

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลทุกชนิด เราสามารถทำให้ขัดแย้งกันได้โดยการปฏิเสธอย่างเด็ดขาด ซึ่งก่อให้เกิดผลก็คือการยืนยันหรือการกล่าวถึงญัตติหรือประพจน์หนึ่งที่มีคุณภาพหรือคุณลักษณะที่ขัดแย้งกันหรือตรงกันข้าม ญัตติที่เป็นสากลเราก็อาจทำให้ขัดแย้งได้โดยอาศัยญัตติที่เป็นเอกฐาน (Singular) ซึ่งมีคุณลักษณะชนิดตรงกันข้าม เช่น ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” เราอาจจะทำให้ขัดแย้งได้ด้วยญัตติว่า “มนุษย์คนนี้ไม่เป็นคนฉลาด” ญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” เราก็อาจจะทำให้ขัดแย้งได้ด้วยญัตติว่า “มนุษย์คนนี้เป็นคนฉลาด” เราจะเห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า ความสัมพันธ์กันนั้นอาจจะกลับกันได้ นั่นคือญัตติหรือประพจน์ชนิดเฉพาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นชนิดยืนยันหรือคัดค้านนั้น เราอาจทำให้ขัดแย้งได้โดยอาศัยญัตติหรือประพจน์ชนิดสากล ซึ่งมีคุณภาพที่ขัดแย้งกันแบบตรงกันข้าม ดังนั้น การขัดแย้งญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” ก็คือการปฏิเสธอย่างง่าย ๆ ซึ่งมีผลออกมาว่าไม่จำเป็นเลยที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” ซึ่งก็เท่ากับเป็นการยืนยันว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” ในทำนองเดียวกัน การขัดแย้งญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” ก็คือการปฏิเสธอย่างง่าย ๆ ว่า ไม่จำเป็นเลยที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” ซึ่งก็เท่ากับยืนยันว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” จากตัวอย่างเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันทั้งหมดที่ว่ามานี้จะเห็นได้ว่าคงมีความเป็นปฏิปักษ์กันอย่างสมบูรณ์แบบ ระหว่าง ความจริงกับความเท็จ โดยตลอด คือ ถ้าหากว่าญัตติหนึ่งจริง ญัตติที่ขัดแย้งกันก็ต้องเท็จ ถ้าญัตติ

หนึ่งถูก ญัตติที่ขัดแย้งก็ต้องผิดเสมอไป

๒. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน

(Contrary Proposition)

ญัตติ ๒ ญัตติจะตกอยู่ในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกันในกรณีที่แม้ว่ามันจะแตกต่างกันในด้านคุณภาพ แต่ในด้านปริมาณอันเป็นสากลแล้วเหมือนกัน ดังนั้น ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” จึงอยู่ในฐานะเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกันกับญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” เมื่อดูอย่างผิวเผินแล้วก็อาจจะดูเหมือนว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกันนี้จะ เป็นปฏิปักษ์กันอย่างจริงจังมากกว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันเสียอีก เพราะมันเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันระหว่างที่สุดโต่ง ๒ ข้าง คือ “มนุษย์ทุกคน” กับ “ไม่มีมนุษย์คนใดเลย” แม้ว่ามันนี้จะดูเหมือนว่าเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันมากกว่าชนิดที่ขัดแย้งกันก็จริง แต่มันก็หาได้เป็นการปฏิเสธชนิดเด็ดขาดอย่างความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันไม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันนั้นเป็นความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันเฉพาะในด้านความถูกต้องอย่างเดียวนั้น ไม่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามในด้านความผิด แต่ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันนั้นเป็นความเป็นปฏิปักษ์กันทั้งในด้านความถูกและความผิด

ในกรณีที่กล่าวว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันย่อมมีความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันเฉพาะในด้านความถูกต้องอย่างเดียวนั้น หมายความว่า เมื่อญัตติหนึ่งถูก อีกญัตติหนึ่งจะต้องผิด หากได้หมายความว่า เมื่อญัตติหนึ่งผิด อีกญัตติหนึ่งจะต้องถูกเสมอไปไม่ ดังนั้น ถ้าญัตติว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” เป็นญัตติที่ถูกต้องแล้ว ญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” ก็จะต้องเป็นญัตติที่ผิด ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด” เป็นญัตติที่ถูก ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคน

เป็นคนฉลาด" ก็จะต้องเป็นญัตติที่ผิด อย่างไรก็ตาม การเป็นปฏิปักษ์กัน เช่นนั้น มิได้หมายความว่า เมื่อเราทราบเพียงว่าญัตติที่ขัดกันนั้นญัตติหนึ่งผิดแล้วละก็ อีกญัตติหนึ่งจะต้องถูกเสมอไป มันอาจจะผิดก็ได้ ดังนั้น บางทีเมื่อญัตติหนึ่งผิด ดังตัวอย่างเช่น ถ้าญัตติที่ว่า "ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นสัตว์" เป็นญัตติที่ผิดแล้ว ญัตติที่ขัดกันว่า "มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์" ก็ย่อมเป็นญัตติที่ถูกต้อง แต่ว่าบางทีญัตติที่ว่า "มนุษย์ทุกคนเป็นคนที่ซื่อสัตย์" เป็นญัตติที่ผิด และญัตติที่ขัดกันที่ว่า "ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนที่ซื่อสัตย์" ก็นับว่าผิดด้วยเหมือนกัน ดังนั้น จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นแล้วนี้ เราก็จำต้องกล่าวว่า เมื่อญัตติที่ขัดกันญัตติหนึ่งผิด อีกญัตติหนึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ แต่ข้อนี้เราจะยังทราบไม่ได้จนกว่าจะได้เห็นรูปญัตติที่แสดงข้อความนั้นเสียก่อน ดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามแบบขัดกัน จึงไม่มีความเป็นปฏิปักษ์กันอย่างสมบูรณ์แบบในแง่ของความถูกและความผิด หรือในแง่ของความผิดและความถูกอย่างญัตติชนิดที่ขัดแย้งกัน ดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ที่ขัดกันจึงมีความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน ในแง่แห่งความถูกเพียงแง่เดียวเท่านั้น ความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน ถูกจำกัดวงให้แคบเข้ามาอีก ในข้อที่ว่าความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันนั้น อยู่ในระหว่างญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลเท่านั้น ญัตติหรือประพจน์ชนิดยืนยันที่เป็นสากลหรือยืนยันทั่วไป ย่อมขัดกันกับญัตติหรือประพจน์ชนิดคัดค้านที่เป็นสากลหรือคัดค้านทั่วไป และญัตติหรือประพจน์ชนิดคัดค้านที่เป็นสากลก็เป็นญัตติหรือประพจน์ที่ขัดกันกับญัตติหรือประพจน์ชนิดยืนยันที่เป็นสากลหรือทั่วไป นอกจากนี้แล้วก็ไม่มีญัตติหรือประพจน์ชนิดอื่นใดอีกเลย ที่ตกอยู่ในความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน

๓. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดคล้ายขัดกัน

(Sub-Contrary Proposition)

ญัตติหรือประพจน์ ๒ ชนิดจะตกอยู่ในฐานะเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้าม

ชนิดคล้ายขัดกัน ก็ต่อเมื่อญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้นแตกต่างกันในด้านคุณภาพ แต่ในด้านปริมาณเฉพาะอย่างแล้วเหมือนกัน ตัวอย่างเช่นญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” อยู่ในฐานะที่เป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามชนิดที่คล้ายกับว่าจะขัดกันกับญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” ญัตติ หรือ ประพจน์ทั้ง ๒ นี้ในฐานะที่เป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกัน มีความเป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามในแง่ความผิดหรือความเท็จเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่เป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามกันในแง่ความถูกหรือความจริงเลย ดังนั้น ถ้าญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” เป็นญัตติที่ผิดละก็ ญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” ก็ย่อมเป็นญัตติที่ถูก แต่ถ้าหากว่า ญัตติหรือ ประพจน์คล้ายขัดกันนี้ญัตติหนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งไม่จำเป็นจะต้องผิดเสมอไป เพราะอาจจะถูกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า เมื่อเราใช้คำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตติหรือประพจน์นั้น เรามุ่งหมายจะแสดงถึงอะไร ดังนั้น เพื่อพิจารณาโดยอาศัยวิธีการเอาคำศัพท์ต่าง ๆ มาแสดงความมุ่งหมายนี้ ทั้ง ๆ ที่เราอาจดำเนินการจากความผิดของญัตติหรือประพจน์ที่คล้ายขัดกันญัตติหนึ่งไปสู่ความถูกแห่งญัตติหรือประพจน์ที่คล้ายขัดกันอีกญัตติหนึ่งได้ แต่เราก็ไม่อาจดำเนินการจากความถูกของญัตติหรือประพจน์ที่คล้ายขัดกันญัตติหนึ่งไปสู่ความถูกหรือผิดที่แน่นอนแห่งญัตติหรือประพจน์ที่คล้ายขัดกันอีกญัตติหนึ่งได้ และดังนั้นญัตติหรือประพจน์อื่น ๆ ก็ยังคงเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ไม่มีใครทราบได้ คือ เป็นญัตติหรือประพจน์ที่น่าสงสัยว่าอาจจะผิดหรือถูกก็ได้

ทีนี้เมื่อเราเอาความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามกันทั้ง ๓ แบบนี้มาเปรียบเทียบกันดูแล้ว เราก็คงจะเห็นได้ว่า ความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามกันนั้น เราจะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง ก็ต่อเมื่อได้ลดความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามกันให้น้อยลง จากความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน แล้วลงมาเป็นชนิดที่คล้ายขัดกัน ในความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันนั้น ญัตติหรือประพจน์หนึ่งย่อมปฏิเสธหรือคัดค้าน อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะว่าเป็นการขัดแย้ง

กันอย่างสมบูรณ์แบบทั้งในความถูกและความผิด ทั้งในความจริงและความเท็จ ในความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันนั้น ย่อมมีความเป็นปฏิปักษ์เฉพาะในแง่แห่งความจริงหรือความถูกเท่านั้น และในความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกัน ก็มีความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันเฉพาะในแง่แห่งความเท็จหรือความผิดเท่านั้น ดังนั้น ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน ๒ ชนิดหลังนี้ ญัตติหรือประพจน์บางญัตติจึงยังคงเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ไม่มีใครทราบถึงความถูกหรือความผิด ความจริงหรือความเท็จที่แน่นอนของมันอยู่

อย่างไรก็ดี เราควรจะได้สังเกตไว้ด้วยว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนี้ แตกต่างไปจากการนิยามความหมายของความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามซึ่งต้องการการยืนยันหรือการปฏิเสธ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเดียวกันแห่งภาคประธานเดียวกัน ภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ยืนยันโดยเฉพาะเจาะจง อาจจะไม่หมายถึงสิ่งเดียวกันกับภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่ปฏิเสธเฉพาะเจาะจงก็ได้ และภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ปฏิเสธเฉพาะเจาะจง อาจจะไม่หมายถึงสิ่งเดียวกันกับภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ยืนยันโดยเฉพาะเจาะจงก็ได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่เฉพาะเจาะจงนั้น เรามิได้เอามาใช้แทนสิ่งที่เป็นเอกฐานที่แน่นอนบางอย่าง แต่เราอาจเอามาใช้แทนสิ่งที่เป็นเอกฐานชนิดใดชนิดหนึ่งก็ได้อย่างชนิดที่ไม่ลู่จะแน่นอนนัก และโดยวิธีนี้แหละ ที่ภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่เฉพาะเจาะจงเหล่านั้น อาจมิได้หมายถึงสิ่งเดียวกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น ในญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” กับญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” นี้ คำว่า “มนุษย์ บางคน” ในญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้นอาจมิได้หมายถึงมนุษย์คนเดียวกันก็ได้

อย่างไรก็ตาม กฎว่าด้วยความถูกและความผิดสำหรับในเรื่องความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันชนิดที่คล้ายขัดกันที่ว่า เมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูก นั้นเราอาจแสดงให้เห็นได้

โดยอาศัยความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันเข้าช่วย ดังนั้น ถ้าผู้ใดว่า “บาง ก เป็น ข” ผิด เราก็จะทราบว่าคุณติที่ขัดแย้งกันว่า “ไม่มี ก ใดเป็น ข” ย่อมเป็นข้อเท็จจริง แล้วเราจะทราบว่าคุณติความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันว่า “ทุก ก เป็น ข” ก็เป็นข้อเท็จจริง จากข้อเท็จจริงที่ว่า “ทุก ก เป็น ข” ผิดนี้แหละ เราก็จะทราบได้ว่า ข้อเท็จจริงหรือประพจน์ที่ขัดแย้งกันว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” เป็นข้อเท็จจริง ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า เมื่อข้อเท็จจริงหรือประพจน์ชนิดที่คล้ายขัดกันข้อใดข้อหนึ่งผิด อีกข้อเท็จจริงหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูกเสมอไป ทั้งๆ ที่ความจริงมีอยู่ว่า ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนี้ตามลำพังตัวมันเองแล้ว หาได้อยู่ในฐานะที่เป็นปฏิปักษ์กันจริง ๆ ไม่

๔. ข้อเท็จจริงหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่แย้งกัน

(Subalternative Proposition)

เมื่อได้นำเอาความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน ๓ ชนิดนั้นมาเทียบเคียงกันดู ดังที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว เราจะสังเกตเห็นว่า ในระหว่างข้อเท็จจริงหรือประพจน์ทั้งหลายนั้น ยังมีความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่ง แทนที่จะดำเนินโดยตรงจากข้อเท็จจริงที่ว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์” ไปสู่ข้อเท็จจริงที่ขัดแย้งกันว่า “สุนัขบางตัวไม่เป็นสัตว์” เราอาจดำเนินไปสู่ข้อเท็จจริงที่ว่า “สุนัขบางตัวเป็นสัตว์” แทนก็ได้ (หรือเราอาจดำเนินการจากข้อเท็จจริงที่ว่า “ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นสัตว์” ตรงไปสู่ข้อเท็จจริงที่ว่า “สุนัขบางตัวไม่เป็นสัตว์” ก็ได้) นี้ เป็นความสัมพันธ์แห่งข้อเท็จจริงหรือประพจน์ที่เราเรียกว่า “ข้อเท็จจริงหรือประพจน์ที่แย้งกัน” โดยย่อ ๆ

ดังนั้น ความแย้งกันแห่งข้อเท็จจริงหรือประพจน์ ก็คือ ความสัมพันธ์แห่งข้อเท็จจริง ๒ ข้อเท็จจริงที่มีคุณภาพเหมือนกัน แต่แตกต่างกันในด้านปริมาณ ดังนั้น ข้อเท็จจริง ๒ ข้อเท็จจริงที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” กับ “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” จึงมีความสัมพันธ์ที่แย้งกัน ไม่ว่าจะเป็นจากสิ่งที่เป็นสากลไปหาสิ่งที่เป็นปัจเจกคือเฉพาะเจาะจง หรือจากสิ่งทีเฉพาะเจาะจงไปหาสิ่งที่เป็นสากลก็ได้ แม้ข้อเท็จจริงที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นคนฉลาด” กับข้อเท็จจริงที่ว่า “มนุษย์บางคน

“ไม่เป็นคนฉลาด” ก็มีนัยเช่นเดียวกัน ในเรื่องญัตติหรือประพจน์ที่แย้งกันนี้ ถ้าญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลถูก ญัตติหรือประพจน์ที่เฉพาะเจาะจงหรือบางส่วนซึ่งอาศัยญัตติสากลนั้นอยู่ก็ย่อมถูกด้วย คือ ถ้าส่วนรวมถูก ส่วนย่อยของมันก็ย่อมถูกด้วย ถ้าหากญัตติที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” เป็นญัตติที่ถูกแล้ว ญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” ก็ถูกต้องด้วย ในเรื่องญัตติหรือประพจน์ที่เป็นเชิงปฏิเสธก็ได้ถ้อยในทำนองเดียวกันนี้แหละ อย่างไรก็ดีตาม ถ้าหากเราทราบว่า ญัตติหรือประพจน์เฉพาะเจาะจงถูกเพียงเท่านั้น ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลไม่จำเป็นจะต้องถูกไปด้วย คือ อาจผิดก็ได้ และดังนั้น จึงเป็นญัตติที่เราไม่ทราบว่าผิดหรือถูก

ย่อมเป็นที่ปรากฏชัดแล้วว่า ความสัมพันธ์ของสิ่งที่แย้งกันหาใช่เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่ เป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามกันข้ามไม่ ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า ความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์จะต้องเป็นว่า ญัตติหรือประพจน์หนึ่งยืนยันและอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งคัดค้าน ส่วนในญัตติหรือประพจน์ที่แย้งกันนั้น ญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายมีคุณภาพเหมือนกัน คือ จะต้องเป็นญัตติเชิงยืนยันทั้ง ๒ ญัตติ หรือมีฉะนั้นก็ต้องเป็นเชิงคัดค้านทั้ง ๒ ญัตติ นอกจากนั้น ญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้นจะต้องไม่มีความเป็นปฏิภาคหรือตรงข้ามกัน ไม่ว่าจะในความถูกหรือในความผิด ทั้งนี้ก็เพราะว่า ญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้น จะถูกทันทีหรือไม่ก็ผิดทันที อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ว่า ถูกทันที ในเมื่อญัตติหรือประพจน์นั้นดำเนินจากสิ่งที่เป็นสากลไปหาสิ่งที่เป็นบางส่วน นั่นคือ ถ้าญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลถูก ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นบางส่วนก็ต้องถูกด้วย ที่ว่าผิดทันที ก็ในเมื่อญัตติหรือประพจน์นั้นดำเนินจากสิ่งที่เป็นบางส่วนไปหาส่วนที่เป็นสากล นั่นคือ ถ้าญัตติหรือประพจน์ที่เป็นบางส่วนผิด ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นสากลก็ต้องผิดด้วย มิฉะนั้นแล้ว ความถูกหรือความผิดแห่งญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้น ก็คงเป็นสิ่งที่ยังไม่มีใครทราบ อย่างไรก็ตาม เราถือว่าเรื่องการแย้งกันนี้ พออนุโลมเป็นความเป็นปฏิภาคหรือความตรงข้ามแห่งญัตติได้เพราะความแย้งกัน

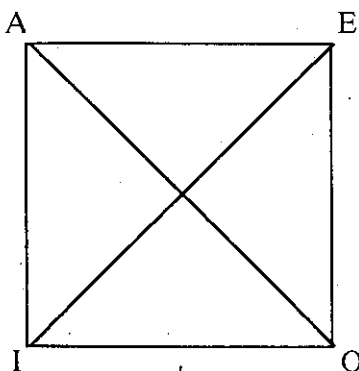
นั้น ก็คือความสัมพันธ์กันที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะเห็นได้เมื่อเราใช้ภาพแสดงเข้าช่วย ซึ่งเราเรียกว่า “จัตุรัสแห่งความเป็นปฏิปักษ์กัน”

จัตุรัสแห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้าม ของัญติหรือประพจน์

(THE SQUARE OF OPPOSITON OF PROPOSITION)

มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด

ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด

รูปที่ ๑

มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด

มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด

จัตุรัสแห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันแห่งัญติหรือประพจน์นี้นับว่าเป็นการสร้างภาพประกอบที่มีประโยชน์มากในอันที่จะแสดงให้เห็นอย่างประจักษ์ชัด ถึงความสัมพันธ์แห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน ๓ ชนิด และความสัมพันธ์แห่งความแย้งกันในัญติหรือประพจน์ทั้งหลาย ที่มีภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่เป็นสากล (ัญติหรือประพจน์ที่มีชื่อเป็นเอกฐานมิได้แสดงไว้ในจัตุรัสนี้อย่างสมบูรณ์แบบนัก)

อักษร A E I O ใช้แทนัญติหรือประพจน์ต่าง ๆ A ใช้แทนัญติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป E ใช้แทนัญติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป I ใช้แทนัญติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน และ O ใช้แทนัญติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน

สระ A กับ I มาจากคำละตินว่า **AsserIt** หรือ **AffIrmo** ซึ่งแปลว่า **ข้าพเจ้าขอยืนยัน** สระ E กับ O มาจากคำละตินว่า **nEgO** ซึ่งแปลว่า **ข้าพเจ้าขอคัดค้าน**

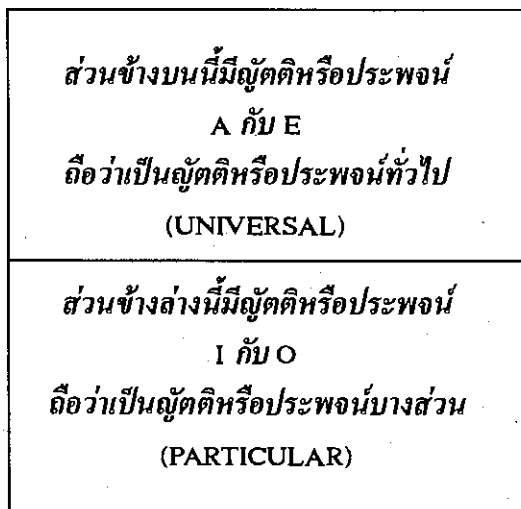
เส้นต่าง ๆ ที่จัดรูสนั้นใช้แทนความสัมพันธ์มีดังต่อไปนี้: เส้นทแยงมุม AO และ EI ใช้แทนความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน เส้น AE แทนความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน เส้น IO ใช้แทนความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกัน และเส้นตั้ง AI กับ EO ใช้แทนความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิดที่แย้งกัน (**ดูภาพประกอบ**)

มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด

ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด

A

E

I

O

มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด

มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด

มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด

ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด

A	E
<p>ด้านซ้ายนี้</p> <p>ยุติหรือประพจน์</p> <p>A กับ I</p> <p>ถือว่าเป็น</p> <p>ยุติหรือประพจน์</p> <p>ยืนยัน</p> <p>(AFFIRMATIVE)</p>	<p>ด้านขวานี้</p> <p>ยุติหรือประพจน์</p> <p>E กับ O</p> <p>ถือว่าเป็น</p> <p>ยุติหรือประพจน์</p> <p>คัดค้าน</p> <p>(NEGATIVE)</p>
I	O

มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด

มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด

รูปที่ ๓

ถ้าหากเราเอาจัดรูปที่ ๒ กับรูปที่ ๓ มารวมกันก็จะได้จัดรูปที่ ๔

ยุติหรือประพจน์ A ซึ่งมีคุณภาพยืนยัน มีปริมาณเป็นสากลหรือทั่วไป เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **ยุติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป**

ยุติหรือประพจน์ E มีคุณภาพเป็นคัดค้าน มีปริมาณเป็นสากลหรือทั่วไป เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **ยุติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป**

ยุติหรือประพจน์ I มีคุณภาพเป็นยืนยัน มีปริมาณเป็นบางส่วน เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **ยุติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน**

ยุติหรือประพจน์ O มีคุณภาพเป็นคัดค้าน มีปริมาณเป็นบางส่วน จึงเรียกว่า **ยุติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน**

ความเป็นปฏิกิริยาแห่งญัตติ

๒๐๑

มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด

ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด

A

ขัดกัน

E

<p>ญัตติยืนยันทั่วไป (Universal Affirmative)</p>	<p>ญัตติคัดค้านทั่วไป (Universal Negative)</p>
<p>ญัตติยืนยันบางส่วน (Particular Affirmative)</p>	<p>ญัตติคัดค้านบางส่วน (Particular Negative)</p>

I

ขัดกัน

O

มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด

มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด

รูปที่ ๔

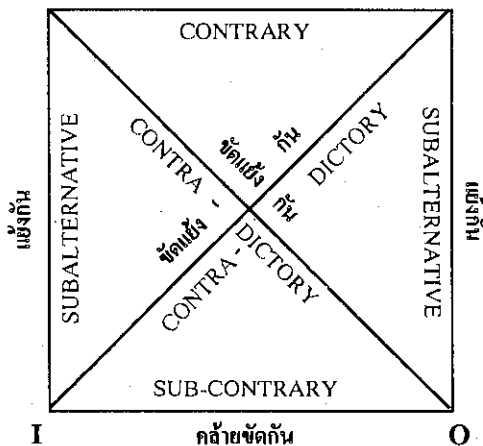
มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด

ไม่มีมนุษย์คนใดเลยเป็นคนฉลาด

A

ขัดกัน

E

I

คล้ายขัดกัน

O

มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด

มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด

รูปที่ ๕

ในรูปที่ ๕ นั้น ถ้าเอามาจัดเทียบกันเป็นคู่ๆ จะมีทั้งหมด ๖ คู่ด้วยกัน
ดังนี้

๑. คู่ที่ขัดกัน (CONTRARY) คือ A ขัดกันกับ E
๒. คู่ที่คล้ายขัดกัน (SUB-CONTRARY) คือ I คล้ายขัดกันกับ O
๓. คู่ที่ขัดแย้งกัน (CONTRADICTORY) มี ๒ คู่ คือ A ขัดแย้งกันกับ O และ E ขัดแย้งกันกับ I
๔. คู่ที่แย้งกัน (SUBALTERNATIVE) มี ๒ คู่ คือ A แย้งกันกับ I และ E แย้งกันกับ O

กฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิด

(Rules for Truth and Falsity)

แม้ว่าเราจะได้กล่าวถึงกฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิดของญัตติหรือประพจน์ ทั้งในส่วนที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน และในส่วนที่แย้งกัน มาเรียบร้อยแล้ว บัดนี้ เราอาจจะสรุปกฎเหล่านั้นในส่วนที่เกี่ยวกับจัดรัส เพื่อที่จะกำหนดจดจำได้อย่างง่ายๆ ดังนี้

ก่อนที่จะกล่าวถึงกฎต่าง ๆ ว่าด้วยความถูกต้องและความผิด เราจะต้องกำหนดใจไว้ด้วยว่า กฎเหล่านี้จะใช้ได้ก็ต่อเมื่อภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เหล่านั้น คงรักษานัยอย่างเดียวกัน และมีการสมมุติอย่างเดียวกันอยู่ คำหรือศัพท์ต่างๆ ที่มีนัยไม่แน่นอน คือเป็น ๒ แห่งหรือ ๒ นัย หรือมีการสมมุติที่เป็นปฏิปักษ์กัน หรือที่แย้งกันชนิดต่างๆ นั้นย่อมทำลายความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว

ยิ่งกว่านั้น จะต้องเข้าใจว่า ความสัมพันธ์บนสี่เหลี่ยมจัดรัสนั้นมีชื่อเป็นสากล เป็นภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายไม่ใช่คำหรือศัพท์ต่างๆ ที่ใช้แทน **ชั้น** ต่างๆ (Classes) คำว่า **“ชั้น”** นั้น เราหมายถึงกลุ่มของสิ่งต่าง ๆ ที่รวมเข้าด้วยกันโดยมิได้มีเอกภาพ

ภายในหรือที่มีสารัตถะสำคัญเลย ดังนั้น ข้อความที่ว่า **“คนทั้งหมดในห้องนี้”** ย่อมหมายถึงกลุ่มบุคคลที่รวมกันเข้าเป็นกลุ่มในห้องใดห้องหนึ่งโดยบังเอิญ หาได้หมายถึงสภาวะหรือธรรมชาติที่คำว่า **“คน”** หมายถึงไม่ ความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างคำหรือศัพท์ที่ใช้แสดงถึงชื่อที่เป็นสากลทั่ว ๆ ไป นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับใช้แยกปัญหาต่างๆ และการพิจารณาทั้งหลายซึ่งไม่สัมพันธ์กันนอกจากความสัมพันธ์กันอย่างสมเหตุสมผลของญาติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกิริยาหรือตรงข้ามกันและที่แย้งกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเกี่ยวโยงถึงเรื่องรูปจัดรัสแล้ว ก็จำเป็นที่เราจะต้องใช้ความแตกต่างอย่างเด่นชัดนี้จัดปัญหาที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกกันว่า **“ชั้นที่เป็นโมฆะ” (null class)** ในฐานะที่ไม่มีความสัมพันธ์ออกไปเสีย ดังนั้นเราจึงยืนยันว่า ถ้าเราถือญาติตัวว่า **“คนทั้งปวงที่อยู่ในห้องนี้เป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว”** แม้ว่าในห้องนั้นจะไม่มีผู้ชายอยู่เลยก็ตาม แต่ก็ถือว่าถูกโดยอาศัยการสันนิษฐานว่า ถ้าญาติหรือประพจน์ทำนองนี้หาได้ต้องการความมีอยู่แห่งสมาชิกใด ๆ แห่ง **“ชั้น”** ของมันไม่ละก็ ญาติหรือประพจน์ที่ขัดกันที่ว่า **“ไม่มีคนใดในห้องนี้เลยเป็นผู้ที่แต่งงานแล้ว”** ก็จะต้องเป็นญาติที่ถูกเหมือนกัน และแล้วก็ดูเหมือนว่ากฎที่เกี่ยวกับความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันแห่งญาติหรือประพจน์ที่ขัดกัน คือกฎที่ว่าญาติหนึ่งต้องเป็นญาติที่ถูก และอีกญาติหนึ่งจะต้องผิดนั้น ก็ยอมใช้ไม่ได้ (เฉพาะความยากลำบากแบบเดียวกันนี้ ก็จะเกิดขึ้นในกรณีที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ระหว่างญาติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกิริยาหรือตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันกับญาติหรือประพจน์ที่ขัดแย้งกัน)

จากทัศนะต่างๆ ที่ได้อธิบายมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า เพราะความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันเท่านั้นที่ **สมเหตุสมผล (valid)** แต่ทัศนะนี้ก็ขึ้นอยู่กับการสันนิษฐานที่เด็ดขาดว่าญาติหรือประพจน์ A กับญาติหรือประพจน์ E ไม่อาจที่จะแสดงถึงความมีอยู่จริง ๆ ของสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายได้ แต่ญาติหรือประพจน์ I กับญาติหรือประพจน์ O จะต้องแสดงถึงความมีอยู่จริง ๆ ของสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลาย แต่ก็ไม่มีเหตุผลใด ๆ เลยที่ว่า

ทำไมเราจึงจะเอาความเข้มงวดกวดขันอันไม่จำเป็นเลยนี้มาผูกมัดจิตใจมนุษย์ด้วย และคุณสมบัติที่เด็ดขาดแห่งการเข้มงวดกวดขันนี้ จะแสดงให้เห็นได้ก็โดยอาศัยความจริงที่ว่า **ญัตติหรือประพจน์ A กับญัตติหรือประพจน์ E “อาจ”** แสดงถึงความมีอยู่จริง ๆ ของสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายได้ด้วยเหมือนกัน (ตัวอย่างเช่นความจริงเกี่ยวกับว่า “สัตว์ใดในสัตว์บางชนิดเป็นสัตว์เลื้อยคลาน” นั้น ย่อมไม่ได้รับความกระทบกระเทือนเลย เพราะความที่สัตว์เลื้อยคลานประเภททั้งปวงนั้นได้สูญพันธุ์ไปหมดแล้ว)

ดังนั้น จุดที่เกี่ยวกับความสมเหตุสมผลแห่งความสัมพันธ์ของความ เป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามกันเพราะความแย้งกัน เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว ย่อมลดลงสู่สิ่งที่เราได้เน้นมาในตอนแรกแล้ว นั่นคือ เราจะต้องสังเกตเงื่อนไขต่าง ๆ บางอย่าง เพื่อที่จะได้มีญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิบัติหรือตรงข้ามกัน ชนิดที่แย้งกัน คำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิบัติหรือตรงข้ามกันชนิดต่าง ๆ เหล่านั้น จะต้องมีความหมายเดียวกัน อนึ่งที่นับว่า สำคัญกว่านั้น ก็คือเราจะต้อง “ใช้” คำหรือศัพท์ในบางวิถีทาง นั่นคือ ญัตติหรือประพจน์เป็นปฏิบัติหรือตรงข้ามกันต่าง ๆ เหล่านั้นจะต้องบ่งไปในวิถีทางเดียวกัน ดังนั้น กฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แห่งญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เป็นปฏิบัติกัน ดังที่แสดงให้เห็นรูปจัดรัสแห่งความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์แล้ว จะต้องถือว่าจะต้องคงความสมมูลอย่างเดียวกัน (คือ เฉพาะบุคคล หรืออย่างง่าย ๆ) ไว้ และถ้ารักษาความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดระหว่างคำหรือศัพท์ที่มีความหมายถึงชั้นและคำที่บ่งถึง ชื่อที่เป็นสากลไว้

๑. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิบัติหรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน

ญัตติหรือประพจน์ ๒ ญัตติในความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้าม ชนิดที่ขัดแย้งกัน ไม่อาจเป็นญัตติที่ถูกทั้งหมดในเวลาเดียวกันหรือผิดทั้งหมด ในเวลาเดียวกันได้ เพราะฉะนั้น ในความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิด

ที่ขัดแย้งกันนี้ ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่ง จะต้องผิดเสมอไป และถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งก็ต้องถูกเสมอไป

๒. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกัมภ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน

ญัตติหรือประพจน์ ๒ ญัตติในความเป็นปฏิกัมภ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน ไม่อาจเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกทั้งหมดในเวลาเดียวกันได้ แต่อาจผิดด้วยกันทั้ง ๒ ญัตติหรือประพจน์ได้ ในความเป็นปฏิกัมภ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกันนี้ เมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งก็ต้องผิดเสมอไป แต่เมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งไม่แน่ ก็อาจจะถูกหรือผิดก็ได้ ในกรณีหลังนี้ เราไม่อาจตัดสินได้ว่าญัตติหรือประพจน์ที่ ๒ นี้ถูกหรือผิด ในกรณีเช่นนี้ เราถือว่าญัตติหรือประพจน์ที่ ๒ “เป็นที่น่าสงสัย” คือ “ยังทราบไม่ได้” ว่าผิดหรือถูก ดังนั้น สำหรับญัตติหรือประพจน์ที่ขัดกันนี้ ถ้าว่าญัตติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งก็ยัง “ทราบไม่ได้” หรือ “เป็นที่น่าสงสัยอยู่” ว่าจะผิดหรือถูก

๓. ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกัมภ์หรือตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกัน

ญัตติหรือประพจน์ ๒ ญัตติในความเป็นปฏิกัมภ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนั้น ไม่อาจเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ผิดทั้งหมดในเวลาเดียวกันได้ แต่อาจถูกด้วยกันทั้ง ๒ ญัตติหรือประพจน์ได้ ในความเป็นปฏิกัมภ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนี้ เมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูกเสมอไป แต่เมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งไม่แน่ ก็อาจผิดหรือถูกก็ได้ และดังนั้นจึงถือว่าอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งนั้น “ยังทราบไม่ได้” หรือ “เป็นที่น่าสงสัย” ว่าผิดหรือถูก ญัตติหรือประพจน์ที่มีได้กำหนดแน่นอนลงไป ๒ ญัตติหรือประพจน์ คือ ญัตติหรือประพจน์หนึ่งเป็นชนิดยืนยัน และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่ง

เป็นชนิดคัดค้าน จะต้องดำเนินไปตามกฎเกี่ยวกับความถูกต้องและความผิด เช่นเดียวกับญาติหรือประพจน์ ๒ ญาติในความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนี้

๔. ญาติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามที่แย้งกัน

เมื่อญาติหรือประพจน์ที่เป็นสากลถูก ญาติหรือประพจน์ที่เป็นบางส่วนก็ต้องถูกต้องด้วย และเมื่อญาติหรือประพจน์ที่เป็นบางส่วนผิด ญาติหรือประพจน์ที่เป็นสากลก็ต้องผิดด้วย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์แห่งญาติหรือประพจน์ที่แย้งกันนี้ ถ้าหากว่าญาติหรือประพจน์ยืนยันที่เป็นสากลคือทั่วไปถูก ญาติหรือประพจน์ยืนยันที่เป็นปัจเจกคือบางส่วนก็ต้องถูกต้องด้วย ในทำนองเดียวกัน ถ้าญาติหรือประพจน์คัดค้านหรือปฏิเสธที่เป็นสากลทั่วไปถูก ญาติหรือประพจน์คัดค้านหรือปฏิเสธที่เป็นปัจเจกคือบางส่วนก็ต้องถูกต้องด้วย

อนึ่ง ถ้าหากญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนผิด ญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปก็ต้องผิดด้วย และถ้าญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนผิด ญาติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปก็ต้องผิดด้วย แต่ถ้าญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนถูก ญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปอาจผิดหรือถูกก็ได้ คือยังไม่ทราบแน่ ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่เช่นกัน และถ้าหากว่าญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนถูก ญาติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปอาจผิดหรือถูกก็ได้ คือยังไม่ทราบแน่ ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่เช่นกัน ในทำนองเดียวกันนี้ ถ้าหากญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปผิด ญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนยังทราบไม่ได้ว่าผิดหรือถูก คือยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่เช่นกัน

เราอาจสรุปกฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิดในความแย้งกันได้ดังนี้ “ลงกับความถูกต้อง ขึ้นกับความผิด” (คือ ถ้าหากสากลถูก บางส่วนก็ถูกต้องด้วย และถ้าหากบางส่วนผิด สากลก็ผิดด้วย) หมายความว่า เราจะดำเนินไปสู่ความถูกต้องได้ก็โดยดำเนินจากสิ่งที่เป็นสากลซึ่งอยู่ข้างบนไปหาสิ่งที่เป็นบางส่วนซึ่งอยู่ข้างล่าง และเราจะดำเนินไปหาความผิดได้ ก็โดยดำเนินจากสิ่งที่เป็นบางส่วน

ที่อยู่ข้างล่าง ไปหาสิ่งที่เป็นสากลที่อยู่ข้างบน ถ้าตรงข้ามกับกฎที่กล่าวแล้ว คือกลับกันเป็น “ลงกับความผิด ขึ้นกับความถูก” (คือ ถ้าหากสากลผิด บางส่วนยังไม่แน่ และถ้าบางส่วนถูก สากลก็ยังไม่แน่) ละก็ ผลก็คือ ญัตติหรือ ประพจน์นั้นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด คือ ทราบไม่ได้ หรือยังเป็นที่น่าสงสัยว่าจะผิดหรือถูก

ความสัมพันธ์ตามแบบแห่งญัตติทั้งหลาย

ความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันและความขัดแย้งกัน นับว่าเป็นความสัมพันธ์ตามแบบแห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหลาย นั่นคือ เป็นความสัมพันธ์ที่พิจารณาจากแง่คิดเกี่ยวกับวิธีแสดงความคิดเห็น และที่นอกเหนือไปจากสิ่งที่คำหรือศัพท์ต่าง ๆ ในญัตติหรือประพจน์หมายถึง ความสัมพันธ์ตามแบบเช่นนี้ เราอาจแสดงออกมาให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดที่สุดก็โดยการใช้ตัวอักษรแทนภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ทั้งหลาย ตัวอย่างเช่น ความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน เช่นญัตติที่ว่า “ทุก ก เป็น ข” กับญัตติที่ว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” เป็นต้น จากความสัมพันธ์ตามแบบแห่งความขัดแย้งกันเพียงอย่างเดียว เราก็ทราบได้ว่า ใน ๒ ญัตติหรือประพจน์นั้น ญัตติหรือประพจน์หนึ่งต้องถูก และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องผิด จากความสัมพันธ์ตามแบบเพียงอย่างเดียว เราไม่อาจบอกได้ว่าญัตติหรือประพจน์ใดถูก แต่จะบอกได้เพียงว่า ถ้าญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งก็จะต้องผิดเท่านั้นเอง

ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า ญัตติหรือประพจน์ชนิดใดจะถือว่าเป็นที่น่าสงสัยคือยังทราบไม่ได้ว่าผิดหรือถูกนั้น ก็ต่อเมื่อเราไม่อาจที่จะตัดสินได้ว่า ญัตติหรือประพจน์นั้นถูกหรือผิดโดยอาศัยความสัมพันธ์ตามแบบเพียงอย่างเดียวได้ แต่ในความขัดแย้งกันนั้น ไม่มีญัตติหรือประพจน์ใดเลยที่เราไม่ทราบว่าผิดหรือถูกในแบบนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า ความขัดแย้งกันนั้น เป็นความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันอย่างสมบูรณ์แบบทั้งในความถูก

และความผิด นั่นคือ **ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูก และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องผิดเสมอไป** นอกจากความขัดแย้งกันแล้ว ความสัมพันธ์ก็อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ว่า **ญัตติหรือประพจน์หนึ่ง ไม่จำเป็นจะต้องถูกหรือผิด และโดยเหตุนี้แหละจึงเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ยังไม่ทราบว่ามีผิดหรือถูก** ดังนั้น ในความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน เมื่อเราถือว่า **ญัตติที่ว่า “ทุก ก เป็น ข”** เป็นญัตติที่ผิด โดยอาศัยความสัมพันธ์ตามแบบเพียงอย่างเดียว เราก็ไม่สามารถที่จะบอกได้ว่าญัตติที่ว่า **“ไม่มี ก ใดเป็น ข”** นี้ถูกหรือผิด และโดยเหตุนี้แหละ **ญัตติหรือประพจน์นี้ก็จัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ยังสงสัยอยู่** คือ ยังทราบไม่ได้ว่ามีผิดหรือถูก

ในการที่จะเอาญัตติหรือประพจน์มาพิจารณาเป็นคำ ๆ ไปนั้น จะทำให้เนื้อหาของญัตติหรือประพจน์ปรากฏแจ่มชัดยิ่งขึ้น **“เนื้อหา”** ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่คำหรือศัพท์นั้น ๆ หมายถึง เราอาจตัดสินความถูกหรือความผิดของญัตติหรือประพจน์ โดยอาศัยเนื้อหาแห่งญัตติหรือประพจน์ได้ เช่นเดียวกับที่ใช้ความสัมพันธ์ตามแบบเป็นหลักในการตัดสินนั้น ตัวอย่างเช่น เราอาจแสดงความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามชนิดขัดแย้งกันออกเป็นคำพูด โดยการคัดค้านญัตติที่ว่า **“มนุษย์ทุกคนเป็นคนยูติธรรม”** ด้วยญัตติว่า **“มนุษย์บางคนไม่เป็นคนยูติธรรม”** แม้เมื่อเราแสดงญัตติหรือประพจน์ออกมาเป็นคำพูดอย่างนี้ ความสัมพันธ์ตามแบบแห่งความขัดแย้งกันก็คงใช้ได้ยู่ดั้นแหละ ดังนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า ถ้าญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งก็ต้องผิด นอกจากนั้น สิ่งทีคำหรือศัพท์ต่าง ๆ หมายถึงนั้น ยังทำให้เราสามารถเห็นว่า ในกรณีเช่นนี้ **ญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนยูติธรรม”** เป็นญัตติที่ถูก ส่วนญัตติที่ว่า **“มนุษย์ทุกคนเป็นคนยูติธรรม”** เป็นญัตติที่ผิด แต่สำหรับเรา ความรู้ชนิดนี้ เราต้องดำเนินไปนอกขอบเขตความรู้ที่ตรรกศาสตร์จะให้ได้ แล้วเราจำต้องอาศัยประสบการณ์เกี่ยวกับความแท้จริงของเราเอง หรือต้องอาศัยความรู้ที่เราจะได้รับจากศาสตร์อื่น ๆ ด้วย ข้อเท็จจริงนี้จะชี้ให้เห็นคุณลักษณะที่เป็นเครื่องมือที่แท้จริงของวิชาตรรกศาสตร์ ซึ่งนับ

ว่าเป็นวิธีที่เป็นธรรมชาติสามัญสำหรับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ และจะต้องได้สัดส่วนกับความต้องการของศาสตร์ที่วิชาตรรกศาสตร์นำมาใช้ด้วย

ดังนั้น ไม่ว่าเราจะแสดงญัตติหรือประพจน์ออกมาเป็นตัวหนังสือหรือเป็นคำพูดก็ตาม เราจะต้องเน้นถึงทำที่ตามแบบ คือ เน้นถึงวิธีแสดงความหมายมากกว่าสิ่งที่เราหมายถึง ในเมื่อเรื่องนั้นเกี่ยวกับความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกัน ความแย้งกัน และความสัมพันธ์อื่น ๆ ที่ใช้อยู่ในภาคที่ ๒ นี้

เพื่อให้การกำหนดจดจำในเรื่องญัตติหรือประพจน์ต่าง ๆ พร้อมทั้งกฎว่าด้วยคำที่จำแนกได้หรือกระจายได้ และคำที่จำแนกไม่ได้หรือกระจายไม่ได้ พร้อมทั้งความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายได้ง่ายขึ้น จึงขอสรุปไว้เพื่อเป็นข้อสังเกตและกำหนดจดจำได้ง่าย ๆ ดังนี้

๑. ญัตติหรือประพจน์ A คือ ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป มีหลักว่า

ก. ภาคประธาน	เป็นคำจำแนกหรือกระจาย คือ มีน้ำหนักรหรือความหมายเป็นสากลทั่วไป
ข. ภาคลักษณะ	เป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย คือ มีน้ำหนักรหรือความหมายจำกัด

๒. ญัตติหรือประพจน์ E คือ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป มีหลักว่า

ก. ภาคประธาน	เป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย คือ มีน้ำหนักรหรือความหมายเป็นสากลทั่วไป
ข. ภาคลักษณะ	เป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย คือ มีน้ำหนักรหรือความหมายเป็นสากลทั่วไป

๓. ญัตติหรือประพจน์ I คือ ญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน มีหลักว่า

ก. ภาคประธาน เป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัด

ข. ภาคลักษณะ เป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัด

๔. **ยุติหรือประพจน์ ๐ คือ ยุติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน**
มีหลักว่า

ก. ภาคประธาน เป็นคำที่ไม่จำแนกหรือไม่กระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัด

ข. ภาคลักษณะ เป็นคำที่จำแนกหรือกระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายเป็นสากลทั่วไป

สรุปกฎแห่งยุติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน

ในเรื่องความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันแห่งยุติหรือประพจน์ทั้ง ๔ แบบนั้น พอสรุปเป็นกฎเกณฑ์ได้ ดังนี้ :-

๑. ถ้ายุติหรือประพจน์ A

ก. ถูก ยุติหรือประพจน์ I ก็ ถูก ด้วย แต่ยุติหรือประพจน์ E กับ ยุติหรือประพจน์ O ผิด

ข. ผิด ยุติหรือประพจน์ O ก็ ถูก แต่ยุติหรือประพจน์ E กับ ยุติหรือประพจน์ I ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่

๒. ถ้ายุติหรือประพจน์ I

ก. ถูก ยุติหรือประพจน์ E ก็ ผิด แต่ยุติหรือประพจน์ A กับ ยุติหรือประพจน์ O ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่

ข. ผิด ยุติหรือประพจน์ A ก็ ผิด ด้วย แต่ยุติหรือประพจน์ E กับ ยุติหรือประพจน์ O ถูก

๓. ถ้าญาติหรือประพจน์ E

- ก. ถูก ญาติหรือประพจน์ A กับญาติหรือประพจน์ I ก็ ผิด แต่ ญาติหรือประพจน์ O ถูก
- ข. ผิด ญาติหรือประพจน์ I ก็ ถูก แต่ญาติหรือประพจน์ A กับ ญาติหรือประพจน์ O ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่

๔. ถ้าญาติหรือประพจน์ O

- ก. ถูก ญาติหรือประพจน์ A ก็ ผิด แต่ญาติหรือประพจน์ E กับ ญาติหรือประพจน์ I ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่
- ข. ผิด ญาติหรือประพจน์ E ก็ ผิด ด้วย แต่ญาติหรือประพจน์ A กับญาติหรือประพจน์ I ถูก

กฎว่าด้วยความเป็นปักษ์หรือความตรงข้ามกัน

๑. กฎว่าด้วยความขัดแย้งกัน

- ๑. ถ้าญาติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญาติหรือประพจน์หนึ่งต้องผิด
- ๒. ถ้าญาติหรือประพจน์หนึ่งผิดอีกญาติหรือประพจน์หนึ่งก็ต้องถูก
- ๓. จะถูกทั้ง ๒ ญาติหรือประพจน์ไม่ได้
- ๔. จะผิดทั้ง ๒ ญาติหรือประพจน์ก็ได้เหมือนกัน

ตัวอย่าง

- ๑. มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่ต้องตาย (ถูก)
- ๒. มนุษย์บางคนไม่เป็นสัตว์ที่ต้องตาย (ผิด)
- ๑. ไม่มีปลาตัวใดเป็นสัตว์บก (ถูก)
- ๒. ปลาบางตัวเป็นสัตว์บก (ผิด)
- ๑. มนุษย์ทุกคนเป็นเศรษฐี (ผิด)
- ๒. มนุษย์บางคนไม่เป็นเศรษฐี (ถูก)
- ๑. ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นทหาร (ผิด)
- ๒. รัฐมนตรีบางคนเป็นทหาร (ถูก)

๑. ทหารบางคนเป็นรัฐมนตรี	(ถูก)
๒. ไม่มีทหารคนใดเป็นรัฐมนตรี	(ผิด)
๑. ปลาบางชนิดไม่เป็นสัตว์มีเกล็ด	(ถูก)
๒. ปลาทุกชนิดเป็นสัตว์มีเกล็ด	(ผิด)
๑. ปลาบางชนิดเป็นสัตว์บก	(ผิด)
๒. ไม่มีปลาชนิดใดเป็นสัตว์บก	(ถูก)
๑. รัฐมนตรีบางคนไม่ได้เป็นนักการเมือง	(ผิด)
๒. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง	(ถูก)

๒. กฎด้วยความขัดกัน

๑. ถ้ายุติหรือประพจน์หนึ่งถูกอีกยุติหรือประพจน์หนึ่งก็ต้องผิด
๒. ถ้ายุติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกยุติหรือประพจน์หนึ่งยังไม่แน
๓. จะถูกด้วยกันทั้ง ๒ ยุติหรือประพจน์ไม่ได้
๔. อาจจะผิดด้วยกันทั้ง ๒ ยุติหรือประพจน์ได้

ตัวอย่าง

๑. มนุษย์ทั้งหมดเป็นสัตว์ที่ต้องตาย	(ถูก)	} =ยังไม่แน
๒. ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นสัตว์ที่ต้องตาย	(ผิด)	
๑. สุนัขทุกตัวเป็นแมว	(ผิด)	
๒. ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นแมว	(ถูก)	
๑. สิ่งทั้งปวงในโลกเป็นสิ่งที่มีชีวิต	(ผิด)	} =ยังไม่แน
๒. ไม่มีสิ่งใดในโลกเป็นสิ่งที่มีชีวิต	(ผิด)	
๑. ไม่มีปลาตัวใดเป็นสัตว์บก	(ถูก)	} =ยังไม่แน
๒. ปลาทุกตัวเป็นสัตว์บก	(ผิด)	
๑. ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นนักการเมือง	(ผิด)	
๒. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง	(ถูก)	
๑. ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นทหาร	(ผิด)	
๒. รัฐมนตรีทุกคนเป็นทหาร	(ผิด)	

๓. กฎว่าด้วยความคล้ายขัดกัน

๑. ถ้าญาติหรือประพจน์หนึ่งผิด อีกญาติหรือประพจน์หนึ่งต้องถูก
๒. ถ้าญาติหรือประพจน์หนึ่งถูก อีกญาติหรือประพจน์หนึ่งยังไม่แน่
๓. จะผิดด้วยกันทั้ง ๒ ญาติหรือประพจน์ไม่ได้
๔. อาจจะถูกด้วยกันทั้ง ๒ ญาติหรือประพจน์ได้

ตัวอย่าง

๑. นาย ก เป็นสุนัข	(ผิด)	
๒. นาย ก ไม่เป็นสุนัข	(ถูก)	
๑. นายแดงเป็นเศรษฐี	(ถูก)	} =ยังไม่แน่
๒. นายแดงไม่เป็นเศรษฐี	(ผิด)	
๑. มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด	(ถูก)	
๒. มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด	(ถูก)	
๑. คลินตันไม่เป็นประธานาธิบดี	(ผิด)	
๒. คลินตันเป็นประธานาธิบดี	(ถูก)	
๑. พลเอกชวลิตไม่เป็นรัฐมนตรี		} =ยังไม่แน่
ว่าการกระทรวงมหาดไทย	(ถูก)	
๒. พลเอกชวลิตเป็นรัฐมนตรี		
ว่าการกระทรวงมหาดไทย	(ผิด)	
๑. รัฐมนตรีบางคนไม่เป็นทหาร	(ถูก)	
๒. รัฐมนตรีบางคนเป็นทหาร	(ถูก)	

๔. กฎว่าด้วยความแย้งกัน

๑. ถ้าญาติหรือประพจน์ทั่วไปถูก ญาติหรือประพจน์บางส่วนก็ถูกด้วย
๒. ถ้าญาติหรือประพจน์ทั่วไปผิด ญาติหรือประพจน์บางส่วนยังไม่แน่

๓. ถ้าผู้ตติหรือประพจน์บางส่วนถูก ผู้ตติหรือประพจน์ทั่วไปไม่แน่
 ๔. ถ้าผู้ตติหรือประพจน์บางส่วนผิด ผู้ตติหรือประพจน์ทั่วไปก็ผิดด้วย

ตัวอย่าง

- ตามกฎข้อ ๑.**
ก. คนทุกคนเป็นสิ่งมีชีวิต	}	ถูกทั้งคู่
นาย ก (คนคนหนึ่ง) เป็นสิ่งที่มีชีวิต		
ข. ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นสุนัข	}	ถูกทั้งคู่
นาย ก (มนุษย์คนหนึ่ง) ไม่เป็นสุนัข		
- ตามกฎข้อ ๒.**
ก. มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์น้ำ	(ผิด)	}	=ยังไม่แน่
มนุษย์บางคนเป็นสัตว์น้ำ	(ผิด)		
ข. นักการเมืองทุกคนเป็นรัฐมนตรี	(ผิด)		
นักการเมืองบางคนเป็นรัฐมนตรี	(ถูก)		
ค. ไม่มีปลาตัวใดเป็นสัตว์น้ำ	(ผิด)	}	=ยังไม่แน่
ปลาบางชนิดไม่เป็นสัตว์น้ำ	(ผิด)		
ง. ไม่มีปลาชนิดใดเป็นสัตว์ที่มีเกล็ด	(ผิด)		
ปลาบางชนิดไม่เป็นสัตว์ที่มีเกล็ด	(ถูก)		
- ตามกฎข้อ ๓.**
ก. นาย ก (มนุษย์คนหนึ่ง) เป็นสัตว์ที่ต้องตาย	(ถูก)	}	=ยังไม่แน่
มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่ต้องตาย	(ถูก)		
ข. ผู้ชายคนนี้เป็นเศรษฐี	(ถูก)		
ผู้ชายทุกคนเป็นเศรษฐี	(ผิด)		
ค. ปลาตัวนี้ไม่เป็นสัตว์บก	(ถูก)	}	=ยังไม่แน่
ไม่มีปลาตัวใดเป็นสัตว์บก	(ถูก)		

- ง. ธาตุแห่งชนิดใดไม่เป็นของแข็ง (ถูก) } =ยังไม่แน
 ไม่มีธาตุแห่งชนิดใดเป็นของแข็ง (ผิด)
- ตามกฎข้อ ๔. ก. นาย ก (มนุษย์คนหนึ่ง) เป็นแมว (ผิด)
 มนุษย์ทุกคนเป็นแมว (ผิด)
- ข. รัฐมนตรีบางคนไม่เป็นนักการเมือง (ผิด)
 ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นนักการเมือง (ผิด)

ตารางแสดงความสัมพันธ์แห่งความเป็นปฏิปักษ์
 หรือความตรงข้ามกันระหว่างชีวิตหรือประพจน์ต่างๆ

	A	E	I	O
ถ้า A ถูก	ถูก	ผิด	ถูก	ผิด
ถ้า A ผิด	ผิด	ไม่แน	ไม่แน	ถูก
ถ้า E ถูก	ผิด	ถูก	ผิด	ถูก
ถ้า E ผิด	ไม่แน	ผิด	ถูก	ไม่แน
ถ้า I ถูก	ไม่แน	ผิด	ถูก	ไม่แน
ถ้า I ผิด	ผิด	ถูก	ผิด	ถูก
ถ้า O ถูก	ผิด	ไม่แน	ไม่แน	ถูก
ถ้า O ผิด	ถูก	ผิด	ถูก	ผิด

ถ้าผู้ตัด หรือประพจน์	ผู้ตัดหรือประพจน์ต่อไปนี้			
A ถูก	E ผิด	I ถูก	O ผิด	
E ถูก	A ผิด	I ผิด	O ถูก	
I ถูก	A ไม่แน่	E ผิด	O ไม่แน่	
O ถูก	A ผิด	E ไม่แน่	I ไม่แน่	
A ผิด	E ไม่แน่	I ไม่แน่	O ถูก	
E ผิด	A ไม่แน่	I ถูก	O ไม่แน่	
I ผิด	A ผิด	E ถูก	O ถูก	
O ผิด	A ถูก	E ผิด	I ถูก	

แบบที่ ๒

ปัญหาบทที่ ๑๐

๑. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามแห่งญัตติหรือประพจน์กับการสมมูล.
๒. จงให้คำจำกัดความคำว่า “ความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน” แห่งญัตติหรือประพจน์.
๓. คำหรือศัพท์ต่างๆ จะเป็นอย่างเดียวกันโดยวิธีใดบ้าง ? และจะมีนัยเช่นเดียวกันในความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันโดยวิธีใดบ้าง ?
๔. คำหรือศัพท์ต่างๆ ที่มีการสมมูลอย่างเดียวกันในความเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันนั้นหมายความว่าอะไร ?
๕. อะไรเป็นมูลฐานแห่งการแบ่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน ?
๖. จงให้คำจำกัดความของความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้าม ชนิดที่ขัดแย้งกัน และจงยกตัวอย่างประกอบให้เห็นสัก ๓ ตัวอย่าง.
๗. จงให้คำจำกัดความของความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน และจงยกตัวอย่างประกอบ.
๘. ทำไมความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกันจึงมีขอบเขตกว้างกว่าความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน ?
๙. จงให้คำจำกัดความของความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้าม ชนิดที่คล้ายขัดกัน และจงยกตัวอย่างประกอบ.
๑๐. เกี่ยวกับความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกันนี้ ได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากอะไรบ้าง? เราจะแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร?
๑๑. อะไรคือความสัมพันธ์แห่งความแย้งกัน ?

๑๒. ทำไมความแย้งกันจึงไม่เป็นความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามโดยตรง?
๑๓. ในจัดรัสแห่งความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันนั้น A E I O ใช้แทน อะไร?
๑๔. จงชี้ให้เห็นว่าความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดว่าในการสมมุติชนิดต่าง ๆ นั้น จะต้องระมัดระวังปัญหาเกี่ยวกับชนิดที่เป็นโมฆะ อย่างไร?
๑๕. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างคำที่ใช้แทนชั้นกับคำที่แสดงให้เห็นว่าเป็นสากล.
๑๖. จงกล่าวถึงกฎว่าด้วยความถูกความผิดต่าง ๆ เกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกิริยาหรือตรงข้ามทั้ง ๔ ชนิด.
๑๗. ที่จัดญัตติใดญัตติหนึ่งว่าเป็นญัตติที่ยังสงสัยอยู่หรือยังไม่ทราบว่าเป็นผิดหรือถูกนั้น หมายความว่าอะไร ?
๑๘. จงกล่าวถึงกฎว่าด้วยความถูกและความผิดเกี่ยวกับความแย้งกัน.
๑๙. ความสัมพันธ์ตามแบบแห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายนั้นหมายความว่าอะไร?
๒๐. เนื้อหาแห่งญัตติหรือประพจน์ (คือ สิ่งที่กำลังหรือศัพท์ต่าง ๆ หมายถึง) ได้เพิ่มอะไรให้แก่ความสัมพันธ์ตามแบบบ้าง?

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงเขียนคำว่า ถูก ผิด หรือ ยังไม่ทราบแน่ หรือทำเครื่องหมาย ✓/X หรือ ? ลงในช่องว่างต่อไปนี้

๑. ถ้า I ผิด O ก็ต้อง
๒. ถ้า E ถูก A ก็ต้อง
๓. ถ้า A ถูก O ก็ต้อง
๔. ถ้า O ถูก E ก็ต้อง
๕. ถ้า A ผิด I ก็ต้อง
๖. ถ้า O ผิด A ก็ต้อง
๗. ถ้า A ผิด E ก็ต้อง
๘. ถ้า E และ O ผิดทั้งคู่ I ก็ต้อง
๙. ถ้า O ถูก และถ้า A ผิด I ก็ต้อง
๑๐. ถ้า O ยังไม่ทราบแน่ และถ้า I ถูก E ก็ต้อง
๑๑. ถ้า I ถูก และถ้า A ผิด E ก็ต้อง
๑๒. ถ้า E ผิด และถ้า O ถูก A ก็ต้องและ I ก็ต้อง

ในตัวอย่าง ๓ ตัวอย่างต่อไปนี้ จงใส่ ถูก หรือ ผิด สำหรับญัตติแรก แล้วใส่ ถูก ผิด หรือ ยังไม่ทราบแน่ สำหรับญัตติที่เหลือ

๑๓. ถ้า I A ก็ต้อง.....
E ก็ต้อง..... O ก็ต้อง.....
๑๔. ถ้า A E ก็ต้อง.....
I ก็ต้อง..... O ก็ต้อง.....
๑๕. ถ้า E A ก็ต้อง.....
I ก็ต้อง..... O ก็ต้อง.....

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงตอบปัญหาต่อไปนี้ด้วยคำว่า ถูก ผิด หรือ ยังไม่ทราบแน่ หรือทำเครื่องหมาย ✓/X หรือ ?

๑. ถ้าญัตติหรือประพจน์ว่า “มะม่วงทุกชนิดหวาน” ถูกละก็ ญัตติ หรือ ประพจน์ว่า
 - ก. มะม่วงบางชนิดหวาน.....
 - ข. ไม่มีมะม่วงชนิดใดหวาน.....
 - ค. มะม่วงบางชนิดไม่หวาน.....
๒. ถ้าญัตติหรือประพจน์ว่า “ก๊ฬาทุกชนิดเป็นภาระที่หนักยิ่ง” ถูกละก็ ญัตติ หรือประพจน์ว่า
 - ก. ก๊ฬาทุกชนิดเป็นภาระที่หนักยิ่ง.....
 - ข. ไม่ใช่ก๊ฬาทุกชนิดเป็นภาระที่หนักยิ่ง.....
 - ค. ไม่มีก๊ฬาใดเป็นภาระที่หนักยิ่ง.....
๓. ถ้าญัตติหรือประพจน์ว่า “ไม่ใช่รัฐบุรุษทุกคนเป็นคนฉลาด” ผิดละก็ ญัตติ หรือประพจน์ว่า
 - ก. รัฐบุรุษบางคนเป็นคนฉลาด.....
 - ข. รัฐบุรุษทุกคนเป็นคนฉลาด.....
 - ค. รัฐบุรุษบางคนไม่เป็นคนฉลาด.....
 - ง. ไม่มีรัฐบุรุษคนใดเป็นคนฉลาด.....
 - จ. รัฐบุรุษคนนี้เป็นคนฉลาด.....

๔. ถ้าญาติหรือประพจน์ว่า “ไม่มีผู้ยอมเสียสละคนใดเป็นคนกล้าหาญ”
ผิดละก็ ญาติหรือประพจน์ว่า

ก. ผู้ยอมเสียสละบางคนเป็นคนกล้าหาญ.....

ข. ไม่มีผู้ยอมเสียสละคนใดเลยไม่เป็นคนกล้าหาญ.....

ค. ผู้ยอมเสียสละคนนี้เป็นคนกล้าหาญ.....

ง. ไม่ใช่ผู้ยอมเสียสละทุกคนเป็นคนกล้าหาญ.....

จ. ผู้ยอมเสียสละทุกคนเป็นคนกล้าหาญ.....

ฉ. ผู้ยอมเสียสละทุกคนไม่ได้เป็นคนกล้าหาญ

ช. ผู้ยอมเสียสละคนนี้เป็นคนกล้าหาญ.....

แบบฝึกหัดที่ ๓

จงเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงข้างหน้าข้อความใดๆที่ตอบปัญหาบรรทัด
แรกถูกต้อง

(๑) ถ้าญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปถูก ก็จำเป็นที่

- ๑. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนผิด
- ๒. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนถูก
- ๓. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปถูก
- ๔. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านเอกฐานถูก
- ๕. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปผิด
- ๖. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันไม่กำหนดปริมาณให้แน่นอนถูก
- ๗. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านไม่กำหนดปริมาณให้แน่นอนยังไม่ทราบ
ว่าถูกหรือผิด

(๒) ถ้าญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนถูก อาจเป็นไปได้ที่

- ๑. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปถูก
- ๒. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปผิด
- ๓. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปถูก
- ๔. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนผิด
- ๕. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปและญัตติหรือประพจน์คัดค้าน
บางส่วน ถูกด้วยกันทั้งคู่
- ๖. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปยังไม่ทราบว่าถูกหรือผิด

..... ๗. ญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนถูก

(๓) ถ้าญาติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปผิด เป็นไปไม่ได้ที่

..... ๑. ญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปถูก

..... ๒. ญาติหรือประพจน์ยืนยันเอกฐานผิด

..... ๓. ญาติหรือประพจน์คัดค้านไม่กำหนดปริมาณให้แน่นอนถูก

..... ๔. ญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน และญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน ถูกด้วยกันทั้งคู่

..... ๕. ญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน และญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน ผิดด้วยกันทั้งคู่

..... ๖. ญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป และญาติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน ผิดด้วยกันทั้งคู่

..... ๗. ญาติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนยังไม่ทราบว่าเป็นถูกหรือผิด

แบบฝึกหัดที่ ๔

จงพิจารณาแล้วตัดสินใจว่า ผู้ใดหรือประพจน์ต่อไปนี้ได้กล่าวถึง
กฎด้วยความถูกต้องและความผิดไว้ถูกต้องหรือไม่ ถ้าถูกต้อง ก็ขอให้เขียนคำว่า
“ถูก” หรือเครื่องหมาย ✓ ไว้ข้างหน้า ถ้าไม่ถูกต้อง ก็ให้เขียนคำว่า “ผิด” หรือ
เครื่องหมาย X ไว้ข้างหน้า

- ๑. ถ้าผู้ใดคิดว่า “ไม่มี ก ไฉนเป็น ข” ถูก ผู้ใดที่คิดว่า “ทุก ก เป็น
ข” ก็ต้องผิด
- ๒. ถ้าผู้ใดคิดว่า “บาง ก มิได้เป็น ข” ถูก ผู้ใดที่คิดว่า “บาง ก เป็น
ข” ก็ต้องผิด
- ๓. ถ้าผู้ใดคิดว่า “บาง ก มิได้เป็น ข” ผิด ผู้ใดที่คิดว่า “ไม่มี ก
ไฉนเป็น ข” ก็ต้องผิด และผู้ใดที่คิดว่า “ทุก ก เป็น ข” ก็ต้องถูก
- ๔. ถ้าผู้ใดคิดว่า “ไม่ใช่ทุก ก เป็น ข” ถูก ผู้ใดที่คิดว่า “ไม่มี ก ไฉน
เป็น ข” ก็ยังไม่ทราบว่าเป็นผิดหรือถูก แม้ว่าผู้ใดที่คิดว่า “ทุก ก
เป็น ข” จะผิดก็ตาม
- ๕. ถ้าผู้ใดคิดว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นคนฉลาด” ถูกละก็ ผู้ใดที่
ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นคนฉลาด” ก็ต้องผิด และผู้ใดที่คิดว่า
“มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” ก็ต้องผิดด้วย
- ๖. ถ้าผู้ใดที่คิดว่า “นักเรียนบางคนเป็นคนฉลาด” ถูก ผู้ใดที่คิดว่า
“ไม่มีนักเรียนคนใดเลยเป็นคนฉลาด” ก็ผิด และผู้ใดที่คิดว่า
“นักเรียนทุกคนเป็นคนฉลาด” ก็ต้องผิดด้วย
- ๗. ถ้าผู้ใดที่คิดว่า “ไม่มีการทดสอบใดที่ง่าย” ผิด และถ้าผู้ใดที่
ว่า “การทดสอบทุกชนิดง่ายทั้งนั้น” ก็ผิดด้วยละก็ ผู้ใดที่
ว่า “การทดสอบบางชนิดง่าย” ก็ถูก ส่วนผู้ใดที่คิดว่า “การ
ทดสอบบางชนิดไม่ง่าย” ก็ต้องผิด

- ๘. ถ้าผู้ใดคิดว่า “คนทั้งหลายเป็นคนที่ซื่อสัตย์” ถูกละก็ ผู้ใด
ที่ “ไม่มีคนใดเลยเป็นคนที่ซื่อสัตย์” ก็ยังไม่ทราบว่ามี
หรือถูก แม้ผู้ใดคิดว่า “คนทั้งปวงเป็นคนที่ซื่อสัตย์” จะ
ผิดก็ตาม
- ๙. ถ้าเราทราบว่าผู้ใดว่า “รัฐบุรุษคนนี้เป็นคนถูก” ถูกละก็
เราก็จะทราบต่อไปว่า ผู้ใดที่ “ไม่ใช่รัฐบุรุษทุกคน
เป็นคนถูก” ก็ผิด
- ๑๐. สมมุติว่าผู้ใดว่า “คุณธรรมทั้งปวงเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา”
ถูกละก็ ผู้ใดที่ “ไม่มีคุณธรรมใดเลยเป็นสิ่งที่น่า
ปรารถนา” ก็ต้องผิด และผู้ใดที่ “คุณธรรมบางอย่าง
เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา” ก็ต้องผิด
- ๑๑. สมมุติว่าเราไม่ทราบเลยว่าผู้ใดที่ “ตำราตรรกศาสตร์
ทั้งหมดเป็นตำราที่เราใจให้อยากศึกษา” ผิดหรือถูก แต่
เราก็ยังมีความเชื่อมั่นว่า ผู้ใดที่ “ตำราตรรกศาสตร์
บางเล่มเป็นตำราที่เราใจให้อยากศึกษา” ถูก ก็เลยทำให้
เราแน่ใจว่า ผู้ใดที่ “ไม่มีตำราตรรกศาสตร์เล่มใดเป็น
ตำราที่เราใจให้อยากศึกษา” ผิดแน่
- ๑๒. นายแดงมีความเชื่อถือว่าผู้ใดที่ “มนุษย์บางคนเป็นคนที่
ซื่อสัตย์” นั้นถูก เขาก็เลยต้องมีความเชื่อถือต่อไปอีกว่า
“มนุษย์บางคนไม่เป็นคนที่ซื่อสัตย์” ก็ถูกเช่นเดียวกัน
- ๑๓. ถ้าผู้ใดที่ “น้ำผึ้งบางชนิดไม่หวาน” ผิดละก็ ผู้ใดที่
“ไม่มีน้ำผึ้งใดหวาน” ก็ผิด ผู้ใดว่า “น้ำผึ้งบางชนิดหวาน”
ก็ถูก และผู้ใดที่ “ไม่ใช่ น้ำผึ้งทุกชนิดหวาน” ก็ผิด
- ๑๔. ถ้าผู้ใดว่า “นาฏศิลป์บางชนิดไม่น่าสนใจ” ถูก แต่ผู้ใดที่
ว่า “นาฏศิลป์บางชนิดน่าสนใจ” นั้น ไม่แน่ใจว่าผิดหรือ
ถูกละก็ ผู้ใดที่ “ไม่มีนาฏศิลป์ใดที่น่าสนใจ” ก็ถูกต้อง

และยุติติที่ว่า “นาฏศิลป์ทุกชนิดน่าสนใจ” ก็ต้องผิด

..... ๑๕. ถ้าเราไม่แน่ใจว่ายุติติที่ว่า “ทุก ก เป็น ข” ผิด แต่แน่ใจว่ายุติติว่า “บาง ก เป็น ข” ผิด และยุติติว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” ถูกละก็ เราก็ไม่ควรแน่ใจว่า ยุติติว่า “ไม่มี ก ใดเป็น ข” ต้องผิด

..... ๑๖. ถ้ายุติติว่า “นักเรียนทุกคนไม่เป็นคนขยัน” ผิดละก็ ยุติติที่ว่า “นักเรียนทุกคนเป็นคนขยัน” ก็ต้องถูก ยุติติที่ว่า “ไม่มีนักเรียนคนใดเลยเป็นคนขยัน” ก็ต้องผิด ยุติติที่ว่า “นักเรียนบางคนเป็นคนขยัน” ก็ถูก และยุติติที่ว่า “นักเรียนคนนี้ไม่เป็นคนขยัน” ก็ผิด

..... ๑๗. ถ้ายุติติว่า “เงินมิได้เป็นรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งปวง” ผิด เราก็คงยังไม่ทราบ ว่า ยุติติว่า “เงินทั้งปวงเป็นรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งปวง” ผิดหรือถูก

..... ๑๘. ถ้ายุติติว่า “ผู้พิพากษาบางคนเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือก” ถูก และยุติติที่ว่า “ผู้พิพากษาบางคนไม่เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือก” ก็ถูกละก็ เราก็ทราบได้ทีเดียวว่า ยุติติที่ว่า “ผู้พิพากษาทั้งปวงเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือก” ผิด แต่ยุติติที่ว่า “ไม่มีผู้พิพากษาคณใดเลยเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือก” ถูก

แบบฝึกหัดที่ ๕

จงหาญาติที่ที่เป็นปฏิปักษ์กันมาเติมให้ถูกต้อง

๑. ผู้พิพากษาทุกคนเป็นนักกฎหมาย ญาติที่ขัดกัน คือ

.....

๒. ทหารบกบางคนเป็นทหารม้า ญาติที่ขัดแย้งกัน คือ

.....

๓. ไม่มีทองคำใดเป็นสารประกอบ ญาติที่แย้งกัน คือ

.....

๔. รัฐมนตรีบางคนเป็นนักธุรกิจ ญาติที่คล้ายขัดกัน คือ

.....

๕. ไม่ใช่กฎหมายทุกคนเป็นอัยการ ญาติที่ขัดกัน คือ

.....

๖. ไม่มีปลาตัวใดไม่เป็นสัตว์น้ำ ญาติที่ขัดแย้งกัน คือ

.....

๗. ทหารเรือบางคนเป็นนาวิกโยธิน ญาติที่แย้งกัน คือ

.....

๘. ไม่มีปลาดุกตัวใดเป็นสัตว์มีเกล็ด ญาติที่ขัดกัน คือ

.....

๙. อากาศโยธินทุกคนเป็นทหารอากาศ ญาติที่แย้งกัน คือ

.....

๒๒๘

ดร. ศาสตราจารย์

๑๐. ไม่ใช่ชนิดกรทุกคนเป็นผู้ชาย ญาติติคล้ายขัดกัน คือ

.....

๑๑. สัตว์ไม่มีเกล็ดบางชนิดไม่เป็นสัตว์บก ญาติติขัดกัน คือ

.....

๑๒. ไม่มีนาวิกโยธินคนใดเป็นอากาศโยธิน ญาติติที่ขัดแย้งกัน คือ

.....

แบบฝึกหัดที่ ๖

ก. ดูแห่งชีวิตต่อไปมีความเป็นปึกแผ่นแบบใด

	ชีวิตที่กำหนดให้	ชีวิตปฏิบัติ	ความเป็นปึกแผ่น
๑.	นักศึกษาทุกคนเป็นปัญญาชน	ไม่มีนักศึกษาคนใดเป็นปัญญาชน	
๒.	นักศึกษาบางคนเป็นนักกีฬา	นักศึกษาบางคนไม่เป็นนักกีฬา	
๓.	นักศึกษาบางคนไม่เป็นนักดนตรี	นักศึกษาทุกคนเป็นนักดนตรี	
๔.	ไม่มีนักศึกษาคนใดเป็นนักเลง	นักศึกษาบางคนไม่เป็นนักเลง	
๕.	มิใช่นักศึกษาทุกคนเป็นผู้ชาย	นักศึกษาบางคนเป็นผู้ชาย	
๖.	วิทยาลัยทุกแห่งเป็นสถาบันอุดมศึกษา	วิทยาลัยบางแห่งไม่เป็นสถาบันอุดมศึกษา	
๗.	สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งเป็นมหาวิทยาลัย	สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งไม่เป็นมหาวิทยาลัย	
๘.	มหาวิทยาลัยบางแห่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด	ไม่มีมหาวิทยาลัยใดเป็นมหาวิทยาลัยเปิด	
๙.	ไม่มีโรงเรียนใดเป็นมหาวิทยาลัย	โรงเรียนบางแห่งเป็นมหาวิทยาลัย	
๑๐.	โรงเรียนบางแห่งไม่เป็นมหาวิทยาลัย	โรงเรียนบางแห่งเป็นมหาวิทยาลัย	

ข. จงเขียนญัตติปฏิบัติไปตามแบบที่กำหนดให้ต่อไปนี้

	ญัตติที่กำหนดให้	ความเป็นปฏิบัติที่กำหนดให้	ญัตติปฏิบัติ
๑.	คนทุกคนเป็นผู้มีเหตุผล	แบบแย้งกัน	
๒.	ไม่มีใครได้เป็นผู้สมบูรณ์	แบบขัดกัน	
๓.	คนบางคนเป็นคนดี	แบบคล้ายขัดกัน	
๔.	คนบางคนไม่เป็นคนฉลาด	แบบขัดแย้งกัน	
๕.	คนทั้งหมดเป็นผู้ต้องตาย	แบบขัดกัน	
๖.	ไม่มีใครได้เป็นอมตะ	แบบแย้งกัน	
๗.	คนบางคนเป็นผู้ชาย	แบบขัดแย้งกัน	
๘.	คนบางคนไม่เป็นผู้หญิง	แบบคล้ายขัดกัน	
๙.	ไม่มีใครได้เป็นสัตว์สี่เท้า	แบบขัดแย้งกัน	
๑๐.	คนทุกคนเป็นสัตว์สังคม	แบบขัดแย้งกัน	

ค. ถ้าผู้คิดที่ว่า “ผลไม้มากเกินไปอาหาร” ผิด ผู้คิดต่อไปนี้ ถูก หรือผิด หรือไม่แน่

	ผู้คิด	ถูก หรือผิด หรือไม่แน่
๑.	ไม่มีผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๒.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๓.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๔.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๕.	มีผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๖.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๗.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๘.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๙.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	
๑๐.	ผลไม้มากเกินไปอาหาร	

๒๓๒

ดรธรณี

๑. ถ้าผู้คิดว่า “คนไทยบางคนไม่เป็นนิโกร” ถูก ผู้ตัดสินได้ ถูก หรือผิด หรือไม่แน่

	ผู้ตัดสิน	ถูก หรือผิด หรือไม่แน่
๑.	คนไทยทุกคนเป็นนิโกร	
๒.	มีคนไทยทุกคนเป็นนิโกร	
๓.	คนไทยทุกคนไม่เป็นนิโกร	
๔.	ไม่มีคนไทยคนใดเป็นนิโกร	
๕.	คนไทยบางคนเป็นนิโกร	
๖.	คนไทยคนนั้นไม่เป็นนิโกร	
๗.	คนไทยส่วนหนึ่งเป็นนิโกร	
๘.	คนไทยส่วนหนึ่งไม่เป็นนิโกร	
๙.	คนไทยคนนั้นไม่เป็นนิโกร	
๑๐.	คนไทยคนนั้นเป็นนิโกร	

บทที่ ๑๑

การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพ ของญัตติหรือประพจน์

OBVERSION OF PROPOSITION

การอุปวิวรรต หรือการเปลี่ยนคุณภาพ ของญัตติหรือประพจน์ (Obversion of Proposition) เป็นสภาวะลักษณะประการที่ ๒ แห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหมด เป็นวิธีหนึ่งที่ญัตติหรือประพจน์หนึ่งทั้งหมดจะสัมพันธ์กับอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งทั้งหมด

ในด้านความสัมพันธ์กับญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันเราจะเห็นได้ว่า ญัตติหรือประพจน์ ๒ ญัตติ จะเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกันก็ต่อเมื่อญัตติหรือประพจน์หนึ่งเป็นเชิงยืนยัน และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งเป็นเชิงคัดค้านเท่านั้น แต่ศัพท์หรือคำต่างๆ ยังคงมีนัยและการสมมูลอย่างเดียวกัน แต่ในการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพ (Obversion) ของญัตติหรือประพจน์นี้ ภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ จะต้องมีการสมมูลเช่นเดียวกันอยู่ แต่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องเป็นการปฏิเสธหรือคัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่ง ความแตกต่างประการต่อไประหว่างความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันของญัตติหรือประพจน์กับการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ก็คือว่า เมื่อญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกัน ญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ จะต้องทำลายหรือหักล้างกันและกัน แต่ในการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นี้ ญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ ยังคงถ่วงยืนยันกัน

และกันอยู่ ทั้ง ๆ ที่แม้ว่าญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะเป็นเชิงยืนยัน และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะเป็นเชิงคัดค้านก็ตาม ทั้งนี้เพราะญัตติทั้ง ๒ นั้น จะมีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน

คุณลักษณะแห่งการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ ซึ่งดูเสมือนว่าจะขัดกันอยู่ในตัวนี้ เราจะขจัดให้หมดไปได้ก็โดยเพียงอาศัยการพิจารณาว่า อะไรคือการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์นั้นหมายถึงก็พอ เราอาจแสดงให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดที่สุดว่าอะไรคือสิ่งที่การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์หมายถึง และอะไรเป็นสาเหตุทำให้เกิดการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์ ทั้งนี้ก็โดยการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเป็นปฏิกัมภหรือความตรงข้ามกันของญัตติหรือประพจน์กับการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นั่นเอง

ญัตติ ๒ ญัตติที่ว่า “นักศึกษาบางคนมิได้เป็นนักศึกษาปีที่ ๕” กับ “นักศึกษาบางคนเป็นนักศึกษาปีที่ ๕” นั้น เป็นญัตติหรือประพจน์ที่เป็นปฏิกัมภหรือตรงข้ามชนิดคล้ายขัดกัน ญัตติ ๒ ญัตติที่ว่า “นักศึกษาบางคนมิได้เป็นนักศึกษาปีที่ ๕” กับ “นักศึกษาบางคนเป็นผู้ที่มีไข่นักศึกษาปีที่ ๕” ซึ่งมีความสัมพันธ์กันแบบอุปวิวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นั้น ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน อีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะเป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยันเสมอไป ในความเป็นปฏิกัมภหรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์นั้นเราจะต้องคงภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะอย่างเดียวกันไว้ แต่ในการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นั้น ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์จะต้องคัดค้านหรือปฏิเสธภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งเสมอไป

เพราะฉะนั้นการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นี้จึงนับว่าเป็นสภาวะลักษณะอย่างหนึ่งของญัตติหรือประพจน์ คือ

เป็นความสมบูรณ์หรือความเท่ากันระหว่างญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ คือความที่ญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ มีความหมายเท่ากัน การอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์จะเกิดขึ้นได้ ก็โดยการทำญัตติ ๒ ญัตติซึ่งมีคุณภาพแตกต่างกันให้มีความหมายเท่ากันโดยการเพิ่มคำปฏิเสธลงที่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้ว ในการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์นี้ หาได้มีการเปลี่ยนแปลงปริมาณไม่ ถ้าปริมาณแห่งญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นสากล ปริมาณแห่งญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็ต้องเป็นสากลด้วย ถ้าปริมาณแห่งญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเพียงบางส่วน ปริมาณแห่งญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็ต้องเป็นบางส่วนด้วย

กฎว่าด้วยการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์

๑. เปลี่ยนที่คุณภาพของญัตติหรือประพจน์

การเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ ก็คือการเปลี่ยนแปลงจากคุณภาพเชิงยืนยันไปเป็นเชิงคัดค้าน หรือจากคุณภาพเชิงคัดค้านไปเป็นเชิงยืนยันนั่นเอง ดังนั้น ถ้าหากว่าเรามีกริยาเชื่อมที่เป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยันอยู่ในญัตติหรือประพจน์เดิม ญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็ต้องมีกริยาเชื่อมเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์เดิมมีกริยาเชื่อมเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้านแล้วละก็ ญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็ต้องมีกริยาเชื่อมเป็นเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน

๒. คัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ

ถ้าญัตติหรือประพจน์เดิม มีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นเชิงยืนยัน ญัตติที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็ต้องมีคำปฏิเสธอยู่หน้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเช่นเดียวกันนั้น แต่หากว่าญัตติหรือประพจน์เดิมมีคำเชิงปฏิเสธหรือคัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะอยู่เรียบร้อยแล้ว ญัตติหรือประพจน์ที่

เปลี่ยนคุณภาพแล้ว ก็จะต้องปฏิเสธภาคลักษณะที่เป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน อยู่แล้วนั้นนั่นแหละอีกชั้นหนึ่ง การปฏิเสธซ้อนปฏิเสธนี้ย่อมมีผลทำให้ภาค นิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วนี้กลับเป็น เชิงยืนยันไปอีก

ถ้าได้ดูตัวอย่างการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือ ประพจน์แล้ว เราก็จะทราบว่ เราเอากฎเหล่านี้มาใช้ได้อย่างไร สมมุติว่า ญัตติเดิมเป็นว่า “ทุก ก เป็น ข” (Every A is B) ในการที่จะเปลี่ยนคุณภาพ ของญัตติหรือประพจน์นี้ เราจะเอากฎทั้ง ๒ ข้อนั้นมาใช้อย่างธรรมดา ๆ คือ เราจะต้องเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์จากเชิงยืนยันให้เป็นเชิงคัดค้าน ละจะต้องปฏิเสธหรือคัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะโดยเพิ่มคำเชิงปฏิเสธ ที่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้ว เพราะ ฉะนั้น แบบของญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วก็จะกลายเป็น “ไม่มี ก ใดเป็นผู้ที่มี ข” (No A is non-B) โดยอาศัยญัตติหรือประพจน์ที่ใช้คำ ศัพท์ต่าง ๆ แบบนี้ เราก็จะเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์จากญัตติว่า “ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทุกคนเป็นพลเมืองของประเทศ” ไปเป็นญัตติ ที่ว่า “ไม่มีผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนคนใดเลยเป็นผู้ที่มีพลเมืองของประเทศ” (Every voter is a citizen --> No voter is a non-citizen.)

ในการใช้กฎที่ว่าด้วยการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติ หรือประพจน์ข้อที่ ๒ นั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ควรสังเกตไว้ด้วย คือ เราใช้ เครื่องหมายเชิงปฏิเสธกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ มิได้ใช้กับตัวกริยาเชื่อม เราจะต้องทำเครื่องหมายเชิงปฏิเสธ “ที่มีไม่” ให้แตกต่างไปจากเครื่องหมาย เชิงปฏิเสธ “ไม่” เราควรจะใช้เครื่องหมายเชิงปฏิเสธ “ที่มีไม่” กับภาคนิเทศ หรือภาคลักษณะ หรือภาคประธานของญัตติหรือประพจน์เสมอ และควรจะ ใช้เครื่องหมายเชิงปฏิเสธ “ไม่” ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับกริยาเชื่อมเสมอไป ใน ภาษาอังกฤษจะเห็นได้ชัด คือ เขาใช้ non กับ not ทำให้ดูแตกต่างกันไป เครื่องหมายเชิงปฏิเสธ non เขาจะใช้กับภาคประธานหรือภาคลักษณะของ

ญัตติหรือประพจน์เสมอ ส่วนเครื่องหมายเชิงปฏิเสธ **not** นั้นก็จะใช้ในกรณีที่เกี่ยวกับกริยาเชื่อมเสมอไป

ในภาษาอังกฤษนั้น เราอาจใช้คำอุปสรรคเชิงปฏิเสธ คือ **in** และ **un** แทน **non** ก็ได้ ตัวอย่างเช่น เราอาจเปลี่ยนญัตติว่า **Every student is patriotic.** เป็นญัตติว่า **No student is unpatriotic.** ได้ แต่วิธีนี้ก็มักจะก่อให้เกิดความยุ่งยากอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่า เครื่องหมายเชิงปฏิเสธอื่นนอกไปจาก **non** นั้น มักจะแสดงความหมายเป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน ดังที่เราปรารถนาในเรื่องการอุปวีรรถหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นี้ ดังนั้น คำว่า **"unpatriotic"** จึงมิได้หมายความว่า **"non-patriotic"** ในแง่ที่เป็นการขัดแย้งกัน แต่ดูจะมีความหมายหนักแน่นมาก ซึ่งจะทำให้ความหมายของญัตติหรือประพจน์ที่ ๒ แตกต่างไปจากญัตติหรือประพจน์แรกได้ ดังนั้น ในภาษาอังกฤษจึงมีความจำเป็นจะต้องใช้คำปฏิเสธ **"non"** ในการอุปวีรรถหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์

ในการอุปวีรรถหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นี้นับว่าเป็นความสำคัญพิเศษที่จำเป็นต้องระลึกถึงอยู่เสมอว่า แบบที่ถูกแห่งญัตติหรือประพจน์เชิงปฏิเสธชนิดสากลหรือญัตติคัดค้านทั่วไป ก็คือ ญัตติในรูปว่า **"ไม่มี ก ใดเป็น ข"** มิใช่ญัตติในรูปว่า **"ทุก ก ไม่เป็น ข"** หรือมิใช่ญัตติที่ว่า **"ไม่ใช่ ก ทั้งหมดเป็น ข"** ทั้งนี้เพราะว่า ๒ ญัตติหรือประพจน์หลังนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน ดังนั้นการอุปวีรรถหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้จึงไม่จัดว่าสมเหตุสมผล เพราะเป็นการเปลี่ยนปริมาณ ไม่ใช่เปลี่ยนคุณภาพ นั่นคือ การเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติว่า **"นักศึกษาทุกคนเป็นคนรักชาติ"** ไปเป็นญัตติว่า **"นักศึกษาทุกคนไม่เป็นคนที่มิใช่ผู้รักชาติ"** นั้น หาเป็นการเปลี่ยนคุณภาพที่ถูกต้องไม่ ที่ถูก ต้องเปลี่ยนคุณภาพของญัตติเป็นว่า **"ไม่มีนักศึกษาคนใดเลยเป็นคนที่มิใช่ผู้รักชาติ"**

ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์เดิม เป็นญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป เราก็คงเอาทั้ง ๒ ข้อนั้นมาใช้โดยวิธีต่อไปนี้ คือ เราเปลี่ยนคุณภาพของญัตติ

หรือประพจน์จากเชิงคัดค้านมาเป็นเชิงยืนยัน แล้วเราก็ปฏิเสธหรือคัดค้านภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เดิม ดังนั้น ญัตติว่า “ไม่มี ก ไคเป็น ข” ก็เปลี่ยนเป็น “ทุก ก เป็นผู้ที่มิใช่ ข” หรือญัตติว่า “ไม่มีชาวต่างประเทศคนใดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน” ก็เปลี่ยนเป็น “ชาวต่างประเทศทุกคนเป็นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน”

ในญัตติหรือประพจน์ชนิดเฉพาะเจาะจงหรือชนิดบางส่วนนั้น เราก็อาจเอากฎทั้ง ๒ ข้อนี้นี้มาใช้ได้โดยวิธีเดียวกันนั่นเอง เราย่อมเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติว่า “บาง ก เป็น ข” เป็นญัตติว่า “บาง ก ไม่เป็นผู้ที่มีชื่อ ข” ได้ ถ้าญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน เราก็เปลี่ยนคุณภาพเป็นเชิงยืนยัน โดยการทำภาคนิเทศหรือภาคลักษณะให้เป็นเชิงคัดค้านหรือเชิงปฏิเสธ เช่น เปลี่ยนญัตติว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” เป็นญัตติว่า “บาง ก เป็นผู้ที่มิใช่ ข” ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ไม่กำหนดให้แน่นอนลงไป (อนิยาม) และชนิดเอกฐานคือเจาะจงลงไปก็อาจเปลี่ยนคุณภาพได้เช่นกัน เช่น ญัตติว่า “นักศึกษาทั้งหลายเป็นผู้มีปัญญา” ก็เปลี่ยนเป็นว่า “นักศึกษาทั้งหลายไม่เป็นผู้ที่ไม่มีปัญญา” หรือ ญัตติว่า “นายแดงเป็นคนฉลาด” ก็เปลี่ยนเป็น “นายแดงไม่เป็นผู้ที่มีชื่อคนฉลาด” เป็นต้น

กระบวนการแห่งการอุปวิวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นี้ อาจเริ่มต้นด้วยญัตติหรือประพจน์ที่มีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้านอยู่แล้ว ตัวอย่างเช่น “นักศึกษาบางคนเป็นผู้ที่มีชื่อพลเมืองของประเทศ” เราก็เอากฎข้อแรกมาใช้ โดยการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติให้เป็นเชิงคัดค้าน กฎข้อที่ ๒ เรียกร้องให้คัดค้านหรือปฏิเสธภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ เราอาจใช้วิธีธรรมดาๆ โดยใส่คำว่า “ที่มีชื่อ” ลงหน้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่เป็นเชิงคัดค้านอยู่แล้ว หรือถ้าเป็นภาษาอังกฤษก็ใส่คำว่า “non” ลงข้างหน้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่เป็นเชิงคัดค้านอยู่แล้วนั้น แต่โดยที่เครื่องหมายเชิงคัดค้านย่อมหักล้างสิ่งที่ติดตามมา คือเครื่องหมายเชิงคัดค้านอันหนึ่งย่อมทำลายหรือลบล้างเครื่องหมายเชิงคัดค้านอีกอันหนึ่ง

ดังนั้น จึงเท่ากับว่าทำภาคนิเทศหรือภาคลักษณะให้เป็นเชิงยืนยันนั่นเอง
ดังนั้น ญัตติที่ว่า “นักศึกษาบางคนเป็นผู้ที่มีใช้พลเมืองของประเทศ” ก็
เปลี่ยนเป็น “นักศึกษาบางคนไม่เป็นพลเมืองของประเทศ” ได้

กฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิดในการอุปวีรต หรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์

โดยเหตุที่ความสัมพันธ์แห่งการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของ
ญัตติหรือประพจน์นี้ ทำให้ญัตติหรือประพจน์ที่ถูกเปลี่ยนคุณภาพแล้วนั้นมีความ
หมายเท่ากับญัตติหรือประพจน์เดิม กฎว่าด้วยความถูกต้องและความผิดจึง
ลดลงมาเหลือเพียง ๒ ประการ คือ

๑. ถ้าญัตติหรือประพจน์เดิมถูก ญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพ
แล้วก็ต้องถูกต้องด้วย

๒. ถ้าญัตติหรือประพจน์เดิมผิด ญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพ
แล้วก็ต้องผิดด้วย

ความสัมพันธ์แห่งการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติ
หรือประพจน์นี้ แม้จะมีคุณค่าสำคัญ แต่ก็อยู่ในวงจำกัด ไม่มีคุณค่าเหมือน
ความสัมพันธ์แห่งความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกัน ซึ่งเราอาจทดสอบ
ความมั่นคงแห่งความรู้ของเราได้ โดยการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง
ระหว่างญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้น (ตัวอย่างเช่น เราไม่อาจยืนยันจริง ๆ ได้
ว่าญัตติหรือประพจน์ที่ขัดกัน ๒ ญัตติจะต้องเป็นญัตติที่ถูกทั้งคู่) ในความ
สัมพันธ์แห่งการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์นี้ มี
เพียงกระบวนการที่จะทำให้เราสามารถแสดงญัตติหรือประพจน์ที่กำหนดให้
ในแบบที่มีความหมายเท่าเดิมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ก็ยังนับว่ามีคุณค่าบางประการอยู่บ้าง ถ้าเราได้ทราบ
ถึงเรื่องความสัมพันธ์แห่งการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือ
ประพจน์ ทั้งนี้เพราะว่าบางทีคนทั้งหลายก็มักจะใช้ข้อความที่เปลี่ยนคุณภาพ

แล้วนี่ เป็นการติดต่อให้ความหมายของกันและกัน และโดยเหตุที่ความหมายของข้อความที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วนี้ ไม่ตรงและชัดเจนเหมือนแบบเดิม เราก็อาจใช้กระบวนการแห่งการอุปวีรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วนั้นให้กลับไปหาแบบเดิมของมันอีกก็ได้ ตัวอย่าง เช่น ญัตติหรือประพจน์ที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วว่า **“นักศึกษาบางคนไม่เป็นผู้ที่มีโชคนำเอียง”** เราก็อาจแสดงให้เห็นเข้าใจได้อย่างธรรมดา ๆ มากยิ่งขึ้นได้ โดยการอุปวีรตหรือเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์ในรูปใหม่ แต่ให้มีความหมายเท่าเดิมเป็น **“นักศึกษาบางคนเป็นนักศึกษาปีที่ ๔”** ดังนี้

เราควรจะสังเกตไว้ด้วยว่า มีความโน้มเอียงอยู่ประการหนึ่งซึ่งตกเป็นภาระหน้าที่ของคนบางกลุ่มที่นึกเอาว่า เราอาจเลี่ยงการยึดถือญัตติใดญัตติหนึ่งว่าถูกต้องโดยการแสดงญัตติหรือประพจน์นั้นในรูปที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วได้ ดังนั้น เราจึงอาจนึกว่า ถ้าเราถือว่า การกล่าวว่า **“ไม่มีนักการเมืองคนใดเป็นผู้ที่มีโชคนำเอียง”** เป็นญัตติที่ถูกต้องละก็ เราไม่จำเป็นต้องถือว่าญัตติว่า **“นักการเมืองทุกคนเป็นโชคนำเอียง”** เป็นญัตติที่ถูกต้องด้วย แต่เราจะเห็นได้ว่า จากกฎว่าด้วยความจริงและความเท็จในการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์นี้ ถ้าเราถือว่าญัตติหรือประพจน์หนึ่งถูก ก็ต้องถือว่าอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งที่เปลี่ยนคุณภาพแล้วถูกต้องด้วย ในการยืนยันญัตติที่ว่า **“ไม่มีนักการเมืองคนใดเป็นผู้ที่มีโชคนำเอียง”** นั้น ย่อมทำให้เราต้องยืนยันว่า **“นักการเมืองทุกคนเป็นโชคนำเอียง”** ด้วย

จุดสุดท้ายที่เราอาจทำได้เกี่ยวกับความกำกวมแห่งความรู้ในเรื่องการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์ก็คือว่า ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่า คำเชิงปฏิเสธ **“ที่มี”** หรือคำอุปสรรค **“non”** ในภาษาอังกฤษมักจะเป็นหลักแห่งความยุ่งยากสับสนหรืออย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ข้อความที่เราเปล่งออกมานั้นมีความหมายคลุมเครือไม่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ดังนั้น ญัตติที่ว่า **“นักการเมืองบางคนไม่เป็นผู้ที่มีโชคนำเอียง”** ย่อมมีการสูญเสียความกำกวมแห่งคำเชิงคัดค้านที่ผสมมันอยู่ ซึ่งเราอาจเอามาผสมกันต่อไปอีกได้

โดยการกล่าวว่า “ผู้ที่ไมใช่นักการเมืองบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใจคนดำเอียง” แทนที่จะยุยงส่งเสริมให้มีการพูดแบบนี้ วิชาตรรกศาสตร์ต้องการให้เราลดความยุ่งยากสับสนเหล่านี้ให้น้อยลงมากกว่า โดยอาศัยกระบวนการแห่งการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนแปลงคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์นี้ เราจะต้องเอาเครื่องหมายเชิงปฏิเสธที่มีมากมายนั้นออกไปให้หมด หรืออย่างน้อยที่สุดก็เอาออกเสียบ้างเป็นบางส่วน เมื่อเราได้ศึกษาพินิจพิจารณาถึงเรื่องการอุปวิวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ในบทต่อไปแล้ว เราจะเห็นได้ว่าเป็นไปได้ในการที่เราจะเอาเครื่องหมายเชิงปฏิเสธออกหมด โดยการเอาการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ กับการอุปวิวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์มารวมกัน นั่นคือ โดยการอาศัยการอุปวิวรรตหรือการย้อนญัตติหรือประพจน์ (Contraposition) นั่นเอง

ถ้าเราสมมติให้ S (Subject) แทนภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ และให้ P (Predicate) แทนภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ และ a e i o ที่อยู่ตรงกลางระหว่าง S กับ P แทนญัตติหรือประพจน์ A E I และ O และเครื่องหมาย - ที่อยู่บน S หรือ P แสดงว่า S หรือ P เป็นเชิงคัดค้านแล้ว การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์จะออกมาเป็นรูปดังนี้

SaP	→	SeP̄	SaP̄	→	SeP
SeP	→	SaP̄	SeP̄	→	SaP
SiP	→	SoP̄	SiP̄	→	SoP
SoP	→	SiP̄	SoP̄	→	SiP
̄SaP	→	̄SeP̄	̄SaP̄	→	̄SeP
̄SeP	→	̄SaP̄	̄SeP̄	→	̄SaP
̄SiP	→	̄SoP̄	̄SiP̄	→	̄SoP
̄SoP	→	̄SiP̄	̄SoP̄	→	̄SiP

ปัญหาบทที่ ๑๑

๑. จงชี้ให้เห็นว่าการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์แตกต่างกับความเป็นปฏิกษหรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์อย่างไร.
๒. จงให้คำจำกัดความคำว่า “การเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์”
๓. จงอธิบายถึงกฎว่าด้วยการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ ข้อ พร้อมทั้งยกตัวอย่างแบบหลัก ๆ ประกอบ.
๔. ทำไมเครื่องหมายเชิงปฏิกษ ในการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์จึงใช้คำว่า “ที่มีใช่” หรือ ในภาษาอังกฤษใช้ “non” ด้วย?
๕. อะไรคือกฎว่าด้วยความถูกและความผิดในการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์?
๖. ทำไมการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์จึงมีคุณค่าจำกัด?
๗. ในการทราบถึงความสัมพันธ์แห่งการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ มีอะไรที่จัดว่าเป็นความกำหนัดบ้าง?

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงอุปวีรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้
เสียใหม่ :-

๑. ไม่มี ก ไดเป็น ข
๒. บาง ก ไม่เป็น ข
๓. ไม่มี ก ไดเป็น ผู้ที่มิใช่ ข
๔. ทุก ก เป็น ข
๕. บาง ก เป็น ผู้ที่มิใช่ ข
๖. บาง ก เป็น ข
๗. ผู้ที่มิใช่ ก บางคน เป็น ข
๘. ทุก ก เป็น ผู้ที่มิใช่ ข
๙. ผู้ที่มิใช่ ก ทุกคน เป็น ผู้ที่มิใช่ ข
๑๐. ไม่มีผู้มิใช่ ก ไดเลย เป็น ผู้ที่มิใช่ ข
๑๑. ไม่มีผู้ที่มีใช่ ก ไดเป็น ข
๑๒. ไม่ใช่ทุก ก เป็น ผู้ที่มิใช่ ข

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงอุปวีวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้
เสียใหม่ :-

๑. กีฬาทั้งปวงเป็นเรื่องที่ต้องใช้กำลังมาก.

.....

๒. การวิพากษ์วิจารณ์บางอย่างไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา

.....

๓. ไม่มีหินใดเป็นสิ่งที่มิมีชีวิต

.....

๔. พลเมืองบางคนเป็นผู้ที่มีใจคนหัวอนุรักษนิยม.

.....

๕. คริสต์ศาสนิกชนทุกคนเป็นผู้ที่มีใจคนไม่มีศาสนา.

.....

๖. ชายคนนี้ไม่เป็นอาชญากร.

.....

๗. ผู้ที่มีใจนักเรียนบางพวกไม่เป็นผู้ที่มีใจพลเมือง.

.....

๘. ไม่มีผู้ที่มีใจนายธนาคารคนใดเลยเป็นคนให้กู้ยืม.

.....

๙. หนังสือทั้งหมดไม่เป็นหนังสือที่ไม่น่าสนใจ.

.....

๑๐. สิ่งที่มีใช้สัตว์ทุกชนิดเป็นผู้ที่มีได้เลี้ยงลูกด้วยนม.

.....

๑๑. ทหารยานเกราะทุกคนเป็นทหารบก.

.....

๑๒. ไม่ใช่ของแข็งทั้งหมดเป็นธาตุแท้.

.....

๑๓. นักการเมืองบางคนเป็นผู้หญิง.

.....

๑๔. นิสิตบางคนไม่เป็นลูกชานา.

.....

๑๕. ทหารบกบางคนเป็นทหารปืนใหญ่.

.....

บทที่ ๑๒

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์

CONVERSION OF PROPOSITIONS

เราได้นิยามความหมายของคำว่า “การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์” (Conversion of Propositions) ว่าเป็นการสับตำแหน่งภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะโดยคงคุณภาพและข้อเท็จจริงไว้เท่าเดิม ดังนั้น ในญัตติหรือประพจน์ที่สลับศัพท์แล้ว ภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์จะสับตำแหน่งกับภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เดิม ญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นหิน” เมื่อเราสลับหรือแลกเปลี่ยนตำแหน่งภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแล้วก็จะได้ญัตติที่สลับแล้วว่า “ไม่มีหินคนใดเป็นมนุษย์”

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์จึงจัดว่าเป็นสภาวะลักษณะประการที่ ๓ ซึ่งจะมีอยู่ในญัตติหรือประพจน์ทั้งหมดเสมอไป เราได้พูดถึงสภาวะลักษณะ ๒ ประการ คือ ความเป็นปฏิกษหรือความตรงข้ามแห่งญัตติหรือประพจน์ และการอุปปริวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์มาแล้ว เราได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความเป็นปฏิกษหรือความตรงข้ามกับการอุปปริวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์มาแล้ว บัดนี้ ขอให้เราพิจารณาความแตกต่างระหว่างการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์กับการอุปปริวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ให้เต็มที่ต่อไป

ในการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์นั้น ญัตติหรือประพจน์ที่ถูกเปลี่ยนคุณภาพแล้วจะแตกต่างกับญัตติหรือประพจน์เดิมเฉพาะในด้านคุณภาพเท่านั้น แต่ความหมายยังคงเดิม ทั้งนี้เพราะภาคนิเทศหรือภาคลักษณะถูกคัดค้าน ส่วนในการปริวรรตหรือการสลับศัพท์นี้ ญัตติหรือประพจน์ที่ถูกสลับศัพท์แล้ว คุณภาพยังคงเหมือนอย่างเดิม แต่ภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจะสลับตำแหน่งกัน ดังเราจะเห็นได้ในการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติที่ว่า “ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นหิน” เป็นญัตติว่า “ไม่มีหินก้อนใดเป็นมนุษย์” เป็นต้น ดังนั้น การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์จึงแตกต่างกับการอุปวีรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์อย่างสิ้นเชิงทีเดียว แต่ความสัมพันธ์เหล่านี้ย่อมมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ร่วมกัน คือ การปริวรรตหรือการสลับศัพท์มิได้ก่อให้เกิดผลในการเพิ่มพูนวิทยาความรู้ใดๆ ขึ้นมาจริงๆ เลย นั่นก็คือ ความจริงใหม่และที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดในญัตติที่ ๒ มิได้เกิดจากญัตติแรกเลย ญัตติ ๒ ญัตติในความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เป็นการวางรูปความจริงและความเท็จ ความถูกและความผิดอย่างเดิม แต่ทว่าในรูปที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง ดังนั้น เราจึงไม่ถือว่าเป็นการอนุมานในความหมายที่ถูกดอง ซึ่งเราจะได้พูดถึงต่อไปในภาคที่ ๓

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ชนิดต่างๆ

๑. การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างง่าย ๆ

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างง่าย ๆ ก็คือการสลับตำแหน่งระหว่างภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์ โดยมีต้องเปลี่ยนแปลงปริมาณใดๆ เลย ดังนั้นเราย่อมสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป คือ ญัตติ E ได้ง่าย ๆ และเราก็จะได้ญัตติหรือประพจน์ที่สลับศัพท์แล้วเป็นญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปอย่างเดิม เช่น สลับศัพท์ในญัตติว่า “ไม่มีพืชใดเป็นสัตว์” เป็น “ไม่มีสัตว์ใดเป็นพืช”

และในทำนองเดียวกัน เราก็สามารถสลับศัพท์ในญัตติยืนยันบางส่วน คือ ญัตติ I ว่า “ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนบางคนเป็นพลเมืองของประเทศ” เป็น “พลเมืองของประเทศบางคนเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน”

๒. การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างจำกัด

การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างจำกัด (Accidental Conversion) ก็คือสลับตำแหน่งระหว่างภาคประธานกับภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์ โดยการเปลี่ยนในด้านปริมาณ เราสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป คือ ญัตติ A ได้อย่างจำกัด โดยการสลับญัตติว่า “กุหลาบทุกดอกเป็นดอกไม้” เป็น “ดอกไม้บางดอกเป็นกุหลาบ” ตามธรรมดาบัญญัติจะต้องเกิดขึ้นมาว่า เราจะสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปอย่างธรรมดา เช่น ญัตติว่า “กุหลาบทุกดอกเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่ง” เป็น “ดอกไม้ทุกดอก เป็นกุหลาบชนิดหนึ่ง” ไม่ได้หรือ? มีเหตุผลอยู่ ๒ ประการที่ทำให้เราไม่สามารถสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป คือ ญัตติ A ได้อย่างธรรมดาๆ หรืออย่างง่าย ๆ

เหตุผลประการแรก ก็คือว่า การนิยามความหมายของคำว่า “การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์” ว่าเป็นกระบวนการแห่งการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์นั้น เราจำเป็นต้องรักษาความจริงของมันไว้ด้วยตัวอย่างดังที่ได้ยกมาแสดงข้างบนนี้ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่าในการสลับศัพท์ในญัตติที่ถูกต้องว่า “กุหลาบทุกดอกเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่ง” อย่างธรรมดาๆ หรืออย่างง่าย ๆ เราก็จะได้ญัตติที่ผิดว่า “ดอกไม้ทุกดอกเป็นกุหลาบชนิดหนึ่ง”

เหตุผลประการที่ ๒ นับว่าเป็นเหตุผลที่สำคัญยิ่งกว่าประการแรกซึ่งจำจะต้องนำมาพูด ทั้งนี้ก็เพราะมีตัวอย่างบางตัวอย่าง ซึ่งในตัวอย่างนั้น การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติ A อย่างง่าย ๆ อาจก่อให้เกิดผลเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกต้องได้ เหตุผลประการที่ ๒ นี้ อธิบายถึงสาเหตุที่ว่าแม้ตัวอย่างง่าย ๆ ก็ไม่เคยปรากฏว่าถูกต้องสมเหตุสมผลตามแบบเลย มูลฐาน

ที่ก่อให้เกิต **ความไม่สมเหตุสมผล (Invalidity)** แห่งการอุปวีรรดหรือการสลัศัพทในญัตติหรือประพจน์เช่นนั้น ก็คือ การกระจายภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์ ซึ่งเราได้กล่าวมาหมดแล้วในเรื่องการสมมุติ ขอได้โปรดระลึกว่า ในญัตติหรือประพจน์อื่นยันทั่วไปทุกญัตตินั้นเราถือว่าภาคประธานเป็นคำที่กระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายเป็นสากลทั่วไป แต่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจะเป็นคำที่ไม่กระจาย คือ มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัด ดังในญัตติว่า “ทุก ก เป็น ข” เราถือว่า “ก” กระจายได้ ส่วน “ข” นั้นกระจายมิได้ ในการสลัศัพทในญัตติว่า “ทุก ก เป็น ข” เป็น “ทุก ข เป็น ก” นั้น ทั้ง ๆ ที่ “ก” อาจเปลี่ยนจากฐานะที่กระจายได้ ไปสู่ฐานะที่กระจายมิได้อย่างสมเหตุสมผลนั้น “ข” ไม่อาจเปลี่ยนฐานะที่กระจายมิได้ ไปสู่ฐานะที่กระจายได้อย่างสมเหตุสมผลเลย การดำเนินการจากชื่อที่กระจายมิได้ไปยังปัจเจกทั้งมวล คือ ไปสู่ชื่อที่ใช้กระจายไปยังปัจเจกทั้งมวลได้นั้น นับว่าเป็นการดำเนินการที่ไม่สมเหตุสมผลอย่างประจักษ์ชัดทีเดียว ดังนั้น ไม่ว่าญัตติ A ในรูปที่สลัศัพทแล้วจะถูกหรือผิดก็ตาม กระบวนการแห่งการอุปวีรรดหรือการสลัศัพท ในญัตติหรือประพจน์นั้น ก็นับว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับ**ทุตรรกบทหรือปฏจฉวาทิ (Fallacy)** เสมอ

กฎว่าด้วยการอุปวีรรดหรือการสลัศัพทในญัตติหรือประพจน์

กฎว่าด้วยการอุปวีรรดหรือการสลัศัพทในญัตติหรือประพจน์ ก็คล้ายกับกฎว่าด้วยการอุปวีรรดหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์ และกฎว่าด้วยความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันแห่งญัตติหรือประพจน์นั่นเอง นั่นคือ จะต้องแสดงให้เห็นว่า เราได้รักษาการสมมุติญัตติชนิดเดียวกันไว้โดยตลอดกระบวนการ ถ้าในรูปญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นการสมมุติแบบเฉพาะเจาะจง ในรูปญัตติหรือประพจน์ที่สลัศัพทหรืออุปวีรรดแล้วก็ต้องใช้การสมมุติแบบเฉพาะเจาะจงด้วย หรือไม่ก็ใช้การสมมุติแบบธรรมดา ๆ ทั้ง ๒ ญัตติหรือประพจน์นั้นแหละ

๑. ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปคือญัตติ E ทุกญัตติ สลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ คือสลับเป็นญัตติ E

โดยเหตุที่ภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป คือ ญัตติ E ย่อมมีการกระจายอย่างเดียวกัน (คือ เป็นคำที่จะต้องกระจายได้หรือจำแนกได้ทั้งคู่) เราจึงอาจสลับตำแหน่งได้อย่างง่าย ๆ โดยเหตุผลนี้แหละ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปจึงสลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ

แต่เราก็ควรจะได้สังเกตไว้ด้วยว่า ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป นับว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจสลับศัพท์ได้ทั้งอย่างง่าย ๆ และอย่างจำกัด เราอาจสลับศัพท์ในญัตติว่า “ไม่มี ก ใดเป็น ข” เป็น “ไม่มี ข ใดเป็น ก” ที่เราเรียกกฎนี้ว่า การปวิวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างง่าย ๆ ก็เพราะว่า การปวิวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างง่าย ๆ นี้ได้รับผลสำเร็จมากกว่าการปวิวรรตหรือการสลับศัพท์อย่างจำกัด

๒. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนคือญัตติ I ทุกญัตติ สลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ คือสลับเป็นญัตติ I

โดยเหตุภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน คือญัตติ I มีการกระจายอย่างเดียวกัน (คือเป็นคำที่กระจายไม่ได้หรือจำแนกไม่ได้ทั้งคู่) ดังนั้น เราจึงอาจเปลี่ยนตำแหน่งภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ได้อย่างง่าย ๆ โดยเหตุนี้แหละญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วน คือญัตติ I จึงสลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ เช่น สลับศัพท์ในญัตติว่า “นักการทูตบางคนเป็นรัฐบุรุษ” เป็น “รัฐบุรุษบางคนเป็นนักการทูต” และญัตติว่า “คนบางคนเป็นสัตว์ที่ฉลาด” ก็สลับศัพท์เป็น “สัตว์ที่ฉลาดบางชนิดเป็นคน” เป็นต้น

๓. ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปคือญัตติ A ทุกญัตติ สลับศัพท์ได้อย่างจำกัด คือต้องสลับเป็นญัตติ I

ในญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป คือญัตติ A ภาคประธานและภาค

การปฏิวัติหรือการเปลี่ยนคุณภาพของวัตถุ

๒๕๑

นิเทศหรือภาคลักษณะมิได้มีการกระจายอย่างเดียวกัน ทั้งนี้เพราะภาคประธานแห่งญัตติหรือประพจน์สากลทั่วไปเป็นคำที่กระจาย ส่วนภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ยืนยันเป็นคำที่ไม่กระจาย ดังนั้น ภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะจึงไม่อาจสลับเปลี่ยนหรือสลับตำแหน่งกันได้อย่างง่าย ๆ แต่เราอาจสลับตำแหน่งกันได้อย่างจำกัด นั่นคือโดยการเปลี่ยนปริมาณของญัตติหรือประพจน์ ในการเปลี่ยนญัตติหรือประพจน์จากสากลทั่วไปเป็นญัตติหรือประพจน์บางส่วนหรือเฉพาะเจาะจงนี้ เราจะต้องคงภาคนิเทศหรือภาคลักษณะไว้โดยไม่ต้องกระจาย โดยการพิจารณาแบบนี้ ญัตติหรือประพจน์ทั่วไปคือญัตติ A จึงสลับศัพท์ได้อย่างจำกัด คือ ต้องสลับเป็นญัตติ I เช่น สลับศัพท์ญัตติว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เป็น “สัตว์บางชนิดเป็นสุนัข” เป็นต้น

บางคราวนักตรรกศาสตร์ก็จะถือว่า ถ้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เป็นบทนิยามความหมาย (หรือเป็นสภาวะลักษณะ) ของภาคประธานแล้วละก็ เราก็อาจสลับศัพท์ในญัตติ A ได้อย่างง่าย ๆ ตัวอย่างเช่นญัตติว่า “คนทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล” ก็สลับศัพท์เป็น “สัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิดเป็นคน” นับว่าเป็นความถูกต้องทีเดียว เมื่อเรากล่าวถึงการนิยามความหมายในภาค ๑ เราได้ตั้งกฎไว้ว่า บทนิยามความหมายกับศัพท์นิยามหรือคำที่ถูกลักษณะความหมายจะต้องสลับกันได้ แต่ระเบียบที่ว่านั้นแตกต่างไปจากเรื่องที่เรากำลังพิจารณาอยู่ในบัดนี้ ในการนิยามความหมายนั้น เราจะพิจารณาเฉพาะสิ่งที่เข้าใจง่าย ๆ เท่านั้น เรามีได้บรรยายถึง แต่กำลังจะอธิบายถึง บางสิ่งบางอย่างว่ามันเป็นอะไรอยู่ การปฏิวัติหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์เป็นสภาวะลักษณะอย่างหนึ่งของญัตติหรือประพจน์ และสอดคล้องกับบทบาทของการนิเทศหรือการกล่าวยืนยัน (predication) ดังที่เราได้ศึกษามาแล้วในบทที่ ๔ ว่า เมื่อกล่าวถึงกฎว่าด้วยภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในญัตติหรือประพจน์ยืนยันว่าเป็นคำที่ไม่กระจายนั้น เราจึงไม่อาจกล่าวว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นคำที่กระจาย ทั้งนี้เพราะว่าถ้าหากจะเป็นอย่างนั้นขึ้นมา เราก็ควรจะยึดถือว่า เพราะว่า “สัตว์ที่มีเหตุผล” นั้นเป็นภาคนิเทศหรือ

ภาคลักษณะที่กระจายได้ของ “คนทุกคน” ดังนั้น เราก็ต้องยึดถือต่อไปอีกว่า คนแต่ละคน คือนายแดงนี่ก็เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลทุก ๆ ชนิด ดังนั้น ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่ว่า “สัตว์ที่มีเหตุผล” จึงเป็นการนิยามความหมายที่สลับกันได้กับ “คน” แต่ว่าโดยอาศัยระเบียบเกี่ยวกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่กล่าวถึงภาคประธานแล้ว ดูจะไม่เป็นสิ่งที่สลับกันได้อย่างง่าย ๆ เลย ดังนั้น ญาติติที่ว่า “คนทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล” ย่อมสลับศัพท์เป็นญาติติว่า “สัตว์ที่มีเหตุผลบางชนิดเป็นคน” ได้ แม้ญาติติที่ว่า “สัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิดเป็นคน” จะถูกเช่นเดียวกันก็ตาม

๔. ญาติติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนคือญาติติ O สลับศัพท์ได้ อย่างไม่สมเหตุสมผล

ภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญาติติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน คือญาติติ O ย่อมมีการกระจายแตกต่างกัน ภาคประธานเป็นคำที่ไม่กระจาย แต่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นคำที่กระจาย ดังนั้น ถ้าเราสลับภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญาติติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนอย่างธรรมดาๆ หรืออย่างง่าย ๆ เราจะได้ภาคประธานที่กระจายมิได้ของญาติติหรือประพจน์เดิมมาเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่กระจายได้ของญาติติหรือประพจน์ที่สลับศัพท์แล้ว ดังนั้น ในการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญาติติว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” ไปเป็น “บาง ข ไม่เป็น ก” นั้น “ก” ซึ่งเป็นภาคประธานที่กระจายมิได้ก็จะกลายเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่กระจายได้ไป

ไม่เหมือนกับปัญหาแบบเดียวกัน ซึ่งเกิดกับญาติติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป คือ เราไม่สามารถลดความยากให้น้อยลงโดยการปริวรรตหรือการสลับศัพท์อย่างจำกัด คือ โดยการเปลี่ยนในด้านปริมาณเลย ถ้าเราพยายามเปลี่ยนปริมาณ เราก็สามารถเปลี่ยนได้เฉพาะให้เป็นญาติติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเราต้องรักษาคุณภาพในการปริวรรตหรือการ

สลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ไว้ดังเดิม ดังนั้น เราอาจพยายามสลับศัพท์ในญัตติว่า “บาง ก ไม่เป็น ข” เป็น “ไม่มี ข ใดเป็น ก” ได้ แต่ก็อีกนั่นแหละ ก็คือ “ก” ซึ่งเป็นคำที่ไม่กระจายจะกลายเป็นคำที่กระจายไป

ดังนั้น ในการปฏิวัติหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนคือญัตติ ๐ นั้น เราจึงมิได้มีวิธีทางใด ๆ ที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สมเหตุสมผลจากคำที่ไม่กระจายไปเป็นคำที่กระจายเลย โดยเหตุนี้แหละ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน คือญัตติ ๐ จึงไม่เคยปรากฏว่าปฏิวัติหรือสลับศัพท์ได้อย่างสมเหตุสมผลเลย

กฎว่าด้วยความถูกต้องในการปฏิวัติหรือสลับศัพท์ ในญัตติหรือประพจน์

มีกฎเพียงข้อเดียวเท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับ ความถูกต้องและความผิด ในการปฏิวัติหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ นั่นคือ ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์เดิมถูก ญัตติหรือประพจน์ที่สลับแล้วก็ต้องถูกต้องด้วย ไม่มีกฎใดที่เราจะสามารถชักกล่าวถึงการปฏิวัติหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ที่ผิด ทั้งนี้เพราะว่าการปฏิวัติหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ที่ผิดนั้น มิได้มีผลทำให้เกิดญัตติหรือประพจน์ที่ผิดเสมอไป ดังนั้น การปฏิวัติหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปที่ผิด บางทีก็ก่อให้เกิดผลเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกได้และบางทีก็ก่อให้เกิดผลเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ผิดได้ การปฏิวัติหรือสลับศัพท์ในญัตติที่ผิดว่า “ดอกไม้ทั้งปวงเป็นสิ่งที่มิใช่สิ่ง” จะได้ญัตติที่ถูกว่า “สิ่งที่มีสิ่งสิ่งหนึ่งบางชนิดเป็นดอกไม้” และการสลับศัพท์ในญัตติที่ผิดว่า “สุนัขทั้งปวงเป็นแมว” เราจะได้ญัตติที่ผิดว่า “แมวบางตัวเป็นสุนัข”

อย่างไรก็ตาม เราอาจแสดงให้เห็นได้ว่า ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปที่ผิดและญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนที่ผิดนั้น เมื่อสลับศัพท์ในญัตติแล้ว ก็จะเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ผิดเสมอไป แต่ข้อนี้เราไม่อาจแสดง

ให้เห็นได้โดยตรงและโดยการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์เท่านั้น แต่ก็ก็จะแสดงให้เห็นได้โดยการรวมความเป็นปฏิกิริยาแห่งญัตติหรือประพจน์และการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์เข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น ญัตติว่า “แมวบางตัวเป็นสุนัข” เป็นญัตติที่ผิด แต่เราจะเห็นได้ว่า ญัตติที่ขัดแย้งกันของญัตตินี้ว่า “ไม่มีแมวตัวใดเป็นสุนัข” ย่อมเป็นญัตติที่ถูก อนึ่ง เราจะทราบว่ญัตตินี้เมื่อสลับศัพท์ในญัตติเป็น “ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นแมว” ก็เป็นญัตติที่ถูกอีกเหมือนกัน ประการสุดท้าย เราจะทราบว่ญัตติที่ขัดแย้งของญัตติที่ถูกญัตติสุดท้ายนี้จะกลายเป็นญัตติที่ผิดว่า “สุนัขบางตัวเป็นแมว” ดังนั้น โดยการเอาความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามแห่งญัตติหรือประพจน์และการปริวรรตหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์มารวมเข้าด้วยกัน ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปที่ผิดกับญัตติหรือประพจน์ยืนยันบางส่วนของที่ผิด เมื่อสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์เสียใหม่ ก็จะต้องเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ผิดเสมอไปด้วย

ในตอนนี มีข้อควรสังเกตเพิ่มเติมอยู่อีก ๒-๓ อย่าง ซึ่งเราจะเพิ่มเข้ามาได้โดยวิธีการทำกระบวนการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ให้ง่ายขึ้น เราควรจะแสดงญัตติหรือประพจน์ออกมาใน “รูปตรรก” เพื่อที่จะได้ประกันการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ที่ถูกต้อง ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์เดิมไม่อยู่ใน “รูปตรรก” อย่างน้อยที่สุด เวลาสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ก็ควรจะทำให้เป็นรูปตรรกเสียด้วย ดังนั้น ญัตติที่ว่า “ไม่มีผู้สนับสนุนลัทธิประชาธิปไตยคนใดสนับสนุนลัทธิเผด็จการ” ก็ต้องสลับศัพท์เป็นญัตติว่า “ไม่มีผู้สนับสนุนลัทธิเผด็จการคนใดเป็นผู้สนับสนุนลัทธิประชาธิปไตย”

ในการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์นี้ เราย่อมทำญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ไม่ได้กำหนดให้แน่นอนให้เป็นแบบเดียวกันกับญัตติหรือประพจน์เฉพาะเจาะจงได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า เราจะทำการกระจายภาคประธานและภาคลักษณะในแบบเดียวกัน เราสลับศัพท์ในญัตติว่า “คนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” เป็น “สัตว์บางชนิดเป็นคน” ได้ ญัตติหรือประพจน์คัดค้าน

ชนิดที่ไม่ได้กำหนดให้แน่นอนก็เช่นเดียวกับญัตติหรือประพจน์คัดค้านที่เฉพาะเจาะจง คือไม่สามารถสลับศัพท์ให้สมเหตุสมผลได้ และเพราะเหตุผลเดียวกันนี้แหละ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนก็ไม่สามารถสลับศัพท์ให้สมเหตุสมผลได้

ในการศึกษาเกี่ยวกับ **ปรัตถานูมาน (Syllogism)** เราจะพบการใช้การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ที่เป็นหลัก ๆ ดังที่เราจะเห็นได้ในบทที่ ๑๗ ในเรื่องเกี่ยวกับการลดทอนปรัตถานูมานให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ที่ใช้ในที่นั้นเป็นการเปลี่ยน **รูปลักษณะแห่งปรัตถานูมาน (moods)** ที่ประจักษ์ชัดน้อยกว่าบางอย่างแห่งปรัตถานูมานให้เป็นรูปลักษณะที่ประจักษ์ชัดเจนมากกว่า

การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ ในอีกแง่หนึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก เพราะในการที่จะทราบว่า **เมื่อใดที่การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์จึงจะสมเหตุสมผลนั้น** เราจะต้องหลีกเลี่ยงความโน้มเอียงในการที่จะสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ไม่ถูกต้องเสียก่อน ความเข้าใจผิดที่มักจะพบบ่อยที่สุด ก็คือ การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ชนิดยืนยันทั่วไปอย่างง่าย ๆ สมมุติตัวอย่างเช่น ถ้าหากว่า **“คนที่มีปัญญาดีทุกคนมีหน้าผากสูง”** เป็นความจริง ก็นับว่าเป็นการผิดพลาดที่ง่ายมากอย่างหนึ่งในการที่จะสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์อย่างธรรมดา ๆ หรืออย่างง่าย ๆ และในการที่จะสมมุติว่า **“คนที่มีหน้าผากสูงทุกคนเป็นคนมีปัญญาดี”** เป็นการถูกต้อง อีกประการหนึ่ง นับว่าเป็นการง่ายมากที่จะเข้าใจเอาว่าโดยเหตุที่ **“นักมวยปล้ำบางคนไม่เป็นนักมวยชก”** เพราะฉะนั้น **“นักมวยชกบางคนย่อมไม่เป็นนักมวยปล้ำ”** ความจริงแล้วญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้นถูกทั้งคู่ แต่ญัตติหรือประพจน์หนึ่งหาได้เป็นการอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ของอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งไม่

ถ้าหากเราเอา S กับ P มาใช้แทนดังในเรื่องการอุปวีรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์แล้ว การอุปวีรรตหรือการสลับศัพท์ใน

ญาติหรือประพจน์จะออกมาในรูปดังนี้

SaP \longrightarrow PiS

SaP̄ \longrightarrow PiS

SeP \longrightarrow PeS

SeP̄ \longrightarrow PeS

SiP \longrightarrow PiS

SiP̄ \longrightarrow PiS

SoP \longrightarrow - (สลับศัพท์ได้อย่างไม่สมเหตุสมผล) SiP̄ \longrightarrow - (สลับศัพท์ได้อย่างไม่สมเหตุสมผล)

การวิปริวรรตหรือการย้อนญาติหรือประพจน์

CONTRAPOSITION

ความสัมพันธ์เกี่ยวกับการวิปริวรรตหรือการย้อนญาติหรือประพจน์นั้น เป็นผลแห่งการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญาติหรือประพจน์ และการวิปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญาติหรือประพจน์นั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงมิได้เป็นความสัมพันธ์ง่าย ๆ หรือโดยตรง ในแง่ที่ว่าเป็นการเปลี่ยนคุณภาพของญาติหรือการสลับศัพท์ในญาติเองเลย การวิปริวรรตหรือการย้อนญาติหรือประพจน์ว่าโดยจริง ๆ แล้วมี ๓ ขั้น สมมติเอาญาติเดิมที่ว่า “ดอกกุหลาบทั้งปวงเป็นดอกไม้” เป็นหลัก

การย้อนญาติขั้นแรก เกิดจากการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญาติเป็น “ไม่มีดอกกุหลาบใดเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกไม้”

ขั้นที่ ๒ เกิดจากการวิปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญาติเป็น “สิ่งที่มีใช่ดอกไม้ใดเป็นดอกกุหลาบ”

ขั้นที่ ๓ เกิดจากการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญาติอีกครั้งหนึ่งเป็น “สิ่งที่มีใช่ดอกไม้ทั้งปวงเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกกุหลาบ”

ขั้นต่างๆ ทั้ง ๓ ขั้นนี้ ย่อมก่อให้เกิดผลเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับการวิปริวรรตหรือการย้อนญาติหรือประพจน์อีกประการหนึ่ง คือ โดยอาศัยการย้อนญาตินี้ ญาติที่ว่า “กุหลาบทั้งปวงเป็นดอกไม้” ก็จะกลายเป็นว่า “สิ่งที่มีใช่

ดอกไม้ทั้งปวงเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกกุหลาบ” ถ้าหากวัตถุหรือประพจน์เดิมถูก
วัตถุหรือประพจน์ที่ย้อนแล้วก็จะต้องถูกด้วยเสมอไป ดังนั้น เราจึงอาจนิยาม
ความหมายของการอุปวีรหรือการย้อนวัตถุในฐานะที่เป็นวิธีการขึ้นเดียวกัน
นี้ว่าเป็น “การแลกเปลี่ยนภาคประธานกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของวัตถุ
หรือประพจน์ ด้วยการเพิ่มคำเชิงปฏิเสธให้ทั้งแก่ภาคประธานและภาคนิเทศ
หรือภาคลักษณะของวัตถุหรือประพจน์ ทั้งนี้โดยต้องคงปริมาณ คุณภาพ และ
ข้อเท็จจริงไว้อย่างเดิม”

โดยเหตุที่การอุปวีรหรือการย้อนวัตถุหรือประพจน์เป็นความ
สัมพันธ์ชนิดที่ยุ่งยากสับสน คือ การลดชั้นต่างๆ ๓ ชั้น โดยรวมการอุปวีร
หรือการเปลี่ยนคุณภาพของวัตถุหรือประพจน์กับการอุปวีรหรือการสลับ
ศัพท์ในวัตถุหรือประพจน์เข้าด้วยกันเป็นชั้นหนึ่ง ดังนั้น เราจะต้องทำให้
แตกต่างกับตัวการเปลี่ยนคุณภาพของวัตถุหรือการสลับศัพท์ในวัตถุเอง

อีกประการหนึ่ง การอุปวีรหรือการสลับศัพท์ในวัตถุเป็นความ
สัมพันธ์อย่างหนึ่ง การอุปวีรหรือการเปลี่ยนคุณภาพของวัตถุก็เป็นความ
สัมพันธ์อีกอย่างหนึ่ง ส่วนการอุปวีรหรือการย้อนวัตถุนั้น ได้รวมความ
สัมพันธ์ทั้ง ๒ อย่างนี้เข้าด้วยกันเป็นกฎหรือกระบวนการอย่างเดียวกัน วัตถุ
ที่ว่า “ดอกกุหลาบทั้งหมดเป็นดอกไม้” อุปวีรหรือเปลี่ยนคุณภาพใหม่เป็น
วัตถุว่า “ไม่มีดอกกุหลาบใดเลยเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกไม้” วัตถุว่า “ดอกกุหลาบ
ทั้งหมดเป็นดอกไม้” อุปวีรหรือสลับศัพท์ใหม่เป็นวัตถุว่า “ดอกไม้
บางชนิดเป็นดอกกุหลาบ” วัตถุว่า “ดอกกุหลาบทั้งหมดเป็นดอกไม้” ก็
อุปวีรหรือย้อนวัตถุเสียใหม่เป็นวัตถุว่า “สิ่งที่มิใช่ดอกไม้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่
มิใช่ดอกกุหลาบ”

ความสัมพันธ์แห่งการอุปวีรหรือการย้อนวัตถุนั้นเป็นความสำคัญ
ส่วนน้อย คุณค่าของมันนั้นอยู่ที่ว่า การเอาความสัมพันธ์แบบการอุปวีร
หรือการเปลี่ยนคุณภาพของวัตถุ กับการอุปวีรหรือการสลับศัพท์ในวัตถุ
ที่แยกๆ กันอยู่นั้นมาย่อเข้าด้วยกันเป็นชั้นหนึ่ง การอุปวีรหรือการย้อน

ญัตตินั้นจำกัดอยู่แค่ญัตติ A กับ ญัตติ O เท่านั้น การวิปริวรรตหรือย้อนญัตติ O ที่ว่า “พลเมืองบางพวกไม่เป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน” ก็จะได้ญัตติว่า “**ผู้ที่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนบางพวกไม่เป็นผู้ที่มีโชพลเมือง**” ดังนั้น การวิปริวรรตหรือการย้อนญัตติย่อมมีค่าปฏิเสธมาก และในแง่นี้แหละที่มีใช้น้อยหรือมีความสำคัญเพียงเล็กน้อยคุณค่าของการวิปริวรรตหรือการย้อนญัตติอยู่ที่การกลับกระบวนการอย่างตรงกันข้ามมากกว่า ตัวอย่างเช่น ถ้าหากเราไปพบญัตติหรือประพจน์ที่แสดงออกมาอย่างยุ่งยาก ในรูปญัตติ A หรือ O เช่นว่า “**ผู้ที่มิใช่พลเมืองของประเทศทั้งปวงเป็นผู้ที่มีโชสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร**” ถ้าเราจะกลับกระบวนการแห่งตำแหน่งที่ตรงกันข้ามแล้ว เราก็จะทราบทันทีว่า ญัตตินี้มีความหมายเท่ากับญัตติที่ว่า “**สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งปวงเป็นพลเมืองของประเทศ**”

ข้อที่น่าสังเกตในเรื่องการวิปริวรรตหรือการย้อนญัตติหรือประพจน์ก็คือว่า จะต้องดำเนินการเป็นขั้นๆ รวม ๓ ขั้น คือ

๑. อุปริวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์
๒. ปริวรรตหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์
๓. อุปริวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์

เมื่อวิปริวรรตหรือย้อนญัตติเสร็จแล้ว ผลที่ตามมา ก็คือว่า

๑. ปริมาณ	} จะต้องคงเดิมทั้งหมด
๒. คุณภาพ	
๓. ข้อเท็จจริง	

ดังนั้น ญัตติหรือประพจน์ที่ย้อนได้อย่างสมเหตุสมผลจึงมีเฉพาะ ญัตติหรือประพจน์ A กับ ญัตติหรือประพจน์ O เท่านั้น ญัตติหรือประพจน์ E ย้อนได้ แต่ไม่สมเหตุสมผล เพราะเมื่อย้อนแล้ว ปริมาณจะเปลี่ยนแปลงไปและ ญัตติหรือประพจน์ I ย้อนไม่ได้ เพราะดำเนินการได้ไม่ครบ ๓ ขั้นตามที่กำหนด

ญัตติหรือประพจน์เมื่อย้อนเสร็จแล้ว จะปรากฏว่า :-

ถ้าภาคประธานของญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเชิงยืนยันจะมาเป็นภาค

นิเทศหรือภาคลักษณะเชิงคัดค้านของญัตติหรือประพจน์ที่ย้อนแล้ว

ถ้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเชิงยืนยัน
จะมาเป็นภาคประธานเชิงคัดค้านของญัตติหรือประพจน์ที่ย้อนแล้ว

ถ้าภาคประธานของญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเชิงคัดค้านจะมาเป็น
ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเชิงยืนยันของญัตติหรือประพจน์ที่ย้อนแล้ว

ถ้าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เดิมเป็นเชิงคัด
ค้าน จะมาเป็นภาคประธานเชิงยืนยันของญัตติหรือประพจน์ที่ย้อนแล้ว

ถ้าหากนำเอา S และ P มาใช้ การวิปริวรรตหรือการย้อนญัตติจะมีรูป
ออกมาดังนี้ (ดูจากบนลงมาล่าง)

ญัตติ A SaP $\bar{S}aP$ Sa \bar{P} $\bar{S}a\bar{P}$

Se \bar{P} $\bar{S}e\bar{P}$ SeP $\bar{S}eP$

$\bar{P}eS$ $\bar{P}e\bar{S}$ PeS $Pe\bar{S}$

$\bar{P}a\bar{S}$ $\bar{P}aS$ Pa \bar{S} PaS

ญัตติ O SoP $\bar{S}oP$ So \bar{P} $\bar{S}o\bar{P}$

Si \bar{P} $\bar{S}i\bar{P}$ SiP $\bar{S}iP$

$\bar{P}iS$ $\bar{P}i\bar{S}$ PiS $Pi\bar{S}$

$\bar{P}o\bar{S}$ $\bar{P}oS$ Po \bar{S} PoS

ญัตติ E SeP

Sa \bar{P}

$\bar{P}iS$

$\bar{P}o\bar{S}$ (ย้อนได้แต่ไม่สมเหตุสมผล เพราะเมื่อย้อนเสร็จแล้ว
ปริมาณจะเปลี่ยนไป)

ญัตติ I SiP

So \bar{P}

— (ญัตติ O สลับศัพท์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่สามารถ
ดำเนินการให้ครบ ๓ ชั้นได้)

ปัญหาบทที่ ๑๒

๑. จงนิยามความหมายของคำว่า “การปริวรรต หรือการสลับศัพท์ในญัตติ หรือประพจน์” และยกตัวอย่างประกอบด้วย.
๒. การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์แตกต่างกับการอุปปริวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญัตติหรือประพจน์อย่างไร?
๓. การปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติ และการอุปปริวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพของญัตติ ทำให้ความรู้ของเราก้าวหน้าไปหรือไม่? จงอธิบาย.
๔. จงอธิบายเรื่องการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติชนิดธรรมดาๆ หรืออย่างง่าย ๆ
๕. จงอธิบายเรื่องการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติอย่างจำกัดว่าทำไมญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปจึงต้องปริวรรตหรือสลับศัพท์ได้อย่างจำกัดด้วย?
๖. จงแสดงให้เห็นว่า กฎว่าด้วยคำที่กระจาย อธิบายถึงกฎว่าด้วยการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ได้อย่างไร?
๗. ทำไมการปริวรรตหรือการสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ จึงใช้ได้เฉพาะกับญัตติหรือประพจน์ที่ถูกเท่านั้น?
๘. เราจะตัดสินความจริงได้อย่างไร ญัตติ E และ O ที่ผิด เมื่อสลับศัพท์ในญัตติแล้วก็ยังคงผิดอยู่อีกเสมอไป.
๙. ญัตติหรือประพจน์ที่มีได้กำหนดปริมาณให้แน่นอนลงไปจะสลับศัพท์ได้ไหม? จงอธิบาย.
๑๐. จงนิยามความหมายของคำว่า “การวิปริวรรตหรือย้อนญัตติ” และจงยกตัวอย่างหลักๆ ประกอบด้วย.

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงปริวรรตหรือสลับศัพท์ในญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้เสียใหม่ ถ้าหากญัตติหรือประพจน์ใดสลับศัพท์ได้อย่างไม่สมเหตุผล ก็ให้เขียนคำว่า "ไม่สม" ลงไว้

๑. ทุก ก เป็น ข.....
๒. บาง ก เป็น ข.....
๓. ไม่มี ก ใด เป็น ข.....
๔. บาง ก เป็น ผู้ที่มีใจ ข.....
๕. ผู้ที่มีใจ ก ทุกคนเป็น ผู้ที่มีใจ ข.....
๖. ไม่มีผู้ที่มีใจ ก ใด เป็น ข.....
๗. ทุก ก เป็น ผู้ที่มีใจ ข.....
๘. ผู้ที่มีใจ ก บางคนเป็น ข.....
๙. บาง ก ไม่เป็น ผู้ที่มีใจ ข.....
๑๐. ไม่ใช่ทุก ก เป็น ผู้ที่มีใจ ข.....
๑๑. ไม่มี ก ไม่เป็นผู้ที่มีใจ ข.....
๑๒. ผู้ที่มีใจ ก ทุกคนเป็นผู้ที่มีใจ ข. ห้ามได้.....

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงปริวรรตหรือสลับศัพท์ในฉันทลักษณ์ต่อไปนี้เสียใหม่ :-

๑. ไม่มีเหรียญบาทใดเป็นเหรียญสองสลึง

.....

๒. เครื่องแต่งตัวบางชนิดเป็นเสื้อ

.....

๓. นักศึกษาบางพวกเป็นผู้ที่มีโช้นักศึกษาปีที่ ๒

.....

๔. ลิงทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

.....

๕. เนื้อผ้าทั้งปวงเป็นสิ่งที่ถูกทอขึ้น

.....

๖. ต้นไม้ทั้งหลายเป็นสิ่งที่มิใช่ใบ

.....

๗. มนุษย์ทั้งปวงย่อมตาย

.....

๘. ใครก็ตามที่คิดหาคำตอบได้ทันทีย่อมคิดได้รวดเร็ว

.....

การอุปวีรบรรดหรือการเปลี่ยนคุณภาพของญาติติ

๒๖๓

๙. ไม่มีผู้ที่มีใจรักเล่นกลคนใดเป็นพอมด

.....

๑๐. คิษย์บางพวกก้าวไปไกลกว่าครู

.....

๑๑. สิ่งใดก็ตามที่เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ย่อมเป็นสิ่งที่จริง

.....

๑๒. สัตว์เล็กๆ บางชนิดเอาชนะสัตว์ใหญ่ๆ ได้

.....

๑๓. ไม่มีนาวิกโยธินคนใดเป็นทหารม้า

.....

๑๔. ไม่ใช่นักกฎหมายทุกคนเป็นอัยการ

.....

๑๕. ปลาโลมาเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม

.....

แบบฝึกหัดที่ ๓

จงวิปริวรรตหรือย้อนนัยหรือประพจน์ต่อไปนี้ :-

๑. ทุก ก เป็น ข.....
๒. บาง ก ไม่เป็น ข.....
๓. ทุก ก เป็นผู้ที่มีใจ ข.....
๔. ผู้ที่มีใจ ก บางคนไม่เป็นผู้ที่มีใจ ข.....
๕. ช้างทั้งหมดเป็นสัตว์สี่เท้า.....
๖. ชาวเอเชียบางพวกไม่เป็นคอเคเซียน.....
๗. ไม่ใช่ผู้ที่มิได้เป็นคริสต์ศาสนิกชนทั้งหมดเป็นคนนอกศาสนา
.....
๘. หนังสือที่มีใจนวนิยายทั้งหมดไม่เป็นสิ่งที่มีใจดำ.....
๙. ไม่ใช่รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักธุรกิจ.....
๑๐. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง.....
๑๑. นักกฎหมายบางคนไม่เป็นผู้พิพากษา.....
๑๒. อากาศโยธินทุกคนเป็นทหารอากาศ.....

บทที่ ๑๓

ญัตติหรือประพจน์ผสม

COMPOUND PROPOSITION

เมื่อคราวที่เราพิจารณาถึงญัตติหรือประพจน์ในบทที่ ๘ นั้น ในเบื้องต้น เราได้แบ่งญัตติหรือประพจน์ตามเอกภาพเป็นแบบเด็ดขาด (Categorical) กับ แบบผสม (Compound) ในบทต่อๆ มา เราได้พูดถึงเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดมาตั้งแต่ต้น ต่อไปนี้เราจะได้พิจารณาถึงญัตติหรือประพจน์แบบผสมต่อไป และจะได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างกันแห่งญัตติหรือประพจน์ผสมชนิดต่าง ๆ ด้วย

ดังที่เราทราบมาแล้วว่า ญัตติหรือประพจน์ผสม ก็คือญัตติหรือประพจน์ที่ใช้คำเชื่อมต่อกันที่แสดงถึงการผูกประโยคอย่างสลับซับซ้อนในจิตใจ ญัตติหรือประพจน์ผสมจะมีคำเชื่อมต่อกันที่มีใช้คำกริยาคำหนึ่งทำหน้าที่เชื่อมญัตติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาด ซึ่งเป็นส่วนต่างๆ ของญัตติหรือประพจน์ผสมเข้าด้วยกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ผสมนี้ ก็คือ ญัตติหรือประพจน์ซึ่งเพียงใช้คำเชื่อมต่อ เช่น “และ” “กับ” เชื่อมญัตติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดเข้าด้วยกันเท่านั้นเอง อย่างเช่นญัตติว่า “ผู้แทนราษฎร ก็คือผู้ที่รับเลือกตั้งทุกๆ ๔ ปี และสมาชิกวุฒิสภาก็คือผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง”

ประการแรก เราจะแบ่งญัตติหรือประพจน์ผสมออกไปเป็น ญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดแจ้ง (Explicitly Compound Proposition) และ ญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยาย (Implicitly Compound Proposition) ญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดแจ้ง ก็คือญัตติหรือประพจน์ที่มีการผูกประโยค

ชนิดที่ยุ่ยากซับซ้อน แต่ก็แสดงให้เห็นแล้วอย่างชัดเจนในเวลาตั้งญาติหรือ
ประพจน์ดังในตัวอย่างที่ยกมาให้อ่านแล้ว ส่วนญาติหรือประพจน์ผสมโดย
ปริยาย ก็คือญาติหรือประพจน์ซึ่งในตอนแรกอาจดูเหมือนว่าเป็นเพียงญาติ
หรือประพจน์เด็ดขาดญาติหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อได้พิจารณาจริงๆ แล้ว
จะเห็นว่าเป็นญาติหรือประพจน์ผสมที่ปลอมแปลง คือเป็นญาติหรือประ-
พจน์ที่สามารถแยกออกเป็นญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดได้ถึง ๒ ญาติ
หรือมากกว่านั้นอย่างเห็นได้ชัด ๆ ที่เดียว โดยเหตุนี้แหละ ญาติหรือประพจน์
ผสมโดยปริยายนี้ บางทีก็เรียกว่า เป็นญาติหรือประพจน์ “ที่แถลงได้”
(Exponibles) นั่นคือ เป็นญาติหรือประพจน์ชนิดที่อาจแสดงออกไปได้เป็น
หลายญาติหรือประพจน์ ตัวอย่างเช่นญาติที่ว่า “มนุษย์ประเภทเดียวกันเท่านั้น
เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” ดูเหมือนว่าจะเป็นญาติหรือประพจน์
ชนิดเด็ดขาด แต่ตรงกันข้าม ญาติหรือประพจน์นี้เป็นญาติหรือประพจน์ผสม
โดยปริยาย เพราะได้แสดงถึงการผูกประโยคที่ยุ่ยากสลับซับซ้อนในจิตใจ ดังที่
เราอาจจะมองเห็นได้อย่างง่าย ๆ ว่าญาติหรือประพจน์ผสมโดยปริยายนี้ อาจ
แบ่งออกไปเป็นญาติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดอย่างเห็นได้ชัดถึง ๒ ญาติด้วยกัน
คำสำคัญที่เป็นจุดหัวใจแจ่มในที่นี้ก็คือ “ประเภทเดียวกันนั้น” เป็นนิมิตหมาย
แห่งการผูกประโยคที่สลับซับซ้อนแน่นอนของญาติหรือประพจน์ และญาติ
หรือประพจน์ทำนองนี้จะต้องมีคำที่เป็นจุดหัวใจแจ่มที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการ
ผูกประโยคชนิดที่สลับซับซ้อนเสมอ

๑. ญาติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดเจน

ญาติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดเจนแบ่งย่อยออกไปได้เป็น ๓
ชนิดด้วยกัน คือ

๑. ญาติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไข (Conditional Proposition)

ญาติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขเป็นญาติหรือประพจน์ผสมอย่างหนึ่ง
ซึ่งมีญาติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญาติติดต่อกัน โดยอาศัยคำว่า “ถ้า-ละก็”

หรือ “ถ้า-แล้วก็” (if-then) เป็นคำเชื่อม แต่บางทีก็มีเพียงคำ “ถ้า” เพียงคำเดียวเท่านั้น คำว่า “ละก็” หรือ “แล้วก็” อาจทิ้งไว้ในฐานะที่ให้อำนาจตัวเองก็ได้ ดังนั้น ญัตติว่า “ถ้าก้อนหินเป็นแท่ง มันก็ต้องมีน้ำหนัก” ก็จัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขส่วนแรกของญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไข (**คือส่วนที่มีคำว่า “ถ้า” นำหน้า**) เรียกว่าเป็น “**บรรพบท**” (Antecedent) หรือญัตติแรก ส่วนหลังของญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไข (**คือส่วนที่มีคำว่า “แล้วก็” หรือ “ละก็”**) เรียกว่าเป็น “**อนุบท**” (Consequent) ความสัมพันธ์แห่งส่วนทั้ง ๒ ของญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขนี้ เรียกว่า “**อนุบรรพ**” (Sequence) คือ ญัตติหรือประพจน์ที่เป็นผลติดตามมา

ความจริงเกี่ยวกับญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขก็จะต้องมี “**อนุบรรพ**” หรือผลที่ติดตามาที่ดี นั่นคือ จะต้องสมเหตุสมผล (valid) ที่ว่าผลที่ติดตามาที่ดีนั้น หมายความว่า ในญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขที่ถูกต่อนั้น ส่วนที่ ๒ “**จำเป็น**” จะต้องเกิดมาจากส่วนแรก ถ้าหากว่าส่วนที่ ๒ ไม่จำเป็นจะต้องเกิดมาจากส่วนแรกละก็ ญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขนั้นก็ **ไม่ถูก** นั่นคือ ผลที่ติดตามาจะไม่สมเหตุสมผล

เราได้เคยใช้ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขนี้ในการพูดถึงกฎแห่งความถูกและความผิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แห่งความเป็นปฏิกิริยาหรือความตรงข้ามกันของญัตติหรือประพจน์มาแล้ว ตัวอย่างเช่นเราพูดว่า “**ถ้าญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปถูกละก็ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วนก็ต้องผิด**” นี้ นับว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขชนิดที่ถูกหรือสมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะว่าส่วนที่ ๒ จำเป็นจะต้องเกิดจากส่วนแรก แต่การที่จะพูดว่า “**ถ้าญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไปผิดละก็ ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไปย่อมถูก**” นั้น ย่อมจัดเป็นญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขที่ผิดหรือไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะส่วนที่ ๒ ไม่จำเป็นจะต้องเกิดมาจากส่วนแรก

เราเข้าใจญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขในความหมายที่จำกัดวงให้แคบเข้า ในเวลาที่เรากล่าวว่า “**อนุบทจำเป็นจะต้องเกิดจากบรรพบทเสมอ**

ไป” ญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขซึ่งที่เราเข้าใจกันนั้น บางทีเราก็ก็นึกว่าเป็น **การคล้อยตามหรือการแสดงนัย (Implication)** ตามแบบ **(หรือตามธรรมดา)** ที่เราใช้เป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นความแตกต่างจากความหมายที่ไม่รัดกุม ซึ่งถือว่าการคล้อยตามหรือการแสดงนัยทางวัตถุ (**material**) ในการคล้อยตามหรือแสดงนัยทางวัตถุนั้น อนุบทไม่จำเป็นจะต้องเกิดจากบรรพบท ดังนั้น ในการคล้อยตามหรือแสดงนัยทางวัตถุนั้น บรรพบทใดๆ ย่อม “แสดงนัย” ถึงอนุบทใดโดยมีข้อยกเว้นว่า **บรรพบทที่ถูกไม่อาจที่แสดงนัยถึงอนุบทที่คิดได้** ความหมายกว้างๆ แบบนี้ทำให้ต้องรับรองญัตติหรือประพจน์ต่อไปนี้ว่าเป็น ญัตติหรือประพจน์ที่ถูกต้อง คือ ถ้าเรายอมรับว่าญัตติที่ว่า **“ถ้าลินคอล์นถูกฆาตกรรมจริงๆ ละก็ ออสเตรเลียก็ย่อมเป็นผืนแผ่นดินใหญ่”** ถูกต้อง เราก็คงต้องยอมรับแม้ญัตตินี้ว่า **“ถ้าลินคอล์นมีชีวิตอยู่ละก็ออสเตรเลียก็ย่อมเป็นเกาะ”** ว่าถูกต้องด้วย

ในการพิจารณาถึงญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขนี้ เราจะต้องเข้าใจ ญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขในแง่ที่รัดกุมและสมบูรณ์เท่านั้น นั่นคือ **“ถ้า-ละก็”** หมายความว่า อนุบทจำเป็นจริงๆ ที่จะต้องเกิดจากบรรพบท

๒. ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน (Disjunctive Proposition)

ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน (**disjunctive**) ก็คือ ญัตติหรือประพจน์ผสมซึ่งมีญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดอยู่ ๒ ญัตติโดยมีคำว่า **“หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง”** เป็นคำเชื่อม ตัวอย่างเช่นญัตติว่า **“จำนวนเลขย่อมเป็นคี่หรือเป็นคู่อย่างใดอย่างหนึ่ง”** อย่างนี้จัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน หรือเราอาจพูดง่าย ๆ ว่า **“จำนวนเลขย่อมเป็นคี่หรือเป็นคู่”** ก็ได้ ในภาษาอังกฤษมีใช้อยู่ ๒ คำคือ **either-or** หรือ **or** เฉย ๆ ในภาษาอังกฤษญัตติว่า **Either a number is odd or it is even.** เป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่แยกกัน ความลำบากในการใช้คำว่า **“or”** คำเดียว ก็คือว่า คำนี้เป็นคำที่มีความหมายคลุมเครืออยู่ ทั้งนี้เพราะว่ามันอาจหมายถึงการแยกญัตติหรือประพจน์ออกจากกัน

จริง ๆ ก็ได้ ดังในตัวอย่างที่ให้แล้ว หรืออาจหมายถึงเพียงว่าเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เช่นในตัวอย่างญัตติว่า **Bill or Bob can do the job.** เป็นต้น นักตรรกศาสตร์บางพวกได้มีความเห็นว่า **or** ที่ใช้กับ **either-or** ก็มีความหมายที่เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งเหมือนกัน และโดยเหตุนี้แหละจึงถือว่าความหมายของคำว่า “**either-or**” เป็นคำเชื่อมญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน และที่ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือ เป็นคำเชื่อมญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือก ญัตติหรือประพจน์เช่นนี้ เราถือว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูก ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกญัตติหนึ่งหรือบางที่ทั้ง ๒ ญัตติถูกต้อง ขอให้เราดกลองเรียกญัตติหรือประพจน์ชนิดนี้ว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ “**ชนิดที่มีทางเลือก**” (Alternative) โดยใช้คำว่า “**or**” ในที่ชนะที่เพลาน้อย และดังนั้น เมื่อมองในที่ชนะที่เข้มงวดแล้วก็เท่ากับว่า เราทำให้มันแตกต่างกับญัตติหรือประพจน์ “**ชนิดที่แยกกัน**” (Disjunctive)

จะขอกล่าวถึงญัตติหรือประพจน์ที่มีทางเลือกไว้ก่อน และจะพิจารณาเฉพาะญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันได้เท่านั้น ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน ย่อมยืนยันว่า ญัตติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญัตติไม่อาจเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกทั้งคู่ในเวลาเดียวกันได้ นั่นคือ ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูก และอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องผิดเสมอไป ดังนั้นญัตติว่า “**ชายคนนี้เป็นคนไร้เดียงสา หรือว่าเขาเป็นคนที่มีความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง**” จึงจัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่แยกกันที่ต้องถูกและสมเหตุสมผล ทั้งนี้ก็เพราะว่า ใน ๒ ญัตตินั้น ญัตติหนึ่งจะต้องถูก และอีกญัตติหนึ่งจะต้องผิด ส่วนญัตติว่า “**ชายคนนั้นเป็นครูหรือเขาเป็นคนฉลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง**” เป็นญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันชนิดที่ผิดหรือไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันไม่อาจเป็นญัตติที่ถูกทั้ง ๒ ญัตติ หรือผิดทั้ง ๒ ญัตติอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันจะเป็นญัตติที่ผิดและถูกทั้ง ๒ อย่างไม่ได้

๓. ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อ (Copulative Proposition)

ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อก็คือญัตติหรือประพจน์ผสมที่มีญัตติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญัตติหรือมากกว่านั้นโดยมีคำ เช่น “และ” เป็นคำเชื่อม ดังนั้นญัตติว่า “ประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ได้พ้นตำแหน่งประธานาธิบดี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ และประธานาธิบดีเคนเนดีได้เป็นประธานาธิบดีสืบต่อมา” จัดว่าเป็นญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อ ถ้าญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อถูก ญัตติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญัตติที่ก่อให้เกิดญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อนั้น ก็จะต้องถูกด้วย ถ้าหากว่าญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดญัตติใดญัตติหนึ่งผิด หรือผิดทั้งหมด ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อก็นับว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ผิดด้วย ดังนั้น ญัตติว่า “ประธานาธิบดีแฟรงกลิน โรสเวลต์ ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และปฏิบัติหน้าที่อยู่ครบ ๔ ปี” อย่างนี้เป็นญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อที่ผิด เพราะประธานาธิบดีแฟรงกลิน โรสเวลต์ ปฏิบัติหน้าที่เกิน ๕ ปี

ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อ เป็นเพียงการเชื่อมญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดในด้านเนื้อหาเท่านั้น ไม่มีความสัมพันธ์แห่งญัตติหรือประพจน์อย่างมีพิธีรีตองอะไรดังที่มีอยู่ในญัตติหรือประพจน์แบบมีเงื่อนไขและแบบที่แยกกัน คุณค่าของญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อนั้นขึ้นอยู่กับความจริงแห่งส่วนต่าง ๆ ที่เอามาต่อกันเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อ นับว่าเป็นประโยชน์มากในบางโอกาสในบางกรณี ตัวอย่างเช่น การจะทดสอบว่าถูกหรือผิด บางทีก็รวมญัตติหรือประพจน์ชนิดเชื่อมต่อเข้าไว้ด้วย และนับว่าเป็นความสำคัญที่จะต้องกำหนดไว้ในใจเสมอว่า ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อนี้จะไม่ใช่เป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูก นอกเสียจากว่าส่วนต่าง ๆ ทั้งหมดที่เป็นญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดจะถูกต้องเท่านั้น

๒. ญัตติผสมโดยปริยาย

ญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยายแบ่งย่อยออกไปได้เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ญัตติหรือประพจน์ผูกขาด (Exclusive Proposition)

ญัตติหรือประพจน์ผูกขาด ก็คือ ญัตติหรือประพจน์ที่มีคำต่าง ๆ เช่น “เท่านั้น” “ผู้เดียว” หรือ “ไม่มีใครนอกจาก” อยู่ในญัตติ คำต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงถึงการกันเอาสิ่งอื่น ๆ ออกไป ตามธรรมดา ย่อมแสดงถึงคุณภาพแห่งภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ดังที่เราเคยยกตัวอย่างมากล่าวไว้บ้างแล้วว่า “มนุษย์เท่านั้นเป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” เราอาจกระจายญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยายนี้ออกไปเป็นญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างชัดเจน คือ ทำให้เป็นญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อกัน ที่รวมญัตติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญัตติเข้าด้วยกัน เป็นญัตติว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้ และ ไม่มีสัตว์ชนิดอื่นใดที่จะเป็นผู้สามารถเรียนไวยากรณ์ได้” ในการแยกญัตติหรือประพจน์ผูกขาดนี้ จะได้ญัตติหรือประพจน์เด็ดขาด ๒ ญัตติเสมอไป คือ ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะยืนยันว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นคุณสมบัติของภาคประธาน ส่วนอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งไม่ยอมรับว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะนั้นเป็นคุณสมบัติของภาคประธานใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งหมดนี้มีอยู่ในนัยแห่งคำต่าง ๆ เช่น “ผู้เดียว” หรือ “เท่านั้น” โดยปริยายอยู่แล้ว

ญัตติหรือประพจน์ผูกขาดนั้น เราอาจจะทอนลงไปเป็นอาการที่ชัดเจนยิ่งกว่าวิธิต่างที่ได้ให้แล้วนั้นได้ ขอให้พิจารณาตัวอย่างญัตติว่า “นักศึกษาเท่านั้นที่เป็นพวกเฟรชแมน” แทนที่เราจะแยกออกไปเป็นญัตติหรือประพจน์ยืนยันญัตติหนึ่ง กับญัตติหรือประพจน์คัดค้านอีกญัตติหนึ่งดังที่เราได้เคยปฏิบัติมาแล้ว เราอาจสรุปได้อย่างชัดเจนยิ่งไปกว่านั้นอีกได้ว่า “นักศึกษาทั้งหลายเป็นเฟรชแมน และเฟรชแมนทั้งหมดเป็นนักศึกษา” นับว่าเป็นการถูกต้องแล้วที่แยกญัตติหรือประพจน์ออกไปในรูปนี้ ทั้งนี้เพราะญัตติที่ว่า “เฟรชแมนทั้งหมดเป็นนักศึกษา” นั้นมีความหมายเท่ากับว่า “ไม่มีใครอื่นนอกจากนักศึกษาเป็นเฟรชแมน” เราได้แสดงให้เห็นความสมบูรณ์หรือส่วนที่เท่ากันนี้ได้โดยการเอาการอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพแห่งญัตติหรือประพจน์กับการอุปวิวรรตหรือการสลับศัพท์ ในญัตติหรือประพจน์มารวม

เข้าด้วยกัน ก่อนอื่นเราควรจะต้องสังเกตไว้ด้วยว่า **ญาติติที่ว่า “ไม่มีใครอื่นนอกจาก นักศึกษาเป็นเฟรชแมน”** นั้น มีความหมายทำนองเดียวกับญาติติว่า **“ไม่มีผู้ที่ มิใช่ นักศึกษาคนใดเป็นเฟรชแมน”** ญาติติที่ว่า **“ไม่มีผู้ที่มิใช่ นักศึกษาคนใดเป็น เฟรชแมน”** นี้ อาจปริวรรตหรือสลับศัพท์ในญาติติหรือประพจน์เสียใหม่เป็น **“ไม่มีเฟรชแมนคนใดเป็นผู้ที่มิใช่ นักศึกษา”** ซึ่งแล้วก็ตามก็อาจอุปปริวรรตหรือเปลี่ยน คุณภาพแห่งญาติติหรือประพจน์ต่อไปอีกเป็น **“เฟรชแมนทั้งหมดเป็นนักศึกษา”** ได้ ดังนั้น เมื่อเราแยกญาติติหรือประพจน์ผูกขาดออกไปโดยตรง เป็นญาติติ หรือประพจน์ยืนยันยันญาติติหนึ่งและญาติติหรือประพจน์คัดค้านอีกญาติติหนึ่งแล้ว เราก็อาจแยกออกไปให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกเป็นญาติติหรือประพจน์ยืนยันยัน ๒ ญาติติก็ได้

๒. **อรรถหรือประพจน์ชนิดยกเว้นเป็นพิเศษ (Exceptive Proposition)**

ญาติหรือประพจน์ชนิดยกเว้นเป็นพิเศษ ก็คือ ญาติหรือประพจน์
ผสมโดยปริยายชนิดหนึ่งซึ่งมีคำต่าง ๆ เช่นคำว่า “นอกจาก” “ยกเว้น” หรือ
“เว้นแต่” อยู่ในญาติหรือประพจน์เป็นพิเศษ สิ่งที่มีอยู่ในภาคประธานจะต้อง
ถูกเอาออกจากภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ดังนั้นญาติที่ว่า “นักศึกษาทั้งหมด
ยกเว้นนักศึกษาปีที่ ๔ ต้องเรียนพลศึกษา” เป็นญาติหรือประพจน์ชนิดที่
ยกเว้นเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะว่าในเวลาที่สัมพันธ์กับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ
นั้น เราเอาคำว่า “นักศึกษาปีที่ ๔” ออกเสียจากสิ่งที่ควรจัดว่าเป็นภาคประธาน
ทั่วไป ญาติหรือประพจน์นี้เราแยกออกไปได้เป็น “ไม่มีนักศึกษาปีที่ ๔ คนใด
ต้องเรียนพลศึกษา” กับ “นักศึกษาอื่น ๆ ทั้งหมดต้องเรียนพลศึกษา” ญาติ
หลังอาจเขียนเป็น “ผู้ที่มิใช่นักศึกษาปีที่ ๔ ทั้งหมดต้องเรียนพลศึกษา” ก็ได้
เหมือนกัน

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เมื่อเรากล่าวสถิติหรือประพจน์ในรูปว่า “**X ทั้งหมด ยกเว้น (ส่วน) Y เป็น Z**” ก็ถือว่าเราได้แสดงสถิติหรือประพจน์อย่างชัดเจนว่า “**ไม่มี Y ใดเป็น Z และ สิ่งที่มี X ทุกชนิดเป็น Z**” ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่า ทั้ง

๒๗๔

ตรรกศาสตร์

ตารางการอนุมานได้ทันทีในเรื่อกเกี่ยวกับอู่ติหรือประพจน์

อู่ติ หรือประพจน์ ที่กำหนดให้	อู่ติ หรือประพจน์ ที่ขัดกัน	อู่ติ หรือประพจน์ ที่คล้ายขัดกัน	อู่ติ หรือประพจน์ ที่แย้งกัน	อู่ติ หรือประพจน์ ที่ขัดแย้งกัน	เปลี่ยนคุณภาพ หรือ อุปวิวรรต	สลับที่พ หรือ วิวรรต	อู่ติ หรือ วิวรรต
SaP ทุก ก เป็น ข	SeP ไม่มี ก ใด เป็น ข	-	SiP บาง ก เป็น ข	SoP บาง ก ไม่เป็น ข	SeP ไม่มี ก ใด เป็นผู้ที่มิใช่ ข	PiS บาง ข เป็น ก	PaS ผู้ที่มิใช่ ข ทุกคน เป็นผู้ที่มิใช่ ก
SeP ไม่มี ก ใด เป็น ข	SaP ทุก ก เป็น ข	-	SoP บาง ก ไม่เป็น ข	SiP บาง ก เป็น ข	SaP ทุก ก เป็นผู้ ที่มิใช่ ข	PeS ไม่มี ข ใด เป็น ก	-
SiP บาง ก เป็น ข	-	SoP บาง ก ไม่เป็น ข	SaP ทุก ก เป็น ข	SeP ไม่มี ก ใด เป็น ข	SoP บาง ก ไม่เป็น ผู้ที่มิใช่ ข	PiS บาง ข เป็น ก	-
SoP บาง ก ไม่เป็น ข	-	SiP บาง ก เป็น ข	SeP ไม่มี ก ใด เป็น ข	SaP ทุก ก เป็น ข	SiP บาง ก เป็นผู้ ที่มิใช่ ข	-	PoS ผู้ที่มิใช่ ข บางคน ไม่เป็นผู้ที่มิใช่ ก

ปัญหาบทที่ ๑๓

๑. ญัตติหรือประพจน์ผสม แตกต่างกับญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดอย่างไร ?
๒. ญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างขัดแย้งกับญัตติหรือประพจน์ผสมโดยปริยาย โดยคำมูลแล้ว แตกต่างกันอย่างไร ?
๓. ญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขคืออะไร? จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๔. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างกันของคำว่า “บรรพบท” “อนุบท” และ “อนุบรรพ” ในญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไข.
๕. เมื่อใดญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขจึงจะถูกหรือสมเหตุสมผล ?
๖. จงอธิบายให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างการแสดงนัยตามแบบกับการแสดงนัยทางวัตถุ.
๗. ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันคืออะไร ?
๘. จงอธิบายให้เห็นว่าญัตติหรือประพจน์ที่แยกกัน แตกต่างกับญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เปิดโอกาสให้เลือก.
๙. เมื่อใดญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันจึงจะถูกหรือสมเหตุสมผล ?
๑๐. ญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อก็คืออะไร ?
๑๑. เมื่อใดญัตติหรือประพจน์เชื่อมต่อกิจึงจะถูกหรือสมเหตุสมผล ?
๑๒. จงอธิบายถึงญัตติหรือประพจน์ผูกขาด.
๑๓. จงแสดงให้เห็นว่าญัตติหรือประพจน์ผูกขาดแยกออกไปได้อย่างไร และ ญัตติหรือประพจน์ผูกขาดนี้แยกเป็นญัตติหรือประพจน์ผสมอย่างขัดแย้งชนิดใด ?
๑๔. จงตัดสินว่าการแยกญัตติหรือประพจน์ว่า “พลเมืองของประเทศเท่านั้นเป็นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน” ออกเป็นญัตติว่า “พลเมืองของ

ประเทศทั้งหลายเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน และผู้มีสิทธิออกเสียง
ลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมืองของประเทศ” นั้นถูกต้องหรือไม่ ?

๑๕. จงอธิบายถึงญาติหรือประพจน์ชนิดยกเว้นเป็นพิเศษ.

ปริทัศน์แบบฝึกหัด ภาค ๒

ปริทัศน์แบบฝึกหัดที่ ๑ ภาค ๒

(๑) จงแยกประเภทภาคประธาน และภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ แห่งญาติหรือประพจน์ต่อไปนี้ว่าเป็นชนิดที่กระจาย หรือไม่กระจาย (ก. หรือ ม.) และจงแยกประเภทญาติหรือประพจน์ออกไปตามปริมาณและคุณภาพ ของที่ ๑ ๒ ๓ ๔ หมายถึง ภาคประธาน ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ปริมาณ คุณภาพ ตามลำดับ

๑. มะขามทุกต้นเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง

...../...../...../.....

๒. สิ่งใดบางตัวเป็นสัตว์ป่า

...../...../...../.....

๓. ศิลปินทั้งหลายไม่ใช่ทหาร

...../...../...../.....

๔. ดอกบัวทุกดอกเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกกุหลาบ

...../...../...../.....

๕. ไม่ใช่หนังสือทุกเล่มเป็นนวนิยาย

...../...../...../.....

๖. น้ำตาลหวาน

...../...../...../.....

(๓) จงบอกว่าผู้ใดหรือประพจน์ข้างล่าง มีความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงกันข้ามชนิดใดกับผู้ใดหรือประพจน์ข้อ ๑-๑๐ ในข้อ (๑) ถ้าหากว่าไม่มีความเป็นปฏิปักษ์ หรือความตรงกันข้ามใด ๆ อยู่เลย ก็ให้เขียนคำว่า “ไม่มี” ลงไว้

๒๑. คุณภาพบางชนิดเป็นปริมาณ.....
๒๒. ไม่มีมะขามใดเป็นต้นไม้.....
๒๓. ผลไม้ทั้งหมดเปรี้ยว.....
๒๔. ศิลปินทั้งหลายเป็นทหาร.....
๒๕. ไม่มีดอกบัวใดเป็นสิ่งที่มิใช่ดอกกุหลาบ.....
๒๖. สิ่งใดบางตัวไม่เป็นสัตว์ป่า.....
๒๗. คุณภาพบางชนิดมิใช่ปริมาณ.....
๒๘. ผู้ที่มีใจนักศึกษบางคนเป็นผู้ที่เรียนจบปริญญา.....
๒๙. น้ำตาลเป็นสิ่งที่ไม่หวาน.....
๓๐. ไม่มีดอกไม้ที่มีใจดอกบัวใดเป็นดอกกุหลาบ.....
๓๑. สิ่งที่มีใจดอกบัวทุกชนิดเป็นดอกกุหลาบ.....
๓๒. ศิลปินทั้งหมดเป็นทหาร.....
๓๓. หนังสือบางเล่มเป็นนวนิยาย.....
๓๔. ดอกบัวนี้ไม่เป็นสิ่งที่มิใช่ดอกกุหลาบ.....
๓๕. ต้นไม้บางชนิดเป็นต้นมะขาม.....
๓๖. คุณภาพทุกชนิดเป็นปริมาณ.....

ปริทัศน์แบบฝึกหัดที่ ๒ ภาค ๒

ในข้อความต่อไปนี้ ก่อนอื่นให้พิจารณาว่า ในข้อความนั้นมีความสัมพันธ์ชนิดใด (คือ ชนิดแห่งความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกัน การอุปวิวรรตหรือการเปลี่ยนคุณภาพ การปรวิวรรตหรือการสลับศัพท์ การวิปริวรรตหรือการย้อนแย้ง หรือการรวมกันบางอย่าง) แล้วให้พิจารณาต่อไปว่า ความสัมพันธ์นั้นได้เป็นไปตามกฎว่าด้วยความถูกหรือความผิดหรือไม่ ข้อความทั้งหมดเราจะถือว่า “สมเหตุสมผล” ก็ต่อเมื่อแต่ละญัตติหรือประพจน์ (ยกเว้นญัตติหรือประพจน์ที่มีคำว่า “ถ้า” นำหน้า) เกิดจากญัตติหรือประพจน์ก่อนญัตติใดญัตติหนึ่งอย่างถูกต้องเท่านั้น ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ให้เขียนว่า “ไม่สมเหตุสมผล” ลงไป

- ๑. ถ้าญัตติว่า “ไม่มี X ใดเป็น Y” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “ทุก X เป็น Y” ก็ต้องผิด “บาง X เป็น Y” ก็ต้องถูก และ “บาง X ไม่เป็นสิ่งที่มิใช่ Y” ก็ย่อมถูกต้องด้วย.
- ๒. ถ้าญัตติว่า “ทุก X เป็น Y” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “บาง Y เป็น X” ก็ต้องถูก “บาง X เป็น Y” ก็ถูก และ “บาง X ไม่เป็น Y” ก็ผิด.
- ๓. ถ้าญัตติว่า “ทุก X เป็น Y” ผิดละก็ ญัตติที่ว่า “บาง Y เป็น X” ก็ต้องผิดด้วย.
- ๔. ถ้าญัตติว่า “บาง X ไม่เป็น Y” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “สิ่งที่มิใช่ Y บางชนิดไม่เป็นที่มิใช่ X” ก็ต้องถูกต้องด้วย
- ๕. ถ้าญัตติว่า “ไม่มีมนุษย์ใดเป็นคนฉลาด” ผิดละก็ ญัตติที่ว่า “มนุษย์ทั้งหมดเป็นผู้ที่ไม่ใช่คนฉลาด” ก็ต้องผิด ญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนเป็นคนฉลาด” ก็ถูก และญัตติที่ว่า “มนุษย์บางคนไม่เป็นคนฉลาด” ก็ย่อมถูกต้องด้วย.
- ๖. ถ้าท่านถือว่าญัตติว่า “ผลไม้บางชนิดไม่สุก” ถูกละก็ ท่านก็ต้องถือว่าญัตติที่ว่า “ไม่มีผลไม้ใดสุก” ก็ผิด.

- ๗. ถ้าญัตติว่า “พนักงานขายของบางพวกเป็นคนซื่อสัตย์” ถูก และถ้าญัตติว่า “พนักงานขายของบางพวกไม่เป็นคนซื่อสัตย์” ก็ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “ไม่มีพนักงานขายของคนใดเป็นคนซื่อสัตย์” ก็ต้องผิด และญัตติที่ว่า “พนักงานขายของทั้งหมดเป็นคนซื่อสัตย์” ก็ต้องผิด.
- ๘. ถ้าญัตติว่า “ไม่มีบทร้อยกรองใดเป็นความเรียง” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “บทร้อยกรองบางชนิดไม่เป็นความเรียง” ก็ถูก ญัตติที่ว่า “บทร้อยกรองทั้งหมดเป็นความเรียง” ก็ผิด ญัตติที่ว่า “บทร้อยกรองทั้งหมดเป็นสิ่งที่มิใช่ความเรียง” ก็ถูก และญัตติที่ว่า “สิ่งที่มีใช่ความเรียงบางชนิดเป็นบทร้อยกรอง” ก็ต้องถูก.
- ๙. ถ้าญัตติว่า “สัตว์ที่มีไช้มาบางชนิดไม่เป็นสัตว์ที่มีได้เลี้ยงลูกด้วยนม” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิดไม่เป็นม้า” ก็ถูก ญัตติที่ว่า “สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีไช้มา” ก็ถูก และญัตติที่ว่า “ไม่มีสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดใดเป็นสัตว์ที่มีไช้มา” ก็ผิด.
- ๑๐. ถ้าญัตติว่า “ชนชั้นปกครองทั้งปวงเป็นผู้ชอบกดขี่ประชาชน” ผิดละก็ ญัตติที่ว่า “ชนชั้นปกครองทั้งหลายไม่เป็นผู้ชอบกดขี่ประชาชน” ก็ถูก ญัตติที่ว่า “ชนชั้นปกครองบางพวกเป็นผู้ชอบกดขี่ประชาชน” ก็ไม่ทราบว่ามีผิดหรือถูก แต่ญัตติที่ว่า “ผู้ชอบกดขี่ประชาชนบางคนไม่เป็นชนชั้นปกครอง” นั้นถูกแน่.
- ๑๑. ถ้าญัตติว่า “ดอกไม้ทุกชนิดไม่แดง” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “ดอกไม้บางชนิดแดง” ก็ย่อมผิด และญัตติที่ว่า “ดอกไม้ทุกชนิดแดง” ก็ย่อมผิดด้วย.
- ๑๒. ถ้าญัตติว่า “ชายคนนี้เป็นคนมีความผิด” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “ชายบางคนไม่เป็นผู้ที่มีความผิด” ก็ต้องถูกด้วย.
- ๑๓. ถ้าข้าพเจ้าทราบว่ายัตติว่า “ทนายความทุกคนเป็นผู้ที่มีไช้

ดอกเตอร์” ถูกละก็ ข้าพเจ้าก็จะต้องทราบ ว่า ญัตติที่ว่า “ไม่มี
ทนายความคนใดเป็นดอกเตอร์” ก็ถูก แต่ข้าพเจ้าจะไม่ทราบ ว่า
ญัตติที่ว่า “ทนายความบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใบดอกเตอร์” ถูก
หรือผิด.

- ๑๔. ถ้าญัตติว่า “ไม้ไผ่ต้นไม้งานปวงเป็นสิ่งที่ไม่มีใบ” ผิดละก็ ญัตติที่ว่า
“ต้นไม้ทั้งปวงเป็นสิ่งที่ไม่มีใบ” ก็ต้องถูก ญัตติที่ว่า “ไม่มีต้นไม้
ใดเป็นสิ่งที่ไม่มีใบ” ก็ยอมถูก ญัตติที่ว่า “ต้นไม้บางชนิดเป็น
สิ่งที่ไม่มีใบ” ก็ผิด และญัตติที่ว่า “ต้นไม้บางชนิดไม่เป็นสิ่งที่มี
ใบ” ก็ต้องผิด.
- ๑๕. ถ้าญัตติว่า “ไม่มีทหารเรือคนใดเป็นนาวิกโยธิน” ผิดละก็ ญัตติ
ที่ว่า “ทหารเรือบางคนเป็นนาวิกโยธิน” ก็ต้องถูก และญัตติ
ที่ว่า “ไม่ใช่ทหารเรือทุกคนเป็นนาวิกโยธิน” ก็ต้องผิด.
- ๑๖. ถ้าญัตติว่า “ผู้พิพากษาทุกคนเป็นนักกฎหมาย” ถูกละก็ ญัตติ
ที่ว่า “ไม่มีผู้พิพากษาคคนใดเป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องผิด ญัตติ
ที่ว่า “ผู้พิพากษาคคนนั้นเป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องถูก และญัตติ
ที่ว่า “ไม่ใช่ผู้พิพากษาทุกคนเป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องผิด.
- ๑๗. ถ้าญัตติว่า “ทหารม้าบางคนไม่เป็นทหารบก” ผิดละก็ ญัตติที่
ว่า “ทหารม้าทุกคนเป็นทหารบก” ก็ต้องถูก ญัตติที่ว่า “ไม่มี
ทหารม้าคนใดเป็นทหารบก” ก็ต้องผิด และญัตติที่ว่า “ไม่ใช่
ทหารม้าทุกคนเป็นทหารบก” ก็ต้องผิด.
- ๑๘. ถ้าญัตติว่า “นิสิตบางคนเป็นผู้ชาย” ถูกละก็ ญัตติที่ว่า “ไม่มี
นิสิตคนใดเป็นผู้ชาย” ก็ต้องผิด ญัตติที่ว่า “นิสิตทุกคนเป็นผู้
ชาย” ก็ต้องถูก และญัตติที่ว่า “นิสิตบางคนไม่เป็นผู้ชาย” ก็
ต้องถูก.
- ๑๙. ถ้าญัตติว่า “อัยการบางคนไม่ใช่นักกฎหมาย” ผิดละก็ ญัตติ
ที่ว่า “อัยการทุกคนเป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องถูก ญัตติที่ว่า

“ไม่มีอัยการคนใดเป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องผิด และยุติติที่ว่า
“อัยการคนนี้เป็นนักกฎหมาย” ก็ต้องถูก.

..... ๒๐. ถ้ายุติติว่า “ไม่ใช่พระพุทธรูปเป็นเปรียญ” ถูกละก็ ยุติติที่ว่า
“พระพุทธรูปเป็นเปรียญ” ก็ต้องผิด ยุติติที่ว่า “ไม่มีพระรูปใด
เป็นเปรียญ” ก็ต้องผิดและยุติติที่ว่า “พระบางรูปไม่เป็นเปรียญ”
ก็ต้องถูก.

..... ๒๑. จงถือว่ายุติติต่อไปนี้ถูก คือ ยุติติว่า “ไม่มีทหารเรือคนใด
เป็นทหารบก” แล้วจงสลับศัพท์ในยุติติ แล้วเปลี่ยนคุณภาพ
ของยุติติที่สลับศัพท์แล้วนั้น แล้วย้อนยุติติแห่งยุติติที่เปลี่ยน
คุณภาพแล้ว แล้วเปลี่ยนคุณภาพของยุติติที่ย้อนแล้ว.

..... ๒๒. จงถือว่ายุติติต่อไปนี้ คือยุติติว่า “บาง X เป็น Y” ผิด
ท่านจะทำให้ได้ยุติติว่า “ไม่มีสิ่งที่มีชื่อ X ใด เป็น Y” ผิด
โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่สมเหตุสมผล แห่งความเป็นปฏิปักษ์
กันแห่งยุติติ การเปลี่ยนคุณภาพแห่งยุติติ หรือการสลับศัพท์
ในยุติติได้หรือไม่ ?

ข. จงวิปริวรรตญัตติต่อไปนี้ตามลำดับชั้น

(๑) คนมีศีลธรรมทุกคนเป็นคนดี

.....

.....

.....

(๒) ผู้ที่มีโชทหารบางคนไม่เป็นคนกล้าหาญ

.....

.....

.....

(๓) เรือประมงทุกลำเป็นเรือที่มีใช้เรือรบ

.....

.....

.....

ค. จงพิจารณาว่าคำตอบข้อไหนถูกต้องที่สุด แล้วจงกาเครื่องหมาย X ทับอักษรคำตอบนั้น

๑. ญัตติว่า “คนมีศีลธรรมทุกคนเป็นคนดี” อุประวิวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

- ก. ไม่มีคนมีศีลธรรมคนใดเป็นคนดี
- ข. ไม่มีคนมีศีลธรรมคนใดเป็นคนไม่ดี
- ค. คนดีบางคนเป็นคนมีศีลธรรม
- ง. คนไม่ดีทุกคนเป็นคนไม่มีศีลธรรม

๒. ญัตติว่า “ไม่มีคนดีคนใดเป็นคนโกง” อุประวิวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร

- ก. ไม่มีคนโกงคนใดเป็นคนดี
- ข. คนโกงทุกคนเป็นคนไม่ดี
- ค. คนดีทุกคนเป็นคนที่มิใช่คนโกง
- ง. ผู้ที่มีใช้คนโกงทุกคนเป็นคนดี

๓. ญัตติว่า “ผู้หญิงบางคนเป็นนักการเมือง” อุประวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

- ก. นักการเมืองบางคนเป็นผู้หญิง
- ข. ผู้ที่มีใช้นักการเมืองบางคนเป็นผู้หญิง
- ค. ผู้หญิงบางคนเป็นผู้ที่มีใช้นักการเมือง
- ง. ผู้หญิงบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้นักการเมือง

๔. ญัตติว่า “ตำรวจบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้นักกฎหมาย” อุประวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

- ก. ตำรวจบางคนเป็นนักกฎหมาย
- ข. ตำรวจบางคนเป็นผู้ที่มีใช้นักกฎหมาย
- ค. นักกฎหมายบางคนเป็นตำรวจ
- ง. ผู้ที่มีใช้นักกฎหมายบางคนเป็นตำรวจ

๕. ญัตติว่า “ไม่มีทหารคนใดเป็นตำรวจ” ประวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

- ก. ทหารทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้ตำรวจ
- ข. ไม่มีตำรวจคนใดเป็นทหาร
- ค. ไม่มีผู้ที่มีใช้ตำรวจคนใดเป็นทหาร
- ง. ไม่มีผู้ที่มีใช้ทหารคนใดเป็นตำรวจ

๖. ญัตติว่า “ทหารทุกคนเป็นทหารบก” ประวรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

- ก. ทหารทุกคนเป็นทหารราบ
- ข. ผู้ที่มีใช้ทหารบกทุกคนเป็นทหารราบ

ค. ทหารบกบางคนเป็นทหารราบ

ง. ผู้ที่มีใช้ทหารบกบางคนเป็นทหารราบ

๗. ญัตติว่า “ทหารเรือบางคนเป็นนาวิกโยธิน” ปรวิรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

ก. นาวิกโยธินบางคนเป็นทหารเรือ

ข. ผู้ที่มีใช้นาวิกโยธินบางคนเป็นทหารเรือ

ค. ทหารเรือบางคนเป็นผู้ที่มีใช้นาวิกโยธิน

ง. ทหารเรือบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้นาวิกโยธิน

๘. ญัตติว่า “ทหารทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้พลเรือน” ปรวิรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

ก. พลเรือนทุกคนเป็นทหาร

ข. ผู้ที่มีใช้พลเรือนทุกคนเป็นทหาร

ค. พลเรือนบางคนเป็นทหาร

ง. ผู้ที่มีใช้พลเรือนบางคนเป็นทหาร

๙. ญัตติว่า “สังฆารทุกอย่างเป็นของไม่เที่ยง” วิปรวิรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

ก. ไม่มีสังฆารชนิดใดเป็นของเที่ยง

ข. ไม่มีของไม่เที่ยงใดเป็นสังฆาร

ค. ของเที่ยงทุกอย่างเป็นสังฆาร

ง. ของเที่ยงทุกอย่างเป็นสิ่งที่มีใช้สังฆาร

๑๐. ญัตติว่า “ผู้ที่มีใช้ปัญญาชนทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้นักศึกษา” วิปรวิรรตแล้ว ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

๑๑. ญัตติว่า “ผู้ที่มีใช้คนไทยบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้คนไทย” วิปรวิรรตแล้ว

ได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร?

๑๒. ญัตติว่า “นักตรรกศาสตร์ทุกคนเป็นผู้มีเหตุผล” กับญัตติว่า

“ไม่มีนักตรรกศาสตร์คนใดเป็นผู้ไม่มีเหตุผล” ญัตติหลังเกี่ยวข้องกับญัตติหน้า

ในฐานะอะไร?

ก. การอุปวิปริต	ข. การปริวิปริต
ค. การวิปริต	ง. ญัตติปฏิบัติ

๑๔. ญัตติว่า “ผู้มีเหตุผลทุกคนเป็นผู้แสวงหาความจริง” กับญัตติว่า “ผู้มีเหตุผลบางคนเป็นผู้แสวงหาความจริง” ญัตติหลังเกี่ยวข้องกับญัตติหน้าในฐานะอะไร?

ก. การอุปวิปริต	ข. การปริวิปริต
ค. การวิปริต	ง. ญัตติปฏิบัติ

๑๕. ญัตติว่า “นักศาสนาทุกคนเป็นผู้มีศีลธรรม” กับญัตติว่า “ผู้ไม่มีศีลธรรมทุกคนเป็นผู้ที่มิใช่ศาสนา” ญัตติหลังเกี่ยวข้องกับญัตติหน้าในฐานะอะไร?

ก. การอุปวิปริต	ข. การปริวิปริต
ค. การวิปริต	ง. ญัตติปฏิบัติ

๑๖. ญัตติว่า “ไม่มีนักศาสนาคนใดเป็นนักวิทยาศาสตร์” กับญัตติว่า “ไม่มีนักวิทยาศาสตร์คนใดเป็นนักศาสนา” ญัตติหลังเกี่ยวข้องกับญัตติหน้าในฐานะอะไร?

ก. การอุปวิปริต	ข. การปริวิปริต
ค. การวิปริต	ง. ญัตติปฏิบัติ

ตรรกศาสตร์

ภาค ๓

การให้เหตุผล

บทที่ ๑๔

วิธีการให้เหตุผล : ARGUMENTATION

ในการเริ่มภาค ๓ นี้ ดูจะเป็นการเหมาะสมที่จะได้อ้างถึงระเบียบแห่งตรรกศาสตร์อีกสักครั้งหนึ่ง และควรจะได้ระบุให้ทราบว่าในภาค ๓ ซึ่งเป็นภาคสุดท้ายนี้ เราจะได้พิจารณาถึงเรื่องอะไรบ้าง ดังที่เราได้ทราบมาแล้วในบทนำแห่งหนังสือเล่มนี้ว่า ตรรกศาสตร์เป็นศิลปะซึ่งจะนำเราไปสู่การรู้ในสิ่งที่ตนไม่รู้มาก่อน โดยอาศัยสิ่งที่เราเคยรู้จักมาก่อนแล้วเป็นหลัก สิ่งที่เราไม่เคยรู้จักอาจจะเป็นสิ่งที่พื้น ๆ ธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป เช่น ต้นไม้ มนุษย์ หรือ ความแดง เป็นต้น หรืออาจเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน เช่น มนุษย์เป็นผู้ที่มีศิลปะก็ได้ เรื่องหรือสิ่งพื้น ๆ ที่เป็นธรรมดาสามัญทั่วไปนี้ เราจะทราบได้ ก็โดยอาศัยบทบาทแห่งพุทธิปัญญาดังที่ปรากฏอยู่ในภาคที่ ๑ แล้ว คือ เป็นบทบาทแห่งการที่จะเข้าใจอะไรได้อย่างง่าย ๆ สิ่งพื้น ๆ ธรรมดา ๆ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งสมบูรณ์ที่สุดแล้ว ในเรื่องการนิยามความหมาย ภาค ๑ ทั้งภาคย่อมกินความครอบคลุมเรื่องนี้ไว้ทั้งหมด

เรื่องที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน เราจะทราบได้ก็โดยอาศัย **วิธีการให้เหตุผล (Argumentation)** วิธีการให้เหตุผลจำเป็นต้องเพิ่มบทบาทแห่งพุทธิปัญญาอีก ๒ ประการ คือ **บทบาทเกี่ยวกับการผูกประโยคหรือการแบ่งประโยค ๑ และ บทบาทการหาเหตุผล (Reasoning) ๑** บทบาทแห่งการผูกประโยคหรือการแบ่งประโยคนับว่าเป็นบทบาทขั้นที่ ๒ แห่งการใช้พุทธิปัญญา และเราก็ได้พูดถึงโดยละเอียดแล้วในภาค ๒ เมื่อได้พิจารณาถึงญาติติหรือประพจน์ (Proposition) ชนิดต่าง ๆ และสภาวะลักษณะต่าง ๆ ของญาติติหรือประพจน์แล้ว บัดนี้เราก็จะได้ก้าวขึ้นสู่บทบาทแห่งการใช้พุทธิปัญญาขั้นที่ ๓ ต่อไป นั่นคือ **วิธีการให้เหตุผล** เราจำเป็นต้องใช้การให้เหตุผลแสดงให้เห็นสิ่งที่สลับซับซ้อน ซึ่ง

เราไม่ทราบมาก่อนอย่างเต็มความสามารถทีเดียว บัดนี้ เราจะได้กล่าวถึงวิธีการให้เหตุผล และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ปรตธานุমান** หรือ **รูปนिरนัย** ซึ่งเป็นแบบแห่งการให้เหตุผลที่สมบูรณ์แบบ

วิธีการให้เหตุผล (Argumentation) ก็คือกระบวนการแห่งการหาเหตุผล (reasoning) นั้นเอง ในเรื่องเกี่ยวกับการหาเหตุผลซึ่งแตกต่างกับการใช้พุทธิปัญญาในแง่อื่น ๆ นั้น เราจำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับความจริงใหม่ ๆ โดยอาศัยความจริงต่าง ๆ ที่เราเคยทราบมาก่อนแล้วเป็นหลัก ความจริงบางอย่างเราก็ได้มาอย่างเป็นอิสระ แต่ความจริงบางอย่างก็ได้มาโดยอิงอาศัยความจริงอื่น ๆ ต่อไปอีก เราจะได้รับความจริงอย่างเป็นอิสระที่ไม่ต้องอิงอาศัยความจริงอื่น ๆ ก็โดยอาศัยการผูกประโยคหรือการแบ่งประโยค นั่นคือโดยอาศัยการรวมภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานเข้าด้วยกัน หรือโดยการแยกภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานออกจากกัน ดังที่ได้ศึกษามาแล้วในภาค ๒

เราจะได้ความจริงอื่น ๆ จากความจริงต่าง ๆ ที่อิงอาศัยกันและกันในกระบวนการแห่งการให้เหตุผลซึ่งเป็นการหาเหตุผลเกี่ยวกับการใช้พุทธิปัญญาขั้นที่ ๓ นั้น เราก็จะได้ความจริงชนิดใหม่โดยอาศัยการเกี่ยวโยงและอิงอาศัยความจริงอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ตัวอย่างเช่น เราอาจพูดว่า **“สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ต้องตาย”** และ **“มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”** โดยการเอาความจริงหรือญัตติทั้ง ๒ มาโยงเข้าด้วยกัน และโดยเอาญัตติที่ ๒ ไปอิงอาศัยญัตติแรกแล้ว ก็จะได้ความจริงอย่างใหม่ขึ้นมาเป็น **“มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย”** การทำให้ญัตติที่ ๒ อิงอาศัยญัตติแรกนี้เป็นไปตามความเป็นสากลแห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหลาย หาได้เป็นไปตามความสำคัญมากกว่าหรือน้อยกว่าของญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายไม่ การหาเหตุผลนั้น เมื่อว่าโดยสาระสำคัญของมันแล้ว ก็เกิดจากการดำเนินการจากความจริง ข้อหนึ่งไปสู่ความจริงอีกข้อหนึ่ง นั่นคือเกิดจากการดำเนินการที่อ้อมค้อม นั้นเอง ที่เราเรียกความจริงขั้นที่ ๓ นี้ว่าเป็นความจริง **“ชนิดใหม่”** ก็เพราะที่เราทราบว่ามันเป็นความจริง ก็โดยอาศัย

ความจริง ๒ ข้อที่เราทราบมาก่อนแล้วนั่นเองเป็นหลัก

เราพอจะนิยามความหมายของคำว่า “การให้เหตุผล” ได้ว่าเป็น “การพูดหรือการแสดงความคิดเห็นแบบผสม ซึ่งในการนี้เมื่อกำหนดสิ่งหนึ่งให้แล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งเป็นผลติดตามมาเสมอไป” ในตัวอย่างที่กล่าวถึงในข้อความตอนที่แล้วมานี้ ความจริง ๒ ข้อแรกได้ก่อให้เกิดอะไรบางอย่างตามที่ได้กำหนดให้แล้ว ความจริงขั้นที่ ๓ ก็จะเป็นผลติดตามมา โดยอาศัยความจริง ๒ ข้อนั้นเป็นหลัก สิ่งที่กำหนดให้เรียกว่า “บรรพบท” หรือ “บรรพการ” (Antecedent) สิ่งที่เป็นผลติดตามมาเรียกว่า “อนุบท” หรือ “อนุสนธิ” (Consequent)

ในตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น ความจริง ๒ ประการแรกก่อให้เกิด “บรรพบท” หรือ “บรรพการ” ซึ่งในการนี้ ความจริงข้อหนึ่งย่อมอิงอาศัยความจริงอีกข้อหนึ่ง ความจริงที่อิงอาศัยเขานี้ คือญาติที่ ๒ ที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” ที่ว่าญาตินี้เป็นญาติที่อิงอาศัยญาติแรกก็เพราะว่าญาตินี้มีความเป็นสากลน้อยกว่าญาติแรก

“สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ต้องตาย” เป็นญาติแรก ซึ่งเป็นญาติที่ญาติที่ ๒ ต้องอิงอาศัยอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ญาติแรกมีความเป็นสากลมากกว่านั่นเอง ญาติที่ ๓ คือญาติสรุป ซึ่งเกิดจากญาติอื่น ๆ คือ ญาติแรก ๒ ญาตินั้น จัดว่าเป็น “อนุบท” หรือ “อนุสนธิ” อนุบทย่อมเป็นการสรุปบทบาทแห่งการหาเหตุผลวิธีการให้เหตุผลบางชนิดที่เดิมแบบคือ มีทั้งบรรพบทและอนุบทจะมีรูปดังนี้:-

สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ต้องตาย
มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง } บรรพบท

เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย - อนุบท

บทบาทแห่งการหาเหตุผลนี้ เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นบทบาทแห่งการ “อนุมาณ” (Reference) การอนุมาณ ก็คือบทบาทแห่งการดำเนินการจากบรรพบทหรือบรรพการไปหาอนุบทหรืออนุสนธิ คือ การดำเนินการจากสถานบท หรือ บทตั้ง หรือ ข้อเสนอ (Premisses) ไปหา นิคมน์ หรือ บทสรุป (Conclusion) นั่นเอง

การอนุมาน (หรือ อนุบรพ) อาจจะสมเหตุสมผล (Valid) หรือ **ไม่สมเหตุสมผล (Invalid)** ก็ได้ การอนุมานที่สมเหตุสมผลจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อ บรรพบทได้อนุมานไปถึงอนุบทจริง ๆ นั่นคือ ต่อเมื่อมีความเกี่ยวเนื่องหรือ เกี่ยวข้องกันจริง ๆ และอนุบทก็จะต้องขึ้นอยู่กับบรรพบทจริง ๆ การอนุมานที่ไม่ สมเหตุสมผลย่อมเกิดขึ้น เมื่อบรรพบทเพียงปรากฏว่าอนุมานถึงอนุบทเท่านั้น คือ เมื่อไม่มีความเกี่ยวเนื่องกันจริง ๆ และอนุบทก็หาได้ขึ้นอยู่กับบรรพบทไม่ เมื่อไรบ้างที่การอนุมานจะสมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุสมผลนั้น เราจะได้ พิจารณากันในโอกาสต่อไป

แต่เราก็อาจกล่าวถึงหลักทั่ว ๆ ไปบางประการเกี่ยวกับวิธีการให้เหตุ ผลนี้ได้ ประการแรก คือ **“อนุบทที่ผิดไม่อาจเกิดจากบรรพบทที่ถูกได้”** เหตุ ผลเกี่ยวกับหลักข้อนี้ก็คือว่า อนุบทย่อมมีอยู่ในบรรพบทแล้วโดยปริยาย และ ดังนั้น ถ้าบรรพบทถูก อนุบทที่เราอนุมานเอาจากบรรพบทนั้นก็ควรจะต้อง ถูกด้วย แต่ **“อนุบทที่ถูกอาจเกิดจากบรรพบทที่ผิดก็ได้”** ข้อนี้หาได้หมายความว่า บรรพบทที่ผิดจะทำให้อนุบทเป็นอนุบทที่ถูกเสมอไปไม่ แต่หมายความว่าเราอาจเอาอนุบทที่ถูกมาโยงให้เข้ากับบรรพบทที่ผิดโดยบังเอิญได้ หรือ อาจกล่าวได้อีกอย่างว่า บรรพบทที่ผิดอาจก่อให้เกิดอนุบทได้ แต่ไม่อาจทำให้ อนุบทที่ติดตามมานั้นเป็นอนุบทที่ถูกได้ ตัวอย่างเช่น บรรพบทว่า **“ดอกไม้ ไม้ทุกดอกเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”** กับ **“สุนัขทุกตัวเป็นดอกไม้ชนิดหนึ่ง”** ซึ่งเป็น บรรพบทที่ผิด ย่อมก่อให้เกิดอนุบทว่า **“สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง”** แต่ มิได้ทำให้อนุบทที่เกิดมานั้นถูก นั่นคือ **บรรพบทมีสาเหตุแห่งความถูก ของอนุบท หรือความถูกของอนุบทก็มีได้เกิดจากบรรพบทเช่นกัน**

วิธีการให้เหตุผล นั้นมีอยู่ ๒ ชนิดด้วยกัน คือ ชนิด **นิรนัย (deductive)** กับชนิด **อุปนัย (inductive)** วิธีการให้เหตุผลแบบนิรนัยก็แบบเดียวกับ**ปรัตตานุมานหรือรูปนิรนัย (syllogism)** นั่นเอง เราได้เคยใช้ปรัตตานุมานหรือรูป นิรนัยเป็นตัวอย่างแห่งวิธีการให้เหตุผลตลอดมา เราควรจะได้ย้ำว่า วิธีการให้ เหตุผลแบบนิรนัยหรือปรัตตานุมานนั้น ย่อมดำเนินจากสิ่งที่เป็นสากล

มากกว่าไปหาสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าจริง ๆ ดังนั้นปรกติอนุมานหรือรูปนิรนัยย่อมคงดำรงมั่นอยู่ในเรื่องความเป็นสากลอย่างสมบูรณ์แบบจริง ๆ ตัวอย่างที่เราได้เคยใช้เสมอมาจะทำให้เรื่องนี้กระจ่างแจ้งขึ้น คือ

สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่ต้องตาย (สากลมากกว่า)

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง (สากลน้อยกว่า)

เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย (สรุป)

วิธีการให้เหตุผลแบบ **อุปนัย (inductive)** ก็เป็นเช่นเดียวกับการอุปนัย หรือ การอุปมาน (induction) คือ ดำเนินจากสิ่งที่เป็นเอกฐานไปหาสิ่งที่เป็นสากล หรือ ดำเนินการจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม การอุปนัย หรือการอุปมานย่อมพิสูจน์ให้เห็นว่า **คุณลักษณะ (characteristic)** นั้น ย่อมมีอยู่แก่ภาคประธานที่เป็นสามัญโดยอาศัยการสร้างสิ่งที่เป็นเอกฐานที่ตรงกันหรือเหมาะสมกัน ตัวอย่างเช่น โดยอาศัยความจริงที่ว่าคนคนนี้เป็นผู้สามารถพูดได้และคนอื่นอีกคนหนึ่งก็เป็นผู้สามารถพูดได้ และปัจเจกชนทั้งหมดต่างก็เป็นผู้สามารถพูดได้เป็นหลัก เราย่อมพูดไปถึงสิ่งสากลว่า “คนทุกคนเป็นผู้สามารถพูดได้”

บัดนี้ขอให้พิจารณาถึงเรื่องวิธีการให้เหตุผลนี้อย่างละเอียดต่อไปเราจะต้องพูดถึงปรกติอนุมานหรือรูปนิรนัยให้ละเอียดสักหน่อย ทั้งนี้ก็เพราะว่าปรกติอนุมานหรือรูปนิรนัยเป็นแบบแห่งวิธีการให้เหตุผลอย่างสมบูรณ์ การอุปมานหรือการให้เหตุผลแบบอุปนัยนั้นเป็นวิธีการให้เหตุผลแบบที่ ๒ และมีความสมบูรณ์แบบน้อยกว่า เราจะได้นำมาพิจารณาหลังจากได้พิจารณาเรื่องปรกติอนุมาน หรือรูปนิรนัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ปัญหาบทที่ ๑๔

๑. จงกล่าวถึงความสำคัญแห่งตรรกศาสตร์ทั้ง ๓ ภาค และจงบอกด้วยว่า ตรรกศาสตร์ ภาค ๓ นี้ มีความสัมพันธ์กับอีก ๒ ภาคอย่างไร ?
๒. บทบาทเกี่ยวกับวิธีการให้เหตุผลนั้น แตกต่างกับบทบาทแห่งการใช้พุทธปัญญาอีก ๒ ภาคอย่างไรบ้าง ?
๓. ที่ว่าเราได้มาถึงความจริง “ชนิดใหม่” ในเรื่องวิธีการให้เหตุผลนั้น หมายความว่าอย่างไร ?
๔. วิธีการให้เหตุผลคืออะไร ?
๕. จงอธิบายถึงบรรพบทและอนุบทแห่งวิธีการให้เหตุผล พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๖. คำว่า “อนุมาณ” หมายความว่าอะไร ?
๗. เมื่อไรการอนุมาณจึงจะสมเหตุสมผล? และเมื่อไรจึงจะไม่สมเหตุสมผล?
๘. ทำไมอนุบทที่ผิดจึงเกิดจากบรรพบทที่ถูกไม่ได้ ?
๙. อนุบทที่ถูกเกิดจากบรรพบทที่ผิดได้อย่างไร ?
๑๐. การให้เหตุผล ๒ ชนิดนั้นคืออะไรบ้าง ? จงให้คำจำกัดความการให้เหตุผลทั้ง ๒ ชนิดนั้นด้วย.
๑๑. บางทีเราก็นิยามความหมายของการให้เหตุผลแบบนิรนัยหรือการนิรนัยว่าเป็นการให้เหตุผลที่ดำเนินการจากสิ่งที่เป็นสากลไปหาสิ่งที่เป็นเอกฐาน หรือที่ดำเนินการจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย จงวิจารณ์การนิยามความหมายนี้.
๑๒. จงยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบการให้เหตุผลแบบอุปนัยหรือการอุปนัยและจงชี้ให้เห็นว่า การให้เหตุผลแบบอุปนัยนี้แสดงตัวอย่างความหมายของการอุปมานได้อย่างไร.

บทที่ ๑๕

ปรัตถานูมานหรือรูปนินัย

THE SYLLOGISM

ปรัตถานูมาน หรือ รูปนินัย ก็คือ “ข้อความแบบผสมซึ่งในข้อความนั้นได้กล่าวถึงสิ่งต่างๆบางประการแล้ว ซึ่งจำเป็นจะต้องมีอะไรบางอย่างที่เป็นผลติดตามมาด้วย” ปรัตถานูมาน ก็คือ วิธีการให้เหตุผลซึ่งประกอบด้วย ๒ ประการหรือประพจน์ต่าง ๆ ๓ ประการด้วยกัน “สิ่งต่าง ๆ บางประการที่ถูกกล่าวถึง” หมายถึง ๒ ประการหรือประพจน์ ๒ ประการที่ทำหน้าที่เป็น ข้อเสนอ หรือ บทตั้ง (Premisses) ส่วนที่ว่า “บางสิ่งบางอย่างจำเป็นจะต้องเป็นผลที่ติดตามมาอีก” นั้น หมายถึง ๓ ประการหรือประพจน์ ๓ ประการ ซึ่งจะเกิดตามมามีฐานะเป็นบทสรุปหรือคำนิคมน์ (Conclusion) ซึ่งเกิดจากข้อเสนอหรือบทตั้ง ๒ ประการข้างต้นนั้น :

ทุก ข เป็น ก
ทุก ค เป็น ข

} (สิ่งต่าง ๆ บางประการที่ถูกกล่าวถึง)

เพราะฉะนั้น ทุก ค เป็น ก (บางสิ่งบางอย่างจำเป็นจะต้องเป็นผลติดตามมา)

บทนิยามความหมายของคำว่า “ปรัตถานูมานหรือรูปนินัย” (Syllogism) ที่ อะริสโตเติล เป็นผู้ให้ไว้ในตอนต้นบทที่ว่าด้วย Prior Analytics ในบทว่าด้วย Topics นั้น นับว่าเป็นการให้บทนิยามความหมายของปรัตถานูมานหรือรูปนินัยในส่วนที่เกี่ยวกับแบบ และเป็นธรรมดา ๆ ในความรู้สึกที่ว่าปรัตถานูมานหรือรูปนินัยแบบนี้ เราอาจพิจารณาได้โดยอาศัยปรัตถานูมานหรือรูปนินัยนั้นแหละ เช่นเดียวกับในเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้เรารู้จักปรัตถานูมานหรือรูปนินัย ดังนั้น ไม่ว่าเราจะพิจารณาปรัตถานูมานหรือรูปนินัย

ในส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบของมันเอง หรือดังที่เราเข้าใจใน **ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบสาธก** หรือ**ปรัตธานุमानชนิดที่พิสูจน์ให้เห็นจริงได้แน่นอน (Demonstrative)** **ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์** หรือ**ปรัตธานุमानชนิดจำแนกแยกแยะเหตุผลเพื่อหาความจริง (Dialectical)** และ**ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยอื่น ๆ** ก็ตาม การนิยามความหมายแบบธรรมดาสามัญนี้จะต้องคงตัวอยู่เสมอไป

ดังนั้นในการขยายความ **“ปรัตธานุमान”** หรือ **“รูปนिरนัย”** ในส่วนที่เกี่ยวกับแบบให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ใน **Prior Analytics** อะริสโตเติลจะพูดในทำนองนี้ว่า : ถ้า ก เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ ข ทั้งปวง และ ข เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ ค ทั้งปวง ก ก็จะต้องเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ ค ทั้งปวงด้วย การพูดแบบนี้ ความหมายว่า อะริสโตเติลเข้าใจปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยที่แสดงออกในรูปนั้น ว่าเป็น **ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบมีสมมุติฐาน (Hypothetical)** หรือเป็น **ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดที่มีเงื่อนไข (Conditional)** **เราจะได้พิจารณาถึงคุณลักษณะที่เด่นชัดของปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดที่มีเงื่อนไขในบทที่ ๑๔** อะริสโตเติลได้แสดงความรู้สึกออกมาในทำนองนี้ ก็เพื่อที่จะรักษาหลักการทั่ว ๆ ไปแห่งรูปแบบและหลักการต่าง ๆ แห่งปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัย ดังนั้น ไม่ว่าเราจะเข้าใจปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบสาธกหรือแบบวาทวิจารณ์หรือไม่ก็ตาม การนิยามความหมายแบบธรรมดาสามัญ และหลักการทั้งหลายแห่งปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยก็จำจะต้องคงไว้ตามเดิม เหตุผลอีกประการหนึ่งที่อะริสโตเติลได้เอาคำว่า **“ถ้า”** มาใช้นั้น เราอาจแสดงให้เห็นเหตุผลได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า อะริสโตเติลได้พัฒนาวากยาลังการแห่งปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยไว้หลายอย่างด้วยกัน เท่า ๆ กับท่านพูดว่าถ้าท่านจัดคำต่าง ๆ ตามแบบปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยในทำนองนี้ ดังตัวอย่างที่ยกมาให้อ่านแล้ว ท่านก็จะได้วากยาลังการแบบที่ ๑ ถ้าท่านจัดคำต่าง ๆ ตามแบบปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยในอีกแบบหนึ่ง ท่านก็จะได้วากยาลังการแบบที่ ๒ และถ้าท่านยังจัดคำต่าง ๆ

ตามแบบปรตถณนมนหรืรูนนรณในแบบอื่น ๆ ตอไปอีก ทานก็จะได้วากยา-
ลังการแบบที่ ๓ และที่ ๔ เช่นเดียวกับวากยาในแตละวากยาลังการนั้นเราจะได
แบบที่แตกตางกันหลายแบบดังที่เราจะเห็นในโอกาสตอไปนี้

ดังนั้น ทรบเทาที่เราอยตองเกยวของกับแบบของปรตถณนมนหรื
รูนนรณอยุ ไม่วาเราจะแสดงปรตถณนมนหรืรูนนรณออกมาในรูปว "ถั
ก เป็นภากนรเทศหรืภากลัษณะของ ข ทั้งปวง และ ข เป็นภากนรเทศหรื
ภากลัษณะของ ก ทั้งปวง ก ก็ตองเป็นภากนรเทศหรืภากลัษณะของ ก
ทั้งปวงด้วย" หรืในรูปว "ข ทั้งปวงเป็น ก และ ก ทั้งปวงเป็น ข เพราะฉะนั้น
ก ทั้งปวงเป็น ก" ไมถือวว่าเป็นเรองสำคัญอะไรเลย แมหากว เราจะ
แสดงปรตถณนมนหรืรูนนรณออกมาเป็นคำพูด ก็คงจะตองมีรูปแบบที่
เป็นสามัญธรรมดานี้ว :-

**ถ้าหากวาทรรยเป็นภากนรเทศหรืภากลัษณะของลัศว์ทุกตัว
และลัศว์เป็นภากนรเทศหรืภากลัษณะของสูนัขทุกตัว
ทรรยก็ตองเป็นภากนรเทศหรืภากลัษณะของสูนัขทุกตัวด้วย**

หรื

ลัศว์ทุกตัวเป็นทรรย

สูนัขทุกตัวเป็นลัศว์

เพราะฉะนั้น สูนัขทุกตัวเป็นทรรย

แม่วาในเวลาทีกล่าวถึปรตถณนมนหรืรูนนรณอยางตามแบบแผน
คื ในแบบที่ธรรมดาสามัญนั้น เราอาจจะทาให้เห็นความแตกตางระหวาง
เนือหา กับแบบของปรตถณนมนหรืรูนนรณได้ คำว "เนือหา" และ "รูปแบบ"
ณ ทนถือเอาความหมายแบบคิลปะ ทนถึก็เพราะวปรตถณนมนนั้น เป็นงาน
เกยวกับคิลปะของมนุขย์ ไมใชลัษณะที่เป็นคิลปะตามธรรมชาตแ้ ๆ ดังนั้น งาน
ใด ๆ ก็ตามทีกะยวกับคิลปะ แบบทาส แบบวจิตร หรื แบบเสรี ก็ตาม
ยอมมีเนือหาหรืสาระซึ่งเป็นบอเกดหางานทีกเราได้จัดทาไป และยอมมีรูป
แบบซึ่งทาให้เนือหาหรืสาระนั้นมีรูปรางไปในทางหนึ่ ขอนนัฉนใด ปรตถณน-

มานหรือรูปนิรนัยก็ฉนั้น เราจะได้พูดถึงเรื่องเนื้อหาก่อน แล้วจึงจะพูดถึงรูปแบบแห่งปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัยในฐานะที่ว่าปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัยนี้เป็นเรื่องธรรมดาสามัญสำหรับเรื่องการให้เหตุผลชนิดต่าง ๆ

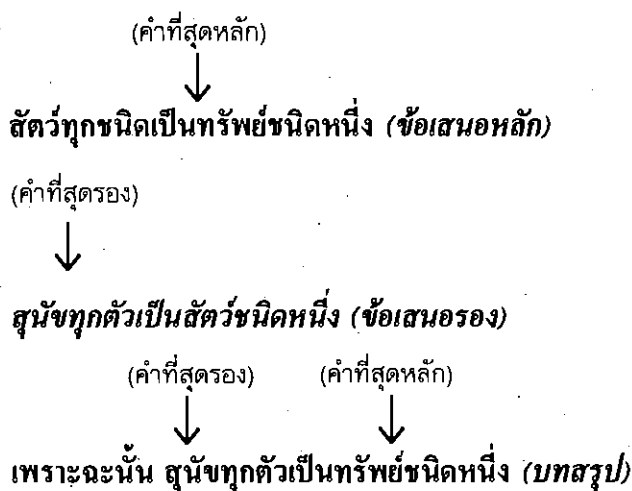
เนื้อหาแห่งปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัย

ต่อไปนี้จะเราได้ชี้ให้เห็น ความแตกต่างกันระหว่าง เนื้อหาที่ใกล้ชิด (proximate) กับ เนื้อหาที่ห่างไกล (remote) แห่งปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัย

เนื้อหาที่ใกล้ชิดก็คือยุติหรือประพจน์ ๓ ยุติแห่งปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัยนั่นเอง ยุติหรือประพจน์ ๒ ยุติแรกแห่งปรัตถานูมานหรือรูปนิรนัยเรียกว่า ข้อเสนอ หรือ บทตั้ง (premisses) นั่นคือยุติหรือประพจน์ที่จะนำไปสู่บทสรุปหรือนิคมน์ ยุติหรือประพจน์ที่ ๓ แห่งปรัตถานูมานเรียกว่า บทสรุป หรือ นิคมน์ (conclusion) คำว่า “เพราะฉะนั้น” ย่อมนำไปสู่บทสรุปจึงเป็นนิमितหมายแห่งการอนุมาน (inference)

สถานบทหรือข้อตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ นั้นเราเรียกว่า บทตั้งหรือข้อเสนอหลัก (major premise) และ บทตั้งหรือข้อเสนอรอง (minor premise) ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก จะมีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง จะมีภาคประธานของบทสรุปปรากฏอยู่เสมอไป เหตุผลที่บทตั้งหรือข้อเสนอซึ่งมีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปเรียกว่า บทตั้งหรือข้อเสนอหลัก นั้น ก็คือว่า เราถือว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปมีความเป็นสากลมากกว่าภาคประธาน โดยอาศัยเหตุผลข้อนี้แหละ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปดังที่ปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักจึงเรียกว่า คำที่สุดหลัก (major extreme) บทตั้งหรือข้อเสนออื่นเรียกว่า บทตั้งหรือข้อเสนอรอง เพราะมีภาคประธานของบทสรุปซึ่งถือว่ามีความเป็นสากลน้อยกว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุป ดังนั้น ภาคประธานของบทสรุปดังที่ปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองนั้น จึงเรียกว่า คำที่สุดรอง (minor extreme) พฤติภาพหรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ว่า

คำที่สุดหลักมีความเป็นสากลมากกว่า และคำว่า คำที่สุดรองมีความเป็นสากลน้อยกว่า เราจะแสดงให้เห็นจริงหรือพิสูจน์ได้โดยตรงก็เฉพาะในประวัติความเป็นมาหรือรูปนิพนธ์แบบที่สมบูรณ์ที่สุดเท่านั้น คือ ในประวัติความเป็นมาหรือรูปนิพนธ์ที่มีญาติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป ๓ ญาติ ในเรื่องนี้ขอให้ดูประวัติความเป็นมาต่อไปนี้

เนื้อหาที่ห่างไกลก็คือข้อความที่อยู่ในแบบตามเหตุผลแห่งประวัติความเป็นมาหรือรูปนิพนธ์ ข้อความตามแบบประวัติความเป็นมาหรือรูปนิพนธ์ ก็คือภาคประธานหรือภาคลักษณะ ที่เราจะต้องตัดสินใจว่า จะจัดอยู่ในญาติหรือประพจน์ คำกริยาเชื่อมหาได้เป็นคำที่ใช้ในประวัติความเป็นมาไม่ หากทำหน้าที่เชื่อมต่อคำที่ใช้ในประวัติความเป็นมามากกว่า

ดังนั้น คำที่ใช้ในประวัติความเป็นมาจึงจัดว่าเป็น คำหลัก (major term) คำรอง (minor term) และ คำกลาง (middle term) คำต่าง ๆ เหล่านี้แต่ละคำจะปรากฏอยู่ในประวัติความเป็นมาหรือรูปนิพนธ์เพียง ๒ ครั้ง ไม่มากไม่น้อยไปกว่านั้น ดังที่เราได้เห็นมาแล้ว คำที่ปรากฏเป็นภาคประธานของบทสรุป และมีปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองนั้น จัดว่าเป็น คำรอง คำที่ปรากฏเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปและมีปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอ

หลักนั้นเป็น **คำหลัก** คำที่มีอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งสอง และรวมคำหลัก และคำรองเข้าด้วยกันจัดว่าเป็น **คำกลาง** คำกลางมีหน้าที่ ๒ อย่าง คือ **ประการแรก** มีหน้าที่โยงคำหลักกับคำรองเข้าด้วยกัน **ประการที่ ๒** เป็นคำ ซึ่งเป็นกลางในด้านความเป็นสากลและตำแหน่งในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งสอง หน้าที่ทั้ง ๒ ประการแห่งคำกลางนี้ จะปรากฏเห็นได้ชัดก็เฉพาะในปรกติฐาน- มาณหรือรูปนิรนัยแบบที่สมบูรณ์เท่านั้น ซึ่งเราอาจแสดงภาพให้เห็นดังนี้

(คำกลาง) (คำหลัก)

ทุก ๆ ข เป็น ก

(คำรอง) (คำกลาง)

ทุก ๆ ค เป็น ข

(คำรอง) (คำหลัก)

เพราะฉะนั้น ทุก ๆ ค เป็น ก

หรือ

(คำกลาง) (คำหลัก)

สัตว์ทุกตัวเป็นทรัพยากรชนิดหนึ่ง

(คำรอง) (คำกลาง)

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

(คำรอง) (คำหลัก)

เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพยากรชนิดหนึ่ง

ขอให้ระลึกไว้ด้วยว่า เรานิยามความหมายบทตั้งหรือข้อเสนอหลักว่า เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่มีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปอยู่ในบทตั้ง หรือข้อเสนอ นั้น และนิยามความหมายของบทตั้งหรือข้อเสนอรองว่าเป็นบท ตั้งหรือข้อเสนอที่มีภาคประธานของบทสรุปอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอ นั้น คำ นิยามความหมายเหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นระเบียบที่ใช้ในการพิจารณาปรกติฐาน-

มานหรือรูปนิรณัย ระเบียบเกี่ยวกับการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ย่อมเสนอแนะว่า บทตั้งหรือข้อเสนอหลักควรจะปรากฏในปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยก่อนเพื่อน แม้ว่าเราอาจพบปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอรองปรากฏอยู่ก่อนบ่อยๆ ก็ตาม トラバโตที่ยังมีวพะวงอยู่ว่า คำใดเป็นคำหลักและคำใดเป็นคำรองอยู่แล้ว ตำแหน่งแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก และบทตั้งหรือข้อเสนอรอง ก็ไม่ถือว่าสำคัญอะไรนัก トラバโตที่ความสมเหตุสมผลแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยยังเกี่ยวข้องอยู่ ดังนั้น เมื่อเกิดวิเคราะห์ถึงโครงร่างแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัย เราก็ควรจะได้พิจารณาถึงบทสรุปเสียก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ตัดสินใจว่า คำใดเป็น คำหลัก (คือ เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุป) และคำใดเป็น คำรอง (คือ เป็นภาคประธานของบทสรุป) จากเหตุผลข้อนี้แหละ จะทำให้เราสามารถตัดสินใจได้ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอใดเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักและบทตั้งหรือข้อเสนอใดเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรอง

รูปแบบแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัย

รูปแบบแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัย (หรือตรรกบท) จะเกิดขึ้นมาได้ ก็โดยอาศัย รูปลักษณะ (mood) กับ วากยาลังการ (figure) รูปลักษณะแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัย (หรือตรรกบท) นั้นเกิดจากการจัดวางรูปญัตติหรือประพจน์แห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยตามคุณภาพ คือ เป็น แบบยืนยันและคัดค้าน และตามปริมาณ คือ เป็นแบบสากลและบางส่วน ตัวอย่างเช่น ถ้าเรามีปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยที่ประกอบด้วยญัตติหรือประพจน์ยืนยันยืนยันทั่วไป ๓ ญัตติ รูปลักษณะแห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัย ก็จะเป็นแบบยืนยันยืนยันทั้งหมด ซึ่งเราอาจใช้สัญลักษณ์ A-A-A แทนได้

เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ในปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยนั้น อาจมีวิธีที่แตกต่างกันได้หลายวิธีด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพหรือปริมาณแห่งญัตติหรือประพจน์ที่ก่อให้เกิดเป็นปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยขึ้นมา ดังนั้นปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยจึงอาจมีรูปลักษณะเป็นแบบ A-A-A หรือ E-A-E หรือ I-

A-I หรือ E-I-O เป็นต้นก็ได้ ดังที่เราจะได้เห็นในโอกาสต่อไปว่า ในปรัตถา-
มานหรือรูปนिरนัยนั้น มีเพียงบางรูปลักษณะเท่านั้นที่สมเหตุสมผล เมื่อมีเพียง
รูปลักษณะเท่านั้น ไม่มีคำหรือข้อความตามแบบปรัตถา-มานหรือรูปนिरนัย
เพิ่มเข้ามาเลย เราจะต้องนึกถึงระเบียบการหาเหตุผลแบบตรรกศาสตร์เสมอ
นั่นคือ บทตั้งหรือข้อเสนหลัก บทตั้งหรือข้อเสนรอง และบทสรุป ดังนั้น
รูปลักษณะแบบ E-I-O จึงหมายความว่าบทตั้งหรือข้อเสนหลักเป็นญัตติหรือ
ประพจน์คัดค้านทั่วไป บทตั้งหรือข้อเสนรองเป็นญัตติหรือประพจน์ยืนยัน
บางส่วน และบทสรุปเป็นญัตติหรือประพจน์คัดค้านบางส่วน

วากยาลังการแห่งปรัตถา-มานหรือรูปนिरนัยย่อมเกิดจากตำแหน่งที่
ตั้งแห่งคำหรือข้อความต่าง ๆ ในปรัตถา-มานหรือรูปนिरนัยนั้น โดยเหตุที่
คำกลางจะปรากฏอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสน ๒ ครั้ง วากยาลังการแห่งปรัตถา-
มาน จึงเกิดจากตำแหน่งที่ตั้ง ที่พอจะเป็นไปได้ต่าง ๆ ของ คำกลาง ในส่วน
ที่เกี่ยวกับ คำหลัก กับ คำรอง

ตัวอย่างเช่น เราอาจโยงคำต่าง ๆ ทั้ง ๓ แห่งปรัตถา-มานหรือรูป
นिरนัยได้ในแบบนี้ว่า เราใช้คำหลักยืนยันหรือคัดค้านคำกลาง และใช้คำกลาง
ยืนยันคำรองได้ (เพราะคำกลางไม่เคยคัดค้านคำรองได้อย่างสมเหตุสมผลเลย)
โดยวิธีนี้ เราก็จะได้วากยาลังการแห่งปรัตถา-มานแบบที่ ๑ ดังนั้น จึงขอใช้
คำว่า “สัตว์” เป็นคำหลัก ใช้คำว่า “สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม” เป็นคำกลาง และ
ใช้คำว่า “มนุษย์” เป็นคำรอง เมื่อใช้คำหลักยืนยันคำกลาง ก็จะได้รูปเป็น :

สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

เมื่อใช้คำกลางยืนยันคำรอง ก็จะได้รูปเป็น :

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่ง

จากข้อเสน ๒ ข้อนี้ เราก็จะได้บทสรุปเป็น :

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

ถ้าใช้สัญลักษณ์ เราก็จะจัดคำต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ ซึ่งนับว่าเป็น
การก่อให้เกิดวากยาลังการ แบบแรก เป็น :

B-A

C-B

C-A

ดังนั้น เมื่อมีคำกลางอยู่ในฐานะเป็นภาคประธานของบทตั้งหรือข้อ
เสนอหลัก และเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอรอง
เราก็จะได้วากยาลังการแห่งปรตถณนมนหรืรูนปรนยแบบที่ ๑ วากยาลังการ
แห่งปรตถณนมนหรืรูนปรนยแบบแรกนี้ ถือว่าเป็นวากยาลังการชนิดที่
สมบูรณ์แบบ เพราะในการจัดคำต่าง ๆ นี้ คำกลางเป็นกลางในด้านความเป็น
สากล และมีตำแหน่งเป็นกลางในข้อเสนอ ในฐานะที่เป็นภาคประธานแห่งบท
ตั้งหรือข้อเสนอหลักและเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอ
รอง ย่อมเป็นที่เห็นได้อย่างแจ่มชัดแล้วว่า คำกลางย่อมดำรงอยู่ในระหว่างคำ
ที่สุดหลักกับคำที่สุดรอง ในวากยาลังการแบบนี้ ตำแหน่งแห่งคำที่สุดหลัก ก็
คือ ตำแหน่งแห่งความเป็นสากลมากที่สุด และตำแหน่งแห่งคำที่สุดรอง ก็คือ
ตำแหน่งแห่งความเป็นสากลน้อยที่สุด ดังที่จะเห็นอย่างแจ่มชัดโดยการใช้
ญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั้งหลาย ดังนั้น วากยาลังการ แบบที่ ๑ นี้ จึงนับว่า
เป็นแบบที่เรามองเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุด

เราอาจจัดคำต่าง ๆ ในปรตถณนมนหรืรูนปรนยในแบบอื่น ๆ ได้อีก
เราอาจใช้คำกลางยืนยันและคัดค้านทั้งคำหลักและคำรองได้ ดังนั้นคำกลางจึง
ถือว่าเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อ สมมุติ
ว่าเราเอาคำว่า “สัตว์” เป็นคำกลาง “หิน” เป็นคำหลัก และเอาคำว่า “ม้า”
เป็นคำรอง เมื่อใช้คำว่า “สัตว์” ปฏิเสธหรือคัดค้านความเป็น “หิน” เราก็จะ
ได้ญัตติหรือประพจน์ว่า

ไม่มีหินก้อนใดเป็นสัตว์

เมื่อใช้คำว่า “สัตว์” ยืนยันความเป็น “ม้า” เราจะได้ญัตติหรือประพจน์ว่า

ม้าทุกตัวเป็นสัตว์

จากข้อเสนอ ๒ ข้อนี้แหละ เราจะได้บทสรุปเป็น

ไม่มีมีตัวใดเป็นหิน

ถ้าใช้สัญลักษณ์ เราก็จะจัดคำต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นวากยาลังการแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนิรนัย แบบที่ ๒ เป็น

A-B

C-B

C-A

ในการจัดคำต่าง ๆ แบบนี้ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปย่อมดำรงอยู่ในฐานะเป็นภาคประธานของบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก การใช้สัญลักษณ์ A แทนตำแหน่งภาคประธานของบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก (A-B) นั้นนับว่าจำเป็นมาก ทั้งนี้เพราะว่า คำกลางปรากฏว่าดำรงอยู่ในตำแหน่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อ คือทั้งบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก และบทตั้งหรือข้อเสนอรอง ดังนั้น ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุป จึงจำเป็นจะต้องปรากฏอยู่ในตำแหน่งภาคประธานของบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก ด้วยเหตุผลข้อนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพราะเหตุที่คำกลางมิได้ดำรงอยู่ในตำแหน่งกลาง ดังนั้น วากยาลังการแบบที่ ๒ จึงมีความแจ่มแจ้งน้อยกว่า และสมบูรณ์แบบน้อยกว่าวากยาลังการแบบแรก

เรายังมีวิธีจัดคำต่าง ๆ ในปรัตถานุमानหรือรูปนิรนัยอีกแบบหนึ่ง เราอาจใช้คำหลักยืนยันหรือคัดค้านคำกลางได้ และเราอาจใช้คำรองยืนยันคำกลางได้ (เพราะไม่เคยปรากฏว่าคำรองคัดค้านคำกลางได้อย่างสมเหตุสมผลเลย) ดังนั้น คำกลางย่อมดำรงตำแหน่งเป็นภาคประธานของบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อ และคำหลักกับคำรองเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ นั้น สมมุติว่าเราใช้คำว่า “น้ำ” เป็นคำกลาง ใช้คำว่า “เต็ม” เป็นคำหลัก และใช้คำว่า “ของเหลว” เป็นคำรอง เมื่อใช้คำว่า “เต็ม” ยืนยันคำว่า “น้ำ” ก็จะได้ยุติหรือประพจน์เป็น :

น้ำบางชนิดเต็ม

เมื่อใช้คำว่า “ของเหลว” ยืนยันคำว่า “น้ำ” ก็จะได้ยุติหรือประพจน์เป็น :

น้ำทั้งมวลเป็นของเหลว

จากบทตั้งหรือข้อเสนอ ๒ ข้อนี้ ก็จะได้บทสรุปเป็น :

ของเหลวบางชนิดเค็ม

ถ้าใช้สัญลักษณ์ เราก็จะจัดคำต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดวากยาลังการแห่งปรัถณนมานหรืรูนรนน แบบที่ ๓ เป็น :

B-A

B-C

C-A

ในการจัดคำต่าง ๆ แบบนี้ ภาคประธานของบทสรุปย่อมดำรงอยู่ในฐานะเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอรอง การใช้สัญลักษณ์ C แทนตำแหน่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอรอง นับว่าจำเป็นมาก ทั้งนี้ เพราะคำกลางอยู่ในฐานะเป็นภาคประธานของบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อ ดังนั้น ภาคประธานของบทสรุป จึงจำเป็นต้องปรากฏอยู่ ในตำแหน่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอรอง นอกจากนั้น คำกลางยังหาได้ดำรงตำแหน่งกลางไม่ และดังนั้น วากยาลังการแบบที่ ๓ นี้ ก็เป็นเช่นเดียวกับแบบที่ ๒ นั่นเอง คือ มีความแจ่มชัดน้อยกว่า และสมบูรณ์แบบน้อยกว่าวากยาลังการแบบที่ ๑

ปัญหาเกี่ยวกับวากยาลังการแบบที่ ๔

ดูเหมือนว่าควรจะมีวากยาลังการแห่งปรัถณนมานหรืรูนรนนแบบที่ ๔ และดูคล้าย ๆ กับว่าเราควรจะมีจัดคำต่าง ๆ ตามแบบที่ปฏิบัติมาแล้วนั้นแหละ ซึ่งเราอาจวางคำกลางไว้ในตำแหน่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก และในตำแหน่งภาคประธานแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอรองได้ดังต่อไปนี้ :

A-B

B-C

C-A

นับว่าเป็นการถูกต้องทีเดียว ดังที่เราจะได้เห็นต่อไปนี้ ในเมื่อได้กล่าวถึงกฎต่าง ๆ ซึ่งเป็นการประกันความสมเหตุสมผลแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนินัยว่า ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยที่มีการจัดคำต่าง ๆ แบบนี้ จะไม่ก่อให้เกิดความพินาศใด ๆ และดังนั้น ก็ชื่อว่าสมเหตุสมผล โดยอาศัยเหตุนี้แหละ นักตรรกศาสตร์ส่วนมากจึงได้รวมการจัดต่าง ๆ แบบนี้เข้าเป็น วากยาลังการแบบที่ ๔

แต่ถ้าหากว่า เราจะใส่ใจความหมายของคำต่าง ๆ ที่ใช้ในปรัตถานุमानหรือรูปนินัย และถ้าหากว่าเราจะยึดมั่นในหลักการที่ว่าปรัตถานุमानหรือรูปนินัยจะต้องประกอบด้วยญัตติหรือประพจน์ต่าง ๆ ซึ่งในญัตติหรือประพจน์เหล่านั้น เราจะกล่าวถึงบทบาทแห่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ (ว่าแตกต่างกับการยึดถืออย่างง่าย ๆ ว่า ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยเป็นเพียงการวางคำต่าง ๆ โดยไม่มีหลักเกณฑ์อะไร หรือเป็นเพียงสัญลักษณ์ในลักษณะการที่อ้อมข้อมเท่านั้น) ละก็ เราอาจจัดวากยาลังการแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนินัยแบบที่ ๔ นี้ ออกได้โดยไม่ผิดอะไรเลย

เหตุผลที่จัดวากยาลังการแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนินัยแบบที่ ๔ ออกนั้นมีดังต่อไปนี้ เราได้สร้างปรัตถานุमानหรือรูปนินัยขึ้นมาเพื่อใช้เป็นตัวแทนระเบียบแห่งการตัดสินใจ ซึ่งในแบบตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์แล้วก็ต้องดำเนินการจากสิ่งที่เป็นสากลมากกว่าไปหาสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่า ดังนั้น คำหลัก ก็คือ คำที่ใช้แทนสิ่งที่เป็นหลักใหญ่หรือมีความเป็นสากลมากกว่า โดยหมายเอาตามการแสดง หรือตามที่ระบุถึง และตำแหน่งเป็นสำคัญ คำรอง คือ คำที่ใช้แทนสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่า คำกลาง คือ คำที่ใช้แทนสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งที่เป็นสากลมากกว่ากับสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่านั่นเอง การจัดคำต่าง ๆ ใน

วากยาลังการแบบที่ ๔ นี้ย่อมเป็นการกลับระเบียบน้ออย่างพลิกหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว ตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่ยึดว่าเป็นคำหลัก ย่อมตกอยู่ในฐานะแห่งความเป็นสากลรอง สิ่งที่ยึดว่าเป็นคำรอง ตกอยู่ในฐานะแห่งความเป็นสากลหลัก และสิ่งที่สมมุติให้เป็นคำกลางในด้านความเป็นสากล ย่อมตกอยู่ในฐานะแห่งความเป็นสากลมากกว่าคำหลัก และพร้อมกันนั้นก็ตกอยู่ในฐานะแห่งความเป็นสากลน้อยกว่าคำรอง การจัดคำต่าง ๆ แบบนี้ซึ่งความจริงเป็นการทำให้คำต่าง ๆ สับสนนั่นเอง หาได้ก่อให้เกิดความรู้สึกในแง่ปรัถณานหรืรูปนรณใด ๆ ไม่ ความจริงมีอยู่ว่า การจัดในวากยาลังการแบบที่ ๔ นี้ อาจคงเป็นการจัดอย่างสมเหตุสมผลได้เหมือนกัน แต่มิใช่สมเหตุสมผล เพราะการจัดคำต่าง ๆ แบบนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นการจัดเหมือนกัน

นับว่าเป็นการถูกต้องทีเดียวที่วากยาลังการแบบที่ ๒ และ แบบที่ ๓ นั้นก็เปิดช่องให้คำนั้นได้เหมือนกัน อย่างน้อยที่สุดก็ในข้อที่ว่าคำกลางมิได้อยู่ในฐานะที่เป็นความเป็นสากลอย่างกลาง ๆ อีกต่อไป เราได้ชี้ให้เห็นมาเรียบร้อยแล้ว ว่าวากยาลังการแห่งปรัถณานหรืรูปนรณที่มีความแจ่มแจ้งน้อยกว่าวากยาลังการแบบแรก ดังนั้น อะริสโตเติลจึงคิดว่า ดูจะมีคุณค่ามากกว่าในการที่จะทำปรัถณานหรืรูปนรณแบบต่าง ๆ ให้เป็นวากยาลังการแห่งปรัถณานหรืรูปนรณแบบที่ ๑ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แจ่มชัดและสมบูรณ์แบบแห่งหลักการและกฎต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับปรัถณานหรืรูปนรณ เราจะได้พิจารณาถึงเรื่องการลดทอนปรัถณานหรืรูปนรณแบบต่าง ๆ ลงมารวมเข้ากับวากยาลังการแบบที่ ๑ ต่อไปในบทที่ ๑๗ แต่วากยาลังการแบบที่ ๒ และแบบที่ ๓ เพียงสูญเสียหน้าที่แห่งคำกลางเพียงหน้าที่เดียวเท่านั้น (คือตำแหน่งในฐานะที่เป็นคำกลาง) แต่พร้อมกันนั้นยังคงรักษาหน้าที่อื่น ๆ ไว้ได้ วากยาลังการเหล่านั้นก็ได้ทำให้คำหลักและคำรองสับสนกัน (ส่วนวากยาลังการแบบที่ ๔ นั้น ย่อมทำให้คำทั้ง ๓ สับสนยุ่งเหยิงไปหมด)

ดังนั้น การที่จะให้เหตุผลต่อไปเกี่ยวกับการที่มีวากยาลังการเพียง ๓ แบบเท่านั้น ก็คือว่า คำกลาง อาจอยู่

(๑) ในระหว่างคำที่สุทธหลักกับคำที่สุตรอง

(๒) ภายนอกคำที่สุทธหลักและคำที่สุตรอง และ

(๓) ภายในคำที่สุทธหลักและคำที่สุตรอง

เท่านั้น ซึ่งเป็นวากยาลังการ ๓ แบบตามลำดับ ในวากยาลังการแบบที่ ๔ คำกลางพยายามทำหน้าที่อยู่นอกคำที่สุทธหลักและคำที่สุตรอง และอยู่ภายในคำที่สุทธหลักและคำที่สุตรองไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนคำกลางอย่างโจ่งแจ้งทีเดียว

เมื่อวางรูปปัญหาเกี่ยวกับวากยาลังการแบบที่ ๔ นี้ ในอีกแบบหนึ่งเป็น :-

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

สัตว์ทุกชนิดเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่ง

ก็ควรจะสรุปเป็น :

มนุษย์ทุกคนเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่ง

ไม่ควรสรุปเป็น :

ทรัพย์บางอย่างเป็นมนุษย์

การสรุปแบบแรกได้จัดปรัดถานุমানเข้าในวากยาลังการแบบที่ ๑ โดยมีข้อเสนอรองก่อน แล้วมีข้อเสนอหลักเป็นอันดับที่ ๒ การสรุปแบบที่ ๒ ย่อมทำให้ปรัดถานุমানตกอยู่ในวากยาลังการแบบที่ ๔ แต่ความเป็นจริงแล้วเราจะเห็นได้ว่า เพราะการจัดคำต่าง ๆ ในวากยาลังการแบบที่ ๔ นั้นสับสนมาก เราจึงพิสูจน์ได้ไม่เต็มที่ว่า ในบทตั้งหรือข้อเสนอต่าง ๆ นั้นมีอะไรอยู่บ้าง ทั้งนี้ก็เพราะว่า “ทรัพย์บางอย่างเป็นมนุษย์” นั้นหาได้มีความหมายเท่ากันกับที่ว่า “มนุษย์ทุกคนเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่ง” ไม่ ทั้ง ๆ ที่ข้อความทั้ง ๒ นั้น บทตั้งหรือข้อเสนอตนเองได้ตั้งขึ้น และก็จากบทตั้งหรือข้อเสนออันนั้นแหละ จึงได้เกิดบทสรุปดังกล่าว ดังนั้นรูปลักษณะต่างๆ (mood) ในวากยาลังการแบบที่ ๔ ย่อม

สรุปได้ไม่สมใจนักหรือมิฉะนั้นก็ถูกใช้แสดงความคิดเห็นในวาทะการแบบแรกตามแบบตรรกศาสตร์ได้มากกว่า ทั้งนี้ โดยอาศัยการสลับตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอ และสลับศัพท์ในบทสรุปในรูปลักษณะ ๒ แบบ คือ แบบ **Camenes** กับแบบ **Dimaris**

ในที่นี้ขอเพิ่มเติมเพียงว่า เราไม่ควรทำให้วาทะการแบบที่ ๔ แห่งประวัติวรรณคดีหรือรูปนิพนธ์นั้นให้สับสนกับวาทะการแบบแรกในเมื่อวาทะการแบบที่ ๔ ได้สรุปแบบอ้อมค้อม ในตอนท้ายของบทต่อไป เราจะได้พูดถึงวาทะการแบบที่ ๑ ที่สรุปอย่างอ้อมค้อมนี้

ปัญหาบทที่ ๑๕

๑. ปรัชญาฐานหรือรูปนัย (Syllogism) มีบทนิยามความหมายอย่างไร? จงอธิบายคำนิยามนั้น.
๒. จงอธิบายว่าทำไมวิธีพูดเกี่ยวกับปรัชญาฐานหรือรูปนัยในเรื่อง **Prior Analytics** ของอะริสโตเติล จึงอ้างถึงปรัชญาฐานหรือรูปนัยแบบธรรมดาสามัญและไม่อ้างถึงปรัชญาฐานหรือรูปนัยเพียงชนิดเดียว คือ ชนิดที่มีเงื่อนไขเท่านั้น.
๓. เนื้อหาที่ใกล้เคียงของปรัชญาฐานหรือรูปนัยคืออะไร ?
๔. ญัตติหรือประพจน์ทุก ๆ ญัตติเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหรือไม่? จงอธิบาย.
๕. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างกัน ระหว่างบทตั้งหรือข้อเสนอหลักกับบทตั้งหรือข้อเสนอรอง.
๖. อะไรเป็นคำที่สุตหลักและคำที่สุตรอง ?
๗. เนื้อหาที่ห่างไกลของปรัชญาฐานหรือรูปนัยคืออะไร ?
๘. คำที่ใช้ในปรัชญาฐานหรือรูปนัยมีอะไรบ้าง ?
๙. เราจะบอกได้อย่างไรว่า บทตั้งหรือข้อเสนอใดเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักของปรัชญาฐานหรือรูปนัย ?
๑๐. ที่ว่ารูปลักษณ์ของปรัชญาฐานหรือรูปนัยนั้นหมายความว่าอะไร?
๑๑. เราจะจัดคำต่าง ๆ (terms) แห่งปรัชญาฐานหรือรูปนัยให้เป็นวาก-ยาลังการแบบที่ ๑ ได้อย่างไร ?
๑๒. จงสร้างปรัชญาฐานในรูปวากยาลังการ แบบที่ ๑ โดยใช้รูปลักษณ์แบบ E-A-E โดยให้ ก เป็นคำกลาง ข เป็นคำรอง และ ค เป็นคำหลัก.
๑๓. ทำไมจึงเรียกวากยาลังการแบบที่ ๑ ว่า เป็นแบบ “ที่สมบูรณ์” ?
๑๔. เราจะจัดคำต่าง ๆ ในวากยาลังการแบบที่ ๒ แห่งปรัชญาฐานหรือรูปนัยได้อย่างไร ?

ปรกติฐานมานหรือรูปนินัย

๓๑๓

๑๕. จงสร้างปรกติฐานมานหรือรูปนินัยในรูปวากยาลังการแบบที่ ๒ โดยใช้
รูปลักษณะแบบ E-I-O โดยให้ ก เป็นคำกลาง ข เป็นคำรอง และ ค
เป็นคำหลัก.
๑๖. เราจะจัดคำต่างๆ แห่งปรกติฐานมานหรือรูปนินัยให้เป็นวากยาลังการแบบที่
๓ ได้อย่างไร ?
๑๗. จงสร้างปรกติฐานมานหรือรูปนินัยในรูปวากยาลังการแบบที่ ๓ โดยใช้
รูปลักษณะแบบ I-A-I โดยให้ ก เป็นคำกลาง ข เป็นคำรอง และ ค
เป็นคำหลัก.
๑๘. เราจะจัดคำต่างๆ แห่งปรกติฐานมานหรือรูปนินัยให้เป็นวากยาลังการแบบที่
๔ ได้อย่างไร? และการจัดคำต่างๆ เช่นนี้จะนำไปสู่ความยุ่งยากอย่างไร
บ้าง ?
๑๙. เราจะให้เหตุผลอย่างไรว่าปรกติฐานมานหรือรูปนินัยมีวากยาลังการ อยู่
เพียง ๓ แบบเท่านั้น.

บทที่ ๑๖

หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับ

ปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย

PRINCIPLES AND RULES OF THE SYLLOGISM

ในบทที่แล้ว เราได้พิจารณาถึงการนิยามความหมายของคำว่าปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย กับ เนื้อหาและรูปแบบของปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย มาแล้ว ในบทนี้ เราจะได้พิจารณาถึงเรื่องปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย นับตั้งแต่แง่ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสมเหตุสมผล (Validity) เป็นต้นไป นั่นคือ เราจะได้พิจารณาตัดสินว่าเมื่อใครูปลักษณะ (moods) หรือระเบียบของคำกริยาที่แสดงออกมาเป็นความหมายต่าง ๆ แห่งปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยจึงจะสมเหตุสมผลในวากยาลังการต่าง ๆ อนึ่ง เราปรารภณาทิจะทราบว่เมื่อใดแบบการให้เหตุผลตามแบบปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยจึงจะสมเหตุสมผลต่างหากไปจากเนื้อหาเฉพาะบางส่วนใด ๆ ไม่ใช่โดยการเอาเนื้อหาทั้งหมดออกจากปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย ทั้งนี้เพราะว่าปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยจะต้องมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงและที่ห่างออกไป โดยอาศัยการวิเคราะห์รูปแบบแห่งวิธีการให้เหตุผลในปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัย ตัวอย่างเช่นเราจะตัดสินว่ารูปลักษณะแบบ A-A-A นั้นสมเหตุสมผลในวากยาลังการหมดทั้ง ๓ แบบ หรือไม่สมเหตุสมผลเลย ไม่ว่าในวากยาลังการใด ๆ ทั้งสิ้น หรือว่าสมเหตุสมผลเฉพาะในวากยาลังการเดียว หรือ ๒ วากยาลังการเท่านั้น และในส่วนที่เกี่ยวกับรูปลักษณะแบบอื่น ๆ ก็ทำนองเดียวกัน โดยมีต้องคำนึงถึงกาลเวลาว่า เมื่อใดที่เราได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ หรือธาตุต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่ได้พิจารณาตรวจสอบเรื่องนี้ เราจะต้องระลึกอยู่เสมอว่าปรตธานูมานหรือรูปนिरนัยในฐานะที่เป็นการให้เหตุผลชนิดหนึ่งขึ้นอยู่กับความอาจเป็นไปได้แห่งการชี้ให้เห็นอะไรบางอย่างว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่มากมายได้ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพราะว่า ถ้าหากเราไม่อาจใช้สิ่งที่เป็นสากลได้โดยวิธีนี้แล้ว เราก็จะไม่ได้ค่ากลาง และปรตธานูมานหรือรูปนिरนัยก็มิได้ เราจะสามารถได้อย่างไรว่า C เป็น A ถ้าหากว่าไม่มีค่ากลางคือ B ซึ่งเป็นค่าที่มีความหมายเท่ากับ C และ A นั่นคือ ถ้าหากว่าในบรรดาค่าเหล่านี้ ค่าหนึ่งมิได้ระบุถึง B และ B มิได้ระบุถึงสิ่งอื่นอีกต่อไป นอกจากนั้นก็มีปัญหาว่า ทำไม A จึงเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ C (คือ C เป็น A) ? เหตุผลก็มีเพียงว่า เพราะ A เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ B และ B เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ C นั่นเอง

เราจะเห็นได้อย่างละเอียดยิ่งขึ้นไปว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ โดยการพิจารณาถึงหลักการขั้นมูลฐาน ซึ่งเป็นหลักที่ปรตธานูมานหรือรูปนिरนัยทุกชนิดจะต้องอิงอาศัย

หลักการขั้นมูลฐานแห่งปรตธานูมาน

หลักการอันเป็นมูลฐาน ๒ ประการ ย่อมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่สิ่งที่เป็นสากลมีอยู่ต่อส่วนย่อยของมัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ปรตธานูมานหรือรูปนिरนัยทุก ๆ ชนิดจะต้องใช้ เพื่อที่จะได้ทำให้ปรตธานูมานหรือรูปนिरนัยนั้นสมเหตุสมผล

หลักการประการแรก ก็คือว่า “เรายืนยันไปถึงอะไรก็ตามของภาคประธาน หรือยืนยันสิ่งที่เป็นสากลทั้งหมด ก็เท่ากับว่าเรายืนยันทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในภาคประธานนั้น หรือยืนยันสิ่งที่เป็นสากลทั้งหมดนั่นเอง” หลักการนี้เรียกสั้น ๆ เป็นภาษาละตินว่า dictum de omni (แปลตามตัวก็ว่า “**สิ่งที่กล่าวถึงสิ่งทั้งหมด**” หรือ “**ข้อความยืนยันทั่วไป**”) ดังนั้น เมื่อเรายืนยันทั่วไปเกี่ยวกับอะไรก็ตามของ สัตว์ “เช่นความเป็นทrophic” เราก็ต้องยืนยันทั่วไป

เกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในความเป็น สัตว์ ดังนั้น เมื่อ **“สัตว์ทุกชนิดเป็น
ทรัพย์ชนิดหนึ่ง”** แล้ว **“สุนัขทุกตัวก็ย่อมเป็นทรัพย์ชนิดหนึ่ง”** ด้วย ทั้งนี้
เพราะว่า **“สุนัข”** ได้รวมอยู่ในคำว่า **“สัตว์”** ซึ่งเป็นคำที่เราได้ยืนยันว่าเป็น **“ทรัพย์”**
โดยทั่ว ๆ ไป

**หลักการประการที่ ๒ ก็คือว่า “เราคัดค้านทั่วไปถึงอะไรก็ตามของภาค
ประธาน หรือคัดค้านสิ่งที่เป็นสากลทั้งมวลก็เท่ากับว่าเราคัดค้านทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่มีอยู่ในภาคประธานนั้นหรือคัดค้านส่วนที่เป็นสากลทั้งมวลนั่นเอง”** หลักการ
ข้อนี้เรียกสั้น ๆ ในภาษาละตินว่า dictum de nullo (แปลตามตัวก็ว่า **“สิ่งที่
มิได้กล่าวถึงอะไรเลย”** หรือ **“ข้อความปฏิเสธทั่วไป”**) ดังนั้น เมื่อเราคัดค้าน
ทั่วไปเกี่ยวกับอะไรก็ตามของ สัตว์ เช่น **“ความเป็นหิน”** เราก็ต้องคัดค้าน
ทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในความเป็น **“สัตว์”** ดังนั้นเมื่อ **“ไม่มีสัตว์
ใดเป็นหิน”** แล้วก็ยอม **“ไม่มีสุนัขใดเป็นหิน”** ด้วย ทั้งนี้เพราะว่า **“สุนัข”** ได้รวม
อยู่ในคำว่า **“สัตว์”** ซึ่งเป็นคำที่เราได้คัดค้านว่าเป็น **“หิน”** โดยทั่ว ๆ ไป

หลักการ dictum de omni กับ dictum de nullo นี้จะแสดงให้เห็น
ได้โดยตรง ก็เฉพาะในวากยาลังการแบบที่ ๑ เท่านั้น การแสดงให้เห็น
โดยตรงนี้เป็นนิมิตอีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า วากยาลังการแบบที่ ๑ แห่ง
ปรกติฐานานุหรือรูปนัยนี้ เป็นวากยาลังการชนิดที่สมบูรณ์แบบ

ในการให้เหตุผลโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ปรากฏว่าบางทีเหตุผิด-ผลผิด ก็มี
เหตุถูก-ผลถูก ก็มี เหตุผิด-ผลถูก ก็มี และ เหตุถูก-ผลผิด ก็มี ตัวอย่างเช่น

๑. เหตุผิด-ผลผิด

แมงมุมทุกชนิดมีหกขา

สัตว์ที่มีหกขาทุกชนิดมีปีก

∴ แมงมุมทุกชนิดมีปีก

๒. เหตุถูก-ผลถูก

รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

นักธุรกิจบางคนเป็นรัฐมนตรี

∴ นักธุรกิจบางคนเป็นนักการเมือง

๓. เหตุผิด-ผลถูก

มนุษย์ทุกคนเป็นพืช

ต้นไม้ทุกชนิดเป็นมนุษย์

∴ ต้นไม้ทุกชนิดเป็นพืช

๔. เหตุถูก-ผลผิด

นายแดงเป็นคน

นายดำไม่ใช่ นายแดง

∴ นายดำไม่ใช่คน

โดยที่ในการให้เหตุผล เราสามารถนำความรู้ทุกชนิดมาใช้ได้ทั้งนั้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นการยากที่จะตัดสินว่าอะไรผิดอะไรถูก การให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์จึงมิได้คำนึงถึงความถูกต้องตามข้อเท็จจริง หากคำนึงถึงเพียงอย่างเดียวว่าการให้เหตุผลนั้น สมเหตุสมผล หรือไม่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือพิจารณาว่าการให้เหตุผลนั้น ๆ สมเหตุสมผลหรือไม่ดังนี้

กฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตธานุমানหรือรูปนิรนัย

กฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยนี้ตั้งอยู่บนหลักการขั้นมูลฐานแห่งปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยนั่นเอง กฎต่าง ๆ จะช่วยให้เราใช้หลักการขั้นมูลฐานทั้งหลายได้ง่ายขึ้น ทั้งจะช่วยให้เราตัดสินว่ารูปลักษณ์ที่สมเหตุสมผลในวากยาลังการทั้ง ๔ แบบแห่งปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยได้รวดเร็วยิ่งขึ้นตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าเรามีหัวในด้านตรรกศาสตร์ดีพอแล้ว เราก็อาจตัดสินรูปลักษณ์ที่สมเหตุสมผลแห่งปรตธานุমানได้โดยอาศัยหลักการเพียงอย่างเดียวก็พอ ทั้งนี้เพราะว่า การให้เหตุผลแบบนิรนัย (deductive) ทุกชนิดจะสมเหตุสมผลได้นั้น ก็ต้องพึงพาอาศัยหลักการอันเป็นมูลฐานต่าง ๆ นั้นแหละ แต่การนี้จะอาจทำให้เบาบางลงได้โดยอาศัยกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตธานุমানหรือ

รูปนิรณัยที่เรากำลังจะพิจารณาอยู่เหล่านี้แหละ

๑. **ปรัตถานุमानหรือรูปนิรณัยจะต้องมี “คำ” เพียง ๓ “คำ” เท่านั้น** คือ คำหลัก คำกลาง และคำรอง แต่ละคำจะต้องปรากฏ ๒ ครั้ง ไม่มาก ไม่น้อยไปกว่านั้น และคำที่ปรากฏ ๒ ครั้งนั้น จะต้องมียนัยและการสมมุติอย่างเดียวกันด้วย

ดังที่เราได้เห็นแล้วว่า คำต่าง ๆ (terms) แห่งปรัตถานุमानหรือรูปนิรณัยก็มีคำหลัก คำรอง และคำกลาง โดยเหตุที่คำ ๒ คำสัมพันธ์กับคำกลาง และคำทั้ง ๒ คำนั้นก็สัมพันธ์กันเองด้วย แต่ละคำจึงปรากฏในปรัตถานุमानหนึ่งถึง ๒ ครั้ง แต่ละคำที่ปรากฏ ๒ ครั้งจะต้องมียนัยเช่นเดียวกันและมีการสมมุติทำนองเดียวกัน มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็น **ความพันเผื่อแห่งคำที่ ๔** ขึ้น

คงไม่มีใครหรอกที่จะคิดว่า ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นปรัตถานุमानหรือรูปนิรณัยที่สมเหตุสมผล :

ทุก B เป็น A

ทุก D เป็น C

เพราะฉะนั้น ทุก D เป็น A

ในตัวอย่างนี้ เราจะเห็นคำพันเผื่อแห่งคำที่ ๔ อย่างเด่นชัดทีเดียว เพราะไม่มีคำกลางเลย แต่ตัวอย่างต่อไปนี้ที่แสดงออกมาในรูปศัพท์หรือคำพูดอาจดูเหมือนว่าเป็นปรัตถานุमानหรือรูปนิรณัยที่สมเหตุสมผลคือ :

สัตว์เป็นวิเสชาตินิกหนึ่ง

มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น มนุษย์เป็นวิเสชาตินิกหนึ่ง

แต่ปรัตถานุमानหรือรูปนิรณัยนี้ก็มีความพันเผื่อแห่งคำที่ ๔ ด้วยเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่จะดูเหมือนว่ามีเพียง ๓ คำเท่านั้นก็ตาม การสมมุติคำกลาง คือ “สัตว์” นั้นดันได้ เพราะในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก เราใช้คำว่า “สัตว์” ในการสมมุติอย่างพื้น ๆ ธรรมดา ๆ แต่ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองใช้คำว่า “สัตว์” ในการสมมุติชนิดที่เฉพาะเจาะจง เป็น **บุคลลิก (personal)** ดังนั้น ปรัตถานุमान

หรือรูปนิรณัยนี้ตามความเป็นจริงแล้วมี ๔ คำ และดังนั้นจึงถือว่า **ไม่สมเหตุสมผล (invalid)** ด้วย

การฝ่าฝืนกฎข้อแรกแห่งปรัตถานมานนี้ โดยภาคปฏิบัติแล้วเราจำกัดวงแค่ปรัตถานมานหรือรูปนิรณัยที่แสดงออกมาในรูปศัพท์ต่าง ๆ เสมอเท่านั้น สัญลักษณ์ เช่น A B และ C โดยเหตุที่เอามาจากเนื้อหาที่เฉพาะเจาะจงเป็น **บุคคลิก (personal)** ฉะนั้น ต้องคาดว่ามีนัยและการสมมุติเป็นเช่นเดียวกันเสมอไป แต่เราพูดในแง่ศัพท์ต่าง ๆ ดังที่ปฏิบัติกันเป็นปรกติแล้ว เราก็กต้องกำหนดข้อนี้ไว้ในใจตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะ อาจจะตกอยู่ในความพินเื้อได้ง่าย ถ้าหากเราใช้คำต่าง ๆ ซึ่งมีความหมาย ๒ แ่ง ๒ นัย คือ เป็นยัคคัตถะ หรือใช้คำซึ่งมีการสมมุติแตกต่างกันดังในตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นแล้วนั้น

จากกฎข้อที่ ๑ นี้ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า **คำกลางไม่เคยปรากฏในบทสรุปเลย** โดยเหตุที่แต่ละคำมีอยู่ในปรัตถานมานหรือรูปนิรณัยคำละ ๒ ครั้ง และโดยเหตุที่คำกลางมีอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งสอง (**ถ้ามีเช่นนั้นแล้วก็คงจะไม่เป็นคำกลาง**) ดังนั้น คำกลางจึงไม่เคยปรากฏในบทสรุปอย่างสมเหตุสมผลเลย จุดนี้บางทีเราก็กเรียกว่าเป็น **กฎที่แบ่งแยกปรัตถานมานหรือรูปนิรณัย** แต่ความเกี่ยวเนื่องของมันกับกฎข้อแรก นับว่าเป็นกฎที่ใกล้เคียงกับการเตือนให้รวมเอาจุดนี้เข้าในกฎข้อที่ ๑ ด้วย ปรัตถานมานหรือรูปนิรณัยต่อไปนี้นับว่าไม่สมเหตุสมผล เพราะมีคำกลางอยู่ในบทสรุป :

มาตกรทุกคนเป็นอาชญากร

ไม่มีมาตกรคนใดเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น จึงไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นมาตกร

๒. คำที่กระจายหรือจำแนกได้ในบทสรุปจะต้องเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ในบทตั้งหรือข้อเสนอด้วย

บทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายย่อมเป็นต้นเหตุแห่งบทสรุป ผลก็คือว่าบทสรุปไม่อาจมีได้มากกว่าที่มีอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอ ซึ่งเป็นเหตุแห่งการสรุป ถ้าคำในบทสรุปเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ (**คือ ใช้เป็นสากลทั่วๆ**

ไป) แต่คำในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายเป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกไม่ได้ (คือ ใช้จำกัดเฉพาะบางส่วน) แล้วละก็ ผลจะยิ่งใหญ่มากกว่าเหตุ ความผันผวนหรือทุตรรกบทย่อมเกิดขึ้น เพราะในบทสรุปมีความเป็นสากลมากกว่าในบทตั้งหรือข้อเสนอ ปรกติอนุมานหรือรูปนัยต่อไปนี้อยู่เป็นการฝ่าฝืนกฎข้อที่ ๒ :

ทุก B เป็น A (ผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นพลเมือง)

ไม่มี C ใดเป็น B (ไม่มีผู้ว่าราชการคนใดเป็นผู้แทนราษฎร)

เพราะฉะนั้น จึงไม่มี C ใดเป็น A (เพราะฉะนั้น จึงไม่มีผู้ว่าราชการคนใดเป็นพลเมือง)

ในตัวอย่างนี้ คำ A (คือ พลเมือง) ในบทสรุป เป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ เพราะว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งญัตติหรือประพจน์คัดค้านทุกชนิดเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้แต่คำเดียวกันนี้เป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกไม่ได้ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก เพราะว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งญัตติหรือประพจน์ยืนยันทุกชนิด เป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกไม่ได้ ดังนั้น จึงไม่มีบทสรุปที่ติดตามบทตั้งหรือข้อเสนอมานี้ อีกประการหนึ่ง สิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับพลเมืองบางคนนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับพลเมืองของประเทศทุกคน ในตัวอย่างต่อไปนี้ ความผันผวนเกี่ยวกับบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก เราก็อาจเอามาใช้กับบทตั้งหรือข้อเสนอรองได้เหมือนกัน

ไม่มี B ใดเป็น A (ไม่มีสีเหลี่ยมใดเป็นวงกลม)

ทุก B เป็น C (สีเหลี่ยมทุกชนิดเป็นรูปภาพชนิดหนึ่ง)

เพราะฉะนั้น ไม่มี C ใดเป็น A (เพราะฉะนั้น ไม่มีรูปภาพใดเป็นวงกลม)

๓. คำกลางจะต้องเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้อย่างน้อยที่สุดครั้งหนึ่ง

เราไม่อาจที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคำหลักกับคำรองในบทสรุปได้ นอกจากว่าคำกลางจะต้องเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้อย่างน้อยที่สุด

หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรกติฐาน

๓๒๑

ครั้งหนึ่งเท่านั้น ถ้าคำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้ เราก็คงไม่สามารถสร้างความเหมือนกันระหว่างคำกลางกับคำอื่น ๆ อีก ๒ คำในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ได้ และดังนั้น ก็คงไม่เกิดบทสรุปใด ๆ ขึ้นได้เลย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างแห่งปรกติฐานหรือรูปนิรนัยในกรณีทีคำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้:

ทุก A เป็น B (สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง)

ทุก C เป็น B (แมวทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง)

เพราะฉะนั้น ทุก C เป็น A (เพราะฉะนั้น แมวทุกตัวเป็นสุนัข)

๔. ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นอรรถปฏิบัติพิเศษ ก็ไม่มีบทสรุป

ถ้าปรกติฐานหรือรูปนิรนัย มีบทตั้งหรือข้อเสนอเชิงปฏิบัติหรือคัดค้านทั้ง ๒ ข้อละก็ บทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายย่อมปฏิบัติความสัมพันธ์แห่งความแม่นยำเหมือนใด ๆ ระหว่างคำกลางกับอีก ๒ คำอื่น ๆ คือคำหลักและคำรอง อย่างชัดเจน

โดยเหตุที่บทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลาย จะไม่บอกให้เราทราบอะไรเกี่ยวกับความสัมพันธ์อย่างชนิดที่อาจเป็นไปได้ระหว่างคำกลางกับคำหลักและคำรองเลย เราจึงไม่อาจบอกได้ว่า คำหลักกับคำรองมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่ ดังนั้น ถ้ามีบทตั้งหรือข้อเสนอชนิดปฏิบัติ ๒ ข้อ เราก็ไม่อาจพิสูจน์อะไรได้เลยดังตัวอย่างต่อไปนี้ :

ไม่มี B ใดเป็น A (ไม่มีพืชใดเป็นสัตว์)

ไม่มี C ใดเป็น B (ไม่มีม้าใดเป็นพืช)

ดูคล้าย ๆ กันว่าบทตั้งหรือข้อเสนอคัดค้าน ๒ ข้อนี้ จะก่อให้เกิดบทสรุปชนิดคัดค้านได้ สมมุติว่าจะมีใครสักคนหนึ่งกล่าวว่า : “ไม่มีต้นไม้เป็นหิน, ไม่มีม้าใดเป็นต้นไม้, เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีม้าใดเป็นหิน” บทสรุปอย่างนี้ไม่ถูกต้องหรือ? แน่ละ บทสรุปนี้ถูกแน่ แต่ความถูกต้องของมันหาได้เกิดเพราะบทตั้งหรือข้อเสนอไม่ แม้จะเป็นความจริงที่ว่าไม่มีม้าใดเป็นต้นไม้ แต่เราก็มิได้มีความแม่นยำเหมือนที่เกิดขึ้น โดยอาศัยคำกลางซึ่งจะเป็นเหตุให้เรา

“ทิสอน” ได้ว่า ไม่มีม้าใดเป็นหินเลย บทสรุปคัดค้านจะต้องมีข้อเสนอยืนยันข้อหนึ่ง เช่นในข้อเสนอทั้งหลายเราจะต้องทำค่ากลางให้มันเหมือนคำรองและทำค่ากลางให้ปฏิเสธคำหลัก ทั้งนี้เพราะจะได้พิสูจน์ว่า ในบทสรุป คำรองจะต้องคัดค้านคำหลัก ปรัตถานุমানจะต้องอยู่ในลักษณะ dictum de omni เสมอไป dictum de nullo ย่อมอนุমানไปถึง dictum de omni ได้ เพียง dictum de omni อย่างเดียวก็พอแล้ว สำหรับบทสรุปที่เป็นแบบยืนยัน แต่บทสรุปแบบคัดค้านจะต้องมีทั้ง dictum de omni และ dictum de nullo ถ้าว่าตามแบบปรัตถานุমানหรือรูปนิรนัยแล้ว การคัดค้านย่อมอนุমানไปถึงการยืนยันได้ ดังนั้น เราอาจพิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับข้อเสนอมว่า **“ไม่มีม้าใดเป็นหิน”** ได้ โดยการแสดงให้เห็นว่าอะไรก็ตามที่ได้ยืนยันถึงความเป็น **“ม้า”** โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ย่อมปฏิเสธความเป็น **“หิน”** โดยทั่ว ๆ ไป ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ :

ไม่มีหินใดเป็นสัตว์ (“สัตว์” ได้ปฏิเสธความเป็น “หิน”)

ม้าทุกตัวเป็นสัตว์ (แต่ “สัตว์” ได้ยืนยันความเป็น “ม้า”)

เพราะฉะนั้น **ไม่มีม้าใดเป็นหิน (เพราะฉะนั้น “หิน” ได้ปฏิเสธความเป็น “ม้า”)**

๕. บทสรุปจะเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอส่วนที่มีความหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักน้อยกว่าเสมอไป

กฎข้อนี้แสดงถึงจุดประสงค์โดยทั่ว ๆ ไปที่ว่า บทสรุปต้องไม่มีน้ำหนักแข็งกว่า คือไม่มีความเป็นสากลมากกว่าที่บทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายกล่าวถึง ดังนั้น ความอ่อนหรือความมีน้ำหนักน้อยกว่าอย่างใดอย่างหนึ่งในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายจะต้องปรากฏอยู่ในบทสรุป **“ข้อความที่ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอส่วนที่มีความหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักน้อยกว่า”** หมายความว่า

(๑) **ผู้คดีหรือประพจน์บางส่วนมีข้อความที่มีน้ำหนักน้อยกว่าผู้คดีหรือประพจน์สากล**

(๒) **ผู้คดีหรือประพจน์คัดค้านมีข้อความที่มีน้ำหนักน้อยกว่าผู้คดีหรือประพจน์ยืนยัน**

ดังนั้น ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอข้อหนึ่งเป็นสากลทั่วไป และบทตั้งหรือข้อเสนออีกข้อหนึ่งเป็นบางส่วน บทสรุปก็ต้องเป็นบางส่วนด้วย ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอข้อหนึ่งเป็นเชิงยืนยัน บทตั้งหรือข้อเสนออีกข้อหนึ่งเป็นเชิงคัดค้าน บทสรุปก็ต้องเป็นเชิงคัดค้านด้วย ในทำนองเดียวกันถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอข้อหนึ่งเป็นชนิดเฉพาะเจาะจงหรือบางส่วน และบทตั้งหรือข้อเสนออีกข้อหนึ่งเป็นเชิงคัดค้าน บทสรุปก็ต้องเป็นทั้งคัดค้านและบางส่วน

ตัวอย่างต่อไปนี้อยู่เป็นการฝ่าฝืนกฎแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัย โดยอาศัยวิธีดำเนินการจากบทตั้งหรือข้อเสนอคัดค้านไปสู่บทสรุปชนิดยืนยัน ทั้ง ๆ ที่บทสรุปจะถูกก็ตาม :

ทุก B เป็น A (นักวิทยาศาสตร์ทุกคนเป็นมนุษย์)

ไม่มี C ไคเป็น B (ไม่มีเด็กคนใดเป็นนักวิทยาศาสตร์)

เพราะฉะนั้น ทุก C เป็น A (เพราะฉะนั้น เด็กทุกคนเป็นมนุษย์)

นอกจากกฎ ๕ ข้อดังกล่าวมาแล้วนี้ บางทีก็มีกฎอีกข้อหนึ่งว่า “เมื่อบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นชนิดเฉพาะเจาะจงบางส่วนย่อมไม่มีบทสรุป” จุดมุ่งหมายของกฎข้อนี้ ก็เพื่อให้ได้รู้จักตรวจสอบความสมเหตุสมผลแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ทุกคราวที่ข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นแบบเฉพาะเจาะจงเป็นบางส่วน คำกลางจะต้องเป็นคำที่กระจายมิได้ หรือว่าคำในบทสรุปจะเป็นคำที่กระจายได้ แต่ในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นคำที่ไม่กระจายไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ดังนั้นการกล่าวถึงบทตั้งหรือข้อเสนอเฉพาะเจาะจงบางส่วน ๒ ข้อนี้ จึงมิได้ถือว่าได้ก่อให้เกิดกฎที่ชัดเจนแจ่มแจ้งอะไรมากนักเลย

การพิจารณาตัดสินรูปลักษณะที่สมเหตุสมผลแห่ง ปรตธานุमानหรือรูปนิรนัย

โดยอาศัยหลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตธานุमानนี้ เราอาจพิจารณาตัดสินได้ว่า **รูปลักษณะ (moods)** ในวากยาลังการแบบต่าง ๆ แห่ง

ปรัดตานุมานหรือรูปนิรณัยมีวิธีใดบ้างที่สมเหตุสมผลในวากยาลังการหนึ่งๆ นั้น จะมีรูปลักษณะแบบต่าง ๆ ที่อาจเป็นไปได้ถึง ๑๖ แบบด้วยกัน หรือจะมีการรวม บทตั้งหรือข้อเสนอที่มีคุณภาพและปริมาณที่แตกต่างกันที่อาจนำไปสู่บทสรุป ได้รวม ๑๖ แบบ คือ

AAAA	EEEE	IIII	OOOO
AEIO	AEIO	AEIO	AEIO
.....

ตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ข้างบนนี้ ต้องอ่านจากบนลงล่าง อักษรบนให้ แทนบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก อักษรล่างใช้แทนบทตั้งหรือข้อเสนอรองดังนี้ ใน ชุดแรก แถวที่ ๒ มี A อยู่ข้างบน E อยู่ข้างล่าง ใช้แทนบทตั้งหรือข้อเสนอ หลักเชิงยืนยันทั่วไป และบทตั้งหรือข้อเสนอรองเชิงคัดค้านทั่วไป แถว I-O ก็ ใช้แทนบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเชิงยืนยันบางส่วน และบทตั้งหรือข้อเสนอรอง เชิงคัดค้านบางส่วน

บทสรุปอาจจะสมเหตุสมผล ก็ต่อเมื่อการรวบรวมบทตั้งหรือข้อเสนอ ต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกัน โดยไม่เป็นการฝ่าฝืนละเมิดกฎต่าง ๆ และดังนั้น ก็ ไม่เป็นการฝ่าฝืนหลักการอันเป็นมูลฐานแห่งปรัดตานุมานหรือรูปนิรณัยใด ๆ ด้วย โดยเหตุที่มีวากยาลังการอยู่ ๔ แบบ ในแต่ละแบบมีรูปลักษณะที่อาจเป็น ไปได้อยู่ ๑๖ แบบด้วยกัน เพราะฉะนั้นจึงมีรูปลักษณะ (moods) ที่อาจเป็นไปได้ รวมทั้งหมด ๖๔ แบบด้วยกัน แต่หาได้หมายความว่ารูปลักษณะต่างๆ เหล่านี้ จะสมเหตุสมผลไปเสียทั้งหมดไม่ การที่จะพิจารณาตัดสินว่ารูปลักษณะใดเป็นข้อ ความที่ถูกต้องสมเหตุสมผลนั้น เราจะต้องตรวจสอบรูปลักษณะต่างๆ ทั้ง ๑๖ แบบแห่งวากยาลังการชนิดแรกเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาตรวจสอบวากยาลังการ แบบที่ ๒ แล้วในที่สุดก็พิจารณาตรวจสอบวากยาลังการแบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ โดยทดสอบดูกับหลักการและกฎต่างๆ แห่งปรัดตานุมานหรือรูปนิรณัยต่อไป

เราจะได้พูดถึงเรื่องนี้โดยละเอียดในรูปแบบฝึกหัดท้ายบทนี้ ตอนนี้จะ

พูดถึงข้อความสัก ๒-๓ อย่างเพื่อเป็นแนวที่จะนำไปสู่แบบฝึกหัดท้ายบทต่อไป สมมติว่าเราปรารถนาที่จะตัดสินว่าข้อ E-A ในวากยาลังการที่ ๑ นี้สมเหตุสมผลหรือไม่ เราจะต้องทราบวาทะ อักษรตัวแรกหมายถึงบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก อักษรตัวที่ ๒ หมายถึงบทตั้งหรือข้อเสนอรอง และต้องทราบว่า E ใช้แทนญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป A ใช้แทนญัตติหรือประพจน์ยืนยันทั่วไป ดังที่เราได้เคยปฏิบัติมาแล้วและกำลังจะปฏิบัติต่อไปนั้น เราใช้อักษร A B และ C ใช้แทนคำที่ใช้ในปรกติฐานหรือรูปนิรนัย คือ A ใช้แทน คำหลัก B ใช้แทนคำกลาง และ C ใช้แทน คำรอง เพราะฉะนั้น เราจะได้พิจารณาข้อความในวากยาลังการที่ ๑ ต่อไปนี้ :

ไม่มี B ใดเป็น A (E)

ทุก C เป็น B (A)

ปัญหาที่มีว่า : จากบทตั้งหรือข้อเสนอ ๒ ข้อนี้ เราจะสรุปให้สมเหตุสมผลได้อย่างไร

ไม่มี B ใดเป็น A (E)

ทุก C เป็น B (A)

เพราะฉะนั้น ? (?)

ประการแรกเราจะต้องอ้างถึงหลักการขั้นมูลฐานแห่งปรกติฐานหรือรูปนิรนัยเพื่อที่จะได้พิจารณาว่า จากบทตั้งหรือข้อเสนอเหล่านี้ เราจะสร้างบทสรุปที่สมเหตุสมผลได้หรือไม่ ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเรากล่าวว่า “ไม่มี B ใดเป็น A” A ได้ปฏิเสธหรือคัดค้าน B โดยทั่ว ๆ ไป หรืออย่างสิ้นเชิง และดังนั้น ไม่ว่าอะไรที่มีอยู่ใน B ก็ถูกปฏิเสธหรือคัดค้านด้วย (dictum de nullo) ในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง เรากล่าวว่า “ทุก C เป็น B” B ได้ยืนยันความเป็น C โดยทั่ว ๆ ไป หรืออย่างสิ้นเชิง และดังนั้น B ย่อมยืนยันทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ใน C ด้วย (dictum de omni) เพราะฉะนั้นเมื่อ C รวมอยู่ใน B หรือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ B แต่ A ได้คัดค้านความเป็น B ดังนั้น ย่อมคัดค้านทุกสิ่งทุกอย่าง

ที่มีอยู่ใน B ด้วย เพราะฉะนั้น A ก็ย่อมคัดค้านความเป็น C ด้วยเช่นเดียวกัน :

ไม่มี B ไคเป็น A (A ได้คัดค้านความเป็น B โดยสิ้นเชิง)

ทุก C เป็น B (B ได้ยืนยันความเป็น C โดยสิ้นเชิง)

เพราะฉะนั้น ไม่มี C ไคเป็น A (เพราะฉะนั้น A จึงได้คัดค้านความเป็น C โดยสิ้นเชิง)

แล้วเรากีย่อมสรุปได้ว่า ที่ว่า **“ไม่มี C ไคเป็น A”** นั้นจัดว่าเป็นบทสรุปที่สมเหตุสมผลโดยเป็นบทสรุปที่เกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเชิงคัดค้านทั่วไปกับบทตั้งหรือข้อเสนอรองเชิงยืนยันทั่วไป ในวากยาลังการที่ ๑

การแสดงให้เห็นความสมเหตุสมผลแห่งปรัตตานูมานหรือรูปนิรนัยโดยวิธีนี้โดยอาศัยหลักการอันเป็นมูลฐานนั้น ย่อมเป็นวิธีที่ฉลาดที่สุดในอันที่จะทำให้กระบวนการแห่งการให้เหตุผลเป็นกระบวนการที่ปรากฏชัดและแจ่มแจ้ง เราอาจทดสอบความสมเหตุสมผลแห่งปรัตตานูมานหรือรูปนิรนัยได้ โดยอาศัยกฎที่เอามาใช้ปรับเข้ากับหลักการทั้งหลายได้เช่นเดียวกัน ที่นี้ขอให้เอากฎต่าง ๆ มาทดสอบปรัตตานูมานหรือรูปนิรนัยเดียวกันนั้นแหละดูบ้าง :

ไม่มี B ไคเป็น A

ทุก C เป็น B

เพราะฉะนั้น ?

ประการแรก ขอให้สังเกตว่าบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเป็นเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน กฎข้อที่ ๕ บอกว่า **“บทสรุปจะต้องเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอส่วนที่มีความหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักน้อยกว่าเสมอไป”** เราย่อมระลึกได้ว่า ญัตติหรือประพจน์คัดค้านย่อมมีความหมายหรือน้ำหนักอ่อนกว่าหรือน้อยกว่าญัตติหรือประพจน์ยืนยัน ดังนั้น เราย่อมสามารถเอาญัตติหรือประพจน์ A กับญัตติหรือประพจน์ I ออกจากความที่พอจะสรุปได้แล้ว เพราะญัตติหรือประพจน์ทั้ง ๒ นั้นเป็นเชิงยืนยัน ข้อนี้ทำให้เหลือเพียงญัตติหรือประพจน์ E กับญัตติหรือประพจน์ O เท่านั้นที่พอจะใช้เป็นบทสรุปได้ โดยเหตุที่เราปรารถนาที่จะ

หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตธานูมาน

๓๒๗

พิสูจน์ให้ได้มากที่สุดที่จะมากได้ เราก็ควรลองใช้ญัตติหรือประพจน์ E เป็น
บทสรุปดูบ้าง :

ไม่มี B ไคเป็น A

ทุก C เป็น B

เพราะฉะนั้น ไม่มี C ไคเป็น A

โดยเหตุที่เราใช้สัญลักษณ์แทนศัพท์หรือคำต่าง ๆ (ที่ย่ำถึงรูปแบบแห่ง
ปรตธานูมาน) จึงไม่เคยปรากฏว่าเราฝ่าฝืน กฎข้อแรก เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่า
เราพอจะอนุมานหรือคาดคะเนถึงนัยและการสมมุติแบบเดียวกันด้วยสัญลักษณ์
๓ ตัวนั้น ดังนั้นเมื่อพิจารณาปรตธานูมานหรือรูปนินัยตามแบบ เราก็อาจตัด
การพิจารณาใด ๆ เกี่ยวกับกฎข้อแรกแห่งปรตธานูมานหรือรูปนินัยออกได้

กฎข้อที่ ๒ กล่าวว่า “คำที่กระจายหรือจำแนกได้ในบทสรุปจะต้องเป็น
คำที่กระจายได้หรือจำแนกได้ในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายด้วย” บทสรุปที่มี
คำที่กระจายได้ ๒ คำ (คือ ภาคประธานแห่งญัตติหรือประพจน์ทั่วไปและ
ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์คัดค้านย่อมเป็นคำที่กระจาย
หรือจำแนกได้เสมอ) ดังนั้น เราจะต้องตรวจดูคำหลักและคำรองทั้ง ๒ ในบทตั้ง
หรือข้อเสนอทั้งหลายให้ถี่ถ้วน คำหลักเป็นคำที่กระจาย หรือจำแนกได้ คือ A
เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทตั้งหรือข้อเสนอหลักชนิดคัดค้าน และ
ดังนั้น ย่อมเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ คำรอง คือ C เป็นภาคประธานแห่ง
บทตั้งหรือเสนอรองชนิดทั่วไป และดังนั้นก็ย่อมเป็นคำ ที่กระจายหรือจำแนก
ได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงเป็นการถูกต้องตามกฎข้อที่ ๒

กฎข้อที่ ๓ กล่าวว่า “คำกลางจะต้องกระจายหรือจำแนกได้อย่าง
น้อยครั้งหนึ่ง” ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก คำกลางเป็นภาคประธานของญัตติ
หรือประพจน์ทั่วไป และดังนั้นจึงเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ ดังนั้นกฎข้อที่
๓ นี้จึงเป็นที่น่าพอใจ เราอาจสังเกตว่าในบทตั้งหรือเสนอรองนั้น คำกลาง
เป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้ เพราะคำกลางในบทตั้งหรือเสนอรอง

นั้นเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะแห่งญัตติหรือประพจน์ชนิดยืนยัน แต่ข้อนี้ไม่สำคัญอะไร เพราะกฎบอกว่า คำกลางเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้เพียงครั้งเดียวก็พอแล้ว ถ้าคำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอรองก็เป็นคำที่กระจายได้ อีกด้วย กฎข้อนี้ก็ยังถือว่าถูกต้องอยู่อีกนั่นแหละ เพราะว่ากฎข้อที่ ๓ นี้ ต้องการให้คำกลางเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้อย่างน้อยครั้งหนึ่ง กฎข้อนี้มิได้ห้ามการกระจายคำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เลย

กฎข้อที่ ๔ กล่าวว่า “ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นญัตติปฏิเสธ ย่อมไม่มีบทสรุป” ปรัชถานุमानหรือรูปนิรนัยที่เราากำลังพิจารณากันอยู่นี้ มีบทตั้งหรือข้อเสนอเชิงคัดค้านเพียงข้อเดียวเท่านั้น และดังนั้นเราจึงหาได้ฝ่าฝืนกฎข้อที่ ๔ ไม่

กฎข้อที่ ๕ กล่าวว่า “บทสรุปจะต้องเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอส่วนที่มีความหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักร้อยกว่าเสมอไป” ดังที่เราได้สังเกตเห็นมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า ปรัชถานุमानหรือรูปนิรนัยนี้มีบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเชิงคัดค้านอยู่ข้อหนึ่ง ซึ่งมีความหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักร้อยกว่าบทตั้งหรือข้อเสนอรองเชิงยืนยัน บทสรุปแห่งปรัชถานุमानหรือรูปนิรนัยนี้จึงต้องเป็นเชิงคัดค้าน และดังนั้น จึงชื่อว่าถูกต้องตามกฎข้อที่ ๕

โดยเหตุที่เราได้สังเกตเห็นกฎต่าง ๆ ทั้งหมดแห่งปรัชถานุमानหรือรูปนิรนัยมาแล้ว เราอาจสรุปได้ว่า รูปลักษณะต่างๆต่อไปนี้เป็นวากยาลังการแบบแรกแห่งปรัชถานุमानหรือรูปนิรนัยเป็นวิธีที่สมเหตุสมผล :

ไม่มี B ใดเป็น A

ทุก C เป็น B

เพราะฉะนั้น ไม่มี C ใดเป็น A

เราอาจเพิ่มเติมว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องพิจารณาบทสรุป O ในรูปลักษณะนี้ก็ได้อีก ทั้งนี้เพราะญัตติหรือประพจน์ E ซึ่งเป็นญัตติหรือประพจน์สากลนั้น ได้รวมญัตติหรือประพจน์ O ซึ่งเป็นญัตติหรือประพจน์บางส่วนเข้าไว้ด้วยแล้ว

ถ้าเราสามารถทำได้ เราก็มักจะใช้บทสรุปที่มีน้ำหนักมากกว่าเสมอ :

ขอให้พิจารณาปรตธานุมานหรือรูปนิรนัยอีกวิธีหนึ่ง คราวนี้เป็นวาก-
ยาลังการแบบที่ ๒ รูปลักษณะ A-A

ทุก A เป็น B

ทุก C เป็น B

เพราะฉะนั้น ?

เป็นที่น่าสังเกตในทันทีว่า บทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นเชิงยืนยันเมื่อ
ปรตธานุมานหรือรูปนิรนัยมีบทตั้งหรือข้อเสนอเชิงยืนยัน ๒ ข้อ เราไม่เคย
พบว่าบทสรุปที่เป็นเชิงคัดค้านจะสมเหตุสมผลเลย และแม้ว่าจะไม่มีกฎข้อใด
แห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรนัยจะได้พูดถึงจุดนี้อย่างแจ่มแจ้ง แต่เรากีย่อม
ทราบได้โดยอ้อมหรือโดยปริยายจากกฎที่ว่า บทสรุปมักจะเกิดจากบทตั้ง
หรือข้อเสนอส่วที่มีควมหมายอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักน้อยกว่าเสมอไป โดย
เหตุที่บทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อเป็นเชิงยืนยัน ไม่มีชนิดคัดค้านเลย นั่นคือ
ไม่มีส่วนที่มีข้อความอ่อนกว่าหรือมีน้ำหนักน้อยกว่าที่จะก่อให้เกิดบทสรุปได้เลย
เพราะฉะนั้น บทสรุปก็จะต้องคงความเข้มข้นแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอไว้ นั่นคือ
บทสรุปก็ต้องเป็นเชิงยืนยันด้วย อนึ่ง ถ้าเราลองอาศัยบทตั้งหรือข้อเสนอ
เชิงยืนยันทั้ง ๒ ข้อ นั้น แล้วลองสรุปในเชิงคัดค้านดูบ้าง เราก็คงจะต้องฝ่าฝืน
ไม่กฎข้อที่ ๒ ก็กฎข้อ ๓ แห่งปรตธานุมานหรือรูปนิรนัยเสมอไป ดังนั้นเราอาจ
ตัดญัตติหรือประพจน์ E และญัตติหรือประพจน์ O ออกจากความเป็นบทสรุป
ที่สมเหตุสมผลออกเสียได้ เรายังมีญัตติหรือประพจน์ A และ I เหลืออยู่พอใช้
เป็นบทสรุปได้ โดยเหตุที่บทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นชนิดสากล คือทั่วไป
เราลองใช้ญัตติหรือประพจน์ A เป็นบทสรุป :

ทุก A เป็น B

ทุก C เป็น B

เพราะฉะนั้น ทุก C จึงเป็น A

ณ ที่นี้ก็เช่นเดียวกัน คือ เราไม่จำเป็นต้องเอาตัวเราเข้าไปพัวพันกับกฎข้อแรกแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยทั้งนี้เพราะเราใช้สัญลักษณ์ซึ่งสัญลักษณ์ย่อมคงไว้ซึ่งนัยและการสมมุติแบบเดียวกัน กฎข้อที่ ๒ กล่าวว่า “คำที่กระจายหรือจำแนกได้ในบทสรุปจะต้องเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ในข้อเสนอด้วย” ในปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยนี้ เราจะเห็นได้ว่า เฉพาะภาคประธานของบทสรุปเท่านั้นที่กระจายหรือจำแนกได้ (เพราะเป็นภาคประ-ธานของญัตติหรือประพจน์สากลหรือทั่วไป ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์เชิงยืนยันเป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้) ดังนั้นในบทตั้งหรือข้อเสนอรองนี้เราจำเป็นต้องตรวจสอบดูเฉพาะคำรอง คือ C เท่านั้น คำ C นี้ก็เป็นภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ทั่วไปอีกเช่นเดียวกัน และเพราะฉะนั้น C จึงเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้ด้วย จึงนับว่าถูกต้องตามกฎข้อที่ ๒ นี้

กฎข้อที่ ๓ ที่ว่า “คำกลางจะต้องเป็นคำที่กระจายได้ หรือจำแนกได้อย่างน้อยที่สุดครั้งหนึ่ง” ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก คำกลางใช้เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ยืนยัน และดังนั้นจึงเป็นคำที่ไม่กระจาย ในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง คำกลางก็เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ยืนยัน และเป็นคำที่ไม่กระจายเช่นเดียวกัน ดังนั้นคำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ในปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยนี้จึงเป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้ ดังนั้น จึงเป็นอันว่าเราได้ฝ่าฝืนกฎแห่งปรตธานุमानแล้ว

เราไม่มีจุดประสงค์ใด ๆ ที่จะพูดถึงกฎแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยข้ออื่น ๆ ต่อไปอีก ทั้งนี้ก็เพราะว่า การฝ่าฝืนกฎเพียงข้อเดียวก็สามารถพอที่จะทำให้ปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยไม่สมเหตุสมผลได้แล้ว ช่วยไม่ได้เลยในการที่จะทำให้ญัตติหรือประพจน์ I เป็นบทสรุป ทั้งนี้เพราะแม้บทสรุปจะเป็นญัตติหรือประพจน์ I คำกลางในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ก็ยังคงเป็นคำที่ไม่กระจายอยู่ดีเราได้ญัตติหรือประพจน์ E และ O ออกจากการที่จะเป็นบทสรุปไปเรียบร้อยแล้ว ดังนั้น เราจึงขอสรุปว่ารูปลักษณ์แบบ A-A ไม่อาจช่วยให้บทสรุปในวากยาลังการแบบที่ ๒ สมเหตุสมผลได้

ประติมานวิทยาหรือรูปนิรันดร์ที่สรุปอย่างอ้อมค้อม

ก่อนที่จะดำเนินไปสู่ปัญหาและแบบฝึกหัดในตอนท้ายบทนี้โปรดได้สังเกตไว้ด้วยว่า ประติมานวิทยาหรือรูปนิรันดร์บางชนิด อาจสรุปโดยอ้อม ๆ คือ ไม่ใช่โดยตรงได้ การสรุปชนิดอ้อมๆ ไม่ตรงนั้น จะเกิดขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อคำหลักปรากฏว่าเป็น *ภาคประธาน* ของบทสรุป และคำรองปรากฏว่าเป็น *ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ* ของบทสรุป ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ :

บาง B เป็น A (ตำราบางพวกเป็นหนังสือ)

ไม่มี C ใดเป็น B (ไม่มีนวนิยายพวกใดเป็นตำรา)

เพราะฉะนั้น บาง A ไม่เป็น C (เพราะฉะนั้น หนังสือบางพวกจึงไม่เป็นนวนิยาย)

ในวากยาลังการแบบแรก รูปลักษณะที่สมเหตุสมผลที่นำไปสู่การสรุปโดยปริยาย ไม่ใช่โดยตรงนั้น ก็มี : A-A-I; E-A-E; A-I-I; A-E-O และ I-E-O (รูปลักษณะที่สมเหตุสมผลที่นำไปสู่การสรุปชนิดอ้อมค้อมในวากยาลังการที่ ๒ และที่ ๓ ย่อมไม่มีคุณค่าที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดใด ๆ เลย) ในบรรดารูปลักษณะที่สมเหตุสมผล ๕ แบบ ในวากยาลังการแบบที่ ๑ นั้น เฉพาะ ๓ รูปลักษณะแรกเท่านั้นที่เราอาจได้รับโดยอาศัยการสรุปโดยตรงในวากยาลังการที่ ๑ (A-A-I รวมอยู่ใน A-A-A) ในวากยาลังการแบบที่ ๑ มีการรวมบทตั้งหรือข้อเสนอด่าง ๆ เข้าด้วยกันเพียง ๒ แบบจริง ๆ ที่ยอมให้มีการสรุปชนิดอ้อมค้อมอย่างน่าสังเกตอยู่ คือ :

ทุก B เป็น A

ไม่มี C ใดเป็น B

เพราะฉะนั้น บาง A ไม่เป็น C

และ

บาง B เป็น A

ไม่มี C ใดเป็น B

เพราะฉะนั้น บาง A ไม่เป็น C

รูปลักษณะทั้ง ๒ แบบนี้เรียกได้อย่างเต็มทีว่าเป็น “**รูปลักษณะชนิดอ้อม**” แห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ ไม่มีรูปลักษณะแห่งการสรุปชนิดอ้อม ค้อม ใดๆ ที่ก่อให้เกิดวากยาลังการที่เด่นชัด เป็นแต่เพียงผลแห่งรูปลักษณะบางส่วนในวากยาลังการที่กำหนดให้อย่างง่าย ๆ เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จึงมีรูปลักษณะชนิดที่อ้อมค้อม แต่ไม่มีวากยาลังการชนิดที่อ้อมค้อมเลย และเฉพาะรูปลักษณะ ๒ แบบแรกแห่งวากยาลังการที่ ๑ นี้ที่สรุปโดยอ้อมค้อมเท่านั้น ที่มีคุณค่าที่เห็นได้อย่างเด่นชัด คุณค่านี้เกิดจากการได้รับบทสรุปที่เราไม่อาจบรรลุถึงได้ตรงๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม เราจะได้พิจารณาเฉพาะรูปลักษณะต่าง ๆ ที่สรุปโดยตรงเฉพาะในวากยาลังการทั้ง ๔ แบบเท่านั้น

ประการสุดท้าย ดังที่เราได้เห็นมาแล้วในบทก่อน ๆ ว่า เราไม่ควรเอารูปลักษณะแห่งวากยาลังการชนิดที่อ้อมค้อมมาสับสนปนเปกับวากยาลังการแบบที่ ๔ รูปลักษณะที่อ้อมค้อมแห่งปรตถานุমানหรือรูปนิรนัยแบบนี้ยังคงรักษาคำหลักเป็นหลัก คำรองเป็นรอง และคำกลางเป็นกลางอยู่ เพียงแต่ในบทสรุปเท่านั้นที่เราเอาคำหลักกับคำรองสลับสับเปลี่ยนตำแหน่งกัน ตรงกันข้ามวากยาลังการแบบที่ ๔ ให้ความหมายของคำกลาง คำหลัก และคำรองสับสนปนเปกันมากทีเดียว

กฎพิเศษเพิ่มเติมสำหรับปรตถานุমানหรือรูปนิรนัย ที่สมเหตุสมผลในวากยาลังการต่าง ๆ

วากยาลังการที่ ๑

๑. บทตั้งหรือข้อเสนอรองจะต้องเป็นยืนยันเสมอไป
๒. บทตั้งหรือข้อเสนอหลักจะต้องเป็นสากลเสมอไป

วากยาลังการที่ ๒

๑. บทตั้งหรือข้อเสนอหนึ่งจะต้องเป็นคัดค้าน
๒. บทตั้งหรือข้อเสนอหลักจะต้องเป็นสากลเสมอไป

วาทะการที่ ๓

๑. บทตั้งหรือข้อเสนอรองจะต้องเป็นยืนยันเสมอไป
๒. บทสรุปจะต้องเป็นบางส่วนเสมอไป

วาทะการที่ ๔

๑. บทตั้งหรือข้อเสนอหลักจะเป็นบางส่วนไม่ได้ ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอใดข้อเสนอหนึ่งเป็นคัดค้าน
๒. บทตั้งหรือข้อเสนอรองจะเป็นบางส่วนไม่ได้ ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเป็นยืนยัน
๓. บทสรุปจะเป็นสากลไม่ได้ ถ้าข้อตั้งหรือข้อเสนอรองเป็นยืนยัน

ปัญหาบทที่ ๑๖

๑. ปรีตถานูมานหรือรูปนिरนัยในฐานะที่เป็นการให้เหตุผลแบบหนึ่งนั้นในเบื้องต้นแรกอาศัยอะไรเป็นหลัก ?
๒. จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบหลักการข้อแรกแห่งปรีตถานูมานหรือรูปนिरนัย.
๓. จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบหลักการข้อที่ ๒ แห่งปรีตถานูมานหรือรูปนिरนัย.
๔. กฎต่าง ๆ แห่งปรีตถานูมานหรือรูปนिरนัยมีความสัมพันธ์ต่อหลักการต่างๆ แห่งปรีตถานูมานหรือรูปนिरนัยอย่างไร ?
๕. เราจะทำให้เกิดความพินเื้อแห่งคำที่ ๔ ได้อย่างไร ?
๖. ทำไมในบทสรุป เราจึงไม่อาจมีคำที่กระจายหรือจำแนกได้ ถ้าหากในข้อเสนอ คำนั้นเป็นคำที่ไม่กระจายหรือจำแนกมิได้ ?
๗. ทำไมคำกลางจึงจำเป็นต้องเป็นคำที่กระจายหรือจำแนกได้อย่างน้อยที่สุดครั้งหนึ่งด้วย ?
๘. ถ้าเรามีบทตั้งหรือข้อเสนอว่า “ไม่มี B ใดเป็น A” และ “ไม่มี C ใดเป็น B” ทำไมจึงสรุปว่า “ไม่มี C ใดเป็น A” ไม่ได้
๙. ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะเป็นญัตติหรือประพจน์ที่มีข้อความ “อ่อนกว่า” หรือมีน้ำหนักน้อยกว่าอีกญัตติหรือประพจน์หนึ่งได้ อย่างไร ?
๑๐. ทำไมจึงไม่จำเป็นที่จะต้องตั้งกฎว่า “ถ้ามีบทตั้งหรือข้อเสนอบางส่วน ๒ ข้อ ก็จะมีบทสรุปไม่ได้” ด้วย ? อธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.
๑๑. จงพิจารณาตัดสินว่า รูปลักษณ์แบบ A-O-O จะเป็นรูปลักษณ์ที่สมเหตุสมผลในวากยาลังการในแบบใด ๆ ได้บ้างไหม ?
๑๒. ทำไมในวากยาลังการแบบที่ ๒ รูปลักษณ์แบบ A-A-A จึงไม่ สมเหตุ

หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปรตถนุมน

๓๓๕

สมผล ? และทำไมวากยาลังการแบบที่ ๓ รูปลักษณะแบบ A-A-A จึง
ไม่สมเหตุสมผล ?

๑๓. ปรตถนุมนหรือรูปนินยที่สรุปไม่ตรงคือแบบอ้อมค้อมนั้นหมายความว่า
ว่อย่างไร ?

๑๔. จงชี้ให้เห็นว่ วากยาลังการแบบที่ ๑ ซึ่งสรุปไม่ตรงนั้นแตกต่างกับวาก-
ยาลังการแบบที่ ๔.

แบบฝึกหัดที่ ๑

นี่เป็นแบบฝึกหัดสำหรับที่จะให้ตัดสินใจความที่สมเหตุสมผลแห่งปรัตถนุমানหรือรูปนिरन्य ในแบบฝึกหัดนี้ ในขั้นแรกให้ทราบบทสรุปโดยการรวมบทตั้งหรือข้อเสนอ ๒ ข้อเข้าด้วยกัน ตามวากยาลังการแบบที่ ๑ ในการเอาบทตั้งหรือข้อเสนอมารวมกันเหล่านี้ ขอกำหนดให้บทตั้งหรือข้อเสนอหลักอยู่บรรทัดบน บทตั้งหรือข้อเสนอรองอยู่บรรทัดล่าง เส้นที่ขีดไว้ได้แถวตัวอักษรย่อมเป็นการแยกบทตั้งหรือข้อเสนออกจากบทสรุปที่อาจเป็นไปได้ที่จะได้รับ จงเอาบทตั้งหรือข้อเสนอมารวมกันตามแบบที่กำหนดให้คือ A-A ก่อนแล้วก็ A-E แล้ว A-I เรื่อย ๆ ไป ถ้าเราสร้างบทสรุปได้อย่างสมเหตุสมผล ก็จงใส่ตัวอักษรที่ใช้แทนชนิดแห่งญัตติหรือประพจน์ (คือ A E I หรือ O) ลงไปได้ การรวมบทตั้งหรือข้อเสนอเข้าด้วยกัน ถ้าหากไม่สามารถจะหาบทสรุปที่สมเหตุสมผลได้ ก็จงปล่อยให้ช่องว่างนั้นว่างไว้ในวากยาลังการแบบที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ ก็ให้ปฏิบัติในทำนองเดียวกัน คือ ให้สังเกตดูการจัดคำต่าง ๆ ที่ผูกเพี้ยนกันไปในแต่ละวากยาลังการ

เมื่อได้สร้างรูปลักษณะที่สมเหตุสมผลของแต่ละวากยาลังการขึ้นมาแล้ว จงตอบปัญหา ๒ ข้อ ที่ตั้งไว้ได้วากยาลังการแต่ละแบบนั้น คำตอบปัญหาเหล่านี้จะกลายเป็นกฎพิเศษแห่งปรัตถนุমানหรือรูปนिरन्य นั่นคือจะเป็นกฎต่าง ๆ ที่ใช้กับวากยาลังการเฉพาะแบบ ๆ ไป

วากยาลังการ แบบที่ ๑

AAAA	EEEE	IIII	OOOO
AEIO	AEIO	AEIO	AEIO

.....

เมื่อได้สร้างข้อความที่สมเหตุสมผลแล้ว จงบอกด้วยว่า ญัตติหรือประ-

หลักการและกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับปริมาณ

๓๓๗

พจน์ชนิดใด (คือ ญัตติหรือประพจน์ชนิดสากล บางส่วน ยืนยัน หรือคัดค้าน) ที่จะต้องปรากฏอยู่เสมอ :

- ก. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรองในวากยาลังการแบบที่ ๑.....
- ข. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักในวากยาลังการแบบที่ ๑.....

วากยาลังการ แบบที่ ๒

AAAA EEEE IIII OOOO
AEIO AEIO AEIO AEIO

.....

เมื่อได้ข้อความที่สมเหตุสมผลแล้ว จงบอกด้วยว่า ญัตติหรือประพจน์ชนิดใดที่จะต้องปรากฏอยู่เสมอ :

- ก. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอข้อหนึ่งใน ๒ ข้อในวากยาลังการแบบที่ ๒
- ข. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักในวากยาลังการแบบที่ ๒

.....

วากยาลังการ แบบที่ ๓

AAAA EEEE IIII OOOO
AEIO AEIO AEIO AEIO

.....

เมื่อได้สร้างข้อความที่สมเหตุสมผลได้แล้ว จงบอกด้วยว่า ญัตติหรือประพจน์ใดที่จะปรากฏอยู่เสมอ :

- ก. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรองในวากยาลังการแบบที่ ๓

.....

- ข. ในฐานะเป็นบทสรุปในวากยาลังการแบบที่ ๓

.....

วากยาลังการ แบบที่ ๔

AAAA	EEEE	IIII	OOOO
AEIO	AEIO	AEIO	AEIO
.....

เมื่อได้สร้างข้อความที่สมเหตุสมผลได้แล้ว จงบอกด้วยว่าญาติหรือ
ประพจน์ชนิดใดที่จะต้องปรากฏอยู่เสมอ :

ก. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนหลักในวากยาลังการแบบที่ ๔

.....

ข. ในฐานะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนรองในวากยาลังการแบบที่ ๔

.....

ค. ในฐานะเป็นบทสรุปในวากยาลังการแบบที่ ๔

.....

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงเขียนบทสรุปแห่งปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยต่อไปนี้ ในเมื่อเรา
อาจหาบทสรุปอย่างสมเหตุสมผลและโดยตรงได้ ถ้าไม่มีบทสรุป ก็ให้ขีดเส้น
ใต้และบอกด้วยว่าเพราะขัดกับกฎข้อใด ถ้าได้บทสรุปอย่างสมเหตุสมผล ก็
จงระบุรูปลักษณะและวากยาลังการไว้ทางด้านขวา ในตัวอย่างแต่ละตัวอย่าง
นั้น ได้กล่าวถึงข้อเสนอรองไว้ในบรรทัดที่ ๒

๑. ไม่มี X ใดเป็น Y

ทุก Z เป็น X

∴

๒. ทุก X เป็น Y

บาง Z เป็น X

∴

๓. บาง Y เป็น X

ไม่มี Z ใดเป็น Y

∴

๔. ทุก Z เป็น Y

ทุก Z เป็น X

∴

๕. ไม่มี X ใดเป็น Y

บาง Z เป็น X

∴

๓๔๐

ตรรกศาสตร์

๖. ไม่มี X ใดเป็น Z

บาง Y ไม่เป็น Z

∴

๗. บาง Z เป็น X

ทุก Z เป็น Y

∴

๘. ไม่ใช่ทุก X เป็น Y

บาง Z เป็น X

∴

๙. ไม่มี X เป็น Y

บาง Z เป็น Y

∴

๑๐. ทุก Y เป็น X

ทุก Z เป็น X

∴

๑๑. ไม่มี Z ใดเป็น X

บาง Z เป็น Y

∴

๑๒. ไม่ใช่ Y ทั้งหมดเป็น X

Y ทั้งหมดเป็น Z

∴

๑๓. สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์สี่เท้า

ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นสัตว์สี่เท้า

∴

๑๔. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

∴

ผู้มีเกียรติบางคนเป็นนักการเมือง

๑๕. นกทุกชนิดเป็นสัตว์ปีก

∴

ไม่มีแมวตัวใดเป็นนก

แบบฝึกหัดที่ ๓

จงพิจารณาปรัตตานุমানหรือรูปนिरนัยต่อไปนี้ ว่ามีปรัตตานุমানหรือรูปนिरนัยใดบ้างที่สมเหตุสมผลหรือไม่สมเหตุสมผล ถ้าปรัตตานุমানหรือรูปนिरนัยใดไม่สมเหตุสมผล จงบอกด้วยว่าเพราะขัดกับกฎข้อไหน :

๑. การโต้เถียงทุกชนิดเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุผล
ปรัตตานุমানทุกชนิดเป็นการโต้เถียง
เพราะฉะนั้น ปรัตตานุমানทุกชนิดจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุผล
๒. นักศึกษาบางพวกไม่เป็นคนฉลาด
เฟรชแมนทั้งหมดเป็นนักศึกษา
เพราะฉะนั้น เฟรชแมนบางพวกไม่เป็นคนฉลาด
๓. ไม่มีคริสต์ศาสนิกชนคนใดบูชารูปเคารพ
บุคคลนอกศาสนาบางพวกบูชารูปเคารพ
เพราะฉะนั้น บุคคลนอกศาสนาบางพวกจึงไม่ใช่คริสต์ศาสนิกชน
๔. ญัตติบางชนิดเป็นเชิงยืนยัน
ญัตติทั้งหมดเป็นการแสดงออกทางวาจาหรือคำพูดแบบผสม
เพราะฉะนั้น การแสดงออกทางวาจาหรือคำพูดแบบผสมบางชนิดจึงเป็นเชิงยืนยัน
๕. ผู้เชี่ยวชาญบางพวกได้รับเงินเดือนสูง
ไม่มีเสมียนคนใดเลยได้รับเงินเดือนสูง
เพราะฉะนั้น เสมียนบางพวกไม่เป็นผู้เชี่ยวชาญ
๖. ไม่ใช่ทนายความทุกคนเป็นผู้รอบรู้ไปหมดทุกอย่าง
คนทุกคนไม่เป็นทนายความ
เพราะฉะนั้น คนทุกคนไม่เป็นผู้รอบรู้ไปหมดทุกอย่าง

๗. กุหลาบทุกชนิดสวยงาม
กุหลาบทุกชนิดเป็นดอกไม้
เพราะฉะนั้น ดอกไม้บางชนิดสวยงาม
๘. งูทุกชนิดเป็นสัตว์เลื้อยคลาน
สัตว์เลื้อยคลานทุกชนิดเป็นสัตว์
เพราะฉะนั้น งูทุกชนิดเป็นสัตว์
๙. ผู้แทนราษฎรทั้งหมดเป็นพลเมือง
ไม่ใช่คนทั้งหมดเป็นพลเมือง
เพราะฉะนั้น ไม่ใช่คนทั้งหมดเป็นผู้แทนราษฎร
๑๐. ม้าทุกตัวเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม
ม้าทุกตัวเป็นสัตว์ที่มีสี่ขา
เพราะฉะนั้น สัตว์ที่มีสี่ขาทุกชนิดเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม
๑๑. กลอุบายทั้งหมดเป็นความไม่ซื่อสัตย์
ผู้เล่นไพ่ทั้งหมดยอมชนะด้วยกลอุบาย
เพราะฉะนั้น ผู้เล่นไพ่ทั้งหมดเป็นคนไม่ซื่อสัตย์
๑๒. ไม่มีคุณภาพชนิดใดเป็นปริมาณ
สีทุกสีเป็นคุณภาพชนิดหนึ่ง
เพราะฉะนั้น ไม่มีสีใดเป็นปริมาณ
๑๓. ไม่มีดอกไม้ใดเป็นแร่ธาตุ
ดอกไม้ทุกชนิดเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่ง
เพราะฉะนั้น ไม่มีแร่ธาตุใดเป็นดอกไม้
๑๔. นายพลทุกคนเป็นทหาร
ไม่มีนายพลคนใดเป็นขุนนาง
เพราะฉะนั้น ไม่มีขุนนางคนใดเป็นทหาร

๑๕. ไม่มีเด็กคนใดเป็นผู้ใหญ่
เด็กทุกคนเป็นมนุษย์
เพราะฉะนั้น มนุษย์บางคนเป็นผู้ใหญ่
๑๖. ไม่มีทรราชใดเป็นรัฐบุรุษ
คนบางพวกเป็นทรราช
เพราะฉะนั้น คนบางพวกไม่เป็นรัฐบุรุษ
๑๗. อัยการทุกคนเป็นนักกฎหมาย
ไม่ใช่ข้าราชการทุกคนเป็นนักกฎหมาย
∴ เพราะฉะนั้นไม่ใช่ข้าราชการทุกคนเป็นอัยการ
๑๘. ไม่มีทหารม้าคนใดเป็นทหารอากาศ
ทหารบกบางคนเป็นทหารม้า
∴ เพราะฉะนั้นทหารบกบางคนไม่เป็นทหารอากาศ
๑๙. นักศึกษาบางรูปเป็นเปรียญ
นักศึกษาบางรูปเป็นผู้ทรงศีล
∴ เพราะฉะนั้นผู้ทรงศีลบางรูปเป็นเปรียญ
๒๐. ปลาบางชนิดไม่เป็นสัตว์มีเกล็ด
ปลาทุกชนิดเป็นสัตว์น้ำ
∴ เพราะฉะนั้นสัตว์น้ำบางชนิดไม่เป็นสัตว์มีเกล็ด

แบบฝึกหัดที่ ๔

จงถือว่าผู้คิดหรือประพันธ์ต่อไปนี้เป็นบทสรุป แล้วจงสร้างบทตั้งหรือข้อเสนอลงมา เพื่อพิสูจน์ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอเหล่านั้นสมเหตุสมผลในวาทะการที่เหมาะสมแบบใดแบบหนึ่ง นี่เป็นแบบฝึกหัดที่สร้างขึ้นเพื่อความสามารถในการหาคำกลาง นั่นคือ ในการค้นหาเหตุผลที่ดีว่าเพราะเหตุใดบทสรุปจึงถูกต้อง

๑. ผู้แต่งบทละครทุกคนเป็นศิลปิน
 ๒. ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนใดเป็นวุฒิสมาชิก
 ๓. ต้นไม้ทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีชีวิต
 ๔. ไม่มีปลาตัวใดเป็นสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม
 ๕. ไม่ใช่ผู้มีสมองเปรี๊ยะปราดทุกคนเป็นนักคำนวณ
 ๖. ทนายความบางพวกเป็นคนที่ไว้วางใจได้
 ๗. นักมวยทุกคนเป็นผู้ชาย
 ๘. ไม่มีญาติใดเลยเป็นปรตธานุมา
 ๙. มนุษย์บางพวกไม่เป็นคนยุติธรรม
 ๑๐. ไม่มีวงกลมใดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
-

แบบฝึกหัดที่ ๕

ก. จงเติมชีวิตที่ขาดอยู่ในปรัถานูมานต่อไปนี้ให้สมบูรณ์และสมเหตุสมผล

๑. ไม่มีทรราชคนใดเป็นผู้มีคุณธรรม

∴ นักปฏิวัติบางคนไม่เป็นทรราช

๒.

นักตรรกศาสตร์ทุกคนเป็นผู้มีเหตุผล

∴ นักตรรกศาสตร์ทุกคนเป็นผู้แสวงหาความจริง

๓. นักปรัชญาบางคนเป็นนักเศรษฐศาสตร์

นักเศรษฐศาสตร์ทุกคนเป็นนักวัตถุนิยม

∴

๔. นักวิชาการทุกคนเป็นผู้มีความรู้

∴ กรรมกรบางคนไม่เป็นนักวิชาการ

๕.

นักปรัชญาทุกคนเป็นนักวิชาการ

∴ นักวิชาการบางคนเป็นผู้มีอุดมการณ์

๖. ไม่มีกรรมกรคนใดเป็นข้าราชการ

กรรมกรทุกคนเป็นผู้มีรายได้น้อย

∴

๗. สังหารทุกอย่างเป็นของไม่เที่ยง

∴ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเป็นของไม่เที่ยง

๘. ไม่มีพระอรหันตองค์ใดเป็นปุถุชน

ปุถุชนทุกคนเป็นผู้มีกิเลส

∴

๙. พระทุกรูปเป็นผู้ทรงศีล

พระทุกรูปเป็นผู้ชาย

∴

๑๐

ศาสดาทุกคนเป็นนักปรัชญา

∴ ไม่มีศาสดาคนใดเป็นนักมายากล

**ข. จงพิสูจน์ปรตธานุมานต่อไปนี้ว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ ถ้าสมเหตุสมผล
ให้บอกว่าเป็นวากยาลังการใด รูปลักษณะใด ถ้าไม่สมเหตุสมผล
ให้บอกด้วยว่าเพราะผิดกฎข้อใด**

๑. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

ไม่มีข้าราชการประจำคนใดเป็นรัฐมนตรี

∴ ไม่มีข้าราชการประจำคนใดเป็นนักการเมือง

๒. ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นผู้ยู่ค้าฟ้า

ผู้มีอำนาจทุกคนเป็นมนุษย์

∴ ไม่มีผู้มีอำนาจคนใดเป็นผู้ยู่ค้าฟ้า

๓. สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ที่เห่าได้

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์สี่เท้า

∴ สัตว์ที่เห่าทุกตัวเป็นสัตว์ที่เห่าได้

๔. ไม่มีผู้ถือคติคนใดเป็นผู้มีความยุติธรรม
นักกฎหมายบางคนเป็นผู้มีความยุติธรรม

∴ นักกฎหมายบางคนไม่เป็นผู้ถือคติ

๕. นักประชาธิปไตยทุกคนเป็นผู้สนับสนุนให้มีรัฐสภา
ทหารบางคนเป็นผู้สนับสนุนให้มีรัฐสภา

∴ ทหารบางคนเป็นนักประชาธิปไตย

บทที่ ๑๗

การลดทอนปรตธานูมานหรือรูปนินัย ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑

REDUCTION OF SYLLOGISMS TO THE FIRST FIGURE

ในบทที่แล้วเราได้เน้นไว้ว่า วากยาลังการแบบที่ ๑ เป็นแบบที่สมบูรณ์ และว่าวากยาลังการแบบที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ เป็นแบบที่ไม่สมบูรณ์ เพราะผิดไปจากความสมจริงอย่างประจักษ์ชัดในด้านเกี่ยวกับหลักการตามแบบปรตธานูมานหรือรูปนินัย และกลาเคลื่อนไปจากการจัดคำต่างๆตามแบบปรตธานูมานหรือรูปนินัย ผลก็คือรูปลักษณะต่างๆ (moods) ๔ แบบ แห่งวากยาลังการแบบที่ ๒ รูปลักษณะต่างๆ ๖ แบบ แห่งวากยาลังการแบบที่ ๓ และรูปลักษณะต่างๆ ๕ แบบ แห่งวากยาลังการแบบที่ ๔ จึงไม่สมบูรณ์แบบเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับรูปลักษณะต่างๆ ๔ แบบ แห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ เราอาจแสดงจุดนี้ให้เห็นเป็นภาพได้โดยการเปรียบเทียบรูปลักษณะต่างๆ ๔ แบบต่อไปนี้คือ เอรูปลักษณะหนึ่งในแต่ละวากยาลังการแห่งปรตธานูมานมาเปรียบเทียบกันดังต่อไปนี้ :

วากยาลังการที่ ๑ วากยาลังการที่ ๒ วากยาลังการที่ ๓ วากยาลังการที่ ๔
ไม่มี B ไตเป็น A ไม่มี A ไตเป็น B ไม่มี B ไตเป็น A ไม่มี A ไตเป็น B
บาง C เป็น B บาง C เป็น B บาง B เป็น C บาง B เป็น C
บาง C ไม่เป็น A บาง C ไม่เป็น A บาง C ไม่เป็น A บาง C ไม่เป็น A

ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า การจัดคำในวากยาลังการแบบที่ ๑ ย่อมแจ่มชัดมากกว่าในวากยาลังการแบบที่ ๒ แบบที่ ๓ หรือแบบที่ ๔ ถ้าว่าโดยหลักการแล้ว คำกลางย่อมครองตำแหน่งกลางในวากยาลังการแบบที่ ๑ ทั้ง

ย่อมเป็นที่แจ่มชัดด้วยว่ารูปลักษณะในวากยาลังการแบบที่ ๒ อาจเปลี่ยนเป็นรูปลักษณะในวากยาลังการในแบบที่ ๑ ได้ง่าย โดยสลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเสียใหม่เป็น :

วากยาลังการแบบที่ ๒

ไม่มี A ไตเป็น B

บาง C เป็น B

บาง C ไม่เป็น A

วากยาลังการแบบที่ ๑

ไม่มี B ไตเป็น A

บาง C เป็น B

บาง C ไม่เป็น A

ในทำนองเดียวกัน รูปลักษณะในวากยาลังการแบบที่ ๓ ก็อาจเปลี่ยนเป็นรูปลักษณะในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้ง่าย ๆ โดยสลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองเสียใหม่เป็น :

วากยาลังการแบบที่ ๓

ไม่มี B ไตเป็น A

บาง B เป็น C

บาง C ไม่เป็น A

วากยาลังการแบบที่ ๑

ไม่มี B ไตเป็น A

บาง C เป็น B

บาง C ไม่เป็น A

และเราสามารถเปลี่ยนรูปลักษณะในวากยาลังการที่ ๔ ให้เป็นรูปลักษณะในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้ โดยสลับศัพท์ทั้งในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักและบทตั้งหรือข้อเสนอรองดังนี้

วากยาลังการแบบที่ ๔

ไม่มี A ไตเป็น B

บาง B เป็น C

บาง C ไม่เป็น A

วากยาลังการแบบที่ ๑

ไม่มี B ไตเป็น A

บาง C เป็น B

บาง C ไม่เป็น A

การกระทำแบบนี้เราเรียกว่าการลดทอนปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยในวากยาลังการแบบที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ นั่นคือการทำรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แห่งวากยาลังการแบบที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ ให้เป็นรูปลักษณะต่างๆ ที่สมบูรณ์แห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่ารูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบทั้งหมด จะทำให้เป็นรูปลักษณะที่สมบูรณ์ได้ง่ายๆ

ตั้งตัวอย่างที่ยกให้ดูแล้วเสมอไป ในกรณีนั้นเพียงแต่เราสลับศัพท์บทตั้ง หรือ ข้อเสนออย่างง่าย ๆ เท่านั้น ก็สามารถลดทอนปริศนาได้ ถ้าหากว่าเรา ตรวจดูรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบทั้งหมดโดยตลอด แล้วทำรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบเหล่านั้นให้เป็นรูปลักษณะที่สมบูรณ์แบบ เราก็ควรจะพบว่า ในบาง กรณี เราสลับศัพท์ทั้งในบทสรุปและบทตั้งหรือข้อเสนอต่าง ๆ ได้อย่างง่าย ๆ และในบางกรณี เราก็สลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อเสนอได้อย่างจำกัด เราควรจะพบ ด้วยว่า มีอยู่ใน ๒ กรณีที่บทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ จะต้องถูกเปลี่ยนตำแหน่ง กัน นั่นคือจะต้องถูกสลับเปลี่ยนที่กัน และในอีก ๒ กรณีจะปรากฏว่าการทำ ปริศนาหรือรูปนิรนัยให้เป็นแบบที่ ๑ จะทำได้โดยวิธีการทำให้ขัดแย้งกัน (Contradiction) เท่านั้น

คงจะเป็นการก่อให้เกิดการเข้าใจได้เป็นอย่างดีถ้าหากจะได้พิจารณารูป- ลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบทั้งปวง (ยกเว้น A-O-O ในวากยาลังการแบบที่ ๒ และ O-A-O ในวากยาลังการแบบที่ ๓ ซึ่งมีความยุ่งยากเป็นพิเศษ) และแสดงภาพ ประกอบให้เห็นว่า เราทำรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบแต่ละชนิดให้เป็น รูปลักษณะ ที่สมบูรณ์แบบในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้อย่างไร เราอาจใช้แบบ ต่อไปนี้เป็น ตัวอย่างได้ :

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

ไม่มีหีนก่อนใดเป็นสัตว์

เพราะฉะนั้น ไม่มีหีนก่อนใดเป็นสุนัข

เราจะทำรูปลักษณะในวากยาลังการแบบที่ ๒ นี้ ให้เป็นรูปลักษณะที่ สมบูรณ์ ในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้อย่างไร ?

ขอให้เราได้สังเกตไว้ในเบื้องต้นแรกด้วยว่า คำกลางในวากยาลังการแบบที่ ๑ จะต้องอยู่ในตำแหน่งภาคประธานในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก คำกลางก็คือ คำว่า “สัตว์” การแก้ปัญหาก็ง่ายที่สุดก็คงจะเป็นการสลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อ เสนอหลักที่ว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์” แต่ผู้ตั้งหรือประพจน์ชนิดนี้เป็น ชนิด ยืนยันทั่วไปและอาจสลับศัพท์ได้อย่างจำกัดเป็น “สัตว์บางชนิดเป็นสุนัข” เท่านั้น

ปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัยก็จะปรากฏเป็นรูปดังนี้ :

สัตว์บางชนิดเป็นสุนัข

ไม่มีหิโนใดก่อนเป็นสัตว์

เพราะฉะนั้น ไม่มีหิโนใดก่อนเป็นสุนัข

ปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัยนี้ แม้ว่าจะอยู่ในวากยาลังการแบบที่ ๑ แต่ ก็ยังคงผิด คือ ไม่สมเหตุสมผลอยู่นั่นเอง คำว่า “สุนัข” ในบทสรุปเป็นคำที่ กระจายหรือจำแนกได้ คือ เป็นคำที่มีน้ำหนักหรือความหมายกระจายเป็น สากลทั่วไป แต่ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก คำว่า “สุนัข” เป็นคำที่ไม่กระจาย หรือจำแนกมิได้ คือเป็นคำที่มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัด นอกจากนั้น บทสรุปเป็นแบบสากลทั่วไป แต่บทตั้งหรือข้อเสนอหลักเป็นแบบบางส่วน บทสรุปจึงมิได้เกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอสวนที่มีน้ำหนักหรือความหมายน้อย กว่า เพราะฉะนั้น ก็เป็นอันว่ายังแก้ปัญหานี้ไม่ได้ยู่ด้นั้นแหละ

แต่ญัตติหรือประพจน์คัดค้านทั่วไป นั่นคือ บทตั้งหรือข้อเสนอรองใน ปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัยเดิมของเราจะสลับศัพท์ได้ง่ายๆ คือ ญัตติหรือ ประพจน์ว่า “ไม่มีหิโนใดเป็นสัตว์” สลับศัพท์เป็น “ไม่มีสัตว์ใดเป็นหิโน” แล้วปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัยก็จะปรากฏในแบบนี้ :

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

ไม่มีสัตว์ใดเป็นหิโน

เพราะฉะนั้น ไม่มีหิโนก่อนใดเป็นสุนัข

แต่ปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัยนี้มิได้อยู่ในวากยาลังการแบบที่ ๑ ตาม ความเป็นจริงแล้ว คำกลางอยู่ในตำแหน่งภาคนิเทศหรือภาคลักษณะในบทตั้ง หรือข้อเสนอหลักและอยู่ในตำแหน่งภาคประธานในบทตั้งหรือข้อเสนอรองซึ่ง เป็นแบบที่ไม่ใช่แบบปรัดถานุมาณหรือรูปนिरนัย นั่นคือ คำกลางอยู่ในตำแหน่งสากลทั่วไปมากที่สุด ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก และอยู่ในตำแหน่ง สากลทั่วไปน้อยที่สุดในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง ในตำแหน่งเช่นนี้ คำกลางจึง ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นคำกลางได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่

แต่ถ้าเราเปลี่ยนตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เสียใหม่ เราก็จะได้คำกลางในตำแหน่งที่ถูกต้องตามวากยาลังการแบบที่ ๑ ดังนี้

ไม่มีสัตว์ใดเป็นหิน

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

ในการเปลี่ยนตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ นี้ เราจะต้องทำบทตั้งหรือข้อเสนอหลักแห่งวากยาลังการแบบที่ ๒ ให้เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรองแห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ และทำบทตั้งหรือข้อเสนอรองแห่งวากยาลังการแบบที่ ๒ ให้เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักแห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ ดังนั้น ก็เท่ากับว่าเราเปลี่ยนคำหลักในวากยาลังการแบบที่ ๒ เป็นคำรองในวากยาลังการแบบที่ ๑ และเปลี่ยนคำรองในวากยาลังการแบบที่ ๒ เป็นคำหลักในวากยาลังการแบบที่ ๑ ด้วยนั่นเอง โดยเหตุนี้แหละ เราจะต้องสลับศัพท์ในบทสรุปในวากยาลังการแบบที่ ๒ คือ **“ไม่มีก้อนหินใดเป็นสุนัข”** ให้เป็น **“ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นหิน”** ด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้เป็นบทสรุปในวากยาลังการแบบที่ ๑

บัดนี้การลดทอนปรกติฐานมานหรือรูปนिरนัยให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ ก็เป็นอันสมบูรณ์แบบ และเราอาจทำเป็นแบบแผนผังได้ในแบบนี้ :

วากยาลังการแบบที่ ๒

วากยาลังการแบบที่ ๑

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง **สลับศัพท์และสลับ** ไม่มีสัตว์ตัวใดเป็นหิน

ไม่มีหินก้อนใดเป็นสัตว์ **ตำแหน่งข้อเสนอเป็น** สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

ชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้นไม่มีหินก้อนใด **สลับศัพท์เป็น**

เพราะฉะนั้นไม่มีสุนัขตัวใด

เป็นสุนัข

เป็นหิน

เราอาจใช้กฎเกณฑ์ที่ให้ไว้เพื่อลดทอนปรกติฐานมานได้เร็วขึ้นและง่ายขึ้นด้วย ได้มีผู้คิดใช้บัญญัติรายชื่อคำละตินอย่างชาญฉลาด เพื่อทำให้การทำรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบให้ป็นรูปลักษณะที่สมบูรณ์แบบได้ง่ายขึ้น รูปลักษณะต่างๆ ที่สมเหตุสมผลแห่งวากยาลังการของปรกติฐานมานแต่ละแบบจะมีสระอยู่ ๓ ตัว แต่ละตัวใช้แทนข้อเสนอหลัก ข้อเสนอรอง และบทสรุปดังนี้

วากยาลังการแบบที่ ๑

A-A-A	Barbara (ข้อเสนอหลัก ข้อเสนอรอง บทสรุป)
E-A-E	Celarent
A-I-I	Darii
E-I-O	Ferio

วากยาลังการแบบที่ ๒

E-A-E	Cesare
A-E-E	Camestres
E-I-O	Festino
A-O-O	Baroco

วากยาลังการแบบที่ ๓

A-A-I	Darapti
E-A-O	Felapton
I-A-I	Disamis
A-I-I	Datisi
O-A-O	Bocardo
E-I-O	Ferison (m)

วากยาลังการแบบที่ ๔

A-A-I	Bramantip
A-E-E	Camenes
I-A-I	Dimaris
E-A-O	Fesapo
E-I-O	Fresison

โดยอาศัยพยัญชนะบางตัว คำทั้งหลายยังปงถึงวิธีที่จะลดทอนรูปลักษณะ
แห่งวากยาลังการแบบที่ ๒ แบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ ให้เป็นรูปลักษณะแห่ง
วากยาลังการแบบที่ ๑ โดยวิธีนี้ได้ด้วย อักษรคำแรกของคำแต่ละคำในวาก-

การลดทอนปรกติฐานให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑

๓๕๕

ยาลังการแบบที่ ๒ แบบที่ ๓ และแบบที่ ๔ จะบอกให้ทราบว่ารूपลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบเหล่านี้จะทำให้เป็นรูปลักษณะแบบใดแห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้บ้าง คือ พยัญชนะตัวต้นของวากยาลังการแบบที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ เป็นตัวอะไร ก็ลดทอนเป็นวากยาลังการที่ ๑ ที่มีพยัญชนะตัวต้นตรงกัน ดังนั้น Cesare ในวากยาลังการแบบที่ ๒ จึงทำให้เป็นแบบ Celarent ในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้ และ Disamis ในวากยาลังการแบบที่ ๓ ก็ทำให้เป็นแบบ Darii ในวากยาลังการแบบที่ ๑ ได้

นอกจากนั้น พยัญชนะบางตัวในคำต่าง ๆ ก็ใช้เป็นเสมือนรหัสบอกว่า จะใช้กระบวนการใดในการทำรูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบให้เป็นรูปลักษณะที่สมบูรณ์แบบ พยัญชนะเหล่านี้ คือ :

S ใช้แทนการปริวรรตหรือการสลับศัพท์อย่างง่าย ๆ (Simple Conversion)

P (ในภาษาละตินว่า per accidens) ใช้แทนการปริวรรตหรือการสลับศัพท์อย่างจำกัด (accidental conversion)

m (ในภาษาละตินว่า mutatio) ใช้แทนการสลับตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอ นั่นคือ สลับตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอหลักกับบทตั้งหรือข้อเสนอรอง และ

c ใช้แทนการลดทอนปรกติฐานโดยอาศัยวิธีการทำให้ขัดแย้งกัน (Contradiction)

พยัญชนะเหล่านี้มักจะอ้างถึงหรือมีอิทธิพล เท่ากับเป็นรหัสบอกว่า ในกรณีจะเปลี่ยนให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ นั้น จะต้องปฏิบัติอย่างไร

เรื่องนี้จำต้องยกตัวอย่างให้ดู คำว่า Disamis มีความหมายดังต่อไปนี้ :

๑. รูปลักษณะแห่งวากยาลังการแบบที่ ๓ นี้จะต้องทำให้เป็นแบบ Darii ในวากยาลังการแบบที่ ๑
๒. บทตั้งหรือข้อเสนอหลัก ย่อมปริวรรตหรือสลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ DIS

๓. บทตั้งหรือข้อเสนอรอง ย่อมสลับตำแหน่งกับข้อเสนอหลัก (aM)
ได้

๔. บทสรุปก็ปรัวรรคหรือสลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ (is)

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า อักษรทุก ๆ ตัวในคำว่า Disamis ย่อมมีความหมายถึงอะไรบางอย่าง คราวนี้ขอให้ดูตัวอย่างประกอบ

ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนบางพวกเป็นทหาร

D

I

S

ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง

A

M

เพราะฉะนั้น พลเมืองบางพวกเป็นทหาร

I

S

เราต้องการลดทอนปรัตถานุमानหรือรูปนิรนัยนี้ให้เป็นแบบ Darii ในวากยาลังการแบบที่ ๑ เราก็ปรัวรรคหรือสลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อเสนอแรกเป็น :

ทหารบางพวกเป็นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน (DJS)

เราสลับตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เสียใหม่ คือ เอาบทตั้งหรือข้อเสนอรองไปเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก แล้วเอาบทตั้งหรือข้อเสนอหลักมาเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรองเป็น :

ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง (AM)

ทหารบางพวกเป็นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เราปรัวรรคหรือสลับศัพท์ในบทสรุปอย่างง่าย ๆ และตั้งนัยย่อไม่ปรัตถานุमानเต็มรูปลักษณะที่สมบูรณ์ คือ แบบ Darii ในวากยาลังการแบบที่ ๑ เป็น :

ผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง

ทหารบางพวกเป็นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เพราะฉะนั้น ทหารบางพวกเป็นพลเมือง (IS)

ควรจะต้องสังเกตไว้ด้วยว่า การให้เหตุผลในวากยาลังการแบบที่ ๑ นั้น เป็นไปตามแบบตรรกศาสตร์ดีกว่าการให้เหตุผลในวากยาลังการแบบที่ ๓ ในวากยาลังการแบบที่ ๑ คำกลางอยู่ในตำแหน่งกลาง นอกจากนั้น บทตั้งหรือข้อเสนอหลักแห่งการให้เหตุผลตั้งในวากยาลังการแบบที่ ๑ ที่ว่า “ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง” นั้น ดูจะถูกต้องจริง ๆ เพราะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่เป็นสากลมากกว่า

จะขอยกตัวอย่างอีกตัวอย่างหนึ่ง คราวนี้เป็นการเปลี่ยนวากยาลังการโดยอาศัยการทำให้ขัดแย้งกัน ซึ่งเป็นวิธีที่ยากมากกว่า เพราะไม่เป็นการเปลี่ยนโดยวิธีตรงๆ แต่เป็นการเปลี่ยนโดยวิธีอ้อมค้อม ซึ่งโดยอาศัยรูปลักษณ์ที่สมบูรณ์แบบแห่งวากยาลังการแบบที่ ๑ ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่ารูปลักษณ์ชนิดที่ไม่สมบูรณ์แบบนั้นสมเหตุสมผล มีอยู่เพียง ๒ กรณีเท่านั้นที่ใช้เปลี่ยนวากยาลังการให้เป็นแบบที่ ๑ โดยอาศัยการทำให้ขัดแย้งกันนั้นคือ Baroco ในวากยาลังการแบบที่ ๒ กับ Bocardo ในวากยาลังการแบบที่ ๓ เราจะใช้ Baroco ในวากยาลังการแบบที่ ๒ เป็นตัวอย่างก่อน ซึ่งในวากยาลังการแบบที่ ๒ นั้น B ใช้แทนการเปลี่ยนวากยาลังการให้เป็น Barbara ในปริธานมานแบบที่ ๑ ซึ่งขึ้นต้นด้วย B เหมือนกัน และ C ใช้แทนการเปลี่ยนวากยาลังการโดยอาศัยวิธีการทำให้ขัดแย้งกัน เราจะใช้ปริธานมานดังต่อไปนี้ :

ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง

B

A

R

คนไทยบางพวกไม่เป็นพลเมือง

O

C

เพราะฉะนั้น คนไทยบางพวกไม่เป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน O

การลดทอนวากยาลังการแบบนี้ โดยเหตุที่เป็นการลดทอนโดยวิธีที่ทำให้ขัดแย้งกัน จึงสันนิษฐานได้ว่า ฝ่ายตรงข้ามจะต้องยอมรับบทตั้งหรือข้อ

เสนอต่าง ๆ แห่งการให้เหตุผล แต่จะต้องปฏิเสธบทสรุป ถ้าปฏิเสธบทสรุป คือ ถือว่าบทสรุปที่เป็นญาติ O นั้นผิด เขาก็จะต้องถือว่า **“คนไทยทั้งหมดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน”** ซึ่งเป็นญาติ A ซึ่งขัดแย้งกันนั้นแหละถูก

ที่ที่เราลองเป็นฝ่ายค้านและสร้างปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยแบบ Barbara โดยใช้ปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยนั้นแหละเป็นหลัก ขอให้จำไว้ให้ได้ว่า ฝ่ายค้านได้ยอมรับบทตั้งหรือข้อเสนอลแล้ว แต่ยังคัดค้านบทสรุปอยู่ ดังนั้น เราก็อาจใช้บทตั้งหรือข้อเสนอหลักของเดิมนั้นแหละ :

ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง

สำหรับปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยนี้ เราเพิ่มบทสรุปชนิดที่ขัดแย้งกัน ซึ่งฝ่ายค้านถือว่าถูก เข้าไปว่า :

คนไทยทั้งหมดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เมื่อเราได้บทสรุปเป็นญาติ A ที่ถูกแล้ว ให้เอาบทสรุปนั้นไปแทนข้อเสนอกที่เป็นญาติ O คือ ข้อเสนอรอง แล้วเอาข้อเสนอรองนั้นมาเป็นบทสรุป และทำให้ขัดแย้งกัน คือ ทำให้เป็นญาติ A ซึ่งจะได้ญาติดีว่า :

คนไทยทั้งหมดเป็นพลเมือง

เมื่อเราสร้างบทสรุปจากบทตั้งหรือข้อเสนอเหล่านี้ เราจะได้ปรตธานุ-มานหรือรูปนิรนัยแบบนี้ :

ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นพลเมือง B
A

R

B

คนไทยทั้งหมดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน A

R

เพราะฉะนั้น คนไทยทั้งหมดเป็นพลเมือง A

แต่ได้โปรดสังเกตไว้ด้วยว่า บทสรุปว่า **“คนไทยทั้งหมดเป็นพลเมือง”** ย่อมขัดแย้งกับบทตั้งหรือข้อเสนอรองเดิมใน Baroco ที่ว่า **“คนไทยบางพวก**

“ไม่เป็นพลเมือง” แต่ฝ่ายค้านได้ยอมรับแล้วว่าบทตั้งหรือข้อเสนอนั้นถูกต้อง เขาย่อมไม่สามารถขัดแย้งตำแหน่งของตนเอง ดังนั้น เขาย่อมไม่สามารถคัดค้านบทสรุปเดิมใน Baroco ทั้ง ๆ ที่ยอมรับบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ ข้อ เพราะฉะนั้น ปรตธานมานเดิมใน Baroco จึงสมเหตุสมผล และที่เป็นอย่างนั้น ก็ไม่ได้เป็นโดยตรง หากเป็นโดยอ้อม คือ โดยอาศัยกระบวนการแห่งความขัดแย้งกัน โดยอาศัยรูปลักษณะที่สมบูรณ์แบบแห่ง Barbara

ในการลดทอนปรตธานมานแบบ Bocardo ให้เป็นแบบ Barbara ในวากยาลังการที่ ๑ ก็ให้ปฏิบัติทำนองเดียวกัน เช่น

พลเมืองบางพวกไม่เป็นคนไทย

พลเมืองทั้งหมดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เพราะฉะนั้น ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนบางพวกไม่เป็นคนไทย

เมื่อเปลี่ยนให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ จะได้เป็นแบบ Barbara ดังนี้ :

ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทั้งหมดเป็นคนไทย

พลเมืองทั้งหมดเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน

เพราะฉะนั้น พลเมืองทั้งหมดเป็นคนไทย

ในการลดทอนปรตธานมานหรือรูปนิรนัยแบบที่มีอักษร C อยู่ ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ นั้น พอสรุปเป็นหลักเกณฑ์ได้ดังนี้

๑. จะต้องถือว่าบทสรุปที่เป็นญัตติหรือประพจน์ O ผิด เพราะฉะนั้น ต้องทำให้เป็นญัตติหรือประพจน์ที่ขัดแย้งกันที่ถูก คือ ให้เป็นญัตติหรือประพจน์ A

๒. แล้วเอาญัตติหรือประพจน์ A ที่ถูกจากบทสรุปนั้นไปแทนญัตติหรือประพจน์ O ที่เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ

๓. แล้วเอาญัตติหรือประพจน์ O จากบทตั้งหรือข้อเสนอมานั้นไปแทนบทสรุป โดยต้องทำให้เป็นญัตติหรือประพจน์ที่ขัดแย้งกัน คือ ให้เป็นญัตติหรือประพจน์ A ด้วย

รูปลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบชนิดอื่นๆ แห่งปรกติตามนุษย์นั้น เราอาจทำให้เป็นรูปลักษณะที่สมบูรณ์แบบในวิธีทางเดียวกันได้ ดังในตัวอย่างข้างล่างนี้ กระบวนการแห่งการลดทอนปรกติตามนุษย์เป็นการกระทำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าวากยาลังการแบบที่ ๑ มีศักดิ์ศรีสูงกว่าแบบอื่น ๆ ซึ่งในวากยาลังการแบบที่ ๑ นี้ เราจะแสดงให้เห็นการให้เหตุผลตามระบบตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบ และในลักษณะการที่จะเห็นได้อย่างประจักษ์ชัดที่สุด

ตัวอย่างการลดทอนวากยาลังการแบบที่ ๒

ให้เป็นแบบที่ ๑

Cesare

- E ไม่มีหินก้อนใดเป็นสัตว์
- A สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์
- E ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นหิน

Camestres

- A แมวทุกตัวเป็นสัตว์
- E ไม่มีต้นไม้ใดเป็นสัตว์
- E ไม่มีต้นไม้ใดเป็นแมว

Festino

- E ไม่มีม้าใดเป็นพืช
- I สิ่งที่มีชีวิตบางชนิดเป็นพืช
- O สิ่งที่มีชีวิตบางชนิดไม่เป็นม้า

Celarent

- E ไม่มีสัตว์ตัวใดเป็นหิน
- A สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์
- E ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นหิน

Celarent

- E ไม่มีสัตว์ตัวใดเป็นต้นไม้
- A แมวทุกตัวเป็นสัตว์
- E ไม่มีแมวตัวใดเป็นต้นไม้

Ferio

- E ไม่มีพืชใดเป็นม้า
- I สิ่งที่มีชีวิตบางชนิดเป็นพืช
- O สิ่งที่มีชีวิตบางชนิดไม่เป็นม้า

ตัวอย่างการลดทอนวากยาลังการแบบที่ ๓

ให้เป็นแบบที่ ๑

Darapti

- A มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่มีเหตุผล
- A มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์

Darii

- A มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่มีเหตุผล
- I สัตว์บางชนิดเป็นมนุษย์

การลดทอนปริมาณให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑

๓๖๑

I สัตว์บางชนิดเป็นผู้ที่มีเหตุผล

Felapton

E ไม่มีหมูตัวใดเป็นลิง

A หมูทุกตัวเป็นสัตว์

O สัตว์บางชนิดไม่เป็นลิง

Datisi

A หนูทุกชนิดเป็นสัตว์ที่มีสี่ขา

I หนูบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีปีก

I สัตว์ที่มีปีกบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีสี่ขา

Disamis

I รัฐมนตรีบางคนเป็นทหาร

A รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

I นักการเมืองบางคนเป็นทหาร

Ferison (m)

E ไม่มีวัวใดเป็นควาย

I วัวบางตัวสีน้ำตาล

O สิ่งที่มีสีน้ำตาลบางชนิดไม่เป็นควาย

I สัตว์บางชนิดเป็นผู้ที่มีเหตุผล

Ferio

E ไม่มีหมูตัวใดเป็นลิง

I สัตว์บางชนิดเป็นหมู

O สัตว์บางชนิดไม่เป็นลิง

Darii

A หนูทุกชนิดเป็นสัตว์ที่มีสี่ขา

I สัตว์ที่มีปีกบางชนิดเป็นหนู

I สัตว์ที่มีปีกบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีสี่ขา

Darii

A รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

I ทหารบางคนเป็นรัฐมนตรี

I ทหารบางคนเป็นนักการเมือง

Ferio

E ไม่มีวัวใดเป็นควาย

I สิ่งที่มีสีน้ำตาลบางชนิดเป็นวัว

O สิ่งที่มีสีน้ำตาลบางชนิดไม่เป็นควาย

ตัวอย่างการลดทอนวากยาลังการแบบที่ ๔

ให้เป็นแบบที่ ๑

Bramantip

A มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่มิวิญญาน

Barbara

A สิ่งที่มีวิญญานทุกชนิดเป็นสิ่งที่มิชีวิต

๓๖๒

วรรณคดี

A สิ่งที่มีวิญญาณทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีชีวิต

I สิ่งที่มีชีวิตบางชนิดเป็นมนุษย์

Camenes

A นกทุกชนิดเป็นสัตว์ที่มีปีก

E ไม่มีสัตว์ที่มีปีกใดเป็นสุนัข

E ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นนก

Dimaris

I ทหารบางคนเป็นรัฐมนตรี

A รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

I นักการเมืองบางคนเป็นทหาร

Fesapo

E ไม่มีสตรีคนใดเป็นประธานาธิบดี

A ประธานาธิบดีทุกคนเป็นนักการเมือง

O นักการเมืองบางคนไม่เป็นสตรี

Fresison

E ไม่มีแมวตัวใดเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

I สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิดเป็นสัตว์ที่มีเท้า

O สัตว์ที่มีเท้าบางชนิดไม่เป็นแมว

A มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่มีความรู้

A มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่มีความรู้

Calarent

E ไม่มีสัตว์ที่มีปีกใดเป็นสุนัข

A นกทุกชนิดเป็นสัตว์ที่มีปีก

E ไม่มีนกตัวใดเป็นสุนัข

Darii

A รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง

I ทหารบางคนเป็นรัฐมนตรี

I ทหารบางคนเป็นนักการเมือง

Ferio

E ไม่มีประธานาธิบดีคนใดเป็นสตรี

I นักการเมืองบางคนเป็นประธานาธิบดี

O นักการเมืองบางคนไม่เป็นสตรี

Ferio

E ไม่มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตัวใดเป็นแมว

I สัตว์ที่มีเท้าบางชนิดเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

O สัตว์ที่มีเท้าบางชนิดไม่เป็นแมว

ในกรณีของ **Bramantip** มีวิธีเปลี่ยนเป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ เป็นกรณีพิเศษ ตรงที่อักษร P ตามปรกติ หมายถึง การบริวรรคหรือการสลับศัพท์

การสวดทอนปรัถนามานให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑

๓๖๓

ได้อย่างจำกัด นั่นคือ ปวิรรตหรือสลับศัพท์ญัตติหรือประพจน์ A เป็นญัตติหรือประพจน์ I แต่ในที่นี้เป็นญัตติหรือประพจน์ I อยู่แล้ว ตามปกติในเรื่องการปวิรรตหรือการสลับศัพท์มาเป็นญัตติหรือประพจน์ I นั้น เดิมอาจเป็นญัตติหรือประพจน์ A หรือญัตติหรือประพจน์ I ก็ได้ ในที่นี้ การปวิรรตหรือสลับศัพท์อย่างจำกัด (อักษร p) แสดงว่าญัตติหรือประพจน์ I นี้ ต้องปวิรรตหรือสลับศัพท์มาจากญัตติหรือประพจน์ A เพราะฉะนั้น จึงต้องสลับญัตติหรือประพจน์ I ของ Bramantip กลับไปหาญัตติหรือประพจน์ A เดิมของมัน เราก็จะได้วากยาลังการที่ ๑ แบบ Barbara

ปัญหาบทที่ ๑๗

๑. ทำไมวากยาลังการแบบที่ ๑ จึงสมบูรณ์และแจ่มแจ้งที่สุด ?
๒. ทำไมเขาจึงได้คิดคำละตินว่า **Barbara, Celarent** และคำอื่นๆ ขึ้นมา ?
๓. จงอธิบายถึงนัยแห่งสระและพยัญชนะในคำละตินต่าง ๆ ที่ใช้ในวากยาลังการทั้งหลาย.
๔. การทำปรדתานุมานหรือรูปนิรนัยให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ โดยอาศัยวิธีการทำให้ขัดแย้งกันนั้นแสดงให้เห็นอะไรบ้าง ?
๕. ในการทำปรדתานุมานหรือรูปนิรนัยต่างๆ ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑ เราได้ประโยชน์อะไรบ้าง ?

แบบฝึกหัดบทที่ ๑๗

จงลดทอนปรัคตานุมาณหรือรูปนินัยต่อไปนี้ให้เป็นวากยาลังการแบบที่ ๑

๑. ทุก A เป็น B
บาง C ไม่เป็น B
เพราะฉะนั้น บาง C ไม่เป็น A
๒. ทุก B เป็น A
ทุก B เป็น C
เพราะฉะนั้น บาง C เป็น A
๓. ทุก A เป็น B
ไม่มี C ไดเป็น B
เพราะฉะนั้น ไม่มี C ไดเป็น A
๔. ไม่มีคนใจบาปคนใดเป็นคนมีคุณธรรม
พระอริยบุคคลทุกคนเป็นคนมีคุณธรรม
เพราะฉะนั้น ไม่มีพระอริยบุคคลคนใดเป็นคนใจบาป
.....
.....
.....
๕. การให้สัมปทานบางอย่างไม่เป็นการกระทำที่สมควร
การให้สัมปทานทั้งปวงเป็นการประนีประนอมกัน
เพราะฉะนั้น การประนีประนอมกันบางอย่างไม่เป็นการกระทำที่
สมควร
.....
.....
.....

๖. ทหารม้าทุกคนเป็นทหารบก
 ไม่มีอากาศโยธินคนใดเป็นทหารบก
 ∴ ไม่มีอากาศโยธินคนใดเป็นทหารม้า

.....

.....

.....

๗. ไม่มีนายทุนคนใดเป็นกรรมกร
 กรรมกรทุกคนมีรายได้น้อย
 ∴ ผู้มีรายได้น้อยบางคนไม่เป็นนายทุน

.....

.....

.....

๘. ดำรงบางคนเป็นนักกฎหมาย
 ดำรงทุกคนเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์
 ∴ ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์บางคนเป็นนักกฎหมาย

.....

.....

.....

๙. พระอรหันต์ทุกรูปเป็นผู้ล้นกิเลส
 พระอริยบุคคลบางพวกไม่เป็นผู้ล้นกิเลส
 ∴ พระอริยบุคคลบางพวกไม่พระอรหันต์

.....

.....

.....

การลดทอนประเด็นมานให้เป็นวาทะถาวรแบบที่ ๑

๓๖๗

๑๐. ทนายความทุกคนเป็นนักกฎหมาย

ทนายความบางคนเป็นสตรี

∴ สตรีบางคนเป็นนักกฎหมาย

.....
.....
.....

บทที่ ๑๘

ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยผสม

THE COMPOUND SYLLOGISM

ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยอาจแบ่งออกได้เป็นชนิดที่เด็ดขาด (Categorical) กับ ชนิดผสม (Compound) หรือชนิดที่น่าสงสัย (Hypothetical) ในบทที่ ๘ เราก็ได้แบ่งยุติติหรือประพจน์ตามเอกภาพออกเป็นชนิดเด็ดขาด กับชนิดผสมเหมือนกัน การแบ่งปรัตถานุमानหรือรูปนินัยนี้ ก็เจริญรอยตามแบบการแบ่งยุติติหรือประพจน์นั้นแหละ บัดนี้ เราจะได้พิจารณาปรัตถานุमानหรือรูปนินัยชนิดผสม และปรัตถานุमानหรือรูปนินัยชนิดหลัก ๆ ๒ ชนิดแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนินัยผสมนั้นต่อไป

ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยชนิดผสม คือ ปรัตถานุमानหรือรูปนินัยชนิดที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอหลักเป็นยุติติหรือประพจน์ผสม ส่วนบทตั้งหรือข้อเสนอรองเป็นยุติติหรือประพจน์เด็ดขาด บทตั้งหรือข้อเสนอรองอาจยืน (posit) หรือคัดค้าน (destroy) ส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งยุติติหรือประพจน์ผสมที่ใช้เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักก็ได้ บทสรุปขึ้นอยู่กับสิ่งที่บทตั้งหรือข้อเสนอรองยืนยันหรือคัดค้าน (หักล้าง) ในส่วนที่เกี่ยวกับบทตั้งหรือข้อเสนอหลักนั้น เช่น :

ถ้ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลละก็ มนุษย์ก็สามารถพูดได้

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

เพราะฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพูดได้

ในตัวอย่างนี้ ยุติติหรือประพจน์ที่ใช้เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักของปรัตถานุमानหรือรูปนินัยนั้นเป็นยุติติหรือประพจน์ผสม โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งเป็นญัตติหรือประพจน์ผสมชนิดที่มีเงื่อนไข บทตั้งหรือข้อเสนอรองเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาด ดังในตัวอย่างนี้ก็ได้ยืนยัน**บรรพบท** (Antecedent) แห่งญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไข บทสรุปซึ่งก็เป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดเด็ดขาดเหมือนกัน โดยอาศัยบรรพบทแห่งญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขนั้นแหละเป็นหลัก จึงยืนยัน **อนุบท** (Consequent) แห่งญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขนั้น

ความแตกต่างระหว่างปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดเด็ดขาดกับปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสมย่อมเป็นที่เห็นประจักษ์แล้วว่าปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดเด็ดขาด ขึ้นอยู่กับหลัก dictum de omni และ dictum de nullo ย่อมอ้างเหตุผลเพื่อสรุป โดยอาศัยการยืนยันหรือกล่าวถึงคำหลักและคำรองในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับคำกลาง ในปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสม หามีคำหลัก คำรอง และคำกลางไม่ ปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสมมิได้ขึ้นอยู่กับการเชื่อมคำต่างๆ เข้าด้วยกัน แต่ขึ้นอยู่กับการเอาญัตติหรือประพจน์ต่างๆ ที่กล่าวถึงอย่างเด็ดขาด (categorically) หรืออย่างที่ยแยกกัน (disjunctively) มาใช้ ปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดเด็ดขาด อาศัยที่มีแบบที่ตีและเนื้อหาที่เหมาะสม ย่อมแสดงให้เห็นความจริงหรือความถูกต้องแห่งบทสรุปที่เกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลาย ปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสมหาได้แสดงให้เห็นความจริงหรือความถูกต้องของบทสรุปไม่ เพียงแต่แสดงว่ามีอะไรบางอย่างติดตามมาภายใต้เงื่อนไขหรือคุณสมบัติ ซึ่งได้กำหนดไว้ในญัตติหรือประพจน์ที่ใช้เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก ดังนั้น คำว่า“ปรัตถานุमान” หรือ “รูปนिरันย” ถ้าหากว่าไม่เป็นยุคถัดก็เป็นสมานัตตะ ในฐานะที่ใช้หมายถึงปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดเด็ดขาดและชนิดผสม

ปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสมหรือชนิดที่น่าสงสัยนี้ยังแบ่งออกไปเป็น **ชนิดที่มีเงื่อนไข** และ **ชนิดที่ยแยกกัน** การแบ่งนี้ก็ตั้งอยู่บนฐานที่ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอหลักแห่งปรัตถานุमानหรือรูปนिरันยชนิดผสมนั้น เป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไข หรือว่าเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่ยแยกกัน

และปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยชนิดผสมทุกแบบจึงลดทอนลงสู่ปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยผสมชนิดใหญ่ ๒ ชนิดนี้ได้เสมอไป

๑. ปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไข

ปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไข (Conditional Syllogism)

นับว่าเป็นปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยผสมที่มีความสำคัญมากกว่าปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยผสมแบบอื่นๆ และเป็นชนิดที่เราจะต้องใช้กันเรื่อยไป เพื่อให้ปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยผสมง่ายขึ้น **ปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไขนี้ย่อมมีญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขญัตติหนึ่งเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอลหลัก และมีญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดญัตติหนึ่งเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรอง** ดังที่เราได้เห็นมาแล้วว่าญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขนั้นย่อมมีบรรพบทและอนุบท เช่น ในญัตติหรือประพจน์ว่า “ถ้า ๒ หาร ๖ ได้ดังตัวละก็ ๖ ย่อมเป็นจำนวนเลขคู่” ข้อความตอนที่มีคำว่า “ถ้า” อยู่หน้าญัตติหรือประพจน์เป็นบรรพบท และตอนที่มีคำว่า “ละก็” นั้นเป็นอนุบท ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขย่อมยืนยันว่า **บรรพบทไม่อาจเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกต้องได้ นอกจากว่าอนุบทจะถูกต้องด้วยเท่านั้น** และดังนั้นย่อมอำนวยความสะดวกให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีความเกี่ยวโยงกันระหว่างบรรพบทกับอนุบท ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไข หากได้กล่าวอย่างเด็ดขาดลงไปไม่ว่า สิ่งที่เรายืนยันในบรรพบทจะถูกต้องเสมอไป เพียงแต่กล่าวว่า “ถ้า” หรือ “ถ้าหากว่า” สิ่งที่เรากล่าวยืนยันนั้นถูกต้องแล้วละก็ อนุบทที่ติดตามบรรพบทมานั้นก็จะถูกต้องด้วย ดังนั้น การที่บรรพบทกับอนุบทพัวพันเกี่ยวเนื่องกันอย่างมีสาเหตุหรืออย่างจำเป็นนั้น เราจะนึกเอาหรือเงี้ยเอาได้ก็เฉพาะในญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขจริง ๆ เท่านั้น จากความหมายหรือเค้าโครงแห่งญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขนี้แหละ เราจึงสร้างปรตธานุมาณหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไขขึ้นมาได้ จะขอยกตัวอย่างชนิดที่เห็นได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งจริง ๆ มาให้ดู โดยขอให้บทตั้งหรือข้อเสนอลหลักของญัตติหรือประพจน์ที่มีเงื่อนไขเป็นว่า :

เป็นไปได้ ๒ เรื่องต่อไปนี้ :

ถ้าคนเดินละก็ คนก็ได้เคลื่อนไหวน
คนไม่ได้เดิน
เพราะฉะนั้น คนก็ไม่ได้เคลื่อนไหวน
หรือ
ถ้าคนเดินละก็ คนก็ได้เคลื่อนไหวน
คนไม่ได้เคลื่อนไหวน
เพราะฉะนั้น คนก็ได้เดิน

ความอาจเป็นไปได้ประการแรกนั้น ได้กลายเป็นปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยที่ไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้ เพราะว่าการที่คนไม่ได้เดินจะเอามากลับกันกับการที่คนมิได้เคลื่อนไหวนไม่ได้ เพราะคนอาจไม่ได้เดินทั้ง ๆ ที่ยังเคลื่อนไหวนอยู่ ได้ความอาจเป็นไปได้ประการที่ ๒ นั้น เป็นปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยที่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าคนไม่เคลื่อนไหวนคนก็ไม่อาจจะเดินไปได้ ดังนั้น เราได้กฎข้อที่ ๒ เกี่ยวกับการสรุปปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไขอย่างสมเหตุสมผลดังนี้ :

เมื่อบทตั้งหรือข้อเสนอรองคัดค้านอนุบท
บทสรุปย่อมคัดค้านบรรพบทได้อย่างสมเหตุสมผล

๒. ปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกกัน

ปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกกัน (Disjunctive Syllogism)
 ย่อมมีญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันญัตติหนึ่งเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก และมีญัตติหรือประพจน์เด็ดขาดญัตติหนึ่งเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรอง บทตั้งหรือข้อเสนอรองย่อมยืนยันหรือคัดค้านญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีทางเลือก (alternative) ญัตติหนึ่งใน ๒ ญัตติที่มีอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักชนิดที่แยกกันอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวอย่าง ๒ แบบแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกกันดังนี้ :

สิบเป็นเลขจำนวนคู่หรือเป็นเลขจำนวนคี่อย่างใดอย่างหนึ่ง
สิบเป็นเลขจำนวนคู่

เพราะฉะนั้น สิบก็ไม่ใช่จำนวนคี่

การศึกษาในโรงเรียนเสรีในตอนแรก ๆ ทำเพื่อการศึกษาจริง ๆ หรือ
ทำขึ้นเพื่อเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่อะไรบางอย่างเท่านั้น

การศึกษาในโรงเรียนเสรีในตอนแรก ๆ มิได้มีขึ้นเพียงเพื่อเป็นวิธี
การอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่อะไรบางอย่างเท่านั้น

เพราะฉะนั้น การศึกษาในโรงเรียนเสรีในตอนแรก ๆ จึงทำขึ้นเพื่อ
การศึกษาจริง ๆ

ตัวอย่างที่นับว่าเป็นอุทาหรณ์แห่งปรกติฐานมานหรือรูปนिरนัยชนิดที่
แยกกัน ซึ่งในปรกติฐานมานหรือรูปนिरนัยนี้ บทตั้งหรือข้อเสนอรองยืนยัน
ยุติหรือประพจน์ชนิดที่มีทางเลือกยุติหนึ่งใน ๒ ยุติ และบทสรุปคัดค้าน
ยุติหรือประพจน์ที่มีทางเลือกอีกยุติหนึ่งที่เหลือ ในตัวอย่างที่ ๒ บทตั้ง
หรือข้อเสนอรองคัดค้านยุติหรือประพจน์ชนิดที่มีทางเลือกยุติหนึ่งใน ๒
ยุติ และบทสรุปยืนยันยุติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกอีกยุติหนึ่งที่
ยังเหลืออยู่ นี่เป็นวิธีการเพียง ๒ วิธีเท่านั้นที่เราจะสรุปปรกติฐานมานหรือ
รูปนिरนัยชนิดที่แยกกันให้สมเหตุสมผลได้ (นั่นคือ บทตั้งหรือข้อเสนอรอง ยืนยัน
หรือ บทตั้งหรือข้อเสนอรองคัดค้าน) แม้วิธีการเหล่านี้แต่ละวิธีอาจยืนยัน
หรือคัดค้านยุติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกยุติใดยุติหนึ่งได้
และในแง่นี้แหละที่ทำให้มีความอาจเป็นไปได้ ๔ ประการ เกี่ยวกับการที่จะ
สรุปปรกติฐานมานหรือรูปนिरนัยชนิดที่แยกกันได้อย่างสมเหตุสมผล :

บทตั้งหรือข้อเสนอรองยืนยัน	บทตั้งหรือข้อเสนอรองคัดค้าน
X เป็น A หรือ B อย่างใดอย่างหนึ่ง	X เป็น A หรือ B อย่างใดอย่างหนึ่ง
X เป็น A	X ไม่เป็น A
เพราะฉะนั้น X ไม่เป็น B	เพราะฉะนั้น X เป็น B
X เป็น A หรือ B อย่างใดอย่างหนึ่ง	X เป็น A หรือ B อย่างใดอย่างหนึ่ง

X เป็น B**เพราะฉะนั้น X ไม่เป็น A****X ไม่เป็น B****เพราะฉะนั้น X เป็น A**

ในปรตธานุमानหรือรูปนินยชนิตที่แยกได้นี้ บทตั้งหรือข้อเสนอหลักจะต้องแยกได้จริง ๆ ญัตติหรือประพจน์ที่แยกได้จริง ๆ เช่นนั้น ย่อมยืนยันว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ญัตติหนึ่งและเพียงญัตติเดียวเท่านั้นใน ๒ ญัตติอาจเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกต้อง นั่นคือ ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ ๒ ญัตตินั้น ไม่อาจเป็นญัตติที่ถูกทั้งคู่หรือเป็นญัตติที่ผิดทั้งคู่ได้ ดังนั้น ปัญหาที่มักจะถามกันอยู่เสมอในการพิจารณาปรตธานุमानหรือรูปนินยชนิตที่แยกได้นี้ ก็คือว่า : “บทตั้งหรือข้อเสนอหลักมีการแยกได้จริง ๆ หรือ หรือว่ามีความอาจเป็นไปได้ประการที่ ๓ อีก” ถ้าหากว่าการแยกนั้นเป็นการแยกที่เด็ดขาดจริง ๆ ละก็ เมื่อบทตั้งหรือข้อเสนอรองถูกต้อง (โดยการยืนยันหรือคัดค้าน) บทสรุปที่ติดตามมาก็จำเป็นจะต้องถูกต้องด้วย (โดยการสร้างความเป็นปฏิปักษ์หรือความตรงข้ามกันขึ้น) ถ้าหากว่าการแยกนั้นไม่เป็นการแยกที่เด็ดขาดจริง ๆ บทสรุปก็ไม่จำเป็นจะต้องถูก เช่น:

จะต้องมีการลดการสะสมอาวุธ หรือมิฉะนั้นจะเกิดสงครามอย่างใดอย่างหนึ่ง

ได้มีการลดการสะสมอาวุธแล้ว

เพราะฉะนั้น สงครามก็จะไม่เกิด

ปรตธานุमानหรือรูปนินยชนิตนี้ไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้ก็เพราะว่าการแยกกันในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักนั้นไม่ใช่ว่าการแยกชนิดที่ถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่ดูเหมือนว่าจะถูกต้อง ที่ว่าอย่างนั้นก็เพราะว่า ทั้ง ๆ ที่ลดการสะสมอาวุธแล้ว แต่สงครามก็ยังมิได้อยู่ แม้ว่าการลดการสะสมอาวุธอาจจะลดการทำสงครามลงได้บ้างก็ตาม แต่การแยกญัตติหรือประพจน์ที่ให้ไว้ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักนั้น มิได้ยืนยันญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกเหล่านั้นอย่างเด็ดขาดเลย ดังนั้น บทสรุปอาจมีเหตุผลพอฟังได้อยู่บ้าง แต่ก็ไม่น่าจะควรมีการให้เหตุผลกันอย่างเด็ดขาดจริง ๆ อยู่ด้วย

เราได้เคยอธิบายเรื่องปรกติฐานมานหรือรูปนินยชนิตแยกได้ ในคำต่าง ๆ แห่งญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้จริง ๆ ซึ่งบางคราวก็เรียกว่า **ญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ (exclusive)** ซึ่งในญัตติหรือประพจน์ชนิดเปิดโอกาสให้เลือกได้หรือ**ชนิดมีทางเลือก (aslternative)** นี้ ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะต้องถูก แต่ไม่ใช่ถูกทั้ง ๒ ญัตติหรือประพจน์ ปรกติฐานมานหรือรูปนินยที่มีญัตติชนิดอ่อน ๆ เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอลหลัก นั่นคือเป็นญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ **“ชนิดรวมกัน” (inclusive)** ในความหมายแห่งปรกติฐานมานหรือรูปนินยชนิตที่แยกกันนี้ (บางทีก็เรียกว่า**ปรกติฐานมานหรือรูปนินยชนิตที่เปิดโอกาสให้เลือกได้**) ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้นี้ อย่างน้อยที่สุดจะต้องถูกญัตติหนึ่ง แต่อาจถูกทั้ง ๒ ญัตติก็ได้ ตัวอย่างต่อไปนี้จะพอเป็นตัวอย่างแห่งปรกติฐานมานหรือรูปนินยชนิตแยกกันอย่างอ่อน ๆ ชนิดที่สมเหตุสมผลได้ เช่น :

รัฐบุรุษคนนี้เป็นคนโง่ หรือมิฉะนั้นเขาก็เป็นคนขายชาติอย่างใดอย่างหนึ่ง

รัฐบุรุษคนนี้ไม่เป็นคนโง่

เพราะฉะนั้น เขาก็ต้องเป็นคนขายชาติ

ควรจะต้องสังเกตไว้ด้วยว่าบทตั้งหรือข้อเสนอรองได้ปฏิเสธหรือคัดค้าน ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกชนิดที่แยกกันอย่างอ่อน ๆ ญัตติหนึ่งใน ๒ ญัตติ ปรกติฐานมานหรือรูปนินยชนิตแยกกันอย่างอ่อน ๆ นั้นอาจสรุปได้อย่างสมเหตุสมผลก็โดยการปฏิเสธในบทตั้งหรือข้อเสนอรองและยืนยันในบทสรุปเท่านั้น ว่าโดยย่อ ๆ ก็เพราะว่า ญัตติหรือประพจน์ที่แยกกันชนิดอ่อน ๆ ย่อมกล่าวว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ญัตติหนึ่งย่อมถูก และบางทีอาจจะถูกทั้ง ๒ ญัตติก็ได้ ดังนั้น เมื่อการปฏิเสธญัตติหรือประพจน์ชนิดเปิดโอกาสให้เลือกได้ญัตติหนึ่งใน ๒ ญัตติ ย่อมจำเป็นที่จะนำไปสู่การยืนยัน ญัตติหรือประพจน์ที่เลือกได้อีกญัตติหนึ่งที่ยังเหลืออยู่ในบทสรุปนั้น การยืนยัน ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ญัตติหนึ่งหาได้นำไปสู่การปฏิเสธ

ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้อีกญัตติหนึ่งไม่ เพราะฉะนั้น การดำเนินการในปรตถานุमानหรือรูปนินยชนิดที่แยกกันอย่างอ่อน ๆ ทำนองนี้ ย่อมเป็นการดำเนินการที่ไม่สมเหตุสมผล

เมื่อยอมรับความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างปรตถานุमानหรือรูปนินยชนิดที่แยกได้ที่มีญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ชนิดเด็ดขาด กับปรตถานุमानหรือรูปนินยชนิดที่แยกได้ที่มีญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้แบบรวม ๆ กัน จุดที่เราจะเน้นก็คือ **ปรตถานุमानหรือรูปนินยชนิดแยกกันอย่างจริงจั่งนั้นคือปรตถานุमानหรือรูปนินยที่ประกอบด้วยญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เปิดโอกาสให้เลือกชนิดเด็ดขาด.**

ปัญหาบทที่ ๑๘

๑. จงนิยามความหมายของคำว่า ปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดผสม.
๒. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดเด็ดขาดกับปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดผสม.
๓. จงอธิบายให้เห็นว่าปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไขตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งอภิปรัชญาหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไขอย่างไร.
๔. จงอธิบายถึงกฎ ๒ ข้อเกี่ยวกับการสรุปปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่มีเงื่อนไขอย่างสมเหตุสมผลโดยละเอียด พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลัก ๆ ประกอบการอธิบายกฎเหล่านี้ด้วย.
๕. จงอธิบายถึงเค้าโครงแห่งปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกได้.
๖. จงกล่าวถึงรูปลักษณะต่าง ๆ ที่สมเหตุสมผล ๕ แบบเกี่ยวกับการสรุปปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกได้.
๗. ความสมเหตุสมผลแห่งปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกได้นั้น ในเบื้องแรกขึ้นอยู่กับอะไร ?
๘. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกได้อย่างเข้มงวด คือ ปรัชญาหรือรูปนิรนัยที่มีอภิปรัชญาหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ชนิดเด็ดขาด กับปรัชญาหรือรูปนิรนัยชนิดที่แยกได้อย่างอ่อน ๆ คือปรัชญาหรือรูปนิรนัยที่มีอภิปรัชญาหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ชนิดรวมกัน.

แบบฝึกหัดที่ ๑๘

ถ้าหากว่าเราสามารถสร้างปริตธานุमानหรือรูปนิรนัยชนิดที่สมเหตุสมผล โดยอาศัยผู้ตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไข และผู้ตติหรือประพจน์ชนิดที่แยกกันได้ออกไปนี้ละก็ จงเขียนปริตธานุमानหรือรูปนิรนัยนั้น ๆ มาให้ดู ถ้าสร้างไม่ได้ ก็จงบอกด้วยว่าทำไมจึงสร้างไม่ได้

๑. ถ้าหากว่า n เป็นเลขจำนวนคู่ n บวกด้วย ๑ ก็เป็นเลขจำนวนคี่.
๒. ถ้าแบ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้ขาวได้ วิตามินที่มีอยู่ในแบ่งก็就会被ทำให้ลดน้อยลงไปด้วย.
๓. ถ้าม้าทั้งหลายเป็นสัตว์ละก็ ม้าก็ลากรถได้.
๔. ถ้าหากว่ารถยนต์ไม่มีน้ำมัน มันก็จะแล่นไปไม่ได้.
๕. ถ้าสมาชิกสภาสูงลงคะแนนคัดค้านพรรคของตนเอง เขาจะไม่สามารถเลือกให้เป็นสมาชิกสภาสูงอีก.
๖. ถ้าหากว่ามนุษย์เราไม่หายใจละก็ เขาก็ตาย.
๗. ผู้ที่ถูกกล่าวหาข่มขืนเป็นผู้ที่ไม่มีความผิดหรือเป็นผู้ที่มีความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง.
๘. นายแดงกำลังนั่งอยู่หรือกำลังยืนอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง.
๙. นักศึกษาคนนี้เป็นคนมีสมองไม่ดีหรือเป็นผู้ที่ทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง.
๑๐. ชายคนนี้เป็นคนซื่อสัตย์หรือไม่เป็นคนซื่อสัตย์อย่างใดอย่างหนึ่ง.

บทที่ ๑๙

ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดย่อและชนิดขยาย

ABBREVIATED AND EXPANDED SYLLOGISMS

การวางรูปหรือการแสดงออกซึ่งการให้เหตุผลตามแนวปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยนั้น มีอยู่หลายวิธีด้วยกัน บางคราวเราก็อาจย่อการให้เหตุผลตามแนวปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยให้สั้นลงได้ และบางทีก็ขยายการให้เหตุผลตามแนวปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยนั้นให้ยาวออกไปได้ แต่ดังที่จะเห็นประจักษ์ชัดต่อไปว่า การย่อและการขยายปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยเป็นเพียงการปรับปรุงแก้ไขโครงสร้างปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบมูลฐานให้ดีขึ้นโดยบังเอิญเท่านั้นเอง การให้เหตุผลแบบขยายออกชนิดหนึ่งคือ ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยแบบที่ยู่ยากนั้น เป็นการให้เหตุผลชนิดที่ปน ๆ กันระหว่างปรัตธานุमानชนิดที่แยกกันกับชนิดที่มีเงื่อนไข ส่วนการให้เหตุผลแบบขยายออกแบบอื่น ๆ เป็นความต่าง ๆ กันแห่งปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดเด็ดขาด เราจะพิจารณาเฉพาะรูปแบบที่มีประโยชน์มากที่สุดเท่านั้น

ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดย่อ

ปรัตธานุमानชนิดย่อ (Abbreviated Syllogism) ก็คือ ปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดเด็ดขาดที่เอาญัตติหรือประพจน์ออกเสียญัตติหนึ่ง ญัตติหรือประพจน์ที่เอาออกนั้น ตามธรรมดาแล้วก็คือบทตั้งหรือข้อเสนอ แม้ว่าบางทีอาจเป็นบทสรุปบ้างก็ตาม ตัวอย่างปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัย ชนิดย่อ เช่น :
“ไม่มีสิ่งตัวใดเป็นมนุษย์ เพราะที่ไม่มีสิ่งตัวใดพูดได้” เป็นต้น

เท่าที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้เราใช้คำ “enthymeme” (เอนเทอะมีม) แทนปรัตธานุमानหรือรูปนिरนัยชนิดย่อ “enthymeme” หมายถึง การให้เหตุผล

ซึ่งในการให้เหตุผลนั้นจะขาดผู้ตัดสินหรือประพจน์ไปผู้ตัดสินหนึ่งซึ่งโดยปกติแล้วเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ ผู้ตัดสินหรือประพจน์ที่หายไปนี้ความจริงเป็นการละไว้ในฐานะที่ให้อำนาจตนเอง จึงมิได้กล่าวไว้ด้วย แต่ในตรรกศาสตร์แบบของอะริสโตเติล คำว่า “enthymeme” นั้น เดิมทีหมายถึงการให้เหตุผลแบบย่อเฉพาะเจาะจงแบบหนึ่งเท่านั้น ซึ่งเป็นการให้เหตุผลที่ดำเนินการจากความอาจเป็นไปได้หรือจากนิมิตหมายการให้เหตุผลชนิดนั้น ว่าโดยหลักการแล้วมักจะเป็นพวกนักพูดนี้แหละที่นิยมใช้กัน ดังนั้น ในการให้เหตุผลตามแบบวาทศิลป์ที่กำหนดขึ้นเพื่อเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้เกิดความเชื่อถือในด้านการเมือง เราอาจให้เหตุผลว่านาย ก เป็นผู้ที่เหมาะสมแก่ตำแหน่งประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะว่า ชีวิตครอบครัวของเขาพอถือเป็นตัวอย่างได้ แทนที่จะพูดให้เหตุผลอย่างเต็มที่ซึ่งคงจะไม่เป็นการอุทธรณ์ข้อร้องโดยตรง หรือโดยใช้อำนาจบังคับใครสักคนหนึ่ง ซึ่งพอจะทำให้ตระหนักในเรื่องการบ้านการเมืองได้ ผู้ที่ให้เหตุผลจะทิ้งบทตั้งหรือข้อเสนอที่มีเหตุผลสากลเพื่อใช้สร้างบทสรุปปรตธานุमानหรือรูปนินัยที่สมบูรณ์แบบควรจะเป็นว่า **“ผู้ใดก็ตามที่มีชีวิตในครอบครัวที่เป็นตัวอย่างได้เป็นผู้ทรงคุณค่าเหมาะสมแก่ตำแหน่งประชาสัมพันธ์ โดยเหตุที่นายแดงเป็นผู้ที่มีชีวิตในครอบครัวที่พอเป็นตัวอย่างได้ เพราะฉะนั้น นายแดงจึงเป็นผู้ทรงคุณค่าเหมาะสมแก่ตำแหน่งประชาสัมพันธ์”** ตามความเป็นจริงแล้ว enthymeme ที่พวกนักวาทศิลป์ชอบใช้กันนั้น โดยทั่วไป ไม่มีความเป็นสากลใด ๆ ที่จำเป็นสำหรับปรตธานุमानหรือรูปนินัยที่ถูกต้องเลย และเพราะเหตุผลข้อนี้แหละ enthymeme ส่วนมากจึงไม่อาจขยายออกไปเป็นปรตธานุमानหรือรูปนินัยชนิดที่จำเป็นจะต้องมีผู้ตัดสินหรือประพจน์ต่าง ๆ ชนิดที่ถูกต้อง แต่ enthymeme เหล่านี้ ย่อมเพียงพอสำหรับความหวังที่จะพูดเร้าใจให้ผู้ฟังคล้อยตามในด้านการเมือง ซึ่งในการนี้ ความละม้ายเหมือนก็ดูจะเป็นการเพียงพอในการที่จะเข้าสู่จุดหมายได้

จากวิธีการกล่าวถึงปรตธานุमानหรือรูปนินัยในรูปแบบสั้น ๆ เช่นนี้แหละ ทำให้เราได้ขยายความหมายของคำว่า enthymeme ออกไปเพื่อหมาย

ถึงปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยชนิตยอก็ได้ คือ **จะเป็นชนิดที่แสดงความรู้สึ**
อย่างเปิดเผย คือ **แบบสาธก (Demonstrative)** ชนิดที่แสดงเหตุผลคือแบบ
วาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี (Dialectical) ชนิดที่เกี่ยวกับการบ้านการเมือง
(Political) หรือแบบที่เป็นเชิงวาทศาสตร์ (Rhetorical) ก็ได้ แม้ว่าจะเป็นการ
 ถูกต้องจริง ๆ ที่จะกล่าวอะไรในทำนองนี้อย่างไม่มีพิธีรีตองนัก แต่เราก็ต้อง
 ยอมรับกระบวนการแห่งการให้เหตุผลที่จะใช้ไปในปรัฏฐานุมานหรือรูปนินย
 ชนิตยออย่างเต็มที่ทีเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้ตกไปสู่ความผิดพลาด
 ในการให้เหตุผล ดังนั้น เราจะต้องทราบถึงวิธีที่จะวิเคราะห์ปรัฏฐานุมานหรือ
 รูปนินยชนิตยอเหล่านั้นออกไปให้ได้อย่างรวดเร็ว

จึงขอยกตัวอย่างปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยชนิตยอ และขอให้เราได้
 ตรวจสอบถึงวิธีที่จะใช้ขยายปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยชนิตยอนั้นออกไปให้
 เป็นปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยแบบเต็มรูป ซึ่งหลังจากที่ขยายปรัฏฐานุมาน
 หรือรูปนินยชนิตยอนั้นออกแล้ว เราก็จะสามารถทดสอบดูได้ว่าปรัฏฐานุมาน
 หรือรูปนินยนั้นสมเหตุสมผลหรือไม่ ขอยกตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วอีกครั้ง
 หนึ่งว่า **“ไม่มีสิ่งใดที่เป็นมนุษย์ เพราะไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถพูดได้”**
 เมื่อเรากล่าวว่า ที่ว่า **“ไม่มีสิ่งใดที่เป็นมนุษย์”** นั้นถูก เราก็จะต้องกล่าวด้วยว่า
 ทำไมมันจึงถูก นั่นคือ **“เพราะไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถพูดได้”** ข้อความ
 ตอนแรกเป็นข้อความที่เราพยายามที่จะพิสูจน์ และดังนั้นจึงเป็นบทสรุป
 ข้อความตอนที่๒เป็นเหตุผลสำหรับบทสรุปและดังนั้นจึงเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ
 เพราะฉะนั้น ตัวอย่างนี้จึงเป็นปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยชนิตยอที่ขาดบทตั้ง
 หรือข้อเสนอไปข้อหนึ่ง วิธีขยายปรัฏฐานุมานหรือรูปนินยชนิตยอออกไปนั้น
 เราอาจลดทอนได้ ดังต่อไปนี้ :

๑. มองหาบทสรุปเป็นประการแรก

มีอยู่ ๒ วิธีที่จะค้นหาวา ญัตติหรือประพจน์ใดใน ๒ ญัตติในปรัฏฐา-
 นุมานหรือรูปนินยชนิตยอนั้นเป็นบทสรุป

วิธีแรก ก็คือตรวจสอบดูคำไกรแห่งความคิดที่แสดงออกมา บทสรุป

มักจะเป็นญาติหรือประพจน์ที่พิสูจน์ได้เสมอไป ตรงกันข้ามบทตั้งหรือข้อเสนอมักจะเป็นเหตุผลที่จะพิสูจน์บทสรุปเสมอไป ในตัวอย่างที่กล่าวนั้น เราปรารถนาจะพิสูจน์ว่า “ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถพูดได้” เมื่อเราทราบมาครั้งหนึ่งแล้วว่า ข้อความใดเป็นข้อความที่จะต้องพิสูจน์ นั่นคือบทสรุป แล้วเราไม่เพียงแต่ทราบว่ายุติหรือประพจน์อื่นเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอนั้น แต่เราจะทราบด้วยว่ามันเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ “ชนิดใด” อีกด้วย ในตัวอย่างที่ว่า “ไม่มีสิ่งใดเป็นมนุษย์ เพราะไม่มีสิ่งใดสามารถพูดได้” นั้น เราย่อมทราบว่า บทตั้งหรือข้อเสนอที่ “กำหนดให้” นั้นเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ “รอง” ทั้งนี้ก็เพราะว่า เราได้กล่าวถึงภาคประธานของบทสรุป อันได้แก่คำร่อนนั้นซ้ำอีกในบทตั้งหรือข้อเสนอที่กำหนดให้ บัดนี้เราก็อาจสร้างบทตั้งหรือข้อเสนอหลักที่หายไปได้โดยการเอาภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปกับคำกลางมารวมเข้าด้วยกันเป็น “มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่สามารถพูดได้” ประการสุดท้าย เราอาจจัดญาติหรือประพจน์ทั้ง ๓ ญาติตามแบบปรกติมานหรือรูปนิรนัยที่ถูกต้อง และอาจตรวจสอบความสมเหตุสมผลของมันได้

มนุษย์ทุกคนเป็นผู้สามารถพูดได้ (บทตั้งหรือข้อเสนอหลักที่หายไป)

ไม่มีสิ่งใดสามารถพูดได้ (บทตั้งหรือข้อเสนอรองที่กำหนดให้)

เพราะฉะนั้น ไม่มีสิ่งใดเป็นมนุษย์ (บทสรุปที่กำหนดให้)

วิธีที่ ๒ ที่จะค้นหาได้ว่า ญาติหรือประพจน์ใดใน ๒ ญาติเป็นบทสรุปที่ถูกต้องนั้น ก็คือ จะต้องหา คำสำคัญ (key words) ในปรกติมานหรือรูปนิรนัยชนิดย่อ คำสำคัญเหล่านี้จะนำไปสู่บทสรุปหรือข้อเสนอ

คำต่าง ๆ เช่น “เพราะฉะนั้น” “ดังนั้น” “เพราะเหตุนี้” ย่อมนำไปสู่บทสรุป เช่น :

วิชาตรรกศาสตร์เป็นศิลปศาสตร์ (Liberal art) ชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้น วิชาตรรกศาสตร์จึงเป็นวิชาที่มีประโยชน์

คำต่าง ๆ เช่น “เพราะ” “เพราะว่า” “โดยเหตุว่า” ย่อมนำไปสู่บทตั้งหรือข้อเสนอ คำแบบนี้แสดงให้เห็นการเชื่อมต่อหรือความเกี่ยวโยงกันตามเหตุผล

และดังนั้น จึงจัดว่าเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอ ทั้งนี้ก็เพราะว่าบทตั้ง หรือข้อเสนอ ทั้งหลายเป็นเหตุแห่งบทสรุป ตัวอย่างเช่น :

ไม่มีสุนัขตัวใดเป็นหิน เพราะว่สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

หรือ

เพราะสุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ จึงไม่มีสุนัขตัวใดเป็นหิน

๒. ถ้าไม่มีบทสรุปปรัตถานูมานหรือรูปนินัยชนิดย่อจะต้องมีบทตั้ง หรือข้อเสนอ ๒ ข้อ

ปรัตถานูมานหรือรูปนินัยชนิดย่อที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอ ๒ ข้อ นั้น เกือบจะเรียกว่า “ผิดปรกติ” เพราะโดยทั่ว ๆ ไปจะต้องมีบทตั้งหรือข้อเสนอข้อหนึ่ง กับบทสรุปอีกบทหนึ่ง เราจะพบปรัตถานูมานหรือรูปนินัยชนิดย่อที่มีบทตั้ง หรือข้อเสนอ ๒ ข้อเป็นแบบคัดค้านหรือยืนยันอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ว่าเป็นแบบ คัดค้านหรือแบบปฏิเสธ เพราะไม่มีคำสำคัญที่จะนำไปสู่บทตั้งหรือข้อเสนอ หรือบทสรุป ที่ว่าเป็นแบบยืนยัน เพราะมีคำสำคัญ ๆ เช่น “และ” “แต่” เป็น คำที่ทำหน้าที่เชื่อมบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น :

สุภาพบุรุษทุกคนเป็นคนเรียบร้อยและนักศึกษาทุกคนเป็นสุภาพบุรุษ

ปรัตถานูมานหรือรูปนินัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุ

THE SYLLOGISM WITH A CAUSAL PREMISE

ปรัตถานูมานหรือรูปนินัยชนิดขยายแบบนี้ ก็คือปรัตถานูมานหรือ รูปนินัยที่จะต้องมีบทตั้งหรือข้อเสนอชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เสนอเหตุเพื่อสิ่งที บทตั้งหรือข้อเสนอกำลังกล่าวถึง ดังนั้น จึงตั้งชื่อว่า **บทตั้งหรือข้อเสนอที่ แสดงเหตุ** ทั้งนี้ก็เพราะว่า บทตั้งหรือข้อเสนอแบบนี้ ย่อมมีบทพิสูจน์เพื่อเป็น การยืนยันตัวมันเอง เช่น :

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง เข้ามา

แต่ไม่มีพระราชคนใดเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

เพราะฉะนั้น ไม่มีพระราชคนใดเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

บทตั้งหรือข้อเสนอหลัก ซึ่งความจริงเป็นปรกติตามมานหรือรูปนัยชนิดย่อนั้น อาจขยายออกไปในลักษณะการอย่างที่เป็นปรกติตามมานหรือรูปนัยชนิดย่อนี้ๆ ถูกขยายออกไปนั่นเอง ดังนี้ :

บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่สภาทุกคนเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่สภา

เพราะฉะนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

บทสรุปของปรกติตามมานหรือรูปนัยนี้ ทำหน้าที่เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักของปรกติตามมานหรือรูปนัยอีกบทหนึ่งด้วย คือ เป็นปรกติตามมานหรือรูปนัยหลักในการหาเหตุผลแบบสังเคราะห์คนกัน ดังนี้ :

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ไม่มีพระราชคนใดเป็นนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

เพราะฉะนั้น ไม่มีพระราชคนใดเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

บทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุมักจะจะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักของปรกติตามมานหรือรูปนัยเป็นส่วนมาก เหตุผลก็คือว่าบทตั้งหรือข้อเสนอหลักแห่งการหาเหตุผลนั้น ตามปรกติแล้วเป็นข้อที่ต้องการการอภิปรายหรือการพิสูจน์ต่อไปอีก และการหาเหตุผลโดยประการทั้งปวงนั้นในเบื้องต้นขึ้นอยู่กับการอภิปรายหรือการพิสูจน์นี้ทั้งนั้น แต่บทตั้งหรือข้อเสนอรองอาจเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุในปรกติตามมานหรือรูปนัยแบบนี้ได้ด้วยเหมือนกัน คือจะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุไปพร้อม ๆ กับบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก หรือตามลำพังตัวมันเองเท่านั้นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ถ้าบทตั้งหรือข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุละก็ บทสรุปแห่งบทตั้ง

หรือข้อเสนอที่แสดงเหตุหลักย่อมเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอหลักในปรัดถานุ-
มานหรือรูปนินัยซึ่งเป็นปรัดถานุมานหรือรูปนินัยสุดท้าย

ปรัดถานุมานหรือรูปนินัย ที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุ มักจะ
เรียกกันว่า *Epicheirema* ในทำนองเดียวกับคำว่า *enthymeme* ความหมาย
คำว่า *Epicheirema* ที่อะริสโตเติลได้ตั้งไว้เดิมนั้น ได้เปลี่ยนไปบ้างอะริสโตเติล
ใช้คำว่า *Epicheirema* หมายถึงปรัดถานุมานหรือรูปนินัยชนิดที่ประกอบด้วย
การเจรจาที่มีเหตุผล นั่นคือ การหาเหตุผลที่ดำเนินการจากข้อตั้งหรือข้อเสนอ
ที่อาจเป็นไปได้ เหตุผลเกี่ยวกับการขยายความหมายของคำว่า "*Epicheirema*"
ออกไปเป็นปรัดถานุมานหรือรูปนินัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุ นั้น อาจ
โยงไปถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ปรัดถานุมานหรือรูปนินัยที่ประกอบด้วยการเจรจา
ที่มีเหตุผลนั้น หาได้มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่ประจักษ์ชัดโดยตนเองหรือที่เป็น
ความจริง ที่จะสาธิตให้เห็นได้ไม่ (เพราะเหตุนี้แหละ จึงชวนให้มีการหาเหตุผล
หรือการอภิปรายกันต่อไปอีก) ดังนั้น ปรัดถานุมานหรือรูปนินัยที่มีข้อตั้งหรือ
ข้อเสนอที่แสดงเหตุข้อหนึ่ง ซึ่งต้องการการขยายการหาเหตุผลออกไปนั้น จึง
เรียกกันว่า "*Epicheirema*"

การรวมปรัดถานุมานเข้าเป็นหมวดหมู่หรือการให้เหตุผลต่อเนื่อง (THE SORITES)

การรวมปรัดถานุมานหรือรูปนินัยเข้าเป็นหมวดหมู่ ก็นับว่าเป็น
ปรัดถานุมานหรือรูปนินัยชนิดที่ขยายออกไปชนิดหนึ่ง ตามความเป็นจริงก็
เป็นปรัดถานุมานหรือรูปนินัยชุดหนึ่ง (คือ การเอาปรัดถานุมานหรือรูปนินัย
ต่างๆ มา "กองรวมกัน") ที่ได้สร้างขึ้นมา โดยเอาภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ
ของญัตติหรือประพจน์ที่ ๒ มาเป็นภาคประธานของญัตติหรือประพจน์ที่ ๓ เอา
ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของญัตติหรือประพจน์ที่ ๓ มาเป็นภาคประธานของ
ญัตติหรือประพจน์ที่ ๔ ต่อไปอีกเรื่อย ๆ ไปอย่างนี้ จนในที่สุดก็ถึงบทสรุป ซึ่งได้
เอาภาคประธานของญัตติหรือประพจน์แรกกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของ

ญัตติหรือประพจน์หลังสุดมารวมเข้าด้วยกัน การรวมปรตธานุमानหรือรูปนินัยชนิดนี้เรียกว่า **Aristotelian Sorites** คำว่า "sorites" (ซอไรตีส) มีใช้คำที่อะริสโตเติลใช้จริง ๆ แม้ว่าอะริสโตเติลจะอ้างถึงการหาเหตุผลชนิดนี้ใน **Prior Analytics** ก็ตาม ตัวอย่างแห่งการรวมปรตธานุमानหรือรูปนินัยเข้าเป็นกองเป็นหมวดหมู่ดังนี้ :

ทุก A เป็น B (สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์)

ทุก B เป็น C (สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีชีวิต)

ทุก C เป็น D (สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นตัวตน)

ทุก D เป็น E (ตัวตนทุกชนิดเป็นทรัพย์)

เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น E (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์)

ความสมเหตุสมผลแห่งการรวมปรตธานุमानหรือรูปนินัยเข้ามาเป็นหมวดหมู่หรือการให้เหตุผลต่อเนื่องนี้ขึ้นอยู่กับความสมเหตุสมผลแห่งปรตธานุमानหรือรูปนินัยเด็ดขาดทั้งปวง ซึ่งจากปรตธานุमानหรือรูปนินัยแบบเด็ดขาดนี้แหละ ที่การรวมปรตธานุमानหรือรูปนินัยต่าง ๆ เข้ามาเป็นกองเป็นหมวดหมู่ได้ก่อรูปขึ้นมา และดังนั้น เราก็จะสร้างบทสรุปชนิดที่พัวพันกับปรตธานุमानชนิดเด็ดขาดแต่ละข้อ ๆ ไว้ และแล้วก็จะใช้บทสรุปแต่ละข้อเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอรองของปรตธานุमानหรือรูปนินัยต่อไปได้ ดังนี้ :

ทุก A เป็น B (สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์)

ทุก B เป็น C (สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีชีวิต)

เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น C (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นสิ่งที่มีชีวิต)

ทุก A เป็น C (สุนัขทุกตัวเป็นสิ่งที่มีชีวิต)

ทุก C เป็น D (สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นตัวตน)

เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น D (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นตัวตน)

ทุก A เป็น D (สุนัขทุกตัวเป็นตัวตน)

ทุก D เป็น E (ตัวตนทุกชนิดเป็นทรัพย์)

เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น E (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์)

เพื่อที่จะให้สมเหตุสมผล **Aristotelian Sorites** หรือการให้เหตุผลต่อเนื่องแบบอะริสโตเติล จำต้องใช้บทตั้งหรือข้อเสนอกที่เป็นสากลทั้งหมด นอกจากบทตั้งหรือข้อเสนอแรกเท่านั้น ซึ่งจะเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่เฉพาะเจาะจงเป็นปุกคคลิกได้ กฎนี้ับว่าจำเป็นมาก ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงความผันผื่อแห่งคำที่กระจายหรือจำแนกได้นั้นเอง อนึ่งไม่มีบทตั้งหรือข้อเสนอใดเลยที่อาจเป็นแบบปฏิเสธหรือคัดค้านทั่วไป นอกจากบทตั้งหรือข้อเสนอสุดท้ายเท่านั้น มิฉะนั้นแล้ว ในบทสรุป เราได้คำหลักที่กระจายหรือจำแนกได้ คือ มีน้ำหนักหรือความหมายเป็นสากลไป แต่ในบทตั้งหรือข้อเสนอจะไม่ได้คำหลักที่กระจายหรือจำแนกได้เลย

Aristotelian Sorites หรือการให้เหตุผลต่อเนื่องแบบอะริสโตเติลได้พัฒนาอย่างประจักษ์ชัดแล้ว โดยการดำเนินการจากบทตั้งหรือข้อเสนอรองก่อน ต่อมาก็ถึงบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก แล้วจึงถึงบทสรุป

การรวมปรัดถานุมาณหรือรูปนิรณัยเข้ามาเป็นหมวดหมู่นี้ อาจดำเนินการในแบบที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงกันข้ามกับ **Aristotelian Sorites** ก็ได้ โดยมีบทตั้งหรือข้อเสนอหลักก่อน ต่อมาก็บทตั้งหรือข้อเสนอรอง แล้วจึงถึงบทสรุป การรวมปรัดถานุมาณเข้ามาเป็นกองเป็นหมวดหมู่ หรือการให้เหตุผลต่อเนื่องแบบนี้เรียกว่า **Goclenian Sorites** (ตั้งชื่อตาม **Goclenius** ซึ่งให้ความเห็นเกี่ยวกับงานของอะริสโตเติล ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖) เช่น

ทุก D เป็น E (ตัวตนทุกชนิดเป็นทรัพย์)

ทุก C เป็น D (สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นตัวตน)

ทุก B เป็น C (สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีชีวิต)

ทุก A เป็น B (สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์)

เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น E (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์)

การขยายปรัดถานุมาณ ย่อมเกิดจากการสร้างบทสรุปชนิดที่เกี่ยวข้องกันอีกนั้นแหละ

ทุก D เป็น E (ตัวตนทุกชนิดเป็นทรัพย์)

ทุก C เป็น D (สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นตัวตน)
 เพราะฉะนั้น ทุก C เป็น E (เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นทรัพย์)
 ทุก C เป็น E (สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดเป็นทรัพย์)
 ทุก B เป็น C (สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งที่มีความคิด)
 เพราะฉะนั้น ทุก B เป็น E (เพราะฉะนั้น สัตว์ทุกชนิดเป็นทรัพย์)
 ทุก B เป็น E (สัตว์ทุกชนิดเป็นทรัพย์)
 ทุก A เป็น B (สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์)
 เพราะฉะนั้น ทุก A เป็น E (เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์)

ใน Goclenian Sorites หรือการให้เหตุผลต่อเนื่องแบบโกเกลเนียนนี้ เฉพาะบทตั้งหรือข้อเสนอข้อสุดท้ายเท่านั้นที่อาจเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอชนิด เฉพาะเจาะจงได้ มิฉะนั้นแล้ว คำกลางก็จะเป็นคำที่ไม่กระจ่าง คือเป็นคำที่มีน้ำหนักหรือความหมายจำกัดไป อนึ่ง เฉพาะบทตั้งหรือข้อเสนอแรกเท่านั้น คือ บทตั้งหรือข้อเสนอที่มีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะของบทสรุปตอนสุดท้าย อาจเป็นชนิดคัดค้านหรือปฏิเสธทั่วไปได้ มิฉะนั้นแล้ว ในบทสรุปเราก็จะได้คำหลักที่กระจ่าง คือ มีน้ำหนักหรือมีความหมายเป็นสากลทั่วไป แต่ใน บทตั้งหรือข้อเสนอจะไม่ได้คำหลักที่กระจ่างเลย กฎข้อ ๒ นี้เป็นกฎที่ กลับตรงกันข้ามกับกฎที่เกี่ยวกับ Aristotelian Sorites ดังที่คาดหวังไว้ ทั้งนี้ เพราะว่าฐานะหรือตำแหน่งบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายกลับตรงกันข้ามหมด

ตารางเปรียบเทียบความสมเหตุสมผล

ระหว่าง Aristotelian Sorites กับ Goclenian Sorites

Aristotelian Sorites	Goclenian Sorites
ข้อเสนอรอง-ข้อเสนอหลัก-บทสรุป	ข้อเสนอหลัก-ข้อเสนอรอง-บทสรุป
๑. ข้อเสนอเป็นญัตติ A ทั้งหมด	๑. ข้อเสนอเป็นญัตติ A ทั้งหมด
หรือ ๒. ข้อเสนอแรกเป็นญัตติ I	หรือ ๒. ข้อเสนอแรกเป็นญัตติ E
หรือ ๓. ข้อเสนอสุดท้ายเป็นญัตติ E	หรือ ๓. ข้อเสนอสุดท้ายเป็นญัตติ I

ปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยแบบที่ยุ่งยาก

ปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยแบบที่ยุ่งยาก (The Dilemma) ก็เป็นปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยชนิดขยายชนิดหนึ่ง คำว่า dilemma มาจากภาษากรีกที่แปลว่า "ข้อสมมุติกำลังสอง" ดังนั้นบุคคลที่ตกอยู่ใน dilemma ก็คือการอยู่ในระหว่างเขาควาย ไม่ว่าจะหันไปทางไหนก็จะต้องโดนเขาข้างหนึ่งขวิดเอาเสมอไป การสร้างปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยชนิดที่ยุ่งยากขึ้นก็คือเราเสนอญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เปิดโอกาสให้เลือกได้ขึ้นมา ๒ ญัตติ ซึ่งใน ๒ ญัตตินี้ ญัตติหรือประพจน์หนึ่งจะสรุปคัดค้านตัวเอง ตามแบบที่เป็นหลักที่สุด ปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยชนิดที่ยุ่งยาก จะประกอบด้วยญัตติหรือประพจน์ชนิดที่แยกออกกับญัตติหรือประพจน์ชนิดที่มีเงื่อนไข ๒ ญัตติ ซึ่งแต่ละญัตติหรือประพจน์นี้ จะนำไปสู่บทสรุปอย่างเดียวกัน เช่น :

A หรือ B อย่างใดอย่างหนึ่ง

ถ้า A ละก็ C

ถ้า B ละก็ C

เพราะฉะนั้น จะเป็น A หรือ B ก็ตาม ก็จะได้ C ตามมา

จะต้องทำสงครามกันหรือจะต้องประนีประนอมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง

ถ้าทำสงคราม การทำลายอย่างไม่ให้เหลือซากย่อมมีแก่ฝ่ายแพ้

ถ้าประนีประนอมกัน การที่ได้รับความพอใจย่อมมีแก่ฝ่ายแพ้

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะทำสงครามหรือประนีประนอมกันก็ตาม ก็ย่อมมีฝ่ายแพ้ทั้งนั้น

เราอาจโต้แย้งปรตธานุมานหรือรูปนิรณัยชนิดยุ่งยากนี้ได้ โดยอาศัยการปฏิเสธหรือคัดค้านว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกเหล่านั้นเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ถูกคัดค้านได้โดยสิ้นเชิง (โดยปฏิเสธว่าญัตติหรือประพจน์ชนิดแยกกันเป็นญัตติหรือประพจน์ที่ไม่สมบูรณ์) หรือโดยแสดงให้เห็นว่า ญัตติหรือประพจน์ที่เปิดโอกาสให้เลือกญัตติหนึ่งใน ๒ ญัตตินั้น หาได้

นำไปสู่การสรุปอย่างเดียวกันดังญาติหรือประพจน์ชนิดอื่น ๆ ไม่ ดังนั้น ในเรื่อง
ปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยากที่จะกล่าวต่อไปนั้น เราอาจจะเถียงว่า
อาจจะมีย่ออย่างอื่นที่จะเลือกได้ นอกไปจากสงครามหรือการประนีประนอมได้
เหมือนกัน หรือเราอาจโต้แย้งได้ว่า สงครามจะไม่มีผลในรูปการทำลายอย่าง
ชนิดไม่เหลือซาก ในฐานะที่เป็นฝ่ายแพ้ก็ได้ หรือเราอาจแย้งว่า การทำการ
ประนีประนอมกันได้ ก็ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงการที่ได้รับความพอใจก็ได้

ดังที่ได้ชี้แจงมานี้ ปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยาก ก็คือการหา
เหตุผลเพื่อต่อสู้ในเบื้องต้นนั่นเอง และโดยเหตุที่ว่าไม่เป็นการง่ายเลยในอัน
ที่จะสร้างปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยากอย่างสมเหตุสมผลทั้งหมด
ผู้ใดที่ได้เผชิญหน้าหรือประสบกับปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยาก ควร
จะแสวงหาทางใดทางหนึ่งที่จะทำลายปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยาก
ลงให้ได้ โดยเหตุที่ปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยากส่วนใหญ่เกี่ยวโยง
ไปถึงการกระทำและระเบียบปฏิบัติ มากกว่าที่จะเกี่ยวโยงไปถึงอะไรบางอย่าง
ที่เป็นภาคทฤษฎี ตามปรกติแล้วไม่เป็นการยากเกินไปที่จะหาทางขจัดปรัตถ-
นุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยากเลย เราอาจเห็นประโยชน์บางประการในการ
สร้างปรัตถนุมานหรือรูปนินยชนิตยุงยากขึ้นเพื่อตัวเอง ที่เป็นดังนั้น มิใช่
ในฐานะที่ตกอยู่ในความยุ่งยากอะไร แต่เพื่อที่จะได้ผลต่าง ๆ ซึ่งจะติดตามมา
จากการดำรงตำแหน่งบางตำแหน่งตามหลักทฤษฎีหรือตามหลักปฏิบัติอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง.

ปัญหาบทที่ ๑๙

๑. ปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยแบบย่อคืออะไร ?
๒. อะไรคือความแตกต่างกันระหว่าง enthymeme กับปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยแบบย่อ ?
๓. ทำไมจึงว่าการพิจารณาปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยแบบย่อนั้นสำคัญ?
๔. เราจะหาบทสรุปของปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยแบบย่อได้อย่างไร?
๕. คำที่สำคัญ (keywords) อะไรบ้างที่จะนำไปสู่บทตั้งหรือข้อเสนอดังต่อไปนี้?
ทำไมจึงนำไปสู่บทตั้งหรือข้อเสนอได้ ?
๖. เราจะบอกได้อย่างไรว่า เมื่อใดบทสรุปจึงจะหายไปจากปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยแบบย่อ ?
๗. จงอธิบายถึงเค้าโครงแห่งปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุ.
๘. จงยกตัวอย่างปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอที่แสดงเหตุ และจงขยายปรีตธานุมานนั้นออกไปด้วย.
๙. เราจะสร้าง Aristotelian Sorites ได้อย่างไร ?
๑๐. อะไรคือกฎ ๒ ข้อที่เราจะต้องพิจารณาใน Aristotelian Sorites ? ทำไมเราจะต้องสังเกตและพิจารณาทุกกฎทั้ง ๒ ข้อนี้ด้วย?
๑๑. เราจะสร้าง Goclenian Sorites ได้อย่างไร?
๑๒. อะไรคือกฎ ๒ ข้อ ที่เราจะต้องสังเกตพิจารณาใน Goclenian Sorites ? ทำไมเราจึงต้องสังเกตพิจารณาทุกกฎทั้ง ๒ ข้อนี้ด้วย?
๑๓. จงยกตัวอย่างปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยชนิดที่ยุ้งยาก จงตัดสินด้วยว่า ปรีตธานุมานหรือรูปนิรนัยชนิดที่ยุ้งยากที่ท่านยกตัวอย่างมานั้น ท่านอาจทำลายให้หมดไปได้หรือไม่ ถ้าได้ จะทำอย่างไร?

แบบฝึกหัดที่ ๑

จงขยายปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยแบบย่อต่อไปนี้ออกไป และ
จงบอกด้วยว่าปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยเหล่านี้สมเหตุสมผลหรือไม่ ถ้า
หากว่าไม่สมเหตุสมผล จงอธิบายด้วยว่า ทำไมการให้เหตุผลนั้นจึงไม่สมเหตุ
สมผล หรือจงบอกด้วยว่า เพราะเป็นการฝ่าฝืนกฎข้อใดบ้าง.

๑. ไม่มี X ใดเป็น Y เพราะฉะนั้น ไม่มี X ใดเป็น Z.
๒. ทุก X เป็น Y เพราะว่าทุก X เป็น Z.
๓. โดยเหตุที่ทุก Z เป็น X ทุก X จึงเป็น Y.
๔. ชาวตรทุกคนเป็นอาชญากร เพราะว่าชาวตรทุกคนได้ฆ่าบุคคล
ที่ไม่มีความผิด.
๕. เพราะว่ากีฬาทั้งหมดเป็นการแข่งขันกัน การแข่งขันบางประเภท
จึงเป็นกีฬาที่ต้องใช้กำลังมาก.
๖. ผู้ชายทั้งหมดเป็นคนขัรบรที่ดี และไม่มีผู้หญิงคนใดเลยเป็นผู้ชาย.
๗. คนมีปัญญาทุกคนเป็นบุคคลที่ไม่จริงจังเพราะคนที่ไม่จริงจังทุกคน
เป็นคนล้งเลใจในการที่จะทำสิ่งใด ๆ.
๘. ไม่มีนักศึกษาปีที่ ๑ คนใดเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ ทั้งนี้เพราะว่า
นักศึกษาปีที่ ๑ ไม่ได้รับผิดชอบอะไร.
๙. ไม่มีคอมมิวนิสต์คนใดเป็นนักประชาธิปไตย เพราะว่าไม่มีคอม-
มิวนิสต์คนใดยอมให้มีฝ่ายค้านในด้านการเมือง.
๑๐. นายขาวเป็นคนที่มิหัวถอยหลังเข้าคลอง เพราะนายขาวมีความ
เชื่อถือเลื่อมใสเรื่องโซกลางของคลัง.

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงขยายปรัคตานุমানหรือรูปนิรนัยเหล่านี้ออกไป แล้วตรวจสอบดูด้วยว่าสมเหตุสมผลหรือไม่.

๑. ทุก C เป็น A เพราะว่าทุก C เป็น B
ทุก D เป็น C
เพราะฉะนั้น ทุก D เป็น A
๒. บาง X เป็น Y เพราะบาง X เป็น Z
ไม่มี W ใดเป็น Y
เพราะฉะนั้น บาง W ไม่เป็น X
๓. ไม่มี S ใดเป็น T
ทุก R เป็น S
ทุก Q เป็น R
ทุก P เป็น Q
เพราะฉะนั้น ไม่มี P ใดเป็น T
๔. ศิลปศาสตร์ทุกชนิดเป็นวิชาที่จำเป็น เพราะศิลปศาสตร์ทุกชนิด
ทำให้เราได้รับความรู้
ตรรกศาสตร์เป็นศิลปศาสตร์อย่างหนึ่ง
เพราะฉะนั้น ตรรกศาสตร์จึงเป็นวิชาที่จำเป็น
๕. ไม่มีผู้ที่ชอบโกหกหลอกลวงคนใดเป็นพระอรหันต์ เพราะคนที่
ชอบโกหกหลอกลวงเป็นคนบาปทั้งนั้น
คนบางพวกเป็นคนที่ชอบโกหกหลอกลวง เพราะคนบางพวก
ชอบพูดสิ่งที่เขาเองรู้ว่าผิดให้เป็นถูก
เพราะฉะนั้น คนบางพวกไม่เป็นพระอรหันต์

๖. มะม่วงทั้งหมดเป็นต้นไม้
ต้นไม้ทั้งหมดเป็นพืช
พืชทั้งหมดเป็นสัตว์
สัตว์บางพวกเป็นสิ่งที่มีความ
เพราะฉะนั้น มะม่วงทั้งหมดเป็นสิ่งที่มีความ
-

ปริทัศน์แบบฝึกหัดระคนแบบปรนัย

คำสั่งทั่วไป

ให้เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว และเขียนเครื่องหมาย
x ให้ตรงกับตัวอักษรที่เลือกในกระดาษคำตอบ

ชุดที่ ๑

๑. ความรู้ชนิดใดเป็นความรู้ที่ใช้กับมนุษย์โดยเฉพาะ ?
 - ก. ความรู้ทางประสาทสัมผัส
 - ข. ความรู้ที่เกิดจากเหตุการณ์
 - ค. ความรู้ที่ประกอบด้วยเหตุผล
 - ง. ความรู้ทางประสบการณ์
๒. การคิดอย่างไรเรียกว่าการให้เหตุผล ?
 - ก. การคิดจากอดีตมาหาปัจจุบัน
 - ข. การคิดตามลำดับเหตุการณ์
 - ค. การคิดที่ได้ข้อสรุปอันเป็นผลจากบทตั้งอันเป็นเหตุ
 - ง. การคิดสิ่งที่ยังไม่รู้ไปหาสิ่งที่รู้แล้ว
๓. ทำไมเราจึงต้องศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ ?
 - ก. เพราะเป็นวิชาบังคับ
 - ข. เพราะเป็นวิชาประกอบด้วยเหตุผล
 - ค. เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต
 - ง. เพราะช่วยให้เรารู้สิ่งที่ไม่รู้มาก่อน
๔. นิमितที่นำความคิดจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่งในทันทีทันใดจัดเป็นนิมิตชนิดใด ?

ก. นิมิตตามแบบ	ข. นิมิตตามธรรมชาติ
ค. นิมิตตามสัญญาณแท้ ๆ	ง. นิมิตตามสัญญาณตามประเพณี

๕. คำในข้อใดเป็นสิ่งที่เฉพาะราย ?

ก. คน

ข. สัตว์

ค. ผู้ชาย

ง. ผู้ชายคนนั้น

๖. คำในข้อใดเป็นสิ่งที่สากลมากที่สุด ?

ก. วิทยาลัย

ข. มหาวิทยาลัย

ค. สถาบันอุดมศึกษา

ง. คณะวิชา

๗. เมื่อนำสิ่ง ๒ สิ่งมาเปรียบเทียบกับกัน สิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าเรียกว่าอะไร?

ก. อภิชาติ

ข. วิเสสชาติ

ค. จรสมบัติ

ง. สภาวลักษณะ

๘. คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดประการเดียว ที่ทำให้สิ่งหนึ่งแตกต่างกับอีกสิ่งหนึ่งเรียกว่าอะไร ?

ก. จรสมบัติ

ข. สหสมบัติ

ค. สภาวลักษณะ

ง. วิสัฏฐานันตภาพ

๙. การศึกษาเรื่องวิภาค นอกจากช่วยให้เราให้คำจำกัดความได้ดียิ่งขึ้นแล้วยังช่วยในด้านใดอีก ?

ก. การเรียงความ

ข. การย่อความ

ค. จินตนาการ

ง. การนิยามความหมาย

๑๐. กฎของวิภาคว่า “ส่วนต่าง ๆ ที่แบ่งออกไปต้องมีความเป็นสากลน้อยกว่าสิ่งที่ถูกแบ่ง” หมายความว่าอย่างไร ?

ก. แบ่งอภิชาติออกเป็นวิเสสชาติ

ข. แบ่งวิเสสชาติออกเป็นอภิชาติ

ค. แบ่งอภิชาติออกเป็นจรสมบัติ

ง. แบ่งวิเสสชาติออกเป็นจรสมบัติ

๑๑. วิภาคใด ๆ ก็ตาม จะต้องมีส่วนที่แบ่งออกไปอย่างน้อยที่สุดกี่ส่วน ?

ก. ๑ ส่วน

ข. ๒ ส่วน

ค. ๓ ส่วน

ง. ๔ ส่วน

๑๒. ตามกฎของวิภาค ในการแบ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกหลายๆ ชั้น เราต้องใช้วิภาคกี่ชนิด ?

ก. ชนิดเดียวเท่านั้น	ข. ๒ ชนิด
ค. ๓ ชนิด	ง. กี่ชนิดก็ได้เท่าที่จำเป็น

๑๓. สิ่งเช่นไรสามารถนิยามความหมายได้ ?

ก. สิ่งสากล	ข. สิ่งที่เป็นเอกฐาน
ค. วิเสษชาติสูงสุด	ง. ถูกทั้ง ๓ ข้อ

๑๔. การนิยามความหมายต้องประกอบด้วยอะไร ?

ก. วิเสษชาติกับอภิชาติ	ข. วิเสษชาติกับวิสิฐฐานันตภาพ
ค. อภิชาติกับสภาวะลักษณะ	ง. อภิชาติกับวิสิฐฐานันตภาพ

๑๕. บทนิยามความหมายควรเป็นข้อความแบบใด ?

ก. ข้อความเป็นสำนวนเปรียบเทียบ
ข. ข้อความในเชิงปฏิเสธ
ค. ข้อความที่เป็นไวพจน์ของศัพท์นิยาม
ง. ข้อความที่เข้าใจได้อย่างมีเหตุผล

๑๖. กฎของการนิยามความหมายว่า “บทนิยามความหมายกับสิ่งที่ถูกนิยามความหมายต้องเปลี่ยนสลับกันได้” หมายความว่า บทนิยาม ความหมายกับสิ่งที่ถูกนิยามต้องมีขอบเขตอย่างไร ?

ก. เท่ากันพอดี
ข. บทนิยามความหมายมีขอบเขตกว้างกว่า
ค. สิ่งที่ถูกนิยามมีขอบเขตกว้างกว่า
ง. เป็นไปได้ทั้ง ๓ ชนิด

๑๗. กริยาเชื่อมต้องเป็นกาลอะไร ?

ก. ปัจจุบันกาล	ข. อดีตกาล
ค. อนาคตกาล	ง. ทั้ง ๓ กาลข้างต้น

๑๘. ประโยคชนิดไหนจัดเป็นญัตติ ?

- ก. ประโยคบอกเล่าและประโยคคำสั่ง
- ข. ประโยคบอกเล่าและประโยคคำถาม
- ค. ประโยคบอกเล่าและประโยคปฏิเสธ
- ง. ประโยคบอกเล่าและประโยคอุทาน

๑๙. ข้อความต่อไปนี้ ข้อใดจัดเป็นญัตติ ?

- ก. อย่าให้ใครเข้ามา
- ข. ใครเป็นคนไปแทนฉัน
- ค. ใครก็ตามที่คิดว่าตนฉลาดไม่เป็นคนฉลาดเลย
- ง. เป็นญัตติทั้ง ๓ ข้อ

๒๐. ญัตติแบบผสมมีคุณภาพรูปใด ?

- ก. เป็นญัตติบอกเล่าอย่างเดียว
- ข. เป็นญัตติปฏิเสธอย่างเดียว
- ค. เป็นญัตติบอกเล่าหรือปฏิเสธ
- ง. เป็นญัตติบอกเล่า ปฏิเสธ หรือคำถาม

๒๑. อะไรทำให้ญัตติแบบเด็ดขาดกับญัตติแบบผสมแตกต่างกัน ?

- ก. ความยาวของญัตติ
- ข. ส่วนประกอบของญัตติ
- ค. คำเชื่อมของญัตติ
- ง. ส่วนประกอบและคำเชื่อมของญัตติ

๒๒. ญัตติมีเนื้อหาที่ไม่แน่ว่าจะเกิดขึ้นได้ มีภาคนิเทศเป็นคำนิเทศชนิดใด ?

- ก. วิลีฎฐานันตภาพ
- ข. สภาวลักษณะ
- ค. จรสมบัติ
- ง. คำนิเทศทั้ง ๓ ชนิดข้างต้น

๒๓. ญัตติมีเนื้อหาที่จำเป็น มีภาคนิเทศเป็นคำนิเทศชนิดใด ?

- ก. วิเสสชาติ
- ข. อภิชาติ
- ค. วิลีฎฐานันตภาพ
- ง. คำนิเทศทั้ง ๓ ชนิดข้างต้น

๔๐๐

วรรณคดี

๓๑. คนเป็นสัตว์ที่รู้จักคิดหาเหตุผล

๓๒. สุนัขเป็นสัตว์ที่เห่าได้

๓๓. ปีนกกเป็นอาวชนชนิดหนึ่ง

๓๔. ขุนช้างเป็นคนศีรษะล้าน

๓๕. งูเห่าเป็นงูมีพิษ

คำสั่งสำหรับข้อ ๓๖-๔๐ ให้พิจารณาคำที่ขีดเส้นใต้ในข้อ ๓๖-๔๐

ถ้าเป็นเอกัตถะ ให้ตอบข้อ ก.

ถ้าเป็นยวคัตถะ ให้ตอบข้อ ข.

ถ้าเป็นสมานัตถะ ให้ตอบข้อ ค.

ถ้าไม่ใช่คำทั้ง ๓ ชนิดข้างต้น ให้ตอบข้อ ง.

๓๖. นักกีฬา หมายถึง นักว่ายน้ำกับนักมวยปล้ำ

๓๗. ทางเสือ หมายถึง เครื่องถือท้ายเรือกับทางของสัตว์ชนิดหนึ่ง

๓๘. แสงสว่าง หมายถึง ปัญญา

๓๙. จำนวน หมายถึง คี่และคู่

๔๐. ลีลาศ หมายถึง การเยื้องกรายและการเต้นรำ

คำสั่งสำหรับข้อ ๔๑-๔๕ ให้พิจารณาคำที่เป็นปฏิภาคกันในเรื่อง ๔๑-๔๕

ถ้าเป็นคำปฏิภาคชนิดขัดแย้งกัน ให้ตอบข้อ ก.

ถ้าเป็นคำปฏิภาคชนิดไม่สมบูรณ์ ให้ตอบข้อ ข.

ถ้าเป็นคำปฏิภาคชนิดขัดกัน ให้ตอบข้อ ค.

ถ้าเป็นคำปฏิภาคชนิดสัมพันธ์ ให้ตอบข้อ ง.

๔๑. มีความรับผิดชอบ-ขาดความรับผิดชอบ

๔๒. ฉลาด-ค่อนข้างฉลาด

๔๓. แมว-สัตว์ที่มีแมว

๔๔. ความดี-ความชั่ว

๔๕. ความมี-ความไม่มี

คำสั่งสำหรับข้อ ๔๖-๕๐ ให้พิจารณาวิภาคในข้อ ๔๖-๕๐

ถ้าเป็นวิภาคแบบแบ่ง ๒ ส่วน ให้ตอบข้อ ก.

ถ้าเป็นวิภาคชนิดไม่สมบูรณ์ ให้ตอบข้อ ข.

ถ้าเป็นวิภาคชนิดขัดกัน ให้ตอบข้อ ค.

ถ้าเป็นวิภาคชนิดสัมพัทธ์ ให้ตอบข้อ ง.

๔๖. คน-คนมีจิตใจปรกติ, คนมีจิตใจไม่ค่อยปรกติ

๔๗. สัตว์-สัตว์ใหญ่, สัตว์เล็ก

๔๘. เรือ-เรือรบ, เรือที่มีใช้เรือรบ

๔๙. นักศึกษา-นักศึกษาที่เรียนดี, นักศึกษาที่เรียนค่อนข้างดี

๕๐. ศาสนา-ศาสนาคริสต์, ไม่ใช่ศาสนาคริสต์

คำสั่งสำหรับข้อ ๕๑-๕๕ ให้พิจารณาวิภาคในข้อ ๕๑-๕๕

ถ้าเป็นการแบ่งวิเสสชาติออกเป็นอภิชาติ ให้ตอบข้อ ก.

ถ้าเป็นการแบ่งส่วนรวมออกเป็นส่วยย่อย

ชนิดที่เป็นองค์ประกอบ ให้ตอบข้อ ข.

ถ้าเป็นการแบ่งส่วนรวมออกเป็นส่วยย่อย

โดยอาศัยจรสมบัติ ให้ตอบข้อ ค.

ถ้าเป็นการแบ่งนอกเหนือจาก ๓ ชนิดข้างต้น ให้ตอบข้อ ง.

๕๑. ต้นไม้-ต้นสัก, ไม่ใช่ต้นสัก

๕๒. คน-ความเป็นสัตว์, ความเป็นผู้รู้จักคิดหาเหตุผล

๕๓. ต้นไม้-ราก, ลำต้น, ใบ, ดอก

๕๔. คน-คนสูง, คนไม่สูง

๕๕. ช้าง-ช้างพลาย, ช้างพัง

คำสั่งสำหรับข้อ ๕๖-๖๐ ให้พิจารณาบทนิยามที่ไม่เหมาะสมในข้อ

๕๖-๖๐

ถ้าเป็นบทนิยามที่เป็นสำนวนเปรียบเทียบ	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าเป็นบทนิยามที่เป็นข้อความปฏิเสธ	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าเป็นบทนิยามที่ใช้โวจน์ของศัพท์นิยาม	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าเป็นบทนิยามที่วกวนเป็นวงกน	ให้ตอบข้อ ง.

๕๖. ภรรยา คือ ลูกสาวของแม่ยาย

๕๗. ความดี คือ ความไม่ชั่ว

๕๘. ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ

๕๙. มนุษย์ คือ คน

๖๐. ชีวิต คือ การต่อสู้

คำสั่งสำหรับข้อ ๖๑-๖๕ ให้พิจารณาบทนิยามในข้อ ๖๑-๖๕

ถ้าเป็นบทนิยามชนิดที่เป็นสารัตถะสำคัญ	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าเป็นบทนิยามชนิดที่อาศัยสภาวะลักษณะ	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าเป็นบทนิยามชนิดที่อาศัยจรสมบัติ	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าเป็นบทนิยามชนิดที่เพ่งรูปศัพท์	ให้ตอบข้อ ง.

๖๑. เส้นตรง คือ เส้นที่สั้นที่สุดระหว่างจุด ๒ จุด

๖๒. โรงแรม คือ สถานที่สำหรับพักแรม

๖๓. สามเหลี่ยม คือ รูปแบนราบที่ล้อมรอบด้วยเส้นตรง ๓ เส้น

๖๔. สุนัข คือ สัตว์ที่กินเนื้อเป็นอาหาร ที่เขาเลี้ยงไว้ในบ้าน และเห่าได้

๖๕. มนุษย์ คือ ผู้มีใจสูง

คำสั่งสำหรับข้อ ๖๖-๗๐ ให้พิจารณาญาติที่แบ่งตามปริมาณในข้อ

๖๖-๗๐

ถ้าเป็นญาติชนิดที่เป็นเอกฐาน	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าเป็นญาติชนิดที่เป็นสากล	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าเป็นญาติชนิดที่เฉพาะเจาะจง	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าเป็นญาติชนิดที่ไม่ได้กำหนดปริมาณให้แน่นอน	ให้ตอบข้อ ง.

- ๖๖. นักศึกษาบางคนเป็นคนฉลาด
- ๖๗. คนไทยเป็นผู้มีหน้าที่ป้องกันประเทศไทย
- ๖๘. ม้าทุกตัวเป็นสัตว์สี่เท้า
- ๖๙. พล.อ. เปรม เป็นองคมนตรี
- ๗๐. ทหารบางคนไม่เป็นนักการเมือง

คำสั่งสำหรับข้อ ๗๑-๗๕ ให้พิจารณาชนิดของญาติในข้อ ๗๑-๗๕

ถ้าเป็นญาติ A	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าเป็นญาติ E	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าเป็นญาติ I	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าเป็นญาติ O	ให้ตอบข้อ ง.

- ๗๑. ไม่มีนักตรรกศาสตร์คนใดเป็นผู้ไร้เหตุผล
- ๗๒. ไม่ใช่นักวิชาการทุกคนเป็นนักตรรกศาสตร์
- ๗๓. นักปรัชญาทุกคนเป็นผู้มีอุดมการณ์
- ๗๔. ผู้หญิงบางคนเป็นนักการเมือง
- ๗๕. คนไทยบางคนไม่เป็นคนยากจน

๑๐๑

๑๐๑

๑๐๑ สำหรับข้อ ๑๖-๑๐ ให้พิจารณาปริมาณและคุณภาพของญาติในข้อ ๑๖-๑๐

ถ้ามีปริมาณทั่วไป คุณภาพยืนย่น	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้ามีปริมาณทั่วไป คุณภาพคัดค้าน	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้ามีปริมาณบางส่วน คุณภาพยืนย่น	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้ามีปริมาณบางส่วน คุณภาพคัดค้าน	ให้ตอบข้อ ง.

๑๖. นักศึกษาบางคนเป็นผู้มีระเบียบวินัย
๑๗. บัณฑิตทุกคนเป็นผู้มีคุณธรรม
๑๘. ไม่มีใครคนใดเป็นคนมีศีลธรรม
๑๙. นักศึกษาบางคนไม่เป็นผู้ซื่อ
๒๐. ไม่ใช่ผู้หนึ่งทุกคนเป็นคนอ่อนแอ

๑๐๑

๑. ญาติ ๑ ญาติมีภาคประธานและภาคนิเทศอย่างเดียวกัน แต่ต่างกันในด้านปริมาณ เป็นญาติปฏิบัติแบบใด ?
 - ก. แบบแย้งกัน
 - ข. แบบขัดกัน
 - ค. แบบคล้ายขัดกัน
 - ง. แบบขัดแย้งกัน
๒. ญาติบางส่วน ๑ ญาติมีภาคประธานและภาคนิเทศอย่างเดียวกัน แต่ต่างกันในด้านคุณภาพเป็นญาติปฏิบัติแบบใด ?
 - ก. แบบแย้งกัน
 - ข. แบบขัดกัน
 - ค. แบบคล้ายขัดกัน
 - ง. แบบขัดแย้งกัน
๓. ญาติปฏิบัติแบบขัดกันแตกต่างกันในด้านใด ?

- ก. ปริมาณ ข. คุณภาพ
ค. ปริมาณและคุณภาพ ง. ไม่แตกต่างกันในด้านใดเลย
๔. กฎปฏิบัติกับแบบขัดแย้งกันแตกต่างกันในด้านใด ?
ก. ปริมาณ ข. คุณภาพ
ค. ปริมาณและคุณภาพ ง. ไม่แตกต่างกันในด้านใดเลย
๕. กฎ A กับกฎ O เป็นกฎปฏิบัติกับแบบใด ?
ก. แบบแย้งกัน ข. แบบขัดกัน
ค. แบบคล้ายขัดกัน ง. แบบขัดแย้งกัน
๖. กฎ E กับกฎ I เป็นกฎปฏิบัติกับแบบใด ?
ก. แบบแย้งกัน ข. แบบขัดกัน
ค. แบบคล้ายขัดกัน ง. แบบขัดแย้งกัน
๗. กฎใดเป็นกฎปฏิบัติกับแบบคล้ายขัดกัน ?
ก. กฎ A กับกฎ I ข. กฎ E กับกฎ I
ค. กฎ I กับกฎ O ง. กฎ E กับกฎ O
๘. กฎใดเป็นกฎปฏิบัติกับแบบขัดแย้งกัน ?
ก. กฎ A กับกฎ E ข. กฎ A กับกฎ I
ค. กฎ E กับกฎ I ง. กฎ I กับกฎ O
๙. กฎ I กับกฎ A แตกต่างกันในด้านใด ?
ก. ปริมาณ ข. คุณภาพ
ค. ปริมาณและคุณภาพ ง. ไม่แตกต่างกันในด้านใดเลย
๑๐. กฎ O กับกฎ I แตกต่างกันในด้านใด ?
ก. ปริมาณ ข. คุณภาพ
ค. ปริมาณและคุณภาพ ง. ไม่แตกต่างกันในด้านใดเลย

คำสั่งสำหรับข้อ ๑๑-๑๕ ของพิจารณาอยู่แห่งนิติบัญญัติในข้อ ๑๑-๑๕

ถ้าเป็นนิติบัญญัติแบบแย้งกัน	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าเป็นนิติบัญญัติแบบขัดกัน	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าเป็นนิติบัญญัติแบบคล้ายขัดกัน	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าเป็นนิติบัญญัติแบบขัดแย้งกัน	ให้ตอบข้อ ง.

๑๑. นักศึกษาบางคนเป็นผู้ชาย-นักศึกษาบางคนไม่เป็นผู้ชาย
 ๑๒. นักศึกษาทุกคนเป็นปัญญาชน-นักศึกษาบางคนเป็นปัญญาชน
 ๑๓. ไม่มีนักศึกษาคนใดเป็นคนปัญญาอ่อน-นักศึกษาบางคนเป็นคนปัญญาอ่อน
 ๑๔. นักศึกษาบางคนไม่ใช่นักกีฬา-นักศึกษาบางคนเป็นนักกีฬา
 ๑๕. ไม่มีนักศึกษาคนใดเป็นนักดนตรี-นักศึกษาทุกคนเป็นนักดนตรี

คำสั่งสำหรับข้อ ๑๖-๒๐ ของพิจารณาอยู่แห่งนิติบัญญัติในข้อ ๑๖-๒๐

ถ้าแตกต่างกันในด้านปริมาณ	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าแตกต่างกันในด้านคุณภาพ	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าแตกต่างกันในด้านปริมาณและคุณภาพ	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าไม่แตกต่างกันในด้านใดเลย	ให้ตอบข้อ ง.

๑๖. นกทุกชนิดเป็นสัตว์ที่บินได้-นกบางชนิดไม่ใช่วัตถุที่บินได้
 ๑๗. มีไม้สนทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยง-ไม้สนบางตัวไม่ใช่วัตถุเลี้ยง
 ๑๘. เสือทุกตัวเป็นสัตว์ดุร้าย-เสือบางตัวเป็นสัตว์ดุร้าย
 ๑๙. ปลาบางชนิดเป็นสัตว์มีเกล็ด-ปลาบางชนิดไม่มีเกล็ด
 ๒๐. ไม่มีงูเขียวตัวใดเป็นงูมีพิษ-งูเขียวบางตัวเป็นงูมีพิษ

๒๑. ถ้าญาติติว่า “ข้าราชการทุกคนเป็นคนดี” ถูก ญาติติปฏิบัติกษีในข้อใดถูกด้วย?
- ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นคนดี
 - ข้าราชการบางคนไม่เป็นคนดี
 - ข้าราชการบางคนเป็นคนดี
 - มิใช่ข้าราชการทุกคนเป็นคนดี
๒๒. ถ้าญาติติว่า “ตำรวจบางคนไม่เป็นข้าราชการ” ผิด ญาติติปฏิบัติกษีในข้อใดผิดด้วย ?
- ตำรวจทุกคนเป็นข้าราชการ
 - ไม่มีตำรวจคนใดเป็นข้าราชการ
 - ตำรวจทั้งหมดเป็นข้าราชการ
 - ตำรวจบางคนเป็นข้าราชการ
๒๓. ถ้าญาติติว่า “นักศึกษาบางคนเป็นข้าราชการ” ถูก ญาติติปฏิบัติกษีในข้อใดผิด ?
- นักศึกษาทุกคนเป็นข้าราชการ
 - นักศึกษาบางคนไม่เป็นข้าราชการ
 - ไม่มีนักศึกษาคนใดเป็นข้าราชการ
 - ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๒๔. ถ้าญาติติว่า “ข้าราชการบางคนไม่เป็นนักการเมือง” ผิด ญาติติปฏิบัติกษีในข้อใดถูก ?
- ข้าราชการทุกคนเป็นนักการเมือง
 - ข้าราชการบางคนเป็นนักการเมือง
 - ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นนักการเมือง
 - ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๒๕. ถ้าญาติติว่า “ส.ส. บางคนเป็นรัฐมนตรี” ถูก ญาติติปฏิบัติกษีในข้อใดไม่แน่ว่าถูกหรือผิดตามกฎ ?

- ก. ส.ส. ทุกคนเป็นรัฐมนตรี
- ข. ส.ส. บางคนไม่เป็นรัฐมนตรี
- ค. ไม่มี ส.ส. คนใดเป็นรัฐมนตรี
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูก

คำสั่งสำหรับข้อ ๒๖-๓๐ ญัตติว่า “นักศึกษาบางคนเป็นผู้ชาย” ถูกพิจารณาญาติติในข้อ ๒๖-๓๐

ถ้าถูกตามกฎและข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าผิดตามกฎและข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าไม่แนตามกฎ แต่ถูกตามข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าไม่แนตามกฎ แต่ผิดตามข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ง.

- ๒๖. นักศึกษาบางคนไม่เป็นผู้ชาย
- ๒๗. นักศึกษาทุกคนเป็นผู้ชาย
- ๒๘. นักศึกษาชื่อนายแดงเป็นผู้ชาย
- ๒๙. ไม่มีนักศึกษาคณใดเป็นผู้ชาย
- ๓๐. นักศึกษาชื่อ น.ส. ขาวไม่เป็นผู้ชาย

คำสั่งสำหรับข้อ ๓๑-๓๕ ญัตติว่า “ข้าราชการทุกคนเป็นตำรวจ” ผิดพิจารณาญาติติในข้อ ๓๑-๓๕

ถ้าถูกตามกฎและข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าผิดตามกฎและข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าไม่แนตามกฎ แต่ถูกตามข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าไม่แนตามกฎ แต่ผิดตามข้อเท็จจริง	ให้ตอบข้อ ง.

- ๓๑. ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นตำรวจ
- ๓๒. ร.ต.ด.นิพนธ์ เป็นตำรวจ

๓๓. ข้าราชการบางคนไม่เป็นตำรวจ
๓๔. ข้าราชการบางคนเป็นตำรวจ
๓๕. มิใช่ข้าราชการทุกคนเป็นตำรวจ
๓๖. ญัตติว่า “รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง” เมื่ออุปรวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพแล้วได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นนักการเมือง
 - ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นผู้ที่มีใช้นักการเมือง
 - ไม่มีนักการเมืองคนใดเป็นรัฐมนตรี
 - ไม่มีผู้ที่มีใช้นักการเมืองคนใดเป็นรัฐมนตรี
๓๗. ญัตติว่า “ไม่มี ส.ส. คนใดเป็นผู้ที่มีใช้นักการเมือง” เมื่ออุปรวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพแล้วได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ส.ส. ทุกคนเป็นนักการเมือง
 - ส.ส. บางคนเป็นนักการเมือง
 - ส.ส. ทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้นักการเมือง
 - ผู้ที่มีใช้นักการเมืองบางคนเป็น ส.ส.
๓๘. ญัตติว่า “นักการเมืองบางคนเป็นนักธุรกิจ” เมื่ออุปรวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพแล้วได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร ?
- นักธุรกิจบางคนเป็นนักการเมือง
 - นักการเมืองบางคนไม่เป็นนักธุรกิจ
 - นักการเมืองบางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้นักธุรกิจ
 - ผู้ที่มีใช้นักธุรกิจบางคนเป็นนักการเมือง
๓๙. ญัตติว่า “นักธุรกิจบางคนไม่ใช่นายธนาคาร” เมื่ออุปรวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพแล้วได้ญัตติใหม่ว่าอย่างไร ?
- นักธุรกิจบางคนไม่ใช่นายธนาคาร
 - นักธุรกิจบางคนเป็นนายธนาคาร

- ค. ผู้ที่มีใบอนุญาตบางคนไม่เป็นนักธุรกิจ
- ง. นายธนาคารบางคนเป็นนักธุรกิจ
๔๐. ญาติติว่า “นายธนาคารทุกคนเป็นเศรษฐี” เมื่อปริวรรตหรือสลับศัพท์แล้ว ได้ญาติติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ก. ไม่มีนายธนาคารคนใดเป็นเศรษฐี
- ข. ไม่มีนายธนาคารคนใดเป็นผู้ที่มีใช้เศรษฐี
- ค. เศรษฐีทุกคนเป็นนายธนาคาร
- ง. เศรษฐีบางคนเป็นนายธนาคาร
๔๑. ญาติติว่า “ไม่มีเศรษฐีคนใดเป็นคนยากไร้” เมื่อปริวรรตหรือสลับศัพท์แล้ว ได้ญาติติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ก. เศรษฐีทุกคนเป็นคนยากไร้
- ข. เศรษฐีทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้คนยากไร้
- ค. ไม่มีคนยากไร้คนใดเป็นเศรษฐี
- ง. ไม่มีผู้ที่มีใช้คนยากไร้คนใดเป็นเศรษฐี
๔๒. ญาติติว่า “คนยากไร้บางคนเป็นกรรมกร” เมื่อปริวรรตหรือสลับศัพท์แล้ว ได้ญาติติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ก. กรรมกรบางคนเป็นคนยากไร้
- ข. กรรมกรบางคนไม่เป็นคนยากไร้
- ค. คนยากไร้บางคนไม่ป็นกรรมกร
- ง. คนยากไร้บางคนไม่เป็นผู้ที่มีใช้กรรมกร
๔๓. ญาติติว่า “กรรมกรทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้คนร่ำรวย” เมื่อปริวรรตหรือย้อนญาติติแล้ว ได้ญาติติใหม่ว่าอย่างไร ?
- ก. ไม่มีกรรมกรคนใดเป็นคนร่ำรวย
- ข. ผู้ที่มีใช้คนร่ำรวยทุกคนเป็นกรรมกร
- ค. ผู้ที่มีใช้คนร่ำรวยบางคนเป็นกรรมกร
- ง. คนร่ำรวยทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้กรรมกร

ปริทัศน์แบบฝึกหัดระคนแบบปรนัย

๔๑๑

๔๔. ถูคดีว่า “ผู้ที่มีใช้คนร่ำรวยบางคนไม่เป็นข้าราชการ” เมื่อวิปริวรรตหรือย้อนถูดิแล้วได้ถูดิใหม่ว่าอย่างใด ?
- คนร่ำรวยบางคนไม่เป็นผู้ใช้ข้าราชการ
 - ผู้ที่มีใช้ข้าราชการบางคนไม่เป็นคนร่ำรวย
 - คนร่ำรวยบางคนไม่เป็นข้าราชการ
 - ข้าราชการบางคนไม่เป็นคนร่ำรวย
๔๕. ถูคดีว่า “ผู้ที่มีใช้ข้าราชการทุกคนเป็นผู้ที่มีใช้ผู้มียศ” เมื่อวิปริวรรตหรือย้อนถูดิแล้วได้ถูดิใหม่ว่าอย่างใด ?
- ข้าราชการทุกคนเป็นผู้มียศ
 - ผู้มียศทุกคนเป็นข้าราชการ
 - ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นผู้ที่มีใช้ผู้มียศ
 - ผู้มียศบางคนเป็นข้าราชการ

คำสั่งสำหรับข้อ ๔๖-๕๕ จงพิจารณาถู่แห่งถูดิในข้อ ๔๖-๕๕ ถูดิหน้าเป็นถูดิที่กำหนดให้

ถ้าถูดิหลังเป็นการอุปวิปริวรรตหรือเปลี่ยนคุณภาพ	ให้ตอบข้อ ก.
ถ้าถูดิหลังเป็นการปริวรรตหรือสลับศัพท์	ให้ตอบข้อ ข.
ถ้าถูดิหลังเป็นการวิปริวรรตหรือย้อนถูดิ	ให้ตอบข้อ ค.
ถ้าถูดิหลังเป็นถูดิปฏิบัติ	ให้ตอบข้อ ง.

- แก๊สทุกชนิดเป็นสสาร-ไม่มีแก๊สชนิดใดเป็นสสาร
- สสารทุกชนิดเป็นสิ่งมีน้ำหนัก-สิ่งมีน้ำหนักบางชนิดเป็นสสาร
- ไม่มีพลังงานรูปใดเป็นสสาร-พลังงานทุกรูปเป็นสิ่งที่มิใช่สสาร
- พลังงานทุกรูปเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน-สิ่งมีตัวตนทุกสิ่งเป็นสิ่งที่มิใช่พลังงาน
- สิ่งมีตัวตนทุกสิ่งเป็นสสาร-สิ่งมีตัวตนบางสิ่งเป็นสสาร
- สสารบางชนิดเป็นของแข็ง-ของแข็งบางชนิดเป็นสสาร

๔๑๒

วรรณคดี

๕๒. สิ่งที่มีใช้ของเหลวบางชนิดไม่เป็นสิ่งที่มีใช้สาร-สสารบางชนิดไม่เป็นของ

เหลว

๕๓. สสารบางชนิดเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต-สสารบางชนิดเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต

๕๔. ไม่มีสิ่งมีชีวิตชนิดใดเป็นก้อนหิน-สิ่งมีชีวิตบางชนิดไม่เป็นก้อนหิน

๕๕. สิ่งมีชีวิตบางชนิดไม่เป็นสัตว์-สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเป็นสัตว์

๕๖. โปรดถามมานประกอบด้วยคำกี่คำ ?

ก. ๓ คำ

ข. ๔ คำ

ค. ๕ คำ

ง. ๖ คำ

๕๗. คำที่ปรากฏอยู่ในข้อเสนอหลักและเป็นภาคพิเศษของบทสรุปคือคำใด ?

ก. คำรอง

ข. คำหลัก

ค. คำกลาง

ง. ถูกทุกข้อ

๕๘. ข้อเสนอหลักประกอบด้วยคำอะไรบ้าง ?

ก. คำหลักและคำรอง

ข. คำหลักและคำกลาง

ค. คำรองและคำกลาง

ง. คำรองและคำหลัก

๕๙. บทสรุปประกอบด้วยคำอะไรบ้าง ?

ก. คำหลักและคำกลาง

ข. คำรองและคำกลาง

ค. คำกลางและคำกลาง

ง. คำรองและคำหลัก

๖๐. วากยาลังการที่คำกลางทำหน้าที่เป็นภาคพิเศษของข้อเสนอทั้ง ๒ เป็นวากยาลังการใด ?

ก. วากยาลังการที่ ๑

ข. วากยาลังการที่ ๒

ค. วากยาลังการที่ ๓

ง. วากยาลังการที่ ๔

๖๑. วากยาลังการที่คำกลางทำหน้าที่เป็นภาคประธานของข้อเสนอหลักและเป็นภาคพิเศษของข้อเสนอรองเป็นวากยาลังการใด ?

ก. วากยาลังการที่ ๑

ข. วากยาลังการที่ ๒

ค. วากยาลังการที่ ๓

ง. วากยาลังการที่ ๔

๖๒. ข้อเสนอว่า “นักการเมืองทุกคนเป็นนักพูด ส.ส. ทุกคนเป็นนักการเมือง” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. นักพูดทุกคนเป็น ส.ส. ข. ส.ส. ทุกคนเป็นนักพูด
- ค. นักพูดบางคนเป็น ส.ส. ง. ส.ส. บางคนเป็นนักพูด

๖๓. ข้อเสนอว่า “ส.ส. ทุกคนเป็นนักการเมือง รัฐมนตรีบางคนเป็น ส.ส.” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง
- ข. นักการเมืองทุกคนเป็นรัฐมนตรี
- ค. รัฐมนตรีบางคนเป็นนักการเมือง
- ง. นักการเมืองบางคนเป็นรัฐมนตรี

๖๔. ข้อเสนอว่า “ไม่มีข้าราชการประจำคนใดเป็นรัฐมนตรี นายทหารประจำการทุกคนเป็นข้าราชการประจำ” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. ไม่มีนายทหารประจำการคนใดเป็นรัฐมนตรี
- ข. ไม่มีรัฐมนตรีคนใดเป็นนายทหารประจำการ
- ค. นายทหารประจำการบางคนไม่เป็นรัฐมนตรี
- ง. รัฐมนตรีบางคนไม่เป็นนายทหารประจำการ

๖๕. ข้อเสนอว่า “ไม่มีกรรมกรคนใดเป็นข้าราชการ ประชาชนบางคนเป็นกรรมกร” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. ไม่มีประชาชนคนใดเป็นข้าราชการ
- ข. ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นประชาชน
- ค. ประชาชนบางคนไม่เป็นข้าราชการ
- ง. ข้าราชการบางคนไม่เป็นประชาชน

๖๖. ข้อเสนอว่า “ทหารม้าทุกคนเป็นทหารบก ไม่มีทหารเรือคนใดเป็นทหารบก” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. ไม่มีทหารม้าคนใดเป็นทหารเรือ
- ข. ไม่มีทหารเรือคนใดเป็นทหารม้า

- ค. ทหารม้าบางคนไม่เป็นทหารเรือ
 ง. ทหารเรือบางคนไม่เป็นทหารม้า
๖๗. ข้อเสนอว่า “อัยการทุกคนเป็นนักกฎหมาย ข้าราชการบางคนไม่เป็นนักกฎหมาย” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ก. ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นอัยการ
 ข. ไม่มีอัยการคนใดเป็นข้าราชการ
 ค. ข้าราชการบางคนไม่เป็นอัยการ
 ง. อัยการบางคนไม่เป็นข้าราชการ
๖๘. ข้อเสนอว่า “ไม่มีใครคนใดเป็นคนดี ผู้มีคุณธรรมทุกคนเป็นคนดี” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ก. ไม่มีใครคนใดเป็นผู้มีคุณธรรม
 ข. ไม่มีผู้มีคุณธรรมคนใดเป็นใคร
 ค. ใครบางคนไม่เป็นผู้มีคุณธรรม
 ง. ผู้มีคุณธรรมบางคนไม่เป็นใคร
๖๙. ข้อเสนอว่า “ไม่มีทรราชคนใดเป็นผู้มีคุณธรรม ผู้เผด็จการบางคนเป็นผู้มีคุณธรรม” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ก. ไม่มีผู้เผด็จการคนใดเป็นทรราช
 ข. ไม่มีทรราชคนใดเป็นผู้เผด็จการ
 ค. ผู้เผด็จการบางคนไม่เป็ทรราช
 ง. ทรราชบางคนไม่เป็นผู้เผด็จการ
๗๐. ข้อเสนอว่า “สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ที่เห่าได้ สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์สี่เท้า” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ก. สัตว์สี่เท้าทุกตัวเป็นสัตว์ที่เห่าได้
 ข. สัตว์ที่เห่าได้ทุกตัวเป็นสัตว์สี่เท้า
 ค. สัตว์สี่เท้าบางตัวเป็นสัตว์ที่เห่าได้
 ง. สัตว์ที่เห่าได้บางตัวเป็นสัตว์สี่เท้า

๗๑. ข้อเสนอว่า “ทนายความทุกคนเป็นนักกฎหมาย ทนายความบางคนเป็นสตรี” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- สตรีทุกคนเป็นนักกฎหมาย
 - สตรีบางคนเป็นนักกฎหมาย
 - นักกฎหมายทุกคนเป็นสตรี
 - นักกฎหมายบางคนเป็นสตรี
๗๒. ข้อเสนอว่า “ไม่มีกรรมกรคนใดเป็นข้าราชการ กรรมกรทุกคนเป็นผู้มีรายได้น้อย” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ไม่มีข้าราชการคนใดเป็นผู้มีรายได้น้อย
 - ไม่มีผู้มีรายได้น้อยคนใดเป็นข้าราชการ
 - ข้าราชการบางคนไม่เป็นผู้มีรายได้น้อย
 - ผู้มีรายได้น้อยบางคนไม่ข้าราชการ
๗๓. ข้อเสนอว่า “ไม่มีเศรษฐีคนใดเป็นกรรมกร เศรษฐีบางคนเป็นนายธนาคาร” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- ไม่มีกรรมกรคนใดเป็นนายธนาคาร
 - ไม่มีนายธนาคารคนใดเป็นกรรมกร
 - กรรมกรบางคนไม่คือนายธนาคาร
 - นายธนาคารบางคนไม่คือนายธนาคาร
๗๔. ข้อเสนอว่า “ส.ส. บางคนเป็นเศรษฐี ส.ส. ทุกคนเป็นนักการเมือง” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
- นักการเมืองทุกคนเป็นเศรษฐี
 - เศรษฐีทุกคนเป็นนักการเมือง
 - นักการเมืองบางคนเป็นเศรษฐี
 - เศรษฐีบางคนเป็นนักการเมือง
๗๕. ข้อเสนอว่า “รัฐมนตรีบางคนไม่เป็นคนร่ำรวย รัฐมนตรีทุกคนเป็นนักการเมือง” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. นักการเมืองบางคนไม่เป็นคนร่ำรวย
 ข. คนร่ำรวยบางคนไม่เป็นนักการเมือง
 ค. นักการเมืองบางคนเป็นคนร่ำรวย
 ง. คนร่ำรวยบางคนเป็นนักการเมือง
๗๖. ข้อเสนอว่า “ตำรวจทุกคนเป็นผู้ถืออาวุธ ผู้ถืออาวุธทุกคนเป็นผู้มีอำนาจ”
 มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
 ก. ตำรวจทุกคนเป็นผู้มีอำนาจ ข. ผู้มีอำนาจทุกคนเป็นตำรวจ
 ค. ตำรวจบางคนเป็นผู้มีอำนาจ ง. ผู้มีอำนาจบางคนเป็นตำรวจ
๗๗. ข้อเสนอว่า “พระอรหันต์ทุกองค์เป็นผู้สิ้นกิเลส ไม่มีผู้สิ้นกิเลสคนใด
 เป็นผู้ทำบาป” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
 ก. ไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นผู้ทำบาป
 ข. ไม่มีผู้ทำบาปคนใดเป็นพระอรหันต์
 ค. พระอรหันต์บางองค์ไม่เป็นผู้ทำบาป
 ง. ผู้ทำบาปบางคนไม่เป็นผู้เป็นพระอรหันต์
๗๘. ข้อเสนอว่า “ไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นปุถุชน ปุถุชนทุกคนเป็นผู้มีกิเลส”
 มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
 ก. ไม่มีผู้ที่มีกิเลสคนใดเป็นพระอรหันต์
 ข. ไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นผู้มีกิเลส
 ค. ผู้มีกิเลสบางคนไม่เป็นผู้เป็นพระอรหันต์
 ง. พระอรหันต์บางองค์ไม่เป็นผู้มีกิเลส
๗๙. ข้อเสนอว่า “ไม่มีผู้ไร้เหตุผลคนใดเป็นนักปรัชญา นักปรัชญาบางคน
 เป็นนักจิตนิยม” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?
 ก. ไม่มีนักจิตนิยมคนใดเป็นผู้ไร้เหตุผล
 ข. ไม่มีผู้ไร้เหตุผลคนใดเป็นนักจิตนิยม
 ค. นักจิตนิยมบางคนไม่เป็นผู้ไร้เหตุผล
 ง. ผู้ไร้เหตุผลบางคนไม่ใช่นักจิตนิยม

๘๐. ข้อเสนอว่า “นักปรัชญาบางคนเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ทุกคนเป็นนักวัตถุนิยม” มีบทสรุปว่าอย่างไร ?

- ก. นักปรัชญาทุกคนเป็นนักวัตถุนิยม
- ข. นักวัตถุนิยมทุกคนเป็นนักปรัชญา
- ค. นักปรัชญาบางคนเป็นนักวัตถุนิยม
- ง. นักวัตถุนิยมบางคนเป็นนักปรัชญา

**คำสั่งสำหรับข้อ ๘๑-๘๐ จงเลือกข้อคิดต่างๆ ที่ให้ไว้เพื่อเติมลงใน
ปรตธานุমানที่ยังขาดอยู่ ให้ถูกต้องและสมเหตุสมผล**

๘๑. สังขารทุกอย่างเป็นของไม่เที่ยง

.....
∴ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเป็นของไม่เที่ยง

- ก. สังขารทุกอย่างเป็นสิ่งมีชีวิต ข. สังขารบางอย่างเป็นสิ่งมีชีวิต
- ค. สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเป็นสังขาร ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๒. ผู้มีกิเลสทุกคนเป็นผู้มีความทุกข์

.....
∴ ไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นผู้มีกิเลส

- ก. ไม่มีพระอรหันต์องค์ใดเป็นผู้มีความทุกข์
- ข. ไม่มีผู้มีความทุกข์คนใดเป็นพระอรหันต์
- ค. ไม่มีผู้ไม่มีกิเลสคนใดเป็นพระอรหันต์
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๓. ปุถุชนทุกคนเป็นผู้มีกิเลส

.....
∴ พระบางรูปเป็นผู้มีกิเลส

- ก. พระบางรูปเป็นปุถุชน ข. ปุถุชนบางคนเป็นพระ
- ค. ผู้มีกิเลสบางคนเป็นพระ ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๔. พระอรหันต์ทุกองค์เป็นผู้สิ้นกิเลส

.....
 ∴ พระอริยบุคคลบางพวกไม่เป็นพระอรหันต์

ก. พระอริยบุคคลบางพวกไม่เป็นผู้สิ้นกิเลส

ข. ผู้สิ้นกิเลสบางองค์ไม่เป็นพระอริยบุคคล

ค. ไม่มีพระอริยบุคคลพวกใดเป็นผู้สิ้นกิเลส

ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๕. ไม่มีคฤหัสถ์คนใดเป็นบรรพชิต

.....
 ∴ ไม่มีพระรูปใดเป็นคฤหัสถ์

ก. บรรพชิตทุกรูปเป็นพระ ข. พระทุกรูปเป็นบรรพชิต

ค. บรรพชิตบางรูปเป็นพระ ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๖.

นักปรัชญาทุกคนเป็นนักวิชาการ

∴ นักวิชาการบางคนเป็นผู้มีอุดมการณ์

ก. นักปรัชญาทุกคนเป็นผู้มีอุดมการณ์

ข. นักปรัชญาบางคนเป็นผู้มีอุดมการณ์

ค. นักวิชาการทุกคนเป็นนักปรัชญา

ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๗.

นักปรัชญาทุกคนเป็นนักตรรกศาสตร์

∴ นักตรรกศาสตร์บางคนไม่ใช่นักวัตถุนิยม

ก. นักวัตถุนิยมบางคนไม่ใช่นักปรัชญา

ข. นักปรัชญาบางคนไม่ใช่นักวัตถุนิยม

ค. นักตรรกศาสตร์บางคนไม่ใช่นักปรัชญา

ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๘.

ศาสตราจารย์ทุกคนเป็นนักปรัชญา

- ∴ ไม่มีศาสตราจารย์คนใดเป็นนักมายากล
- ก. ไม่มีนักมายากลคนใดเป็นนักปรัชญา
- ข. ไม่มีนักปรัชญาคนใดเป็นนักมายากล
- ค. ไม่มีนักมายากลคนใดเป็นศาสตราจารย์
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๘๙.

นักจริยศาสตร์ทุกคนเป็นผู้มีจริยธรรม

- ∴ ผู้มีจริยธรรมบางคนเป็นนักศาสนา
- ก. นักจริยศาสตร์ทุกคนเป็นนักศาสนา
- ข. นักศาสนาทุกคนเป็นนักจริยศาสตร์
- ค. นักศาสนาทุกคนเป็นผู้มีจริยธรรม
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

๙๐.

ข่าวลือบางอย่างไม่เป็นพื้นฐานของความจริง

- ∴ ข่าวลือบางอย่างไม่เป็นความจริง
- ก. พื้นฐานของความจริงทุกอย่างเป็นความจริง
- ข. ความรู้ทุกอย่างเป็นพื้นฐานของความจริง
- ค. ความรู้บางอย่างเป็นพื้นฐานของความจริง
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

คำสั่งสำหรับข้อ ๘๕-๑๐๐ ญัตติต่าง ๆ ที่ให้ไว้ต่อไปนี้ ข้อใดเป็นญัตติที่ถูกต้องและสมเหตุสมผลซึ่งจะไว้สำหรับปรักถาณมานย่อในข้อ ๘๕-๑๐๐

๙๑. นักธุรกิจบางคนเป็นคนดี เพราะผู้มีคุณธรรมทุกคนเป็นคนดี

- ก. นักธุรกิจบางคนเป็นผู้มีคุณธรรม
- ข. ผู้มีคุณธรรมบางคนเป็นนักธุรกิจ

- ค. คนดีบางคนเป็นนักธุรกิจ
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๔๒. ไม่มีนักบัญชีคนใดเป็นคนว่างงาน เพราะนักบัญชีทุกคนเป็นคนหางานง่าย
- ก. ไม่มีคนหางานง่ายคนใดเป็นคนว่างงาน
- ข. ไม่มีคนว่างงานคนใดเป็นคนหางานง่าย
- ค. ไม่มีคนว่างงานคนใดเป็นนักบัญชี
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๔๓. คนมีเงินบางคนไม่เป็นคนดี เพราะเศรษฐีบางคนไม่เป็นคนดี
- ก. คนมีเงินทุกคนเป็นเศรษฐี
- ข. เศรษฐีทุกคนเป็นคนมีเงิน
- ค. คนมีเงินบางคนเป็นเศรษฐี
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๔๔. คนมั่งมีบางคนเป็นผู้ควบคุมกฎหมายเพราะคนมั่งมีบางคนเป็นผู้มีอิทธิพล
- ก. ผู้มีอิทธิพลทุกคนเป็นผู้ควบคุมกฎหมาย
- ข. ผู้ควบคุมกฎหมายทุกคนเป็นผู้มีอิทธิพล
- ค. ผู้มีอิทธิพลบางคนเป็นผู้ควบคุมกฎหมาย
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๔๕. นักกฎหมายบางคนไม่เป็นผู้มีอคติเพราะนักกฎหมายบางคนเป็นผู้ยุติธรรม
- ก. ไม่มีผู้มีอคติคนใดเป็นผู้ยุติธรรม
- ข. ไม่มีผู้ยุติธรรมคนใดเป็นผู้มีอคติ
- ค. ผู้ยุติธรรมบางคนไม่เป็นผู้มีอคติ
- ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๔๖. ทหารบางคนเป็นนักประชาธิปไตย เพราะทหารบางคนเป็นผู้สนับสนุนรัฐสภา
- ก. ผู้สนับสนุนรัฐสภาทุกคนเป็นนักประชาธิปไตย

- ข. นักประชาธิปไตยทุกคนเป็นผู้สนับสนุนรัฐสภา
 ค. ผู้สนับสนุนรัฐสภาบางคนเป็นนักประชาธิปไตย
 ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๙๗. อาจารย์บางคนเป็นนักวิชาการ เพราะผู้มีความรู้ทุกคนเป็นนักวิชาการ
 ก. อาจารย์บางคนเป็นผู้มีความรู้
 ข. ผู้มีความรู้บางคนเป็นอาจารย์
 ค. อาจารย์ทุกคนเป็นผู้มีความรู้
 ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๙๘. ชาวเขาบางคนไม่เป็นคนไทย เพราะชาวเขาบางคนไม่เป็นผู้ถือสัญชาติไทย
 ก. คนไทยทุกคนเป็นผู้ถือสัญชาติไทย
 ข. ผู้ถือสัญชาติไทยทุกคนเป็นคนไทย
 ค. คนไทยบางคนเป็นผู้ถือสัญชาติไทย
 ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๙๙. ไม่มีเรือโจรสลัดลำใดเป็นเรือที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเพราะ
 ไม่มีเรือนอกกฎหมายลำใดเป็นเรือที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย
 ก. เรือโจรสลัดทุกลำเป็นเรือนอกกฎหมาย
 ข. เรือนอกกฎหมายทุกลำเป็นเรือโจรสลัด
 ค. เรือโจรสลัดบางลำเป็นเรือนอกกฎหมาย
 ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง
๑๐๐. เรือที่มีอำนาจจับกุมเรือโจรสลัดบางลำไม่เป็นเรือผิวน้ำ เพราะเรือรบ
 บางลำไม่เป็นเรือผิวน้ำ
 ก. เรือที่มีอำนาจจับกุมเรือโจรสลัดทุกลำเป็นเรือรบ
 ข. เรือรบทุกลำเป็นเรือที่มีอำนาจจับกุมเรือโจรสลัด
 ค. เรือที่มีอำนาจจับกุมเรือโจรสลัดบางลำเป็นเรือรบ
 ง. ข้อ ก. และ ข. เป็นคำตอบที่ถูกต้อง

บทที่ ๒๐

การอุปนัย : INDUCTION

ในบทที่ ๑๔ เราได้พูดถึงการให้เหตุผลโดยทั่วไป และได้แบ่งการให้เหตุผลออกไปเป็นแบบใหญ่ ๆ ๒ แบบด้วยกัน คือ แบบนิรนัย (deductive) กับ แบบอุปนัย (inductive) การให้เหตุผลแบบนิรนัยก็เป็นแบบเดียวกับประตูปัญญาที่ได้อธิบายมาแล้วนั่นเอง

บัดนี้ เราจะได้พิจารณาในเรื่องการอุปนัยต่อไป แต่ก่อนจะพูดถึงเรื่องการอุปนัยโดยตรงนี้ เราควรจะเน้นถึงจุด ๒ จุดเสียก่อน

จุดแรก ก็คือเหตุผลที่กล่าวถึงเรื่องการอุปนัยที่หลังการนิรนัย โดยเหตุที่ประตูปัญญาหรือรูปนิรนัย เป็นการหาเหตุผลชนิดมูลฐาน เราจึงต้องศึกษาและเข้าใจเรื่องการอุปนัยเกี่ยวโยงไปถึงประตูปัญญาหรือรูปนิรนัยด้วยตามความเป็นจริงแล้ว เราไม่อาจเข้าใจความสมเหตุสมผลแห่งอนุบทตามแบบซึ่งเกี่ยวกับการอุปนัยได้ นอกจากจะต้องเกี่ยวโยงไปถึงประตูปัญญาหรือรูปนิรนัย ซึ่งในประตูปัญญาหรือรูปนิรนัยนั้นเราจะเข้าใจอนุบทตามแบบได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งทีเดียว จากความเห็นเกี่ยวกับการหาเหตุผลในทำนองนี้ การอุปนัยย่อมเป็นวิธีการให้เหตุผลที่มีความสมบูรณ์น้อยกว่าการนิรนัย

จุดที่ ๒ ก็คือ การวิเคราะห์การอุปนัยตามหลักวิชาตรรกศาสตร์นั้นเกี่ยวกับความคิดเห็นที่เป็นมูลฐานเพียง ๒-๓ อย่างเท่านั้น เพื่อที่จะให้เห็นคุณค่าแห่งความคิดเห็นนี้ ก็จำเป็นจะต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการพิจารณาการอุปนัยในฐานะเป็นการให้เหตุผลวิธีหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับวิชาตรรกศาสตร์ กับการเอาการอุปนัยไปใช้ในปรัชญาสาขาต่าง ๆ และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทดลอง การพิจารณาประการหลังมีการสับสนมากกว่า และต้องการการการคิดร้อยกรองอย่างกว้างขวางให้สมเหตุสมผลอย่างยิ่ง แต่การกล่าวถึง

การอุปนัยเช่นนั้น หาได้มีอยู่ในตำราตรรกศาสตร์โดยเฉพาะตำราตรรกศาสตร์เบื้องต้นไม่ นับว่าเป็นการถูกระงับของนักตรรกศาสตร์ที่จะวิเคราะห์เรื่องการอุปนัยในฐานะที่เป็นการให้เหตุผลวิธีหนึ่งอย่างง่าย ๆ เราจึงได้นำวิธีการให้เหตุผลแบบอุปนัยแบบธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปนี้ไปใช้ในตรรกศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย

ในบทที่ ๑๔ เราได้นิยามความหมายของการอุปนัยไว้ว่า **“การให้เหตุผลที่ดำเนินกิจการจากสิ่งที่เป็นเอกฐานไปหาสิ่งที่เป็นสากลหรือดำเนินการจากส่วนย่อยไปหาส่วนรวม”** คำว่า **“เอกฐาน”** ในเบื้องต้นแรก เราเข้าใจว่าสิ่งที่เป็นเอกฐานเป็นสิ่งที่เราจะทราบได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส ถ้าจะกล่าวให้กว้างยิ่งไปกว่านี้ ก็ต้องว่า **“เอกฐาน”** ยังหมายถึง **“สิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่า”** ด้วย ในกรณีนี้เราเข้าใจการอุปนัยว่าจะต้องดำเนินการจากสิ่งที่เป็นสากลน้อยกว่าไปหาสิ่งที่เป็นสากลมากกว่า ตัวอย่างเช่นเราอาจสรุปได้โดยอาศัยการตรวจดูญาติติหรือประพจน์ชนิดต่าง ๆ ว่าญาติติหรือประพจน์ มักจะอยู่ระหว่างสิ่งที่ขัดกัน หรือตรงกันข้ามเสมอไป แต่ในความหมายเบื้องต้นแห่งการอุปนัยก็คือว่าเราดำเนินการจากสิ่งที่เป็นเอกฐานที่เราทราบได้โดยอาศัยประสาทสัมผัสไปสู่ **การพิณิจัย (judgment)** ที่เป็นสากล คำว่า **“สิ่งที่เป็นสากล”** ในบทนิยามความหมายนั้น อ้างถึงการพิณิจัยที่เป็นสากลที่ดำเนินการมาจากตัวอย่างที่เป็นเอกฐาน

การให้เหตุผลทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นแบบปรกติตามมาน (หรือ รูปนินัย) หรือจะเป็นแบบอุปนัยก็ตาม ขึ้นอยู่กับการเกี่ยวโยงกันกับศัพท์หรือคำต่าง ๆ ขอให้เราได้โปรดระลึกไว้ด้วยว่า คำกลา่งนั้นทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ (๑) **เชื่อมคำที่สุดทั้ง ๒ คำเข้าด้วยกัน และ (๒) ในวากยาลังการที่สมบูรณ์แบบแห่งปรกติตามมานั้น คำกลา่งย่อมเป็นกลางในความเป็นสากลด้วย** ดังนั้นปรกติตามมานหรือรูปนินัยในวากยาลังการแบบที่ ๑ จึงพิสูจน์ให้เห็นว่า คำที่สุดทั้ง ๒ คำ (คือภาคประธาน กับ ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ) ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง ทั้งนี้โดยอาศัยคำกลา่งในความเป็นสากลนั่นเองที่ทำให้คำที่สุดทั้ง ๒ นั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ดังนั้น ถ้าเราพิสูจน์ได้ว่า **Z** เป็น **X** ในวากยาลังการที่

สมบูรณ์แบบแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัย เรายอมพิสูจน์ให้เป็นเช่นนั้นได้ โดยอาศัยค่ากลางคือ Y เป็นเหตุ ซึ่งโดยอาศัย Y นี้แหละจะทำให้ Z กับ X เหมือนกัน และตัว Y เองก็เป็นกลางในด้านความเป็นสากล

การอุปนัยได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่าที่สุดค่าหนึ่งกับค่ากลาง โดยอาศัยค่าที่สุดอีกค่าหนึ่ง ในเรื่องการอุปนัยนี้ หน้าที่ ๒ ประการแห่งค่ากลางยอมเห็นได้อย่างเด่นชัด ขอใช้อักษร X Y และ Z อีกครั้งหนึ่ง การอุปนัยพิสูจน์ว่า X เกี่ยวข้องกับ Y โดยอาศัย Z เป็นเหตุ ตอนนี้ Y ทำหน้าที่เป็นกลางในความเป็นสากล (นั่นคือ เราใช้ X กล่าวถึง Y และใช้ Y กล่าวถึง Z) และ Z ในฐานะที่เป็นค่าที่สุด ย่อมมีหน้าที่เชื่อม X และ Y เข้าด้วยกันในบทสรุป ขอให้เราได้โปรดสังเกตถึงความเป็นปฏิบัติหรือความตรงข้ามชนิดที่เป็นแก่นแท้ระหว่างปรตธานุमान (*รูปนิรนัย*) กับการอุปนัย ในวากยาลังการที่สมบูรณ์แบบแห่งปรตธานุमानหรือรูปนิรนัยนั้น คำที่ใช้ต่อคำต่าง ๆ แห่งบทสรุปหาใช้คำที่เป็นสากลจริง ๆ ไม่ แต่ว่าเป็นการพูดถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายไปตามลำดับเท่านั้น การขาดค่ากลางที่เป็นสากลจริง ๆ ในอันที่จะเชื่อมคำต่าง ๆ แห่งบทสรุป นี้แหละเป็นเหตุสำคัญ ที่ทำให้การอุปนัยแตกต่างไปจากปรตธานุमानหรือรูปนิรนัย การหาเหตุผลแบบอุปนัยน่าจะปรากฏออกมาในรูปดังต่อไปนี้ :
แบบแรกเป็นแบบใช้สัญลักษณ์แทน และแบบที่ ๒ เป็นแบบที่ใช้ข้อความแทน

ทุก Z เป็น X

ทุก Z เป็น Y

เพราะฉะนั้น ทุก Y เป็น X

นายแดง นายดำ นายขาว นายเขียว และคนอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

นายแดง นายดำ นายขาว นายเขียว และคนอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

ในญัตติหรือประพจน์แรก ภาคประธานกล่าวถึงสิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายไปตามลำดับ เราได้ทำภาคประธานที่กล่าวไปตามลำดับนี้ให้มีคุณสมบัติ คือ

เป็นสัตว์ที่ต้องตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องการจะสรุปไปถึง ในญัตติหรือประพจน์ที่ ๒ เราก็มักใช้สิ่งที่เป็นปัจเจกทั้งหลายที่เป็นไปตามลำดับเป็นประธาน แต่บัดนี้เราทำให้มันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งที่เป็นสากล คือ มนุษย์ทั้งหมด ในบทสรุป เราอาจบอกว่า **“สัตว์ที่ต้องตาย”** เป็นภาคินเทศหรือภาคลักษณะของสิ่งที่เป็นสากล ซึ่งได้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายที่กล่าวถึงตามลำดับ คือ **“มนุษย์ทุกคน”**

การพูดถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายไปตามลำดับอย่างสมบูรณ์แบบนี้ นับว่าจำเป็นมากสำหรับความสมเหตุสมผลแห่งอนุบทตามแบบของการอุปนัย โดยวิธีนี้เรามีได้หมายความว่า เราจะต้องนับตัวอย่างที่เป็นเอกฐานทั้งหมด หรือมิได้หมายความว่าเราจะต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับเอกฐานทั้งหลายแต่ละสิ่งๆ ไป เราหมายถึงว่า รูปแบบแห่งการอุปนัยต้องการว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นสากลนั้นมียู่ในการกล่าวไปตามลำดับมากกว่า สำหรับความเป็นสากลแล้ว นับว่าเป็นการเพียงพอทีเดียวที่จะกล่าวว่า **“และอื่น ๆ ทั้งหมด”** หลังจากที่ได้อ้างถึงตัวอย่างที่เฉพาะเจาะจงจริงๆ ทั้งหมด ทั้งนี้ ก็เพราะนี่แหละที่เป็นสิ่งทั้งหมด ซึ่งเราต้องการความเป็นสากลในส่วนแห่งรูปแบบของวิชาตรรกศาสตร์ ส่วนเรื่องความเป็นสากลในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหา นั้น เราจะต้องกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ซึ่งนับว่าแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาความเป็นสิ่งสากลที่เราสมมุติขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบแห่งการหาเหตุผลแบบอุปนัย การพิจารณาส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาจะทำให้เราตัดสินใจได้ว่าการอุปนัยของเรานั้น เป็นเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้เท่านั้น การอุปนัยต่อไปนี้ โดยเหตุที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหา จึงอาจเป็นเรื่องเพียงว่าอาจเป็นไปได้เท่านั้น

**ในเดือนตุลาคมปีนี้ปีกลาย และปีก่อนๆ ฯลฯ ได้มีหิมะตกเป็นครั้งแรก
สิ่งที่เราพูดถึงเดือนตุลาคม ทั้งปีนี้ ปีกลาย และปีก่อนๆ ฯลฯ นั้น เรา
อาจพูดถึงทุก ๆ เดือนตุลาคมก็ได้**

เพราะฉะนั้น เดือนตุลาคมทุก ๆ เดือนย่อมมีหิมะมา

อย่างไรก็ตาม ภาระของเราที่เกี่ยวกับการอุปนัยก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง

ความเป็นสากลที่เราต้องการในแบบของตรรกศาสตร์นั่นเอง ความเป็นสากลที่เราปรารถนาในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหานี้ เราจะพิจารณากันอย่างละเอียดยิ่งขึ้นในตรรกศาสตร์ที่เกี่ยวกับการทดลอง การอุปนัยจะให้ได้ก็เพียงความอาจเป็นไปได้ชั้นต่าง ๆ เท่านั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิธีทดลองนั้นไม่มีทางใดเลยที่จะสร้างสัมพันธภาพระหว่างภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานเข้าด้วยกันได้ในปรัชญาบางสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**จริยปรัชญา (moral philosophy)** การหาเหตุผลแบบอุปนัยมักจะเป็นแบบที่ว่าอาจเป็นไปได้มากกว่าจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ จัง ๆ

เราได้กล่าวมาแล้วว่า การอุปนัยเป็นรูปแบบการให้เหตุผลที่มีความสมบูรณ์น้อยกว่าปรกติฐานมาน หรือรูปนิรนัย เหตุที่ปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยได้ชื่อว่าเป็นรูปแบบการให้เหตุผลที่สมบูรณ์ก็เพราะว่า การได้ตั้งอนุบทที่จำเป็นขึ้นโดยอาศัยค่ากลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลางที่เป็นสากลจริง ๆ เชื่อมโยงค่าที่สุดทั้ง ๒ ค่าเข้าด้วยกัน แต่ความจำเกี่ยวกับอนุบทในการให้เหตุผลแบบอุปนัยย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่เราก็คงเพียงเมื่อเราเห็นเหมือนกับว่ามันได้มีส่วนร่วมในแบบแห่งปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยที่สมบูรณ์กว่า โดยการลดทอนการอุปนัยในด้านเนื้อหาลงสู่ปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัย เราจะเห็นวิธีการอุปนัยมีส่วนร่วมในปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยโดยแท้

เราจะพูดถึงความจริงข้อนี้ว่า เป็นการลดทอนการอุปนัยทางด้านเนื้อหา เพราะเราไม่เคยลดทอนรูปแบบแห่งการให้เหตุผลแบบอุปนัยลงเป็นรูปแบบปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยเลย เหตุผลสำหรับข้อนี้ก็คือนิยามปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยย่อมใช้ค่ากลางที่เป็นสากลจริง ๆ พิสูจน์**อ้อมหรือประพจน์อ้อมค้อม (mediate)** คืออ้อมหรือประพจน์ซึ่งมีค่าต่าง ๆ ที่ยอมรับมัชฌิมหนึ่ง แต่การอุปนัยใช้ค่าที่สุดค่าหนึ่ง คือการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายไปตามลำดับ เพื่อพิสูจน์ **อ้อมหรือประพจน์ตรง (immediate)** คือ อ้อมหรือประพจน์ที่มีค่าต่าง ๆ ที่ไม่ยอมรับมัชฌิมที่ถูกตั้งใด ๆ ทั้งสิ้น

การลดทอนการอุปนัยลงสู่ปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยในแง่วัตถุนั้น

หมายถึงการจัดคำต่าง ๆ แห่งการอุปนัยนั้นให้เป็นแบบปรกติตามนุษานหรือรูปนินัยแบบธรรมดา ๆ นั่นคือ จะทำให้หลักการที่เป็นมูลฐานทั้งหลายแห่งปรกติ-นุษานหรือรูปนินัยนั้นใช้ได้ เราจะได้ก็โดยการสลับศัพท์ในบทตั้งหรือข้อเสนอที่ ๒ แห่งการหาเหตุผลแบบอุปนัยอย่างง่าย ๆ

ดังนั้น การให้เหตุผลแบบอุปนัยว่า

ทุก Z เป็น X

ทุก Z เป็น Y

เพราะฉะนั้น ทุก Y เป็น X

ก็ลดทอนในด้านเนื้อหาหลงเป็น

ทุก Z เป็น X

ทุก Y เป็น Z

เพราะฉะนั้น ทุก Y เป็น X

เราได้รับอนุญาตให้สลับศัพท์ ในบทตั้งหรือข้อเสนอที่ ๒ แห่งการให้เหตุผลแบบอุปนัย ลงสู่บทตั้งหรือข้อเสนอที่ ๒ แห่งปรกติตามนุษานหรือรูปนินัยได้อย่างง่าย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราได้สร้างความละม้ายเหมือนกันระหว่างการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายตามลำดับ (คือ Z) กับลักษณะสากลที่ได้พบอยู่ในสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลาย (คือ Y) แต่ไม่มีได้เป็นการลดทอนปรกติตามนุษานหรือรูปนินัยในแง่ที่สมบูรณ์แบบเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในการกล่าวถึงการให้เหตุผลแบบอุปนัยในแบบปรกติตามนุษานหรือรูปนินัยอีกนั้น ไม่มีค่ากลางจริง ๆ สำหรับปรกติตามนุษานหรือรูปนินัยเลย มีแต่เพียงการกล่าวถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายตามลำดับ (คือ Z) เท่านั้นที่ก่อให้เกิดค่ากลางขึ้น อย่างไรก็ตาม การลดทอนนั้นจะต้องชี้แจงแสดงเหตุผลว่า การตรวจสอบอนุบทตามแบบในการอุปนัยนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับหลักการอันเป็นมูลฐานแห่งปรกติตามนุษานหรือรูปนินัย และการจัดสิ่งที่เป็นเอกฐานไปตามลำดับนั้น ก็เป็นความจำเป็นสำหรับอนุบทแห่งรูปแบบอุปนัย

วัตถุประสงค์ในเบื้องต้นของการอุปนัย ก็คือ เพื่อทำหลักการข้อแรก และญาติหรือประพจน์ตรงทั้งหลายให้ประจักษ์ชัด เราถือคำต่าง ๆ แห่งหลักการข้อแรกโดยการพิจารณาคำเหล่านั้น ในตัวอย่างมากมายอย่างมีเหตุผล ตัวอย่างเช่น เราทราบความจริงตรงของญาติหรือประพจน์ว่า **“สิ่งที่เป็นสากลทุกอย่างย่อมสำคัญมากกว่าส่วนย่อยๆ ของมัน”** โดยการดูตัวอย่างความจริงนั้นหลาย ๆ ตัวอย่าง ดังนั้น การอุปนัยย่อมทำให้เราสามารถยึดถือหลักการข้อแรกได้ด้วยความแน่ใจจริง ๆ ข้อนี้จำเป็นมาก เพราะเราใช้หลักการข้อแรกเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอของปรกติมานูมานหรือรูปนิรนัยเบื้องต้น ซึ่งปรกติมานูมานหรือรูปนิรนัยอื่น ๆ ทั้งหมดจะต้องขึ้นตรงต่อปรกติมานูมานหรือรูปนิรนัยเบื้องต้นทั้งสิ้น.

ปัญหาบทที่ ๒๐

๑. ทำไมเราจึงกล่าวถึงการอุปนัยที่หลังการนิรนัย ?
๒. ตรรกศาสตร์ได้กล่าวถึงการให้เหตุผลแบบอุปนัยไว้แค่ไหนเพียงไร ?
๓. จงนิยามความหมายของคำว่า “การอุปนัย” และจงอธิบายคำว่า “เอกฐานทั้งหลาย”
๔. การอุปนัยจะพิสูจน์บทสรุปได้อย่างไร ?
๕. ในการอุปนัย เราใช้คำอะไรสำหรับแสดงให้เห็นการที่คำทั้งหลายแห่งบทสรุปเกี่ยวโยงกัน ?
๖. อะไรที่เป็นความแตกต่างกันชนิดที่เป็นแก่นแท้ระหว่างการอุปนัยกับปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัย ?
๗. การพูดถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายตามลำดับอย่างสมบูรณ์มีความจำเป็นในเรื่องการอุปนัยนี้ในวิถีทางใดบ้าง ?
๘. คำว่า “การพูดถึงสิ่งที่เป็นเอกฐานทั้งหลายตามลำดับอย่างสมบูรณ์” นั้นหมายความว่าอย่างไร ?
๙. จงชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างความเป็นสากลในส่วนแห่งรูปแบบกับความเป็นสากลในส่วนแห่งเนื้อหา.
๑๐. เราจะสร้างความเป็นสากลในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาในการให้เหตุผลแบบอุปนัยได้อย่างไร ?
๑๑. ทำไมจึงมีเพียงการลดทอนการอุปนัยลงสู่ปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัย เฉพาะในด้านเนื้อหาเท่านั้น ?
๑๒. ทำไมบทตั้งหรือข้อเสนอนี้ ๒ แห่งการหาเหตุผลแบบอุปนัยจึงสามารถสลับศัพท์ได้อย่างง่าย ๆ ?
๑๓. การอุปนัยขึ้นอยู่กับปรกติฐานมานหรือรูปนิรนัยอย่างไร ?
๑๔. อะไรที่เป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้นแรกของการอุปนัย ?

บทที่ ๒๑

การให้เหตุผลที่พิจารณาในแง่เนื้อหา

ARGUMENTATION MATERIALLY CONSIDERED

เราได้พิจารณาเรื่องการให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องรูปแบบในตอนต้นๆ คือ การให้เหตุผลแบบปรัตธานุมานหรือรูปนินัยและแบบอุปนัยมากพอสมควร แล้ว โดยเหตุที่ตำราเบื้องต้นเกี่ยวกับวิชาตรรกศาสตร์นั้น ควรจะได้รวมบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับเนื้อหาของวิชาตรรกศาสตร์ไว้ด้วย ดังนั้น บัดนี้เราจึงต้องเอาเรื่องการให้เหตุผลที่เกี่ยวกับเนื้อหาขึ้นมาพิจารณาบ้าง อย่างน้อยที่สุดก็ในแบบย่อๆ การพิจารณาถึงเนื้อหาของการให้เหตุผลนั้นยากกว่าและกว้างขวางกว่าการพิจารณารูปแบบเสียอีก ดังนั้น การพิจารณาถึงเนื้อหาแห่งการให้เหตุผลนี้ จึงก่อให้เกิดเป็นส่วนหนึ่งแห่งการศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ต่อไป แต่ตำราวิชาตรรกศาสตร์ ถ้าปราศจากการพิจารณาในด้านการสาธก หรือการอธิบายชี้แจงให้เห็นจริงจังกตามแบบวิทยาศาสตร์ และการชี้ให้เห็นความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดที่เป็นหลักอื่นๆ ในเรื่องเนื้อหาแห่งเหตุผลเสียแล้วก็ดูจะไม่สมบูรณ์แบบนัก

ระเบียบการพิจารณาการให้เหตุผล พร้อมกับการเน้นในเรื่องรูปแบบเป็นประการแรก แล้วจึงเน้นถึงเนื้อหาในขั้นต่อไป อะริสโตเติลได้กล่าวไว้ในเรื่อง **Prior Analytics** และ **Posterior Analytics** ของท่านแล้ว คำว่า “analytics” หมายถึง มติเกี่ยวกับการสรุปบทพิสูจน์ตามแบบวิทยาศาสตร์ย้อนกลับมาหาหลักการต่าง ๆ ของมัน ดังนั้น การที่จะทราบการสรุปบทพิสูจน์ตามแบบวิทยาศาสตร์นั้นก็คือการพิจารณาดูสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นสาเหตุและหลักการต่างๆ ของมัน ตัวอย่างเช่น เราทราบการสรุปบทพิสูจน์ตามแบบวิทยาศาสตร์ว่า

“มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องตาย” ในเมื่อเรายึดเหตุแห่งการตายของมนุษย์ได้นั้นคือ หลักการที่เป็นส่วนสำคัญของมนุษย์อันได้แก่กายและจิตหรือนามและรูปนั้น เป็นสิ่งที่จะต้องแตกแยกออกจากกันอย่างที่หลีกเลี่ยงมิได้เลย

มติเกี่ยวกับบทสรุปในส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบนั้น เรียกว่า “Prior analytics” มตินี้ชื่อว่าเป็น **“แบบแรก” (prior)** ก็เพราะว่าเราอาจคิดสร้างการหาเหตุผลแบบธรรมดา ๆ ซึ่งเรารู้จักมากกว่าที่เราจะตระหนักแน่ใจในแง่ของเนื้อหาที่กำหนดให้ **มติเกี่ยวกับบทสรุปในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาเรียกว่า “Posterior Analytics”** มตินี้ชื่อว่าเป็น **“แบบหลัง” (posterior)** เพราะเรารู้จักน้อยกว่าแบบแรก ใน **Posterior Analytics** นั้น อะริสโตเติลได้พิจารณาเนื้อหาชนิดที่สมบูรณ์แบบที่สุด ซึ่งในเนื้อหาแบบนี้จะทำให้เราสามารถตระหนักแน่ในแบบแห่งการให้เหตุผลนั้นคือ ในเนื้อหาที่จำเป็นได้

เราจะได้แบ่งบทนี้ออกไปตามชนิดต่าง ๆ แห่งเนื้อหาที่มีเรื่องการให้เหตุผลอยู่ ประการแรก เราจะได้กล่าวถึงเรื่อง **การสาธก (demonstration)** ซึ่งเป็นการหาเหตุผลในด้านเนื้อหาที่จำเป็น แล้วก็จะได้พูดถึงเรื่อง **วาทวิจารณ์ หรือ วิชาวิธี (dialectics)** ซึ่งเป็นการหาเหตุผลในด้านเนื้อหาที่พอจะเป็นไปได้ เราจะได้พิจารณาเรื่องการให้เหตุผลแบบ **วาทศาสตร์ (rhetorical)** และแบบ **กวี (Poetic)** ด้วย โดยเหตุที่วิชาตรรกศาสตร์จะต้องพูดถึงการให้เหตุผลชนิดที่ขาดตกบกพร่องในด้านคุณภาพ (defective) ด้วย ดังนั้น ในบทที่แยกออกไปนี้ เราจะได้พิจารณาเรื่องที่ชอบใช้เล่ห์เหลี่ยมในเชิงพูดเพื่อให้เห็นจริง (**sophistics**) นั่นคือการให้เหตุผลแบบพ้นเผื่อที่เป็น **ปลุจจวาท** หรือก่อให้เกิด **ทุตรรกบท** ด้วย

๑. การสาธก (Demonstration)

การสาธกเป็นการให้เหตุผลชนิดหนึ่ง ซึ่งจะนำไปสู่บทสรุปที่จำเป็น **ปรัตถานุমানหรือรูปนिरनัย**ที่ใช้ในการให้เหตุผลชนิดนี้ คือ **ปรัตถานุমানหรือรูปนिरनัยชนิดสาธก (demonstrative)** ปรัตถานุমানหรือรูปนिरนัยชนิดสาธก

ย่อมผลิตศาสตร์ในแง่ที่กระชับรัดกุมขึ้นมาได้ “ศาสตร์” (science) เมื่อถือตามวิชาที่เป็นเจ้าของมันแล้ว จะเรียกว่า “ลัทธิ” (doctrine) หรือ “ระเบียบ” (discipline) อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ “ลัทธิ” หมายถึง ศาสตร์ที่มีอาจารย์คนหนึ่งเป็นเจ้าของ คือ มีผู้รู้ตามแบบวิทยาศาสตร์ช่วยในการผลิตศาสตร์นั้น ให้เกิดแก่อีกคนหนึ่งได้อีก ส่วน “ระเบียบ” หมายถึง การที่ใครสักคนหนึ่งที่เรียนศาสตร์นั้น รับศาสตร์นั้นมาจากอีกคนหนึ่ง นั่นคือ หมายถึงการที่ศิษย์ได้รับศาสตร์มาจากอาจารย์นั่นเอง

ลักษณะที่ต้องการก่อนสำหรับการสาธก

พุทธิปัญญาของมนุษย์นั้นจะรับศาสตร์ความรู้ได้ก็โดยลักษณะการพูดอย่างยืดยาว (discursive) คือ โดยดำเนินการจากความรู้ในสิ่งหนึ่งไปหาความรู้ในอีกสิ่งหนึ่ง ความรู้แบบนี้จะดำเนินการจากความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ไปสู่ความรู้เกี่ยวกับบทสรุป ทั้งนี้ก็เพราะว่า พุทธิปัญญาของมนุษย์นั้น ย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้โดยอาศัยการดำเนินการจากบางอย่างที่เราทราบไปหาบางสิ่งบางอย่างที่เรายังไม่ทราบ แล้วเราก็ต้องสันนิษฐานไว้ด้วยว่า ความรู้ก็คือ “บางสิ่งบางอย่างที่เป็นดังนั้น” และจะต้องสันนิษฐานไว้ด้วยว่า “ความรู้ นั่นคือ อะไรกัน” มิฉะนั้นแล้วเราจะไม่สามารถก้าวไปสู่ความรู้เกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ ต่อไปอีกได้ แต่เราก็จะได้พิจารณาตัดสินให้เด็ดขาดลงไปว่า อะไรคือลักษณะที่จำเป็นสำหรับการสาธกนี้

ในการสาธกอย่างสมบูรณ์แบบนั้น เราจะต้องหาบทสรุปที่มีสภาวะลักษณะที่ยืนยันภาคประธาน ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ :

สัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิดเป็นผู้ที่สามารถพูดได้

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่สามารถพูดได้

ในบทสรุป สภาวะลักษณะที่ว่า “ผู้ที่สามารถพูดได้” นั้น เป็นสภาวะลักษณะ “ที่จำเป็น” สำหรับภาคประธาน คือ “มนุษย์” และเป็นสภาวะลักษณะที่

มี “เฉพาะ” มนุษย์ “เท่านั้น” ทั้งเป็นสภาวะลักษณะที่มีอยู่กับมนุษย์ “เสมอไป” เราจะเห็นได้ว่า บทสรุปนี้เป็นบทสรุปที่ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพราะว่า บทตั้งหรือข้อเสนองานทั้งสองที่มี **บทนิยามความหมายของมนุษย์** ทำหน้าที่เป็นค่ากลาง และเป็นสาเหตุแห่งการโยงสภาวะลักษณะเข้ากับภาค ประธานในบทสรุป ดังนั้น เราจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ๓ ประการ สำหรับการสาธกดังต่อไปนี้ :

๑. **หลักการต่าง ๆ (บทตั้งหรือข้อเสนอ)**

๒. **ภาคประธาน**

๓. **สภาวะลักษณะ**

เราจะต้องมีความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับบทตั้งหรือข้อเสนอดังกล่าว ในแง่ที่ว่า เราจะต้องทราบข้อตั้งหรือข้อเสนอดังกล่าวนั้นถูกต้อง เราจะต้องมีความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับภาคประธาน ในแง่ที่ว่า เราจะต้องรู้จักบทนิยามความหมายที่ถูกต้องแท้จริงของภาคประธาน คือ ต้องรู้ว่า ภาคประธานนั้น คืออะไร ความรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับสภาวะลักษณะนั้น จำเป็นจะต้องเป็นนามนิยาม (**nominal definition**) คือ บทนิยามความหมายแต่ในนามเท่านั้น นั่นคือ เราจะต้องรู้ก่อนว่า โดยชื่อแล้วมันคืออะไร ทั้งนี้เพราะว่าเราอาจเห็นความเชื่อมโยงที่จำเป็นระหว่างสภาวะลักษณะกับภาคประธานโดยไม่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับบทนิยามความหมายที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาวะลักษณะเลย บทนิยามความหมายที่ถูกต้องแท้จริงเกี่ยวกับสภาวะลักษณะได้กลายเป็นสิ่งที่ประจักษ์ในบทสรุปแห่งการสาธก ซึ่งในบทสรุปนี้ บทนิยามความหมายที่ถูกต้อง จะได้อธิบายถึงภาคประธานที่สมบูรณ์ของมันได้

การนิยามความหมายคำว่า “สาธก”

ขอให้เราได้พูดกันก่อนว่า คำว่า “สาธก” ในแง่ที่รัดกุมจริง ๆ แล้ว หมายถึงอะไรกัน **สาธก**เป็นความรู้ชนิดหนึ่งที่ทำให้เราทราบว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับอะไร นั่นคือ ทำให้เราทราบถึงสาเหตุของสิ่งนั้น และทราบว่า

ไม่มีอะไรอีกแล้วที่จะอธิบายเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ นี่นับว่าเป็นการรู้สาเหตุที่แท้จริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าจะนิยามความหมายให้ยิ่งไปกว่านั้น ก็ต้องว่า ศาสตร์ก็คือ ความรูปร่างประการที่เกิดโดยอาศัยสาเหตุต่างๆ

บัดนี้ เรา ก็สามารถที่จะนิยามความหมายของการสาธกได้แล้ว

ประการแรก เราสามารถนิยามความหมายตามสาเหตุสุดท้ายของมันได้ว่า การสาธก ก็คือ **ปรัตยานุमानหรือรูปปริณัยซึ่งผลิตศาสตร์ขึ้นมา** การสาธกก่อให้เกิดศาสตร์ขึ้นในตัวเรา ไม่ใช่สักแต่ว่าเป็นเพียงการกระทำอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ทว่าเป็นนิสัยคืออักษณาสัยที่ถาวรด้วย

ประการที่ ๒ เราจะนิยามความหมายของการสาธกในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาว่า การสาธก ก็คือ **ปรัตยานุमानหรือรูปปริณัยที่มีบทตั้งหรือข้อเสนอต่างๆ ที่ถูกต้องเป็นเบื้องต้นโดยตรง** ก่อนกว่าเป็นที่รู้จักกันดีกว่า และเป็นสาเหตุแห่งบทสรุป

ขอได้โปรดสังเกตว่า การนิยามความหมายคำว่า “การสาธก” ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหา ย่อมเกิดมาจากการนิยามความหมายตามวัตถุประสงค์ของมัน ดังนั้น จากบทสรุปชนิดที่เราแสวงหาอยู่ คือ บทสรุปตามแบบศาสตร์นั้น เราย่อมอนุมานไปหาบทตั้งหรือข้อเสนอชนิดที่เราต้องการได้ ดังนั้น เราจะนิยามความหมายของการสาธกในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาในรูปคำต่างๆ แห่งบทตั้งหรือข้อเสนอ ซึ่งจะเป็บทตั้งหรือข้อเสนอที่ถูกต้อง เป็นเบื้องต้นโดยตรง และอื่น ๆ

ที่ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอจะถูกต้องนั้นก็เพราะว่า แม้บทสรุปที่ถูกต้องก็อาจเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอที่ผิดได้ถึงกระนั้นบทสรุปที่ถูก “จะพิสูจน์ได้” ก็โดยอาศัยบทตั้งหรือข้อเสนอที่ถูกต้องเท่านั้น ความถูกต้องแห่งบทตั้งหรือข้อเสนอ นั้นจะพิสูจน์ได้ก็โดยการทำบทตั้งหรือข้อเสนอ นั้นให้เป็นบทสรุปที่เกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอที่ถูกต้องอื่นๆ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า ไม่ใช่ ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอทุก ๆ ข้อจะพิสูจน์ให้เห็นว่าถูกต้อง ทั้งนี้เพราะกระบวนการเช่นนั้นอาจหาที่สิ้นสุดมิได้ ถ้าหากว่าใครจะคิดว่าบทตั้งหรือข้อเสนอทุกข้อ

จะต้องกล่าวถึงความถูกต้องของมันละก็ เขาก็คงจะต้องเข้าใจตามหลักสูตรตรรกศาสตร์ว่าไม่มีอะไรเลยที่สามารถจะพิสูจน์ได้ ทั้งนี้ก็ เพราะว่า ความจริงเกี่ยวกับบทตั้งหรือข้อเสนอดิ ๆ ที่สาธกขึ้นมานั้น ขึ้นอยู่กับการพิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับอะไรบางอย่างที่มีอยู่ก่อนแล้ว และแล้วก็พิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับอะไรบางอย่างที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นขึ้นไปอีก และอย่างนี้แหละเรื่อย ๆ ขึ้นไปจนไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น จึงไม่มีอะไรเลยที่เราจะพิสูจน์ได้โดยไม่ขาดตกบกพร่อง นั่นคือไม่มีอะไรเลยที่เราจะชี้แจงให้เห็นได้อย่างแท้จริง แต่โดยเหตุที่เราทราบ ว่า ญัตติหรือประพจน์บางชนิด เราอาจชี้แจงให้เห็นว่าถูกต้องแท้จริงได้ ทั้งยังมีบทตั้งหรือข้อเสนอบางชนิดที่ถูกต้องแท้จริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ นั่นคือเป็นความจริงที่ประจักษ์ชัดแก่ตนเองแล้ว ผลก็คือว่าในการสาธกนั้นจะไม่มีกรณีอธิบายถอยหลังไปจนถึงจุดอนันต์เลย

ญัตติหรือประพจน์ที่จะเห็นประจักษ์แก่ตนเองก็คือบทตั้งหรือข้อเสนอที่เป็นอันติมะ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการสาธกทั้งปวง **ญัตติหรือประพจน์ที่ประจักษ์แก่ตนเอง** ก็คือ **ญัตติหรือประพจน์ที่มีภาคนิเทศหรือภาคลักษณะรวมอยู่ในเนื้อหาหรือสารัตถะสำคัญของภาคประธาน** ตัวอย่างเช่นญัตติหรือประพจน์ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง” “สัตว์” ได้ก่อให้เกิดเป็นส่วนที่เป็นสารัตถะสำคัญของมนุษย์ ที่นี้ถ้าหากว่า เนื้อหาหรือสารัตถะสำคัญของภาคประธานและภาคนิเทศหรือภาคลักษณะเป็นที่ปรากฏชัดแก่เราอยู่แล้ว คือ เป็นเรื่องที่เราทราบแล้วอย่างนี้ ญัตติหรือประพจน์ย่อมถือว่าเป็นญัตติที่ประจักษ์ชัดแก่เราแล้วญัตติหรือประพจน์ชนิดนี้จัดว่าเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่เป็นอันติมะ ซึ่งเป็นหลักการข้อแรกแห่งการสาธกทั้งปวง ญัตติหรือประพจน์เหล่านี้บางชนิดก็เป็นทีประจักษ์แก่สิ่งทั้งปวง ตัวอย่างเช่น สิ่งทั้งปวงทุกชนิดย่อมใหญ่กว่าส่วนย่อย ๆ ของมันเป็นต้น ญัตติหรือประพจน์อื่น ๆ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดเพียงต่อบุคคลบางคนเท่านั้น นั่นคือ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดต่อผู้ที่ตรวจสอบและผู้ศึกษาธรรมชาติของสิ่งที่อยู่ในฐานะเป็นภาคประธาน และเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ตัวอย่างเช่นญัตติว่า “มนิคติทั้งหลายย่อมไม่อยู่ในอวกาศ”

ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดก็เฉพาะแก่ผู้ที่เข้าใจ ว่าอะไรคือมโนคติ และอะไรคืออวกาศเท่านั้น

แต่ถ้าหากว่า สารัตถะสำคัญของสิ่งที่ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะและภาคประธานของญัตติหรือประพจน์หมายถึงนั้น เป็นสิ่งที่เราไม่ทราบ และถ้าหากภาคนิเทศหรือภาคลักษณะถูกบรรจุไว้ในสารัตถะสำคัญของภาคประธานละก็ ญัตติหรือประพจน์เช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งที่เห็นประจักษ์ชัดอยู่ในตัวมันเอง แต่มิใช่เป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดแก่เรา ตัวอย่างเช่น ญัตติหรือประพจน์ว่า **“พระผู้เป็นเจ้าทรงมีอยู่”** ญัตติหรือประพจน์นี้ย่อมไม่เป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดแก่เรา เป็นญัตติหรือประพจน์ที่จำเป็นจะต้องพิสูจน์

ที่นี้ในการสาธกประการแรกทีเดียว ซึ่งเกี่ยวกับภาคประธานนั้นเราได้ชี้แจงถึงการนิยามความหมายของภาคประธานไว้ในญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เห็นประจักษ์ชัดแก่ตัวเอง เราใช้การนิยามความหมายของภาคประธาน นี้เพื่อจะได้ชี้แจงว่า สภาวลักษณะมีอยู่ในภาคประธานแล้ว แล้วเราก็จะใช้สภาวลักษณะนี้เพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสภาวลักษณะที่ ๒ กับภาคประธาน

การสาธกชนิดต่าง ๆ

การสาธก ย่อมเป็นความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่ง การสาธกชนิดที่เป็นหลักสำคัญ ก็คือ **การสาธกที่อาศัยสาเหตุที่เหมาะสม (propter quia demonstration)** การสาธกชนิดนี้แหละที่เราได้สาธยายมามากแล้ว ทั้งนี้ เพราะว่าความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันนี้ เราจะต้องเริ่มต้นด้วยความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันอันเป็นเบื้องต้น ความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันอื่น ๆ จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันอันเป็นเบื้องต้นเท่านั้น การสาธกชนิดที่รองลงมา ก็คือ **การสาธกว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่ (quia demonstration)**

การสาธกโดยอาศัยสาเหตุที่เหมาะสม ย่อมอำนวยให้ซึ่งสาเหตุที่ใกล้เคียง เพื่อจะได้ทำให้ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะกับภาคประธานในบทสรุป

นั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราจะมีการสาธกชนิดนี้ได้ก็ต่อเมื่อคำกลางเป็นบทนิยามความหมายของภาคประธานเท่านั้น และโดยอาศัยคำกลางเช่นนี้แหละเราก็จะพิสูจน์ได้ว่า สภาวะลักษณะอย่างหนึ่งเป็นคุณสมบัติของภาคประธานในบทสรุป ตัวอย่างการสาธกโดยอาศัยสาเหตุที่เหมาะสมนั้น ดังนี้ :

สัตว์ที่มีเหตุผลทุกชนิดเป็นผู้ที่สามารถสร้างอารมณ์ขึ้นได้

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล

เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ที่สามารถสร้างอารมณ์ขึ้นได้

การสาธกว่า บางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่ นั้น ย่อมพิสูจน์ถึงความจริงเกี่ยวกับบทสรุปโดยไม่ต้องแสดงเหตุไต่เคียงแห่งความจริงข้อนี้ให้ปรากฏก็ได้ การสาธกแบบนี้ย่อมดำเนินการจากผลในบทตั้งหรือข้อเสนอด่าง ๆ ไปหาเหตุในบทสรุป ดังนั้น เราจึงพูดจากเรื่องความมีอยู่ของนาฬิกา ในฐานะที่เป็นผลไปสู่ความมีอยู่แห่งศิลปะแห่งการทำนาฬิกา ในฐานะที่เป็นเหตุในบทสรุปได้

การสาธกว่า บางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่ อาจดำเนินการจากเหตุแห่งไกลที่มีอยู่ในบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลายไปสู่ผลในบทสรุปได้ ดังนั้น “สัตว์” ย่อมจัดว่าเป็นเหตุแห่งไกลของ **ผู้ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้** ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพราะว่า “สัตว์” เป็นวิเสษชาติหรือสกุลของ “มนุษย์” จึงนับว่าเป็นเหตุแห่งไกลในการที่จะนิเทศหรืออธิบาย นั่นคือมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งเป็นผู้ที่สามารถเรียนไวยากรณ์ได้ แต่เราไม่อาจให้เหตุผลว่า เพราะบางสิ่งบางอย่างเป็นสัตว์ ฉะนั้น จึงสามารถเรียนไวยากรณ์ได้ ซึ่งเป็นการดึงเอาเหตุออกไปไกลจนเกินไป แต่เราอาจให้เหตุผลได้ว่า เพราะบางสิ่งบางอย่างไม่เป็นสัตว์ ฉะนั้น มันจึงไม่อาจเรียนไวยากรณ์ได้ ดังนั้น การสาธกจากเหตุที่ห่างไกลส่วนใหญ่เกิดจากการแสดงให้เห็นความจริงเกี่ยวกับอะไรบางอย่างในเชิงปฏิเสธ

ถ้าว่าโดยจรสมบัติหรือสหสมบัติแล้ว เราย่อมแบ่งการสาธกออกไปได้เป็น ๒ ชนิด คือ ชนิด **บุพสาธก (priori)** กับชนิด **ปัจฉิมสาธก (posterioi)** **บุพสาธก**ย่อมพิสูจน์จากเหตุไปหาผล ดังนั้น จากธรรมชาติของมนุษย์นี้เอง จึงทำให้เราสามารถพิสูจน์ได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถทำงานเกี่ยวกับศิลปะ

ได้ **ปัจจัยนิสาธก** ย่อมพิสูจน์จากผลไปหาเหตุ ดังนั้น จากการที่เด็กสอบไล่ได้ ย่อมทำให้สามารถพิสูจน์ได้ว่า เด็กจะมีความรู้กว้างขวางแค่ไหนเพียงใดได้ ก็ต่อเมื่อเด็กได้สอบไล่แล้ว คือจากการสอบไล่นี้แหละ จะทำให้เราสามารถอนุมานไปถึงความรู้ของเด็กได้

ขอให้เราลองเอาการสาธกที่แบ่งไว้ ๒ ชนิดดังกล่าวนี้มาเปรียบเทียบกับกันดู การแบ่งในเบื้องต้นแรก ก็คือ การสาธกโดยอาศัยเหตุที่เหมาะสมกับการสาธกว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะว่ามันขึ้นอยู่กัชนิใดแห่งความจริงที่ได้รับ การแบ่งการสาธกออกไปเป็น **บุพสาธก** กับ **ปัจจัยนิสาธก** เป็นการแบ่งแบบรองลงมาและเป็นการแบ่งตามจรสมบัติหรือสหสมบัติซึ่งขึ้นอยู่กับว่าการให้เหตุผลของเรานั้นเริ่มต้นจากเหตุหรือจากผล เพราะเหตุที่การสาธกโดยอาศัยเหตุที่เหมาะสมนั้นดำเนินการจากเหตุไปหาผล จึงมักจะเป็บุพสาธกเสมอไป การสาธกว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่นั้น จะจัดว่าเป็น **บุพสาธก** ก็ต่อเมื่อดำเนินการจากเหตุที่ห่างไกลไปหาผล แต่ถ้าหากดำเนินการจากผลไปหาเหตุก็จัดว่าเป็น **ปัจจัยนิสาธก**

เราได้กล่าวมาแล้ว ในเรื่องการนิยามความหมายของการสาธกว่าบทตั้งหรือข้อเสนอกทั้งหลายจะต้องเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอที่ถูกต้อง บทตั้งหรือข้อเสนอเหล่านั้นจะต้องถูกในฐานะที่พิสูจน์ได้ หรือในฐานะที่เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่ในตัวแล้วอย่างใดอย่างหนึ่ง อนึ่ง บทตั้งหรือข้อเสนอกทั้งหลายจะต้องเป็นบูรพภาคหรือเป็นเบื้องต้นในแง่ที่ว่า ปรัตถานุมานหรือรูปนินัยใด ๆ ก็ตาม อาจจะลดทอนลงมาจากกระทั่งในที่สุดถึงบทตั้งหรือข้อเสนอแรก คือ ลดลงมาจากกระทั่งถึงญัตติหรือประพจน์ที่เห็นประจักษ์ชัดในตัวเอง ซึ่งจะพิสูจน์ญัตติหรือประพจน์ต่าง ๆ ทั้งหมดได้ บทตั้งหรือข้อเสนอกทั้งหลายจะต้องเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอโดยตรงในแง่ที่ว่าบทตั้งหรือข้อเสนอกเหล่านั้นไม่มีคากลางที่จะใช้พิสูจน์ได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าบทตั้งหรือข้อเสนอกเหล่านั้นเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอกที่มีอาจสาธกได้ ข้อนี้ย่อมอ้างไปถึงญัตติหรือประพจน์ชนิดที่เป็นที่ประจักษ์แก่ตนอีก

บทตั้งหรือข้อเสนอกับหลายย่อมเป็นสิ่งที่มียู่ก่อนบทสรุปอีกด้วย ในแง่ที่ว่า บทตั้งหรือข้อเสนอกับหลาย จะต้องเป็นบทตั้งหรือข้อเสนอมียู่ก่อนในด้านความเป็นจริง ทั้งนี้ก็เพราะว่า โดยการทราบความจริงเกี่ยวกับบทตั้งหรือข้อเสนอกับหลายเท่านั้น เราจึงจะทราบความจริงเกี่ยวกับบทสรุปได้ เราจะต้องรู้จักบทตั้งหรือข้อเสนอดีกว่า ทั้งนี้ก็เพราะว่า ตามวิธีแห่งการรู้ของเราแล้ว เราจะต้องดำเนินการจากความจริงที่เราทราบดีแล้วไปสู่ความจริงชนิดใหม่ ประการสุดท้าย บทตั้งหรือข้อเสนอกับหลายย่อมเป็นสาเหตุแห่งบทสรุป โดยอาศัยค่ากลาง ซึ่งรวมบทตั้งหรือข้อเสนอกับหลายเข้าด้วยกัน และเพราะเหตุนี้แหละ จึงก่อให้เกิดบทสรุปเป็นผลผลิตตามมา

การสาธกนับว่าเป็นเหตุผลสุดท้ายของวิชาตรรกศาสตร์ ทุกๆ สิ่งที่เราพิจารณาในวิชาตรรกศาสตร์นั้น ก็เพื่อให้บรรลุถึงการหาเหตุผลแบบสาธกในที่สุดนั่นเอง ถ้าพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว เราจะหาความรู้หรือศาสตร์ใดได้โดยอาศัยการสาธกเท่านั้น

ไม่ใช่ว่าสิ่งง่ายเลย ในการที่จะบรรลุถึงเรื่องการสาธก หรือไม่เป็นการง่ายเลยที่เราจะสามารถเอากการสาธกมาใช้ได้บ่อย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการสาธกคาดคะเนถึงความรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยง่ายนักที่จะเป็นไปได้สำหรับมนุษย์ แต่เราก็ควรจะเข้าใจว่า การสาธกนั้นคืออะไร เราควรจะเป็นผู้ที่สามารถแยกแยะให้เห็นความแตกต่างแห่งการสาธกชนิดต่าง ๆ ในฐานะที่เราได้นำมันมาใช้ในส่วนต่าง ๆ แห่งปรัชญา ในวิชาคณิตศาสตร์ซึ่งจะเห็นเรื่องการสาธกมีปรากฏใช้มากที่สุด และในศาสตร์อื่น ๆ อีก แต่โดยเหตุที่ความรู้ของเราส่วนมากเป็นความรู้ชนิดที่อาจเป็นไปได้มากกว่าที่จะเป็นความจริง เป็นความคิดเห็นมากกว่าที่จะเป็นศาสตร์ ดังนั้น เราจึงต้องพิจารณาตรวจสอบการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีต่อไป

๒. วาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี (Dialectics)

การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็คล้าย ๆ กับการให้เหตุผล

แบบสาธกในข้อที่ว่าการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีใช้แบบปรตธานุมานหรือรูปนिरนัย โดยอาศัยบทตั้งหรือข้อเสนอต่าง ๆ อนุมานไปถึงบทสรุปโดยตรง ปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี แตกต่างกับปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบสาธก อย่างน้อยที่สุด ก็ใน ๒ กรณีด้วยกัน คือ:

๑. ปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีอาศัยบทตั้งหรือข้อเสนอที่อาจเป็นไปได้ อนุมานไปหาบทสรุป บทสรุปมีส่วนร่วมในความอาจเป็นไปได้กับบทตั้งหรือข้อเสนอทั้งหลาย ส่วนปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบสาธกอาศัยหลักการที่แน่นอนต่าง ๆ อนุมานไปหาบทสรุปที่แน่นอน

๒. ปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี ได้สร้างความคิดเห็นขึ้นในจิตใจของผู้ที่ทราบ ส่วนปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบสาธก ก่อให้เกิดศาสตร์ขึ้นในจิตใจของผู้ทราบ ความเห็นเป็นความยินยอมที่มีต่ออะไรบางสิ่ง โดยอาศัยเหตุหรือเหตุผลที่อาจเป็นไปได้ แต่ด้วยความกลัวว่าสิ่งที่ตรงข้ามจะถูก ดังนั้น ปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี ถ้าจะนิยามความหมายให้ง่ายที่สุด ก็ว่าเป็น “การให้เหตุผลที่อาจเป็นไปได้”

ในตอนนี้อีกกำลังนิยามความหมายของวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการให้เหตุผลแบบแรก คือ การให้เหตุผลแบบนिरนัยหรือปรตธานุมาน การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีย่อมเป็นแบบนिरนัยหรืออุปนัย ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการให้เหตุผลแบบสาธก ก็จะต้องเป็นแบบนिरนัยหรืออุปนัย ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งเช่นกัน ในการให้เหตุผลแบบสาธก เราใช้วิธีอุปนัยเพื่อให้บรรลุหลักการที่ **แน่นอน** ในการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีเราใช้วิธีอุปนัยเพื่อให้บรรลุถึงหลักการที่ **อาจเป็นไปได้** แต่ในเบื้องต้นเราจะเรียกการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีว่าเป็นการให้เหตุผลแบบนिरนัยหรือแบบปรตธานุมาน

เราจะให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็ต่อเมื่อ เราให้เหตุผลโดยอาศัยหลักการต่าง ๆ ที่อาจเป็นไปได้ ซึ่งเรามักใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไปที่ว่า

“ใช้กันอยู่โดยทั่วไป” นั้น หมายความว่า เป็นแบบที่เราเอามาใช้กันจนเป็นธรรมดาสามัญไปแล้ว หรือไม่ก็เป็นวิธีที่คนส่วนมากหรือผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในสาขาวิชาต่าง ๆ ใช้กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป ดังนั้น เราจึงยึดมันอยู่ที่ตัวหลักการต่าง ๆ หาใช่เพราะความเข้มแข็งหรือความประจักษ์แห่งความถูกต้องของหลักการไม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่า ข้อนี้ไม่เป็นความจริงแต่เพราะความแม่นยำเหมือน หรือความเป็นสิ่งที่ผู้อื่นยอมรับโดยทั่ว ๆ ไป สำหรับการให้เหตุผลแบบสาธกนั้นตรงกันข้าม เราจะต้องยึดมันอยู่ที่ตัวหลักการเพราะตัวหลักการนั้นถูกต้องและเป็นที่ประจักษ์ชัด ทั้งมิได้ก่อให้เกิดความแตกต่างใด ๆ ว่า ใครเป็นผู้ยึดถือหลักการเช่นนี้ หรือมีกี่คนที่ได้ยึดถือหลักการต่าง ๆ ทำนองนี้ ผลก็คือว่า ณ ที่นี้เราอาจได้รับความจริงและความแน่นอนต่าง ๆ นั้น เราควรจะใช้การให้เหตุผลแบบสาธก และเราจะต้องไม่เอากการให้เหตุผลแบบสาธกนี้ไปปะปนกับการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีเป็นอันขาด อนึ่ง ถ้าเราไม่อาจได้รับความจริง และความแน่นอนในหลักการต่าง ๆ แล้ว เราก็ไม่ควรใช้การให้เหตุผลแบบสาธก แต่ควรใช้การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษ วิธีแทน

ทีนี้จะขอสรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีว่าได้แก่ ลักษณะหรือวิธีทั่ว ๆ ไปที่อาศัยหลักการต่าง ๆ ที่อาจเป็นไปได้ อนุমানไปหาบทสรุป การพิจารณาถึงวิธีที่จะเอากการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีไปใช้ในศาสตร์ต่าง ๆ นั้นหาได้เป็นการระบุของพวกเราในด้านตรรกศาสตร์ไม่

ปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยที่เป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็เช่นเดียวกับปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยอื่น ๆ คือ ย่อมอาศัยการเอาค่าทั้งหลายในบทตั้งหรือข้อเสนอด่าง ๆ มาต่อเข้าด้วยกัน แล้วอนุমানไปหาบทสรุป แม้ว่าบทสรุปของปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีจะเป็นชนิดที่อาจเป็นไปได้เท่านั้น แต่ก็ก็เป็นบทสรุปที่อาจเป็นไปได้ที่ **“จำเป็น”** จะต้องเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอด่าง ๆ โดยอาศัยตัวแบบเป็นเหตุ ขอให้พิจารณาปรตธานุমানหรือรูปนิรนัยต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง :

พลเมืองทุกคนยกย่องประเทศของตน

ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทุกคนเป็นพลเมือง

เพราะฉะนั้น ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทุกคนยกย่องประเทศ
ของตน

ปรีตตานูมานหรือรูปนินัยนี้เป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีเพราะเป็นเพียงความจริงที่อาจเป็นไปได้อย่างหนึ่งเท่านั้น ที่พลเมืองทุกคนยกย่องประเทศของตนโดยอาศัยความจริงที่อาจเป็นไปได้แห่งบด้างหรือข้อเสนอหลักก็อาจเป็นเพียงความจริงดังที่อนุมานเอาไว้ ผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนทุกคนยกย่องประเทศของตน แต่เพราะเหตุที่ค่าต่าง ๆ ในปรีตตานูมานหรือรูปนินัยมีความเกี่ยวเนื่องกัน บทสรุปก็จำเป็นจะต้องเกิดเป็นผลติดตามมาตามแบบของมัน ขอให้สังเกตไว้ด้วยว่า ในปรีตตานูมานหรือรูปนินัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี เราค่อนข้างจะโอนเอียงไปในทางยอมรับว่าบทสรุปนั้นถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่ยังมีความรู้สึกกลัวว่าสิ่งตรงกันข้ามอาจจะถูกก็ตาม

ปรตธานุमानหรือรูปนินัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีเกิดจากอุตตติ
ชนิตวาทวิจารณ์ เช่นเดียวกับปรตธานุमानหรือรูปนินัยแบบสาธกประกอบ
ขึ้นจากอุตตติหรือประพจน์แบบวิทยาศาสตร์ฉะนั้น อุตตติหรือประพจน์แบบ
วิทยาศาสตร์ ก็คืออุตตติหรือประพจน์ที่แน่นอน ซึ่งได้ขจัดความที่อาจเป็นไป
ได้ชนิดที่ตรงกันข้ามออกไปได้อย่างสิ้นเชิง เช่นตัวอย่างว่า “มนุษย์ทุกคนเป็น
สิ่งที่จะต้องตาย” ฉะนั้น อุตตติหรือประพจน์แบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี ก็คือ
อุตตติหรือประพจน์ที่อาจเป็นไปได้ จึงมิได้ขจัดความอาจเป็นไปได้ชนิดตรงกัน
ข้ามออกไปเลย ตัวอย่างเช่น “มารดาทุกคนรักบุตรของตน” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม
ขอให้เราสังเกตไว้ด้วยว่าอุตตติหรือประพจน์แบบวิทยาศาสตร์ ผู้ที่ไม่ยอมรับ
รองอุตตตินั้นว่าเป็นแบบวิทยาศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นแบบวาทวิจารณ์ได้
ดังนั้น อุตตติหรือประพจน์ว่า “พระเจ้าเป็นเจ้าเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนอย่างหนึ่ง” จึง
เป็นอุตตติหรือประพจน์แบบวิทยาศาสตร์ แต่ผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่อง
พระฉัเป็นเจ้าเพียงพอ อาจเรียกว่าเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็ได้

ปรัตถานูมานหรือรูปนिरนัยนั้นมิเพียงแต่จะเกิดจากอภิปุทธิหรือประพจน์ต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงธรรมตาสามัญญเข้าด้วยกัน หรือแบ่งสิ่งธรรมตาสามัญญออกจากกันเท่านั้น แต่ก็ยังเกิดจากสิ่งพื้น ๆ ซึ่งลำพังตัวมันเอง จะอยู่ได้ก็โดยการนิยามความหมายด้วย ปรัตถานูมานหรือรูปนिरนัยแบบสาธกใช้การนิยามความหมายเกี่ยวกับสิ่งพื้น ๆ ซึ่งได้อธิบายถึงธรรมชาติต่าง ๆ เท่าที่รู้จักกันในศาสตร์ต่าง ๆ อย่างเพียงพอทีเดียว การนิยามความหมายเช่นนี้จะแสดงให้เห็นหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติ ดังที่ได้ศึกษากันอยู่ในศาสตร์ที่กำหนดให้ ตัวอย่างเช่น ในวิชาศีลธรรม การนิยามความหมายควรจะต้องเปิดเผยให้เห็นธรรมชาติแห่งการกระทำของมนุษย์ตามความสมัครใจ แต่ในวิชาจิตวิทยา การนิยามความหมายคงจะต้องเปิดเผยให้เห็นธรรมชาติที่สำคัญยิ่งแห่งการกระทำของมนุษย์ ในปรัตถานูมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทวิจารณ์ เราอาจใช้การนิยามความหมายเกี่ยวกับสิ่งพื้น ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอในศาสตร์ที่กำหนดให้ ถ้าในวิชาจิตวิทยา เรานิยามความหมายของมนุษย์ว่าเป็น สัตว์สองเท้าที่ไม่มีขนอย่างขนนกหรือไม่ขนอย่างขนแกะแล้ว การนิยามความหมายนี้ก็ควรจะเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี เพราะมันมิได้ให้การนิยามความหมายที่เกี่ยวกับหลักการที่เหมาะสมอย่างเพียงพอเลย แต่ก็ได้นิยามความหมายโดยใช้คำที่เกี่ยวกับจรรสมบัติหรือสหสมบัติพื้น ๆ อย่างเพียงพอทีเดียว

ควรจะกล่าวเพิ่มเติมอีกสักหน่อยว่า การนิยามความหมายนั้นอาจจะเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีในศาสตร์หนึ่ง และเป็นแบบวิทยาศาสตร์ในอีกศาสตร์หนึ่งก็ได้ ถ้าในวิชาจิตวิทยา การนิยามความหมายของ “ความโกรธ” ว่าเป็นความต้องการที่จะแก้แค้น การนิยามความหมายนี้ก็จะเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี แต่ก็ดูจะเป็นการเอาคำที่เกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ ทางศีลธรรมมาใช้นิยามความหมาย มากกว่าที่จะเอาคำทางจิตวิทยามาใช้ การนิยามความหมายนี้อาจเป็นการนิยามความหมายที่เพียงพอในแง่ของศีลธรรมก็ได้

การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็จะต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาทางวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี ปัญหาทางวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็คือปัญหา

เกี่ยวกับการเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในญัตติหรือประพจน์มารวมเข้าด้วยกัน ปัญหาทางวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีจะถามว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นจะต้องเอามารวมเข้าด้วยกันหรือไม่ ตัวอย่างเช่นปัญหาว่า **“สัตว์ที่มีสองเท้าจัดว่าเป็นบทนิยามความหมายของมนุษย์หรือไม่?”** อย่างนี้เป็นปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธี ปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีนั้นมีมากมายเท่า ๆ กับญัตติหรือประพจน์แบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีนั้นแหละ ปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีได้เพิ่มข้อสังเกตเกี่ยวกับการถามถึงญัตติหรือประพจน์แบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธี ปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีจะถามถึงบางสิ่งบางอย่างที่มนุษย์เราไม่มีความเห็นใด ๆ ที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน หรือไม่ก็จะถามถึงอะไรบางอย่างที่ความเห็นของคนทั่ว ๆ ไปไม่ลงรอยกับความเห็นของผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ หรือไม่ก็จะถามถึงอะไรบางอย่างที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเองก็มีความเห็นแตกต่างกัน ปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีได้รวมปัญหาต่าง ๆ ที่ตอบยากเข้าไว้ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่า ปัญหาเหล่านั้นกว้างขวางและสลับซับซ้อน เช่นปัญหาว่า ความสุขตามธรรมชาติที่สมบูรณ์แบบนั้นเป็นสิ่งที่เราพอจะบรรลุถึงได้หรือไม่ เป็นต้น

อนึ่ง ญัตติหรือปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีทุกชนิด ย่อมเกี่ยวข้องกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะ ซึ่งเป็นสภาวะลักษณะ บทนิยามความหมาย วิเสสชาติหรือสกุล หรือ จรสมบัติหรือสหสมบัติไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เรามีได้ถือเพียงว่าเป็นคำนิเทศในการใช้พหุติปัญญานาคแรกเท่านั้น แต่ดูจะเป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่แท้จริงก่อให้เกิดญัตติหรือปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีมากกว่า แม้ว่าตามหลักแล้วด้วยความเป็นสากล **“สัตว์”** ย่อมเป็นตัวอย่างแห่งคำนิเทศชนิดที่เป็น **สกุลหรือวิเสสชาติได้ (ทราบเท่าที่เรายังสามารถพูดถึง “สัตว์” ครอบคลุมไปถึงส่วนย่อยๆ ของมันได้)** แต่ก็มิได้เป็นภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่แท้จริง จนกว่าเราจะพูดถึงญัตติหรือปัญหาอย่างเช่นว่า **“มนุษย์เป็นสัตว์หรือไม่?”** เสียก่อน

เมื่อได้กล่าวถึงปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีชนิดต่าง ๆ มาแล้ว

บัดนี้เราจะได้กล่าวถึงวิธีต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือ วิชาวิธีต่อไป วิธีการให้เหตุผลเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ แบบสามัญธรรมดานั้นมี อยู่ ๔ วิธีด้วยกัน คือ :

วิธีที่ ๑ วิธีนี้เป็นวิธีที่สำคัญที่สุด นั่นคือ วิธีเลือกและตัดสินญัตติหรือ ประพจน์ต่าง ๆ ที่อาจเป็นไปได้ ซึ่งจากญัตติหรือประพจน์ทั้งหลายเหล่านั้นแหละ ที่เราจะต้องหาเหตุผลต่อไป ดังที่ได้เห็นมาแล้ว เราอาจถือความเห็นที่เชื่อถือ กันโดยทั่ว ๆ ไปว่าพอจะเป็นสาเหตุแห่งการให้เหตุผลได้ หรือเราอาจสร้าง การให้เหตุผล โดยอาศัยตำรับตำราอันเป็นแบบฉบับของผู้ที่มีคุณสมบัติในสาขา นั้น ๆ ได้ หรือจากศาสตร์ศาสตร์หนึ่งเราอาจถือญัตติหรือประพจน์บางญัตติ ซึ่งยอมให้เอาไปใช้กับศาสตร์อื่น ๆ ได้มาใช้ ตัวอย่างเช่นจากหลักการทาง ตรรกศาสตร์ที่ว่า สิ่งที่ขัดกันจะต้องอยู่ในวิเสสชาติ หรือสกุลเดียวกัน เราอาจ ให้เหตุผลว่า นายแพทย์ควรจะต้องทราบทั้งเรื่องสุขภาพและโรคภัยไข้เจ็บ

วิธีที่ ๒ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิชาวิธีแบบที่ ๒ ก็คือ ความสามารถในการอันที่จะแยกแยะให้เห็นความแตกต่างกันของประสาทสัมผัส ต่าง ๆ ซึ่งเราใช้แสดงความรู้สึกเฉพาะเจาะจงเป็นด้าน ๆ ไป ดังนั้น เราอาจ ทราบวิธีทดสอบความหมายของคำหรือศัพท์เพื่อจะดูซิว่า มันยังคงความหมาย เดิมอยู่ หรือว่ามีความหมายกำกวม ตัวอย่างเช่นคำว่า “คม” มีความหมาย มากกว่าหนึ่ง ทั้งนี้ก็โดยอาศัยการตรวจสอบความหมายของคำที่ตรงกันข้าม ถ้าหากว่าคำที่ตรงกันข้ามของมันมีความหมายหลายอย่าง เราก็อาจให้เหตุผล ได้ว่า คำว่า “คม” ก็มีความหมายหลายอย่างด้วย ถ้าพูดถึงในด้านปัญญาของ คนเรา คำที่ตรงกันข้ามกับ “คม” ก็คือ “ทึบ” ถ้าพูดถึงศีลตรา คำที่ตรงกัน ข้ามกับคำ “คม” ก็คือ “ทื่อ” หรือถ้าพูดถึงในด้านของการแสดงกิริยาอาการ คำที่ตรงกันข้ามของคำว่า “คม” (ซึ่งแปลว่า กัม, คำนับ, ไหว้) ก็คือ “เงย” เป็นต้น โดยเหตุที่ว่าคำตรงกันข้ามของคำว่า “คม” มีมาก คำว่า “คม” ก็เลย พลอยมีความหมายมากไปด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหมายของคำที่ตรงกันข้าม กับมันนั่นเอง

วิธีที่ ๓ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีแบบที่ ๓ ก็คือการค้นพบความแตกต่างกันของสิ่งต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เราอาจเริ่มต้นด้วยหลักการสามัญธรรมดาที่ว่า **ที่ใดมีสิ่งโดยตรงกันข้าม ที่นั่นเราก็คงหวังผลที่ตรงกันข้ามได้** เราจะสังเกตเห็นผลที่มีมากมายเช่นนั้นได้ในเมื่อพิจารณาถึงการกระทำต่าง ๆ ของคนดีและคนเลว และจากการสังเกตนี้แหละ เราก็อาจจะสรุปได้ว่า คนดีนั้นตรงข้ามกับคนเลว

วิธีที่ ๔ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีแบบที่ ๔ ก็คือการวิจัยความเหมือนกันแห่งสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น เราอาจเสนอการให้เหตุผลที่อาศัยความคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งในบางแง่ก็แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น เราอาจให้เหตุผลว่า ก ขึ้นอยู่กับ ข ฉะนั้น ค ก็ขึ้นอยู่กับ ง ฉะนั้น หรือเราอาจให้เหตุผลว่า **มโนภาพขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งประสาทสัมผัสอันใด แนวความเห็นก็ขึ้นอยู่กับอำนาจการคิดอันนั้น** การให้เหตุผลที่อาศัยความคล้ายคลึงกันนี้ นับว่าเป็นวิธีที่มีประโยชน์มากในเรื่องที่เกี่ยวกับ **อุปนัย** ซึ่งในเรื่องอุปนัยนี้เราจะให้เหตุผลโดยการดำเนินจากการแถลงถึงกรณีต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ไปสู่การกล่าวแบบสากลทั่ว ๆ ไป การให้เหตุผลแบบนี้ นักวิทยาศาสตร์ที่หนักไปในด้านที่ต้องมีการทดลองนิยมเอาไปใช้กันบ่อยทีเดียว

ในการที่จะพูดถึงเรื่องวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีนี้ เราควรจะได้พูดถึงวิธีให้เหตุผลแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะ ซึ่งเหมาะกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะทั้ง ๔ แต่ละอย่างที่เราได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือ สภาวลักษณะ บทนิยามความหมาย วิเสสชาติหรือสกุล และจรสมบัติหรือสหสมบัติ เราจะไม่ได้พูดถึงเรื่องเหล่านี้ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้วาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีเบื้องต้นให้พิสดารจนเกินไปนัก แต่การปฏิบัติทำนองนั้น จะต้องเกี่ยวกันถึงวิธีต่าง ๆ ที่จะทดสอบว่าภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่กำหนดให้ นั้น เป็นสภาวลักษณะ บทนิยามความหมาย วิเสสชาติหรือสกุล หรือ จรสมบัติหรือสหสมบัติของภาคประธานหรือไม่ ดังนั้น ในกรณีที่ว่าด้วยสภาวลักษณะ เราก็ควรจะได้ถกเถียงกันว่า ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่กล่าวถึงเช่นนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกันกับภาคประธาน และอื่น ๆ อีกหรือไม่

การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธี เป็นการให้เหตุผลที่มีประโยชน์อย่างน้อยที่สุดก็ ๓ ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีมีประโยชน์โดยตรงและอย่างที่เราเห็นได้ชัดในการที่จะพัฒนาความชำนาญในการให้เหตุผลหรือการโต้เถียงให้มากขึ้น โดยการทราบวิธีการหาเหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีนี้ เราก็จะมองเห็นวิธีที่จะวางโครงการเพื่อซักถาม และจะดำเนินไปสู่การแก้ปัญหาที่กำหนดไว้ก่อนอย่างคร่าว ๆ

ประการที่ ๒ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธี นับว่ามีประโยชน์มาก เพราะจะทำให้ความเห็นของบุคคลต่าง ๆ มาพบกันได้ เราย่อมศึกษาเพื่อสืบเสาะค้นหาทัศนะต่าง ๆ ซึ่งเป็นเนื้อหาของความเห็นและเพื่อเกี่ยวข้องกับทัศนะต่าง ๆ เหล่านั้นตามแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธี ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ดูว่าอะไรที่เป็นความถูกต้องหรือความผิดที่มีอยู่ในทัศนะเหล่านั้น

ประการที่ ๓ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธี นับว่ามีประโยชน์เป็นพิเศษในวิชาปรัชญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าโดยอาศัยการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีนี้แหละ เราย่อมสามารถหยิบยกความลำบากต่าง ๆ แห่งปัญหาทั้ง ๒ ข้อขึ้นมาพูด และแล้วก็จะได้จัดวางพื้นฐานสำหรับการแก้ปัญหาแบบสาธก ถ้าหากว่าทำได้ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่จำปรารถนาเป็นพิเศษในการที่จะอธิบาย และป้องกันหลักการข้อแรกแห่งวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะว่าหลักการข้อแรกแห่งวิทยาศาสตร์นั้น เราไม่อาจเอามาแสดงได้ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีนี้ ย่อมป้องกันหลักการที่เห็นได้อย่างประจักษ์ชัดเช่นนั้นได้โดยการต่อสู้หรือคัดค้าน ซึ่งอาจมีใครยกขึ้นคัดค้านความเด่นเลิศ และความประจักษ์ชัดแห่งหลักการเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น เราอาจป้องกันหลักการเกี่ยวกับความขัดแย้งกันได้อย่างแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธี

การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาควิธีในปัจจุบันนี้ มีผู้นำมาใช้มาก โดยเฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์กายภาพที่เกี่ยวกับการทดลองซึ่งในวิทยาศาสตร์

กายภาพนี้ การให้เหตุผลแบบอุปนัยเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี ความจำเป็นทั่วไปเกี่ยวกับข้อความต่าง ๆ ส่วนมากในศาสตร์ทั้งหลายเหล่านี้ย่อมไม่เป็นสิ่งที่ประจักษ์หรือเป็นสิ่งที่แน่นอนอะไรแต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย ตัวอย่างเช่น เราไม่เห็นว่าการไม่ปรมาณูจึงต้องเคลื่อนไหวได้เร็วมากดังที่มันเป็นอย่างนั้น แต่จากการได้สังเกตเห็นบ่อย ๆ หลายครั้งหลายหน เราก็สร้างกฎสากลขึ้นว่า ปรมาณูทั้งหลายเคลื่อนไหวได้จริง ๆ และเราก็ยอมรับนับถือว่าเป็นกฎที่สามารถนำไปใช้อย่างสากลทั่ว ๆ ไปด้วย

จากความรู้เกี่ยวกับการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีนี้เราก็ได้ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีที่สามัญธรรมดา มากกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นในแง่เหตุผล หรือความจริงแท้ก็ตามในการให้เหตุผล กระบวนการหมายถึงการได้ปัญหาทั้ง ๒ แ่ง ดังนั้นก็จะมาถึงการแก้ปัญหาทั้ง ๒ แ่งว่า อยู่ในฐานะที่อาจเป็นไปได้มากกว่าหรือเข้าใกล้ความจริงได้มากกว่า กระบวนการนี้ยังเป็นเพียงการเข้าหาความจริงเท่านั้นอยู่ตรงบัด การให้เหตุผลก็ยังคงยังเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีอยู่ตรงบัดนั้น

การค่อย ๆ เข้าถึงความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติด้านกายภาพก็นับว่าเป็นกระบวนการแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีด้วยเหมือนกัน เราไม่สามารถที่จะทราบธรรมชาติและหลักการต่าง ๆ และสาเหตุแห่งสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากมายในด้านกายภาพชนิดที่เหมาะสมได้ แต่เราก็สามารถที่จะเข้าใกล้ความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ตามแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีมากเข้าไปทุกที ๆ ทั้งนี้ก็โดยอาศัยการเสนอทฤษฎีหรือการอธิบายที่อาจเป็นไปได้ และแล้วเราก็พิสูจน์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ โดยการทดลองสร้างทฤษฎีที่ดีกว่าทฤษฎีก่อน ๆ และแล้วเราก็พิสูจน์มันต่อไปอีก อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป โดยอาศัยวิธีการแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีทั้งหมดนี้ เราก็สามารถเข้าไปสู่การอธิบายที่ถูกต้องโดยอาศัยการอ้างสาเหตุที่เหมาะสมได้มากขึ้น แต่เราจะไม่สามารถบรรลุถึงการอธิบายที่ถูกต้องได้เลย นอกเสียจากว่าเราจะสามารถเอาการให้เหตุผลแบบสาธกมาใช้ได้เท่านั้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการที่มุ่งตรงต่อเนื่องกันนี้ได้ถูกนำมาใช้เกี่ยวกับระเบียบที่ถูกต้องในเรื่อง **บทยัน (Thesis) บทค้าน (Antithesis) และ บทสังเคราะห์ (Synthesis)** ของบรรดาสาณาศาสตร์เฮเกลทั้งหลาย สาณาศาสตร์เฮเกล ได้ใช้วิธีนี้อธิบายถึงสิ่งที่เปิดเผยของสิ่งที่เป็นสากลไปหาสิ่งต่าง ๆ เฉพาะอย่าง ๆ มากมายที่มีอยู่ ในเวลานี้ความคิดเห็นของพวกคอมมิวนิสต์เกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้องใช้ระบบการปฏิวัติขั้นอย่างรุนแรง เพื่อที่จะได้บรรลุถึงระบบสังคมและเศรษฐกิจใหม่นั้น ก็เป็นการเอาวิธีวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธีมาใช้ในอีกแบบหนึ่ง โดยเหตุที่กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่จะสืบต่อในการที่จะเอาไปใช้ซ้ำอีกในรูปใหม่ จึงเชื่อว่าเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธีโดยธรรมชาติ ดังนั้น จึงได้มีผู้นำยอนสำคัญแห่งวลีว่า **“วัตถุนิยมโคอะเลคติก”** ไปใช้หมายถึงลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย

๓. การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์

(Rhetorical Argumentation)

การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์ กับแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธีนั้นมิอะไรที่เหมือนกันอยู่หลายอย่าง ทั้งการให้เหตุผลแบบวาทศิลป์และแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธี ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่มากนักน้อยมิได้จำกัดอยู่ที่เนื้อหาชนิดใดชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ **การให้เหตุผลทั้งแบบวาทศิลป์และแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธี** ล้วนแต่ถกเถียงและป้องกันปัญหาไม่แก่ใครแก่หนึ่ง และดังนั้น จึงดำเนินการจากความอาจเป็นไปได้ ทำให้ดำเนินการจากความแน่นอนไม่ การหาเหตุผลทั้ง ๒ แบบนี้ย่อมดำเนินการจากหลักการสามัญทั่ว ๆ ไป ไม่ใช่เป็นหลักการที่เหมาะสม ถ้าว่าในแง่ต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธี และแบบวาทศิลป์ ย่อมแตกต่างกันไปจากการให้เหตุผลแบบสาธก

การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์ และแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาววิธีย่อมแตกต่างกันในแง่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ : **การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาว-**

วิธีเป็นเครื่องมือแห่งการถกเถียงกัน และการพินิจพิจารณาในเรื่องปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ส่วนการให้เหตุผลแบบวาทศิลป์นั้นเป็นเครื่องมือสำหรับการทำให้ประชาชนตระหนักแน่หรือเชื่อถือโดยทั่วไป การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีส่วนใหญ่เกี่ยวกับคำถามและปัญหาที่เป็นสากลไม่เกี่ยวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเอกฐานแห่งบุคคล กาละ และเทศะ การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์เกี่ยวกับปัญหาทางศีลธรรมและการเมืองโดยเฉพาะ ปัญหาเหล่านี้มักจะจำกัดวงอยู่ที่สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเอกฐานแห่งบุคคล กาละ และเทศะ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีมีความโน้มเอียงไปในทางใช้การให้เหตุผลแบบที่เข้มงวดเด็ดขาดและสั้น ๆ การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์มักจะใช้การให้เหตุผลแบบหละหลวม และขยายข้อความให้ยาวมากกว่าแบบวาทวิจารณ์ การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีใช้เหตุผลต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์วัตถุ ประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์มักจะเกี่ยวกับอารมณ์ ดังนั้นจึงหนักไปในทางพุดจูงใจคนให้เห็นดีเห็นชอบด้วยมากกว่าที่จะพิสูจน์ให้เห็นความจริง

ดังนั้น การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์ ก็ย่อมนิยามความหมายได้ว่าเป็น “ความสามารถในการใช้วาทะจูงใจคนให้เห็นดีด้วยโดยวิธีต่าง ๆ ที่พอหาได้ในสถานการณ์ใด ๆ ที่กำหนดให้” โดยอาศัยการให้เหตุผลแบบวาทศิลป์ เรา ย่อมแสวงหาวิธีที่จะพุดจูงใจใครก็ตาม ให้เชื่อถือหรือเห็นด้วย ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นักวาทศิลป์มักจะให้เหตุผลโดยการทิ้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่ง โดยปล่อยให้เข้าใจเอาเองและยกตัวอย่างประกอบ การให้เหตุผลโดยทิ้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่ง โดยปล่อยให้เข้าใจเอาเองนี้ เป็นปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทศิลป์และเป็นการพุดจูงใจให้คนอื่นเชื่อชนิดที่ได้ผลมากกว่า นับว่าเป็นการให้เหตุผลที่ดำเนินการจากสิ่งทีอาจเป็นไปได้หรือจากนิमितต่าง ๆ การให้เหตุผลโดยการทิ้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่งโดยปล่อยให้เข้าใจเอาเองนี้ย่อมมีใช้แบบอย่างแห่งปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยชนิดย่อ นั่นคือปรตธานุมานหรือรูปนिरนัยที่ขาดบทตั้งหรือข้อเสนอไปข้อหนึ่ง เมื่อนักวาทศิลป์เอา

การให้เหตุผลแบบนี้ไปใช้ การให้เหตุผลโดยทั้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่ง โดยปล่อยให้เข้าใจเอาเอง ตามปรกติมักจะขาดความเป็นสากล ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเรื่องปรัตถานุมานหรือรูปนिरนัยชนิดที่เหมาะสม

ตัวอย่าง เราอาจให้เหตุผลว่า ไม่ควรเลือก นายแดง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะเขาอยู่ในจังหวัดนี้ชั่วระยะเวลาอันสั้นเกินไป นี่เป็นการให้เหตุผลแบบทั้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่งโดยปล่อยให้เข้าใจเอาเอง คือ ทั้งเป็นปริศนาให้คิด (enthymeme) โดยอาศัยความอาจเป็นไปได้เป็นหลัก ซึ่งทำให้กลายเป็นว่า ผู้ที่อยู่ในจังหวัดนั้นๆ ชั่วระยะเวลาอันสั้นไม่ควรที่ใครๆ จะเลือกเอามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การให้เหตุผลแบบทั้งเป็นปริศนาให้เข้าใจเอาเองนี้ ตามปรกติแล้วหามีความเป็นสากลที่จำเป็นสำหรับปรัตถานุมานหรือรูปนिरนัยที่ถูกต้องไม่ เป็นเพียงแต่จะทำให้ถูกต้องตรงกับวัตถุประสงค์ที่จะชักจูงใจผู้อื่นให้เชื่อถือเท่านั้น ตัวอย่าง การให้เหตุผลชนิดทั้งญัตติหรือประพจน์เสียญัตติหนึ่งปล่อยให้เข้าใจเอาเอง ซึ่งถือเอานิมิตเป็นหลัก เช่นนายดำเป็นผู้มีความผิด เพราะเขาหน้าซื่อหรือตัวสั้น เป็นต้น เลยถือว่าความเป็นผู้นำซื่อหรือตัวสั้นเป็นนิมิตหมายแห่งความผิดไป จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ชัดว่า ปรัตถานุมานหรือรูปนिरนัยแบบวาทศิลป์นี้หนักไปในทางที่จะชักจูงจิตใจคนให้เชื่อมากกว่าที่จะพิสูจน์ให้เห็นความจริง

การให้เหตุผลโดยอาศัยตัวอย่างก็คล้าย ๆ กับการให้เหตุผลแบบอุปนัยนั่นเอง เมื่อข้อความ ๒ เรื่องเป็นแบบเดียวกัน แต่ข้อความเรื่องหนึ่งชินหูเรามากกว่าข้อความอีกเรื่องหนึ่ง ข้อความที่ชินหูเรามากกว่านั้นเราอาจเอามาใช้เป็นตัวอย่างในอันที่จะแสดงให้เห็นข้อความอีกเรื่องหนึ่งก็ได้ข้อความต่อไปนี้พอจะจัดเป็นการให้เหตุผลชนิดนี้ได้ ถ้าหากสหรัฐอเมริกาเองประมาณ ๘๐ เปอร์เซนต์ของงบประมาณในเวลาปรกติไปใช้ในการสร้างอาวุธแล้ว สหรัฐอเมริกาก็จะต้องเข้าสู่สงครามแน่ ๆ เพราะเยอรมนีภายใต้การนำของฮิตเลอร์ก็ได้เคยปฏิบัติแบบนี้มาแล้ว และได้ก้าวเข้าสู่สงคราม ตัวอย่างที่ว่าเยอรมนี

ภายใต้การนำของอิตเลอร์ (หรือฝรั่งเศสภายใต้การนำของนโปเลียน) ทำหน้าที่เป็นตัวอย่างที่คุ้นหูเราดี ในการที่จะแสดงให้เห็นสถานการณ์แบบเดียวกันที่เราสันนิษฐานว่าอาจเกิดขึ้นได้ การให้เหตุผลโดยอาศัยตัวอย่างนี้ย่อมแตกต่างกันไปจากการให้เหตุผลแบบอุปนัยจริง ๆ ในข้อที่ว่า การให้เหตุผลแบบอุปนัยนั้นดำเนินการพิสูจน์จากเรื่องเฉพาะอย่าง ๆ ทั้งหมด แต่การให้เหตุผลโดยอาศัยตัวอย่างนั้น ดำเนินการจากเรื่องหนึ่งเรื่องเดียวหรือจะมากกว่าหนึ่งเรื่องก็ได้ไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง

การที่จะชักจูงจิตใจของผู้ฟังได้นั้นมี ๓ แบบด้วยกัน คือ :

แบบที่ ๑ ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะส่วนตัวของผู้พูด ซึ่งในเวลาที่เขาพูดนั้น จะทำให้เราเห็นว่าเขาเป็นบุคคลที่ซื่อตรง รักความยุติธรรม ทั้งนี้ก็เพราะว่าเรามักจะโน้มเอียงไปในทางที่จะเชื่อบุคคลผู้ทรงเกียรติมากกว่าบุคคลอื่น

แบบที่ ๒ ก็คืออำนาจในการที่จะเร้าอารมณ์ผู้ฟังได้อย่างเหมาะสม เพราะจะทำให้เราน้อมใจเชื่อว่า เราจะได้รับคามยุติธรรม

แบบที่ ๓ อยู่ที่ตัวคำพูดเอง คือ ในการให้เหตุผลแบบชักจูงจิตใจผู้อื่นให้เชื่อนั้น จะต้องมีการพิสูจน์ หรือการพิสูจน์จะมองเห็นได้อย่างประจักษ์ชัด

ดังนั้นลักษณะที่จำปรารถนาสำหรับนักพูดที่มีวาทศิลป์นั้นจึงมีต่อไปนี้ คือ เขาจะต้องเป็นผู้สามารถในการที่จะให้เหตุผลแบบตรรกศาสตร์ เพราะนอกจากวาทศาสตร์นั้นจะมุ่งหมายอยู่ที่การเร้าอารมณ์ผู้ฟังให้ยอมรับความคิดเห็นของตนแล้ว นักพูดที่มีวาทศิลป์ยังจะต้องใช้การให้เหตุผล เพื่อที่จะให้ความคิดที่จะพูดจูงใจผู้ฟังนั้นประสบผลสำเร็จด้วย นักพูดที่มีวาทศิลป์จะต้องเข้าใจในเรื่องบุคลิกภาพของมนุษย์ และเข้าใจสิ่งที่จะทำให้นักบุคลิกภาพนั้นดีขึ้น ทั้งนี้เพราะว่านักพูดที่มีวาทศิลป์นั้นย่อมมีพันธะในอันที่จะจูงใจผู้ฟังให้ยอมรับสิ่งที่ยุติธรรม มีเกียรติ หรือดีงาม ประการสุดท้าย นักพูดที่มีวาทศิลป์จะต้องรู้จักอารมณ์ชนิดต่าง ๆ และจะต้องรู้จักวิธีที่จะเร้าอารมณ์ด้วย

ทั้งนี้เพราะว่าการให้เหตุผลชนิดที่จะจูงใจผู้ฟังให้เชื่อนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการนำเสนอ เพื่อให้ผู้ฟังยอมรับสิ่งที่ตนพูดหรือเสนอแนะ และยอมรับปฏิบัติตาม

วาทศาสตร์ถ้าว่าในแง่ที่มีความสัมพันธ์กับผู้ฟังแล้วมีอยู่ ๓ ชนิดด้วยกัน คือ ถ้าผู้ฟังเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินใจเหตุการณ์ในอนาคตแล้ว วาทศาสตร์ก็ต้องเป็น **แบบการเมือง (political)** ตัวอย่างเช่น ผู้ฟังอาจเป็นสมาชิกของสภานิติบัญญัติที่จะต้องตัดสินเรื่องการเมืองหรืออาจเป็นชนธรรมดาสมาชิกนี้แหละ แต่จะต้องตัดสินใจว่าจะไปลงคะแนนเสียงให้ใคร เป็นต้น วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของวาทศาสตร์ในแบบการเมืองนั้นก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่เหมาะสม และไม่มีอันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น

ถ้าผู้ฟังเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินเหตุการณ์ในอดีต วาทศาสตร์ก็ต้องเป็นแบบพุดในศาล (forensic or juridical) ผู้ฟังอาจเป็นลูกขุนที่อยู่ในห้องตัดสินความ ในเวลาที่ฟังเรื่องราวนั้น จะต้องตัดสินว่าการกระทำที่ผ่านมาแล้วนั้นดีหรือเลว จุดมุ่งหมายของวาทศาสตร์แบบพุดในศาลนี้ ก็เพื่อที่จะสร้างความยุติธรรมให้แก่การกระทำบางอย่างนั่นเอง

ถ้าผู้ฟังเป็นผู้ที่กำลังตัดสินสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัจจุบันเท่านั้น วาทศาสตร์ก็ต้องเป็นแบบมีพิธีรีตอง (ceremonial) ผู้ฟังอาจกำลังฟังคำปราศรัยในงานเลี้ยงต้อนรับหรือในที่ชุมนุมชนอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่ที่ประกอบพิธีมอบรางวัลให้แก่บุคคลที่เด่นในการประกอบคุณงามความดี ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณในการประกอบกิจการสาธารณะของเขา จุดมุ่งหมายของวาทศาสตร์แบบมีพิธีรีตองนี้ ก็เพื่อเป็นการยกย่องหรืออติไศยณบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั่นเอง

การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์นั้นมีประโยชน์มาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้จุดประสงค์ของเราสัมฤทธิ์ผลได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าตัวจุดประสงค์เองนั้น บางทีก็คลุมเครือหรือไม่แจ่มชัดพอที่จะแสดงให้เห็นโดยวิธีอื่นได้ หรือเพราะว่าเราไม่อาจทำให้คนบางคนมั่นใจได้อย่างเต็มที่ นอกจากจะใช้การให้เหตุผลชนิดจูงใจผู้ฟังให้เชื่อเท่านั้น อนึ่ง โดยอาศัยวาทศิลป์ นี้แหละ

เราจะทราบวิธีของใจผู้ฟังให้เชื่อถือได้ ๒ ทาง คือ ทั้งเชื่อว่าจริงหรือไม่จริง ถูกหรือไม่ถูก แต่มีข้อยกเว้นหมายความว่าเราจะใช้วาทศิลป์นี้ทำให้ผู้ฟังเชื่อถือสิ่งที่ผิดว่าเป็นสิ่งที่ถูก แต่เพื่อที่เราอาจจะเห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า นั่นมันเป็นเรื่องอะไร และดังนั้นย่อมอาจทำให้เห็นว่า การให้เหตุผลที่ไม่ถูกต้องไม่ยุติธรรมนั้นเป็นการให้เหตุผลที่ผิด

ประการสุดท้าย วาทศิลป์เป็นวิธีป้องกันตัวเองโดยการให้เหตุผล และมีหลายครั้งหลายหนทีเดียวที่เราสามารถป้องกันตนเองได้โดยอาศัยวาทศิลป์นี้แหละ บ่อยครั้งที่เดียว ที่วาทศาสตร์เป็นการให้เหตุผลชนิดเดียวเท่านั้นที่เราจะมีสิทธิ์จะเชื่อมั่นเพื่อวัตถุประสงค์ที่ดีได้และในเวลาเช่นนั้น เราควรเอาวาทศาสตร์มาใช้เป็นอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้น เราไม่ควรพิจารณาเห็นว่า การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์หรือคิดว่าการให้เหตุผลแบบนั้นทั้งหมด เป็นการให้เหตุผลที่เลวหรือไม่ยุติธรรม เพราะเราเอามันมาใช้อย่างวิถิดารพิสดารที่สุด แม้ว่าจะมีผู้นำเอาวาทศาสตร์มาใช้ในทางที่ผิดๆ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวงก็ตาม แต่ก็มีผู้นำวาทศาสตร์มาใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก่อให้เกิดความดีอย่างมหาศาลได้เหมือนกัน

๔. การให้เหตุผลแบบกวี

(Poetic Argumentation)

แม้ว่าจะดูค่อนข้างจะประหลาดสักหน่อย ที่เราได้รวมการให้เหตุผลแบบนี้ไว้ในวิชาตรรกศาสตร์ด้วย แต่วรรณกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลอยู่เหมือนกัน และตามความเป็นจริง แล้วก็นับว่าเป็นการให้เหตุผลที่เห็นได้ชัดแจ้งชนิดหนึ่ง วัตถุประสงค์แห่งการให้เหตุผลทั้งปวงก็เพื่อนำเรามาจากความรู้เดิมๆ ไปสู่ความจริง หรือความถูกต้องชนิดใหม่ พรรณนาโวหาร หรือพวกโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน แม้ว่าจะเป็นการให้เหตุผลแบบที่อ่อนที่สุดแต่นำเราไปสู่ความจริงหรือความถูกต้องชนิดใหม่ได้เหมือนกัน ใน

การนั้น พรรณนาโวหารหรือพวกโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ก็มีวิธีการของตนเอง ในอันที่จะนำความยินยอมนั้นไปสู่ความจริงได้ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งปรัชญาที่เกี่ยวกับการให้เหตุผล **วรรณกรรมน้อยอย่างน้อยที่สุดก็จะชี้ให้เห็นวิธีที่พวกจิตรกรทั้งหลายนิยมใช้กันอยู่ ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ที่พวกจิตรกรทั้งหลายสอดแทรกเข้าไปและจุดหมายปลายทางของโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนได้** เราจะใช้คำว่า “วรรณกรรม” ในความหมายทั่ว ๆ ไป ในเมื่ออ้างถึงงานที่เกี่ยวกับจิตรศิลป์ใด ๆ ที่ต้องใช้ศัพท์และเสียงเป็นวิธีแสดงความคิด

จิตรกรจะแสวงหาวิธีที่จะนำความยินยอมไปสู่ความจริงได้ โดยการแสดงความจริงนั้นให้เป็นที่ถูกใจคน ช่างเขียนย่อมมีใช้รูปและสีแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนฉันใด จิตรกรก็ใช้ศัพท์และเสียงแทนความรู้สึกนึกคิดของตนฉันนั้น ส่วนใหญ่จิตรกรจะเอาคำหรือศัพท์มารวมเข้าเป็นข้อความเปรียบเทียบ และเป็นคำอุปมาอุปไมย ทั้งนี้ก็เพราะความขาดสมรรถภาพในด้านพุทธิปัญญาในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่แน่ใจว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่นั่นเอง แต่เมื่อใช้การเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมยตามแบบวรรณกรรมแล้ว ก็จะทำให้เราอ่านสิ่งต่าง ๆ ออก จิตรกรจะใช้เสียงลักษณะการที่จะทำให้เราพอใจได้ โดยการใช้สัมผัสเสียง สัมผัสอักษร จังหวะ และอื่น ๆ อีก

นอกจากนั้น จิตรกรยังแสดงความจริงของตนออกมาในรูปของภาพพจน์อีกด้วย ทั้งนี้ เพราะโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์เราชอบรูปภาพมากแน่ละ ในเวลาที่สร้างภาพพจน์ขึ้นมานั้น จิตรกรได้สอดแทรกความหมายไว้ในภาพพจน์นั้นด้วย ดังนั้น เราก็จะมาถึงความจริงข้อนี้มีใช้โดยตรง แต่โดยอาศัยภาพที่จิตรกรแสดงออกมา โดยอาศัยการแสดงภาพในลักษณะการที่ทำให้ถูกใจคนนี้แหละจิตรกรก็จะทำให้เราเห็นพ้องกับการตัดสินของเขาด้วย ตัวอย่างเช่น **เชกสเปียร์** ได้ทำให้เราอมรับการตัดสินทั่ว ๆ ไปว่า ความใฝ่สูงหรือความทะเยอทะยานที่ควบคุมไม่ได้ นั้นอาจนำบุคคลไปสู่ความหายนะได้ โดยการแสดงตัวอย่างประกอบเรื่องนี้ในรูปแห่งบุคคล และการกระทำของ **แม็กเบท** หรือในพระไตรปิฎกก็ได้ ทำให้เราอมรับในเรื่องแบบเดียวกันนี้ใน

รูปและการกระทำของ **พระเทวทัต** เป็นต้น จากการยอมรับความคิดเห็นที่แสดงออกมานี้ จะทำให้เราต้องยอมรับความจริงทั่ว ๆ ไปด้วย เราจะต้องเข้าใจว่าอะไรก็ตามที่บังเกิดแก่ **แม็กเบท** หรือ **พระเทวทัต** นั้น อาจเกิดแก่เราหรือผู้ใดผู้หนึ่งที่ทำเช่นนั้นได้ด้วย

ภาพพจน์ของจินตกรวินั้น จัดอยู่ในระเบียบที่เกี่ยวกับการให้เหตุผล ภาพพจน์ของจินตกรวินั้นย่อมแสดงออกมาได้เป็นคำหรือศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งจะทราบได้ก็โดยอาศัยพุทธิปัญญาเข้าช่วยเท่านั้น ในการที่ความรู้ทางประสาทสัมผัสกับความรู้ในด้านพุทธิปัญญามารวมกันอย่างที่ทราบ ๆ อยู่โดยทั่ว ๆ ไปนั้น ย่อมมีความเข้มแข็งและการอ่อนวอนขอร้องจินตกรวิแผ่อยู่ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่า เมื่อจินตกรวิได้บรรลุอะไรบางอย่างที่เป็นสากลทั่ว ๆ ไป เขาย่อมบรรลุถึงสิ่งนั้นอย่างเป็นที่สะดุดตาสะดุดใจ อย่างมีชีวิตชีวา และอย่างชินหูชินตาทีเดียว ดังเช่นที่เราจะเข้าใจแจ่มแจ้งได้ในสิ่งที่เป็นเอกฐานเราจะเห็นได้ว่าความเป็นสากลเช่นนั้นได้ถูกสร้างขึ้นมาเป็นแบบบุคลาธิษฐานโดยอาศัยการพูดให้มองเห็นภาพพจน์นี้ จินตกรวิย่อมนำความจริงที่มีอยู่ในการพิณิจัยนั้นมาให้เราได้ ตรงนี้แหละที่มีความสำคัญแห่งวลีที่ว่า **“การให้เหตุผลโดยอาศัยบทละคร”** อยู่ ซึ่งเรามักจะพบว่ามักกล่าวในรูปของบทนำหรืออารัมภบทอย่างย่อ ๆ อยู่ในโครงการด้วย การที่ภาพพจน์ทางวรรณกรรมประกอบด้วยเหตุผลนี้ เราจะบรรลุถึงโดยอาศัยภาพแห่งวิจิตรศิลป์อื่น ๆ หาได้ไม่ เพราะเหตุนี้แหละ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน จึงนับว่าเป็นวิจิตรศิลป์ที่ต้องใช้พุทธิปัญญามากที่สุด และเมื่อพูดให้ถูกแล้วก็ต้องว่า เป็นวิจิตรศิลป์อย่างเดียวกันเท่านั้นที่ประกอบด้วยการให้เหตุผล

วัตถุประสงค์ที่จินตกรวิจะแสดงออกมาก็คือการกระทำต่าง ๆ ตามแบบมนุษย์ของ**ตัวกระทำ (agents)** ซึ่งจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่ดีหรือเลวอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่า สภาวลักษณะประการแรกแห่งการกระทำแบบมนุษย์นั้น จินตกรวิจะต้องเสนอการตัดสินใจที่ประกอบด้วยศีลธรรมไว้กับการกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ แต่หาได้หมายความว่า จินตกรวิจะได้ทำ **“ศิลปะ”** ให้ประกอบด้วย

ศีลธรรมในแง่ที่จะเอาศีลธรรมเข้าไปบรรจุไว้ในศิลปะไม่ แต่ในการที่จะพูดถึงเนื้อหาที่เหมาะสมแห่งศิลปะของเขานั้น จินตวิจะต้องสังเกตสภาวะหรือธรรมชาติแห่งเนื้อหานั้นอย่างซื่อสัตย์เช่นเดียวกับศิลปินทีเดียว นั่นคือ จะพิจารณาว่าการกระทำของมนุษย์นั้นบางอย่างก็ดี และบางอย่างก็เลว จินตวิก้ก็เช่นเดียวกับศิลปิน คือ จะต้องมีส่วนในการที่จะต้องแสดงให้เห็นการกระทำแบบมนุษย์ที่ดีว่าดี การกระทำแบบมนุษย์ที่เลวว่าเลวด้วย

จุดหมายปลายทาง “ที่แท้จริง” (Intrinsic) ของวรรณกรรม ก็เพื่อที่จะเสนอความจริง และก่อให้เกิดความพอใจในความรู้อยู่เกี่ยวกับสิ่งที่เสนอไปนั้น เมื่อเข้าใจจุดหมายปลายทางนี้ได้ดีแล้ว จินตวิก้ก็จะนำเอาระเบียบใดระเบียบหนึ่งไปสู่ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิเลสได้ เช่น ในโศกนาฏกรรม จินตวิก้จะรื้ออารมณ์ให้เกิดความสงสารหรือความกลัวได้พอสมควร เรามักจะประสบความพอใจบางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ และมักจะทำให้โล่งอกโล่งใจที่จะไม่ต้องประสบกับความซุลมุนวุ่นวาย ที่มักมีอยู่ในอารมณ์เสมอ

จุดหมายปลายทาง “ที่ไม่สำคัญนัก” (Extrinsic) ก็คือเพื่อทำให้คนเรามีระเบียบในอันที่จะกระทำความดี และหลีกเลี่ยงความชั่ว ซึ่งข้อนี้จะสำเร็จได้ก็โดยอาศัยการยอมรับการตัดสินที่จินตวิก้ตัดสินแล้ว และโดยการจัดอารมณ์ให้อยู่ในระเบียบ (คือ ทำอารมณ์ให้บริสุทธิ์ตามแบบกวี) มีคนเป็นจำนวนมากทีเดียวที่ถูกชักนำไปให้กระทำความดี โดยอาศัยการแสดงมากกว่า การให้เหตุผลที่แฝงไว้ด้วยศีลธรรมโดยตรง จากจุดหมายปลายทางชนิดที่ไม่สำคัญนักนี้แหละ ก็มีผลในด้านผ่อนคลายอารมณ์เกี่ยวกับการปลดปล่อยตนออกจาก การที่จะต้องคอยระมัดระวังตัว และการทำให้ชีวิตประจำวันตกอยู่ในความยุ่งยากสับสน โดยอาศัยการนำอะไรบางอย่างเกี่ยวกับระเบียบที่ประกอบด้วย ความมีเหตุผลนี้ไปสู่เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น จินตวิก้ย่อมเบาใจหรือโล่งอกโล่งใจ ในเรื่องเกี่ยวกับความไม่สมเหตุผลผลที่เรามักจะเผชิญกับมันอยู่เสมอเป็นประจำทีเดียว.

ปัญหาบทที่ ๒๑

๑. คำว่า “Analytics” หมายความว่าอะไร? จงอธิบายคำว่า Prior analytics และ Posterior analytics.
๒. ทำไมเราจึงต้องพิจารณาถึงเรื่องการให้เหตุผลในส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบก่อน?
๓. ที่ว่ารู้ลักษณะการที่ “พูดอย่างยืดยาว” นั้น หมายความว่าอย่างไร?
๔. ปรัชญานามานหรือรูปนิรนัยต่อไปนี้ จะจัดว่าเป็นการสาธกอย่างสมบูรณ์ได้หรือไม่? จงอธิบาย.

สัตว์ทุกชนิดเป็นสิ่งมีชีวิต

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นสิ่งมีชีวิต

๕. ในการที่จะสาธกนี้มีอะไรบ้างที่เราจะต้องทราบล่วงหน้า? ในแต่ละเรื่องๆ ความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้วเกิดจากอะไรบ้าง?
๖. จงนิยามความหมายคำว่า “การสาธก” ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหา การนิยามความหมายนี้มีความสัมพันธ์กับการนิยามความหมายคำว่า การสาธกตามสาเหตุขั้นสุดท้ายอย่างไร?
๗. จงนิยามความหมายคำว่า “ศาสตร์” ให้รัดกุม.
๘. บทสรุปที่ถูกจะเกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอที่ผิดๆ ได้ไหม? จงอธิบาย.
๙. เราจะสามารถพิสูจน์บทตั้งหรือข้อเสนอทุกๆ ข้อว่าถูกได้ไหม? จงอธิบาย.
๑๐. เมื่อไรที่ญาติหรือประพจน์จะจัดว่าเป็นญาติที่เห็นประจักษ์ชัดโดยตนเอง? จงยกตัวอย่างประกอบ.
๑๑. จงอธิบายให้เห็นบทตั้งหรือข้อเสนอต่างๆ ว่า “มีก่อน” บทสรุป “เป็นที่ทราบดีกว่า” บทสรุป และเป็น “สาเหตุ” แห่งบทสรุปได้อย่างไร.
๑๒. อะไรที่จัดเป็นการสาธกชนิดที่สำคัญ? จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ.

๑๓. คำว่า **“การสาธกว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่”** มีความหมายอย่างไร ?
๑๔. บุปสาธกกับปัจฉิมสาธกแตกต่างกันอย่างไร? นี่จัดว่าเป็นการแบ่งการสาธกแบบไหน ?
๑๕. เราจะเปรียบเทียบการแบ่งการสาธกออกเป็นชนิดที่ **“มีสาเหตุเหมาะสม”** และชนิดที่ **“ว่าบางสิ่งบางอย่างมีอยู่เป็นอยู่”** นั้น กับการแบ่งการสาธกออกเป็นชนิด **“บุปสาธก”** และ **“ปัจฉิมสาธก”** ได้อย่างไร ?
๑๖. ปรัตถานุमानหรือรูปนिरनัยแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี แตกต่างกับปรัตถานุमानหรือรูปนिरนัยแบบสาธกอย่างไร ?
๑๗. จงอธิบายข้อความต่อไปนี้ **“เราให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีก็ต่อเมื่อเราให้เหตุผลจากหลักการที่อาจเป็นไปได้ต่างๆ ซึ่งเข้าใจหรือยึดถือกันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป.”**
๑๘. บทสรุปที่อาจเป็นไปได้ บางทีก็เกิดจากบทตั้งหรือข้อเสนอด่างๆ ใช้ไหม? จงอธิบาย.
๑๙. ญัตติหรือประพจน์แบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีคืออะไร ?
๒๐. เมื่อไรที่การนิยามความหมายจะเป็นแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี?
๒๑. ปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีคืออะไร? แตกต่างกับญัตติหรือประพจน์แบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีอย่างไร ?
๒๒. จากภาคนิเทศหรือภาคลักษณะชนิดใดที่ก่อให้เกิดปัญหาแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีได้ ?
๒๓. วิธีการสามัญธรรมดา ๔ วิธี เกี่ยวกับการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีนั้น คืออะไรบ้าง ? จงยกตัวอย่างประกอบทุก ๆ วิธี.
๒๔. ในแง่ไหนบ้างที่การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีนั้นว่ามีประโยชน์?
๒๕. **“กระบวนการแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธี”** คืออะไร? เราจะเอามาใช้กับระเบียบที่แท้จริงได้อย่างไร ?

๒๖. การให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีกับแบบวาทศิลป์นั้นมียะไรที่คล้ายคลึงกันบ้าง ?
 ๒๗. การให้เหตุผลแบบวาทศิลป์แตกต่างกับการให้เหตุผลแบบวาทวิจารณ์หรือวิภาษวิธีอย่างไร ?
 ๒๘. จงนิยามความหมายของคำว่า “วาทศาสตร์”
 ๒๙. คำว่า “enthymeme” หมายความว่าอะไร ?
 ๓๐. “enthymeme” ให้เหตุผลจากอะไร ?
 ๓๑. จงอธิบายถึงการให้เหตุผลโดยอาศัยตัวอย่าง.
 ๓๒. อะไรบ้างที่จัดว่าเป็นแบบแห่งการพูดจูงใจให้คนเชื่อ? แบบไหนที่ท่านคิดว่าเป็นแบบที่ได้ผลมากที่สุด ? เพราะเหตุใด ?
 ๓๓. ลักษณะการที่จำเป็นสำหรับนักพูดที่มีวาทศิลป์ที่ดีนั้น มีอะไรบ้าง?
 ๓๔. จงอธิบายถึงวาทศาสตร์ทั้ง ๓ ชนิด.
 ๓๕. การให้เหตุผลแบบวาทศาสตร์มีประโยชน์อย่างไร?
 ๓๖. ทำไมในวิชาตรรกศาสตร์จึงต้องเอาเรื่องวรรณกรรมมาพิจารณาด้วย ?
 ๓๗. จินตกวีใช้ศัพท์และเสียงอย่างไร ?
 ๓๘. จงอธิบายถึงบทบาทของภาพพจน์ในวรรณกรรม. ภาพพจน์ทางวรรณกรรมนั้น จะนำไปสู่ความตกลงในด้านความคิดได้อย่างไร ?
 ๓๙. ในแง่ใดที่วรรณกรรมในฐานะที่เป็นศิลปะจะต้องประกอบด้วยศีลธรรม?
 ๔๐. จุดหมายปลายทางที่แท้จริงและที่ไม่สำคัญนักของวรรณกรรม คืออะไร?
-

บทที่ ๒๒

การใช้เหตุผลหลอกล่อ

SOPHISTICAL REASONING

การใช้เหตุผลหลอกล่อ หรือการให้เหตุผลแบบทำให้หลงเห็นจริงตามไปด้วย (Sophistical reasoning) นี้มักจะปรากฏว่าดูเหมือนจะเป็นการให้เหตุผลที่แท้ แต่ตามความจริงแล้วเป็นการให้เหตุผลที่ออกจะพินเื้ออยู่ เพราะฉะนั้น การให้เหตุผลชนิดที่ทำให้หลงเห็นจริงตามไปด้วยนั้น ก็คือ ตรรกศาสตร์ส่วนที่เกี่ยวกับปรตธานุমানหรือรูปนินัยที่ขาดตกบกพร่องในด้านคุณภาพนั่นเอง การให้เหตุผลแบบทำให้หลงเห็นจริงตามไปด้วยบางชนิด จึงนับว่า เป็นปรตธานุমানหรือรูปนินัย ซึ่งดูเหมือนว่าจะถือเอาบทตั้งหรือข้อเสนอที่อาจเป็นไปได้ต่าง ๆ นั้น เป็นเหตุอนุมานไปหาบทสรุป แต่ก็มีใช้ว่าจะอนุมานได้อย่างนั้นจริงๆ ทั้งนี้เพราะมีทุตรรกบทหรือปดจนวาทิ (fallacy) คือ ความพินเื้ออย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ความขาดตกบกพร่องในด้านคุณภาพในการให้เหตุผลนั้น จะอุบัติขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาเพียงอย่างเดียว หรือทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาและแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง

บุคคลที่ใช้การให้เหตุผลแบบพินเื้อทำนองนี้ ด้วยความจงใจเรียกกันว่าพวก “โซฟิสต์” (Sophist) พวกโซฟิสต์ซึ่งเป็นนักปราชญ์กรีกพวกหนึ่งในสมัยโบราณ ก็คือ ผู้ที่มักจะแสดงตัวว่าเป็นผู้ฉลาดมากกว่าที่จะเป็นผู้ฉลาดจริงๆ ซึ่งไม่ชอบแสดงตัวให้ปรากฏ พวกโซฟิสต์ชอบแสดงตัวให้ปรากฏว่าตนฉลาด เพราะหวังที่จะได้รับผลประโยชน์ส่วนตัว โซฟิสต์มักจะให้เหตุผลเพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าฝ่ายตรงข้ามกับตนนั้นผิด มากกว่าที่จะให้เหตุผลเพื่อให้เห็นว่าอะไรถูก โซฟิสต์มักจะดำเนินไปหาจุดประสงค์อย่างพินเื้อมากกว่าที่

จะยอมรับว่าตนเป็นฝ่ายผิด ศิลปะของพวกโซฟิสต์ตามที่อะริสโตเติลได้อธิบายไว้ก็เช่นเดียวกับความฉลาดที่ปราศจากความจริงฉะนั้น ดังนั้น พวกโซฟิสต์จึงตั้งใจที่จะพูดหลอกกล้อให้คนเชื่อ คือ มีเจตนาหลอกให้คนเชื่อดนนั้นเอง

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า วัตถุประสงค์ของนักศึกษาวิชาตรรกศาสตร์นั้นหาใช่เพื่อที่จะได้กลายเป็นพวกโซฟิสต์ไม่ แต่ก็นับว่าเป็นภาระของนักศึกษาวิชาตรรกศาสตร์ที่จะต้องรู้จักโซฟิสต์ และเพื่อจะได้หลีกเลี่ยงทุตรรกบทหรือปดจนวาทิ คือความพัวพันผิดชนิดต่าง ๆ ในเวลาให้เหตุผลให้ได้มากที่สุดที่จะทำได้ ดังนั้นขอให้เราได้ตรวจดูการให้เหตุผลแบบพัวพันผิดชนิดต่างๆ เพื่อที่จะได้เปิดเผยให้เห็นสาเหตุแห่งปดจนวาทิหรือความพัวพันในการให้เหตุผล

ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทต่างๆ แบ่งออกได้เป็น ๒ ชนิด คือ **ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทที่เกี่ยวกับภาษา** (ซึ่งเกิดจากการใช้คำหรือศัพท์ต่างๆ ในทางที่ผิด) กับ **ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทที่ไม่เกี่ยวกับภาษา** (ซึ่งเกิดจากการให้เหตุผลที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในทางที่ผิด) เราจะได้พิจารณาปดจนวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับภาษาก่อน เพราะว่าปดจนวาทิหรือทุตรรกบทแบบนี้มักจะเป็นสาเหตุแห่งการให้เหตุผลชนิดที่ทำให้หลงเห็นจริงตามไปด้วยบ่อยที่สุด

ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับภาษา

(Fallacies of Language)

ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทชนิดนี้ บางทีก็เรียกว่า **“ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทชนิดที่มีข้อความกำกวม”** (Fallacies of ambiguity) หรือ **“ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับความแจ่มแจ้ง”** (Fallacies of clearness) ปดจนวาทิหรือทุตรรกบทชนิดที่มีข้อความกำกวมทั้งหลายนี้ มักจะเกิดในการอภิปรายหรือโต้เถียง ซึ่งมีถ้อยคำหรือข้อความที่กำกวมมีความหมายเป็น ๒ นัย ซึ่งในความหมายนั้นอาจเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นได้ไม่มากนักน้อยในเวลาโต้เถียงกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดการตีความหมายได้หลายนัย เรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้ล้วนแต่เป็น

ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทชนิดที่มีข้อความกำกวมทั้งสิ้น ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น
เรื่อง ๆ ได้ดังนี้ :

๑. วิเลศกถาปฏัจฉนาที่ (Fallacy of Equivocation)

วิเลศกถาปฏัจฉนาที่ คือ ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทชนิดที่ใช้คำพูดหรือ
ถ้อยคำกำกวม คลุมเครือ เป็นการใช้คำเพียงคำเดียวให้มีความหมายแตกต่างกันเป็น ๒ นัย ถ้าหากว่าเราให้เหตุผลในแบบที่มีคำคำหนึ่งซึ่งมักจะเป็นคำกลาง
ถูกใช้ให้มีความหมายเป็น ๒ อย่าง การให้เหตุผลแบบนี้ ย่อมมีปฏัจฉนาที่หรือ
ทุตรรกบทเกี่ยวกับการใช้คำพูดกำกวมอยู่ ซึ่งปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทชนิด
นี้มักจะเกิดจากคำพูดง่าย ๆ สามัญที่สุด แต่อาจมีความหมายได้หลายนัย เช่น
คำว่า “ตา” อาจหมายถึง “พ่อของแม่” หรือ “นัยน์ตา” ก็ได้ หรือคำว่า “hide”
อาจหมายถึงวิธีการซ่อนสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่งหรืออาจหมายถึงหนังสือก็ได้
หรือคำบาลีว่า “วิกาล” อาจหมายถึงเวลากลางคืนก็ได้ หรืออาจหมายถึงเวลา
ตั้งแต่เที่ยงแล้วเป็นต้นไปได้ ถ้าหากว่าเราแยกความหมายที่ต่างกันนี้ไว้คนละที่
ก็ดูไม่เห็นจะยุ่งยากลำบากอะไรเลย แต่ถ้าเราใช้คำหรือข้อความเหล่านี้โดดๆ
โดยไม่ทราบถึงความหมายที่แท้จริงของมัน เราอาจตีความหมายผิดได้ เช่น
“นายแดงไปยืน **ตากลม** อยู่ที่หัวสะพาน” เราอาจคิดว่า “นายแดงไปยืน **ตาก-**
ลม อยู่ที่หัวสะพาน” ก็ได้ หรืออาจคิดว่า “นายแดงไปยืน **ตา-ลม** อยู่ที่หัว
สะพาน” ก็ได้ ถ้าข้อความแบบนี้ได้กลายเป็นการโต้เถียงกันขึ้น นั่นคือ เรา
ได้สร้างปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทชนิดที่ใช้คำพูดกำกวมขึ้นมาแล้ว ดังในตัว
อย่างต่อไปนี้ :

คนที่ดีย่อมได้รับการประณาม

พระเทวทัตถูกประณาม

เพราะฉะนั้น พระเทวทัตเป็นคนดี

ในตัวอย่างนี้ คำว่า “ประณาม” ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักมีความ
หมายไปอย่างหนึ่ง คือ หมายถึง “ความมอบน้อมเคารพนับถือบูชา” ส่วนคำว่า

“ประณาม” ในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง หมายถึง “ตำหนิติเตียน” ปรากฏว่าที่หรือพุทธรบทอย่างนี้บางทีก็เรียกว่า เป็น **ปฤจฉาที่หรือพุทธรบทแห่งคำ ๔** คำ ดังที่ได้อ้างถึงในเรื่องกฎต่าง ๆ แห่งปฤตถานุมาณหรือรูปนินัย ในบทที่ ๑๖ แล้ว หรือตั้งในตัวอย่างภาษาอังกฤษว่า :

Whatever is immaterial is unimportant.

Whatever is spiritual is immaterial.

Therefore, whatever is spiritual is unimportant.

ในตัวอย่างนี้ คำว่า **“Immaterial”** ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลักหมายความว่า **“ไม่มีแก่นสาร”** ส่วน **“Immaterial”** ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองหมายความว่า **“ไม่ใช่รูปธรรม”** ในเรื่อง **Sophistical Refutations** อะริสโตเติลได้ใช้ตัวอย่างต่อไปนี้ ซึ่งมีคำรองเป็นคำกำกวมว่า :

A man who has recovered is well.

The sick man has recovered.

Therefore, the sick man is well.

คำว่า **“has recovered”** ในบทตั้งหรือเสนอหลักหมายถึง **“หายป่วย”** ส่วนคำว่า **“has recovered”** ในบทตั้งหรือข้อเสนอรองหมายถึง **“ฟื้นไข้”** หรือ **“ค่อยยังชั่วขึ้น”** แต่ยัง **“ไม่หายป่วย”** ดี

ตัวอย่างแห่งการให้เหตุผลชนิดที่มีข้อความกำกวมบางอย่างก็ตกลงมากจนกระทั่งหลอกใครไม่ได้เลย นับว่าเป็นเรื่องตกลงอย่างหนึ่ง เช่นตัวอย่างว่า :

สุนัขบางตัวมีหูเป็นพวง

สุนัขของฉันมีหูเป็นพวง

เพราะฉะนั้น สุนัขของฉันเป็นสุนัขบางตัว

ยังมีคำพูดกำกวมชนิดพิเศษอยู่อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งควรจะได้กล่าวถึงเป็นพิเศษ ด้วยคำพูดกำกวมชนิดนี้จะต้องมีคำที่ **“ใช้เทียบเคียงได้”** ด้วย และคำชนิดนี้ในข้อความต่าง ๆ ย่อมมีความหมายต่าง ๆ กันไปด้วย เช่นคำว่า **“สูง”** เป็น

คำที่ใช้เปรียบเทียบได้คำหนึ่ง คำว่า “คนสูง” กับ “อาคารสูง” เป็นคนละพวกกัน “คนสูง” หมายถึงคนที่สูงกว่าคนส่วนมาก ส่วน “อาคารสูง” หมายถึงอาคารที่สูงกว่าอาคารส่วนใหญ่ รูปแบบของการให้เหตุผลแบบใดแบบหนึ่ง ซึ่งจัดว่าเป็นรูปแบบที่สมเหตุสมผลนั้นก็เพราะไม่มีคำต่าง ๆ ที่ “ใช้เทียบเคียงได้” สอดแทรกเข้ามา การให้เหตุผลว่า “ช้างเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้น ช้างเผือกย่อมเป็นสัตว์เผือกชนิดหนึ่ง” นั้น ย่อมเป็นการให้เหตุผลที่สมเหตุสมผลจริง ๆ คำว่า “เผือก” เป็นคำที่ใช้ “เทียบเคียงกันไม่ได้” (non-relative) แต่การให้เหตุผลว่า “ช้างเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง เพราะฉะนั้น ช้างเล็กย่อมเป็นสัตว์เล็กชนิดหนึ่ง” นั้น ย่อมเป็นการให้เหตุผลที่น่าหัวเราะน่าขบขันเสียจริง ๆ จุดของมันอยู่ตรงที่ว่า คำว่า “เล็ก” เป็นคำที่ใช้เทียบเคียง “ได้” ความจริงช้างตัวเล็ก ๆ ก็เป็นสัตว์ที่ใหญ่มากชนิดหนึ่ง (ไม่ใช่สัตว์เล็ก) ที่ปดจฉวาทิหรือทุตรรกบทนี้ กลายเป็นปดจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดมีถ้อยคำกำกวมขึ้นมาก็เพราะคำว่า “เล็ก” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เทียบเคียงได้คำเดียวเท่านั้นเองเป็นต้นเหตุ อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าคำพูดชนิดกำกวมที่เกิดจากคำที่ “ใช้เทียบเคียงได้” ทั้งหมดนั้นจะเป็นคำกำกวมที่แจ่มชัดจริง ๆ เสมอไป อย่างคำว่า “ดี” ก็เป็นคำที่ “ใช้เทียบเคียงได้” และก็มีักถูกนำมาใช้พูดให้มีความหมายกำกวมในเวลาที่ได้เทียบกันได้เหมือนกัน เช่นตัวอย่างว่า “นายแดงคงจะต้องเป็นนายกรัฐมนตรีที่ดี เพราะเขาเป็นนายพลที่ดี” หรือว่า “นายแดงคงจะต้องเป็นคนดี เพราะเขาเป็นนักคำนวณที่ดี” หรือ “นางสาวดวงใจคงจะเป็นครูที่ดีเพราะหล่อนเป็นนักศึกษาที่ดี” เป็นต้น

๒. ลีเสวากยปดจฉวาทิ (Fallacy of Amphiboly)

ลีเสวากยปดจฉวาทิคือ ปดจฉวาทิหรือทุตรรกบทที่มีข้อความกำกวม หมายถึง วลีหรือการสร้างประโยคตามแบบไวยากรณ์ที่มีความหมายกำกวมเป็นสองแง่สองนัย คำขยายที่มีความหมายชัดเจนหายไปไม่ได้ คำสรรพนามที่มีคำนำหน้ากำกวม และคำขยายที่วางผิดที่ ย่อมเป็นโอกาสที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจ

ใจผิด ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิจจวาทหรือพุทธรบทในตรรกศาสตร์ได้ เช่นประโยค
ว่า **“ใบพลูขุนอนไต่”** อาจหมายถึง ใบพลูมีขนาดใหญ่จนกระทั่งเอามาขุนอน
ไต่ หรืออาจหมายถึงใบพลูใหญ่ขนาดที่ปู (สัตว์ชนิดหนึ่งมีก้าม ๒ ก้าม ขา ๘ ขา)
นอนไต่ก็ได้ ประโยคว่า **“นายดำรับประทานไต่ตาย”** อย่างนี้ ย่อมไม่เป็น
ประโยคที่แจ่มชัดนักกว่าใครตาย อาจเป็นนายดำตายเพราะรับประทานไต่ก็ได้
อาจหมายถึงไต่ตายก็ได้ หรืออย่างมีผู้ถามปัญหาว่า **“ฟันพระตกลำบาปไหม”**
ก็เป็นสิเลสวากยปฏิจจวาทที่เหมือนกัน เพราะคำว่า **“ฟันพระ”** อาจหมายถึงฟัน
ในปากของพระตกลำบาปก็ได้ หรืออาจหมายถึง **“มีผู้ฟันพระตกลำบาปได้”** การที่
จะตอบว่าบาปหรือไม่ก็ต้องพิจารณาว่าคำว่า **“ฟันพระ”** นั้นหมายความว่าอะไร
เป็นต้น

ปฏิจจวาทหรือพุทธรบทแบบนี้มักจะเกิดในเวลาโต้เถียงกัน ซึ่งใน
การโต้เถียงกันหรือในการให้เหตุผลนั้น รูปของญัตติหรือประพจน์จะเป็นไปใน
ทำนองพูดกำกวม ทั้งนี้ถือเอาการผูกประโยคตามแบบไวยากรณ์เป็นหลัก
ข้อความที่พูดนั้นจะมีความหมาย ๒ นัย ก็ต่อเมื่อมันมีความหมายไม่แจ่มแจ้ง
เพราะวิธีเอาคำต่าง ๆ มาผูกเข้าเป็นประโยคนั้นไม่รัดกุมพอหรือพูดกล่อมเกลี้ยง
เกินไป ข้อความที่พูดกล่อมเกลี้ยงไม่รัดกุมนั้น ในแง่หนึ่งอาจจะถูกต้อง แต่ใน
อีกแง่หนึ่งอาจจะผิดก็ได้ ในเวลาพูด เราอาจตีความหมายของญัตติถูก แต่
บทสรุปซึ่งอาศัยญัตติหรือประพจน์นั้นแหละเป็นหลักในการตีความหมายอาจจะ
ผิดก็ได้ ดังนั้นแหละที่ก่อให้เกิดสิเลสวากยปฏิจจวาทขึ้น

ในเรื่องนี้ มีตัวอย่างเก่าแก่ชนิดลายครามอยู่เรื่องหนึ่ง คือ เรื่อง **“พระเจ้าโครซุสกับคำทำนายที่วิหารเดลฟี”** การพูดที่อาจตีความหมายได้ ๒ นัยนั้น
เป็นหลักสำคัญมากทีเดียวในการทำนายเหตุการณ์หรือเรื่องราวในสมัยโบราณ
พระเจ้าโครซุส แห่งประเทศลิเดีย (Lydia) กำลังทรงดำริอยู่ว่าจะรบกับเปอร์เซีย
ดีไหม เพราะพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เจตียวลดามากองค์หนึ่ง พระองค์จะ
ไม่ยอมเสี่ยงทำสงคราม นอกจากจะแนพระทัยว่าพระองค์จะทรงชนะเท่านั้น
พระองค์ก็ได้ทรงปรึกษาเทพเจ้าที่วิหารเดลฟี เกี่ยวกับเรื่องนี้ และพระองค์

ทรงได้รับคำทำนายว่า “ถ้าพระองค์ทรงทำสงครามกับเปอร์เซีย พระองค์จะทรงทำลายอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ได้” พระเจ้าโครซุสทรงดีพระทัยมาก จึงได้ทรงทำสงครามกับเปอร์เซีย และแล้วพระองค์ก็ต้องทรงพ่ายแพ้ต่อ**พระเจ้าไซรัส (Cyrus)** กษัตริย์แห่งเปอร์เซียอย่างรวดเร็วเกินคาด ต่อมาภายหลัง เมื่อพระเจ้าไซรัสได้ทรงไ้ชีวิตพระองค์ พระองค์ได้ทรงมีพระราชสาส์นต่อว่าต่อขานอย่างขมขื่นพระทัยไปยังพระทิวหารเดลฟีแล้วลงนามว่า “rate subscriber” พวกเขาพระทิวหารเดลฟีได้ตอบพระราชสาส์นมาว่า “คำทำนายนั้นถูกต้องแล้ว เพราะในการทำสงครามคราวนี้ พระเจ้าโครซุสได้ทำลายอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แล้ว นั่นคือ อาณาจักรของพระองค์นั่นเอง...” ข้อความที่มีความหมายเป็นสองแง่สองนัยเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิด “อรรถาธิบาย” ที่เป็นอันตรายได้ แต่ในเวลาใดก็ถึงถึงกันอย่างรุนแรงเผ็ดร้อนนั้นเรามักประสบกับการพูดชนิดที่มีความเป็น ๒ นัยเสมอ

ข้อความในประโยคที่มีความหมายเป็น ๒ นัยนี้ บางทีก็มีความหมายซ้ำ ๆ แฉกไว้ด้วย อย่างในป้ายโฆษณาข้อความเชิงแนะนำเราว่า “Save Soap and Waste Paper” ซึ่งอาจตีความหมายได้ ๒ อย่าง คือ อาจหมายความว่า “ให้เราเก็บสบู่และทิ้งกระดาษ” หรือ “ให้เราสรงสบู่ไว้และใช้กระดาษแทน” ก็ได้ หรืออาจหมายความว่า “ให้เราเก็บทั้งสบู่และเศษกระดาษ” ก็ได้ หรืออย่างที่เขາให้ความหมายของคำว่า “Anthropology” (มานุษยวิทยา) ว่า “the science of man embracing woman” ซึ่งอาจแปลความหมายได้ ๒ นัย คือ ตาราง ก แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม “มานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยมนุษย์ (ผู้ชาย) รวมทั้งผู้หญิงด้วย” ก็ได้ อาจแปลความหมายเป็นว่า “มานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยผู้ชายยกอดผู้หญิง” ก็ได้ เมื่อเราพบข้อความในหนังสือพิมพ์ว่า “Loosely wrapped in a newspaper, she carried three dresses.” เราอาจจะเข้าใจผิด คิดไปว่าสตรีผู้นั้นแต่งกายไม่สุภาพก็ได้ เพราะข้อความนี้อาจตีความหมายว่า “เจ้าหล่อนเอาหนังสือพิมพ์พันตัวอย่างหลวมๆ ถือเครื่องแต่งกายไป ๓ ชุด” ก็ได้ ทั้ง ๆ ที่ความจริงเป็นแต่เพียงว่า “เจ้าหล่อนเอา

หนังสือพิมพ์ห่อเครื่องแต่งกาย ๓ ชุดไป โดยหุ้มห่อไปอย่างหลวมๆ” เท่านั้น คำพูดที่ดีความหมายได้ ๒ นัยแบบนี้ มักจะมีปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นประจำทีเดียว อย่างเช่นข้อความว่า “The farmer blew out his brains after taking affectionate farewell of his family with a shotgun” อาจหมายความว่า “ชาวนาเมื่อได้รำลาครอบครัวเรียบร้อยแล้ว ก็เอาปืนลูกปรายระเบิดสมองตัวเอง” ก็ได้ หรืออาจหมายความว่า “ชาวนาได้ระเบิดสมองตัวเองหลังจากที่ได้รำลาครอบครัวแล้วด้วยปืนลูกปราย” คือ “เอาปืนลูกปรายยิงรอบครัวเป็นการรำลากันก่อนแล้ว จึงระเบิดสมองตัวเองทีหลัง” ก็ได้ หรืออย่างข้อความในตัวอย่างว่า :

Every judgment of man is liable to error.

God's judgment of the people of Sodom was a judgment of a man.

Therefore, God's judgment is liable to error.

ในตัวอย่างนี้ คำว่า “judgment of man” ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก หมายถึงการตัดสินที่มนุษย์เป็นผู้ตัดสินเองซึ่งเป็นการตัดสินที่อาจมีผิดพลาดได้ ส่วนในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง คำว่า “judgment of a man” นั้นหมายถึงการตัดสินที่พระผู้เป็นเจ้าทรงตัดสินมนุษย์

๓. อุทภาพลัจฉนาที่ (Fallacy of Accent)

อุทภาพลัจฉนาที่ คือ ปลัจฉนาที่หรือทุตรรกบทเกี่ยวกับการออกเสียงหรือเน้นเสียง ซึ่งก็เป็นแบบเดียวกับปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทที่มีข้อความกำกวมทั่ว ๆ ไปนั่นเอง มักจะเกิดโดยอาศัยความแตกต่างกันในการลงเสียงหนักเสียงเบาในคำพูดคำเดียวกัน และผลที่เกิดก็คือ ทำให้มีความหมายกำกวม มักจะเกิดในเวลาที่มีการโต้เถียงหรือในการให้เหตุผลซึ่งการโต้เถียงหรือให้เหตุผลตามความหมายแล้วอาจหลอกให้เราเชื่อถือได้ แต่ตามความจริงอาจไม่สมเหตุสมผลเลยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการเล่นแปลงหรือความผิดพลาดแห่งความหมาย วิธีที่ทำให้ความหมายในปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้เปลี่ยนไปได้นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเราพูดเน้นในตอนใด เช่นคำว่า “incense” ถ้าง

เสียงหนักพยางค์หลังเป็น *incense* ก็หมายความว่า **ทำให้โกรธ ทำให้เดือดดาล** ถ้าลงเสียงหนักที่พยางค์แรกเป็น *incense* ก็หมายความว่า **“จตุรูปหรือจตุของหอมบูชาพระในทางศาสนา”** หรืออย่างคำว่า *invalid* ถ้าหากว่าลงเสียงหนักที่พยางค์แรก *invalid* ก็หมายความว่า **“ไม่สบาย เจ็บไข้ อ่อนเพลีย”** ถ้าไปลงเสียงหนักที่พยางค์กลาง *invalid* ก็หมายความว่า **“ไม่สมบูรณ์ ไม่สมเหตุผล ไม่มีกำลัง ไม่มีน้ำหนัก”** เป็นต้น ปกติจตุวาที่หรือทศตรรกบทที่เกี่ยวกับการออกเสียง “ร” กับ “ล” สลับสกัน เช่นคำพูดว่า “จับราว” กับ “จับลาว” หรือ “อยากลองรัก” กับ “อยากลองลัก” นั้น ย่อมมีความหมายผิดกันไกลทีเดียว ซึ่งก็พออนุมานเข้ากันได้กับปกติจตุวาที่แบบนี้

ในภาษาบาลี หรือในภาษาอังกฤษนั้น การย่ำหรือเน้นคำ มักจะทำให้มีความหมายแตกต่างกันด้วย คือ ในประโยคเดียวกันนั้น ถ้าออกเสียงเน้นที่คำไหน คำนั้นต้องมีน้ำหนักมาก อย่างในภาษาบาลีประโยคว่า “**สุณาตุ เม ภนุเต สจฺจโม**” ซึ่งแปลว่า “**ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า**” ในที่นี้เน้นที่คำว่า “**สุณาตุ**” ซึ่งแปลว่า “**จงฟัง**” ดังนี้ เป็นต้น

คำพูดบางประโยคมีความหมายต่าง ๆ กันแล้วแต่เราจะพูดเน้นตอนไหน ขอให้พิจารณาดูประโยคข้างล่างนี้ให้สังเกตที่ตัว “**เอน**” ด้วย

“**เราไม่ ควรกล่าว** นินทาว่าร้าย **เพื่อนเรา**”

ประโยคนี้ ถ้าเราอ่านไปตามธรรมดาโดยที่ไม่ได้เน้นถึงตอนใดตอนหนึ่งแล้ว ก็ดูจะเป็นประโยคที่ดีจริง ๆ แต่ในเวลาสรุปแล้ว มันก็จะกลายเป็นว่า เรามีเสรีภาพเฉพาะแต่ในการที่จะกล่าวนินทาว่าร้ายใครก็ได้ที่ “**มิใช่**” เพื่อนเรา การสรุปจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อญัตติหรือประพจน์มีความหมายตามที่ตนปรารถนาจะให้เป็นอย่างใด ในตอนที่เรานำหนักตรงคำสุดท้าย ถ้ามองในแง่ศีลธรรมแล้ว เราก็จะถือว่าประโยคนี้ฟังไม่ได้ทีเดียว เพราะมีความหมายแตกต่างกัน และตามความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นญัตติหรือประพจน์ที่แตกต่างกันการให้เหตุผลแบบนี้ ก่อให้เกิดความพัวพันผิดคลุ้มเครือ เพราะการ **เน้นเสียง** ในประโยคที่กล่าวนี้ เราอาจสรุปเอาโดยอาศัยญัตติหรือประพจน์เดียวกันนั้นแหละว่า เรามีเสรีภาพ

เต็มที่ในการที่จะทำอะไรก็ได้ในการให้ร้ายเพื่อนเรา ถ้าหากว่าเราจะทำมันเสีย ๆ
ขอให้สังเกตดูประโยคต่อไปนี้ :

“ท่านรัฐมนตรีได้ให้ศิลปินไทยในต่างประเทศ ให้มีความสุข
ความเจริญ”

ในประโยคนี้ สรุปได้ว่า ท่านรัฐมนตรีหาได้ให้พรแก่นักเรียนไทยที่อยู่ใน
ในประเทศไม่ หรือหมายความว่า ท่านรัฐมนตรีมิได้ให้ศิลปินไทยที่อยู่ในต่าง
ประเทศให้มีความสุขเลย นอกจาก **นักเรียนไทย** เท่านั้น หรือถ้าจะสรุปให้
หนักขึ้นไปอีกก็ว่า ท่านรัฐมนตรีแข่งให้คนอื่น ๆ ที่มีนักเรียนไทย ซึ่งอาจเป็น
คนไทยทั่ว ๆ ไปที่มีนักเรียนไทยในต่างประเทศก็ได้ อาจจะเป็นชาวต่างประเทศ
เองก็ได้ หรืออาจเป็นคนไทยในประเทศเองก็ได้ ไม่ให้มีความสุขความเจริญ
หรืออาจหมายความว่า **ศิลปิน** ชนิดที่ไม่ให้มีความสุขความเจริญก็จะมี จง
สังเกตดูข้อความต่อไปนี้

“สามวันจาก **นารี** เป็นอื่น”

ย่อมเป็นคำพูดที่พอรับฟังได้อย่างดีทีเดียว แต่ถ้าในการพูดนั้นมีการเน้น
ความตรงที่ใดที่หนึ่ง ความหมายย่อมแตกต่างกันออกไปได้ ประโยคในโคลง
บทนี้อาจตีความหมายออกไปได้ต่าง ๆ กัน คืออาจหมายความว่า “จาก**นารี**ไป
สามวัน นารีย่อมกลายเป็นอื่น” ก็ได้ หรืออาจหมายความว่า “พอจาก**นารี**ไป
สามวัน ผู้ชายก็กลายเป็นอื่น” ก็ได้ ยิ่งในการตัดทอนข้อความจากที่ใดที่หนึ่ง
ด้วยแล้ว จำต้องระมัดระวังให้มาก เพราะการตัดข้อความครึ่ง ๆ กลาง ๆ อาจ
ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดได้ เช่นอย่างในต้นฉบับเดิมของเขาใช้ตัวธรรมดาเหมือนกัน
หมด แต่เวลาเราคัดมาเราชอบตรงไหน ก็เรียงตรงนั้นเป็น “**ตัวเอน**” บ้าง “**ตัว
ฝรั่งเศส**” บ้าง ให้ผิดไปจากธรรมดา เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนเขาย้ำหรือเน้น
ตรงนั้น ทั้ง ๆ ที่ผู้เขียนเดิมเขามีได้มีความมุ่งหมายอย่างนั้นเลย หรือบางทีผู้ที่
คัดมา ก็คัดมาไม่หมด บางทีก็ตัดตอนกลางออกโดยใจจุด ๆ แทนการทิ้งข้อ
ความตรงกลางเสียเช่นนี้ อาจทำให้ผู้อื่นเข้าใจไขว่เขวได้เหมือนกัน อย่างเช่น
กล่าวว่า “**ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าดอก เพราะในกัมภีร์โอลด์เตสตามนต์เองก็**

กล่าวว่า...ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า” ดังนั้นเป็นต้น หรืออย่างเวลาเด็กไปที่วัด ได้ยินพระกำลังเทศน์เรื่องศีล ๕ อยู่ว่า “การฆ่าสัตว์ กิติ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ กิติ การประพฤติดิฉันในลูกเมียเขา กิติ การพูดเท็จ กิติ การดื่มสุราเมรัย สูบฝิ่น สูบกัญชา หรือสูบเฮโรอีน กิติ” พอได้ยินเพียงเท่านั้น ยังฟังไม่ทันจบ ก็กลับมากบอกพ่อแม่ว่า พระที่วัดโน้นท่านสอนว่า “การฆ่าสัตว์ การถือเอาสิ่งของที่เขามีได้ให้ การประพฤติดิฉันในลูกเมียเขา การพูดเท็จ การดื่มสุราเมรัย สูบฝิ่น สูบกัญชา และสูบเฮโรอีน เหล่านี้ล้วนแต่ดีทั้งนั้น” การเก็บข้อความแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ อย่างนี้อาจทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดได้ง่ายมาก เช่นอย่างอ้างข้อความในคัมภีร์โอสต์เดสตาเมนด้าไม่หมด เพราะในคัมภีร์นั้น ตอน Psalm มีข้อความว่า “คนโง่พูดในใจว่าไม่มีพระผู้เป็นเจ้า” ดังนี้ การไปตัดข้อความเพียงครึ่งหนึ่งย่อมทำให้คนที่ไม่ทราบเข้าใจผิดไปว่า ในคัมภีร์ไบเบิลได้กล่าวไว้จริง ๆ ว่า “ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า” หรืออย่างในกรณีหลังที่เด็กไปจำข้อความที่พระเทศน์มาตอนหนึ่งโดยไม่ทันฟังให้ตลอด อาจทำให้ตัวเด็กก็คิด ทำให้บิดามารดาหรือผู้ที่เด็กคนนั้นเล่าให้ฟังก็คิด เข้าใจผิดไปว่า พระวัดนั้นเทศน์ส่งเสริมให้คนละเมียดศีล ๕ โดยถือว่าการละเมียดศีล ๕ นั้นดีทั้งสิ้นดังนี้ เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น ถ้าหากว่าไปพบตำราที่เขาเขียนข้อความติดต่อกัน ถ้าหากว่าไปตัดตอนผิด ก็อาจทำให้เข้าใจผิดได้ ทั้งยังอาจสร้างความขบขันขึ้นมาได้อีกเหมือนกัน เช่นมีเรื่องราว หมอแผนโบราณคนหนึ่งวานเด็กให้ไปซื้อเครื่องยาที่ร้านจีนแสดคนหนึ่ง และเขียนรายการติดเนื่องกันไปเป็นว่า “ประจำดี ควายรากชี กาแดง” เด็กไม่เข้าใจก็ไปถามจีนแสดว่าเครื่องยาต่อไปนี้มีไหม คือ “ประจำดี ควายรากชี กาแดง” จีนแสดก็เลยหาไม่ได้ เพราะความจริงนั้นเครื่องยาที่หมอดต้องการ คือ ประจำดี ควาย กับ รากชีกาแดง เป็นต้น

ข้อความที่ตามตัวอักษรแล้วนับว่าถูกต้อง ถ้าอ่านด้วยเสียงธรรมดาๆ หรือเรียงเป็นตัวธรรมดาแล้ว ก็ไม่น่าสนใจอะไรเลย แต่ถ้าจะเรียงเป็นตัวพิเศษจากธรรมดาขึ้นมา หรือพูดด้วยเสียงซึ่งจริงจังแล้วอาจก่อให้เกิดความสนใจและตกอกตกใจขึ้นมาได้ แต่การเรียงด้วยตัวพิเศษ หรือพูดเน้นด้วยสำเนียง

ซึ่งจริงจิงนั้น อาจทำให้ความหมายของมันเปลี่ยนไปได้เหมือนกัน และเพราะความหมายที่เปลี่ยนไปนี้เองอาจทำให้ข้อความนั้นไม่จริงก็ได้ ดังนั้นความจริงที่เกิดโดยอาศัยการสรุปที่คลุมเครือ การเน้นหรือย้าตอนหนึ่งให้หนักกว่าอีกตอนหนึ่ง มีประโยชน์สำหรับใช้กับผู้ที่มีความอ่อนไหวง่าย ปฏจวนาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้มักจะนิยมใช้ในการพาดหัวข่าว ซึ่งจะก่อให้เกิดความสนใจแก่ผู้ที่พบเห็นและรีบซื้อไปทันทีซึ่งเมื่อพอคสิดูแล้วก็ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไรเลย เช่นหนังสือพิมพ์อาจพาดหัวด้วย “ตัวไม้” ในหน้าแรกว่า

ปฏิวัติในฝรั่งเศส

ในบรรทัดแรกเหนือหัวข่าวนั้น เขาพิมพ์ด้วยตัวขนาดย่อม คือ ขนาด “ตัวโป้ง” ซึ่งเราจะพบข้อความว่า “เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่เกรงว่าจะเกิด” ซึ่งเมื่อเอาหัวข้อทั้งหมดนี้รวมเข้าด้วยกัน ก็จะได้ความว่า “เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่เกรงว่าจะเกิดปฏิวัติในฝรั่งเศส” ข้อความอย่างนี้อาจจะถูกต้องจริง ๆ แต่การพาดหัวข่าวอย่างที่ว่านั้น ย่อมก่อให้เกิดความตกอกตกใจและนับว่าผิดที่ผิดวา การเน้นหรือย้าที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างนี้มักจะพบเสมอในการโฆษณาแจ้งความ หรือโฆษณาสินค้าเช่นเขาอาจเขียนบอกราคาว่า “จี้วราคา ๑๐๐ บาท” โดยเขียนตัวใหญ่สีสะดุดตา แต่พอไปดูใกล้ ๆ จะพบตัวหนังสือที่มีขนาดเล็ก ๆ สีธรรมดา ๆ ว่า “ขึ้นไป” เมื่อรวมความแล้วก็ได้ความว่า “จี้วราคาเต็มละ ๑๐๐ บาทขึ้นไป” หรือบางทีเราจะพบในร้านหนังสือ เขาลดราคาหนังสือชนิด Pocket Books ที่ส่งมาจากต่างประเทศ ถ้าดูไกล ๆ จะพบข้อความตัวขนาดเขื่อง สีสะดุดตาว่า “เล่มละ ๕ บาท” ซึ่งตามปรกติหนังสือพ็อกเกตบุค จะมีราคาประมาณเล่มละ ๓๕ เซนต์ (ซึ่งคิดเป็นเงินไทยประมาณ ๗.๕๐-๘.๐๐ บาท) ขึ้นไป ทำให้เราคิดว่าซื้อหนังสือพ็อกเกตบุคในเมืองไทยได้ในราคาถูกกว่าไปซื้อที่สหรัฐอเมริกาเสียอีก แต่เมื่อดูใกล้ ๆ แล้วจึงจะเห็นว่า เนื้อข้อความที่ว่า “เล่มละ ๕ บาท” นั้น มีตัวหนังสือสีดำตัวเล็ก ๆ ว่า “หนังสือที่ราคา ๑๕ เซนต์ขาย” อยู่ ราคา ๑๕ เซนต์ คิดเป็นเงินไทยก็ตก ๓ บาทเศษเท่านั้น เราจะเห็น

ว่าเขาขายเล่มละ ๕ บาทนั้นไม่ใช่ราคาที่ถูกกว่าราคาจริง ๆ เลย

ความจริงที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ก็อาจเป็นสื่อที่นำไปสู่ความเท็จได้เช่นกัน ถ้าหากจะมีการย่ำหรือเน้นตรงข้อความตอนใดตอนหนึ่งดังในเรื่องต่อไปนี้ :

นับตั้งแต่ต้นแห่งการเดินเรือทะเลทีเดียว กับต้นเรือกับผู้ช่วยกับต้นซึ่งเป็นเพื่อนกัน แต่ดูไม่ค่อยจะลงรอยกันเสียเลย ความเห็นที่ขัดแย้งกันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะผู้ช่วยกับต้นนั้นชอบดื่มสุรา ส่วนตัวกับต้นเองเป็นคนที่มีความอดทนอย่างเยียมเยียด จึงมักปล่อยให้เหตุการณ์ผ่านไปโดยมิได้ชี้แจงให้เพื่อนเห็นความผิดพลาดของตนเอง การนิ่งเฉยนั้นแหละยิ่งทำให้ผู้ช่วยกับต้นดื่มหนักยิ่งขึ้นทุกที หลังจากกับต้นเตือนสติเพื่อนหลายครั้งหลายหนแล้ว แต่ก็ไม่ได้ผลอะไรการณ์กลับปรากฏว่าผู้ช่วยกับต้นคนนั้นกลับดื่มหนักขึ้น กับต้นจึงได้บันทึกไว้ในสมุดบันทึกการเดินทางประจำวันในวันนั้นว่า **“วันนี้ผู้ช่วยกับต้นเมา”** วันรุ่งขึ้นเป็นวันที่ผู้ช่วยกับต้นจะต้องลงบันทึกบ้าง พอเขาไปพบบันทึกกันอย่างเป็นการของกับต้นอันแสดงถึงความประพฤติไม่ดีของเขาเข้า เขาก็รู้สึกโกรธจัดทีเดียว เพราะเจ้าของเรือจะต้องอ่านสมุดบันทึกนั้น และผลลัพธ์ที่จะเกิดติดตามมาก็คือ บางทีเขาจะต้องถูกตำหนิอย่างรุนแรงก็ได้ เขาได้บอกกับต้นให้ตัดข้อความนั้นออกเสีย แต่กับต้นไม่ยอมเอาออก ผู้ช่วยกับต้นไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรดี แต่ในที่สุดก็หาวิธีแก้เผ็ดได้ ในวันนั้นเมื่อเขาได้บันทึกเหตุการณ์ประจำวันแล้วก็ได้ลงท้ายไว้ด้วยข้อความว่า **“วันนี้กับต้นไม่เมา”**

ท่านลองพิจารณาซิว่า ถ้าในการเดินทางครั้งนั้นต้องใช้เวลา ๒๐ วัน ในระหว่างกับต้นกับผู้ช่วยกับต้นนั้น ถ้าพิจารณาตามบันทึกแล้วใครแน่ที่ประพฤติไม่ดี เพราะที่กับต้นบันทึกว่า **“วันนี้ผู้ช่วยกับต้นเมา”** นั้น แสดงว่าวันอื่น ๆ ผู้ช่วยกับต้นไม่เมาเลย ส่วนบันทึกของผู้ช่วยกับต้นที่ว่า **“วันนี้กับต้นไม่เมา”** แม้จะเป็นความจริง แต่ก็ทำให้ผู้อ่านบันทึกนั้นเข้าใจว่าวันอื่น ๆ กับต้นคงเมาเป็นประจำทีเดียว เพิ่งจะไม่เมาวันนี้เอง เพราะฉะนั้นจึงต้องบันทึกไว้เป็นพิเศษ

๔. นิพจน์ประจักษ์ (Fallacy of Composition)

นิพจน์ประจักษ์ที่รูปความมีนัยร่วมกันกว้าง ๆ นี้ หมายถึงการให้เหตุผลหรือการโต้เถียงที่ไม่สมเหตุสมผล การโต้เถียงที่ไม่สมเหตุสมผลที่มีข้อความคล้าย ๆ กันมีอยู่ ๒ แบบ คือ :

แบบแรก หมายถึง การให้เหตุผลที่คลุ้มเครือแก่สภาวะลักษณะส่วนรวม โดยอาศัยสภาวะลักษณะส่วนต่าง ๆ ของส่วนรวมนั้นแหละเป็นหลัก ตัวอย่างการให้เหตุผลที่พอจะมองเห็นได้ง่าย ๆ ก็คือว่า : เครื่องจักรทั้งหมด “มีน้ำหนักน้อย” เพราะว่าทุก ๆ ส่วนของเครื่องจักรมีน้ำหนักน้อย ข้อผิดพลาด ณ ที่นี้จะมองเห็นได้ก็ตอนที่เขาพิจารณาว่า เครื่องจักรที่มีน้ำหนักมากนั้นเป็นเครื่องจักรที่มีน้ำหนักน้อย เพราะมันประกอบด้วยส่วนประกอบที่มีน้ำหนักน้อยมากมายด้วยกัน อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่า ตัวอย่างเกี่ยวกับประจักษ์หรือทุตรรกบทแบบนี้จะเห็นได้ง่าย ๆ ไปเสียหมด ตัวอย่างบางชนิดอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดได้เหมือนกัน เรามักจะได้ยินเขาพูดเถียงกันอย่างรุนแรงว่า : **ฟุตบอลทีมนี้ต้องเก่งมากทีเดียว เพราะผู้เล่นแต่ละคนเก่งทั้งนั้น** หรือเขาพูดกันว่า : **ละครเรื่องนี้แต่ละฉากจัดว่าเป็นแบบฉบับแห่งความสมบูรณ์แบบในด้านศิลปะได้ เพราะฉะนั้นละครทั้งเรื่องจะต้องสมบูรณ์แบบในด้านศิลปะด้วย** หรือเขาอาจพูดกันว่า : **รักบี้ทีมนี้คงจะเด่นมาก เพราะว่า ผู้เล่นในทีมทุกคนเป็นนักกีฬาที่เด่น ๆ ทั้งนั้น**

นิพจน์ประจักษ์ แบบที่ ๑ นี้ จะเกิดขึ้นก็ตอนที่เรานูमानหรือสรุปเอาเองว่า ส่วนรวมจะต้องมีสามัญลักษณะเป็นแบบเดียวกันกับที่ส่วนย่อยต่าง ๆ ของมันมีอยู่ อย่างเช่นว่า ถ้าแต่ละคนเล่นฟุตบอลเก่งทั้งนั้น แต่เมื่อเราเอามารวมกันแล้ว อาจเป็นทีมที่ไม่เก่งจริงก็ได้ ถ้าหากว่าเล่นไม่ถูกหากัน อาจเล่นไม่ได้ดีก็ได้หรือแต่ละคนแต่งกายสวยงามเรียบร้อยแต่เมื่อเอามารวมกัน อาจไม่งามก็ได้ เพราะแต่ละคนแต่งกายไม่เหมือนกัน ใช้ผ้าต่าง ๆ กัน ก็อาจกลายเป็นไม่มีระเบียบได้เหมือนกัน

นิพจน์ปฏิเสธว่าที่ แบบที่ ๒ ก็คล้าย ๆ กับแบบแรกที่เราอธิบายมาแล้ว นั่นแหละ เพียงแต่ว่า ปฏิเสธว่าที่หรือปฏิเสธบทแบบนี้เป็นการให้เหตุผลที่คลุมเครือแก่สภาวะลักษณะที่พวกหรือส่วนรวมมีอยู่ โดยอาศัยสภาวะลักษณะที่แต่ละหน่วยหรือสมาชิกของส่วนรวมนั้นมีอยู่ ปฏิเสธว่าที่หรือปฏิเสธบทแบบนี้ “อาจ” ถือว่า เป็นปฏิเสธว่าที่หรือปฏิเสธบทที่ใช้คำว่า “เป็น” อย่างคลุมเครือ ทั้งนี้ก็เพราะว่าในเรื่องเกี่ยวกับปฏิเสธว่าที่หรือปฏิเสธบทชนิดนี้ เราอาจเห็นความแตกต่างระหว่างความหมาย ๒ อย่างของคำว่า “เป็น” นี้ ข้อความที่ว่า “มนุษย์เป็นผู้ที่ต้องตาย” หมายความว่าสมาชิกแต่ละคน และทุก ๆ คนของมนุษย์เป็นผู้ที่ต้องตายทั้งสิ้น ในที่นี้คำว่า “เป็น” มีความหมาย “กระจายออกไป” ทั้งนี้ก็เพราะว่าในที่นี้สภาวะลักษณะที่ระบุว่าเป็นของมนุษย์นั้นย่อมมีแก่สมาชิกทั้งหลายของมนุษย์ซึ่งมี “มากมาย” คำว่า “เป็น” นี้อาจเอาไปใช้ในความหมาย “รวมเข้ามามี” ก็ได้ อย่างเช่นในข้อความที่ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีจำนวนมากมาย” ในตัวอย่างนี้ เราจะเห็นได้ชัด ๆ ว่า ข้อความนี้หาได้ระบุว่ามีมนุษย์แต่ละคนและทุก ๆ คนเป็นสัตว์ที่มีจำนวนมากมายไม่ ข้อความที่ประโยคนี้นี้หมายถึงก็คือ ความมากมายของมนุษย์โดยส่วนรวม หรือความหมายของมนุษย์ทั้งหมด ในทำนองเดียวกัน “แมวเป็นสัตว์สี่ขา” เรามุ่งหมายที่จะแสดงถึงสภาวะลักษณะ คือ ความมีขาสี่ขาของแมวทั่ว ๆ ไป คือ แบบกระจายออกไป นั่นคือ เรายืนยันว่าแมวแต่ละตัวและทุก ๆ ตัวมีสี่ขาทั้งนั้น แต่ในข้อความที่ว่า “แมวเป็นสัตว์ที่มีอยู่ในโลก” นั้นเราพูดถึงแมวแบบรวม ๆ เราไม่ได้มุ่งหมายที่จะกล่าวว่า แมวแต่ละตัวและทุก ๆ ตัวที่มีอยู่ทั่วโลก **นิพจน์ปฏิเสธว่าที่แบบที่ ๒** นี้ เราอาจนิยามความหมายได้ว่า เป็นการสรุปหรืออนุมานที่ไม่สมเหตุสมผลถ้าหากเราจะสรุปเองง่าย ๆ ว่า อะไรที่จริงสำหรับส่วนย่อย ๆ ที่กระจาย ๆ ออกไปแล้ว จะต้องจริงสำหรับส่วนรวมด้วย ข้อความที่ว่า “ลูกกระเบิดปรมาณูที่ทิ้งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าลูกกระเบิดธรรมดาที่ทิ้งลงมา” นั้นย่อมถูกต้อง ถ้าเราจะเปรียบเทียบแบบรายลูก หรือลูกต่อลูก แต่เรื่องนี้ย่อมมีความหมายกลับตรงกันข้าม ถ้าเราจะพิจารณารวม ๆ กัน

ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราได้พิจารณาแบบรวม ๆ แล้วจะเห็นว่า เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ อเมริกาได้ทิ้งลูกระเบิดปรมาณูเพียง ๒ ลูกเท่านั้น แต่ลูกระเบิดที่ทุกฝ่ายทิ้งลงมานั้น มีจำนวนมากจนนับไม่ถ้วน ถ้าถือเอาความเสียหายที่เกิดจากการทิ้งระเบิดทั้ง ๒ แบบนี้แล้วจะเห็นว่า ความเสียหายที่เกิดจากลูกระเบิดธรรมดา มีมากกว่าที่เกิดจากลูกระเบิดปรมาณู แต่ถ้าเราจะไม่พิจารณาในแง่นี้แล้ว ก็จะเห็นได้ว่าเป็นปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบหนึ่ง ซึ่งมีรูปความที่มึนัยร่วมนกันอย่างกว้าง ๆ

ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบที่มีรูปความที่มึนัยร่วมนกันอย่างกว้าง ๆ ทั้ง ๒ แบบนี้ แม้ว่าจะมีความหมายคล้าย ๆ กัน แต่ความจริงแล้วแตกต่างกันมาก ทั้งนี้เพราะว่าเป็นเพียงความแตกต่างกันระหว่างการรวมของย่อยๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้น เพียงแต่เอาส่วนย่อยต่าง ๆ มารวมเข้าด้วยกัน หาใช่เครื่องจักรไม่ หรือเพียงแต่เอาแผ่นอิฐทั้งหลายมารวม ๆ กัน หาใช่เป็นบ้านหรือกำแพงไม่ ส่วนรวมทั้งหมด เช่น ตัวเครื่องจักร บ้าน หรือ กำแพง ย่อมมีส่วนย่อยต่าง ๆ ซึ่งเขาได้ก่อสร้างหรือจัดสรรขึ้นตามวิธีของเขา และโดยเหตุที่ส่วนรวมทั้งหมดกับสิ่งต่าง ๆ ที่เพียงเอามารวม ๆ กันนั้น ไม่เหมือนกันฉันใด ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบที่มีรูปความที่มึนัยร่วมนกันอย่างกว้าง ๆ นี้ก็ฉันนั้น คืออย่างหนึ่งมุ่งตรงไปยังส่วนทั้งหมด โดยอาศัยส่วนต่าง ๆ ของมันเป็นหลัก และอีกอย่างหนึ่งมุ่งตรงไปยังชั้นต่าง ๆ โดยอาศัยสมาชิกหรือส่วนย่อย ๆ ของมันเป็นหลัก

๕. วิชาคปฏจฉวาทิ (Fallacy of Division)

วิชาคปฏจฉวาทิ คือปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบแยกประเภทนี้เป็น ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทที่มีรูปความที่มึนัยร่วมนกันอย่างกว้าง ๆ ในปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบนี้ก็มักจะมีความยุ่งยากสับสนคล้าย ๆ กัน เพียงแต่ว่าการอนุมานดำเนินไปในแบบที่ตรงกันข้ามกับปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบที่มึนัยร่วมนกันอย่างกว้าง ๆ ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบแยกประเภทนี้ ก็มีอยู่ ๒ แบบเหมือนกัน คือ

วิภาคปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบทแบบแยกประเภทแบบที่ ๑ จะพบในการให้เหตุผลที่ว่า **“ถ้าส่วนรวมทั้งหมดจริง ส่วนย่อยทั้งหมดของมันก็ต้องจริงด้วย”** การให้เหตุผลว่า “โดยเหตุที่บริษัท ค เป็นบริษัทที่มีความสำคัญมาก และนาย ก เป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่งของบริษัทนั้น เพราะฉะนั้น นาย ก จะต้องเป็นบุคคลที่สำคัญมาก” นั้น ย่อมก่อให้เกิดปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบทชนิดแยกประเภท ขึ้น ปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบทแบบนี้จะพบในการให้เหตุผลอื่นๆ อีกเช่นโดยอาศัยญัตติหรือประพจน์ที่ว่า “เครื่องจักรเครื่องหนึ่งหนักมาก หรือ ยุ่งยาก หรือมีค่ามาก” เลยสรุปเอาว่า “ส่วนต่าง ๆ อื่น ๆ ของเครื่องจักรนั้นไม่ว่าจะเป็นส่วนไหนก็ตามล้วนแต่หนัก ยุ่งยาก หรือมีค่ามากทั้งนั้น” หรือการให้เหตุผลว่า “นาย ก คงจะเป็นนักกีฬาที่เด่นมาก เพราะเขาเล่นในทีมที่เด่นยิ่ง” นี้ก็จัดอยู่ในปฏัจฉนาที่หรือมิจจามติแบบแยกประเภทแบบที่ ๑ นี้ด้วย

วิภาคปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบทแบบแยกประเภทแบบที่ ๒ ย่อมเกิดขึ้นได้ในเวลาที่เราอาศัยญัตติหรือประพจน์ที่เกี่ยวกับสภาวะลักษณะแห่งส่วนรวมของส่วนย่อยต่าง ๆ เป็นหลักแล้วสรุปถึงสภาวะลักษณะของส่วนย่อยทั้งหมดในการให้เหตุผลว่า **“เพราะว่าฉันไม่ทั้งหมดในสวนย่อมทำให้เกิดร่มเงาที่หนาทึบ เพราะฉะนั้น ฉันไม่ในสวนทุก ๆ ต้นย่อมทำให้เกิดร่มเงาที่หนาทึบ”** นั้น ย่อมก่อให้เกิดปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบท ชนิดแยกประเภท แบบที่ ๒ ขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะเราจะเห็นได้อย่างชัด ๆ ว่าฉันไม่ **แต่ละต้น** อาจจะต้นเล็กเหลือเกิน และก็คงให้ร่มเงาได้เพียงเล็กน้อย ทั้งยังอาจเป็นไปได้ว่า มีต้นไม้เป็นจำนวนมากที่เมื่อ **รวม ๆ กัน** แล้วย่อมให้ร่มเงาอันหนาทึบจริง ๆ ได้ ในที่นี้การให้เหตุผลอาจถูกก็ได้ที่ว่าฉันไม่ทั้งหมดในสวน **รวม ๆ กัน** ได้ให้ร่มเงาที่หนาทึบ แต่อาจจะผิดก็ได้ถ้าถือว่าฉันไม่ทั้งหมดในสวนแต่ละต้นให้ร่มเงาที่หนาทึบ ตัวอย่างแห่งปฏัจฉนาที่หรือสูตรรกบทแบบนี้มักจะดูเสมือนว่าเป็นการให้เหตุผลที่ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพราะถือว่า อะไรที่ถูกต้องสำหรับพวกสำหรับหมู่แบบกระจาย ๆ แล้วจะต้องถูกต้องจริงสำหรับส่วนย่อยแต่ละส่วน และทุกส่วนด้วย เพราะฉะนั้นการให้เหตุผลว่า :

เมืองเล็ก ๆ เป็นเมืองที่เจริญ

เมืองมหาวิทยาลัยเป็นเมืองเล็ก ๆ

เพราะฉะนั้น เมืองมหาวิทยาลัยเป็นเมืองที่เจริญ

นั้นย่อมเป็นการให้เหตุผลที่สมเหตุสมผล (แม้ว่าจะไม่ถูกต้องก็ตาม) แต่การให้เหตุผลอีกอย่างหนึ่งว่า :

เมืองเล็ก ๆ เป็นเมืองที่มีความพลุกพล่านมาก

เมืองมหาวิทยาลัยเป็นเมืองเล็ก ๆ

เพราะฉะนั้น เมืองมหาวิทยาลัยเป็นเมืองที่มีความพลุกพล่านมาก

นั้นแม้ว่าจะมีข้อความลະม้ายคล้ายคลึงกันกับการให้เหตุผลข้อแรกก็ตาม ถึงกระนั้นก็ถือว่าไม่สมเหตุสมผล จึงก่อให้เกิด **วิภาษปัญญาที่หรือทฤษฎีบทแบบแยกประเภท** ขึ้น ตัวอย่างบางแบบของปัญญาที่หรือทฤษฎีบทชนิดนี้ ย่อมก่อให้เกิดความขบขันได้เหมือนกัน ดังเช่นตัวอย่างการให้เหตุผลชนิดลัทธิว่า :

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องตาย

โสกราตีสเป็นมนุษย์

เพราะฉะนั้น โสกราตีสเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

โดยอาศัยการให้เหตุผลแบบนี้แหละ จึงได้มีผู้แต่งปัญญาที่หรือทฤษฎีบทว่า :

อเมริกันอินเดียที่กำลังจะหมดไป

ชายผู้นั้นเป็นอเมริกันอินเดีย

เพราะฉะนั้น ชายผู้นั้นกำลังจะหมดไป

ปริศนาเก่า ๆ ว่า **“ทำไมแกะขาวจึงกินมากกว่าแกะดำ”** ย่อมก่อให้เกิดความสับสนในเรื่องเกี่ยวกับ **ปัญญาที่หรือทฤษฎีบทแบบแยกประเภท** เพราะคำตอบว่า **“เพราะมีจำนวนมากกว่ากัน”** นั้น เป็นการตอบแบบรวม ๆ ทั้งที่ปัญหานั้นดูเหมือนจะล่อไปในทาง **กระจาย** คือเขามุ่งจะถามว่า **“ทำไม**

แกะขาว (ตัวหนึ่ง) จึงกินมากกว่าแกะดำ (ตัวหนึ่ง)” แต่ผู้ตอบ ตอบเป็นเชิงว่า **“เพราะแกะขาวมีจำนวนมากกว่าแกะดำ จึงกินมากกว่า”**

สำหรับนิพจน์พจน์จวาทีกั บั วักาศพจน์จวาทีกันี้ มีควำมสัมพันธ์กันอยู่ เหมือนกัน ขอให้สังเกตพิจารณาการให้เหตุผลต่อไปนี้ :

สามกับสองเป็นเลขคี่และเลขคู่

ห้าคือสามกับสอง

เพราะฉะนั้น ห้าเป็นเลขคี่และเลขคู่

ในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก “สามกับสอง” นั้น ต้องเข้าใจว่าหมายเอาแบบแยก ๆ กัน โดยหมายความว่า สามเป็นเลขคี่ และสองเป็นเลขคู่ ส่วนในบทตั้งหรือข้อเสนอรองที่ว่า “ห้าคือสามกับสอง” นั้นหมายความว่าจะต้องถือเอาแบบรวม ๆ กัน เพราะถ้าไม่รวมกัน ก็จะเป็น “ห้า” ขึ้นมาไม่ได้ เพราะเหตุที่การเปลี่ยนแปลงนี้ดำเนินการมาจากการแยก สาม กับ สอง ออกจากกันในบทตั้งหรือข้อเสนอหลัก ไปสู่การรวม สาม กับ สอง เข้าด้วยกันในบทตั้งหรือข้อเสนอรองนี้แหละ บทสรุปที่ได้จึงไม่เหมาะสมหรือไม่ถูกต้อง

๖. **พจน์จวาทีกัเกี่ยวกับรูปแบบแห่งข้อความที่แสดงออกมา**

(Fallacy of Form of Expression)

พจน์จวาทีกัหรือทุดรรกบทเกี่ยวกับรูปแบบแห่งข้อความที่แสดงออกมา (นิพจน์) นั้น จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเราแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายต่าง ๆ กันออกมาในแบบเดียวกัน ตัวอย่างเช่น คำว่า “inattention” ตามแบบแล้วก็คล้าย ๆ กับคำว่า “intention” แต่คำว่า “inattention” มีความหมายเชิงปฏิเสธหรือคัดค้าน ส่วนคำว่า “intention” มีความหมายเชิงบอกเล่าหรือยืนยัน เพราะฉะนั้นแบบแห่งข้อความที่แสดงออกมานี้อาจทำให้เราเข้าใจผิดหรือหลงไปได้ ถ้าหากว่าเขาจะให้เหตุผลว่า คำว่า “intention” จะต้องเป็นคำเชิงปฏิเสธ เพราะขึ้นต้นด้วยคำอุปสรรค “in” เช่นเดียวกับ “inattention” เหมือนกัน ในภาษาไทยเรา

ก็มีคำทำนองนี้เหมือนกัน เช่น คำว่า “ไม่มีค่า” กับ “หาค่ามิได้” น่าจะมีความหมายเท่ากัน เพราะมีรูปเป็นเชิงปฏิเสธเหมือนกัน แต่ตามความจริงแล้ว คำว่า “หาค่ามิได้” หาได้หมายความว่า “ไม่มีค่า” ไม่ ตรงกันข้ามกลับมีค่ามากมายจนประมาณมิได้ อย่างเช่นพระแก้วมรกตเป็นสิ่งที่หาค่ามิได้ หมายความว่าตีราคาไม่ได้เลย หรือคำบาสีว่า “น อกฺข” กับ “อนอกฺข” ซึ่ง “อนอกฺข” ก็มาจาก “น อกฺข” นั่นเอง เวลาแปล “น อกฺข” แปลว่า “ไม่มีค่า” ส่วน “อนอกฺข” แปลว่า “หาค่ามิได้” ดังนี้ เป็นต้น

การให้เหตุผลแบบพันเผื่อชนิดนี้ บางทีก็มีความสำคัญมากทีเดียว ตัวอย่างซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีก็คือข้อความในหนังสือชื่อ Utilitarianism ของ จอห์น สจวต มิลล์ ในบทที่ ๔ แห่งหนังสือนี้ จอห์น สจวต มิลล์ ได้ให้เหตุผลดังต่อไปนี้

“การพิสูจน์สิ่งที่กำหนดให้คือ การพิสูจน์สิ่งที่สามารถมองเห็นได้ (visible) ว่าเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายจะมองเห็นมันได้จริง ๆ เท่านั้น การที่จะพิสูจน์ว่าเสียงเป็นสิ่งที่ฟังได้ (audible) ก็คือคนจะฟังมันได้จริง ๆ เท่านั้น และการที่เราจะพิสูจน์สิ่งที่เรามีประสบการณ์ในทางอื่น ๆ ก็แบบเดียวกันนี้แหละ ในทำนองเดียวกัน ข้าพเจ้าเข้าใจว่า พยานหลักฐานทั้งหมดที่เป็นไปได้ในอันที่จะผลิตสิ่งใด ๆ ก็ตามที่ปรารถนาได้ (desirable) ก็คือว่าคนทั้งหลายปรารถนามันได้จริง ๆ ”

การให้เหตุผลของมิลล์ ก็คือว่า สิ่งที่มีมองเห็นได้ จัดว่าเป็น “visible” สิ่งที่ได้ยินได้จัดว่าเป็น “audible” ดังนั้น สิ่งที่ปรารถนาได้ก็ต้องจัดว่าเป็น “desirable” แต่คำว่า “visible” นั้น หมายถึงสิ่งที่มองเห็นได้จริง ๆ และ “audible” หมายถึงสิ่งที่ฟังได้จริง ๆ แต่คำว่า “desirable” นั้น หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา การให้เหตุผลอย่างนี้นิยฐานเอาว่า เพราะคำว่า “desirable” มีรูปแบบแห่งการแสดงออกเช่นเดียวกับคำว่า “visible” และ “audible” คือมี “-ble” อยู่ข้างท้ายเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จะต้องมีความหมายเหมือนกันด้วย ซึ่งนับว่าผิดจากความจริง

ปฏิจจวาทีหรือทุตรรกบทที่ไม่เกี่ยวกับภาษา

(Fallacies Apart from Language)

๑. ปฏิจจวาทีหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับสหสมบัติหรือจรสมบัติ

(Fallacy of Accident)

ปฏิจจวาทีหรือทุตรรกบทชนิดที่เกี่ยวกับสหสมบัติหรือจรสมบัตินี้ทำให้คุณลักษณะทางสหสมบัติหรือจรสมบัติสับสนปนเปกับสิ่งที่จัดว่าเป็นคุณลักษณะที่เป็นสาระสำคัญของสิ่งนั้น ๆ หรือทำให้ภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่เป็นสหสมบัติหรือจรสมบัติ สับสนปนเปกับภาคนิเทศหรือภาคลักษณะที่เป็นสาระสำคัญ ตัวอย่างเช่น เรากล่าวถึงภาคลักษณะ “ขาว” ว่าเป็นสหสมบัติหรือจรสมบัติของ “มนุษย์” ทั้งนี้ก็เพราะว่าสาระสำคัญของมนุษย์หาได้หมายถึงว่า จะต้องเป็นสีนั้นสีนี้ไม่ แต่ในการให้เหตุผลที่พูดกันบ่อยที่เดิยวนั้น มักจะเอาสีผิวของคนมาปนเปกับคุณลักษณะที่เป็นสาระสำคัญของคน ลัทธิเรื่องการถือผิวที่มักจะถกเถียงและปฏิบัติกันอยู่ในหลายประเทศนั้น ขึ้นอยู่กับปฏิจจวาทีหรือความพินเผื่อที่ว่า สหสมบัติเกี่ยวกับสีหรือเชื้อชาติ มักจะก่อให้เกิดความแตกต่างที่สำคัญในระหว่างมนุษย์ด้วยกันได้

อะริสโตเติล ได้ใช้ข้อความต่อไปนี้เป็นตัวอย่างปฏิจจวาทีหรือทุตรรกบทที่เกี่ยวกับสหสมบัติหรือจรสมบัติ คือ : ผลิผลที่มีเป็นจำนวนน้อย และจำนวนน้อยก็จะต้องเป็นเลขจำนวนน้อย สิบเป็นเลขจำนวนน้อย หนึ่งร้อยก็คือเลขจำนวนสิบ ๑๐ หน ดังนั้น หนึ่งร้อยจึงเป็นเลขจำนวนน้อย นับว่าเป็นสหสมบัติหรือจรสมบัติที่มีต่อเลขจำนวนหนึ่งร้อย ซึ่งแบ่งเป็นพวกละสิบ ๆ แม้ว่าแต่ละพวก ๆ จะเป็นเลขจำนวนน้อย แต่ตัวจำนวนเองแล้วไม่น้อยเลย

อีกตัวอย่างหนึ่ง บางทีก็ทำให้เกิดความยุ่งยากสับสน ในการที่เอาวัตถุสิ่งของกับประโยชน์ของมัน ไปใช้ในทางที่ผิดหรือในทางที่มีขอบ อาจจะมีใครให้เหตุผลอย่างพินเผื่อว่า ไม่ควรอนุญาตให้ใครสูบบุหรี่เลย เพราะการสูบบุหรี่ ทำให้ต้องเสียทรัพย์ หรืออาจจะมีใครให้เหตุผลว่า ทรัพย์สมบัติส่วนตัว

นั่นเป็นสิ่งเลวร้าย เพราะมันทำให้คนเห็นแก่ตัว หรือว่าเพราะจะก่อให้เกิดการ
สังสามความรุ่มรวยมากจนเกินไป

๒. ปฏจนวาทหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับความสมบูรณ

(Fallacy of Relative to Absolute)

ปฏจนวาทหรือทุตรรกบทชนิดนี้ ย่อมให้เหตุผลจากสิ่งทีถือว่จริง
ตามส่วนที่เกี่ยวของหรืออย่างทีมีคุณสมบัติเพียงพอเท่านั้น ไปสู่สิ่งทีจริงอย่าง
เด็ดขาด หรือโดยไม่ต้องอ้างคุณสมบัติใด ๆ เลย เราอาจเข้าใจได้ด้วยว่ปฏจน-
วาทหรือทุตรรกบทชนิดนี้ ก็คือการให้เหตุผลจากความจริงของสิ่งทีเป็นปัจเจก
ไปสู่ความจริงของสิ่งทีเป็นสากล พวกเราย่อมคุ้นเคยกับการให้เหตุผลทีตั้งใจ
จะแสดงให้เห็นว่ สมาชิกทั้งปวงของชาติหรือของศาสนาเป็นคนเลว เป็นคน
ชอบถือโชคกลาง หรือเป็นคนโง่เพราะสมาชิก ๒-๓ คนเป็นคนเช่นนั้น

กล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ปฏจนวาทหรือทุตรรกบทชนิดนี้ประกอบด้วย
การใช้ญัตติหรือประพจน์ทีมีความหมาย มีคุณสมบัติเพียงพอค้ลาย ๆ กับว่
ได้ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์ทั้งปวง และโดยไมจำกัดขอบเขตใด ๆ เลย ดังนั้น
อาจจะมีใครให้เหตุผลอย่างพ้นเพื่อว่ เพราะพระบัญญัติทีว่ “สุเจ้าจะไม่มา”
ยอมห้ามไมให้ต่อสู้เพื่อป้องกันประเทศชาติ แต่ความหมายและคำแวดล้อม
ของพระบัญญัติข้อนี้ ห้ามฆ่าบุคคลทีไรเดียงสาโดยไรความยุติธรรม นั่นคือ
ห้ามการฆาตกรรมนั่นเอง อีกประการหนึ่งอาจมีใครให้เหตุผลว่ เสรีภาพ
เป็นความดีทีสูงสุด โดยมีได้ยอมรับว่ ในบางสมัยและในบางสถานการณ์ ก็
จำเป็นจะต้องมีการจำกัดขอบเขตเสรีภาพบ้างเหมือนกัน ปฏจนวาทหรือ
ทุตรรกบทในการให้เหตุผลในแบบนี้ก็คือการสันนิษฐานว่ เสรีภาพเป็นความดี
ทีสูงสุดมากกว่าทีจะเป็นความดีทีเกี่ยวกับจุดหมายปลายทาง

๓. ปฏจนวาทหรือทุตรรกบทว่ด้วยการไมแยะแสดงต่อประเด็นของเรื่อง

(Fallacy of Ignoring the Issue)

ปฏจนวาทหรือทุตรรกบทชนิดนี้ ประกอบด้วยการชี้ให้เห็นว่ จุดซึ่ง

ไม่มีความสำคัญในปัญหาที่ถูกเถียงกันนั้นเป็นจุดที่ผิดหรือประกอบด้วยการพิสูจน์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่มีใช่ประเด็นของเรื่องที่ถูกเถียงกันนั้นเลย ตัวอย่าง ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดนี้ ก็คือการให้เหตุผลว่า การศึกษาแบบเสรีมิใช่เป็นการศึกษาภาคปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะว่า มิได้ก่อให้เกิดผลเป็นค่าบั่นผลเป็นเงินสดทันทีทันใดเลย

เราอาจสร้างปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดไม่แยแสต่อประเด็นของเรื่อง ได้หลายวิธีด้วยกัน เราเอาตัวบุคคลกับประเด็นของเรื่องมาปะปนกันได้ โดยการให้เหตุผลว่า ฝ่ายตรงข้ามของเราไม่อาจทราบความหมายของความยุติธรรมได้ เพราะเขาไม่เคยมีความยุติธรรมเลย เราอาจจะใช้พลังทางอารมณ์หรือทางร่างกาย โดยการข่มขู่ฝ่ายตรงข้ามให้ยอมรับความคิดเห็นของเราได้ โดยหาวิธีให้เขายอมแพ้เราเพราะความเกรงกลัว หรือเราอาจจะร้องเรียนต่อผู้ฟัง โดยเร้าให้เกิดอารมณ์และความรังเกียจเดียดฉันท์ได้ โดยวิธีนี้จะทำให้เราตกลงกันได้โดยอาศัยอารมณ์เป็นหลักมากกว่าที่จะใช้ความชอบธรรมเป็นหลัก เราอาจใช้การให้เหตุผลโดยการอ้างทศปาโมกข์ผิดที่ก็ได้ เช่นอาจไปอ้างเอา เซกสเปียร์เป็นพยานในการพิสูจน์เรื่องนิพพาน เป็นต้น หรือเช่นเราอาจหาวิธีพิสูจน์ในเรื่องเกี่ยวกับเสรีภาพแห่งเจตจำนง โดยอ้างเอานักวิทยาศาสตร์ที่เก่ง ในด้านการทดลองมาเป็นพยาน เป็นต้น

๔. ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทว่าด้วยการสรุป โดยไม่ต้องพิสูจน์หรือแบบอ้างตัวปัญหา

(Fallacy of Begging Question)

ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดนี้ เกิดจากการคาดคะเนบทสรุป ซึ่งจะต้องสารจากบทตั้งหรือข้อเสนอโดยไม่ต้องพิสูจน์ ดังนั้น เราอาจให้เหตุผลว่า การคืนเงินที่ขอมานั้นถูกต้อง เพราะความยุติธรรมเป็นกุศลธรรม แต่ความยุติธรรมในฐานะที่เป็นกุศลธรรมนั้นหมายความว่า เราควรจะให้ของของเขาแก่เจ้าของเขาต่างหาก เพราะฉะนั้นในบทตั้งหรือข้อเสนอ เราไม่อาจ

สันนิษฐานว่า ความยุติธรรมเป็นกุศลธรรม ทั้งนี้เพราะว่า เราได้พยายามที่จะพิสูจน์ว่า ในบทสรุปนั้น การกระทำบางอย่างเป็นการกระทำที่ถูกต้อง นั่นคือ เป็นกุศลธรรม

การให้เหตุผลวนไปวนมาเป็นการสรุปโดยไม่ต้องพิสูจน์แบบขยายออกแบบหนึ่ง การให้เหตุผลวนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเราใช้บทตั้งหรือข้อเสนอพิสูจน์บทสรุป และแล้วก็ใช้บทสรุปพิสูจน์บทตั้งหรือข้อเสนอ ตัวอย่างเช่น เราอาจพยายามพิสูจน์ไปจนถึงเรื่องความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า โดยอาศัยความคิดเห็นเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ และถ้าหากเขาพยายามให้เหตุผลว่า อำนาจรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ โดยอาศัยความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าเป็นหลักละก็ ก็เชื่อว่าเขาได้ให้เหตุผลวนไปมาเป็นวัฏพจน์หลักทีเดียว

๕. ปฏอจฉวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับอนุบท

(Fallacy of the Consequent)

ปฏอจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดนี้ประกอบด้วยสมมุติว่าเพราะเหตุที่อนุบทจำเป็นจะต้องเกิดจากบรรพบท แล้วบรรพบทจำเป็นจะต้องเกิดจากอนุบท ดังนั้น โดยเหตุที่ว่า ถ้ามี X แล้วก็ต้องมี Y เป็นอวัชตติหรือประพจน์ที่ถูก (ดำเนินการจากบรรพบทไปหาอนุบท) เราก็อาจสมมุติในแง่ตรงกันข้ามได้เช่นเดียวกันว่า ถ้ามี Y แล้วก็ต้องมี X (ดำเนินการจากอนุบทไปหาบรรพบท) ดังนั้น เราอาจให้เหตุผลว่า ถ้าเมื่อไรฝนตก แผ่นดินก็ต้องเปียก แล้วถ้าหากว่า แผ่นดินเปียก ฝนก็ตกแล้วดังนี้

เราพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่อนุบทมีต่อบรรพบทก็ต่อเมื่อเราถกเถียงกันเกี่ยวกับปรตธานูมานหรือรูปนัยชนิดที่มีเงื่อนไข ดังในบทที่ ๑๘ การสรุปปรตธานูมานหรือบทนัยที่มีเงื่อนไขมีวิธีที่สมเหตุสมผลอยู่ ๒ วิธีด้วยกัน ฉะนั้น ในที่นี้ก็มีวิธีการพิสูจน์ที่ไม่สมเหตุสมผลอยู่ ๒ วิธี ฉะนั้น ซึ่งเราจะได้กล่าวต่อไปในบัดนี้ ในการให้เหตุผลแบบยืนยันนั้นปฏอจฉวาทิหรือทุตรรกบท

เกี่ยวกับอนุบทเกิดโดยการยืนยันอนุบทในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง และแล้วก็ยืนยันบรรพบทในบทสรุป ดังในตัวอย่างต่อไปนี้ :

ถ้าหากว่าอะไรก็ตามที่สร้างขึ้นมาได้ มันก็ต้องมีเบื้องต้น

วิญญาณของมนุษย์มีเบื้องต้น

เพราะฉะนั้น วิญญาณของมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาได้

ในการให้เหตุผลแบบคัดค้าน ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับอนุบทเกิดโดยการปฏิเสธบรรพบทในบทตั้งหรือข้อเสนอรอง และปฏิเสธอนุบทในบทสรุปดังตัวอย่างต่อไปนี้ :

ถ้าหากว่าอะไรก็ตามที่สร้างขึ้นมาได้ มันก็ต้องมีเบื้องต้น

วิญญาณของมนุษย์เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาไม่ได้

เพราะฉะนั้น วิญญาณของมนุษย์ก็ไม่มีเบื้องต้น

b. ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับการอ้างเหตุผิด ๆ

(Fallacy of False Cause)

ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบนี้ได้ถูกวิเคราะห์มาแล้วในสมัยก่อนหลายแบบด้วยกัน และเรียกชื่อเป็นภาษาละตินต่าง ๆ กัน เช่น Non causa pro causa และ post hoc, ergo propter hoc เป็นต้น ชนิดแรกนั้นเป็นแบบธรรมดาสามัญมากกว่าแบบหลัง และหมายถึงการเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ไม่ใช่สาเหตุแห่งผลที่กำหนดให้ นั่นแหละเป็นสาเหตุจริง ๆ ของมัน ชนิดที่ ๒ เป็นการอนุมานเอาว่า เหตุการณ์อย่างหนึ่งเป็นสาเหตุแห่งเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง โดยอ้างสาเหตุอย่างง่าย ๆ ว่า เหตุการณ์เรื่องแรกเกิดก่อนเหตุการณ์เรื่องที่ ๒ เราจะถือว่า การให้เหตุผลหรือการโต้เถียงใด ๆ ก็ตามที่ใช้ความพยายามอย่างผิด ๆ ในอันที่จะสถาปนาการสืบเนื่องแห่งเหตุผลอย่างผิด ๆ เป็นตัวอย่างแห่งปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดที่อ้างเหตุผิด ๆ นี้

ปฏจฉวาทิหรือทุตรรกบทย่อมสมมุติเอาอะไรสักอย่างหนึ่งว่า เป็นเหตุของผลอย่างหนึ่ง ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ดังนั้น

เราอาจสันนิษฐานอะไรบางอย่างว่าเป็นเพียงเพราะว่ามันมีอยู่ก่อนหรือมันเกิดก่อนเท่านั้น เช่น ตอนเช้าเกิดที่หลังตอนกลางคืน หรือตอนเช้าเป็นผลแห่งกลางคืน เพราะฉะนั้น กลางคืนเป็นเหตุให้เกิดตอนเช้า อนึ่ง เราอาจสันนิษฐานว่า เพราะเวลาที่เรารับ แขนของเราแกว่ง เพราะฉะนั้น การที่แขนแกว่งเป็นเหตุทำให้เรารับได้ เป็นต้น หรือในประการสุดท้าย เราอาจสันนิษฐานว่า พฤติภาพหรือเงื่อนไขเป็นตัวเหตุ เช่นอ้างว่าแสงสว่างเป็นเหตุแห่งการเห็น เป็นต้น

สิ่งที่ก่อให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับเหตุที่ดีหรือที่ถูกต้องนี้ บางทีจะเป็นปัญหาที่สำคัญในตรรกศาสตร์ชนิดอุปนัยหรือตรรกศาสตร์ที่ต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นได้อย่างง่าย ๆ ว่าเพียงความจริงเกี่ยวกับความบังเอิญหรือการลืมหืมชั่วขณะหนึ่ง หาได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผลใด ๆ ไม่ แม้แต่เดวิดที่เรากล่าวปฏิเสธข้ออ้างของคนปาวว่าการดีกลองทุกคราวในเวลาที่เกิดสุริยุปราคา ทำให้พระอาทิตย์โผล่ออกมาอีกครั้งหนึ่ง หรือทำให้พระราหูคายพระอาทิตย์ออกมา แม้ว่าเขาจะสามารถให้พยานหลักฐานเกี่ยวกับความจริงที่ว่า ทุก ๆ ครั้งเมื่อเขาดีกลองเวลาเกิดสุริยุปราคานั้น พระอาทิตย์เป็นโผล่ออกมาทุกทีก็ตาม คงจะไม่มีใครที่มีปัญญาจะถูกชักนำให้เชื่ออย่างผิด ๆ เพราะการให้เหตุผลแบบนี้เป็นแน่

๗. ปดุงฉวาทิหรือทุตรรกบทเกี่ยวกับคำถามซับซ้อน

(Fallacy of the Complex Question)

ปดุงฉวาทิหรือทุตรรกบทชนิดนี้ ย่อมก่อให้เกิดคำถามที่สลับซับซ้อน ซึ่งคำตอบที่ตอบไปนั้น จะใช้ได้มากกว่าการยอมรับตามธรรมดาเพียงแง่เดียว ปัญหาที่ถาม ตามปรกติเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งไม่อาจจะตอบว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” “ครับ” หรือ “ยังครับ” “Yes” หรือ “No” ได้ ในปดุงฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบนี้ได้รวบรวมคำถามที่เรียงเรียงคำพูด ที่จะทำให้ผู้ตอบตกอยู่ในฐานะไม่ได้รับความยุติธรรม บางทีก็ดูออกจะ “ตลก” สักหน่อย ถ้าจะตั้งปัญหาถามใครสักคนหนึ่งว่า “ท่านได้เลิกประพฤตินทางที่ผิด ๆ แล้วหรือ?”

หรือ “ท่านได้เลิกทำร้ายร่างกายภรรยาแล้วหรือ?” คำถามแบบนี้ทำให้เป็นคำถามง่าย ๆ ที่จะตอบในทันทีทันใดว่า “ครับ” หรือ “ยังครับ” ไม่ เพราะถ้าตอบรับว่า “ครับ” เราก็จะสันนิษฐานได้ว่า เขาผู้นั้นได้ตอบรับคำถามที่มีได้ถามว่า “เมื่อก่อนนั้นท่านได้ประพฤติในทางที่ผิดหรือ?” และตอบรับคำถามที่มีได้ถามว่า “ท่านได้เคยทำร้ายร่างกายภรรยาใช่ไหม?” ด้วย ไม่ว่าจะตอบรับหรือตอบปฏิเสธคำถามแบบนี้ก็ตาม คำตอบว่า “ครับ” หรือ “ยังครับ” ต่อปัญหาหรือคำถาม “ดวง ๆ” แบบนี้ ย่อมก่อให้เกิดผล คือ การยอมรับเป็นสัจยหรือยืนยันว่าเป็นการตอบปัญหาที่มีได้ถามไปในตัวด้วย ตัวอย่างในปัญหาทางศาสนา ถ้าเราถูกถามว่า “คนเราตายแล้วจะต้องเกิดอีกหรือ?” ถ้าเราตอบรับว่า “ถูกแล้ว” ก็เท่ากับว่าเป็นการปฏิเสธเรื่อง “ตายแล้วสูญ” ถ้าเราตอบปฏิเสธว่า “ไม่ต้องเกิดอีก” ก็เท่ากับยอมรับว่า “ตายแล้วสูญ” ปฏิเสธเรื่อง “ตายแล้วเกิด” ซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็น “มิจฉาทิฐิ” คือมีความเห็นผิดทั้ง ๒ แบบ แบบแรกหรือพวกแรกเป็น “อัสสททิฐิ” มีความเห็นว่าเที่ยง แบบหลังหรือพวกหลังเป็น “อุจเจตทิฐิ” มีความเห็นว่าขาดสูญ คำถามแบบนี้จะต้องไม่ยอมรับคำตอบเพียงง่าย ๆ ว่า “ครับ” หรือ “ยังครับ” “ใช่” หรือ “ไม่” เพราะมันหาได้เป็นปัญหาง่าย ๆ หรือปัญหาเดียวไม่ แต่มันเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งได้บรรจุคำถามมากมายซ่อนเร้นไว้ในตัว คำถามแบบนี้ บางทีก็เรียกว่าเป็น “คำถามนำ” ในเวลาซักถามหรือโต้กันในห้องเรียน ศาสตราจารย์ในประเทศบางประเทศเขาห้ามนำเอาวิธีถามแบบนี้เข้าไปใช้อย่างเด็ดขาด

ปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทแบบคำถามซับซ้อนนี้ จะถูกนำมาใช้ในเมื่อปัญหามากหลายโดยไม่มีใครสังเกต และต้องการคำตอบเพียงคำตอบเดียวเท่านั้นหรือไม่ก็ถูกทำให้กลายเป็นปัญหาซับซ้อน โดยดูท่าทีคล้าย ๆ ว่าจะเป็นปัญหาธรรมดาสามัญปัญหาหนึ่งเท่านั้น ปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ ไม่ได้จำกัดลงไปว่าจะต้องกลายเป็นคำถาม “ตลก” แบบปัญหา ๒ ข้อที่ได้กล่าวมาแล้วเสมอไป ในการได้สวน ทนายความอาจตั้งปัญหาถามพยานด้วยคำถามที่ซับซ้อน เพื่อให้พยานงง หรือแม้เพื่อหาว่าพยานนั้นมีความผิด เขาอาจ

ถามผู้ต้องหาหลักทรัพย์ว่า “ท่านเอาของกลางไปไว้ที่ไหน?” “ท่านเอาเงินที่ท่านขโมยไปนั้นไปใช้ทำอะไรบ้าง?” “เงินที่ท่านขโมยมานั้น เอาไปแบ่งกันหรือยัง?” หรือ “ท่านเอาเงินที่ท่านขโมยไปนั้นไปแบ่งให้ใครบ้าง?” เป็นต้น ในการโฆษณาหาเสียงซึ่งเป็นเวลาที่ยากที่จะทำให้ผู้ฟังยอมรับหรือพิสูจน์ได้นั้น ผู้พูดอาจทำให้ผู้ฟังเกิดสนใจได้ โดยการตั้งปัญหาแบบสลับซับซ้อนขึ้นเพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ ผู้พูดอาจเสนอปัญหาขึ้นมาว่า “ทำไมการปล่อยให้ประชาชนพัฒนาทรัพยากรส่วนตัวเอง จึงมีประสิทธิภาพมากกว่าแบบที่รัฐควบคุมมากนักเล่า?” เป็นต้น

ในกรณีต่าง ๆ ทำนองเดียวกันนี้ทุกกรณี วิธีพิจารณาอย่างฉลาดก็คือ การตั้งปัญหาแบบซับซ้อนซึ่งไม่ใช่ปัญหาที่จะตอบได้ง่าย ๆ อย่างธรรมดา ๆ เลย เราจะต้องวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของมันให้ดี มันอาจเป็นเรื่องในทำนองที่ว่า เมื่อมีผู้ตอบปัญหาก่อนที่จะพอจะเข้าใจได้หรือที่สับสนนั้นได้ถูกต้องแล้ว ปัญหาที่ ๒ หรือปัญหาที่ชัดเจนก็ย่อมเป็นอันตอบไปในตัวโดยไม่ยากเย็นอะไร ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้ซ่อนของกลางไว้ ปัญหาที่ว่า “เอาของกลางไปซ่อนไว้ที่ไหน?” ก็ไม่มีความหมายอะไร

ปฏจวาทหรือสูตรบทนอกแบบชนิดพูดไม่เข้าเรื่อง

สิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญในเรื่องการโต้เถียงทั้งหลายซึ่งก่อให้เกิดปฏจวาทหรือสูตรบทชนิดพูดไม่เข้าเรื่องนั้น ก็คือพฤติการณ์ที่มี **บทตั้งหรือข้อเสนอ (premises)** ซึ่งเมื่อพูดกันตามแบบของตรรกศาสตร์แล้ว นับว่าไม่เข้าเรื่องเข้าราวกับความผิดหรือความถูกของ**บทสรุป (conclusion)** ซึ่งเขาตั้งใจจะ**ให้เกิดขึ้นเลย** การพูดไม่เข้าเรื่องในที่นี้ เป็นการพูดกันนอกแบบตรรกศาสตร์มากกว่าที่จะเป็นแบบจิตวิทยา นอกจากว่าจะมีความสัมพันธ์ในแง่จิตวิทยาบางประการรวมอยู่ด้วยเท่านั้น แต่คงไม่มีความหมายแห่งคำพูด หรือความ**“ดูท่า”**ว่าจะถูกรวมอยู่ด้วยวิธีการพูดไม่เข้าเรื่องแบบจิตวิทยาที่อาจมาปะปนกับการพูดไม่เข้าเรื่องแบบตรรกศาสตร์นั้น เราอาจอธิบายให้เป็นที่พอใจได้มาก

ที่สุด ก็โดยอ้างถึงความจริงที่ว่า ภาษานั้นย่อมเอามาใช้ได้ทั้งในแบบ **แนะนำ (Directive)** **แสดงความรู้สึก (Expressive)** และ **เล่าบอก (Informative)** การพูดโต้เถียงหรือการให้เหตุผลโดยไม่เข้าเรื่องนั้น พอดีจะจำแนกได้ดังต่อไปนี้คือ* :

๑. สรุปไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น (Irrelevant Conclusion) :
ปลุกฉาวที่หรือทุตรรกบทแบบนี้เกิดขึ้น เมื่อผู้พูดเอาการถกเถียงอันมีไว้สำหรับ พิสูจน์ประเด็นใดประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะมาใช้ในการสนับสนุนอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกันเลย ตัวอย่างเช่น ในการพิจารณาพระราชบัญญัติว่าด้วยอาคารสร้างอาคารสงเคราะห์ ผู้แทนราษฎรอาจพูดสนับสนุนพระราชบัญญัติฉบับนี้ และให้เหตุผลแต่เพียงว่า อาคารที่เหมาะสมสำหรับประชาชนทั้งมวล เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาอย่างยิ่ง การให้ข้อสังเกตแบบนี้ ตามแบบของตรรกศาสตร์แล้ว ถือว่า เป็นการพูดไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น สมมุติว่าทุก ๆ คนเห็นด้วยว่า การสร้างอาคารสงเคราะห์ที่ดีให้แก่ประชาชนทุกคนนั้นเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา แม้แต่ผู้ที่ไม่คิดอย่างนั้นด้วยใจจริง ก็ต้องสร้างทำเป็นว่าเห็นชอบด้วย) ปัญหา ก็จะเกิดขึ้นมาว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้จะก่อให้เกิดอาคารสงเคราะห์ได้จริง ๆ หรือ? และถ้าได้ จะดีกว่าเดิมหรือเปล่า? การให้เหตุผลแบบนี้ผิดหลักตรรกศาสตร์ ย่อมก่อให้เกิดปลุกฉาวที่หรือทุตรรกบทชนิด**สรุปไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น**

ในโรงศาลเวลาที่อัยการพยายามที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า จำเลยมีความผิดในคดีฆาตกรรม เขาอาจอ้างเหตุผลเสียยืดยาวทีเดียว เพื่อชี้ให้เห็นว่า ฆาตกรรมเป็นอาชญากรรมที่โหดร้ายอย่างที่สุด อัยการผู้นั้นอาจได้รับความสำเร็จ ในการพิสูจน์ ประเด็นนั้น แต่เมื่อเขาอนุมานเอาจากข้อสังเกต

* ข้อความตั้งแต่นี้ไปได้จาก Irving M. Copi, Introduction to Logic, หน้า ๕๑-๖๕ กับจากเรื่อง “เถียงอย่างบ้าๆ” โดย “โยนก” ในหนังสือมิตล ปี ๒๕๐๒ จัดทำโดยคณะนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา

ของเขาเกี่ยวกับความทารุณโหดร้ายของฆาตกรรมในเรื่องที่ว่า จำเลยมีความผิดนั้น เขาอาจพิสูจน์โดยใช้พยานหลักฐานหรือทฤษฎีบท **ชนิดสรุปไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น**

ปัญหาจึงมักเกิดขึ้นเสมอว่า การให้เหตุผลแบบนี้เคยตบตาคนบางคนได้อย่างไร? ทั้ง ๆ ที่เห็นว่า **การสรุปนั้นในแง่ตรรกศาสตร์** แล้วยังไม่ถูกเรื่องแล้วทำไมเล่า คนบางคนจึงถูกหลอกเพราะการให้เหตุผลเช่นนั้นได้? ประการแรกก็คือ มันหาได้เป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างแจ่มชัดว่า การให้เหตุผลนั้นเป็นกรณีที่แสดงให้เห็น **การสรุปไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น** ไม่ การถกเถียงโต้แย้งกันนี้ เมื่อยังขยายให้มากออกไปนานออกไป ผู้ฟังก็มักจะเพิกเฉยในการใช้เหตุผลหรือเกิดเบื่อหน่ายขึ้นมา แล้วก็จะไม่สนใจพิจารณาหาความเสียหาย แล้วการให้เหตุผลที่ไม่เข้าเรื่องนั้นก็อาจจะผ่านไป โดยเราไม่ได้สังเกตก็ได้ แม้ละนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเกี่ยวกับความจริงที่ว่า ภาษาอาจทำหน้าที่เรียกร้องให้เกิดอารมณ์ได้ เช่นเดียวกับก่อให้เกิดการสื่อสารคมนาคมฉะนั้น

ขอให้พิจารณาตัวอย่างแรกของ **การสรุปไม่เข้าเรื่องหรือไม่ตรงประเด็น** นี้โดยการให้เหตุผลว่า อาคารสงเคราะห์ที่ดีเยี่ยมเป็นที่ปรารถนาของคนทุกคนนั้น ผู้พูดย่อมประสบผลสำเร็จในการเรียกร้องท่าทีในการที่จะให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน และเห็นด้วยกับเรื่องที่เขาพูด และท่าทีนี้ย่อมถ่ายทอดไป จนกระทั่งถึงการสรุปขั้นสุดท้ายของเขาด้วย แต่เป็นไปในทางจิตวิทยามากกว่าทางตรรกศาสตร์ ผู้พูดอาจประสบผลสำเร็จในการเรียกร้องอารมณ์หรือความรู้สึกที่สนับสนุนการสร้างอาคารสงเคราะห์ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้ได้ยินเขาพูด ลงคะแนนเสียงสนับสนุนเขาอย่างเห็นอกเห็นใจมากขึ้น

ในตัวอย่างที่ ๒ ถ้าอัยการจะแสดงภาพเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความโหดเหี้ยมของฆาตกรรมด้วยแล้ว พวกลูกขุนอาจได้รับการเร้าอารมณ์ เขาอาจเกิดความรู้สึกว่าการฆาตกรรมนั้นเป็นเรื่องที่ทารุณโหดร้ายมาก และไม่น่าเห็นอกเห็นใจเลย ซึ่งจะทำให้ตัดสินใจว่าจำเลย **“มีความผิด”** ได้รวดเร็วกว่าการได้ฟังอัยการ **“เพียง”** แต่พิสูจน์ว่าจำเลย **“ก่อ”** อาชญากรรมเฉย ๆ **“เท่านั้น”**

**การถกเถียงแบบนี้จะได้ผลดีก็แต่ในกรณีกับผู้ฟังไม่ยอมคิด หรือหมด
อภินิหารอยาก ไม่อยากให้เกิดผลอีกต่อไปเท่านั้น เพราะการถกเถียงแบบนี้มุ่ง
หมายจะใช้ประโยชน์จากความรู้สึกมีนิงงของผู้ฟัง อันเนื่องมาแต่ผลทางจิต
วิทยาเป็นหลัก มิใช่การตัดสินใจด้วยเหตุผลที่จำเป็นอย่างเพียงพอเลย**

**๒. การถกเถียงแบบอ้างอำนาจ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างอำนาจเข้าข่ม
(Argumentum ad Baculum) :** วิธีนี้ผู้ถกเถียงพยายามที่จะโต้แย้งเพื่อให้ผู้ฟัง
เห็นคล้อยตามข้อสรุปของตน โดยใช้อำนาจเข้าข่มหรืออ้างว่าจะใช้อำนาจ ถ้า
ไม่ยอมรับ การถกเถียงหรือการโต้แย้งแบบนี้จะถูกนำมาใช้เมื่อตอนที่พยานหลัก
ฐาน หรือการถกเถียงแบบอาศัยเหตุผลใช้ไม่ได้ ผลการถกเถียงหรือโต้แย้งแบบ **ad
baculum** นี้สรุปลงไปได้ในข้อความที่ว่า **“อำนาจสร้างธรรม” หรือ “อำนาจ
เป็นธรรม”** การใช้หรือขู่ว่าจะใช้อำนาจ สามารถใช้บังคับให้นักการเมือง
ฝ่ายตรงข้ามสงบเสียงได้นี้ นับว่าเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี การ
อ้างวิธีใช้อำนาจขู่โดยไม่มีเหตุผลอาจจะดูเทียบเท่าการเปิดฉากใช้ หรือขู่ว่าจะ
เอาไปเก็บไว้ในค่ายกักกันนักโทษการเมือง หรือส่งไปไว้ที่ลาดยาว ผู้ทำหน้าที่
ช่วยหาคะแนนเสียงให้สมาชิกรัฐสภา จะใช้การพูดแบบ **ad baculum** เมื่อเขา
ต้องการให้ผู้แทนระลึกรู้ถึงว่า ตนเป็นตัวแทนของผู้ออกเสียงลงคะแนนหลาย
พันหลายหมื่นคนในเขตการเลือกตั้งของผู้แทนนั้น หรือให้ผู้แทนระลึกรู้ถึงว่า
เขาเป็นตัวแทนของบุคคลเป็นจำนวนมาก ที่หาทุนช่วยการณรงค์หาเสียงนั้น
ในด้านตรรกศาสตร์ เรื่องเหล่านี้ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าผู้ที่เคยช่วยหาเสียงให้
กำลังพยายามที่จะสร้างอิทธิพลขึ้นมาเท่านั้นเอง แต่ก็นับว่าเป็นการพูดที่
สามารถจูงใจคนให้เชื่อได้ไม่น้อยเลย ในทางการเมืองระหว่างประเทศ การ
ถกเถียงหรือโต้แย้งแบบอ้างอำนาจนี้ หมายถึงสงครามหรือการคุกคามด้วยสงคราม
มีเรื่องที่น่าขำอยู่เรื่องหนึ่ง แต่ก็เป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับ **ad baculum** ที่น่า
หวาดกลัวอยู่สักหน่อย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่ง
แฮร์รี ฮอปกิโร (Harry Hopkiro) ได้บันทึกไว้ในเรื่องการประชุม **“สามที่เบีม”**
ที่ยัลดา ในตอนปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในที่ประชุมนั้น **เชอร์ชิล** ได้บอกที่

ประชุมว่าไปไม่ได้เสนอแนวทางที่ควรปฏิบัติบางประการ แต่ สตาลิน ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และได้ถามว่า “ท่านว่าไปมีทหารพอจะส่งออกปฏิบัติการในแนวรบได้สักกี่กองพล ?” การเถียงแบบนี้เรียกว่า การเถียงหรือการโต้แย้งแบบอ้างอำนาจ หรือ Appeal to force

๓. การเถียงโดยโจมตีเรื่องส่วนตัวของผู้เถียง หรือ การโต้แย้งแบบอ้างตัวบุคคล แบบที่ ๑ (Argumentum ad Hominem) : คำว่า Argumentum ad Hominem ตามตัวแปลว่า การเถียงที่มุ่งไปยังตัวบุคคล การเถียงแบบนี้ตีความออกไปได้เป็น ๒ อย่าง ฉะนั้นจึงจะได้กล่าวกันที่ละเรื่อง อย่างแรกเขาจะเรียกว่าเป็นชนิด “ที่ใช้ผิดทาง” (abusive) วิธีนี้แทนที่จะพูดถึงสาระในประเด็นที่ถกเถียงกันอยู่ กลับไปโจมตีเอาบุคคลที่ตนเถียงด้วย เช่นอาจเถียงว่าปรัชญาของฟรานซิสเบคอนเชื่อถือไม่ได้ เพราะเขาถูกปลดจากตำแหน่ง Chancellor เพราะความไม่ซื่อสัตย์ การเถียงแบบนี้ไม่มีเหตุผลเลย เพราะบุคลิกภาพส่วนตัวบุคคลตามหลักตรรกศาสตร์แล้ว ไม่เข้ากับเรื่องผิดหรือถูกในประเด็นที่เราพูดหรือความถูกความผิดในการให้เหตุผลเลย การเถียงว่าบต้งหรือข้อเสนอ นั้นไม่ดีหรือคำยืนยันนั้นผิด เพราะเป็นบต้งหรือข้อเสนอหรือคำยืนยันที่ผู้เสนอหรือยืนยันนั้นเป็นคอมมิวนิสต์ (หรือเป็นคาทอลิกหรือเป็นผู้แอนตี้คาทอลิกหรือเป็นผู้ที่ชอบทุบตีภรรยาเป็นต้น) นั้นเป็นการเถียงที่ไร้เหตุผล และนับว่าเป็นความผิดมากที่เอา argumentum ad hominem แบบ abusive มาใช้ วิธีที่นำเอาการโต้แย้งแบบไม่เข้าเรื่องมาใช้ ก็โดยอาศัยกระบวนการแห่งการยกย้ายถ่ายเทตามแบบจิตวิทยา การเถียงแบบนี้อาจก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมกันได้จริงอย่างท่วมท้นและอาจทำให้ผู้ฟังไม่เห็นด้วยกับทุก ๆ เรื่องที่บุคคลนั้นพูดก็ได้ แต่นั่นเป็นเรื่องของจิตวิทยา หาใช่ตรรกศาสตร์ไม่ แม้คนที่ชั่วร้ายที่สุด บางทีก็อาจพูดความจริงหรือเถียงอย่างถูกต้องได้

๔. การเถียงโดยโจมตีเรื่องส่วนตัวของผู้เถียง หรือ การโต้แย้งแบบอ้างตัวบุคคล แบบที่ ๒ (Argumentum ad hominem) : ปดุงฉวาทีหรือทุตรรกบทแบบนี้ คือการโจมตีโดยอ้างถึงพื้นเพของผู้เถียง เช่นเมื่อชาย ๒ คน

กำลังเถียงกันอยู่ ฝ่ายหนึ่งอาจจะไม่สนใจใยดีเลยว่า ปัญหาของคู่แข่งชั้นนั้น **ถูก** หรือ **ผิด** แต่จะใช้สถานการณ์แวดล้อมบีบบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับ บทสรุปของตนโดยไม่มีทางเลือกเสี่ยง เช่น ถ้าฝ่ายตรงข้ามเป็นพระ เขาก็จะยกเรื่องที่พระจะปฏิเสธ ไม่ยอมรับไม่ได้ เพราะถ้าไม่ยอมรับก็จะเป็นการขัดกับคัมภีร์ หรือจะเป็นการผิดวินัยไป นี่ไม่ใช่การเถียงกันว่า นั้น **ถูก** หรือเปล่า แต่เป็นการบีบบังคับให้ยอมรับไปในตัวโดยปริยาย หรือถ้าคู่ปรปักษ์เป็นนักการเมืองฝ่ายตรงข้าม เขาก็จะไม่พูดถึงความเห็นที่นักการเมืองผู้นั้นพูดว่า **ถูก** หรือไม่ แต่จะอ้างว่าการที่เขาแสดงความเห็นเช่นนั้นขัดกับนโยบายที่พรรคของเขาได้แถลงไว้ หรือเมื่อเถียงกับคนใหญ่คนโตที่มีความรักชาติ และเห็นแก่ชาติอย่างมากมาทีเดียว ก็จำต้องอ้างว่าการที่ผู้นั้นปฏิเสธหรือคัดค้านย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้นั้นไม่ได้ยึดมั่นในหลักการหรืออุดมคติที่ตนได้อวดอ้างไว้เลย หรืออย่างนักล่าสัตว์ถูกหาว่าเป็นคนป่าเถื่อน เพราะไปฆ่าสัตว์ที่ไม่มีความผิดโดยเห็นแก่ความสนุกสนานราเริงของตนเท่านั้นเอง นักล่าสัตว์นั้นจะตอบในเชิงย้อนถามว่า “ก็แล้วทำไม ท่านจึงบริโภคเนื้อสัตว์เล่า ?” หรือตอบแต่เพียงว่า “ฉันไม่ใช่พวกมังสวิรัตินี้” ในที่นี้ นักล่าสัตว์ยอมผิดในแง่ **Argumentum ad Hominem** เพราะไม่ได้พยายามพิสูจน์ว่าเป็นการถูกต้องแล้วหรือ ที่จะเอาชีวิตสัตว์มาสังเวทความเพลิดเพลินของมนุษย์ การเถียงแบบนี้ไม่**ถูกต้อง** เพราะไม่ได้แสดงหลักฐานที่ดีเพื่อก่อให้เกิดการสรุปที่ **ถูกต้อง** เลย เพียงแต่พยายามที่จะเอาชนะคู่ต่อสู้โดยอาศัยสถานการณ์แวดล้อมบีบบังคับ วิธีนี้มีผู้ชอบใช้กันมากและมักจะได้ผลเสียด้วย

การเถียงหรือโต้แย้งแบบนี้กับแบบที่ ๓ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ไม่ยากอะไรนักที่จะสังเกตให้เห็นความแตกต่างของมัน การเถียงหรือโต้แย้งแบบนี้ ก็คือการเถียงแบบพิเศษแบบหนึ่งของชนิดที่ ๓ นั้นเอง สำหรับแบบนี้เป็นแบบที่ใช้ “**สถานการณ์แวดล้อม**” (**Circumstance**) เป็นเหตุบีบบังคับให้คู่ต่อสู้ต้องยอมรับข้อสรุปของเขาโดยไม่มีข้อหลีกเลี่ยงแบบนี้ “**อาจ**” ถือว่าเป็นการตัดพ้อหรือคำตำราว่าชนิดหนึ่งก็ได้

๕. การเถียงจากอวิชา หรือ การโต้แย้งแบบอ้างความไม่รู้ (Argumentum ad Ignorantiam) : ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้จะเห็นได้ง่ายๆ เช่น ในกรณีที่เถียงกันว่า ผีคงจะต้องมี เพราะไม่มีใครสามารถพิสูจน์ได้ว่าผีไม่มี ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้จะเอามาใช้ในเวลาที่ยืนยันว่าบทตั้งหรือข้อเสนอนั้นถูก เพราะยังไม่มีใครพิสูจน์ว่ามันผิด หรือเถียงว่าบทตั้งหรือข้อเสนอนั้นผิด เพราะยังไม่มีใครพิสูจน์ว่ามันถูก แต่ความโง่ของเราในการที่จะพิสูจน์ว่าข้อเสนอนั้นถูกหรือไม่ถูก หาได้ก่อให้เกิดการยอมรับว่า บทตั้งหรือข้อเสนอนั้นถูกหรือผิดไม่ ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้มักเอามาใช้กันมากที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางจิต การส่งความรู้สึกติดต่อกัน (โทรจิต) หรืออะไร ๆ ทำนองนั้นแหละ ซึ่งเป็นกรณีที่หาหลักฐานที่ชัดเจนแจ่มแจ้งจริงๆ มาคัดค้านหรือสนับสนุนไม่ได้ นำแปลกมากที่มีคนที่มีความรู้ดี ๆ เป็นจำนวนมากชอบใช้การเถียงแบบนี้ ดังเช่นนักศึกษาวิทยาศาสตร์ยืนยันว่า พวกที่เชื่อถือภูตผีปิศาจ หรือแอบอ้างว่าสามารถส่งความรู้สึกติดต่อกันได้นั้น เป็นผู้ผิดโดยเหตุผลง่าย ๆ เพียงว่า ยังไม่มีใครยอมรับความจริงข้อนั้นเป็นทางการ

บางทีก็อ้างว่า **Argumentum ad hominem** ชนิด abusive นั้นไม่ใช่ปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทเมื่อนำไปใช้ในศาลเพื่อกล่าวหาว่า คำให้การของพยานนั้นไม่ถูกต้อง อาจเป็นความจริงพอดูทีเดียว เพราะอาจก่อให้เกิดความสงสัยว่าคำให้การของพยานนั้นอาจไม่จริงก็ได้ ถ้าผู้นั้นสามารถพิสูจน์ได้ว่า พยานนั้นเป็นคนโกหก หรือเป็นพยานเท็จชั้นยอดทีเดียว ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ว่า พยานนี้เป็นคนชอบโกหกจริง ๆ ก็จะทำให้คำให้การของเขามีน้ำหนักลดลงไปด้วย แต่ถ้าหากว่าใครจะถือเอาเรื่องนี้เป็นเหตุแล้วสรุปเอาว่า คำให้การของพยานนั้นผิด ทำให้เรื่องที่เขาให้การไว้นั้นเท็จ แทนที่จะสรุปเพียงว่า คำให้การของเขาไม่ได้ก่อให้เกิดความจริงเลยละก็ การให้เหตุผลนั้นย่อมผิดพลาด คือ เป็นปฏัจฉนาที่หรือทุตรรกบทชนิดเถียงจากอวิชาคือ ความไม่รู้ ความผิดพลาดอย่างนี้มีจริง ๆ มากกว่าที่คิดว่าจะมี

ในสถานการณ์บางอย่าง ดูจะปลอดภัยกว่า ถ้าจะสันนิษฐานว่า "ถ้า"

เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นจริง ควรจะหาผู้สอบสวนที่มีคุณสมบัติดีมาค้นคว้าหาพยานหลักฐานให้ได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ จะมีเหตุผลสมบูรณ์กว่าที่จะถือว่าการที่หาทางพิสูจน์เรื่องที่เกิดขึ้นไม่ได้เท่ากับเป็นการยอมรับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น แม้ว่าการพิสูจน์แบบนี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งอวิชาแต่ตั้งอยู่บนฐานแห่ง **ความรู้** ว่า ถ้ามันได้เกิดขึ้นจริง ๆ เราก็คงรู้แล้ว

๖. การเถียงแบบขอความเห็นใจ (Argumentum ad Misericordiam)

: ปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ มักนิยมใช้กันเมื่อขอความเห็นใจเพื่อได้รับรองบทสรุปของตน ปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ส่วนมากมักใช้กันตามโรงเรียน เมื่อทนายจำเลยไม่คำนึงถึงความจริงของคนดีและแสวงหาวิธีที่จะทำให้พวกผู้พิพากษาเกิดความเห็นอกเห็นใจแล้วปล่อยจำเลยไป ทนายไม่พยายามพิสูจน์ว่าจำเลยผิดหรือถูก แต่ใช้คำพูดที่จะทำให้ผู้พิพากษาเกิดความเห็นอกเห็นใจอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงตัวบทกฎหมาย ตามหลักตรรกศาสตร์ถือว่าการเถียงแบบนี้เป็นปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทอย่างหนึ่ง เพราะทนายพยายามยกข้ออ้างต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อสรุปให้เห็นว่า จำเลยเป็นคนไร้เดียงสา

“การเถียงแบบขอความเห็นใจ” นี้ บางทีก็เอามาใช้ในเรื่องที่น่าเศร้าที่สุดคือ เคยมีคดีว่า เด็กคนหนึ่งกำลังถูกไต่สวนในคดีอาชญากรรมที่ทารุณโหดร้ายที่สุด โดยเขาได้เอาขวานจามศีรษะมารดาและบิดาของตนเสียยับเยินเมื่อมาถึงศาลเห็นว่าศาลมีพยานหลักฐานต่าง ๆ มากมายที่รัดตัวจนดินไม่หลุดจึงได้ขอความกรุณาต่อศาลให้ลดหย่อนผ่อนโทษให้โดยอ้างว่าเพราะ **ตนเป็นกำพร้าทั้งพ่อและแม่อยู่แล้ว**

๗. การเถียงแบบขอประหามติ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างมหาชน

(Argumentum ad Populum) : ปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ บางครั้งก็ให้บทนิยามว่าเป็นปฏัจฉาที่หรือทุตรรกบทชนิดที่มุ่งก่อให้เกิดการเรียกร้องที่เร้าอารมณ์ให้เกิด **“แก่ประชาชน”** เพื่อให้การสรุปซึ่งปราศจากการเถียงที่สมเหตุสมผลของตนชนะ แต่การให้บทนิยามแบบนี้ก็กว้างเกินไป เพราะมันได้รวมการเถียงหรือโต้แย้งแบบ ad Misericordiam แบบ ad Hominem ชนิด Abusive

และปฏจฉวที่หรือทุตรรกบทที่ไม่ถูกเรื่องถูกรวอื่น ๆ เกือบทั้งหมดเข้าไว้ด้วย เราอาจให้บทนิยามปฏจฉวที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ให้กระชับเข้าไว้ด้วย ก็คือ **การพยายามที่จะให้มหาชนยอมรับบทสรุปของตน โดยการทำให้เกิดความเห็นพ้องร่วมกับความคิดของตน** วิธีนี้เหมาะสำหรับโฆษณาชวนเชื่อ พวกก่อการพวกปลุกระดม และพวกหาคะแนนเสียง เมื่อต้องการรับภาระที่จะทำให้ประชาชนเห็นร่วมด้วย หรือคัดค้านเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นักโฆษณาทาเสียงมักจะหลีกเลี่ยงวิธีที่จะต้องใช้แรงงานมากในการรวบรวมและเสนอหลักฐานหรือการเถียงอย่างไ้เหตุผลเสีย แล้วใช้วิธีรวบรัดที่สุด นั่นคือ **การเถียงแบบขอปะชามติ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างมหาชน** นี้

ถ้ามีการเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ถ้าเขาไม่เห็นด้วยเขาก็จะแสดงความสงสัยในเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่เยี่ยม” นั้น ว่าจะได้ผลหรือแล้วก็ยกย่องความคิดใน “การคงรักษาแบบเดิมไว้” แต่ถ้าเขาเห็นด้วยกับการนั้น เขาก็ให้เหตุผลว่าเพื่อความเจริญก้าวหน้าและคัดค้านพวก “หัวคร่ำครึ” เราจะเห็นว่า เขาได้ใช้คำต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่ามีความอิจฉาริษยาอยู่ในที่ โดยไม่พยายามให้เหตุผลเข้าตัดลืนเรื่องนั้น ๆ เลย เทคนิคแบบนี้อาจจะใช้จริง ใช้แดรวงหรืออะไรก็ตาม ที่จะช่วยเร้าอารมณ์ของประชาชนให้ตื่นเต้นเข้าประกอบด้วยก็ได้

เราจะเห็นว่าปฏจฉวที่หรือทุตรรกบทแบบนี้ได้รับการยกย่องจากพวกที่ขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ และนักโฆษณาสินค้ายุคปัจจุบันอยู่เกือบเสมอกับวิจิตรศิลป์ทีเดียว ความพยายามต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ ก็ทำไปเพื่อก่อให้เกิดการประสานกันระหว่างสินค้าที่โฆษณากับวัตถุประสงค์ที่เราหวังจะได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ เช่น การบริโภคอาหารชนิดนั้น ๆ แสดงว่าเป็นคนรักชาติ การใช้สบู่ยี่ห้อนั้น ๆ เวลาอาบน้ำ แสดงว่าเป็นคนที่ฉลาด นาฏดนตรีเรื่องนี้รายการก็เท่านั้น บริษัทนั้นเป็นผู้จัดรายการการโฆษณาประกอบภาพประชาชนที่ใช้ผลิตภัณฑ์สินค้าที่ประกาศนั้น มักจะทำเป็นรูปผู้ที่สวมเสื้อผ้า และอยู่ในท่าที่เขาคำนวณแล้วว่า จะทำให้ลูกค้าทั่ว ๆ ไปนิยมชมชื่น ชายหนุ่มที่ใช้สินค้าอย่างนั้น เขาก็จะทำให้มีหน้าตาแจ่มใส ออกมายิ้มได้ ถ้าท่านชอบขับรถเร็ว

ก็จะได้รับคำประกันจากบริษัทที่ผลิตว่า รถของเขาเป็นรถที่ดีที่สุดและเขาจะหาทาง“พิสูจน์” คำยืนยันของเขาโดยมีหญิงสาว ๆ ที่สวย ๆ หลายคนต่างนุ่งน้อยห่มน้อยเรียงรายรอบรถของเขา หรือเขาอาจโฆษณาว่านางสาวจักรวาลชอบวิทยุยี่ห้อนั้น ดาราภาพยนตร์ ๙ ใน ๑๐ คนชอบใช้สบู่ยี่ห้อนี้ แชมป์เวิลด์ชอบเครื่องดื่มยี่ห้อนั้น เป็นต้น

ถ้าหากว่านักโฆษณาสินค้าเหล่านี้พยายามพิสูจน์ว่า ผลิตภัณฑ์ของตนทำหน้าที่ของมันได้อย่างดีดังที่ได้โฆษณาไว้ วิธีพิจารณาของเขาก็นับว่าเป็นตัวอย่างที่วิเศษแล้ว สำหรับเรื่องการเถียงแบบของประชาคมติ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างมหาชนนี้ นักการเมืองที่กำลังโฆษณาหาเสียงย่อมจะ “เถียง” หรือ “โต้แย้ง” ว่า เขาควรจะได้รับคะแนนเสียง เพราะ “ทุก ๆ คน” กำลังลงคะแนนให้เขา มีผู้บอกเราว่า อาหารชนิดนั้น ๆ หรือบุหรี่ยี่ห้อนั้น ๆ หรือรถยนต์ยี่ห้อนั้น ๆ “ดีที่สุด” เพราะอเมริกาขายได้มากที่สุดหรือความจริงเรื่องนั้น “จะต้องถูก” เพราะ “ทุกคนรู้จักมันดี” แต่การที่ประชาชนยอมรับนโยบายนั้น หาได้พิสูจน์ว่านั่นเป็นความฉลาดไม่ การใช้ผลิตภัณฑ์อย่างใดอย่างแพร่หลายนั้น หาได้พิสูจน์ว่าผลิตภัณฑ์อย่างนั้นเป็นที่น่าพอใจไม่ การที่มีผู้ยอมรับกันโดยทั่วไปนั้น หาได้หมายความว่าเรื่องนั้นจะต้องถูกเสมอไปไม่ การเถียงทำนองนี้เรียกว่า “ปลุกฉวาทิหรือทุตรรกบทแบบของประชาคมติหรือแบบอ้างมหาชน”

๘.. การเถียงแบบอ้างทศปาโมกษ์ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างความยำเกรง (Argumentum ad Verecundium) : การเถียงหรือโต้แย้งแบบนี้ เป็นการเถียงแบบอ้างทศปาโมกษ์ คืออ้างบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นหลัก เพื่อให้ประชาชนยอมรับหรือเห็นด้วยกับการสรุปของตน การเถียงหรือโต้แย้งแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นปลุกฉวาทิหรือทุตรรกบทจริง ๆ เสมอไป เพราะการอ้างทศปาโมกษ์หรือหลักฐานที่เชื่อถือได้ และเป็นที่ยอมรับนับถือกันแต่ละสาขาวิชานั้น ทำให้คำพูดของเขามีน้ำหนักมาก และก่อให้เกิดพยานหลักฐานที่ถูกเรื่องถูกราวเวลาชาวบ้านเถียงหรือโต้แย้งกันเกี่ยวกับเรื่องทางฟิสิกส์ ถ้าใครคนหนึ่งจะอ้างทฤษฎีของไอน์สไตน์มายืนยันเหตุผลของเขา นั้นก็นับว่าสมควรอยู่มาก

แม้ว่าข้อนั้นจะได้พิสูจน์ประเด็นที่กำลังเถียงหรือโต้แย้งกันก็ตาม แต่ก็เป็นการยืนยันเรื่องที่เถียงหรือโต้แย้งกันนั้นได้จริง ๆ แต่ในกรณีที่ผู้เชี่ยวชาญถกเถียงหรือโต้แย้งกันในสาขาวิชาที่ตนชำนาญแล้ว การอ้างชื่อผู้ใดผู้หนึ่งมาสนับสนุนคำพูดของตนย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ควร ในเรื่องนี้ ความจริงและเหตุผลเท่านั้นที่มีน้ำหนักใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ ในกรณีอย่างนี้ การอ้างหลักฐานหรือชื่อคนอื่นมาสนับสนุนการเถียงหรือการโต้แย้งของตน ถือว่าเป็นหลักฐานที่ไม่มีคุณค่าอะไรเลย

แต่เมื่อเราอ้างผู้อื่นเพื่อให้เป็นหลักฐาน สำหรับประกอบความคิดเห็นในเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตความรู้ของตน การอ้างนั้นจัดเป็นปฏจนาทิหรือทุตรรกบทแบบอ้างทศปาโมกษ์หรืออ้างความยำเกรง แต่การเอาชื่ออาจารย์ต่าง ๆ มาอ้างในการถกเถียงหรือโต้แย้งในเรื่องที่อาจารย์เหล่านั้นมิได้มีความเชี่ยวชาญย่อมก่อให้เกิดการผิดพลาดได้ เช่น ในการถกเถียงหรือโต้แย้งกันเรื่องศาสนา ถ้าใครคนหนึ่งจะยกความเห็นของ ดาร์วิน (Darwin) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ใหญ่ทางชีววิทยามาอ้าง ข้ออ้างนั้นจัดเป็นข้ออ้างที่ผิดพลาด การอ้างความเห็นของนักฟิสิกส์ที่สำคัญ ๆ เช่น ไอน์สไตน์ (Einstein) มาใช้ยุติการโต้เถียงในเรื่องเกี่ยวกับการเมืองหรือการเศรษฐกิจนั้น ก็ถือว่าเป็นการอ้างที่ผิดพลาดเช่นกัน

“ป้าย” โฆษณาลิ้นคำยอมเป็นตัวอย่างในเรื่องความผิดพลาดนี้ได้เสมอ เช่น เราเถียงกันในเรื่องการสูบบุหรี่ว่า บุหรี่ยี่ห้อไหนดีที่สุดเพราะนักมวยแชมป์เปี้ยนโลกหรือแชมป์เปี้ยนนักแข่งรถชมเชยว่าดีที่สุด และมีใครมารับรองกับเราว่า น้ำมันใสมือยี่ห้อไหน ๆ ดีกว่า เพราะนักวิ่งโอลิมปิกหรือดารากาพย์นิยมใช้กัน แน่ละ การโฆษณาเช่นนั้นก็เท่ากับการอ้างคนใหญ่คนโตหรือคนมีชื่อเสียงจึงจัดอยู่ในประเภท การเถียงแบบขอประมาติ หรือ การโต้แย้งแบบอ้างความยำเกรง แต่ถ้าหากว่าบทตั้งหรือข้อเสนอของเขา “ถูกต้อง” โดยการอ้างเอา “ทศปาโมกษ์” ซึ่งผู้เชี่ยวชาญคนละเรื่องเป็นพยานนั้น จัดเป็น ปฏจนาทิหรือทุตรรกบทชนิดเถียงแบบอ้างทศปาโมกษ์.

แบบฝึกหัดที่ ๑

เรายังไม่มีการจัดประเภทปฏิจจสมุทฺถิหรือเหตุที่ต่างกันให้เด็ดขาดลงไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิธีที่จะก่อให้เกิดการให้เหตุผลผิดๆ นั้นหาขอบเขตมิได้ ดังนั้น จึงดูไม่สำคัญอะไรนักในอันที่จะบอกชื่อชนิดปฏิจจสมุทฺถิหรือเหตุที่ต่างกัน ขอให้ดูให้เห็นเพียงเป็นการให้เหตุผลที่พื้นผิวและมันจะทำให้เราเข้าใจผิดอย่างไรเท่านั้นก็พอแล้ว ในข้อความแต่ละตอนๆ ข้างล่างนี้ จงตรวจสอบดูวิธีการให้เหตุผลว่ามีปฏิจจสมุทฺถิหรือเหตุที่ต่างกันอยู่ตรงไหนบ้าง และมันจะทำให้เราเข้าใจผิดได้อย่างไร ถ้าเป็นไปได้ จงบอกชนิดแห่งปฏิจจสมุทฺถิด้วย.

๑. ใครก็ตามที่เกิดในสกุลต่ำเป็นคนที่ไม่ดี
ความดีทั้งปวงเกิดจากคนที่เกิดในสกุลต่ำ
เพราะฉะนั้น ความดีทั้งปวงเกิดจากคนที่เกิดในสกุลต่ำ
๒. สมาชิกสภาสูงทั้งปวงเป็นพวกกริปปลิกันและดีโมแครต
นายจอห์น โจนส์ เป็นสมาชิกสภาสูง
เพราะฉะนั้น นายจอห์น โจนส์ เป็นพวกกริปปลิกัน และ ดีโมแครต
๓. ควรอนุญาตให้นักศึกษาดูตำราได้ในระหว่างสอบ เพราะศิษย์แพทย์ยัง
ต้องใช้เอกสารช่วยในการทำศัลยกรรม ทนายความยังมีความ
ไว้วางใจในการสอบสวน ช่างไม้ยังมีพิมพ์เขียว (บลูพริ้นต์) ไว้วางใจในเวลา
สร้างบ้าน แล้วทำไมเล่าจึงไม่ควรอนุญาตให้นักศึกษาดูตำราในระหว่าง
เวลาสอบบ้าง
๔. จากความไม่มีอะไร ก็มีอะไรเกิดขึ้น
การสร้างสรรค (ของพระเจ้าเป็นเจ้า) เรานิยามความว่า เป็นการเกิดจาก
ความไม่มีอะไร
เพราะฉะนั้น การสร้างสรรคก็คือความไม่มีอะไรนั่นเอง

๕. ช้างใหญ่เป็นสัตว์ที่ใหญ่ชนิดหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ช้างเล็ก ก็คือ สัตว์เล็ก ๆ ชนิดหนึ่ง

๖. ข้อความต่อไปนี้ได้มาจากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง อยู่ในคอลัมน์ของหาย และของที่หาได้แล้วที่คอลัมน์ของหายมีข้อความว่า : Lost : One umbrella by an old man with a curved ivory head.

๗. หิมะกำลังตก หรือหิมะไม่ได้ตก อย่างใดอย่างหนึ่ง

หิมะกำลังตก

เพราะฉะนั้น หิมะไม่ได้ตก

๘. ยิ่งท่านศึกษามากเท่าใด ท่านก็จะรู้มากเท่านั้น

ยิ่งท่านรู้มากเท่าใด ท่านก็จะลืมมากเท่านั้น

ยิ่งท่านลืมมากเท่าใด ท่านก็รู้น้อยเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ยิ่งท่านศึกษามากเท่าใด ท่านก็จะรู้น้อยเท่านั้น

๙. คนทุก ๆ คนมีบิดามารดา ๒ คน มีปู่ ย่า ตา ยาย ๔ คน มีปู่ทวด ย่าทวด ตาทวด ยายทวด ๘ คน ฯลฯ ดังนั้น ยิ่งนับถอยหลังไปมากเท่าใด ก็ยิ่งมีบรรพบุรุษมากเท่านั้น จากความจริงข้อนี้แหละ ข้าพเจ้าขอสรุปเป็น ๒ ประการ คือ :

(๑) พลเมืองกำลังลดลง และ

(๒) มนุษยชาติไม่ได้เริ่มต้นด้วยคนเพียง ๒ คนเท่านั้นเลย

๑๐. พวกคริสตังควรรับศีลบ่อย ๆ

การวิวาห์เป็นการรับศีลอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น พวกคริสตังควรจะทำการวิวาห์บ่อย ๆ

๑๑. อาชญากรรมเป็นความผิดที่ได้ทำการฝ่าฝืนกฎหมาย ถ้าไม่มีกฎหมายเสียแล้ว ก็คงจะไม่มีอาชญากรรมใด ๆ เลย เพราะฉะนั้น สังคมควรจะเลิกกฎหมายทั้งหมดเสียจะดีกว่า

๑๒. Two halves are better than three quarters.

You go to a university for three quarters.

I go to a university for two halves.

Therefore, I go to a better university.

๑๓. ลูกค้า : คุณเลิฟกั๊งในภัตตาคารนี้หรือ ?

คนรับใช้ : ครับ ผมเลิฟทุก ๆ คน

๑๔. ท่านเลิกเปิดแบบในเวลาสอบไล่แล้วหรือ ?

๑๕. นายแดงให้เหตุผลว่า : “เราต้องการกฎหมายที่เกี่ยวกับการสมรสที่รัดกุมยิ่งกว่านี้”

มีผู้ค้านว่า “เขาจะพอใจกฎหมายนั้นได้อย่างไร ในเมื่อเขายังเป็นโสดอยู่”

๑๖. นางเขียวปกครองนายขาว นายขาวปกครองสภาจังหวัด สภาจังหวัดปกครองประชาชน เพราะฉะนั้น นางเขียวปกครองประชาชน

๑๗. Whatever is worth doing is worth doing well.

Robbery is worth doing well.

Therefore, robbery is worth doing.

๑๘. ไม่มีใครเลยที่จะเห็นว่าเป็นอาชญากรรม ถ้าหากว่าคนดังหลายร้อยคนทำงานเพื่อสร้างลูกระเบิดสักลูกหนึ่ง เพื่อฆ่าคนเป็นพัน ๆ คน แล้วทำไมมันจึงเป็นอาชญากรรมแก่ข้าพเจ้าเล่าในเมื่อข้าพเจ้าฆ่าคนเพียงคนเดียวเท่านั้น

๑๙. ได้มีรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า อดีตดาราดังคนหนึ่งได้กลายเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทางศาสนาฉบับหนึ่ง และเขาสามารถทำให้มันจำหน่ายได้มากขึ้นกว่าเดิมจากพิมพ์คราวละ ๑,๐๐๐ ฉบับ มาเป็นคราวละ ๓๕,๐๐๐ ฉบับ สมาชิกที่บอกรับทั้งหลายไม่ชอบวิธีที่เขาทำหนังสือพิมพ์เลย เพราะเขาชอบเอาภาพผู้หญิงสวย ๆ มาพิมพ์ลงใน

หนังสือพิมพ์นั้นเสมอ บรรณาธิการได้ตอบว่า : ข้าพเจ้าจะคงพิมพ์ภาพหญิงสาวสวย ๆ ณ ที่ที่สมควรต่อไป ความจริงแล้ว คน ๓๕,๐๐๐ คนนั้นก็ไม่ว่าจัดเป็นคนที่ผิดได้เลย

๒๐. ประชาชนชาวอเมริกัน ๑๒ เปอร์เซนต์ เลี้ยงสหรัฐอเมริกาได้ทั้งประเทศ ประชาชนชาวรัสเซีย ๘๕ เปอร์เซนต์ ถูกบังคับให้เลี้ยงประเทศรัสเซียทั้งประเทศ เพราะฉะนั้นประชาชนชาวรัสเซียที่เหลืออีก ๑๕ เปอร์เซนต์ ย่อมมีจำนวนมากกว่าประชาชนอเมริกันที่เหลืออีก ๘๘ เปอร์เซนต์
๒๑. ความแตกต่างกันระหว่างพวกนายทุน กับ พวกคอมมิวนิสต์อาจมีดังนี้ : พวกนายทุนรักเงินเหนือสิ่งอื่นใด พวกคอมมิวนิสต์รักมนุษยชาติ เพราะฉะนั้น พวกนายทุนย่อมใส่กุญแจเก็บเงินไว้ พวกคอมมิวนิสต์ก็ย่อมใส่กุญแจเก็บมนุษยชาติไว้
๒๒. ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่า โดยเหตุที่มนุษยชาติเป็นตัวแทนที่เสรี เพราะฉะนั้น ระบบวิสาหกิจที่เสรีจึงนับว่าเป็นเพียงระบบเดียวเท่านั้นที่สอดคล้องต้องกันกับธรรมชาติของมนุษย์
๒๓. นายสมศักดิ์ได้กล่าวแก้ข้อหาว่า หนังสือพิมพ์เดี๋ยวนี้นำตัวเป็นเสมือนผู้พิพากษา ขอให้จับเขาได้เลย และมาวิเคราะห์ว่าบทความที่เขาเขียนนั้นหมิ่นประมาทจริงหรือไม่ และขอยืนยันว่าเขาไม่ผิดร้อยเปอร์เซนต์
๒๔. พ่อได้บอกลูกชายให้ไปเปิดตู้เย็นดูว่ามีน้ำแข็งหรือไม่ พอลูกเปิดตู้เย็นแล้วก็ร้องบอกพ่อว่า “พ่อ พ่อ น้ำแข็งหมดแล้ว”
๒๕. ดาของเขา ก็จงไปยังสาวใช้ที่เข้ามาอยู่ใหม่
๒๖. คุณอาบน้ำทำโน
๒๗. คำว่า “แล้ว” เมื่อลงท้ายกริยา ย่อมทำให้กริยานั้นเป็นอดีตกาล เพราะฉะนั้น ข้อความว่า “คุณสุลักษณ์ต้องเสียแล้ว” จึงเป็นประโยคอดีตกาลของ “คุณสุลักษณ์ต้องเสีย”
๒๘. คำว่า “แล้ว” เมื่อลงท้ายกริยา ย่อมทำให้กริยานั้นเป็นอดีตกาล เช่น

“เขากินข้าวแล้ว” เป็นอดีตกาลของ “เขากินข้าว” ดังนั้น ประโยคว่า “นางสาวประเทืองโฉมท้องเสียแล้ว” จึงเป็นประโยคอดีตกาลของ “นางสาวประเทืองโฉมท้องเสีย”

๒๙. คำว่า “สาว” เป็นปฏิภาคชนิดขัดกันกับคำว่า “แก่” เช่น “หญิงสาว” ขัดกันกับ “หญิงแก่” ดังนั้น “ท้องสาว” ก็เป็นปฏิภาคชนิดขัดกันกับ “ท้องแก่” ด้วย

๓๐. นายแพทย์ไปฉีดยาที่โรงพยาบาล

ข้าพเจ้าไปฉีดยาที่โรงพยาบาล

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าเป็นนายแพทย์

๓๑. นายแดงได้แถลงต่อศาลว่า เขาขอยืนยันว่าเขาไม่ผิด ๑๐๐%

๓๒. คนที่จะแต่งงานกันควรมีรสนิยมตรงกัน นาย ก ชอบเป็นโสด นางสาว ข ก็ชอบเป็นโสด เพราะฉะนั้น นาย ก กับนางสาว ข ควรแต่งงานกัน

๓๓. นายสมศักดิ์ ถาม นางสาวสุทธิโสภาว่า “คุณมีท้องกับผมใช่ไหม”

๓๔. ยานี้กินแล้วแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน

๓๕. ยานี้กินหลังอาหารและก่อนเข้านอนทุกครั้ง

แบบฝึกหัดที่ ๒

จงพิจารณาคำปราศรัยเกี่ยวกับโหราศาสตร์ต่อไปนี้ จงบอกด้วยว่า ข้อความตอนไหนที่ท่านเห็นว่าเป็นปฤจฉาหรืออุตรรกบท ทำไมท่านจึงเห็นว่าเป็นปฤจฉาหรืออุตรรกบท หรือจงเขียนนิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับคำปราศรัยนี้โดยทั่ว ๆ ไป :-

“ข้าพเจ้าอยากจะพูดเรื่องโหราศาสตร์ให้ท่านฟังเพียงย่อ ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อยากระบายถึงรากฐานของโหราศาสตร์ บางทีนักโหราศาสตร์ที่ไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์ ก็มักจะอ้างว่า ดาวฤกษ์และดาวเคราะห์ทั้งหลาย บังคับการกระทำทุกอย่างของเรา ในฐานะที่เป็นนักโหราศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์ ภาระประการแรกสำหรับข้าพเจ้าก็คือ จะต้องพยายามแก้ความเข้าใจผิดนี้ให้ถูกต้องเสียก่อน ดวงดาวทั้งหลายมิได้**บังคับ** การกระทำของเรา มัน**เร่งเร้า** การกระทำของเราต่างหาก ตรงนี้มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายทั้งปวงก็คงมีปัญญาสุมลึกซึ่งพอที่จะเข้าใจได้โดยไม่ต้องให้ข้าพเจ้าต้องหยุดเพื่ออธิบายอีก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะพูดต่อไปเกี่ยวกับว่าเราทราบได้อย่างไรว่า ดวงดาวทั้งหลายได้**เร่งเร้า**การกระทำของเรา และเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าดวงดาวทั้งหลายเหล่านั้น**เร่งเร้า**การกระทำของเราอย่างไร

ออกจะแปลกอยู่พอสมควรที่ข้อสนับสนุนความจริงเกี่ยวกับโหราศาสตร์ที่เป็นประการสำคัญนั้น เพิ่งจะเป็นที่ทราบกันจริง ๆ เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง นับว่าเป็นเวลาหลายพันปีหลังจากที่มนุษย์เราได้เริ่มปฏิบัติและฝึกฝนเกี่ยวกับศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของเรานี้ วิชาฟิสิกส์ในปัจจุบันนี้สอนเราว่าดวงดาวทั้งหลายเป็นเทหวัตถุที่มหึมาทีเดียว บางคนว่ามีขนาดและมวลสาร ใหญ่กว่าและมากกว่าดวงอาทิตย์ของเราหลายพันเท่าทีเดียว ที่นี้เทหวัตถุอันมหึมาเหล่านี้ จะส่งการสั่นสะเทือนออกมาติดต่อกันเป็นประจําอยู่ตลอดเวลา ถ้าท่านไปถามนักดาราศาสตร์คนใดก็ตาม เขาจะบอกท่านเป็นต้นว่า ดวงดาวทั้งหลายเป็นแหล่ง

ของแสงคอสมิกที่มีพลังงานที่เราเรียกกันว่าอิเล็กตรอนโวลต์สูงอย่างประหลาด ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะสันนิษฐานว่าแสงคอสมิกเป็นเพียงการสั่นสะเทือน ชนิดที่ต่างจากที่ดวงดาวทั้งหลายได้ปล่อยออกมาเท่านั้น หรือแม้เพียงสันนิษฐานว่าแสงคอสมิกเป็นแสงที่แรงกล้าที่สุด พวกนักโหราศาสตร์ได้รู้มาหลายร้อยปีแล้วว่า พลังแห่งการสั่นสะเทือนของดวงดาวนั้นยิ่งใหญ่เพียงใด การค้นพบใหม่เกี่ยวกับพลังต่าง ๆ ทำนองนี้ ในสมัยปัจจุบันนี้ ไม่ได้ทำให้พวกเราารู้สึกแปลกประหลาดอะไรเลย

ที่นี้ก็มีปัญหาว่า อะไรเล่าที่เกี่ยวข้องกับการสั่นสะเทือนเหล่านี้ เคยปรากฏกับท่านบ้างไหมว่า ร่างกายมนุษย์เราเป็นเครื่องมือที่รับรู้อารมณ์ได้ดีเพียงไร และสำหรับเรื่องจิตใจและระบบประสาทนั้น ท่านจะต้องทราบเป็นอย่างดีมานานแล้ว จิตใจและระบบสมองเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่ซับซ้อนที่สุด และแสดงอาการตอบโต้มากที่สุด สามารถจะเอนเอียงไปได้ เพราะอุดมคติหรือคำพูดของใครสักคนที่ตายไปตั้งนานแล้วได้อย่างทรงพลังที่สุด ถ้าท่านไม่เชื่อข้าพเจ้าละก็ จงไปหานักสรีรวิทยาหรือนักจิตวิทยา และถามเขาเกี่ยวกับการที่หัวใจและสมองของเราทำงานอย่างเครื่องจักรที่เดียวเถิด

ต่อไป ขอให้เราเอาข้อเท็จจริง ๒ ประการมารวมเข้าด้วยกัน ข้อเท็จจริงประการแรก ก็คือ พลังที่มีอยู่ในการสั่นสะเทือนที่ดวงดาวส่งออกมา นั้นจะคำนวณหรือประมาณมิได้ และข้อเท็จจริงประการที่ ๒ ก็คือว่า จิตใจและระบบประสาทของมนุษย์นั้น เป็นเครื่องจักรที่บอบบางอย่างที่สุด และจะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้เร็วที่สุด ใครก็ตามที่มีจิตใจเป็นปกติดี จะปฏิเสธความเหมือนกันที่ว่า เครื่องมือที่แบบบางเช่นนั้นควรจะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ที่พลที่มหึมามหาศาลเช่นนั้นได้อย่างไรกัน? ไม่ใช่เครื่องบันทึกแผ่นดินไหวที่ฟอร์ดแฮมหรือที่ดัลตันที่กแผ่นดินไหวในทะเลญี่ปุ่นเข้าไว้แน่นอนเหลือเกินที่ว่า เครื่องบันทึกแผ่นดินไหวยังไม่รับรู้อารมณ์ได้รวดเร็วเท่ากับจิตใจของมนุษย์เลย แผ่นดินไหวที่สำคัญยิ่งใหญ่มากที่สุดจะเอามาเทียบในด้านกำลังแห่งการสั่นสะเทือนที่ออกจากดวงดาวแล้ว ย่อมเทียบกันไม่ได้เลย

ดังนั้น ก็พอจะถือเป็นเหตุผลได้ว่า การสันนิษฐานอย่างมหาศาลของ ดาวฤกษ์ และดาวเคราะห์ทั้งหลายที่อยู่เหนือเรานั้น คงจะได้ลิขิตอะไรบางอย่างไว้ในชีวิตของมนุษย์แต่ละคนอย่างแน่นอน ความจริงเกี่ยวกับโหราศาสตร์ก็คือความจริงข้อนี้ที่ว่า : อิทธิพลที่ได้สร้างสรรค์บุคลิกภาพของมนุษย์ให้เป็นอย่าง ๆ กัน เหล่านี้ได้มีการตรวจสอบค้นคว้ากันมาหลายศตวรรษแล้ว ดังนั้นโหราศาสตร์จึงถือว่าเป็นศาสตร์ที่มีความจริงศาสตร์หนึ่ง บุคลิกภาพของเด็ก ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ทุก ๆ คน ซึ่งเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาตั้งแต่เกิดนั้นก็เทห์สวรรค์นี้แหละได้ประทานมาให้เฉพาะคน ๆ ตั้งแต่เวลาที่เด็กเกิดทีเดียว หลักการข้อนี้มีคุณประโยชน์มากในการที่จะอธิบายว่า ทำไมคน ๒ คนจึงมีได้เหมือนกันจริง ๆ แม้แต่เด็กแฝดก็ไม่เหมือนกันจริง ๆ เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่า เวลาเกิดไม่ตรงกันทีเดียว การที่เวลาผิดไปเพียง ๒-๓ นาที ก็ทำให้ภาพดวงดาวนั้นเปลี่ยนไปอย่างมากมาย ที่นี้เราจะทราบได้ว่าโหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความจริง ถ้าเราให้เขาดูวงชะตาของเรา แล้วทายไม่ถูกต้องตรงกับชีวิตจริง ๆ ละก็ อาจเป็นเพราะเราบอกเวลาเกิด หรือสถานที่เกิดผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปเป็นแน่

ผู้ที่ไม่ชอบวิชาโหราศาสตร์ บางทีอาจจะกล่าวออกมาจากความไม่ชอบว่า ความห่างไกลของดวงดาวย่อมเป็นการเพียงพอ ที่จะทำให้ผลแห่งการสันนิษฐานของมันลดน้อยลงไปก็ได้ ข้อนี้อาจแสดงให้เห็นว่าผิดได้ง่ายประการแรก ก็เพราะว่าอากาศระหว่างโลกกับดวงดาวต่าง ๆ นั้นเกือบจะเป็นสุญญากาศ ว่างเปล่าพอที่จะทำให้การสันนิษฐานนั้นผ่านมาได้เกือบจะเรียกว่าไม่ขาดตกบกพร่องเลย ประการที่ ๒ งานการแสดงที่เมืองซิดนีย์ ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ นั้น ก็ใช้แสงแห่งความสว่างจากดาวอาร์กตุรัสที่มากกระทบเซลล์โฟโตอิเล็กทริกเปิดงาน ถ้าดวงดาวที่อยู่ห่างไกล เช่น ดาวอาร์กตุรัส สามารถเปิดงานแสดงที่มัลรัฐอิลลินอยส์ ดูจะเป็นการประมาทมากเกินไปที่จะกล่าวว่า “ดวงดาวอยู่ไกลเกินไปที่จะมีผลสะท้อนมาถึงชีวิตของเราได้.”

ภาคผนวก

ข้อความที่คัดมาจากคำอธิบาย

ของ เซนต์ โทมัส อะควินัส

เกี่ยวกับเรื่อง Posterior Analytics

ของ

อะริสโตเติล

บทที่ ๑

๑. ดังที่อะริสโตเติลได้กล่าวไว้ในตอนต้น แห่งเรื่อง *Metaphysics* ว่า มนุษยชาติย่อมดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยอาศัยศิลปะและเหตุผล ในเรื่องที่จะทำให้เห็นข้อนี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง อะริสโตเติลได้กล่าวถึงสภาวะลักษณะ ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์ดิรัจฉาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าการกระทำของสัตว์ทั้งหลายนั้นเกิดจากสัญชาตญาณตามธรรมชาติ ส่วนการกระทำของมนุษย์อาศัยเหตุผลเป็นเครื่องตัดสิน ดังนั้น ศิลปะต่างๆ จึงทำหน้าที่อำนวยความสะดวก และจัดระเบียบเพื่อให้การกระทำของมนุษย์สำเร็จลงได้สมดังที่มุ่งมาดปรารถนา ตามความเป็นจริงแล้ว ถ้าว่าโดยย่ออีกก็ต้องว่า ศิลปะ ก็คือ การจัดเหตุผลให้เป็นระเบียบโดยเฉพาะไปตามวิถีทางที่การกระทำของมนุษย์อาจบรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ตั้งมั่นโน้ประณิธานไว้ โดยการจำกัดให้แน่นอนลงไป

ที่นี้ เหตุผลมิใช่ว่าจะไม่อาจบัญชาการการกระทำแห่งอำนาจเบื้องต้นของมนุษย์เท่านั้นก็หาได้ แต่ยังไม่อาจบัญชาการการกระทำของตนเองอีกด้วย การสะท้อนให้เห็นภาพตนเองนั้น ความจริงเป็นเรื่องที่นับว่าเป็นธรรมดาสามัญสำหรับอำนาจแห่งพุทธิปัญญาของมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะพุทธิปัญญาย่อมเข้าใจตัวมันเอง และในทำนองเดียวกัน เหตุผลก็ย่อมสามารถให้เหตุผลเกี่ยวกับการกระทำของมันเองได้ ดังนั้น เหตุผลโดยอาศัยการให้เหตุผลเกี่ยวกับการกระทำที่ต้องใช้กำลังนั้น ได้กะศิลปะแห่งการก่อสร้างเป็นต้น ซึ่งทำให้มนุษย์กระทำการในเรื่องนี้ได้ง่าย และในวิถีทางที่มีระเบียบ ฉันทิใด กันับว่าเป็นความจำเป็นที่เราจะต้องมีศิลปะสำหรับที่จะบัญชาการ การกระทำแห่งเหตุผลจริง ๆ ซึ่งในการให้เหตุผลนั้น จะทำให้มนุษย์สามารถดำเนินการให้เหตุผลไปในวิถีทางที่มีระเบียบโดยไม่ผิดพลาด ฉันทินั้น

๒. ศิลปะอย่างนี้ คือ ตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการให้เหตุผล ตรรกศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการให้เหตุผลเพียงเพราะว่ามัน

เกี่ยวกับการให้เหตุผลเท่านั้น เพราะการให้เหตุผลนั้นเป็นธรรมดาสามัญในศิลปะทั้งมวล แต่เป็นเพราะว่ามันเกี่ยวกับตัวการให้เหตุผลนั่นเอง ในฐานะที่เป็นเนื้อหาที่เหมาะสมแห่งตัวมันเอง

๓. ดังนั้นจึงถือว่า วิชาตรรกศาสตร์ เป็นศิลปะเหนือศิลปะทั้งหลาย เพราะมันบัญชาการเราในการให้เหตุผล ซึ่งจากการใช้เหตุผลนี้แหละ ศิลปะทั้งหลายทั้งปวงย่อมดำเนินไปได้ดังนั้น ส่วนต่าง ๆ ของวิชาตรรกศาสตร์ จึงต้องตรงกับการให้เหตุผลที่ต่าง ๆ กัน

๔. การให้เหตุผลมีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน ๒ ประการแรกเป็นการให้เหตุผลที่เป็นการเข้าใจชนิดหนึ่ง

การใช้พุทธิปัญญาประการแรก ก็คือ การเข้าใจสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ หรือ **ไม่สักระ** โดยอาศัยการใช้พุทธิปัญญาแบบนี้ จะต้องคิดว่าสิ่งหนึ่งนั้น คืออะไร...อะริสโตเติลได้กล่าวถึงลัทธิความเห็นที่เกี่ยวกับการให้เหตุผลชนิดนี้ไว้ในหนังสือ **Categories** ของท่านแล้ว

การใช้พุทธิปัญญาประการที่ ๒ คือ **นิพนธ์** ได้แก่ การรวม กับ วิภาค ได้แก่ การแบ่ง สิ่งที่เราเข้าใจ ซึ่งในการรวมและการแบ่งนั้น ย่อมมีความถูกต้องและความผิดอยู่ด้วย อะริสโตเติลได้กล่าวถึงลัทธิความเห็นที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือเรื่อง **On Interpretation** ของท่านแล้ว

การใช้พุทธิปัญญาประการที่ ๓ ก็คือ **การใช้พุทธิปัญญาเกี่ยวกับการให้เหตุผลอย่างที่เราเห็นได้อย่างเด่นชัด** คือ การดำเนินการอย่างยืดยาวจากสิ่งหนึ่งไปยังอีกสิ่งหนึ่งเพื่อที่จะได้บรรลุถึงความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราไม่ทราบมาก่อน โดยอาศัยสิ่งที่เราทราบมาก่อนแล้วเป็นหลัก งานเกี่ยวกับตรรกศาสตร์ของอะริสโตเติลที่เหลือนั้น ยังจะให้การให้เหตุผลแบบนี้ทั้งสิ้น

๕. เราควรสังเกตไว้ว่า การให้เหตุผลทั้งหลายนั้น ในบางแง่ก็คล้าย ๆ กับการเอาธรรมชาติมาใช้ ดังนั้น ในกรณีนี้ ศิลปะย่อมเลียนแบบธรรมชาติมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งนี้ การกระทำของธรรมชาตินั้นมีความแตกต่างกันอยู่ ๓ ประการด้วยกัน ในบางกรณี **ธรรมชาติก็ทำไปตามความจำเป็น** คือ จำ

เป็นต้องทำ ซึ่งในวิธีนี้จะไม่มีความผิดพลาดเลย ในกรณีอื่น ๆ **ธรรมชาติก็ทำ** หน้าที่ของมันไปตามปกติ แต่บางทีก็ผิดพลาดไปบ้างเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ในกรณีหลังนี้ จึงมีวิธีปฏิบัติการของธรรมชาติอยู่ ๒ อย่าง : คือ อย่างหนึ่งซึ่ง เกิดมากที่สุดในการณืที่เมื่อสัตว์ที่สมบูรณ์ชนิดหนึ่งเกิดมาจากฟิซ และอีกอย่าง หนึ่ง ก็ในเวลาที่ธรรมชาติทำให้บางสิ่งบางอย่างไม่เจริญก้าวหน้า เพราะความ บกพร่องแห่งหลักการบางอย่าง เช่น เมื่อธรรมชาติได้สร้างสัตว์มหัศจรรย์ขึ้น มาเป็นต้น

ความแตกต่างกัน ๓ ประการนี้ จะพบว่ามียอยู่ในเรื่องการให้เหตุผลซึ่ง ได้นำเอาความจำเป็นเข้ามา ซึ่งความจำเป็นนี้จะทำให้คนไม่ต้องผิดหวังใน การที่จะได้บรรลุถึงความจริง ความแน่นอนแห่งศาสตร์จะได้รับก็ต้ออาศัย กระบวนการแห่งการให้เหตุผลแบบนี้ ยังมีกระบวนการให้เหตุผลแบบอื่นอีก แบบหนึ่งที่อนุมานถึงความจริงเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่จำเป็นจะต้อง เป็นความจริงเสมอไป กระบวนการการให้เหตุผลแบบที่ ๓ ก็คือกระบวนการ ที่มีการให้เหตุผลที่ขาดตกบกพร่องในด้านคุณภาพ ในเมื่อเพ่งถึงความจริง ทั้งนี้เพราะเราได้มีการฝ่าฝืนหลักการบางอย่าง ซึ่งเราควรจะใช้เป็นข้อ สังเกตในการให้เหตุผลนั้น

๖. ตรรกศาสตร์ส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการอย่างแรก เรียกว่าแบบ “Judicative” หรือ **แบบพินิจัย** ทั้งนี้เพราะว่าได้บรรลุถึงการตัดสินที่มีความ แน่ตามแบบวิทยาศาสตร์ และโดยเหตุที่เราไม่สามารถที่จะมีการพินิจัยเกี่ยว กับผลต่าง ๆ ได้อย่างแน่นอนโดยไม่ต้องแยกออกจากหลักการที่ ๑ ตรรกศาสตร์ ส่วนนี้เรียกว่า “Analytics” หรือ **แบบวิเคราะห์** นั่นคือส่วนที่แยกแยะออก ที่นี้ความแน่นอนแห่งการพินิจัยที่จะบรรลุถึงได้โดยอาศัยการแยกแยะนั้น ย่อม เกิดจากแบบแห่งปรตธานุमानอย่างเดียว และ **Prior Analytics** ซึ่งเกี่ยวกับ ปรตธานุमानอย่างสมบูรณ์แบบนั้น ก็เกี่ยวกับแบบนี้หรือเกิดจากเนื้อหาด้วย ทั้งนี้เพราะเราใช้ญัตติหรือประพจน์ในตัวเองและที่จำเป็น และหนังสือชื่อ **Pos-terior Analytics** ซึ่งเกี่ยวกับปรตธานุमानแบบสาธกนั้นเกี่ยวกับแบบนี้ด้วย

ตรรกศาสตร์ส่วนที่เรียกว่า “inventive” นั้น เกี่ยวกับการบวนการให้เหตุผลแบบที่ ๒ ทั้งนี้เพราะว่าความแน่นอนหาได้เกิดจากการประดิษฐ์ขึ้นมาเสมอไปไม่ ดังนั้น ที่เราต้องการการตัดสินใจ ก็เพื่อที่จะได้รับความแน่นอนเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดจากการค้นพบในสิ่งที่เกี่ยวกับธรรมชาติซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนใหญ่นั้น ย่อมมีการก้าวไปเป็นขั้น ๆ (เพราะอำนาจของธรรมชาติยิ่งมากเท่าใด เมื่อเพ่งถึงผลแล้ว ก็ยิ่งมีความผิดพลาดน้อยลงเท่านั้น) ข้อนี้ฉันใด ในกระบวนการแห่งการให้เหตุผลซึ่งไม่แน่นอนในทุกวิถีทาง ก็ย่อมมีการก้าวไปเป็นขั้น ๆ ให้สอดคล้องต้องกันกับขีดขั้นแห่งความแน่นอนฉันนั้น ดังนั้น แม้ว่าเราจะบรรลุถึงวิทยาศาสตร์โดยวิธีนี้ไม่ได้ แต่บางทีโดยอาศัยวิธีนี้แหละ ย่อมทำให้เราบรรลุถึงศรัทธาหรือความคิดเห็นได้ ทั้งนี้เพราะว่าความอาจเป็นไปได้แห่งญัตติหรือประพจน์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นต้นเค้าแห่งการให้เหตุผล ในกรณีนี้ เหตุผลย่อมโน้มเอียงไปยังส่วนหนึ่งแห่งความขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง แต่ยังไม่เป็นเรื่องง่ายเลยสำหรับกรณีอื่น เรื่อง Topics หรือ Dialectics นี้ อะริสโตเติลกล่าวถึงปรัถฐานมาน หรือรูปปริณัยแบบวาทวิจารณ์ ซึ่งดำเนินการจากญัตติที่อาจเป็นไปได้

แต่บางที เราก็ไม่สามารถที่จะบรรลุถึงศรัทธาความเชื่อถือ หรือความคิดเห็นอย่างสมบูรณ์แบบได้ นอกจากว่าจะบรรลุถึงความสงสัยชนิดหนึ่ง ซึ่งในความสงสัยนั้น เหตุผลหาได้โน้มเอียงไปทางส่วนหนึ่งแห่งความขัดแย้งกันทั้งหมดไม่ ทั้ง ๆ ที่เหตุผลนั้นจะโน้มเอียงไปยังสิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่งก็ตาม Rhetoric หรือ วาทศาสตร์ ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการให้เหตุผลชนิดนี้

แต่บางทีก็มีการกำหนดค่าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งตั้งอยู่บนมูลฐานแห่งการแก้ปัญหา หรือการตกลงใจบางอย่างซึ่งทำให้สิ่งหนึ่งโน้มเอียงไปสู่การขัดแย้งกันส่วนหนึ่ง ดังเช่นในเวลาที่ทำให้มนุษย์รังเกียจอาหารบางอย่าง ถ้าหากว่าเขาได้รับอาหารนั้น ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับอะไรบางอย่างที่น่ารังเกียจ Poetics เป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้เหตุผลชนิดนี้ ทั้งนี้เพราะว่าจินตกวีจะนำเราไปสู่อะไรบางอย่างที่เป็นกุศลโดยอาศัยการแสดงที่เหมาะสม

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องปรัชญาที่เกี่ยวกับการให้เหตุผล ทั้งนี้เพราะการนำสิ่งหนึ่งมาจากอีกสิ่งหนึ่งนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุผล.

ส่วนแห่งตรรกศาสตร์ที่เกี่ยวกับกระบวนการการให้เหตุผลแบบที่ ๓ เรียกว่า **Sophistic** หรือ **แบบโซฟิสต์** (ซึ่งเป็นกระบวนการการให้เหตุผลที่มีเหตุผลขาดตกบกพร่องในด้านคุณภาพ ในเมื่อเพ่งถึงความจริง ทั้งนี้เพราะว่าได้มีการยืนยันหลักการบางอย่าง ซึ่งควรจะได้นำมาใช้ในการให้เหตุผลนั้น) อริสโตเติลได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชื่อ **Sophistical Refutations**ของท่านแล้ว.

หนังสืออ้างอิง

๑. **ตรรกวิทยา เล่ม ๑**, พระกวีวรรณ, แผนกธรรมวิจย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๐๖.
๒. **ตรรกวิทยา**, ขุนประเสริฐสุภมาตราช, สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์ จำหน่าย, พ.ศ. ๒๔๙๔.
๓. **มทิตล**, “เถียงอย่างบ้า ๆ” โดย “โยนก” จัดทำโดยคณะนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา ปี พ.ศ. ๒๕๐๒.
๔. **สมังคตวิลาสินี**, อรรถกถาสีลขันธวรรค, ที่มณิกาย ภาค ๑, ชำระโดย พระเทพโมลี เขมจารีเถระ, มหมากุฏราชวิทยาลัย จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๔๖๓.
๕. **หลักการไต่สวน**, สวามี สัตยานันท ปุรี, สำนักพิมพ์คลังวิทยา จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๔๙๕.
๖. *A college Logic*, Introduction to the Study of Argument and Proof, by Alburey Castell, New York : The Macmillan Company, 1959.
๗. *A Modern Elementary, Logic* by L. Susan Stebbing, revised by C.W.K. Mundle, London : Methuen & Co. Ltd., 1961
๘. *An Introduction to Logic*, by David Mitchell, London : Hutchinson University Library, 1967.
๙. *Buddhist Logic*, Vol. I, by Th. Stcherbatsky, photomachine reprinted by Mouton & Co., 'S-Gravenhage, 1958.
๑๐. *Introduction to Logic*, by Irving M. Copi, New York : The Macmillan Company, 1959.
๑๑. *Logic*, the Art of Defining and Reasoning, by John A. Oesterle, Ph. D., New Jersey : Perntice-Hall, Inc., 1963.
๑๒. *Philosophy*, Man's Search for Reality, “Logic and Clear Thinking”, by I. Levine, London : Odhams Press Ltd.

๑๓. *Practical Logic*, by Monroe C. Beardsley, New York : Prentice-Hall, Inc., 1952.
 ๑๔. *The Basic Work of Aristotle*, edited by Richard McKeon, New York : Random House, fifteenth printing, copyright 1941.
 ๑๕. *The Dialogues of Plato*, Vol. II, translated into English by B. Jowett, M.A., New York; Random House, fourteenth printing, copyright, 1892.
-

ศัพท์บัญญัติตรรกศาสตร์ สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

A

abbreviated syllogism	รูปปริญญย่อ, ปริตตานุমানย่อ, ตรรกบทย่อ
abstraction	การถอนนามธรรม
absurdity	ความขัดกับเหตุผล, ความไร้สาระ
absurdity, principle of reduction to	หลักการพิสูจน์ให้เห็นว่าขัดกับเหตุผล
accent, fallacy of	การเน้นผิดที่
accident	จรสมบัติ
ad baculum, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างอำนาจ(เข้าข่ม)
ad hoc, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างเฉพาะเรื่อง
ad hominem, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างตัวบุคคล
ad ignorantiam, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างความไม่รู้
ad populum, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างมหาชน
ad verecundium, argumentum	การโต้แย้งแบบอ้างความยำเกรง
alternation	การเลือก
alternation (in square of opposition)	การคล้อยตาม(ในเรื่องจัดรัสแห่งความตรงข้าม)
alternative	ประพจน์คล้อยตาม
alternative proposition	ประพจน์เลือก, ญัตติเลือก, ประโยคตรรกเลือก
ambiguity	ความกำกวม
amphiboly	ความกำกวม(เกี่ยวกับการผูกประโยค)
analogate	สิ่งเปรียบเทียบ
analogation	ลักษณะสมานัตตะ

analogous
analogue
analytical definition

argumentation
- demonstrative
- dialectical
- poetic
- rhetoric

Aristotelian sorites

artificial sign

assertion

asymmetry

สมานัตตะ

สิ่งเปรียบเทียบ

การนิยามแบบวิเคราะห์, บทนิยามแบบ
วิเคราะห์

การโต้แย้ง, วิธีการให้เหตุผล

- แบบสาธิต
- แบบวิภาษวิธี
- แบบกวี
- แบบวาทศิลป์

การให้เหตุผลต่อเนื่องแบบอะริสโตเติล

นิมิตที่กำหนดขึ้น (มีความหมายคล้าย
conventional sign)

การยืนยัน

อสมมาตร

B

begging the question, fallacy of

ทูลตรรกบทแบบอ้างตัวปัญหา

C

capacity

categorical proposition

category

circular argument

circular definition

collective supposition

commutation, principle of

วิสัยสามารถ

ประพจน์เด็ดขาด, ญัตติเด็ดขาด, ประโยค
ตรรกเด็ดขาด

ปหารณะ (มีความหมายเหมือน
predicament)

การโต้แย้งวกวน, ข้อโต้แย้งวกวน, การให้
เหตุผลวกวน

การนิยามวกวน, บทนิยามวกวน

การสมมุติรวม, ข้อสมมุติรวม
หลักการสับเปลี่ยน

complex	เชิงซ้อน
composite expression	นิพจน์เชิงประกอบ
compound proposition	ประพจน์เชิงผสม, ญัตติเชิงผสม, ประโยคตรรกเชิงผสม
compound syllogism	รูปนิรนัยเชิงผสม, ปรัถถานุমানเชิงผสม, ดรรกบทเชิงผสม
conditional proposition	ประพจน์ที่มีเงื่อนไข, ญัตติที่มีเงื่อนไข, ประโยคตรรกที่มีเงื่อนไข
conjunctive proposition	ประพจน์เชื่อม, ญัตติเชื่อม, ประโยคตรรกเชื่อม (มีความหมาย เหมือน copulative proposition)
connotation	สามัญลักษณะ (มีความหมายเหมือน intension)
consequent	ข้อตาม, อนุบท
consistency	ความกลมกลืน, ภาวะแนบเนียน
contingent proposition	ประพจน์ไม่ตายตัว, ญัตติไม่ตายตัว, ประโยคตรรกไม่ตายตัว
contradiction	ความขัดแย้งกัน
contradictory	ขัดแย้งกัน
contraposition	การวิปริวรรต
contrary	ขัดกัน
convention	สัญญา
conventionalism	ลัทธิสัญญนิยม
conventional sign	นิมิตตามสัญญนิยม
conversion	การปริวรรต
copula	ตัวเชื่อม
copulative proposition	ประพจน์เชื่อม, ญัตติเชื่อม, ประโยคตรรกเชื่อม (มีความหมาย เหมือน conjunctive proposition)

counter-dilemma
credendum

ข้อแย้งอุกโตโกฏ, ข้อแย้งทวีบท
สิ่งที่ต้องเชื่อ

D

deduction
definiendum
definiens
definition
definition, analytical
definition, circular
definition, etymological
definition, extensional
definition, intensional
definition, intensive
definition, nominal
definition, ostensive
definition, stipulative
definition, verbal

การนิรนัย
ศัพท์นิยาม
บทนิยาม
การนิยาม, บทนิยาม
การนิยามแบบวิเคราะห์,
บทนิยามแบบวิเคราะห์
การนิยามวากวน, บทนิยามวากวน
การนิยามโดยยกรากศัพท์,
บทนิยามโดยยกรากศัพท์
การนิยามแบบอุปลักษณะ,
บทนิยามแบบอุปลักษณะ
การนิยามแบบสามัญลักษณะ,
บทนิยามแบบสามัญลักษณะ
การนิยามแบบสามัญลักษณะ,
บทนิยามแบบสามัญลักษณะ
การนิยามโดยยกศัพท์,
บทนิยามโดยยกศัพท์ (มีความหมาย
เหมือน verbal definition)
การนิยามโดยยกตัวอย่าง,
บทนิยามโดยยกตัวอย่าง
การนิยามเฉพาะกรณี,
บทนิยามเฉพาะกรณี
การนิยามโดยยกศัพท์,
บทนิยามโดยยกศัพท์ (มีความหมาย
เหมือน nominal definition)

demonstration

การสาธก, สาธกโวหาร

denotation

วิสามานยลักษณะ, อุปลักษณะ

description

การพรรณนา, พรรณนาโวหาร

dialectic

วาทวิจารณ์, วิชาวิธี, ตรรกศาสตร์
(ใช้ในยุคกลาง)

dichotomy

ทวิวิภาค

dictum de nullo

ข้อความปฏิเสธทั่วไป

dictum de omni

ข้อความยืนยันทั่วไป

dictum simpliciter

ข้อความทั่วไป

differentia

ลักษณะต่าง

dilemma

อุกโตโกฏ, ปัญหาอุกโตโกฏ, ทวิบท

disjunction

การเลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง (มีความ
หมายเหมือน inclusive alternation)

disjunctive proposition

ประพจน์เลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง, ญัตติ
เลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง, ประโยค
ตรรกเลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง

disposition

อุปนิสัย

distribution

การกระจาย

distributive term

คำกระจาย, พจน์กระจาย

division

วิภาค

doctrinaire

ผู้เคร่งลัทธิ

E

enthymeme

รูปนัยย่อ, ปรัตถานุমানย่อ,
ตรรกบทย่อ (มีความหมายเหมือน
abbreviated syllogism)

epicheirema

รูปนัยขยาย, ปรัตถานุমানขยาย,
ตรรกบทขยาย

equivalence

ความสมมูล

๕๒๒

ครุศาสตร์

equivocal	ยุคลัดตะ
equivocation	ลักษณะยุคลัดตะ
essence	สารัตถะ
etymological definition	การนิยามโดยยกรากศัพท์, บทนิยามโดย ยกรากศัพท์
evaluation	การประเมินค่า
exclusive alternation	การเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง
exclusive alternative	ทางเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง
ex hypothesi	จากสมมุติฐาน
ex parte	จากฝ่ายเดียว
experimentum crucis	การทดลองขั้นเด็ดขาด
exponible proposition	ประพจน์ที่ชี้แจงได้, ญัตติที่ชี้แจงได้, ประโยคตรรกที่ชี้แจงได้
expression, composite	นิพจน์เชิงประกอบ
expression, vocative	อาลปนะ
extension	การขยาย, ภาคขยาย, อุปลักษณ์, วิสามานยลักษณ์ (มีความหมาย เหมือน denotation)
extensional definition; extensive definition	การนิยามแบบอุปลักษณ์, บทนิยามแบบ อุปลักษณ์

F

fact	ข้อเท็จจริง
fallacy	ทุตรรกบท
falsity	ความเท็จ
figure	รูปลักษณ์
figure of syllogism	รูปลักษณ์แห่งรูปนิรนัย, รูปลักษณ์แห่ง ปรัตถานุมาน, รูปลักษณ์แห่งตรรกบท
formal sign	นิมิตตามแบบ

G

generalization

สามัญกรณ์

genus

สกุล

Goclenian sorites

การให้เหตุผลต่อเนื่องแบบโกคลินิอุส

H

hypothetical proposition

ประพจน์เชิงสมมุติฐาน, ญัตติเชิงสมมุติฐาน, ประโยคตรรกเชิงสมมุติฐาน

hypothetical syllogism

รูปนิรนัยเชิงสมมุติฐาน, ปรตถาณูมานเชิงสมมุติฐาน, ตรรกบทเชิงสมมุติฐาน

I

identity

เอกลักษณ์

immediate proposition

ประพจน์ตรง, ญัตติตรง, ประโยคตรรกตรง

imperative proposition

ประพจน์สั่ง, ญัตติสั่ง, ประโยคตรรกสั่ง

implicant

ประพจน์คล้ายตาม (มีความหมายเหมือน alternative)

implication

การคล้ายตาม

implication (in square of opposition)

การคล้ายตาม(ในเรื่องจตุรัสแห่งความจริงข้าม [มีความหมายเหมือน alternation (in square of opposition)])

impossible matter

เนื้อหาที่เป็นไปไม่ได้

impossible proposition

ประพจน์ที่เป็นไปไม่ได้, ญัตติที่เป็นไปไม่ได้, ประโยคตรรกที่เป็นไปไม่ได้

inclusive alternation

การเลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง (มีความหมายเหมือน disjunction)

inclusive alternative

ทางเลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง

induction

การอุปนัย

ineffability

การอธิบายไม่ได้

inference	การอนุมาน
instantiation	วิสามัญกรณ์
intension	สามัญลักษณ์ (มีความหมายเหมือน connotation)
intensional definition;	การนิยามแบบสามัญลักษณ์,
intensive definition	บทนิยามแบบสามัญลักษณ์
invalid	ไม่สมเหตุสมผล
invalidity	ความไม่สมเหตุสมผล
inversion	การอุปวรรต
irrelevance, fallacy of	ทุตรรกบทนอกประเด็น

L

logic	ตรรกศาสตร์
logomachy	พจนพิพาท

M

major premise; major premiss	ข้อตั้งหลัก, สถานบทหลัก, ข้ออ้างหลัก
major term	คำหลัก, พจน์หลัก
matter	เนื้อหา
mediate proposition	ประพจน์อ้อม, ญัตติอ้อม, ประโยคตรรกอ้อม
metaphor	คำอุปมา, อุปมา
middle term	คำกลาง, พจน์กลาง
minor premise; minor premiss	ข้อตั้งรอง, สถานบทรอง, ข้ออ้างรอง
minor term	คำรอง, พจน์รอง
mood of syllogism	แบบแห่งรูปนิรนัย, แบบแห่งปรดิถานุमान, แบบแห่งตรรกบท
multivocal	อเนกัตถะ

natural sign

necessary proposition

nominal definition

obversion

opposition

opposition, privative

opposition, relative

opposition, square of

ostensive definition

paralogism

particular proposition

passivity

predicable

predicament

predicate

premise; premiss

privative opposition

probandum

property

proposition

N

นิมิตตามธรรมชาติ

ประพจน์ที่จำเป็น, ญัตติที่จำเป็น, ประโยค
ตรรกที่จำเป็น

การนิยามโดยยกศัพท์, บทนิยามโดยยก
ศัพท์ (มีความหมายเหมือน
verbal definition)

O

การอุปวิวรรต

ความตรงข้าม

ความตรงข้ามแบบไม่สมบูรณ์

ความตรงข้ามแบบสัมพัทธ์

จัดรัสแห่งความตรงข้าม

การนิยามโดยยกตัวอย่าง,
บทนิยามโดยยกตัวอย่าง

P

ทุตรรกบท(โดยไม่เจตนา)

ประพจน์เฉพาะราย, ญัตติเฉพาะราย,
ประโยคตรรกเฉพาะราย

ภาวะเชิงรับ

คำนิเทศ

ปหารณะ(มีความหมายเหมือน category)

ภาคนิเทศ

ข้อตั้ง, สถานบท, ข้ออ้าง

ความตรงข้ามแบบไม่สมบูรณ์

ประพจน์ที่ต้องพิสูจน์

สภาวะลักษณะ

ประพจน์, ญัตติ, ประโยคตรรก

proposition, alternative

ประพจน์เลือก, ญัตติเลือก,

ประโยคตรรกเลือก

proposition, categorical

ประพจน์เด็ดขาด, ญัตติเด็ดขาด,

ประโยคตรรกเด็ดขาด

proposition, compound

ประพจน์เชิงผสม, ญัตติเชิงผสม,

ประโยคตรรกเชิงผสม

proposition, conditional

ประพจน์ที่มีเงื่อนไข, ญัตติที่มีเงื่อนไข,

ประโยคตรรกที่มีเงื่อนไข

proposition, conjunctive

ประพจน์เชื่อม, ญัตติเชื่อม, ประโยคตรรก

เชื่อม (มีความหมายเหมือน

copulative proposition)

proposition, contingent

ประพจน์ไม่ตายตัว, ญัตติไม่ตายตัว,

ประโยคตรรกไม่ตายตัว

proposition, copulative

ประพจน์เชื่อม, ญัตติเชื่อม, ประโยคตรรก

เชื่อม (มีความหมายเหมือน

conjunctive proposition)

proposition, disjunctive

ประพจน์เลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง, ญัตติ

เลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง, ประโยค

ตรรกเลือกอย่างน้อยหนึ่งอย่าง

proposition, exponible

ประพจน์ที่ชี้แจงได้, ญัตติที่ชี้แจงได้,

ประโยคตรรกที่ชี้แจงได้

proposition, hypothetical

ประพจน์เชิงสมมุติฐาน, ญัตติเชิงสมมุติ

ฐาน, ประโยคตรรกเชิงสมมุติฐาน

proposition, immediate

ประพจน์ตรง, ญัตติตรง, ประโยคตรรกตรง

proposition, imperative

ประพจน์สั่ง, ญัตติสั่ง, ประโยคตรรกสั่ง

proposition, impossible

ประพจน์ที่เป็นไปไม่ได้, ญัตติที่เป็นไปไม่ได้,

ประโยคตรรกที่เป็นไปไม่ได้

proposition, mediate

ประพจน์อ้อม, ญัตติอ้อม,

ประโยคตรรกอ้อม

proposition, necessary

ประพจน์ที่จำเป็น, ญัตติที่จำเป็น,
ประโยคตรรกที่จำเป็น

proposition, particular

ประพจน์เฉพาะราย, ญัตติเฉพาะราย,
ประโยคตรรกเฉพาะราย

proposition, unity of

เอกภาพแห่งประพจน์, เอกภาพแห่งญัตติ,
เอกภาพแห่งประโยคตรรก

proposition, universal

ประพจน์สากล, ญัตติสากล,
ประโยคตรรกสากล

proposition, verifiable

ประพจน์ที่พิสูจน์ได้ว่าจริง,
ญัตติที่พิสูจน์ได้ว่าจริง,
ประโยคตรรกที่พิสูจน์ได้ว่าจริง

Q

quality

คุณภาพ

quantification

การกำหนดปริมาณ

quantifier

ตัวกำหนดปริมาณ

quantity

ปริมาณ

R

rationation

การให้เหตุผลตามแบบ

reasoning

การให้เหตุผล

reduction

การลดทอน

reduction ad absurdum;

การลดทอนลงสู่ความเป็นไปไม่ได้,

reduction to absurdity

การพิสูจน์โดยอ้างความขัดแย้ง

refutation

การหักล้าง

relation

ความสัมพันธ์, สัมพันธภาพ

relative opposition

ความตรงข้ามแบบสัมพัทธ์

S

sequence	อนุบรรพ
sign	นิมิต
sign, artificial	นิมิตที่กำหนดขึ้น (มีความหมายคล้าย conventional sign)
sign, conventional	นิมิตตามสัญญานิยม (มีความหมายคล้าย artificial sign)
sign, formal	นิมิตตามแบบ
sign, natural	นิมิตตามธรรมชาติ
sophistical reasoning	การใช้เหตุผลหลอกกล้อ
sorites	การให้เหตุผลต่อเนื่อง
sorites, Aristotelian	การให้เหตุผลต่อเนื่องแบบอะริสโตเติล
sorites, Goctenian	การให้เหตุผลต่อเนื่องแบบโกคเตนียุส
species	ชนิด
specific difference	ความผิดแผกเฉพาะ
sqaure of opposition	จัตุรัสแห่งความตรงข้าม
stipulative definition	การนิยามเฉพาะกรณี,
	บทนิยามเฉพาะกรณี
subalternation (in square of opposition)	การคล้อยตามล่าง, ความแย้งกัน (ในเรื่องจัตุรัสแห่งความตรงข้าม)
subalternative	ประพจน์คล้อยตามล่าง, ญัตติคล้อยตามล่าง, ประโยคตรรกคล้อยตามล่าง; ประพจน์แย้งกัน, ญัตติแย้งกัน, ประโยคตรรกแย้งกัน, (มีความหมายเหมือน subimplicant)
sub-contrary proposition (in square of opposition)	ประพจน์ขัดกันบางส่วน, ญัตติขัดกันบางส่วน, ประโยคตรรกขัดกันบางส่วน (ในเรื่องจัตุรัสแห่งความตรงข้าม)
subdivision	อนุวิภาค, การแบ่งย่อย

subimplicant

ประพจน์คล้ายตามล่าง, ญัตติคล้ายตามล่าง, ประโยคตรรกคล้ายตามล่าง; ประพจน์แย้งกัน, ญัตติแย้งกัน, ประโยคตรรกแย้งกัน (มีความหมายเหมือน subalternative)

subimplication (in square of opposition)

การคล้ายตามล่าง, ความแย้งกัน(ในเรื่องจัตุรัสแห่งความตรงข้าม) [มีความหมายเหมือน subalternation (in square of opposition)]

substance

สาระ, แก่น

superalternation (in square of opposition)

การคล้ายตามบน (ในเรื่องจัตุรัสแห่งความตรงข้าม) [มีความหมายเหมือน superimplication (in square of opposition)]

superalternative

ประพจน์คล้ายตามบน, ญัตติคล้ายตามบน, ประโยคตรรกคล้ายตามบน (มีความหมายเหมือน superimplicant)

superimplicant

ประพจน์คล้ายตามบน, ญัตติคล้ายตามบน, ประโยคตรรกคล้ายตามบน, (มีความหมายเหมือน superalternative)

superimplication (in square of opposition)

การคล้ายตามบน (ในเรื่องจัตุรัสแห่งความตรงข้าม) [มีความหมายเหมือน superalternation (in square of opposition)]

supposition

การสมมุติ, ข้อสมมุติ

syllogism

รูปนิรนัย, ปรัตถานุमान, ตรรกบท

syllogism, abbreviated

รูปนิรนัยย่อ, ปรัตถานุमानย่อ, ตรรกบทย่อ

syllogism, compound

รูปนิรนัยเชิงผสม, ปรัตถานุमानเชิงผสม, ตรรกบทเชิงผสม

๕๓๐

ตรรกศาสตร์

sylllogism, figure of

รูปลักษณะแห่งรูปนิรนัย, รูปลักษณะแห่ง
ปรัตถานุমান, รูปลักษณะแห่งตรรกบท

sylllogism, hypothetical

รูปนิรนัยเชิงสมมุติฐาน, ปรัตถานุমানเชิง
สมมุติฐาน, ตรรกบทเชิงสมมุติฐาน

sylllogism, mood of

แบบแห่งรูปนิรนัย, แบบแห่งปรัตถานุমান,
แบบแห่งตรรกบท

syncategorematic word

คำประสม

T

term

พจน์, คำ

term, distributive

คำกระจาย, พจน์กระจาย

term, major

คำหลัก, พจน์หลัก

term, middle

คำกลาง, พจน์กลาง

term, minor

คำรอง, พจน์รอง

term, undistributive

คำไม่กระจาย, พจน์ไม่กระจาย

total analogy

แนวเทียบเบ็ดเสร็จ, ข้อเปรียบเทียบ
เบ็ดเสร็จ

U

undistributive term

คำไม่กระจาย, พจน์ไม่กระจาย

unity of proposition

เอกภาพแห่งประพจน์, เอกภาพแห่งญัตติ,
เอกภาพแห่งประโยคตรรก

universal

สากล, สิ่งสากล

universal proposition

ประพจน์สากล, ญัตติสากล,
ประโยคตรรกสากล

univocal

เอกัตถะ

univocation

ลักษณะเอกัตถะ

V

valid	สมเหตุสมผล
validity	ความสมเหตุสมผล
verb copula	กริยาเชื่อม
verbal definition	การนิยามโดยยกศัพท์, บทนิยามโดย ยกศัพท์, (มีความหมายเหมือน nominal definition)
verifiable proposition	ประพจน์ที่พิสูจน์ได้ว่าจริง, ญัตติที่พิสูจน์ได้ว่าจริง, ประโยคตรรกที่พิสูจน์ได้ว่าจริง
verification	การพิสูจน์ว่าจริง
vicious circle	การให้เหตุผลแบบวนเวียน, เหตุผลแบบวนเวียน
vocative expression	อาลปนะ

W

whole	ส่วนรวม
-------	---------

วรรณคดี

ก

กฎหมาย ๔๑๕, ๔๔๕, ๕๐๐-๕๐๑

กฎแห่งความคิด ๔

กระจาย ๑๗๙

กระจายภาคประธาน ๑๗๙

กระบวนการ ๕, ๒๐, ๔๔๘-๔๔๙,

กระบวนการทางจิต ๔

กรรม ๘๐, ๓๔๖

กรรมกร ๓๖๗, ๔๐๓, ๔๐๖-๔๐๘,

กลาโหม, กระทรวง ๒๑๓

กริยาเชื่อม ๑๔๘, ๑๕๐, ๑๕๓-๑๕๕, ๑๖๑,

๑๗๔-๑๗๕, ๑๘๑-๑๘๒, ๑๘๔,

๒๓๕-๒๓๖, ๓๐๑

กริยา, คำว่า ๑๔๒

กริยาศัพท์ ๑๕๐

กรีก, ชาว ๒

กรีก, นักปราชญ์ ๔๖๑

กรีก, ภาษา ๑๓๑, ๓๘๑

กลอุบาย ๓๔๓

กวี ๑๕๐, ๔๓๑, ๔๕๔, ๔๕๗

กษัตริย์ ๑๘๕, ๔๖๖

กัปตัน ๔๗๓

กัมมันตภาพ ๘๐-๘๑, ๑๐๕

การกระจาย ๑๗๙, ๒๕๑-๒๕๒

การกระทำ ๑๔๗

การกล่าวยืนยัน ๒๕๑

การขยาย ๓๗๐

การขยายความ ๒๔๘

การขยายความหมาย ๓๗๖

การขยายปรัถฐานมาน ๓๗๙

การขัดแย้ง ๑๔๐-๑๔๑

การขัดแย้งกัน ๒๓๗

การเข้าใจผิด ๘๙

การคัดค้าน ๑๘๘, ๒๐๘, ๓๒๒

การคิด ๗-๘

การคุกคามด้วยสงคราม ๔๙๑

การเคลื่อนไหว ๑๔๖

การโฆษณา ๔๔๘

การจงใจ ๓๓

การเจรจา ๓-๔, ๓๗๖

การจำแนก ๑๗๙

การจำแนกภาคประธาน ๑๘๔

การโจมตี ๔๔๒

การใช้สมอง ๓๕

การใช้เหตุผล ๕, ๑๔

การใช้เหตุผลหลอกล่อ ๔๖๑

การเชื่อมต่อ ๓๗๔

การดำเนิน ๑๑๑

การเดินเรือทะเล ๔๗๓

๕๓๔

ครุศาสตร์

การดีกรีดรอง ๗
 การดีกลอง ๔๘๖
 การต่อสู้อย่าง ๑๑๑
 การโต้เถียง ๔๖๓, ๔๖๖, ๔๖๘, ๔๗๔,
 ๔๘๕, ๔๘๘, ๔๘๘
 การโต้แย้ง ๔๙๑, ๔๙๘
 การโต้แย้งกัน ๑๕
 การโต้แย้งแบบอ้างความยำเกรง ๔๙๗
 การโต้แย้งแบบอ้างตัวบุคคล ๔๙๒
 การโต้แย้งแบบอ้างมหาชน ๔๙๕-๔๙๗
 การโต้แย้งแบบอ้างอำนาจเข้าข่ม ๔๙๑
 การถกเถียง ๔๘๙-๔๙๐, ๔๙๘
 การเถียง ๔๙๑-๔๙๓, ๔๙๕-๔๙๗
 การเถียงจากอภิปรัชชา ๔๙๔
 การเถียงโดยโจมตีเรื่องส่วนตัวของผู้เถียง
 ๔๙๒
 การเถียงที่มุ่งไปยังตัวบุคคล ๔๙๒
 การเถียงแบบขอความเห็นใจ ๔๙๕
 การเถียงแบบขอประจักษ์ ๔๙๕-๔๙๘
 การเถียงแบบอ้างความไม่รู้ ๔๘๔
 การเถียงแบบอ้างความยำเกรง ๔๙๘
 การเถียงแบบอ้างทศปาโมกข์ ๔๙๗
 การเถียงแบบอ้างอำนาจ ๔๙๑-๔๙๒
 การทดลอง ๔๙๗
 การทดสอบ ๔
 การทำให้ขัดแย้งกัน ๓๕๕, ๓๕๗, ๓๖๕
 การนิเทศ ๓๖, ๒๕๑
 การนิยามความหมาย ๑๔-๑๕, ๒๙, ๓๖,
 ๗๔, ๙๕, ๑๑๕-๑๑๖, ๑๒๑-๑๒๒,

๑๒๔-๑๒๗, ๑๒๙-๑๓๑, ๑๔๕-
 ๑๔๖, ๑๕๐, ๑๘๕, ๑๙๕, ๒๔๘,
 ๒๕๑-๒๕๒, ๒๘๙, ๒๙๑, ๒๙๖,
 ๓๑๕, ๓๘๙-๓๙๐, ๔๓๔, ๔๔๓,
 ๔๕๕-๔๕๙
 การนิรนัย ๒๙๖
 การบ้านการเมือง ๓๗๑-๓๗๒
 การแบ่งัญัติ ๑๕๕
 การแบ่ง ๙๕, ๘๘, ๙๙, ๑๐๓-๑๐๔,
 ๑๐๗, ๑๑๕, ๑๔๕, ๑๗๖
 การแบ่งทั้งมวล ๑๐๗
 การแบ่งประโยชน์ ๒๙๑-๒๙๒
 การปฏิบัติขั้น ๔๔๔
 การปฏิเสธ ๑๙๕, ๓๗๕, ๓๘๑
 การปฏิเสธชนิดเด็ดขาด ๑๙๒
 การประกอบมโนภาพ ๑๑๔-๑๑๕
 การประจักษ์ ๑๖
 การประนีประนอม ๓๖๖, ๓๘๒
 การประมวง ๑๑๑-๑๑๒
 การประลองความเร็ว ๒๘
 การปริวรรต ๒๔๑, ๒๔๖-๒๕๑, ๒๕๔-
 ๒๕๖, ๒๗๒, ๒๗๘, ๒๘๐, ๒๘๙,
 ๓๕๕-๓๖๓
 การเปรียบเทียบ ๒๓๔
 การเปรียบเทียบความหมาย ๑๒๒
 การเปลี่ยนคุณภาพ ๒๓๔, ๒๓๖-๒๓๗,
 ๒๓๙-๒๔๐, ๒๔๒, ๒๔๖-๒๔๗,
 ๒๔๙, ๒๗๒, ๒๘๐, ๒๘๓
 การเปลี่ยนแปลง ๒๓๕

การเปลี่ยนญาติ ๒๕๑

การเป็นปฏิปักษ์ ๑๘๙-๑๙๐

การเป็นปฏิปักษ์กัน ๘๓, ๑๙๓

การเป็นปฏิปักษ์ชนิดความผิด ๑๙๐

การฝ่าฝืน ๒๓๐, ๓๒๓-๓๒๔

การผูกประโยค ๒๖๕-๒๖๖, ๒๙๑-๒๙๒

การพินิจ ๔๕๖

การพิสูจน์ ๓๗๖, ๔๕๒

การพ่วงพวงที่มีขอ ๑๑๒

การเมือง ๑๐๐-๑๐๑, ๓๑๖, ๓๗๑, ๓๘๕,

๔๕๐, ๔๕๓, ๔๙๘

การเมือง, นัก ๑๘๖

การเมืองระหว่างประเทศ ๔๙๑

การย่อความ ๙๕, ๓๘๙

การย่อเรื่อง ๙๘

การย้อนญาติ ๒๕๑, ๒๕๖

การยิงสลุต ๓๔

การยืนยัน ๑๗๓, ๑๘๘, ๑๙๐-๑๙๑, ๑๙๕,

๒๔๐, ๓๒๒, ๓๗๑, ๓๗๕,

การแยกกัน ๓๗๔

การแยกที่เด็ดขาด ๓๗๔

การแย้งกัน ๑๙๗

การรับศีล ๕๐๐

การรวมปรตถาณมาน ๓๗๗-๓๗๙

การรวมปรตถาณมานเข้าเป็น

หมวดหมู่ ๓๗๗-๓๗๙

การระลึก ๗

การเรียงความ ๓๘๙

การลดทอน ๒๕๕, ๓๕๓, ๓๕๖-๓๕๗,

๓๖๐-๓๖๑, ๔๒๖-๔๒๗, ๔๒๙

การลดทอนปรตถาณมาน ๓๐๙, ๓๕๕

การล่า ๑๑๑-๑๑๒

การล่าสัตว์ ๑๑๑

การล่าสัตว์ชนิดบินได้ ๑๑๑

การล่าสัตว์ที่อยู่ในน้ำ ๑๑๑

การล่าสัตว์น้ำ ๑๑๑

การล่าสัตว์บก ๑๑๑

การล่าสิ่งที่มีชีวิต ๑๑๑

การล่าสิ่งไม่มีชีวิต ๑๑๑

การล้อมคอก ๑๑๒

การล้อมรั้ว ๑๑๒

การล้อมตัว ๔๘๖

การเล่นดนตรี ๖๐

การวิเคราะห์ ๑๓๗, ๑๖๗, ๔๒๒

การวิเคราะห์คำ ๑๓๓

การวิพากษ์วิจารณ์ ๑๒๐

การวิวาท ๕๐๐

การเศรษฐกิจ ๔๙๘

การสะสมอาวุธ ๓๗๔

การสมมุติ ๑๗๑-๑๗๓, ๑๗๖-๑๗๗,

๑๗๙, ๑๘๕, ๑๘๘-๑๙๐, ๒๐๒,

๒๓๓, ๒๔๙, ๓๑๘, ๓๒๗, ๓๓๐

การสมมุติคำกลาง ๓๑๘

การสมมุติชนิดที่ถือเนื้อหาเป็นสำคัญ

๑๗๘, ๑๘๕

การสมมุติชนิดเฉพาะบุคคล ๑๗๘

การสมมุติแบบเฉพาะบุคคล ๑๘๕

การสมมุติแบบพื้นๆ ๑๗๘

๕๓๖

วรรณคดี

การสมมุติที่ไม่เหมาะสม ๑๘๔
 การสมมุติที่เหมาะสม ๑๘๔
 การสมมุติแบบง่าย ๑๗๘
 การสมมุติแบบเฉพาะตัว ๑๗๘
 การสมรส ๕๐๑
 การสร้างสวรรค์ ๔๔๔
 การสรุปความ ๔๔
 การสรุปชนิดอ้อมค้อม ๓๓๑
 การกลับตำแหน่ง ๒๔๗
 การกลับศัพท์ ๒๔๑, ๒๔๖, ๒๔๘-๒๔๒,
 ๒๕๕-๒๕๖, ๒๗๒, ๒๗๘, ๒๘๐,
 ๒๘๓, ๓๕๕, ๔๒๗
 การสันตะเกียน ๕๐๖
 การสาธก ๔๓๐-๔๓๗, ๔๓๙, ๔๕๘,
 การสื่อสารคมนาคม ๔๙๐
 การหาเหตุผล ๑๔๑, ๒๔๒-๒๔๓
 การหาเหตุผลแบบลังการะ ๓๗๕
 การหาเหตุผลแบบอุปนัย ๔๒๖-๔๒๗,
 ๔๒๘
 การให้คำจำกัดความ ๑๕, ๑๙, ๓๖, ๗๔,
 ๑๑๔
 การให้สัมปทาน ๓๖๖
 การให้เหตุผล ๕-๖, ๑๑-๑๒, ๑๕-๑๖,
 ๒๙๑, ๒๕๓-๒๕๔, ๒๙๖, ๓๐๐,
 ๓๐๑, ๓๑๔-๓๑๗, ๓๒๖, ๓๕๗, ๓๖๑,
 ๓๗๐-๓๗๑, ๓๗๔, ๓๘๕, ๓๘๘,
 ๔๒๒-๔๒๓, ๔๒๖, ๔๓๐-๔๓๑,
 ๔๓๘-๔๔๑, ๔๔๕-๔๔๗, ๔๕๕-
 ๔๖๖, ๔๖๘-๔๖๙, ๔๗๔-๔๗๕,

๔๗๗-๔๗๘, ๔๘๐-๔๘๒, ๔๘๔-
 ๔๘๖, ๔๘๙-๔๙๐, ๔๙๒, ๔๙๔,
 ๔๙๙,
 การให้เหตุผลต่อเนื่อง ๓๗๘-๓๘๐
 การให้เหตุผลแบบโกเคลินอุส ๓๘๐
 การให้เหตุผลแบบนิรนัย ๒๔๖
 การให้เหตุผลแบบอะริสโตเติล ๓๗๘-๓๗๙
 การให้เหตุผลแบบอุปนัย ๒๙๖, ๔๒๖-
 ๔๒๗, ๔๒๘
 การให้เหตุผลผิดๆ ๑๐๑
 การออกเสียง ๔๖๘
 การอนุมาน ๒๔๗, ๒๙๓, ๒๙๕-๒๙๖,
 ๔๗๖
 การอภิปราย ๓๗๖
 การอุทธรณ์ ๓๗๑
 การอุเทศ ๑๒๗, ๑๔๔
 การอุปนัย ๒๙๕-๒๙๖, ๔๒๒-๔๒๗,
 ๔๒๘
 การอุปมาน ๒๔๗, ๒๙๕
 การอุปวิวรรต ๒๓๓-๒๓๔, ๒๓๖-๒๔๐,
 ๒๔๒, ๒๔๖-๒๔๗, ๒๔๙, ๒๕๖,
 ๔๐๔
 การไถ ๑๒๑
 การละ ๘๐
 การลามสูตร ๙
 การลามะ, ชาว ๙
 การสาวพัสดร์ ๓๓
 การียการ ๘๐-๘๑, ๑๐๕
 กิเลส ๔๕๗

วรรณคดี

๕๓๗

กุศโลบาย ๔๘๓

กุหลาบทั้งปวงเป็นดอกไม้ ๒๕๖

เกสรุดตสุตร ๙

แกะ ๑๗๗

แกะขาว ๔๗๘-๔๗๙

แกะดำ ๔๗๘-๔๗๙

โกศลนิลุส ๓๘๘

โกศาย ๔๖๖

๗

ขนบธรรมเนียม ๒๕

ขนบธรรมเนียมประเพณี ๒๕

ขนบประเพณี ๒๕, ๓๑, ๓๓

ขนมแข่ง ๓๓

ขัดกัน ๘๖, ๘๘-๘๙, ๕๐๓

ขัดแย้งกัน ๘๓, ๘๘-๘๙, ๑๙๐, ๔๔๗

ข้อความกำกวม ๔๖๓-๔๖๕, ๔๖๘

ข้อความเชิงปฏิเสธ ๑๕๖

ข้อตั้ง ๕

ข้อเท็จจริง ๒๔๖, ๒๕๗

ข้อมูล ๒๔

ข้อวินิจฉัย ๑๖๒, ๑๖๖

ข้ออ้าง ๕, ๔๘๖

ข้อเสนอ ๕, ๒๙๓, ๒๙๗, ๓๐๐, ๓๐๒,

๓๐๔-๓๐๖, ๓๑๐, ๓๑๒, ๓๑๙,

๓๒๑-๓๒๒, ๓๒๗, ๓๒๙-๓๓๒,

๓๓๔, ๓๓๖-๓๓๗, ๓๔๕, ๓๕๑, ๓๕๓,

๓๕๕-๓๕๖, ๓๕๘, ๓๖๐, ๓๖๙-

๓๗๐, ๓๗๒-๓๗๕, ๓๘๐, ๓๘๓,

๔๐๕-๔๐๖, ๔๒๗-๔๒๙, ๔๓๓-

๔๓๕, ๔๓๗-๔๓๘, ๔๔๐-๔๔๑,

๔๕๐, ๔๕๘-๔๕๙, ๔๖๑, ๔๘๓-

๔๘๔, ๔๘๘, ๔๙๒, ๔๙๔, ๔๙๘

ข้อเสนอข้อสุดท้าย ๓๘๐

ข้อเสนอคัดค้าน ๓๒๑, ๓๒๓

ข้อเสนอที่เป็นสากล ๓๗๘

ข้อเสนอที่แสดงเหตุ ๓๗๔-๓๗๖

ข้อเสนอที่เฉพาะเจาะจง ๓๗๘, ๓๘๐

ข้อเสนอที่อาจเป็นไปได้ ๓๗๖

ข้อเสนอที่แสดงเหตุผลหลัก ๓๗๖

ข้อเสนอรอง ๓๐๐-๓๐๑, ๓๑๐, ๓๑๒,

๓๑๔-๓๑๗, ๓๒๐, ๓๒๔-๓๒๕,

๓๒๗, ๓๓๐, ๓๓๖-๓๓๙, ๓๕๐,

๓๕๒, ๓๕๔, ๓๕๖, ๓๕๘-๓๕๙,

๓๖๘-๓๗๓, ๓๗๕-๓๗๖, ๓๗๘-

๓๘๐, ๔๐๕, ๔๖๘-๔๖๙, ๔๘๕

ข้อเสนอรองเชิงคัดค้านบางส่วน ๓๒๔

ข้อเสนอรองเชิงคัดค้านทั่วไป ๓๒๔, ๓๒๖

ข้อเสนอรองชนิดทั่วไป ๓๒๗

ข้อเสนอเชิงยืนยัน ๓๒๘-๓๒๙

ข้อเสนอรองเชิงยืนยันทั่วไป ๓๒๔, ๓๒๖

ข้อเสนอแรก ๓๘๐

ข้อเสนอหลัก ๓๐๑, ๓๐๔-๓๐๗, ๓๑๐,

๓๑๒, ๓๑๘, ๓๒๐, ๓๒๔-๓๒๕,

๓๒๗, ๓๓๐, ๓๓๒, ๓๓๖-๓๓๘,

๓๕๐-๓๕๒, ๓๕๔, ๓๕๖-๓๕๘,

๕๓๘

วรรณคดี

๓๖๓, ๓๖๘-๓๗๐, ๓๗๒, ๓๗๔- ๓๗๖, ๓๗๙-๓๘๐, ๔๐๔-๔๐๕, ๔๖๓, ๔๖๘, ๔๖๙	ของส่วนทั้งมวล ๑๐๓
ข้อเสนอหลักเชิงคัดค้าน ๓๒๘	ข้าราชการ ๓๙๙-๔๐๐, ๔๐๓-๔๐๔, ๔๐๗-๔๐๘
ข้อเสนอหลักเชิงคัดค้านที่มีเงื่อนไข ๓๗๑	ข้าราชการประจำ ๕๐๖
ข้อเสนอเชิงปฏิเสธ ๓๒๑	ขุนนาง ๓๔๓
ข้อเสนอหลักเชิงยืนยันบางส่วน ๓๒๔	เขตการเลือกตั้ง ๔๙๑
ของกลาง ๔๘๘	เขปภิภาว ๙๙, ๑๕๗
	เขมจารีเถระ ๑๐

ก

คณิตศาสตร์, วิชา ๒๔	คนว่างงาน ๔๑๓
คน ๑๘๓	คนหัวอนุรักษ์นิยม ๒๔๔
คนโกหก ๔๙๔	คน, คำว่า ๔๔๔
คนที่มีปัญญาดีทุกคนมีหน้าผากสูง ๒๕๕	คริสต์ ๕๐๐
คนที่หน้าผากสูงทุกคนเป็นคนมีปัญญาดี ๒๕๕	คริสต์ศาสนา ๒๕
คนไม่ซื่อสัตย์ ๓๔๓	คริสต์ศาสนิกชน ๓๔๒
คนไม่มีศาสนา ๒๔๔	ความกำกวม ๔๖๒
คนมีศีลธรรม ๒๘๕, ๓๙๗	ความขัดกัน ๘๖, ๒๑๒
คนโง่ ๓๙๖, ๔๗๑	ความขัดแย้ง ๑๗๖, ๓๖๐
คนใจบาป ๓๖๖	ความขัดแย้งกัน ๘๓, ๒๐๗-๒๐๘, ๒๑๑
คนไทย ๓๕๗-๓๕๘, ๓๖๐	ความเข้าใจ ๑๐๒, ๑๗๓
คนบาป ๑๖๙, ๓๘๗	ความคล้ายขัดกัน ๒๑๓,
คนปัญญาอ่อน ๓๙๙	ความคิด ๔, ๗-๘, ๑๗๑, ๓๗๗
คนป่า ๔๘๖	ความคิดเห็น ๙, ๒๘, ๑๐๒, ๑๒๗, ๒๐๗, ๓๑๑, ๓๑๔, ๔๒๒, ๔๒๕, ๔๓๖, ๔๔๘-๔๔๙, ๔๕๘
คนป่าเถื่อน ๔๙๓	ความเคลื่อนไหว ๑๔๖
คนมีคุณธรรม ๓๖๖	ความตั้งใจ ๒๓, ๓๑, ๔๖๑
คนไร้เดียงสา ๔๙๕	

ความจริง ๙๙, ๑๑๕, ๑๑๘, ๑๔๒-๑๔๓,
๑๕๐, ๑๖๐, ๑๗๕, ๑๙๑, ๑๙๔-
๑๙๕, ๒๐๔, ๒๔๗-๒๔๘, ๒๖๗,
๒๗๐, ๒๙๒, ๒๙๕, ๓๐๙, ๓๒๒,
๓๖๙, ๓๗๑, ๓๗๕, ๔๑๒, ๔๒๖,
๔๒๘, ๔๓๕, ๔๓๗, ๔๓๙, ๔๔๑-
๔๔๒, ๔๔๘, ๔๕๔, ๔๕๖-๔๕๗,
๔๖๑-๔๖๒, ๔๖๕, ๔๖๘, ๔๗๒-
๔๗๓, ๔๗๖, ๔๘๒, ๔๘๖, ๔๙๐,
๔๙๔-๔๙๕, ๔๙๗-๔๙๘, ๕๐๒

ความจริงตรง ๔๒๘

ความจริงแท้ ๔๔๘

ความจำได้ ๑๙

ความจำเป็น ๑๓, ๑๖๒-๑๖๔, ๑๗๒-
๑๗๓

ความแจ่มแจ้ง ๓๐๙, ๔๖๒

ความเฉพาะเจาะจง ๑๘๑

ความตรงกันข้าม ๘๒-๘๔, ๘๖-๘๗, ๘๙,
๙๒, ๙๘, ๑๐๐, ๑๓๗, ๒๗๙-๒๘๐

ความตรงข้าม ๑๘๘-๑๘๙, ๑๙๔-๑๙๕,
๑๙๙, ๒๐๓-๒๐๔, ๒๐๗, ๒๔๖,
๒๕๔, ๔๒๔

ความตรงข้ามกัน ๑๙๗, ๒๐๙, ๒๑๐,
๒๑๕, ๒๓๔, ๒๓๙, ๒๔๒, ๒๔๙,
๓๗๔

ความตรงข้ามชนิดที่ขัดกัน ๑๙๒, ๑๙๔-
๑๙๖, ๒๐๕, ๒๐๘

ความตรงข้ามชนิดที่ขัดแย้งกัน ๑๙๒,
๑๙๔, ๒๐๓-๒๐๔

ความตรงข้ามชนิดที่คล้ายขัดกัน ๑๙๕,
๒๐๕

ความตั้งใจ ๒๓

ความต่อเนื่องกัน ๓๗๑

ความแตกต่าง ๑๔๑, ๑๔๖, ๑๕๓, ๑๕๕,
๑๖๕, ๑๗๒, ๑๗๕-๑๗๖, ๑๘๔,
๒๐๓, ๒๓๔, ๒๓๙, ๒๔๖, ๒๖๘,
๒๗๕, ๒๙๙, ๓๖๙

ความแตกต่างกัน ๒๐, ๓๑, ๑๑๔, ๑๗๔,
๑๘๐, ๒๖๕, ๓๑๒, ๓๗๖-๓๗๗,
๔๒๘, ๔๔๖

ความถูก ๑๔๒, ๑๙๐, ๑๙๒-๑๙๕, ๑๙๗,
๒๐๒, ๒๐๔, ๒๐๖, ๒๓๙, ๒๔๒,
๒๔๗, ๒๕๓, ๒๖๗, ๒๗๒, ๒๘๐,
๒๙๔, ๓๑๗, ๓๒๑, ๓๖๙, ๔๔๗

ความถูกต้อง ๒๕๑, ๔๓๔-๔๓๕, ๔๕๔

ความที่อาจเป็นไปได้ ๑๖๖, ๓๑๕

ความเท็จ ๑๙๑, ๑๙๔-๑๙๕, ๒๔๐, ๒๔๗

ความเท่ากัน ๒๓๕

ความแท้จริง ๑๔๓, ๑๗๔, ๒๐๘

ความแน่ใจ ๔๓๙

ความแน่นอน ๔๔๑, ๔๔๙

ความนึกคิด ๕

ความโน้มเอียง ๒๕๕

ความบังเอิญ ๔๘๖

ความประหลาดใจ ๒

ความเป็นการไม่แน่นอนนัก ๑๖๓

ความเป็นจริง ๓๗๗, ๔๘๕

ความเป็นทฤษฎี ๗๕, ๗๘

ความเป็นปฏิปักษ์ ๘๔-๘๕, ๙๒-๙๓,
๙๘-๙๙, ๑๘๘, ๑๙๒-๑๙๓, ๑๙๔,
๒๐๓-๒๐๕, ๒๐๗, ๒๐๙-๒๑๑,
๒๑๕, ๒๓๔, ๒๓๙ ๒๔๒, ๒๔๖,
๒๔๙, ๒๕๔, ๒๖๗, ๒๗๙-๒๘๐,
๒๘๓, ๓๗๔, ๔๒๔
ความเป็นปฏิปักษ์กัน ๘๒-๘๓, ๘๖-๘๗,
๘๙, ๑๒๔, ๑๓๗, ๑๙๑
ความเป็นปฏิปักษ์ชนิดขัดแย้งกัน ๙๘
ความเป็นไปไม่ได้ ๑๖๒
ความเป็นสากล ๘๗, ๙๖, ๑๘๓, ๒๗๓,
๒๙๒-๒๙๓, ๒๙๕, ๓๐๐, ๓๐๕,
๓๒๐, ๓๒๒, ๓๗๑, ๓๘๙, ๔๒๓,
๔๒๕-๔๒๖, ๔๒๙ ๔๔๔, ๔๕๑
ความเป็นสากลที่จำเป็น ๔๕๑
ความเป็นสากลรอง ๓๐๙
ความเป็นสากลหลัก ๓๐๙
ความเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ๑๖๖
ความเป็นสิ่งสากล ๔๒๕
ความผิด ๑๔๒, ๑๙๐, ๑๙๒-๑๙๕, ๑๙๗,
๒๐๒, ๒๐๔, ๒๐๖, ๒๐๘, ๒๓๙,
๒๔๒, ๒๔๗, ๒๕๓, ๒๖๗, ๒๘๐,
๓๑๗, ๔๔๗
ความผิดแผก ๙๗, ๑๑๘-๑๑๙, ๑๓๐,
๑๓๒, ๑๓๔, ๑๓๗
ความผิดแผกกัน ๑๑๗
ความผิดแผกเฉพาะ ๑๑๘, ๑๒๑, ๑๒๕,
๑๒๗, ๑๖๑
ความผิดพลาด ๑๗๖, ๓๗๑

ความฝัน ๕
ความพินาศ ๓๑๘, ๓๒๐, ๓๓๔, ๓๗๑,
๔๖๑-๔๖๒, ๔๖๙, ๔๘๑
ความมืออยู่ ๑๗๕, ๑๘๔
ความมืออยู่ในจินตนาการ ๑๗๖
ความมุ่งหมาย ๑๙๔
ความแน่นเหนียว ๓๒๑
ความไม่ซื่อสัตย์ ๓๔๓, ๔๙๒
ความไม่แน่น ๑๖๒
ความไม่มีอะไร ๔๙๙
ความไม่รู้ ๔๙๔
ความไม่สมเหตุสมผล ๒๔๙, ๔๕๗
ความไม่อาจเป็นไปได้ ๑๖๔
ความยาก ๔๙๘
ความยุติธรรม ๗๙, ๑๘๕, ๔๕๒-๔๕๓,
๔๘๓
ความยุ่งยาก ๓๘๒
ความแย้งกัน ๑๙๖, ๑๙๘, ๒๐๔, ๒๐๖,
๒๐๙
ความรักชาติ ๔๙๓
ความรู้ ๑-๒, ๑๒, ๓๑, ๒๐๘, ๔๓๒-
๔๓๔, ๔๓๘-๔๓๙, ๔๔๘
ความรู้ที่แท้จริง ๔๔๘
ความรู้ที่เป็นมูลฐาน ๑๒๕
ความรู้ลึก ๑, ๗, ๑๙-๒๐, ๑๗๕, ๒๙๗
ความรู้ลึกนึกคิด ๑๔, ๒๒, ๒๗, ๓๐, ๒๐๙
ความสงสัย ๔๙๖
ความสมเหตุสมผล ๒๐๔, ๓๐๓, ๓๐๘,
๓๑๔, ๓๒๓, ๓๒๖, ๓๗๗, ๔๒๒,

๔๒๕

ความสมบูรณ์ ๙๙, ๑๒๕, ๒๓๕

ความสมบูรณ์แบบ ๑๓๓

ความสัมพันธ์ ๒๑, ๒๔, ๓๑, ๑๒๑, ๑๓๖,

๑๕๐, ๑๖๐-๑๖๑, ๑๗๑, ๑๗๓, ๑๗๖,

๑๗๘, ๑๘๔, ๑๙๑, ๑๙๖, ๑๙๙,

๒๐๒-๒๐๔, ๒๐๖-๒๐๗, ๒๐๙,

๒๑๕, ๒๓๓-๒๓๔, ๒๓๙, ๒๔๒,

๒๔๗, ๒๕๘, ๒๖๗, ๒๗๐, ๒๘๐,

๒๘๓, ๒๙๖, ๓๑๕, ๓๒๐-๓๒๑,

๓๓๔, ๓๖๙, ๔๒๔, ๔๔๐, ๔๘๔,

๔๘๖

ความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ ๑๙๗

ความสัมพันธ์ของสิ่งที่แย้งกัน ๑๙๗

ความสำคัญ ๑๖๔, ๑๗๖

ความหมาย ๔๔๕

ความหมายกำกวม ๑๒๑, ๔๔๕, ๔๖๕,

๔๖๘

ความหมายคลุมเครือ ๒๖๙

ความหมายที่สมบูรณ์แบบ ๑๑๙

ความหมายเป็นสากลทั่วไป ๒๐๙

ความเห็น ๑๐, ๔๔๔-๔๔๗

ความเห็นใจ ๔๙๕

ความเห็นอกเห็นใจ ๔๙๕

ความเหมือนกัน ๓๒๑

ความอดทน ๗๙

ความอาจเป็นไปได้ ๑๖๒, ๑๖๔, ๓๗๒-

๓๗๓, ๔๒๖, ๔๔๐, ๔๔๙, ๔๕๑

ความเกี่ยวข้องกัน ๓๗๔

ควายเผือก ๑๖๗

คอเคเซียน ๒๖๔

คอปปี, อีรวิง เอ็ม. ๖

คอมมิวนิสต์ ๓๘๕, ๔๔๙, ๔๙๒, ๕๐๒

คอมมิวนิสต์, ลัทธิ ๔๔๙

คาทอลิก ๔๙๒

ค่ายกักกันนักโทษการเมือง ๔๙๑

คำกริยา ๑๔๗, ๑๕๔, ๑๕๖

คำกริยาเชื่อม ๑๕๔, ๑๕๖

คำกลาง ๓๐๑, ๓๐๔, ๓๐๖-๓๐๙, ๓๑๒,

๓๑๕, ๓๑๘, ๓๒๐-๓๒๑, ๓๒๗, ๓๓๐,

๓๓๒, ๓๓๔, ๓๔๕, ๓๔๙, ๓๕๑-

๓๕๒, ๓๕๗, ๓๖๙, ๓๘๐, ๔๐๔-

๔๐๕, ๔๒๓, ๔๒๖-๔๒๗, ๔๓๙,

๔๖๓

คำกำกวม ๔๖๔

คำขอร้อง ๑๔๔

คำคลุมเครือ ๑๒๑

คำจำกัดความ ๓, ๕, ๑๓-๑๖, ๒๕-๒๖,

๓๑, ๕๐, ๗๐, ๙๕, ๑๑๖, ๑๑๙,

๑๒๑, ๑๒๓, ๑๒๗, ๒๔๒, ๒๙๖,

๓๘๙

ความจำแนก ๒๐๙

คำจำเป็น ๑๖๒ ๔๒๗, ๔๒๙, ๔๔๙

คำเชิงคัดค้าน ๒๔๐

คำเชิงปฏิเสธ ๒๔๐, ๒๕๗

คำเชื่อม ๑๕๓, ๑๕๕, ๒๖๗-๒๗๐, ๓๙๑

คำเชื่อมต่อ ๑๕๕, ๑๗๕, ๒๖๕

คำถาม ๑๔๔

คำถำนำ ๔๘๗

คำถำถอง ๑๖๒, ๑๖๖

คำถำนาย ๔๖๖-๔๖๗

คำถำถำถอง ๒๔๔, ๒๕๑-๒๕๓, ๓๑๔-
๓๒๐, ๓๒๗, ๓๓๐, ๓๓๔, ๓๕๒,
๓๗๘

คำถำถำถอง ๑๗๔, ๑๘๓, ๒๑๐

คำถำถำถอง ๑๑๔

คำถำถำถองความหมาย ๒๕๑

คำถำถำถอง ๘๒

คำถำถำถอง ๘๒

คำถำถำถอง ๑๗๔-๑๘๐, ๑๘๒-๑๘๓,
๔๒๔

คำถำถำถอง ๑๕๖

คำถำถำถอง ๒๔๔, ๒๕๑-๒๕๓, ๓๒๐-
๓๒๑, ๓๒๗, ๓๓๐, ๓๓๔, ๓๘๐

คำถำถำถอง ๑๘๑-๑๘๓, ๒๐๔-๒๑๐

คำถำถำถอง ๓๘๓

คำถำถำถอง ๑๗๔, ๔๒๓, ๔๒๖

คำถำถำถอง ๓๐๐, ๓๐๕, ๓๑๐, ๓๑๒

คำถำถำถอง ๓๐๕, ๓๑๐, ๓๑๒

คำถำถำถอง, นก ๑๒๑

คำถำถำถอง ๑๔๕

คำถำถำถอง ๒๔๗

คำถำถำถอง ๓๖-๔๐, ๔๒-๔๔, ๕๖, ๗๐-
๗๒, ๗๕-๗๖, ๘๑, ๘๗, ๑๑๕, ๑๑๘,
๑๒๑, ๑๒๔, ๑๖๑, ๓๔๑-๓๔๒,
๔๐๔, ๔๔๔

คำถำถำถองความหมาย ๑๔๑

คำถำถำถอง ๔๘๐

คำถำถำถอง ๓๔๓

คำถำถำถอง ๓๔๓

คำถำถำถอง ๓๔๓

คำถำถำถอง ๓๔๓

คำถำถำถอง ๑๕๔, ๑๕๐, ๒๓๗

คำถำถำถอง ๑๗๗

คำถำถำถอง ๔๖๓-๔๖๔

คำถำถำถอง ๓๐๑, ๓๐๓-๓๐๔, ๓๐๖, ๓๐๘-
๓๐๙, ๓๑๒, ๓๑๘, ๓๒๐-๓๒๑,
๓๒๗, ๓๓๑-๓๓๒, ๓๕๓, ๓๖๔,
๓๗๓, ๔๐๔, ๔๖๔

คำถำถำถอง ๑๘๔

คำถำถำถอง ๑๔๕

คำถำถำถอง ๑๕๖

คำถำถำถอง ๔๖๔

คำถำถำถอง ๑๗๒, ๑๗๕

คำถำถำถอง ๑๕๓

คำถำถำถอง ๑๔๔

คำถำถำถอง ๓๐๑, ๓๐๓-๓๐๔, ๓๐๖, ๓๐๘-
๓๐๙, ๓๑๘, ๓๒๐-๓๒๑, ๓๒๗,
๓๓๑-๓๓๒, ๓๕๓, ๓๖๔, ๔๐๔-
๔๐๕

คำถำถำถอง ๓๗๘, ๓๘๐

คำถำถำถอง ๑๔๔

คำถำถำถอง ๑๔๔

คำถำถำถอง ๑๗๗

คำถำถำถอง ๔๕๕

คำถำถำถอง ๘๕

วรรณคดี

๕๕๓

คำอุปสรรคเชิงปฏิเสธ ๒๓๗

คุณธรรม ๗๙, ๘๒, ๑๐๕, ๑๘๕-๑๘๖

คุณประโยชน์ ๔, ๑๐๕

คุณภาพ ๗๘-๗๙, ๑๐๕, ๑๕๕, ๑๕๙,

๑๖๕, ๑๘๐-๑๘๒, ๑๙๔, ๑๙๗,

๒๐๐, ๒๓๕-๒๓๗, ๒๓๙, ๒๔๖-

๒๔๗, ๒๕๗, ๒๗๑, ๒๗๗, ๒๗๙,

๓๐๐, ๓๒๔, ๓๔๓, ๓๙๗-๓๙๘,

๔๓๑, ๔๖๑

คุณภาพคัดค้าน ๓๙๗

คุณภาพยืนยัน ๓๙๗

คุณลักษณะ ๔, ๒๐, ๗๘, ๘๕, ๑๑๙,

๑๒๗, ๑๒๙, ๑๔๕-๑๔๖, ๑๙๑,

๒๓๔, ๒๙๘, ๔๘๑

คุณสมบัติ ๗๗-๗๘, ๑๒๗, ๑๒๙, ๑๕๓,

๑๖๓, ๑๘๓, ๒๐๔, ๒๗๑, ๓๖๙,

๓๘๙, ๔๒๔

คู่ปรปักษ์ ๔๙๓

เคนเนดี, ประธานาธิบดี ๒๗๐

เคมี ดตบ

เคมี, คำว่า ดตบ

เคมี, นัก ดตบ

เคมี, วิชา ดตบ-ดตบ

เครื่องจักร ๔๗๔, ๔๗๖-๔๗๗

เครื่องดัก ๑๒๒

เครื่องมือมือ ๑๖๐, ๒๐๘

เครื่องมือที่มีเสียง ๑๑๒

เครื่องยา ๔๗๑

เครื่องแสดง ๑๔๗

เครื่องหมายเชิงคัดค้าน ๒๓๘

เครื่องหมายเชิงปฏิเสธ ๒๓๖, ๒๔๑

โครซุส, พระเจ้า ๔๖๖

โคราช ๔๓

โคลง ๔๕๔-๔๕๖

ณ

ฆาตกร ๓๑๙, ๓๘๕, ๓๙๔, ๔๘๓

ฆาตกรรม ๒๖๘, ๓๓๑, ๔๘๒, ๔๘๙,
๔๙๐

ง

เงื่อนไข ๑๕๒, ๒๐๔, ๓๐๓

๕๕๕

ครุศาสตร์

จ

<p>จรัสสมบัติ ๓๖, ๗๒, ๗๕-๗๖, ๗๘, ๘๑-๘๒, ๘๔, ๙๖-๙๗, ๑๐๐, ๑๐๔-๑๐๕, ๑๐๗, ๑๒๕-๑๓๐, ๑๓๓, ๑๖๑, ๓๙๑-๓๙๒, ๓๙๕, ๔๓๗-๔๓๘, ๔๔๓-๔๔๔, ๔๔๖, ๔๘๑</p> <p>จริยปรัชญา ๔๒๖</p> <p>จริยศาสตร์ ๖</p> <p>จอมพลสฤษดิ์ ๑๗๔</p> <p>จตุรัส ๒๐๒-๒๐๔</p> <p>จตุรัสแห่งความเป็นปฏิปักษ์ ๑๙๘</p> <p>จอห์นสัน, ซามูเอล ๑๒๑</p> <p>จำนวน ๓๙๓</p> <p>จำนวนคือ ๙๙</p> <p>จำนวนคู่ ๙๙</p> <p>จำนวนเลข ๙๙</p>	<p>จำนวนแห่ง ๑๘๐</p> <p>จำเลย ๔๘๙</p> <p>จิตวิทยา ๔, ๔๔๓, ๔๘๘, ๔๙๐, ๔๙๒</p> <p>จิตวิทยา, นัก ๑๒๑</p> <p>จิตวิทยา, วิชา ๕, ๔๔๓</p> <p>จินตกรรม ๔๕๕-๔๕๗, ๔๖๐</p> <p>จินตนาการ ๑๙, ๓๖, ๓๘๙</p> <p>จินตภาพ ๒๖</p> <p>จิ๋ว ๒๗๒</p> <p>จีนแล ๔๗๑</p> <p>จุดหมายปลายทาง ๘</p> <p>จุดอนันตะ ๔๓๕</p> <p>เจตจำนง ๓๓, ๔๘๓</p> <p>เจตนา ๒๖</p> <p>โจนส์, จอห์น ๔๙๙</p>
---	--

ก

เฉพาะราย, คำว่า ๓๘

ฉันท ๔๕๕-๔๕๖

ข

<p>ชนชั้นปกครอง ๓๔๖</p> <p>ชนิด ๙๖-๙๗, ๙๙-๑๐๐, ๑๐๒, ๑๕๕, ๑๖๑</p> <p>ชนิดขัดกัน ๙๙</p> <p>ชนิดขัดแย้ง ๑๙๐</p> <p>ชนิดคัดค้าน ๒๓๓-๒๓๖, ๒๓๘, ๒๔๑</p>	<p>ชนิดคล้ายขัดกัน ๒๓๔</p> <p>ชนิดที่มีเงื่อนไข ๒๙๘</p> <p>ชนิดที่ไม่สมบูรณ์ ๙๙</p> <p>ชนิดยืนยง ๒๓๓-๒๓๔, ๒๓๖, ๒๓๘-๒๓๙</p> <p>ชนิดสัมพันธ์ ๑๐๐</p>
---	--

วรรณคดี

๕๕๕

ชนิดเอกฐาน ๒๓๘
 ชั้นที่เป็นโมฆะ ๒๐๓
 ชนิดที่มีทางเลือก ๒๖๙
 ช่างเขียน ๔๕๕
 ช่างเผือก ๔๖๕
 ชาติ ๑๕๔
 ชาติพันธุ์ ๒๘
 ชาตีสุโร ๙
 ชาตีสรรตถกโก ๑๐
 ชาวต่างประเทศ ๔๗๐
 ชาวรัสเซีย ๑๐, ๕๐๒
 ชีววิทยา ๔๙๘
 ชื่อที่เป็นสากล ๒๐๔

เชกสเปียร์ ๑๔๗, ๔๕๕, ๔๘๓
 เซอร์ซัส ๔๙๑
 เซอร์บาตส์กี ๑๐
 เซ็กซ์ค่าน ๑๗๖
 เซิงบอกล่า ๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๓, ๑๖๕,
 ๑๖๗, ๑๘๒, ๒๓๔-๒๓๕
 เซิงปฏิเสธ ๑๕๕, ๑๕๗, ๑๖๓, ๑๖๕-
 ๑๖๗, ๑๘๒, ๒๓๔-๒๓๕, ๒๓๗-
 ๒๓๘
 เซิงยืนยัน ๑๗๕-๑๗๖
 แซมเปียนนักแข่งรถ ๔๙๘
 โซคกลาง ๓๘๕

๒

ไซฟิสต์ ๙๔, ๔๖๑, ๔๖๒

ไซรัส, พระเจ้า ๔๖๗

๓

ญัตติ ๑๒-๑๔, ๑๖, ๑๔๑-๑๔๕, ๑๔๗-
 ๑๔๘, ๑๕๐-๑๕๘, ๑๖๐-๑๖๓,
 ๑๖๕-๑๖๗, ๑๖๙-๑๗๐, ๑๗๒-
 ๑๗๓, ๑๗๕-๑๗๖, ๑๗๘-๑๘๖,
 ๑๘๘-๑๙๓, ๑๙๕-๑๙๘, ๒๐๐,
 ๒๐๒-๒๐๕, ๒๐๗-๒๐๙, ๒๑๑-
 ๒๑๓, ๒๑๕, ๒๑๗-๒๑๙, ๒๒๑-
 ๒๒๓, ๒๒๕, ๒๒๗-๒๒๙, ๒๓๑-
 ๒๓๓, ๒๓๕-๒๓๗, ๒๓๙-๒๔๑,
 ๒๔๓-๒๔๕, ๒๔๗-๒๔๙, ๒๕๑-
 ๒๕๓, ๒๕๕-๒๕๗, ๒๕๙-๒๖๑, ๒๖๓-
 ๒๖๕, ๒๖๗-๒๖๙, ๒๗๑-๒๗๓, ๒๗๕-
 ๒๗๗, ๒๗๙-๒๘๑, ๒๘๓-๒๘๕, ๒๘๗-
 ๒๘๙, ๒๙๑-๒๙๓, ๒๙๕-๒๙๗, ๒๙๙-
 ๓๐๑, ๓๐๓-๓๐๕, ๓๐๗-๓๐๙, ๓๑๑-
 ๓๑๓, ๓๑๕-๓๑๗, ๓๑๙-๓๒๑, ๓๒๓-
 ๓๒๕, ๓๒๗-๓๒๙, ๓๓๑-๓๓๓, ๓๓๕-
 ๓๓๗, ๓๓๙-๓๔๑, ๓๔๓-๓๔๕, ๓๔๗-
 ๓๔๙, ๓๕๑-๓๕๓, ๓๕๕-๓๕๗, ๓๕๙-
 ๓๖๑, ๓๖๓-๓๖๕, ๓๖๗-๓๖๙, ๓๗๑-
 ๓๗๓, ๓๗๕-๓๗๗, ๓๗๙-๓๘๑, ๓๘๓-
 ๓๘๕, ๓๘๗-๓๘๙, ๓๙๑-๓๙๓, ๓๙๕-
 ๓๙๗, ๓๙๙-๔๐๑, ๔๐๓-๔๐๕, ๔๐๗-
 ๔๐๙, ๔๑๑-๔๑๓, ๔๑๕-๔๑๗, ๔๑๙-
 ๔๒๑, ๔๒๓-๔๒๕, ๔๒๗-๔๒๙, ๔๓๑-
 ๔๓๓, ๔๓๕-๔๓๗, ๔๓๙-๔๔๑, ๔๔๓-
 ๔๔๕, ๔๔๗-๔๔๙, ๔๕๑-๔๕๓, ๔๕๕-
 ๔๕๗, ๔๕๙-๔๖๑, ๔๖๓-๔๖๕, ๔๖๗-
 ๔๖๙, ๔๗๑-๔๗๓, ๔๗๕-๔๗๗, ๔๗๙-
 ๔๘๑, ๔๘๓-๔๘๕, ๔๘๗-๔๘๙, ๔๙๑-
 ๔๙๓, ๔๙๕-๔๙๗, ๔๙๙-๕๐๑, ๕๐๓-
 ๕๐๕, ๕๐๗-๕๐๙, ๕๑๑-๕๑๓, ๕๑๕-
 ๕๑๗, ๕๑๙-๕๒๑, ๕๒๓-๕๒๕, ๕๒๗-
 ๕๒๙, ๕๓๑-๕๓๓, ๕๓๕-๕๓๗, ๕๓๙-
 ๕๔๑, ๕๔๓-๕๔๕, ๕๔๗-๕๔๙, ๕๕๑-
 ๕๕๓, ๕๕๕-๕๕๗, ๕๕๙-๕๖๑, ๕๖๓-
 ๕๖๕, ๕๖๗-๕๖๙, ๕๗๑-๕๗๓, ๕๗๕-
 ๕๗๗, ๕๗๙-๕๘๑, ๕๘๓-๕๘๕, ๕๘๗-
 ๕๘๙, ๕๙๑-๕๙๓, ๕๙๕-๕๙๗, ๕๙๙-
 ๖๐๑, ๖๐๓-๖๐๕, ๖๐๗-๖๐๙, ๖๑๑-
 ๖๑๓, ๖๑๕-๖๑๗, ๖๑๙-๖๒๑, ๖๒๓-
 ๖๒๕, ๖๒๗-๖๒๙, ๖๓๑-๖๓๓, ๖๓๕-
 ๖๓๗, ๖๓๙-๖๔๑, ๖๔๓-๖๔๕, ๖๔๗-
 ๖๔๙, ๖๕๑-๖๕๓, ๖๕๕-๖๕๗, ๖๕๙-
 ๖๖๑, ๖๖๓-๖๖๕, ๖๖๗-๖๖๙, ๖๗๑-
 ๖๗๓, ๖๗๕-๖๗๗, ๖๗๙-๖๘๑, ๖๘๓-
 ๖๘๕, ๖๘๗-๖๘๙, ๖๙๑-๖๙๓, ๖๙๕-
 ๖๙๗, ๖๙๙-๗๐๑, ๗๐๓-๗๐๕, ๗๐๗-
 ๗๐๙, ๗๑๑-๗๑๓, ๗๑๕-๗๑๗, ๗๑๙-
 ๗๒๑, ๗๒๓-๗๒๕, ๗๒๗-๗๒๙, ๗๓๑-
 ๗๓๓, ๗๓๕-๗๓๗, ๗๓๙-๗๔๑, ๗๔๓-
 ๗๔๕, ๗๔๗-๗๔๙, ๗๕๑-๗๕๓, ๗๕๕-
 ๗๕๗, ๗๕๙-๗๖๑, ๗๖๓-๗๖๕, ๗๖๗-
 ๗๖๙, ๗๗๑-๗๗๓, ๗๗๕-๗๗๗, ๗๗๙-
 ๗๘๑, ๗๘๓-๗๘๕, ๗๘๗-๗๘๙, ๗๙๑-
 ๗๙๓, ๗๙๕-๗๙๗, ๗๙๙-๘๐๑, ๘๐๓-
 ๘๐๕, ๘๐๗-๘๐๙, ๘๑๑-๘๑๓, ๘๑๕-
 ๘๑๗, ๘๑๙-๘๒๑, ๘๒๓-๘๒๕, ๘๒๗-
 ๘๒๙, ๘๓๑-๘๓๓, ๘๓๕-๘๓๗, ๘๓๙-
 ๘๔๑, ๘๔๓-๘๔๕, ๘๔๗-๘๔๙, ๘๕๑-
 ๘๕๓, ๘๕๕-๘๕๗, ๘๕๙-๘๖๑, ๘๖๓-
 ๘๖๕, ๘๖๗-๘๖๙, ๘๗๑-๘๗๓, ๘๗๕-
 ๘๗๗, ๘๗๙-๘๘๑, ๘๘๓-๘๘๕, ๘๘๗-
 ๘๘๙, ๘๙๑-๘๙๓, ๘๙๕-๘๙๗, ๘๙๙-
 ๙๐๑, ๙๐๓-๙๐๕, ๙๐๗-๙๐๙, ๙๑๑-
 ๙๑๓, ๙๑๕-๙๑๗, ๙๑๙-๙๒๑, ๙๒๓-
 ๙๒๕, ๙๒๗-๙๒๙, ๙๓๑-๙๓๓, ๙๓๕-
 ๙๓๗, ๙๓๙-๙๔๑, ๙๔๓-๙๔๕, ๙๔๗-
 ๙๔๙, ๙๕๑-๙๕๓, ๙๕๕-๙๕๗, ๙๕๙-
 ๙๖๑, ๙๖๓-๙๖๕, ๙๖๗-๙๖๙, ๙๗๑-
 ๙๗๓, ๙๗๕-๙๗๗, ๙๗๙-๙๘๑, ๙๘๓-
 ๙๘๕, ๙๘๗-๙๘๙, ๙๙๑-๙๙๓, ๙๙๕-
 ๙๙๗, ๙๙๙-๑๐๐๑, ๑๐๐๓-๑๐๐๕, ๑๐๐๗-
 ๑๐๐๙, ๑๐๑๑-๑๐๑๓, ๑๐๑๕-๑๐๑๗, ๑๐๑๙-
 ๑๐๒๑, ๑๐๒๓-๑๐๒๕, ๑๐๒๗-๑๐๒๙, ๑๐๓๑-
 ๑๐๓๓, ๑๐๓๕-๑๐๓๗, ๑๐๓๙-๑๐๔๑, ๑๐๔๓-
 ๑๐๔๕, ๑๐๔๗-๑๐๔๙, ๑๐๕๑-๑๐๕๓, ๑๐๕๕-
 ๑๐๕๗, ๑๐๕๙-๑๐๖๑, ๑๐๖๓-๑๐๖๕, ๑๐๖๗-
 ๑๐๖๙, ๑๐๗๑-๑๐๗๓, ๑๐๗๕-๑๐๗๗, ๑๐๗๙-
 ๑๐๘๑, ๑๐๘๓-๑๐๘๕, ๑๐๘๗-๑๐๘๙, ๑๐๙๑-
 ๑๐๙๓, ๑๐๙๕-๑๐๙๗, ๑๐๙๙-๑๑๐๑, ๑๑๐๓-
 ๑๑๐๕, ๑๑๐๗-๑๑๐๙, ๑๑๑๑-๑๑๑๓, ๑๑๑๕-
 ๑๑๑๗, ๑๑๑๙-๑๑๒๑, ๑๑๒๓-๑๑๒๕, ๑๑๒๗-
 ๑๑๒๙, ๑๑๓๑-๑๑๓๓, ๑๑๓๕-๑๑๓๗, ๑๑๓๙-
 ๑๑๔๑, ๑๑๔๓-๑๑๔๕, ๑๑๔๗-๑๑๔๙, ๑๑๕๑-
 ๑๑๕๓, ๑๑๕๕-๑๑๕๗, ๑๑๕๙-๑๑๖๑, ๑๑๖๓-
 ๑๑๖๕, ๑๑๖๗-๑๑๖๙, ๑๑๗๑-๑๑๗๓, ๑๑๗๕-
 ๑๑๗๗, ๑๑๗๙-๑๑๘๑, ๑๑๘๓-๑๑๘๕, ๑๑๘๗-
 ๑๑๘๙, ๑๑๙๑-๑๑๙๓, ๑๑๙๕-๑๑๙๗, ๑๑๙๙-
 ๑๒๐๑, ๑๒๐๓-๑๒๐๕, ๑๒๐๗-๑๒๐๙, ๑๒๑๑-
 ๑๒๑๓, ๑๒๑๕-๑๒๑๗, ๑๒๑๙-๑๒๒๑, ๑๒๒๓-
 ๑๒๒๕, ๑๒๒๗-๑๒๒๙, ๑๒๓๑-๑๒๓๓, ๑๒๓๕-
 ๑๒๓๗, ๑๒๓๙-๑๒๔๑, ๑๒๔๓-๑๒๔๕, ๑๒๔๗-
 ๑๒๔๙, ๑๒๕๑-๑๒๕๓, ๑๒๕๕-๑๒๕๗, ๑๒๕๙-
 ๑๒๖๑, ๑๒๖๓-๑๒๖๕, ๑๒๖๗-๑๒๖๙, ๑๒๗๑-
 ๑๒๗๓, ๑๒๗๕-๑๒๗๗, ๑๒๗๙-๑๒๘๑, ๑๒๘๓-
 ๑๒๘๕, ๑๒๘๗-๑๒๘๙, ๑๒๙๑-๑๒๙๓, ๑๒๙๕-
 ๑๒๙๗, ๑๒๙๙-๑๓๐๑, ๑๓๐๓-๑๓๐๕, ๑๓๐๗-
 ๑๓๐๙, ๑๓๑๑-๑๓๑๓, ๑๓๑๕-๑๓๑๗, ๑๓๑๙-
 ๑๓๒๑, ๑๓๒๓-๑๓๒๕, ๑๓๒๗-๑๓๒๙, ๑๓๓๑-
 ๑๓๓๓, ๑๓๓๕-๑๓๓๗, ๑๓๓๙-๑๓๔๑, ๑๓๔๓-
 ๑๓๔๕, ๑๓๔๗-๑๓๔๙, ๑๓๕๑-๑๓๕๓, ๑๓๕๕-
 ๑๓๕๗, ๑๓๕๙-๑๓๖๑, ๑๓๖๓-๑๓๖๕, ๑๓๖๗-
 ๑๓๖๙, ๑๓๗๑-๑๓๗๓, ๑๓๗๕-๑๓๗๗, ๑๓๗๙-
 ๑๓๘๑, ๑๓๘๓-๑๓๘๕, ๑๓๘๗-๑๓๘๙, ๑๓๙๑-
 ๑๓๙๓, ๑๓๙๕-๑๓๙๗, ๑๓๙๙-๑๔๐๑, ๑๔๐๓-
 ๑๔๐๕, ๑๔๐๗-๑๔๐๙, ๑๔๑๑-๑๔๑๓, ๑๔๑๕-
 ๑๔๑๗, ๑๔๑๙-๑๔๒๑, ๑๔๒๓-๑๔๒๕, ๑๔๒๗-
 ๑๔๒๙, ๑๔๓๑-๑๔๓๓, ๑๔๓๕-๑๔๓๗, ๑๔๓๙-
 ๑๔๔๑, ๑๔๔๓-๑๔๔๕, ๑๔๔๗-๑๔๔๙, ๑๔๕๑-
 ๑๔๕๓, ๑๔๕๕-๑๔๕๗, ๑๔๕๙-๑๔๖๑, ๑๔๖๓-
 ๑๔๖๕, ๑๔๖๗-๑๔๖๙, ๑๔๗๑-๑๔๗๓, ๑๔๗๕-
 ๑๔๗๗, ๑๔๗๙-๑๔๘๑, ๑๔๘๓-๑๔๘๕, ๑๔๘๗-
 ๑๔๘๙, ๑๔๙๑-๑๔๙๓, ๑๔๙๕-๑๔๙๗, ๑๔๙๙-
 ๑๕๐๑, ๑๕๐๓-๑๕๐๕, ๑๕๐๗-๑๕๐๙, ๑๕๑๑-
 ๑๕๑๓, ๑๕๑๕-๑๕๑๗, ๑๕๑๙-๑๕๒๑, ๑๕๒๓-
 ๑๕๒๕, ๑๕๒๗-๑๕๒๙, ๑๕๓๑-๑๕๓๓, ๑๕๓๕-
 ๑๕๓๗, ๑๕๓๙-๑๕๔๑, ๑๕๔๓-๑๕๔๕, ๑๕๔๗-
 ๑๕๔๙, ๑๕๕๑-๑๕๕๓, ๑๕๕๕-๑๕๕๗, ๑๕๕๙-
 ๑๕๖๑, ๑๕๖๓-๑๕๖๕, ๑๕๖๗-๑๕๖๙, ๑๕๗๑-
 ๑๕๗๓, ๑๕๗๕-๑๕๗๗, ๑๕๗๙-๑๕๘๑, ๑๕๘๓-
 ๑๕๘๕, ๑๕๘๗-๑๕๘๙, ๑๕๙๑-๑๕๙๓, ๑๕๙๕-
 ๑๕๙๗, ๑๕๙๙-๑๖๐๑, ๑๖๐๓-๑๖๐๕, ๑๖๐๗-
 ๑๖๐๙, ๑๖๑๑-๑๖๑๓, ๑๖๑๕-๑๖๑๗, ๑๖๑๙-
 ๑๖๒๑, ๑๖๒๓-๑๖๒๕, ๑๖๒๗-๑๖๒๙, ๑๖๓๑-
 ๑๖๓๓, ๑๖๓๕-๑๖๓๗, ๑๖๓๙-๑๖๔๑, ๑๖๔๓-
 ๑๖๔๕, ๑๖๔๗-๑๖๔๙, ๑๖๕๑-๑๖๕๓, ๑๖๕๕-
 ๑๖๕๗, ๑๖๕๙-๑๖๖๑, ๑๖๖๓-๑๖๖๕, ๑๖๖๗-
 ๑๖๖๙, ๑๖๗๑-๑๖๗๓, ๑๖๗๕-๑๖๗๗, ๑๖๗๙-
 ๑๖๘๑, ๑๖๘๓-๑๖๘๕, ๑๖๘๗-๑๖๘๙, ๑๖๙๑-
 ๑๖๙๓, ๑๖๙๕-๑๖๙๗, ๑๖๙๙-๑๗๐๑, ๑๗๐๓-
 ๑๗๐๕, ๑๗๐๗-๑๗๐๙, ๑๗๑๑-๑๗๑๓, ๑๗๑๕-
 ๑๗๑๗, ๑๗๑๙-๑๗๒๑, ๑๗๒๓-๑๗๒๕, ๑๗๒๗-
 ๑๗๒๙, ๑๗๓๑-๑๗๓๓, ๑๗๓๕-๑๗๓๗, ๑๗๓๙-
 ๑๗๔๑, ๑๗๔๓-๑๗๔๕, ๑๗๔๗-๑๗๔๙, ๑๗๕๑-
 ๑๗๕๓, ๑๗๕๕-๑๗๕๗, ๑๗๕๙-๑๗๖๑, ๑๗๖๓-
 ๑๗๖๕, ๑๗๖๗-๑๗๖๙, ๑๗๗๑-๑๗๗๓, ๑๗๗๕-
 ๑๗๗๗, ๑๗๗๙-๑๗๘๑, ๑๗๘๓-๑๗๘๕, ๑๗๘๗-
 ๑๗๘๙, ๑๗๙๑-๑๗๙๓, ๑๗๙๕-๑๗๙๗, ๑๗๙๙-
 ๑๘๐๑, ๑๘๐๓-๑๘๐๕, ๑๘๐๗-๑๘๐๙, ๑๘๑๑-
 ๑๘๑๓, ๑๘๑๕-๑๘๑๗, ๑๘๑๙-๑๘๒๑, ๑๘๒๓-
 ๑๘๒๕, ๑๘๒๗-๑๘๒๙, ๑๘๓๑-๑๘๓๓, ๑๘๓๕-
 ๑๘๓๗, ๑๘๓๙-๑๘๔๑, ๑๘๔๓-๑๘๔๕, ๑๘๔๗-
 ๑๘๔๙, ๑๘๕๑-๑๘๕๓, ๑๘๕๕-๑๘๕๗, ๑๘๕๙-
 ๑๘๖๑, ๑๘๖๓-๑๘๖๕, ๑๘๖๗-๑๘๖๙, ๑๘๗๑-
 ๑๘๗๓, ๑๘๗๕-๑๘๗๗, ๑๘๗๙-๑๘๘๑, ๑๘๘๓-
 ๑๘๘๕, ๑๘๘๗-๑๘๘๙, ๑๘๙๑-๑๘๙๓, ๑๘๙๕-
 ๑๘๙๗, ๑๘๙๙-๑๙๐๑, ๑๙๐๓-๑๙๐๕, ๑๙๐๗-
 ๑๙๐๙, ๑๙๑๑-๑๙๑๓, ๑๙๑๕-๑๙๑๗, ๑๙๑๙-
 ๑๙๒๑, ๑๙๒๓-๑๙๒๕, ๑๙๒๗-๑๙๒๙, ๑๙๓๑-
 ๑๙๓๓, ๑๙๓๕-๑๙๓๗, ๑๙๓๙-๑๙๔๑, ๑๙๔๓-
 ๑๙๔๕, ๑๙๔๗-๑๙๔๙, ๑๙๕๑-๑๙๕๓, ๑๙๕๕-
 ๑๙๕๗, ๑๙๕๙-๑๙๖๑, ๑๙๖๓-๑๙๖๕, ๑๙๖๗-
 ๑๙๖๙, ๑๙๗๑-๑๙๗๓, ๑๙๗๕-๑๙๗๗, ๑๙๗๙-
 ๑๙๘๑, ๑๙๘๓-๑๙๘๕, ๑๙๘๗-๑๙๘๙, ๑๙๙๑-
 ๑๙๙๓, ๑๙๙๕-๑๙๙๗, ๑๙๙๙-๒๐๐๑, ๒๐๐๓-
 ๒๐๐๕, ๒๐๐๗-๒๐๐๙, ๒๐๑๑-๒๐๑๓, ๒๐๑๕-
 ๒๐๑๗, ๒๐๑๙-๒๐๒๑, ๒๐๒๓-๒๐๒๕, ๒๐๒๗-
 ๒๐๒๙, ๒๐๓๑-๒๐๓๓, ๒๐๓๕-๒๐๓๗, ๒๐๓๙-
 ๒๐๔๑, ๒๐๔๓-๒๐๔๕, ๒๐๔๗-๒๐๔๙, ๒๐๕๑-
 ๒๐๕๓, ๒๐๕๕-๒๐๕๗, ๒๐๕๙-๒๐๖๑, ๒๐๖๓-
 ๒๐๖๕, ๒๐๖๗-๒๐๖๙, ๒๐๗๑-๒๐๗๓, ๒๐๗๕-
 ๒๐๗๗, ๒๐๗๙-๒๐๘๑, ๒๐๘๓-๒๐๘๕, ๒๐๘๗-
 ๒๐๘๙, ๒๐๙๑-๒๐๙๓, ๒๐๙๕-๒๐๙๗, ๒๐๙๙-
 ๒๑๐๑, ๒๑๐๓-๒๑๐๕, ๒๑๐๗-๒๑๐๙, ๒๑๑๑-
 ๒๑๑๓, ๒๑๑๕-๒๑๑๗, ๒๑๑๙-๒๑๒๑, ๒๑๒๓-
 ๒๑๒๕, ๒๑๒๗-๒๑๒๙, ๒๑๓๑-๒๑๓๓, ๒๑๓๕-
 ๒๑๓๗, ๒๑๓๙-๒๑๔๑, ๒๑๔๓-๒๑๔๕, ๒๑๔๗-
 ๒๑๔๙, ๒๑๕๑-๒๑๕๓, ๒๑๕๕-๒๑๕๗, ๒๑๕๙-
 ๒๑๖๑, ๒๑๖๓-๒๑๖๕, ๒๑๖๗-๒๑๖๙, ๒๑๗๑-
 ๒๑๗๓, ๒๑๗๕-๒๑๗๗, ๒๑๗๙-๒๑๘๑, ๒๑๘๓-
 ๒๑๘๕, ๒๑๘๗-๒๑๘๙, ๒๑๙๑-๒๑๙๓, ๒๑๙๕-
 ๒๑๙๗, ๒๑๙๙-๒๒๐๑, ๒๒๐๓-๒๒๐๕, ๒๒๐๗-
 ๒๒๐๙, ๒๒๑๑-๒๒๑๓, ๒๒๑๕-๒๒๑๗, ๒๒๑๙-
 ๒๒๒๑, ๒๒๒๓-๒๒๒๕, ๒๒๒๗-๒๒๒๙, ๒๒๓๑-
 ๒๒๓๓, ๒๒๓๕-๒๒๓๗, ๒๒๓๙-๒๒๔๑, ๒๒๔๓-
 ๒๒๔๕, ๒๒๔๗-๒๒๔๙, ๒๒๕๑-๒๒๕๓, ๒๒๕๕-
 ๒๒๕๗, ๒๒๕๙-๒๒๖๑, ๒๒๖๓-๒๒๖๕, ๒๒๖๗-
 ๒๒๖๙, ๒๒๗๑-๒๒๗๓, ๒๒๗๕-๒๒๗๗, ๒๒๗๙-
 ๒๒๘๑, ๒๒๘๓-๒๒๘๕, ๒๒๘๗-๒๒๘๙, ๒๒๙๑-
 ๒๒๙๓, ๒๒๙๕-๒๒๙๗, ๒๒๙๙-๒๓๐๑, ๒๓๐๓-
 ๒๓๐๕, ๒๓๐๗-๒๓๐๙, ๒๓๑๑-๒๓๑๓, ๒๓๑๕-
 ๒๓๑๗, ๒๓๑๙-๒๓๒๑, ๒๓๒๓-๒๓๒๕, ๒๓๒๗-
 ๒๓๒๙, ๒๓๓๑-๒๓๓๓, ๒๓๓๕-๒๓๓๗, ๒๓๓๙-
 ๒๓๔๑, ๒๓๔๓-๒๓๔๕, ๒๓๔๗-๒๓๔๙, ๒๓๕๑-
 ๒๓๕๓, ๒๓๕๕-๒๓๕๗, ๒๓๕๙-๒๓๖๑, ๒๓๖๓-
 ๒๓๖๕, ๒๓๖๗-๒๓๖๙, ๒๓๗๑-๒๓๗๓, ๒๓๗๕-
 ๒๓๗๗, ๒๓๗๙-๒๓๘๑, ๒๓๘๓-๒๓๘๕, ๒๓๘๗-
 ๒๓๘๙, ๒๓๙๑-๒๓๙๓, ๒๓๙๕-๒๓๙๗, ๒๓๙๙-
 ๒๔๐๑, ๒๔๐๓-๒๔๐๕, ๒๔๐๗-๒๔๐๙, ๒๔๑๑-
 ๒๔๑๓, ๒๔๑๕-๒๔๑๗, ๒๔๑๙-๒๔๒๑, ๒๔๒๓-
 ๒๔๒๕, ๒๔๒๗-๒๔๒๙, ๒๔๓๑-๒๔๓๓, ๒๔๓๕-
 ๒๔๓๗, ๒๔๓๙-๒๔๔๑, ๒๔๔๓-๒๔๔๕, ๒๔๔๗-
 ๒๔๔๙, ๒๔๕๑-๒๔๕๓, ๒๔๕๕-๒๔๕๗, ๒๔๕๙-
 ๒๔๖๑, ๒๔๖๓-๒๔๖๕, ๒๔๖๗-๒๔๖๙, ๒๔๗๑-
 ๒๔๗๓, ๒๔๗๕-๒๔๗๗, ๒๔๗๙-๒๔๘๑, ๒๔๘๓-
 ๒๔๘๕, ๒๔๘๗-๒๔๘๙, ๒๔

วรรณคดี

๕๕๗

ด้านคุณภาพ ๓๙๙

ด้านปริมาณ ๓๙๙

ดาราเด่นรำ ๕๐๑

ดาราภาพยนตร์ ๔๙๗-๔๙๘

ดาร์วิน ๔๙๘

ดาวเคราะห์ ๕๐๖

ดาวนพเคราะห์ ๕๐๖

ดาวฤกษ์ ๕๐๖

ดีโมแครต ๔๙๙

เดลี, วิหาร ๔๖๖

ไดโนเสาร์ ๒๐๔

ด

ดกกี ๙-๑๐

ดรรก ๙-๑๐

ดรรก, คำว่า ๙-๑๐

ดรรกบท ๑๒, ๑๔, ๓๐๓

ดรรกวิทยา ๗

ดรรกศาสตร์ ๔-๗, ๑๐, ๑๒, ๑๕-๑๖,

๗๓, ๘๙, ๙๕-๙๖, ๑๐๒, ๑๑๔,

๑๑๖, ๑๓๕, ๑๔๒, ๑๕๐-๑๕๑,

๑๕๕, ๒๐๘, ๒๙๑, ๒๙๖, ๓๐๓,

๓๐๘, ๓๑๗, ๓๖๑, ๓๗๑, ๓๘๖,

๔๒๓, ๔๒๖, ๔๒๙, ๔๓๕, ๔๔๑,

๔๔๕, ๔๕๒, ๔๖๑-๔๖๒, ๔๖๖,

๔๘๖, ๔๘๘-๔๙๒, ๔๙๕

ดรรกศาสตร์, คำว่า ๑๖

ดรรกศาสตร์, คำว่า ๑๖๔, ๑๖๗, ๑๗๖,

๔๒๓

ดรรกศาสตร์, นัก ๔-๕, ๙, ๑๒๒, ๑๔๘,

๑๘๖, ๒๖๙, ๒๘๘, ๓๐๘, ๓๔๖,

๓๙๖, ๔๑๑, ๔๒๓,

ดรรกศาสตร์, นักศึกษา ๑๘๗

ดรรกศาสตร์, ระบบ ๓๖๑

ดรรกศาสตร์, วิชา ๑-๖, ๘, ๑๑-๑๒,

๑๔-๑๖, ๒๑, ๒๔, ๒๖, ๓๕, ๓๗,

๔๓, ๕๘, ๗๐-๗๓, ๗๖, ๘๓, ๘๙,

๙๕-๙๕, ๑๐๑, ๑๔๕, ๑๖๐, ๑๖๓,

๑๗๑-๑๗๒, ๑๗๗, ๒๐๘

ดรรกศาสตร์, ศิลปะ ๑๖

ต้นอ้อยที่คิดได้ ๑๒๑

ตัวกระทำ ๘๐, ๑๔๗

ตัวตน, คำว่า ๓๘-๓๙

ตายาย ๑๒๑

ตายแล้วเกิด ๔๘๗

ตายแล้วสูญ ๔๘๗

ตรุษจีน ๓๓

ตำรายา ๔๗๑

ตำรวจ ๒๘๖-๒๘๗, ๓๙๙-๔๐๑, ๔๐๘

โต้เถียงกัน ๑๔๒

ตุลาการ ๑๐๔

๕๕๘

วรรณคดี

ก

ถ้อยคำกำกวม ๕๖๓, ๕๖๕

ท

ทนาย ๕๕๕

ทนายความ ๒๕๒, ๓๕๕, ๓๖๘, ๔๐๗,
๔๘๗, ๕๕๕

ทนายจำเลย ๕๕๕

ทรรราช ๓๕๔, ๓๕๖, ๓๗๖, ๔๐๗

ทรัพย์ ๗๒, ๗๖-๘๐, ๘๕, ๙๓, ๑๐๕

ทรัพย์ชนิดเอกฐาน ๗๕

ทรัพย์ากร ๕๘๘

ทฤษฎี ๔, ๑๐, ๕๕๘

ทวิธาวิชันวิภาค ๙๙

ทหารไทย ๒๘๘

ทหารบก ๒๕๕, ๓๕๔, ๓๖๗, ๔๐๖

ทหารปืนใหญ่ ๒๕๕

ทหารผ่านศึก ๑๘๗

ทหารม้า ๒๕๒, ๓๖๗, ๔๐๖

ทหารยานเกราะ ๒๕๕

ทหารราบ ๒๘๗

ทหารเรือ ๒๕๒-๒๘๓, ๒๘๗, ๔๐๖

ทหารอากาศ ๓๕๕

ทริ ๑๐

ทศปาโมกข์ ๕๘๓, ๕๙๗-๕๙๘

ทศนิกาย ๗

ที่ขัดกัน ๒๗๔

ที่ขัดแย้งกัน ๒๗๔

ที่คล้ายขัดกัน ๒๗๔

ที่แย้งกัน ๒๗๔

ทุตรรกบท ๕๘, ๑๑๑, ๒๕๕, ๒๘๒-

๒๘๓, ๒๘๗, ๕๖๑-๕๖๕, ๕๖๘,

๕๗๒, ๕๗๔-๕๗๕, ๕๘๑-๕๘๓,

๕๘๕-๕๙๐, ๕๙๒, ๕๙๔-๕๙๕,

เทพเจ้า ๕๖๖

เทพบูชา ๖๐

เทศะ ๘๑

เทห์สวรรค์ ๕๐๖

เทียเตตุส ๑๑๓

ไตรจิต ๕๙๕

ไทย, ประเทศ ๓๖๖

ไทย, ภาษา ๕๗๕

ห

ธรรมจักร ๓๑

ธรรมชาตวิทยา ๙๓, ๑๑๕, ๑๖๘

ธาตุแท้ ๑๓๗, ๑๖๕

ธาตุมูล ๓๑

น

นโปเลียน ๑๘๕, ๔๕๒

นโยบายศาสตร์ ๑๐

นโยบายการต่างประเทศ ๑๐๐-๑๐๑

นักกฎหมาย ๒๘๒-๒๘๓, ๒๘๖, ๒๘๘,

๓๔๔, ๓๔๘, ๓๖๗-๓๖๘, ๔๐๖-

๔๐๗, ๔๑๔

นักการทูต ๒๕๐

นักการเมือง ๑๘๖, ๒๑๒, ๒๑๔, ๒๔๐,

๒๘๖, ๓๔๗, ๓๖๓, ๓๗๕, ๓๙๖,

๔๐๐-๔๐๒, ๔๐๕, ๔๐๘, ๔๙๑,

๔๙๓, ๔๙๗

นักกีฬา ๓, ๓๙๓, ๓๙๔, ๔๗๗

นักคิด ๑๐

นักคำนวณ ๓๔๕, ๔๖๕

นักโฆษณาสินค้า ๔๙๗

นักโฆษณาหาเสียง ๔๙๖

นักจริยศาสตร์ ๔๑๒

นักจิตนิยม ๔๐๙

นักจิตวิทยา ๔-๕

นักดนตรี ๔๒, ๓๙๙

นักดรรณศาสตร์ ๑๘๖, ๒๕๑, ๓๐๘

นักธุรกิจ ๔๐๒, ๔๑๓

นักบุญชี ๔๑๓, ๔๓๗

นักบุญ ๑๖๙, ๓๙๒

นักประชาธิปไตย ๓๔๘, ๓๘๕, ๔๑๔

นักปรัชญา ๓๔๖-๓๔๗, ๓๙๖, ๔๐๙,

๔๑๑-๔๑๒

นักปราชญ์ ๔๖๑, ๔๙๘

นักพูด ๔๕๒, ๔๖๐

นักมวยชก ๒๕๕

นักมวยแชมป์โลก ๔๙๗-๔๙๘

นักมวยปล้ำ ๒๕๕

นักมายากล ๔๑๒

นักร้องโอเปร่า ๔๙๘

นักเรียนไทย ๔๗๐

นักล่าสัตว์ ๔๙๓

นักวัตถุนิยม ๔๐๙, ๔๑๑

นักวาดศิลป์ ๓๗๑, ๔๕๐

นักวิชาการ ๓๔๖, ๓๙๖, ๔๑๑, ๔๑๔

นักวิทยาศาสตร์ ๒๘๘, ๓๒๓, ๔๔๖, ๔๘๓

นักศาสนา ๒๘, ๔๑๒

นักศึกษา ๔๙๙

นักเศรษฐศาสตร์ ๔๐๙

นั้ตติภาพ ๖๖

นัยอันสำคัญ ๓๕

นางสาวจักรวาล ๔๙๗

นาฏดนตรี ๔๙๖

นาฬิกา ๑๑๗-๑๑๙, ๑๒๘, ๑๓๐, ๑๓๗,

นามนิยาม ๔๓๓

นามศัพท์ ๑๔๕-๑๔๖, ๑๕๐, ๑๕๓

นามศัพท์, คำว่า ๑๔๕, ๑๔๗, ๑๕๐

นายทหารประจำการ ๔๐๖

นายกรัฐมนตรี ๑๗๔, ๔๖๕

นายพล ๔๖๕

๕๕๐

ครุฑศาสตร์

นายทุน ๕๐๒
 นายธนาคาร ๒๔๔, ๔๐๒, ๔๐๘
 นายแพทย์ ๔๔๕, ๕๐๓
 นารี ๔๗๐
 นาฬิกา ๔๓๗
 นาวิกโยธิน ๒๔๒, ๒๔๗
 นิคมน์ ๑๒, ๑๔๑, ๒๔๓, ๓๐๐
 นิพนธ์ ๑๗๔
 นิพนธ์ ๑๔๑-๑๔๒, ๑๕๒-๑๕๔, ๑๖๒, ๑๖๕
 นิพัทธะ ๗๘
 นิพัทธปริมาณ ๗๘
 นิพนธ์ฤจณาภิ ๔๗๔-๔๗๕, ๔๗๙
 นิพพาน ๔๘๓
 นิमित ๒๑, ๒๓-๒๖, ๓๕, ๑๒๕, ๑๓๔, ๑๔๒, ๑๔๗, ๑๕๘, ๑๗๙, ๑๘๑, ๓๑๖, ๓๘๘, ๔๕๐
 นิमित, คำว่า ๓๑
 นิमितตามธรรมชาติ ๒๒, ๒๔, ๒๖, ๓๑, ๓๓, ๓๘๘, ๓๙๒,
 นิमितตามแบบ ๓๑, ๓๘๘

นิमितตามสัญญา ๒๔, ๒๗, ๓๑, ๓๓, ๓๘๘, ๓๙๒
 นิमितศัพท์ ๑๔
 นินัย ๒๔๔, ๓๖๕, ๔๔๐
 นิรุกติศาสตร์ ๑๓๑
 นิวยอร์ก, กรุง ๑
 นิสัย ๗๘
 เนื้อสาร ๗๒, ๘๘, ๑๓๗
 เนื้อหา ๑๖๐-๑๖๑, ๒๔๙, ๓๑๒, ๓๑๔, ๓๖๙, ๔๒๖, ๔๒๙,
 เนื้อหาที่ใกล้ชิด ๓๐๐
 เนื้อหาที่จำเป็น ๑๖๐-๑๖๓, ๓๙๒
 เนื้อหาที่เฉพาะเจาะจง ๓๑๙
 เนื้อหาที่ห่างไกล ๓๐๐-๓๐๑
 เนื้อหาชนิดที่เป็นไปไม่ได้ ๑๖๐
 เนื้อหาที่เป็นไปไม่ได้ ๑๖๐
 เนื้อหาที่ไม่แน่นอนตายตัว ๑๖๐
 เนื้อหาที่ไม่แน่นอน ๑๖๑, ๓๙๑
 เนื้อหาที่ห่างไกล ๓๗๑, ๓๗๒
 แนวความคิดเห็น ๓๕-๓๖, ๔๕, ๑๗๒-๑๗๓

๖

บทก้าน ๔๔๔
 บทตั้ง ๕, ๒๔๗, ๓๐๐-๓๐๒, ๓๐๔-๓๐๗, ๓๑๐, ๓๑๒, ๓๑๘-๓๒๕, ๓๒๗, ๓๒๙-๓๓๒, ๓๓๔, ๓๓๖-๓๓๘, ๓๔๕, ๓๕๑-๓๕๒, ๓๕๕-

๓๖๐, ๓๖๘-๓๗๖, ๓๗๘-๓๘๐, ๓๘๓, ๔๒๗-๔๒๙, ๔๓๓-๔๓๕, ๔๓๗-๔๓๘, ๔๔๐-๔๔๑, ๔๕๐, ๔๕๘-๔๕๙, ๔๖๑, ๔๖๓-๔๖๔, ๔๖๘, ๔๗๙, ๔๘๓-๔๘๕, ๔๘๘,

วรรณคดี

๕๕๑

๕๔๒, ๕๔๔, ๕๔๘
 บทนิพนธ์ ๑๖๒
 บทนิยาม ๔, ๑๕, ๒๑, ๙๕, ๓๙๕, ๕๙๕
 บทนิยามความหมาย ๑๔๗, ๑๕๒, ๑๗๓,
 ๑๘๙, ๒๕๑, ๒๙๗, ๓๑๒, ๓๙๐,
 ๔๒๓, ๔๓๓, ๔๓๗, ๔๔๔, ๔๔๖
 บทย่น ๔๔๙
 บทละคร ๔๕๖
 บทสุร ๕, ๑๒, ๑๔, ๑๖, ๑๔๑, ๒๙๗,
 ๓๐๐-๓๐๒, ๓๐๔-๓๐๕, ๓๐๗,
 ๓๑๑, ๓๑๙-๓๒๖, ๓๒๘-๓๓๒,
 ๓๓๔, ๓๓๖-๓๓๙, ๓๔๕, ๓๕๓-
 ๓๕๔, ๓๕๖, ๓๕๘-๓๖๐, ๓๖๘-
 ๓๘๑, ๓๘๓, ๔๐๔-๔๐๗, ๔๑๔-
 ๔๑๕, ๔๒๙, ๔๓๑, ๔๓๔, ๔๓๗,
 ๔๓๙-๔๔๑, ๔๔๘-๔๕๙, ๔๖๑,
 ๔๖๖, ๔๗๙, ๔๘๓-๔๘๕, ๔๘๘,
 ๔๙๓, ๔๙๕-๔๙๖
 บทสังเคราะห์ ๔๔๙
 บรรณาธิการ ๕๐๑-๕๐๒
 บรรพการ ๒๙๓
 บรรพบท ๒๖๗-๒๖๘, ๒๗๕, ๒๙๓,

๒๙๖, ๓๖๙-๓๗๑, ๔๘๔-๔๘๕
 บาลี, ภาษา ๔๖๙
 บุคคลนอกศาสนา ๓๔๒
 บุคลาธิษฐาน ๗๐, ๔๕๖
 บุคลิกภาพ ๔๕๒, ๔๙๒
 บุคลิกลักษณะ ๔๕๒
 บุพสาธก ๔๓๗, ๔๕๙
 บุรพภาค ๔๓๘
 เบคอน ๖
 เปรตสรีรี ๗
 แบ่งแยก ๒๐
 แบบขีดกัน ๓๙๗-๓๙๘
 แบบขีดแย้งกัน ๓๙๗-๓๙๘
 แบบคล้ายขีดกัน ๓๙๗-๓๙๘
 แบบตรรกศาสตร์ ๑๑
 แบบนิรนัย ๔๒๒
 แบบแย้งกัน ๓๙๗-๓๙๘
 แบบวาทวิจารณ์ ๒๙๘
 แบบสัญญานิยม ๒๕
 แบบสาธก ๒๙๘, ๔๗๒
 แบบอุปนัย ๔๒๒, ๔๒๕
 ไบเบิล, คัมภีร์ ๔๗๑, ๕๕๒

ป

ปฏิกิริยา ๕๐๕
 ปฏินิยาม ๑๒๕
 ปฏิสันนิบาต ๙๙
 ปทานุกรม ๑๓๕

ปการณะ ๕๖, ๗๐-๗๓, ๗๕, ๗๗-๗๘,
 ๘๐, ๘๒, ๘๘-๙๐, ๙๓, ๑๑๕, ๑๒๔,
 ๑๓๗
 ปณัย ๓๙๕

ประมาณ ๔๔๘

ประคำดีควาย ๔๗๑

ประชาสัมพันธ์ ๓๗๑

ประชาธิปไตย ๑๐๔

ประชาธิปไตย, ระบบ ๓๗๕

ประชาธิปไตย, ระบบ ๑๐๔, ๑๕๑

ประชาธิปไตย, ลัทธิ ๒๕๔

ประณาม, คำว่า ๔๖๓, ๔๖๕-๔๖๖, ๔๗๔, ๔๘๐

ประธานาธิบดี ๒๑๓, ๒๗๐

ประธานาธิบดีเคนเนดี ๒๗๐

ประเทศไทย ๑๗๔

ประพจน์ ๑๒-๑๔, ๑๔๑-๑๔๕, ๑๔๗-

๑๔๘, ๑๕๒-๑๕๔, ๑๕๖-๑๕๘,

๑๖๐-๑๖๒, ๑๖๕, ๑๖๙-๑๗๐,

๑๗๒, ๑๗๕-๑๗๘, ๑๘๑-๑๘๒,

๑๘๔-๑๘๖, ๑๘๘, ๑๙๐-๑๙๑,

๑๙๓-๑๙๕, ๑๙๗-๑๙๘, ๒๐๐,

๒๐๒-๒๐๕, ๒๐๗-๒๐๙, ๒๑๑-

๒๑๓, ๒๑๕, ๒๑๗-๒๑๙, ๒๒๗,

๒๒๙-๒๓๔, ๒๓๖-๒๓๙, ๒๔๒-

๒๔๗, ๒๔๙-๒๕๖, ๒๕๙, ๒๖๑-

๒๖๔, ๒๖๖-๒๖๙, ๒๗๑-๒๗๒,

๒๗๗, ๒๗๙, ๒๘๑-๒๘๒, ๒๘๓-

๒๘๔, ๒๘๖, ๒๘๘-๒๙๐, ๒๙๑,

๒๙๒, ๒๙๔, ๒๙๖-๒๙๘, ๒๙๙-

๒๙๙

ประพจน์คัดค้าน ๑๙๘, ๒๐๐, ๒๐๖, ๒๑๐,

๒๕๔, ๒๗๑-๒๗๒

ประพจน์คัดค้านทั่วไป ๑๙๔, ๑๙๘, ๒๐๐,

๒๐๖, ๒๐๙, ๒๕๐, ๒๕๒-๒๕๔,

๒๖๗, ๓๐๔

ประพจน์คัดค้านบางส่วน ๒๕๒, ๒๖๗,

๓๐๔

ประพจน์ชนิดคัดค้านที่เป็นสากล ๑๙๓

ประพจน์ชนิดที่ขัดกัน ๑๙๓, ๒๐๓, ๒๐๕

ประพจน์ชนิดที่คล้ายขัดกัน ๑๙๖

ประพจน์ชนิดที่เฉพาะเจาะจง ๑๙๘, ๑๙๑,

๑๙๗, ๒๑๘, ๒๕๔

ประพจน์ชนิดเด็ดขาด ๒๖๖-๒๗๑, ๒๗๓,

๒๗๕

ประพจน์ชนิดที่เป็นปฏิปักษ์กัน ๒๐๔

ประพจน์ชนิดที่แยกกัน ๒๖๙, ๒๗๕

ประพจน์ที่ขัดแย้ง ๑๙๖, ๒๐๓

ประพจน์ที่แยกออก ๓๘๑

ประพจน์ที่แย้งกัน ๑๙๖, ๒๐๖

ประพจน์ชนิดที่เป็นอนิยม ๑๕๘

ประพจน์ชนิดยกเว้นเป็นพิเศษ ๒๗๒, ๒๗๖

ประพจน์ยืนยันบางส่วน ๒๐๐, ๒๐๖, ๓๐๔

ประพจน์ยืนยันทั่วไป ๓๐๓

ประพจน์ชนิดยืนยันที่เป็นสากล ๑๙๓

ประพจน์เชื่อมต่อกัน ๒๗๐-๒๗๑, ๒๗๓,

๒๗๕

ประพจน์เชิงบอกเล่า ๑๕๖, ๑๖๔, ๑๙๔

ประพจน์เชิงปฏิเสธ ๑๖๕, ๑๙๑

ประพจน์เชิงฐานนิยม ๑๗๐

ประพจน์เด็ดขาด ๑๖๕, ๑๖๗

ประพจน์ตามฐานนิยม ๑๖๑-๑๖๓
 ประพจน์ตามฐานนิยมเชิงบอกเล่า ๑๖๓
 ประพจน์ตามฐานนิยมเชิงปฏิเสธ ๑๖๓
 ประพจน์ที่เป็นปฏิปักษ์ ๑๙๑
 ประพจน์บางส่วน ๒๕๑
 ประพจน์ที่เป็นสากล ๑๗๙-๑๘๐, ๑๙๑,
 ๑๙๗
 ประพจน์ที่มีเนื้อหาที่จำเป็น ๑๖๖
 ประพจน์ตรง ๔๒๖
 ประพจน์แบบเด็ดขาด ๑๕๓
 ประพจน์เปิดโอกาสให้เลือก ๒๖๙, ๒๗๕,
 ๓๘๑-๓๘๒
 ประพจน์ทั่วไป ๒๑๓, ๒๕๑
 ประพจน์ที่มีเงื่อนไข ๒๖๗-๒๖๘, ๒๗๕
 ประพจน์ที่มีทางเลือก ๒๖๙
 ประพจน์ที่แยกกัน ๒๖๘, ๒๗๐
 ประพจน์บางส่วน ๑๘๑, ๒๑๓-๒๑๔
 ประพจน์ผสม ๑๕๓, ๑๕๕, ๒๖๕, ๒๖๗-
 ๒๖๘, ๒๗๐, ๒๗๕
 ประพจน์ผสมโดยปริยาย ๒๖๕-๒๖๖,
 ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๕
 ประพจน์ผสมที่ปลอมแปลง ๒๖๖
 ประพจน์ผสมอย่างชัดเจน ๒๖๕-๒๖๖,
 ๒๗๑, ๒๗๕-๒๗๖
 ประพจน์ผูกขาด ๒๗๑-๒๗๒, ๒๗๕-
 ๒๗๖
 ประพจน์ยืนยัน ๒๐๐, ๒๐๖, ๒๐๙, ๒๕๑,
 ๒๗๑-๒๗๓
 ประพจน์ยืนยันทั่วไป ๒๕๘-๒๕๙, ๓๐๓

ประพจน์ยืนยันบางส่วน ๒๕๐, ๒๕๓-
 ๒๕๔, ๒๖๗
 ประพจน์อ้อม ๔๒๖
 ประเพณี ๒๕
 ประเพณีนิยม ๒๘
 ประโยค ๑๔, ๑๕๑
 ประโยคคำถาม ๓๙๑
 ประโยคคำสั่ง ๓๙๑
 ประโยคตรรก ๑๔๑
 ประโยคที่ไม่สมบูรณ์ ๑๔๔
 ประโยคบอกเล่า ๑๔๕, ๑๔๙, ๓๙๑
 ประโยคปฏิเสธ ๑๔๕, ๑๔๙, ๓๙๑
 ประโยคอุทาน ๓๙๑
 ประสพการณ์ ๒๐, ๓๘๘
 ประสาท ๑๙-๒๑
 ประสาทสัมผัส ๒๑, ๒๗, ๓๑, ๑๗๑, ๓๘๘,
 ๔๒๓, ๔๔๕-๔๔๖, ๔๕๖
 ประสิทธิผล ๘
 ประสิทธิภาพ ๓, ๙๙
 ประเสริฐคุณมาตรา, ขุน ๗
 ปรัชญา ๔๒๒, ๔๒๖, ๔๓๙, ๔๕๐, ๔๕๔-
 ๔๕๕
 ปรัชญา, คำว่า ๑๓๑
 ปรัชญา, วิชา ๔๔๗
 ปรัชญาเมธี ๙๔
 ปรัตถมานุमान ๑๒-๑๔, ๑๔๒, ๒๕๕,
 ๒๙๒, ๒๙๔, ๒๙๗-๒๙๙, ๓๐๑-
 ๓๐๓, ๓๐๕-๓๐๘, ๓๑๐, ๓๑๒,
 ๓๑๔-๓๑๕, ๓๑๗-๓๑๘, ๓๒๑-

๕๕๕

วรรณคดี

<p>๓๓๐, ๓๓๒, ๓๓๔-๓๓๖, ๓๓๘, ๓๔๒, ๓๔๕-๓๔๗, ๓๗๐-๓๗๗, ๓๘๑- ๓๘๖, ๔๐๔, ๔๐๙, ๔๒๒-๔๒๔, ๔๒๖, ๔๒๙-๔๓๑, ๔๓๔, ๔๓๘, ๔๔๐-๔๔๒, ๔๕๐-๔๕๑, ๔๕๕- ๔๕๘</p> <p>ปริตถานุमानชนิดที่แยกกัน ๓๗๐ ปริตถานุमानชนิดเด็ดขาด ๓๗๘ ปริตถานุमानย่อ ๔๑๓ ปริตถานุमानชนิดย่อ ๓๗๘ ปริมาณ ๗๗, ๗๙, ๑๕๖, ๑๕๘, ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๘๑, ๑๘๙-๑๙๐, ๑๙๔, ๒๐๐, ๒๔๗-๒๔๘, ๒๕๑-๒๕๒, ๒๕๗, ๒๗๗, ๒๗๙, ๓๐๓, ๓๒๔, ๓๔๓, ๓๔๖-๓๔๘</p> <p>ปริมาณที่เป็นสากล ๑๖๕, ๑๙๒ ปริมาณที่เป็นเอกฐาน ๑๖๕ ปริมาณทั่วไป ๓๙๗ ปริมาณบางส่วน ๓๙๗ ปริวรรต ๒๔๑, ๔๐๒-๔๐๓ ปริศนา ๔๕๑</p>	<p>ปฤจฉาวาที ๙๘, ๑๐๑, ๒๔๙ ปัจจัย ๘๕ ปัจจุบันกาล ๓๙๐ ปัจเจก ๒๐๓ ปัจเจกชน ๒๙๕ ปัจเจกภาพ ๓๘, ๘๗, ๑๗๘-๑๗๙, ๑๘๑- ๑๘๒ ปัจฉิมสาธก ๔๓๗, ๔๕๔ ปัจฉิมเหตุ ๑๒๘ ปัญญา ๓๙๙, ๔๕๕ ปัญญาชน ๒๘๘ ปาฐกาล ๑๒๑ บุษ ๔๐๙-๔๑๐ เป็น, คำว่า ๑๔๘, ๑๕๙ เป็นการไม่แน่นอนนัก ๑๖๓-๑๖๔ เป็นที่น่าสงสัย ๒๐๕ เป็นสภาวะลักษณะ ๔๓๒ เป็นสิ่งที่จำเป็น ๑๖๔ เปลี่ยนคุณภาพ ๔๐๑-๔๐๒, ๔๐๔ โปรดเสด็จ ๑๘๐</p>
--	--

ผ

<p>ผลที่ตรงกันข้าม ๔๔๖ ผลประโยชน์ ๔๖๑ ผู้ช่วยกับดัน ๔๗๓ ผู้เชี่ยวชาญ ๓, ๔๔๑, ๔๙๘ ผู้แต่งบทละคร ๓๔๕</p>	<p>ผู้ถืออาวุธ ๔๐๘ ผู้ทรงศีล ๓๔๔, ๓๔๗ ผู้แทน ๔๙๑ ผู้แทนราษฎร ๒๖๕, ๓๔๓, ๔๘๘ ผู้ทำบาป ๔๐๘</p>
--	---

วรรณคดี

๕๕๕

ผู้ที่เลี้ยงลูกด้วยนม ๑๕	ผู้มีอคติ ๓๔๘, ๔๑๔
ผู้บรรลุนิติภาวะ ๓๘๕	ผู้มีอิทธิพล ๔๑๓
ผู้เผด็จการ ๔๐๗	ผู้มีอำนาจ ๓๔๗, ๔๐๘
ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ๓๖๗	ผู้มีอุดมการณ์ ๓๔๖, ๓๙๖, ๔๑๑
ผู้พิพากษา ๒๘๒, ๔๙๕, ๕๐๒	ผู้ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน ๑๖๗, ๒๔๘, ๓๕๗, ๔๔๒
ผู้มีกิเลส ๓๔๗, ๔๐๙-๔๑๐,	ผู้สนับสนุนรัฐสภา ๔๑๔
ผู้มีความทุกข์ ๔๑๐	ผู้ออกเสียงลงคะแนน ๔๙๑
ผู้มีความยุติธรรม ๓๔๘	เผด็จการ, ลัทธิ ๒๕๕
ผู้มีความธรรม ๓๔๖, ๓๙๗, ๔๐๗, ๔๑๓	เผือก ๔๖๕
ผู้มีจริยธรรม ๔๑๒	แผ่นดินไหว ๕๐๕
ผู้มีพระเคียรล้าน ๑๘๕	โศกฏพพธรรม ๗๙
ผู้มีศีลธรรม ๒๘๙	

ผ

ฝรั่งเศส ๑๐๘, ๑๘๕, ๔๕๒	ฝ่ายนิติบัญญัติ ๑๐๔
ผ่นกลางวัน ๕	ฝ่ายบริหาร ๑๐๔
ฝ่ายตุลาการ ๑๐๔	

พ

พจนานุกรม ๑๒๒	พระผู้เป็นเจ้าของ ๔๓๖, ๔๔๒
พยาน ๔๘๗	พระพุทธรูป ๙
พยานเท็จ ๔๙๕	พระพุทธรูปศาสนา ๙, ๓๓, ๔๘๗
พระภิกษุสามเณร ๔๕๔-๔๕๕	พระพุทธรูป ๙
พระแก้วมรกต ๔๘๐	พระมหากษัตริย์ ๒๖๕
พระไตรปิฎก ๔๕๕	พระเยซู ๑๗๗
พระเทวทัต ๔๕๖, ๔๖๓	พระราช ๙
พระบัญญัติ ๔๘๒	พระราชบัญญัติ ๔๘๙
พระเป็นเจ้า ๗๕, ๓๑๔, ๔๗๐, ๔๘๔, ๔๙๙	พระราชสาส์น ๔๖๗
	พระราหู ๔๘๖

๕๕๖

ตรรกศาสตร์

พระเวสสันดร ๙
พระอรหันต์ ๓๑๙, ๓๔๗, ๓๖๗, ๓๘๗,
๔๐๙-๔๑๐
พระอริยบุคคล ๓๖๖-๓๖๗, ๔๑๐-๔๑๑
พระอาทิตย์ ๑๑, ๔๘๖
พฤติกรรม ๗
พฤติภาพ ๓๐๐
พลเมือง ๔๔๒
พลเอกชวลิต ๒๑๓

ปลาโต ๙๔, ๑๑๐
พลังแห่งการเกิด ๓
พาหิรเหตุ ๑๒๘-๑๒๙
พิมพ์เขียว ๔๙๙
พุทธิปัญญา ๑๔-๑๖, ๑๙-๒๐, ๒๗, ๓๑,
๓๕, ๗๙, ๑๔๒, ๑๕๐, ๑๗๑-๑๗๒,
๒๙๑-๒๙๒, ๒๙๖, ๔๓๒, ๔๔๔,
๔๕๖
เพทนาการ ๑๙, ๓๘, ๗๙, ๑๐๕, ๓๘๘

ฟ

พันพระ ๔๖๖
ฟรานซิสเบคอน ๔๙๒
ฟอร์ดแฮม ๕๐๕
ฟิสิกส์ ๓
ฟิสิกส์, นัก ๔๙๗-๔๙๘

ฟิสิกส์, วิชา ๑๓๗
ฟุตบอล ๔๗๔
ฟูลเลอร์ ๖
เฟรชแมน ๒๗๑-๒๗๒, ๓๔๒

ภ

ภราดรภาพ ๙๑
ภักดาการ ๕๐๑
ภากินิเทศ ๗๒, ๑๕๐-๑๕๑, ๑๕๓-๑๕๕,
๑๕๗, ๑๕๙-๑๖๐, ๑๖๒, ๑๖๗,
๑๗๓, ๑๗๖, ๑๗๙, ๑๘๑-๑๘๔,
๑๘๖, ๑๘๘-๑๙๐, ๑๙๕, ๑๙๘,
๒๐๒, ๒๐๗, ๒๓๓-๒๓๕, ๒๓๘,
๒๔๑, ๒๔๖-๒๔๗, ๒๔๙, ๒๕๐-
๒๕๑, ๒๕๗, ๒๗๑-๒๗๒, ๒๗๗,

๒๙๒, ๒๙๘-๓๐๒, ๓๐๕-๓๐๗,
๓๑๕, ๓๒๐, ๓๒๗-๓๒๘, ๓๓๐-
๓๓๒, ๓๗๓, ๓๗๗, ๓๘๐, ๓๙๑,
๓๙๗, ๔๐๕, ๔๒๓, ๔๒๕-๔๒๖,
๔๓๕-๔๓๖, ๔๔๔, ๔๔๖, ๔๕๙,
๔๘๑
ภาคประธาน ๗๒-๗๓, ๗๕-๗๗, ๘๑,
๑๕๐-๑๕๑, ๑๕๓-๑๕๘, ๑๖๐,
๑๖๒, ๑๖๗, ๑๗๒-๑๕๗, ๑๗๗,

[illegible]

ភាគក្រោយ ៣៨២

ภาคประธานที่เป็นสากล ๑๖๕

[illegible][illegible]

ภาคลักษณะที่เป็นสากล ๑๙๘

ภาพพจน์ ๖, ๑๒๑, ๔๕๕-๔๕๖, ๔๖๐

ମାଧ୍ୟମ ଗୁଣ-ଗୁଣ, ଶୁଣ, ଶବ୍ଦ-ଶବ୍ଦ

ກາວະສັງກະ ໗໔

ភាសា ប្រែ, ៣១

ภาษาศาสตร์ ๑๒๒

ກາຢ້ຂາກີ ໑໐໐-໑໐໑

រាជធានីភ្នំពេញ ៤៩៤

ਖ

মনুষ্য্য ঐশ, ঐশ, ঐশ

มนุษย์, คำว่า ๓๘

มนุษยชาติ ๒-๓, ๕๐๒

มโนคติ ๗

มหาวิทยาลัย ๓๘๙

๑. ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕-
 ๑๖, ๑๗

มรรตัย ๒

มั่งสัวรรติ ๔๕๓

អ័រ ៣២២

ນ້ຳຂາວ ໗໔

મિຈનાກીજી ૯૨, ૧૦૧, ૯૨૭

มีจดหมายเหตุ ๔๗๗

มิชิแกน, มหาวิทยาลัย ๖

มิลล์, จอห์น สจวต ๔๘๐

អីវិង ៣៤៣

มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน ๓๕๖, ๓๕๙-
๓๖๐

ឆ្នាំទី ១៦៥, ៣១

เมืองมหาวิทยาลัย ๔๗๘

เมืองเล็ก ๔๗๘

ແມັກເບທ ໔໕໕

๕๕๕

วรรณคดี

ไม้ไซ, คำว่า ๑๕๙	ไม่มีคำ ๔๘๐
ไม้ไซฐานนิยม ๑๖๒	ไม้กางเขน ๒๕

ย

ยลิตา ๔๙๑	ยุคถัดถึง ๗๕, ๓๑๙, ๓๖๙, ๓๙๓
ย่อนัญติ ๔๐๓-๔๐๔	เยอรมนี ๔๕๑
ยิว ๑๐๘	เยอรมัน ๑๐๘

ร

รสนิยม ๕๐๓	๔๔๐-๔๔๒, ๔๕๐-๔๕๑, ๔๕๕-๔๕๙, ๔๖๑, ๔๖๔, ๔๘๔
ระบบวิสาหกกิจ ๕๐๒	รูปนิรันดร์ชนิดได้ขาด ๓๖๙-๓๗๐, ๓๗๗
ระบบสัญลักษณ์ ๑๗๑	รูปนิรันดร์ชนิดที่ขยายออกไป ๓๗๔, ๓๗๗, ๓๘๑
รักบี้ ๔๗๔	รูปนิรันดร์ที่มีบาทตั้ง ๓๘๓
รัฐบาล ๑๐๓	รูปนิรันดร์ชนิดที่มีเงื่อนไข ๓๗๐-๓๗๑, ๓๗๗
รัฐบุรุษ ๒๕๐, ๓๔๔, ๓๗๕, ๔๗๐	รูปนิรันดร์ชนิดที่ยุ่งยาก ๓๗๐, ๓๘๑-๓๘๒, ๓๘๔
รัฐมนตรี ๒๑๒-๒๑๔, ๓๑๖, ๓๔๗, ๓๖๓	รูปนิรันดร์ชนิดที่แยกกัน ๓๗๒-๓๗๓
รัฐสภา ๓๘	รูปนิรันดร์ชนิดแยกได้ ๓๗๕-๓๗๗
รากซีกาแดง ๔๗๑	รูปนิรันดร์ชนิดที่แยกได้อย่างอ่อนๆ ๓๗๕-๓๗๗
รีพับลิกัน ๔๙๙	รูปนิรันดร์ชนิดผสม ๓๖๙, ๓๗๗
รูปตรรก ๒๕๔	รูปนิรันดร์ชนิดย่อย ๓๗๐, ๓๗๒-๓๗๕, ๓๘๓, ๓๘๕
รูปนิรันดร์ ๑๔, ๒๕๒, ๒๕๔, ๒๕๗-๒๕๘, ๓๐๐-๓๐๑, ๓๐๓, ๓๐๕-๓๐๙, ๓๑๑-๓๑๕, ๓๑๗-๓๑๘, ๓๒๑-๓๒๐, ๓๒๒, ๓๒๔-๓๒๖, ๓๒๙, ๓๔๒, ๓๔๔, ๓๔๖-๓๔๗, ๓๕๖, ๓๕๘, ๓๖๐, ๓๖๖, ๓๖๘-๓๗๔, ๓๗๖-๓๗๙, ๓๘๕-๓๘๖, ๔๒๒, ๔๒๖-๔๒๗, ๔๒๙-๔๓๑, ๔๓๔, ๔๓๘,	รูปนิรันดร์แบบเต็มรูป ๓๗๒
	รูปแบบ ๒๕๙, ๔๒๘
	รูปแบบอุปนัย ๔๒๗

วรรณคดี

๕๕๙

รูปลักษณะ ๒๕๕, ๓๐๓, ๓๑๒, ๓๑๔, ๓๑๗,
๓๒๔, ๓๒๘, ๓๓๑-๓๓๒, ๓๓๔,
๓๓๖, ๓๓๙, ๓๔๗, ๓๔๙-๓๕๑,
๓๕๕, ๓๕๗, ๓๖๐-๓๖๑
รูปศัพท์ ๓๙๕

เรขาคณิต, วิชา ๙๓
เรือประมง ๒๘๕
เรือรบ ๒๘๕
โรงพยาบาล ๕๐๓
โรงศาล ๔๘๗, ๔๘๙, ๔๙๕

ก

ละคร ๔๗๔
ละติน, ภาษา ๔๘๕
ลดทอนปรัดตานุกรณ ๓๕๑
ลาภิตกุกโก ๑๐
ลาภี ๙
ลำด้วยลูกศรหรือฉนวน ๑๑๑
ลำด้วยแห ๑๑๑

ลำสัตว์ ๑๑๑
ลิเคีย ๔๖๖
ลินคอล์น ๒๖๘
ลูกขุน ๔๙๐
ลูกกระเบิด ๔๗๕
ลูกกระเบิดปรมาณู ๔๗๕

ว

วรรณกรรม ๑๗๗
วัดส์ ๖
วัดถุนิยม ๓๔๖
วัดถุนิยมโดยะเลกติก ๔๔๙
วัดถุนิยมประสังค์ ๑๔๑
วากยาลังการ ๒๕๕, ๒๘๙, ๓๐๓-๓๑๑,
๓๑๔, ๓๑๖-๓๑๗, ๓๒๓-๓๒๔,
๓๒๘-๓๒๙, ๓๓๑-๓๓๒, ๓๓๔,
๓๓๖-๓๓๙, ๓๔๕, ๓๔๗, ๓๔๙-
๓๕๗, ๓๖๐-๓๖๑, ๓๖๕-๓๖๖
วาทวิจารณ์ ๒๘๙
วาทศาสตร์ ๖

วาทศิลป์ ๔๔๙
วิจิตรศิลป์ ๔๙๖
วิถีทาง ๘, ๒๑, ๒๙, ๓๑
วิทยาศาสตร์ ๓, ๗๓, ๗๙, ๑๐๑-๑๐๒,
๔๘๖, ๔๙๔
วิธีการให้เหตุผล ๒๙๒, ๒๙๔, ๒๙๖-
๒๙๗
วิภาค ๙๔-๙๘, ๑๐๑, ๑๔๑-๑๔๒, ๑๔๕,
๑๕๐, ๑๗๔, ๑๗๖
วิภาคชนิดขัดกัน ๔๐๑
วิภาคชนิดไม่สมบูรณ ๔๐๑
วิภาคชนิดสัมพัทธ์ ๔๐๑

๕๖๐

ครุฑศาสตร์

วิชาคฤหาสน์ ๔๗๗-๔๗๘	วิเสศชาติ ๔๓-๔๔, ๕๘, ๗๓-๗๔, ๗๗,
วิชาคฤหาสน์ ๑๐๒	๘๔, ๘๖, ๙๓-๙๔, ๑๐๐, ๑๐๒,
วิชาคฤหาสน์ ๑๐๒	๑๔๓, ๑๔๕, ๑๔๗, ๑๔๙, ๑๕๑
วิชาคฤหาสน์ ๕	วิชาคฤหาสน์ ๑๕๗
วิชาคฤหาสน์ ๕๖๓	วิชาคฤหาสน์ ๙
วิชาคฤหาสน์ ๔๕	วิชาคฤหาสน์ ๒๘, ๑๒๓
วิชาคฤหาสน์ ๓๙	วิชาคฤหาสน์ ๓๙, ๑๔๓-๑๔๕, ๑๖๖, ๑๗๑,
วิชาคฤหาสน์ ๙๗	๑๖๕-๑๖๖

๑

สังคราณ ๓๗๔-๔๗๕, ๔๙๑	ศาสตร์, คำว่า ๔๕๘
ศักราช ๖๐	ศาสตร์ว่าด้วยกฎแห่งความคิด ๔
ศักราช ๒๗, ๒๙, ๓๑, ๑๑๔-๑๑๖, ๑๒๓,	ศาสนา ๔๘๒, ๔๘๗, ๕๐๑
๑๔๑, ๑๔๓-๑๔๔, ๑๔๗, ๑๕๐-	ศาสนาคริสต์ ๔๐๑
๑๕๒, ๑๗๑-๑๗๕, ๑๗๗-๑๗๙,	ศิลปศาสตร์ ๓๘๒
๑๘๘, ๑๙๔, ๒๐๔, ๒๐๗-๒๐๘,	ศิลปะ ๒, ๔, ๑๕-๑๖, ๒๓, ๑๑๕, ๒๙๑,
๒๒๗, ๒๓๓	๒๙๙, ๔๒๖, ๔๗๔
ศักราชนิยาม ๑๑๙-๑๒๐, ๑๒๓, ๑๓๐	ศิลปะการนิยามความหมาย ๑๕, ๑๒๒
ศักราช ๔๙๙	ศิลป ๗๔ ๓๕๔
ศักราช ๔๙๙	ศิลป ๕
ศักราช ๔๘๗, ๔๙๕, ๕๐๓	ศีลธรรม ๗๙, ๘๒, ๑๘๖, ๔๖๙
ศักราช ๓๔๗	ศีลพร ๔๗๐
ศักราช ๕-๕, ๑๑๖, ๒๐๘-๒๐๙	

๑

สงครามกริยา ๘๐	๑๑๗, ๑๒๓, ๑๒๕, ๑๓๐, ๑๓๒,
สฤทธิ ๔๓-๔๔, ๕๘, ๗๓-๗๔, ๗๖-๗๗,	๑๓๗, ๑๔๓, ๑๔๕, ๑๔๗
๙๓, ๙๖-๙๗, ๑๐๐, ๑๐๒, ๑๐๔,	สงคราม ๑๘๗

สมเหตุสมผล ๒๐๓

สตาลิน ๔๙๒

สติปัญญา ๓๕,

สถานบท ๕-๖, ๒๔๓, ๓๐๐

สถาบัน ๒๔

สเปน ๑๐๘

สภาวะ ๗๓-๗๔, ๗๖-๗๗

สภาวะลักษณะ ๔๘, ๔๗, ๑๑๕, ๑๒๖-

๑๒๗, ๑๓๓, ๑๗๔, ๑๘๘, ๒๓๓-

๒๓๔, ๒๔๖, ๒๕๑, ๒๕๑, ๔๗๔-

๔๗๕, ๔๗๗

สมมติฐาน ๒๔๘

สมเหตุสมผล ๒๐๓

สมรรถภาพ ๘๕-๘๗

สมวาระ ๘๐, ๘๘, ๑๐๕

สมาชิกวุฒิสภา ๔๙๑

สมาชิกวุฒิสภา ๒๖๕

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๓๔๕

สมาชิกสภาสูง ๓๗๘, ๔๙๔

สมานวิภาค ๘๓

สมานัตถะ ๗๕, ๑๑๕, ๓๖๙

สรรพนาม ๑๔๕

สรุปไม่เข้าเรื่อง ๔๘๙-๔๙๐

สรีรศาสตร์ ๓

สลับศัพท์ ๒๕๔

ส่วนเดิม ๑๔๕

ส่วนทั้งหมด ๑๐๓-๑๐๔

ส่วนที่เป็นสากล ๑๐๒, ๑๙๗

ส่วนประกอบ ๑๐๓

ส่วนย่อย ๑๐๒-๑๐๓, ๑๐๗, ๑๔๕, ๓๑๕

ส่วนย่อยที่เป็นองค์ประกอบ ๑๐๓-๑๐๔

ส่วนรวม ๑๔๗, ๒๙๖

สหรัฐอเมริกา ๔๗๒, ๕๐๒

สหวิภาค ๑๐๑, ๑๐๖

สหสมบัติ ๓๖, ๗๒, ๗๕-๗๖, ๗๘, ๘๑,

๘๔, ๘๖-๘๗, ๑๐๐, ๑๐๔-๑๐๕,

๑๐๗, ๑๒๕-๑๓๐, ๑๓๓; ๔๘๘

สังกรก ๗๔

สังโยค ๘๑

สัญญา ๑๔

สัญญา ๒๔, ๑๒๖, ๑๒๙, ๑๔๕-๑๔๖

สัญลักษณ์ ๒๔

สัตว์ ๑๘๒-๑๘๓

สัตว์, คำว่า ๓๘

สัตว์ไดโนเสาร์ ๒๐๔

สัตว์ที่มีเหตุผล ๑๒๖, ๑๒๙, ๒๕๑

สัตว์ที่ให้ได้ ๓๔๗

สัตว์เผือก ๔๖๕

สัตว์วัยเยาว์ ๑๑๑

สัมพันธ ๘๗

สัมพันธภาพ ๘๐

สัมมากัมมันตะ ๑๐๔

สัมมาทิฐิ ๑๐๔

สัมมาวาจา ๑๐๔

สัมมาวาจา ๑๐๔

สัมมาสติ ๑๐๔

สัมมาสมาธิ ๑๐๔

สัมมาสังกัปปะ ๑๐๔

ตีพิมพ์

๕๖๓

สุริยุปราคา ๔๘๖

สุบักญชา ๔๗๑

สุบผีน ๔๗๑

สุบเฮโรอิน ๔๗

เสรีภาพ ๔๖๙, ๔๘๒

แสงคอสมิก ๕๐๕

โสคราติส ๔๗๘

ห

หลักการ ๔๔-๑๐๑, ๓๓๔, ๔๔๓

หลักการขั้นมูลฐาน ๓๑๔, ๓๒๕

หลักการอันเป็นมูลฐาน ๓๑๗, ๓๒๔, ๓๒๖

หนังสือพิมพ์ ๕๐๑-๕๐๒

หน้าจั่ว ๑๘๕

หมอแผนโบราณ ๔๗๑

ห้วงอุญแจ ๒๖๖

ห้วงคว่ำศรี ๔๔๖

หาคำมิได้ ๔๘๐

หิน ๓๒๒

โหราศาสตร์ ๕๐๖

โหราศาสตร์, วิชา ๕๐๖

โหราศาสตร์, นัก ๕๐๖

อ

อนันตะ ๒๔

อนิพัทธะ ๗๘

อนิพัทธปริมาณ ๗๘

อนุบท ๒๖๘, ๒๗๕, ๒๙๓, ๒๙๖, ๓๖๙-๓๗๑, ๔๘๔

อนุบรรพ ๒๗๕

อนุมาน ๒๙๖, ๔๖๑, ๔๘๕

อนุวิภาค ๑๐๑

อนุสนธิ ๒๙๓

อนุสสุติโก ๙

อภาวะ ๘๓, ๘๕

อภิชาติ ๔๓-๔๔, ๔๘, ๕๘, ๗๒-๗๓, ๙๕-๙๗, ๑๐๐, ๑๐๒

อภิธรรม ๑๘๐, ๒๒๒, ๒๒๓

อภิธรรมปิฎก ๑๘๐

อภิปรัชญา, วิชา ๗๒

อเมริกัน, ชาว ๕๐๒

อเมริกันอินเดีย ๔๗๘

อเมริกา ๔๗๖, ๔๙๗

อวิชา ๔๙๔

อสังกรกถา ๗๔

ออสเตเลีย ๒๖๘

อะควินัส, เซนต์ โทมัส ๕๐๗

อะริสโตเติล ๗๖, ๙๔, ๒๙๗-๒๙๘, ๓๐๙, ๓๑๒, ๔๖๒, ๔๖๔, ๔๘๑

อังกฤษ, ภาษา ๘๕, ๒๓๘, ๒๔๐, ๒๔๒, ๒๖๘-๒๖๙, ๔๖,

อักษณาสัย ๗๘

๕๖๔

วรรณคดี

<p>อัสดรา ๙</p> <p>อัศติภาพ ๖๖</p> <p>อรรถกถาสีลขันธวรรค ๙</p> <p>อันติมะ ๗๑</p> <p>อัยการ ๒๘๓, ๓๔๔, ๔๘๙-๔๙๐</p> <p>อากาศโยธิน ๓๖๗</p> <p>อาคารสงคราม ๔๘๙-๔๙๐</p> <p>อาจารย์ ๘๒</p> <p>อาชญากร ๒๔๔, ๓๑๙</p> <p>อาชญากรรม ๔๘๗, ๔๘๙-๔๙๐, ๔๙๕, ๕๐๐-๕๐๑</p> <p>อาณาจักร ๔๖๗</p> <p>อาร์กตุลัส, ดาว ๕๐๖</p> <p>อำนาจเป็นธรรม ๔๙๑</p> <p>อำนาจรู้ ๒๕-๒๖</p> <p>อำนาจสร้างธรรม ๔๙๑</p> <p>อิทธิพล ๓๕๕, ๔๙๑</p> <p>อินทรีภาพ ๔๕</p> <p>อิทธิพล, มลรัฐ ๕๐๖</p>	<p>อิเล็กทรอนิกส์ ๕๐๕</p> <p>อุกฤษฏ์ ๔๘๗</p> <p>อุดมคติ ๔๙๓</p> <p>อุทกภาพ ๔๖๘</p> <p>อุปนิสัย ๒๘๔, ๔๘๖</p> <p>เอกฐาน ๗๗, ๑๔๑</p> <p>เอกซเรย์ ๔๙๙</p> <p>เอกพันธ์ ๗๘</p> <p>เอกภาพ ๒๐๒, ๒๖๕, ๓๖๘</p> <p>เอกลักษณ์ ๔๑, ๗๕</p> <p>เอกัตถะ ๕๘, ๗๕</p> <p>เอกัตถนิยม ๗๕</p> <p>เอกภาพ ๑๗๘</p> <p>เอกเทศมีม ๓๗๙</p> <p>แอนตี้คาทอลิก ๔๙๒</p> <p>โอสต์เดสตาเมนต์, คัมภีร์ ๔๗๐</p> <p>ไอเซนเฮอว์, ประธานาธิบดี ๒๗๐</p> <p>ไอน์สไตน์ ๔๘๗-๔๘๘</p>
---	--

ฮ

<p>ฮอปกิโร, แฮร์รี ๔๙๑</p> <p>ฮิตเลอร์ ๔๕๑</p>	<p>เฮเกล ๔๔๙</p> <p>เฮโรโดตัส ๔๗๑</p>
--	---------------------------------------